บทความย่อย (เล่มที่ 1)

โครงการวิจัยและสังเคราะห์ความรู้เรื่อง

“ความรุนแรงในมิติวัฒนธรรม”

เพื่อจัดประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน)

โดย ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กันยายน 2548

สารบัญ

เกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัว 1
: กรณีศึกษาในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร
/ วรรณรัตน์ รัตนวรางค์

ปมแห่งการใช้ความรุนแรงในแก๊งเด็กวัยรุ่น 17
/ สุกัญญา อิศรางกูร ณ อยุธยา

ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ : 30
ศึกษาจากนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545
/ พรธาดา สุวัธนวนิช

มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด 45
/ รณภูมิ สามัคคีคารมย์

ความรุนแรงในชีวิตคู่ : ความเงียบที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรม 61
/ แววรุ้ง นาวาบุญนิยม

ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ : ปัญหาที่ซ่อนเร้น 80
/ วิลาสินี พนานครทรัพย์

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น: ผลผลิตจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของ 93
วัฒนธรรมดั้งเดิมกับความทันสมัย กรณีศึกษาในบริบทสังคมอีสาน"
/ สร้อยบุญ ทรายทอง

การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ : ศึกษาการรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน 104
/ มลินี สมภพเจริญ

อาชญากรรม : เด็กกับการเลียนแบบ 112
/ พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม

สื่อมวลชนกับบทเรียนความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: 132
กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศกัมพูชา พ.ศ.2546
/ ชนกพร พัวพัฒนกุล

ภาคสาธารณสุขไทยกับการตอบสนองต่อผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ 145
ของความรุนแรงในช่วงทศวรรษ
/ ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์

ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อสตรีของบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ 162
/ นิภรณ์ สัณหจริยา

ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก 176
/ จะเด็จ เชาวน์วิไล

การอดข้าวของชุมชนกะเหรี่ยง: ประท้วง หนีหนี้ หรือบ้าลัทธิ ? 202
/ ขวัญชีวัน บัวแดง

กระบวนการควบคุมและวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของชาวมูเซอแดง 223
ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
/ พิมุข ชาญธนะวัฒน์

ปิดตนสร้างฐาน : ผลพวงของอคติทางชาติพันธุ์กับการไม่กล้าแสดงตัวตนของคนบนที่สูง 247
/ ประสิทธิ์ ลีปรีชา และ ยรรยง ตระการธำรง

นโยบายชนกลุ่มน้อยของเวียดนาม 269
/ วัชรี ศรีคำ

ผู้หญิง จินตนทัศน์ และ ความขัดแย้ง ในเวียดนามสมัยจารีต: 288
กรณีศึกษาผู้หญิงในราชสำนักเวียดนามตั้งแต่เริ่มยุคเอกราชถึงราชวงศ์เจิ่น (ค.ศ. 939-1400)
/ อนันท์ธนา เมธานนท์

ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงกับลักษณะปฏิทรรศน์ของสถานการณ์ทางการเมืองการปกครอง 306
/ วิศรุต พึ่งสุนทร

ศาสตร์และศิลป์ของความรุนแรงอันไร้รูป 318
/ สายัณห์ แดงกลม

เด็กชายก้อนหินกับการตามหาหนทางสู่สันติภาพ 334
/ พิมลาพร วงศ์ชินศรี

เกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัว
: กรณีศึกษาในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

โดย วรรณรัตน์ รัตนวรางค์

บทนำ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าในโรงเรียนเอง ระบบการเรียนการสอนก็เริ่มให้คอมพิวเตอร์มามีบทบาทเพิ่มขึ้น ความแพร่หลายด้านการใช้คอมพิวเตอร์ของผู้คนทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มีความตื่นตัวต่อการใช้คอมพิวเตอร์ และด้วยความพร้อมทางการรับรู้และการเรียนรู้โดยวัยแล้ว เด็กจึงรับการใช้คอมพิวเตอร์ได้ง่าย ประกอบกับการออกแบบมาให้ง่ายกับการใช้งาน

แม้ว่าคอมพิวเตอร์จะมีประโยชน์ในด้านการเก็บข้อมูล การสืบค้นความรู้ และอื่นๆ อีกมากมาย การใช้คอมพิวเตอร์ก็ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญบางประการ ประการแรกคือความรู้ที่จะใช้งาน เนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นนวัตกรรม ดังนั้นการใช้จึงต้องผ่านกระบวนการทดลองและเรียนรู้ ซึ่งก็ต้องอาศัยทักษะความชำนาญจึงจะสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้คอมพิวเตอร์ได้ผู้ใช้ต้องอ่านหนังสือได้ ต้องสามารถสื่อสารกับเครื่องได้ บางครั้งอาจต้องมีความรู้มากกว่าหนึ่งภาษาจึงจะสามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการที่สำคัญคือการใช้คอมพิวเตอร์นั้นต้องมีเงิน เนื่องจากคอมพิวเตอร์ในบ้านเรานั้น ยังจัดว่าเป็นอุปกรณ์ที่มีราคาค่อนข้างแพง ถ้าเป็นสินค้าก็เป็นสินค้าแบบต้องพินิจพิเคราะห์มากหน่อย (high involvement) การมีเครื่องคอมพิวเตอร์จึงต้องใช้เงินจำนวนไม่น้อยเมื่อเทียบกับรายได้เฉลี่ยของคนไทยทั้งประเทศ แต่การใช้คอมพิวเตอร์นั้นบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องมีเป็นของตัวเอง สามารถใช้ได้ตามสถานที่ทั่วไปที่มีให้ เช่น ในโรงเรียนที่มีไว้สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือตามร้านที่ให้บริการ การใช้ก็จ่ายค่าใช้ตามแต่ที่ร้านค้าแต่ละร้านจะเรียกเก็บ ซึ่งความแตกต่างของราคานี้ก็ขึ้นกับบรรยากาศ ความสะดวกสบายของสถานที่และบริการ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การใช้คอมพิวเตอร์ในปัจจุบันนี้ หากมีความรู้ความสามารถและเงินก็ใช้ได้โดยไม่ลำบาก

แต่สำหรับคนในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครแล้ว ลักษณะที่คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเหล่านี้จะมีความพร้อมทั้งความรู้และเงินนั้นดูเหมือนจะด้อยกว่าคนในกลุ่มอื่นๆ แม้ว่าหลายคนจะบอกว่าคนในชุมชนแออัดก็มีความรู้ แต่ก็เป็นความรู้ระดับพื้นฐาน และโดยเฉพาะสำหรับเด็กแล้วความรู้เหล่านั้นอาจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เขาใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคำว่าใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนี้เองหมายความรวมไปถึงการรู้เท่าทันคอมพิวเตอร์และไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้หวังประโยชน์ผ่านคอมพิวเตอร์ มิใช่เพียงแค่ใช้ได้เท่านั้น ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์นี้ ก็ดูเหมือนว่าจะสูงอยู่เมื่อเทียบกับรายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนแออัด (ที่ทำงานถูกกฎหมาย) ดังนั้นการใช้คอมพิวเตอร์ของเด็กในชุมชนแออัดนี้เองจึงดูเหมือนเป็นภาวะใหม่ที่

เกิดขึ้นเป็นปัญหาสังคมของชุมชนในปัจจุบัน เพราะ 1) เด็กในชุมชนแม้มีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ แต่ยังขาดความพร้อมในด้านการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งตกเป็นเหยื่อของความไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยี 2) ครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอให้ลูกใช้จ่ายกับการใช้คอมพิวเตอร์ และ 3) พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์ของลูกหลาน จนเกิดเป็นความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้คอมพิวเตอร์ของเด็กในชุมชนแออัดนี้ เกือบทั้งหมดเป็นการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อความบันเทิง และความบันเทิงในรูปแบบที่เด็กสนใจมากนี้คือ เกมออนไลน์[1] แม้ว่าเกมออนไลน์จะเป็นพัฒนาการของการใช้คอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่งเพื่อความบันเทิง แต่พัฒนาการนี้ก็ดูเหมือนจะเหมาะสมกับกลุ่มคนที่มีเวลาว่าง และมีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะเล่น เพราะการเล่นเกมออนไลน์นั้น หากเล่นด้วยความมีสติยั้งคิด (เช่นไม่โลภจนเกินไป รู้จักประมาณตน) และมีวินัยต่อตนเองแล้ว (เช่นรู้จักเวลา ไม่หมกมุ่นจนลืมภาระที่มีอยู่) การเล่นเกมออนไลน์จะมีคุณค่าอย่างมาก

อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าปัญหาของการเล่นเกมออนไลน์นั้น เกิดขึ้นจากความไม่พร้อมของเด็ก ความไม่พร้อมของผู้ปกครอง หรือความไม่พร้อมของสังคมที่จะรองรับต่อพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่นับวันจะก้าวหน้า และมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา เราเห็นแต่เพียงข่าวความรุนแรงที่เกิดขึ้น เช่น “เด็กทำร้ายร่างกายกันเพราะนัดซื้อของในเกมด้วยเงินสดแล้วไม่ยอมจ่าย” “แม่จับลูกล่ามโซ่เหตุเพราะเล่นเกมจนไม่ทำอะไร” เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในสังคมเพราะอะไร การศึกษาเรื่องเกมออนไลน์กับความรุนแรงในครอบครัวได้สะท้อนความจริงจากชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครได้ทราบ

บูรณาการทางความคิด

การพัฒนาในสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงค่านิยมต่างๆ การพัฒนาสังคมในภาพรวม ทำให้เกิดสภาพของครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เพราะต่างต้องมุ่งการหารายได้ให้ครอบครัว ความใกล้ชิดของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวมีน้อยลงเพราะพันธะทางหน้าที่ตามความคาดหวังของสังคมสมัยใหม่ที่เน้นการทำงานเพื่อก่อรายได้ให้ครอบครัว สังคมเปลี่ยนค่านิยมจากการให้คุณค่ากับตัวคนไปสู่การให้คุณค่ากับวัตถุ

ความทันสมัย หรือการยอมรับสิ่งใหม่ในสังคม มีผลต่อการปรับตัวของคนให้สามารถเข้ากับกลุ่มได้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก ที่เพื่อน (peer group) จะมีอิทธิพลมากที่สุดในหลายๆ ด้าน การยอม

---

[1] เกมออนไลน์เป็นเกมที่สามารถเล่นได้เมื่อต่อเข้ากับระบบเครือข่ายหรืออินเตอร์เนท เกมเหล่านี้มีทั้งแบบเกมออนไลน์ที่รองรับผู้เล่นจำนวนมาก หรือ Massively Multiplayer Online Game หรือ MMOG และ เกมที่ต้องเล่นไปตามบทบาท หรือ Role Playing Game หรือ RPG ดังนั้นเกมอออนไลน์จึงไม่จำกัดเรื่องจำนวนคนเล่นและแบบของการเล่น

รับนวัตกรรมใหม่เหมือนกับที่เพื่อนเป็นหรือมีจึงช่วยให้เด็กเข้ากลุ่มกันได้ และเป็นเหตุผลพื้นฐานของเด็กที่ต้องการมีกลุ่มเพื่อน ดังนั้นจึงอาจเกิดการเลียนแบบกันขึ้นมาได้ง่ายในกลุ่มเด็ก

ความก้าวร้าวและความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากแต่ละบุคคลนั้นเกิดจากปัจจัยสำคัญสองประการ คือ ประการแรก ปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และปัจจัยประการที่สองคือพันธุกรรมและฮอร์โมน จึงทำให้พบว่าคนที่ได้รับการเลี้ยงดูมาเหมือนกันอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือรุนแรงไม่เหมือนกัน ลักษณะความก้าวร้าวรุนแรงจึงขึ้นกับสังคม การเลี้ยงดู และพันธุกรรม

การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมหนีไม่พ้นการสื่อสาร การสื่อสารที่ดีคือสามารถบรรลุผลตามความต้องการของคู่สื่อสารทั้งสองฝ่าย แม้ว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรต้องมีการซ้อม เตรียม และรู้เจตนาที่จะสื่อสาร แต่บางครั้งก็สื่อสารไม่สำเร็จ ฉันใดก็ตามในครอบครัวก็เช่นกัน แต่บ่อยครั้งที่พบว่าคนในครอบครัวละเลยที่จะสื่อสารกัน ขณะที่สมาชิกแต่ละคนต่างคาดหวังผลตามที่ตนต้องการทั้งสิ้น การขาดการสื่อสารกันจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งจนเกิดความก้าวร้าวและถึงขั้นรุนแรง แม้การสื่อสารที่ไม่ตรงกันก็สร้างปัญหาได้เช่นกัน ปัญหาส่วนใหญ่จึงเกิดจากการขาดประสิทธิภาพของการสื่อสาร[2]

ทฤษฎีสังคมวิทยาครอบครัวเน้นให้เห็นถึงโครงสร้างหน้าที่ และบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว การดำเนินตามบทบาทจะช่วยให้ครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข แต่การเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดจากการพัฒนาด้านต่างๆ ทำให้บทบาทของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น พ่อแม่ไม่ทำหน้าที่อบรม ดูแล และขัดเกลาลูกๆ เพราะไม่มีเวลาทำหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้ เนื่องจากต้องให้เวลากับการทำงานเชิงเศรษฐกิจ[3] เป็นส่วนใหญ่ การทำงานของพ่อแม่หรือผู้ปกครองในครอบครัวนี้เอง ทำให้เด็กขาดคนอบรมสั่งสอน ที่สำคัญคือ ขาดแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทำให้ค่านิยม ทัศนคติต่อการอยู่ในสังคมเปลี่ยนไป เช่น เด็กขาดความเคารพบุพการี เด็กไม่รู้จักค่านิยมที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ เพราะพ่อแม่ของตนทิ้งให้ผู้สูงอายุ (คือปู่ย่าตายาย) อยู่ตามลำพังเพราะตัวเองต้องทำงาน ขณะเดียวกันก็ไม่เคยสอนลูกให้ดูแล กตัญญูต่อผู้สูงอายุ เพราะไม่มีเวลาอยู่กับลูกเพื่อสอน หรืออบรม ยิ่งไปกว่านั้นบางครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและพ่อแม่ต้องไปทำงาน เด็กจะยิ่งขาดการอบรมดูแลจากผู้ใหญ่ เพราะไม่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วยเลย

การเรียนรู้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้เกิดแหล่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และผู้คนสามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายและเร็วขึ้นด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีที่ช่วยให้คนเข้าถึงความรู้ได้นั้น นับเป็นนวัตกรรมในสังคมอย่างหนึ่ง เด็กมีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นการเปิดรับเทคโนโลยีของเด็กจึงพัฒนาได้เร็วกว่า ขณะเดียว

---

[2] ประสิทธิภาพของการสื่อสาร คือลักษณะที่ผู้สื่อสารมีการเตรียมการทั้งก่อนสื่อสาร ขณะสื่อสาร และหลังการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยการรู้จักตนเอง มีความเข้าใจสารที่จะสื่ออย่างชัดเจนรวมทั้งจุดประสงค์ของการสื่อสาร และต้องเข้าใจผู้รับสารว่ามีลักษณะเช่นใด เพื่อเตรียมสารให้เข้ากับผู้รับสาร

[3] งานเชิงเศรษฐกิจ เป็นงานที่ก่อให้เกิดรายได้เป็นตัวเงิน ไม่ใช่งานทั่วๆ เช่น งานบ้าน งานสาธารณประโยชน์

กันความแตกต่างของความรู้ที่ได้รับ รวมทั้งศาสตร์ที่มีคำอธิบายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความคิดของเด็กและผู้ใหญ่ หรือพ่อแม่ มีความแตกต่างกันอยู่ในระดับหนึ่ง ซึ่งความแตกต่างทางด้านระดับความรู้ การเปิดรับช่องทางความรู้ รูปแบบความคิดและลักษณะการใช้เหตุผลของเด็กและผู้ใหญ่จึงอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดได้ และหากไม่แก้ไขด้วยแนวทางที่เหมาะสมก็มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวได้เช่นกัน

เกมออนไลน์เป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งจากเทคโนโลยี ที่นำเอาความบันเทิงแทรกเข้าไว้กับการใช้เทคโนโลยี ซึ่งก็พบว่ามนุษย์ล้วนหาความบันเทิงเข้ามาสู่ชีวิตทุกรูปแบบมาโดยตลอด ดังนั้น จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่จะเกิดเกมออนไลน์ขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน เดิมทีเดียวเกมที่เกี่ยวข้องกับการใช้คอมพิวเตอร์นั้นเริ่มจาก เกมที่คนเล่นกับเครื่องคอมพิวเตอร์ จากนั้นก็พัฒนามาสู่ระบบที่คนจะเล่นเกมกับคนด้วยกันได้ คือเล่นเกมพร้อมกันผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์หลายเครื่อง แต่จำกัดกลุ่มคนอยู่กลุ่มหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน และพัฒนามาถึงปัจจุบันคือเกมออนไลน์ที่คนหลายคนสามารถเล่นเกมกับคนอื่นๆ ที่อยู่ต่างพื้นที่กันได้ในเวลาเดียวกันผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ท เกมรูปแบบนี้เองทำให้เกิดความคล่องตัวในการสื่อสาร และมีลักษณะเหมือนจริง รวมทั้งมีสภาพของความเป็นชุมชนจริงๆ อยู่ในเกม

พฤติกรรมการเล่นเกมออนไลน์ในประเทศไทย

จากผลการสำรวจการเล่นเกมออนไลน์ในกลุ่มผู้เล่นเกมในประเทศไทยที่สำรวจโดยบริษัทผู้ให้บริการเกมออนไลน์ จากผู้เล่นจำนวน 53,846 คน พบว่า ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่ร้อยละ 60 อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย (ร้อยละ 82) และผู้เล่นส่วนใหญ่มีอายุ 18-25 ปี (ร้อยละ 37)รองลงมาได้แก่กลุ่มอายุ 15-17 ปี (ร้อยละ 24) และอายุ 12-14 ปี (ร้อยละ 22.5) ซึ่งเห็นได้ว่ามีผู้เล่นในกลุ่มนี้รวมกันประมาณถึงร้อยละ 83.5 ผู้เล่นเกมส่วนนั้นเล่นทั้งที่บ้านและที่ร้านเกมมีสัดส่วนพอๆ กันคือ ผู้เล่นเกมที่บ้านประมาณร้อยละ 48 ขณะที่ผู้เล่นเกมที่ร้านเกม มีประมาณร้อยละ 46 ผู้เล่นเกมส่วนใหญ่มักจะเล่นเกมคนเดียวคือร้อยละ 47.6 ขณะที่การเล่นเกมพร้อมกัน 2-4 คน มีจำนวน 15.2 ของผู้ให้ข้อมูล

ในด้านของการเล่นเกม ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ผู้เล่นส่วนใหญ่เล่นเกมวันละ 1-2 ชั่วโมงคิดเป็นร้อยละ 25.5 กลุ่มที่เล่นเกมวันละ มากกว่า 6 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 23.6 และกลุ่มที่เล่นวันละ 3-4 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 21.5 สาเหตุที่เล่นเกมส่วนใหญ่เกิดจากเพื่อนชวน คิดเป็นร้อยละ 52

เกมกับพฤติกรรมความรุนแรง

การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ เกิดขึ้นมาตั้งแต่ 25 ปีที่แล้ว เข้ามาสู่ประเทศไทยในเวลาใกล้เคียงกัน ปัจจุบัน มีผู้เล่นเกมออนไลน์ในประเทศประมาณ 300,000 คนต่อวัน โดยมีสถิติผู้เล่นเกมออนไลน์พร้อมกันสูงสุด (concurrent) 160,000 คน[4]

เดิมทีเดียว ก่อนมีเกมออนไลน์ สื่อเพื่อความบันเทิงที่ใช้อุปกรณ์อิเลคทรอนิคอย่างเช่นวิดีโอเกมเริ่มเป็นที่นิยมตั้งแต่ปี 1980 และพบว่า มีเด็กที่ไม่เคยเล่นหรือไม่เคยลองเล่นเกมนี้เลยนั้นมีน้อยมาก สัดส่วนของเด็กที่เล่นวิดีโอเกมในต่างประเทศ อยู่ที่ร้อยละ 75 -100 ส่วนมากเล่น 3-10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ขณะที่การเล่นเกมออนไลน์ในประเทศไทยที่ปัจจุบันมีการเล่นโดยเฉลี่ยสูงกว่าปริมาณนี้

นอกจากวิดีโอเกมจะเป็นที่นิยมมากขึ้นแล้ว ความรุนแรงจากเกมก็เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน วิดีโอเกมในทศวรรษ 1990 ที่ขายดีส่วนใหญ่จะมีผู้เล่นเกมเป็นเด็ก และเกมเหล่านี้ ก็มักจะเกี่ยวกับการต่อสู้กัน ในบรรดาเกมต่างๆ เกมที่เป็นเรื่องเทพนิยาและความรุนแรงระหว่างคน มีมากถึงร้อยละ 50 ขณะที่เกมความรุนแรงจากการแข่งกีฬามีเพียงร้อยละ 15

คนที่เล่นเกมที่มีความรุนแรงจะได้รับผลเหมือนคนที่ดูโทรทัศน์ที่มีความรุนแรง คือ ตอบโต้ด้วยความรุนแรง เปิดโอกาสให้เข้าถึงความคิดที่รุนแรง และความรู้สึกที่รุนแรงมากขึ้น ได้รับรู้พฤติกรรมความรุนแรงและเพิ่มความคิดเกี่ยวกับความโหดร้ายของโลกจริงๆ

อย่างไรก็ตามก็มีข้อแตกต่างของความก้าวร้าวที่ได้รับจากการเล่นวิดีโอเกมกับการดูโทรทัศน์คือ การเล่นวิดีโอเกมจะมีส่วนก่อให้เกิดพฤติกรรมความก้าวร้าวมากกว่าสื่ออื่นๆ ด้วยเหตุว่าขณะดูโทรทัศน์นั้น เด็กหรือผู้ชมจะเป็นฝ่ายรับรู้อย่างเดียว ขณะที่การเล่นเกมวิดีโอนั้น เด็กหรือผู้เล่นจะมีปฏิกิริยาตอบโต้ในทันที ผู้เล่นจึงไม่เพียงแต่รับรู้ความรุนแรงในเหตุการณ์ แต่จะเข้าไปร่วมเหตุการณ์ด้วย ผลต่างๆ ที่ตามมาคือ ความก้าวร้าวรุนแรงที่ดูจากสื่อจะถูกกระตุ้นอยู่เรื่อย ผลของการกระตุ้นที่มีต่อผู้ชม จะเป็นแบบทางอ้อม ขณะที่การเล่นวิดีโอเกม ผู้เล่นจะได้รับการกระตุ้นพฤติกรรมความก้าวร้าวรุนแรงโดยการให้คะแนน ให้แต้ม หรือให้รางวัล นอกจากนี้ ยังถูกกระตุ้นโดยเสียงประกอบ หรือแม้แต่กระตุ้นให้แสดงความรุนแรงเพื่อยกระดับเกมให้ได้เล่นในขั้นสูงขึ้น

เกมที่พบในการเล่นตามร้านนั้น จะมีลักษณะที่น่าสนใจคือ ประการแรก เมื่อมีพฤติกรรมความรุนแรง ผู้เล่นจะได้รับรางวัลมากกว่าถูกลงโทษ และประการที่สอง สิ่งกระตุ้นความรุนแรง จะโผล่ออกมาอย่างรวดเร็วและสั้นมาก และออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน โดยผู้เล่นจะไม่รู้ตัวเลยว่าถูกกระตุ้นบ่อยแค่ไหน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะทำให้ผู้เล่นเกมถูกกระตุ้นซ้ำๆ เกิดนิสัยให้ตอบโต้โดยเร็วอย่างถาวร ดังนั้นเด็กที่เล่นเกมลักษณะนี้มากๆ จะได้รับเนื้อหาความรุนแรงมาก ซึ่งจะทำให้เด็กเหล่านี้เรียนรู้ว่าการตบตีผู้อื่น หรือต่อสู้ด้วยอาวุธเป็นเรื่องเหมาะสมที่จะใช้เมื่อเกิดความขัดแย้งกับผู้อื่น

[4] ข้อมูลจากบริษัทผู้ให้บริการเกมออนไลน์ที่มีผู้เล่นเกมสูงสุดในประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และนำข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) มาร่วมสนับสนุนในด้านหลักฐาน

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) การสัมภาษณ์ชาวบ้าน 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน และ 3) การสนทนากลุ่ม ซึ่งดำเนินการสนทนากลุ่มกับทั้งกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และกลุ่มผู้ปกครองของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ 4) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ[5]

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แบบสอบถามเรื่องการเล่นเกมออนไลน์สำหรับเด็ก 2) แบบสอบถามเรื่องการเล่นเกมออนไลน์สำหรับผู้ปกครอง 2) แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน 3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม สำหรับกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และกลุ่มผู้ปกครองของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ และ 4) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 4 เดือน คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึง เดือนพฤษภาคม 2547 โดยแยกเป็นตามขั้นตอนดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชนจำนวน 4 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 2 คนใช้เวลาสัมภาษณ์ คนละ ประมาณ 3 ชั่วโมง

2) การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยแยกเป็นกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ 2 กลุ่ม และกลุ่มผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ 2 กลุ่ม การสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มละ 7- 9 คน และสนทนาโดยใช้เวลากลุ่มละ 45-60 นาที โดยจัดการสนทนากลุ่มที่หน่วยงานเอกชนในพื้นที่ชุมชน[6] ที่ศึกษา

3) การแจกแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้ให้พนักงานเก็บข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 12 คน เก็บข้อมูลโดยสอบถามสถานภาพการเล่นเกมของเด็กจากครัวเรือนในชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 1,113 หลังคาเรือน ก่อนที่จะใช้แบบสอบถามกับเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และผู้ใหญ่ที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 2 วัน[7]

---

[5] ผู้เชี่ยวชาญได้แก่ผู้ที่ทำงานในบริษัทที่ดำเนินกิจการให้บริการเกมออนไลน์ที่มีผู้เล่นสูงสุดในประเทศไทยในปัจจุบัน

[6] การจัดสนทนากลุ่มดำเนินการที่มูลนิธิที่เป็นองค์กรเอกชน ให้ความช่วยเหลือเด็กๆ ในชุมชนแออัด โดยจัดสนทนากลุ่มที่โต๊ะไม้ ใต้ต้นไม้ เพื่อให้เกิดบรรยากาศเป็นกันเอง และดำเนินการตามกระบวนการสนทนากลุ่มครบถ้วนทุกขั้นตอน มีทีมงานในการดำเนินการสนทนากลุ่ม 5 คน

[7] การเก็บข้อมูลทำในวันเสาร์อาทิตย์ เนื่องจากวันธรรมดา คนในชุมชนจะออกไปทำงานซึ่งจะทำให้ไม่ได้ข้อมูล อย่างไรก็ตามพบว่าวันเสาร์และอาทิตย์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก มักไม่อยู่บ้าน เนื่องจากไปเล่นตามที่ต่างๆ ในชุมชนหรือ

ประชากรสำหรับการศึกษานี้ได้แก่ประชากรที่อยู่ในชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งการศึกษาเป็นสองส่วน คือส่วนของเด็กที่เล่นเกมออนไลน์และส่วนของผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ เพื่อดูความแตกต่างและความสอดคล้องของข้อมูลในด้านต่างๆ ส่วนกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาด้านปริมาณนี้ ประกอบด้วยกลุ่มเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ทั้งสิ้น 115 คน [8] และผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเล่นเกมออนไลน์ 48 คน[9]

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้จะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการใช้แบบสอบถามมาร่วมอภิปรายผล ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วย ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลจากชุมชน และข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ

พื้นที่ชุมชนแออัดที่ศึกษา

ในอดีตที่ชุมชนนี้เป็นทุ่ง ส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัด คนกรุงเทพฯ เกือบจะไม่มีเลย เดิมนั้นจะปลูกกระต๊อบอยู่กัน บางคนก็มาเช่า บางคนที่ทำงานประสบความสำเร็จก็ซื้อบ้านอยู่ คนที่นี่ส่วนมากเป็นกรรมกรก่อสร้าง แบกหาม เป็นจับกัง ทำงานใกล้ๆ ชุมชน เริ่มมีชุมชนเมื่อราวปี 2505 - 2506 ที่นี่ไม่มีโรงเรียนอะไรทั้งนั้น เป็นที่ว่าง มีป่ากก บ้านส่วนใหญ่เป็นจาก ห้องน้ำก็ไม่ได้มีห้องน้ำในตัว ใช้จากมุง ขุดหลุม แล้วเอาถังส้วมวางลงไป ไม่มีทางไหลหรือระบายใดๆ ไฟฟ้าก็ใช้ต่อพ่วงกัน ประปาไฟฟ้าไม่มี ราวปี 2516 – 2517 หมู่บ้านพัฒนาการเคหะแห่งชาติเข้ามาพัฒนาชุมชน มีผัง ทำผังใหม่ มีน้ำไฟเข้า ประมาณปี 2528 เริ่มย้ายมาเป็นชุมชนจริงๆ

เดิมทีเดียวชุมชนนี้มีปัญหาเรื่องแหล่งเสื่อมโทรม บ้านเรือนไม่มั่นคงแข็งแรงปลูกสร้างจากวัสดุที่พอหาได้ มีแหล่งน้ำคลำ ขยะหมักหมม โรคติดต่อ ไม่มีน้ำประปา-ไฟฟ้า ให้แสงสว่างจากตะเกียง เทียน น้ำซื้อจากรถซื้อน้ำ ไม่มีตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งทุกระดับ ไม่รู้จักการเมือง มีผู้นำตามธรรมชาติพึ่งพากันเอง ชุมชนมีน้ำใจ เริ่มมีโรงเรียนโดยคนในชุมชนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและศูนย์รวมการพัฒนาชุมชนแออัด ปี 2513 – 2524 ช่วงเปิดสลัมไล่ที่ครั้งใหญ่ มีอาสาสมัคร หน่วยงานมหาวิทยาลัยเข้ามา ชุมชนเริ่มกิจกรรมพัฒนา เริ่มมีโครงการไล่ที่สร้างทางด่วน เริ่มจัดตั้งกรรมการชุมชนโดยหน่วยงานรัฐ ภาคประชาชนตั้งสมาพันธ์ชุมชนแออัด เปิดสลัมเป็นที่รู้จักและการเคหะแห่งชาติ

ออกนอกบ้านไปเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ ก็มักไม่ให้ความร่วมมือเพราะรู้สึกเสียเวลาในการพักผ่อน นอกจากนี้ คนในชุมชนที่ให้ข้อมูลมักคำนึงถึงของตอบแทนเป็นหลัก แต่เมื่อได้รับคำชี้แจงว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงวิชาการ ก็ให้ความร่วมมือในระดับหนึ่ง

[8] จำนวนเด็กที่เล่นเกมออนไลน์ที่ให้ข้อมูลนั้นมีจำนวนไม่มากนัก เพราะเด็กที่เล่นบางคนจะอยู่ที่ร้านเกมซึ่งมีทั้งตั้งอยู่ในชุมชน ตั้งอยู่นอกชุมชน และบางส่วนยังเล่นในบ้านของผู้มีฐานะในชุมชนซึ่งเป็นข้อจำกัดในการวิจัยที่ไม่สามารถเข้าไปเก็บข้อมูลได้และไม่สามารถติดตามได้หมด อย่างไรก็ตาม ข้อมูลส่วนนี้เป็นส่วนประกอบของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพมากกว่าที่จะดูในสาระของปริมาณ (magnitude) เพื่อการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

[9] ดูคำอธิบายจากเชิงอรรถที่ 4 ประกอบ

ลงปรับปรุงพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม กรุงเทพมหานครให้ทะเบียนชั่วคราวแก่ชาวชุมชน และตั้งโรงเรียนในชุมชนขึ้น มีกลุ่ม NGO ในพื้นที่เป็นแกนนำในการพัฒนา

ที่ดินทั้งหมดในชุมชนทุกวันนี้ ทำสัญญาเช่า 20 ปี สภาพชุมชนมีถนน มีระบบน้ำประปาไฟฟ้า มีกลุ่มแกนนำจัดตั้งเขตปลอดยาเสพติดร่วมกับหน่วยงานรัฐ และเริ่มส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน มีการสร้างสนามกีฬากลางเพื่อให้เยาวชนเล่นกีฬาต้านยาเสพติด มีการจัดตั้งสมาพันธ์ชุมชนแออัดเพื่อเป็นตัวแทนประชาชนประสานงาน เรียกร้องและปกป้องสิทธิของชาวสลัม และมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) สนับสนุนชุมชนนำความคิดในงานพัฒนา

ชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งขายแรงงานขนาดใหญ่ และในพื้นที่นี้บังคงมีปัญหาวิกฤตรุนแรงหลายด้าน โดยเฉพาะยาเสพติด กลุ่มอิทธิพล การพนัน สมาพันธ์ชุมชนแออันหมดสถานะขาดความเชื่อถือชาวชุมชนเกรงกลัวอิทธิพล เจ้าหน้าที่รัฐตกเป็นเครื่องมือผู้ค้ายาเสพติด สลัมมีอิทธิพลต่อสำนักงานเขต อย่างไรก็ตามก็ยังมีแกนนำชุมชนร่วมก่อตั้งเครือข่ายเรียนรู้ ริเริ่มงานวิชาการท้องถิ่น

ปัจจุบันชุมชนมีพื้นทีประมาณ 62.5 ไร่ ที่การเคหะแห่งชาติเช่าจากการท่าเรือเมื่อปี 2539 ที่ดินผืนนี้ถูกแบ่งออกเป็น 1,083 แปลง สำหรับปลูกบ้านแปลงละ 15 และ 18 ตาราวา มีบ้านเช่า 200 – 300 หลัง ประชากรประมาณ 8,493 คน มีบ้านจำนวน 1,113 หลังคาเรือน ทุกหลังคาเรือนต้องเสียค่าเช่า ตั้งแต่ แปลงละ 60 บาท 120 บาท จนถึง 300 บาท ตามขนาดและที่ตั้งของที่ดินที่ได้รับจัดสรร

ความรุนแรงในครอบครัว

สภาพการณ์เหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์มีตั้งแต่ขั้นรุนแรงน้อยไปจนถึงรุนแรงมาก และความรุนแรงที่พบนั้นส่วนมากเป็นความรุนแรงที่เกิดกับร่างกาย ส่วนความรุนแรงที่มีลักษณะส่งผลต่อจิตใจนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากความรุนแรงทางร่างกาย

ความรุนแรงที่พบในชุมชนอันเนื่องมาจากการที่เด็กในชุมชนเล่นเกมออนไลน์นั้น สามารถแบ่งได้เป็น 4 ขั้น ประกอบด้วย การดุหรือด่า การตบตี การไม่ให้เงินใช้ และการไล่ออกจากบ้าน ใน ***ขั้นแรก*** การดุด่า จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ปกครองไม่สามารถห้ามหรือปรามบุตรหลานจากการเล่นเกมได้ ก็จะดุด่าเพื่อให้เด็กเกิดความหลาบจำ แต่เด็กยิ่งมีความรู้สึกว่าผู้ปกครองไม่เข้าใจ และหนีสภาพการถูกดุด่านั้นด้วยการหนีไปเล่นเกมมากขึ้น เด็กจึงใช้เวลาอยู่นอกบ้านมากขึ้น ความใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัวยิ่งลดน้อยลง โอกาสที่ผู้ปกครองจะให้คำแนะนำก็น้อยลง เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ปกครองในชุมชนแออัดมักจะใช้วิธีที่รุนแรงขึ้น เพราะเชื่อว่าการลงโทษที่ทำให้เจ็บนั้นจะทำให้จำได้ เหมือนสุภาษิต “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” แต่กลับพบว่า เกิดเป็นความรุนแรง***ขั้นที่สอง***คือ การตบตี ลักษณะการตบตีที่พบในชุมชนแออัดแห่งนี้ จะเป็นการตีอย่างรุนแรง มากกว่าการตบ และการตีมักจะใช้ไม้ หรือของแข็งที่หยิบฉวยได้ใกล้มือ เช่น ไม้กวาด ไม้แขวนเสื้อ การตีจะใช้กับเด็กที่มีอายุไม่เกิน 15 – 16 ปี ถ้าโตกว่านี้จะถือว่าโตแล้ว จะใช้วิธีที่รุนแรงขึ้น ***ขั้นที่สาม*** เมื่อผู้ปกครองไม่สามารถทำให้ลูกหลานเชื่อฟัง หรือประพฤติตามที่ตนต้องการได้ ประกอบกับเด็กเหล่านี้ยังไม่สามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองได้ ต้องของ

เงินพ่อแม่ใช้ จึงทำให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองใช้วิธี ไม่ให้เงินใช้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อจิตใจเท่ากับเป็นการตัดสิทธิ์ที่เขาเคยได้ลงไป อย่างไรก็ตาม การไม่ให้เงินใช้นั้นมีเหตุผลเพื่อให้เด็กอยู่ที่บ้าน ไม่ไปใช้เวลาเล่นเกมที่อื่น เพราะการออกไปเล่นเกมนั้น ต้องใช้เงินทั้งเป็นค่าเดินทาง ค่าเล่นเกม ค่าเช่าเครื่องคอมพิวเตอร์ และค่าอาหารที่อาจซื้อทาน แต่เมื่อวิธีดังกล่าวไม่สำเร็จ เพราะเด็กก็ยังคงหนีออกจากบ้านไปเพื่อเล่นเกมอยู่ และยิ่งร้ายคือไปขอยืมเงินคนอื่น บางครั้งก็ไปรับจ้างทำสิ่งผิดกฎหมายเพื่อให้มีเงินไปเล่นเกม เรื่องยิ่งรุนแรงขึ้น ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองบางคนที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ใช้ความรุนแรง***ขั้นสุดท้าย*** คือ การไล่ออกจากบ้าน ในชุมชนแออัดนั้น บ้านอาจไม่ใช่ที่ที่สุขสบายนักแต่การไล่ออกจากบ้านทำให้เด็กนั้นไม่มีแหล่งพักพิง กลายเป็นคนร่อนเร่พเนจร การขออาศัยอยู่กับชาวบ้านคนอื่นเป็นเรื่องยากและรู้สึกเสียศักดิ์ศรี เด็กที่ถูกไล่ออกจากบ้านจะไม่อยู่แบบขออาศัยใคร เว้นแต่ลักษณะของการอาศัยอยู่กับน้า[10] ไม่เช่นนั้น เด็กก็จะออกจากชุมชนไปหาทางสู้ชีวิตด้วยตนเอง

ความรุนแรงในครอบครัวต่างๆ เหล่านี้ มักเกิดจาการที่ลูกหลานไปเล่นเกมออนไลน์เป็นเวลานาน ทำให้ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เช่น ขาดเรียน ไปโรงเรียนสาย หรือหนีเรียน เนื่องจากไปเล่นเกมออนไลน์ ไม่ส่งการบ้านเพราะใช้เวลาเล่นเกมออนไลน์จนดึกทำให้ไม่มีเวลาทำการบ้าน หรือไม่ได้เข้าเรียนเลยทำให้ทำการบ้านไม่ได้ นอกจากนี้ ยังทำให้เด็กไม่รับผิดชอบทำงานบ้าน เพราะในชุมชนแออัด สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำงานและทำมาหากิน หากคนใดคนหนึ่งไม่ทำหน้าที่ก็จะทำให้คนอื่นต้องทำแทน เป็นการทำให้เกิดความเดือดร้อน สามารถสรุปสาเหตุที่เกิดความรุนแรงในครอบครัวได้ว่าความรุนแรงดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นจากการที่เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่ควรทำ ได้แก่ 1) ไม่เรียนหนังสือ 2) ไม่ทำการบ้าน 3) ไม่ทานอาหาร 4) ไม่นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ 5) ไม่ทำงานบ้าน 6) กลับบ้านดึก 7) มั่วสุม 8) พูดปด และ 9) ลักขโมย

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวอันเนื่องมากจากการที่บุตรหลานเล่นเกมออนไลน์แล้ว สามารถสรุปได้ว่า

1) การพัฒนาและความทันสมัยทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยและความรู้ เป็นเหตุให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลาน เด็กที่เล่นเกมมักจะคิดว่าผู้ปกครองไม่รู้จัก ไม่มีความทันสมัย เชย จึงบังคับให้ตนเองหยุดเล่น แต่ไม่รู้ว่าเกมนั้นทำให้มีเพื่อน มีอิสระทางความคิด ขณะที่ผู้ปกครองนั้นแม้จะเห็นประโยชน์ของคอมพิวเตอร์ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่รู้ว่าบุตรหลานของตนนั้นทำอะไร เมื่อไม่รู้ด้วยความเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่กล้าถาม กลัวจะอายเด็ก แต่คิดเอาเองแล้วสรุปเอาเอง แม้ว่าผู้ปกครองบางท่านจะถามแต่บุตรหลานก็ไม่ยอมตอบ ไม่ยอมอธิบาย เพราะคิดว่าอธิบายไปก็ไม่

---

[10] “น้า” เป็นคำสมมติที่เรียกผู้ที่มีรายได้จากการให้เด็กในชุมชนส่งยาเสพติด โดยตัวเองเป็นผู้อุปถัมภ์เลี้ยงดู เสมือนผู้ใจบุญในชุมชน คอยดูแลเด็กที่ตกทุกข์ได้ยาก ที่ผู้ปกครองทอดทิ้ง หรือไม่เหลียวแล หรือผู้ปกครองที่โหดร้ายทารุณ “น้า” จะไม่เป็นผู้ส่งยา และจะไม่เก็บสิ่งผิดกฎหมายไว้ที่บ้านเลย แต่จะมีการนัดหมายแต่ละครั้งไป หากเด็กที่ตนดูแลคนใดถูกตำรวจจับ “น้า” ก็จะไปประกันตัวออกมาก

รู้เรื่อง เสียเวลา และยังชอบว่าพูดไม่จริง จึงเห็นได้ว่า ลักษณะที่เทคโนโลยีเข้ามาสู่ชุมชนโดยเร็วและคนยังไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยีนั้นเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งและสร้างความรุนแรงได้

2) สภาพสังคมในชุมชนแออัดหล่อหลอมรูปแบบพฤติกรรมทำที่เอื้อให้เกิดความรุนแรง เนื่องจากพฤติกรรมของคนถูกหล่อหลอมจากกระบวนการพัฒนาที่สะสมมาเป็นเวลานาน ผ่านสิ่งที่เรียนรู้ว่าเมื่อมีเหตุการณ์ จะตอบสนองต่อเหตุการณ์นั้นอย่างไร ในชุมชนแออัด ชุมชนที่ทุกคนเร่งรีบแข่งกันทำมาหากิน และดูเหมือนจะชิงดีกันอยู่ในที ทำให้เวลาที่ใช้ในการอธิบาย พูดคุยเพื่อลดความขัดแย้งนั้นเป็นไปได้ยาก วิธีที่ใช้มากที่สุดเมื่อเกิดความขัดแย้ง คือการตัดสินด้วยวิธีการที่รุนแรง ผู้ชนะจะได้ในสิ่งที่ตนต้องการ แม้เด็กเล็กๆ ก็ต้องแย่งขนมกัน ดังนั้น สิ่งแวดล้อมต่างๆ หล่อหลอมพฤติกรรมที่พร้อมแสดงความรุนแรงออกมาในทุกขณะเวลา

3) การละเลยการทำหน้าที่ของผู้ปกครองในการอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความห่างเหิน ไม่เชื่อฟัง และขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปกครองที่ต้องใช้เวลาในการทำงานหาเลี้ยงชีพ จะยิ่งให้ความสำคัญกับเงินทองที่หามาได้ และเมื่อลูกใช้จ่ายเงินเพื่อเล่นเกม ก็จะยิ่งรู้สึกสิ้นเปลือง เพราะเห็นว่าไม่จำเป็น เนื่องจากจนเองนั้นต้องทำงานหนักเพื่อได้เงินมา บางครั้งถึงกับใช้คำพูดว่า “กูหามาแทบตาย มึงมาผลาญหมด” การใช้เวลาทำมาหากินนี้เองทำให้ไม่มีเวลาอบรมบ่มนิสัยสอนบุตรหลาน เมื่อไม่ได้ทำหน้าที่ในการสอนเป็นประจำ เมื่อสอนหรือบอกแต่ละครั้งก็ดูจะเป็นการว่ากล่าวมากกว่า ความห่างเหินทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่แน่นแฟ้น ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เพราะคิดว่าพ่อแม่ไม่ได้ดูแลตน ทำไมตนต้องฟังพ่อแม่ด้วย

4) การขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในครอบครัวมีส่วนทำให้เกิดความรุนแรงขั้นสูงขึ้น เพราะสมาชิกมักเลี่ยงที่จะสื่อสารกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารกันเมื่อเริ่มเกิดความขัดแย้ง เด็กมักจะคิดว่าการหนีหน้า เป็นการช่วยไม่ให้ถูกดุ แต่การหนีหน้าทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองยิ่งหงุดหงิด เพราะไม่รู้ว่าบุตรหลานอยู่ที่ไหน หรือทำอะไรอยู่ เมื่อหงุดหงิด ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ก็แสดงออกด้วยความรุนแรงต่อบุตรหลาน เช่น ดุด่าด้วยถ้อยคำรุนแรง นอกจากนี้ ผู้ปกครองเอง แม้จะมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตมากกว่าแต่ก็ไม่ได้เรียนรู้ว่า ในการสื่อสารให้ได้ผลตามที่ต้องการนั้น ต้องมีความเข้าใจคนที่กำลังสื่อสารด้วยว่าเขาอยู่ในสภาพไหน คิดอย่างไร ทำไมคิดเช่นนั้น แล้วค่อยอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งการทำดังกล่าว ไม่ใช่วิสัยของคนในชุมชนแออัด อีกทั้งดูเหมือนเสียเวลา จึงตัดสินใจแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง

ผลของความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ของเด็ก ไม่เพียงแต่สร้างความขัดแย้งในครอบครัวจนกลายเป็นความรุนแรงในครอบครัว เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลไปถึงสังคมที่ใหญ่ขึ้นต่อไปอีกด้วย เช่น เด็กหนีออกจากบ้านไปก่อนที่จะถูกไล่ออกจากบ้าน แล้วไปทำงานผิดกฎหมาย เช่น ส่งยาบ้า ค้ายาเสพติด เพื่อให้มีเงินใช้ เนื่องจากเมื่อตนเองไม่อยู่ในบ้าน ก็ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ ไม่มีวุฒิไปทำงานใดๆ ปัญหาต่างๆ ยังมีแนวโน้มว่าอาจเกิดขึ้นได้อีกหากยังไม่เตรียมรับมือให้ดี

แนวทางป้องกันความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่หน่วยงานหลายฝ่ายต้องร่วมมือกัน อย่างน้อยที่สุดต้องตระหนักว่า การพัฒนาทางเทคโนโลยี มีความก้าวหน้าขึ้นทุกวัน การแก้ปัญหาแต่ละจุด เช่น การห้ามเล่นเกม การบังคับอายุผู้เล่น การอบรมความรู้ให้คนในชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เพราะไม่ว่าสิ่งใดเกิดขึ้น เด็กที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็อาจตกเป็นเหยื่อให้ทำในสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ได้ทุกรูปแบบ ทางที่เหมาะสมที่สุดน่าจะเป็นการหาทางสร้างให้เด็กและเยาวชนไทยรู้จักคิด ใช้สติ วิจารณญาณในการตัดสินใจโดยมีสถาบันครอบครัวคือพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้หล่อหลอมความคิดเชิงเหตุผล

ทำไมเด็กจึงชอบเล่นเกมออนไลน์

สาเหตุสำคัญที่เด็กในชุมชนแออัดชอบเล่นเกมออนไลน์สามารถอธิบายได้ 5 ประการ คือ 1) ความสนุกสนานเพลิดเพลิน 2) การมีโลกส่วนตัวและการทำจินตนาการให้เป็นจริงผ่านตัวละคร 3) การชดเชยทางสังคมเพื่อหนีสภาพความเป็นจริง 4) การสร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจให้ชีวิต และ 5) การหารายได้

ในด้านของความสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเด็กทุกคนต้องการความสุขจากความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การพัฒนารูปแบบของความบันเทิงก็มากขึ้น เกมออนไลน์เป็นรูปแบบของความบันเทิงสมัยใหม่ที่มีความเหมือนจริง ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าการเล่นเกมอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกัน ดังนั้นเด็กที่เล่นเกมนี้จึงหลงใหลในการใช้เวลากับเกม โดยไม่ได้คิดถึงความเหมาะสมของการใช้เวลานอกจากความเพลิดเพลิน เพราะทำให้เด็กเกิดความสุข แม้จะชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเด็กส่วนมากในชุมชนแออัดให้ความเห็นว่า แม้เป็นความสุขเพียงช่วงเวลาหนึ่งก็ยังดีกว่าที่จะต้องอยู่แบบไม่มีความสุขในชีวิตจริง และหากถามเด็กในชุมชนแออัดที่เล่นเกมออนไลน์ จะพบว่าสาเหตุส่วนใหญ่ที่เล่นเพราะคลายเครียด

ลักษณะของเกมออนไลน์ที่ผู้เล่นสามารถสร้างตัวละครตามที่ตนต้องการได้นั้น ทำให้เด็กได้ทำจินตนาการให้เป็นจริง เด็กที่ตัวเล็กไม่มีใครสนใจอาจต้องการเป็นคนที่มีอำนาจก็สามารถสร้างตัวละคนที่ต้องการได้ มีอาชีพที่ต้องการได้ นับเป็นการสร้างบุคลิกในใจให้ปรากฏออกมาจริงๆ

คนส่วนมากมีทัศนคติไม่ดีกับสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนแออัด เป็นแหล่งเสื่อมโทรม เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาและแหล่งมั่วสุมของคนไม่ดี แม้แต่คนในชุมชนแออัดด้วยกันเอง ก็ยังมีความหวาดระแวงกันอยู่ การเล่นเกมออนไลน์ ไม่ต้องแสดงตัวตนว่าเป็นใคร มีพื้นเพมาอย่างไร ทำให้ไม่ต้องถูกกำหนดตีตรา (label) จากสังคมซึ่งทำให้อยู่ในชุมชนเกมได้อย่างสบายใจมากขึ้น ขณะเดียวกันการสร้างตัวละครแทนตนเองในบทบาทที่พึงปรารถนาทำให้สนองความต้องการทางจิตใจได้มากขึ้น

ประกอบกับสภาพในเกมมีความเหมือนจริง ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่ามีโลกส่วนตัวตามที่ปรารถนา หรือมีชุมชนที่ไม่สามารถหาได้จริงในชีวิต เพราะชีวิตในชุมชนแออัด การได้รับการยอมรับจากสังคมนั้นมีน้อย ดังนั้นเด็กจึงอยากดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนในเกมมากกว่าชุมชนจริงๆ โดยที่เมื่ออยู่

ในเกมนั้น เด็กไม่ต้องไปโรงเรียน ไม่มีการบ้าน มีแต่ทางหาความภาคภูมิใจให้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการได้เงินในเกม การได้ตำแหน่งต่างๆ ทางสังคมจากในเกม

ลักษณะประการสำคัญของการเล่นเกมออนไลน์[11] คือ มีการใช้จ่ายกันในเกม โดยการซื้อของ มีตลาดแลกเปลี่ยนซึ่งการมีรายได้ หรือการมีของนั้นจัดว่าเป็นชั้น หรือ ระดับ (class) ทางสังคม ที่ทำให้เกิดการยอมรับ ดังนั้นเด็กบางคนที่มีความสามารถในการหาของมาเพื่อให้มีสถานภาพสูงกว่าคนอื่น จึงยอมยกของนั้นให้คนอื่น ผ่านตัวละครในเกม โดยการยกของนั้นให้ตัวละครอื่นในเกม แล้วรับเงินสดนอกเกม การทำเช่นนี้ ทำให้เด็กบางคนมีรายได้จากการเล่นเกม ที่เรียกว่าการขายของในเกม พฤติกรรมเช่นนี้ พบมากในกลุ่มเด็กในชุมชนแออัด เพราะของในเกมนั้น ไม่มีความหมายเท่ากับการได้เงินสดจริงๆ มาใช้จ่ายในชีวิตจริง

กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

นับตั้งแต่เกมออนไลน์เริ่มแพร่หลายในประเทศไทยตั้งแต่ราวปลายปี 2545 เป็นต้นมา ก็เริ่มมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในสังคม ที่ถูกอ้างว่ามีสาเหตุมาจากการเล่นเกมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เด็กใช้เวลาเล่นเกมมากจนไม่ทำสิ่งที่ควรทำ เช่น งานบ้าน การบ้าน หรือแม้กระทั่งไม่ยอมทานอาหาร หรือขาดเรียน นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์ที่เป็นความรุนแรงในลักษณะที่เด็กทำร้ายร่างกายกัน เหตุการณ์เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคน ซึ่งหลายคนก็สรุปว่ามีสาเหตุมาจากเกมออนไลน์ แต่ก็ไม่ได้ดูว่าบริบทแวดล้อมอื่นๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งได้วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้แล้ว อย่างไรก็ตาม แม้เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวจะเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ผู้ที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้นิ่งนอนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่นำพาเหตุการณ์ต่างๆ นี้มาสู่สังคมของเรา หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกมออนไลน์ในสังคมไทยนั้นประกอบด้วยหน่วยงานหลักๆ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ 2) บริษัทเกมออนไลน์ 3) ร้านที่ให้บริการเกมออนไลน์ 4) บริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายเชื่อมโยง (server) และ 5)สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้แม้ส่วนหนึ่งจะได้ประโยชน์จากธุรกิจเกมออนไลน์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ในสังคมขึ้น ก็ให้ความร่วมมือในการหามาตรการ แนวทาง ข้อกำหนด เพื่อหาทางลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเล่นเกมออนไลน์ ซึ่งก็ได้ให้ความร่วมมือกับทางการในการดำเนินการหลายอย่าง ซึ่งก็ได้ผลในระดับต่างๆ กัน แต่ละวิธีการก็มีคุณประโยชน์แตกต่างกัน รวมทั้งเกิดผลกระทบต่างกันด้วย และแม้ว่าจะมีวิธีการควบคุมเกิดขึ้น แต่ผู้เล่นโดยเฉพาะที่เป็นเด็กก็ยังคงหาช่องทางหรือวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้เล่นเกมออนไลน์นี้ได้อยู่ต่อไป มาตรการต่างๆ ที่ได้มีการนำมาปฏิบัติกันแล้ว สามารถสรุปได้ดังนี้

[11] เกมออนไลน์ที่เป็นที่นิยมแพร่หลาย จะมีลักษณะเป็นชุมชน สังคม ที่เหมือนโลกจริงๆ

1. การกำหนดเวลาห้ามผู้เล่นเกมที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมระหว่างเวลา 22.00 – 06.00 น.

วิธีการ	การห้ามเล่นนี้ทำโดยการห้ามเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เล่นเกม โดยเช็คจากขอมูลการลงทะเบียน และตั้งเวลาให้ไม่สามารถเล่นได้ในช่วงเวลาดังกล่าว
วัตถุประสงค์	เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กใช้เวลาในการพักผ่อน มาเล่นเกม
ผลกระทบ	ผู้ใหญ่ที่ต้องการเล่นเกมนี้หลังจากการทำงาน และมีอิสระที่สามารถเล่นได้ไม่กำหนดเวลา ไม่สามารถเล่นได้
การประกาศ	ประกาศโดยแจ้งผ่านสื่อมวลชนและผ่านทางเกม เริ่มใช้เมื่อเดือน กันยายน 2546 เป็นต้นมา
สถานภาพปัจจุบัน	ปัจจุบันได้ยกเลิกมาตรการนี้แล้ว เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากถูกร้องเรียนจากผู้เล่นเกมอื่นๆ ว่าละเมิดสิทธิเสรีภาพ และทำให้ผู้ประกอบการ (server) เสียรายได้
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

2. การกำหนดให้ผู้เล่นที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปลงทะเบียนแสดงตัวตนด้วยเลขทะเบียนประชาชน ณ ที่ทำการไปรษณีย์

วิธีการ	ให้ผู้ที่ต้องการเล่นเกมออนไลน์ แจ้งเลขทะเบียนประชาชน ณ ที่ทำการไปรษณีย์ เพื่อตรวจสอบอายุของผู้เล่นก่อนให้เล่นเกมได้ตลอด 24 ชม
วัตถุประสงค์	เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เล่นที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมหลังสี่ทุ่ม
ผลกระทบ	เด็กยังเอาเลขทะเบียนของผู้อื่น เช่นพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง ไปใช้เพื่อให้มีตัวละครได้หลายตัว
การประกาศ	ประกาศโดยแจ้งผ่านสื่อมวลชนและผ่านทางผู้ให้บริการเกมออนไลน์ทุกเกม
สถานภาพปัจจุบัน	ยังดำเนินการอยู่ (เริ่มเดือนตุลาคม 2546 เป็นต้นมา)
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

3. การห้ามนักเรียนในเครื่องแบบใช้บริการในเวลาเรียน

วิธีการ	มีประกาศปิดตามร้านที่ให้บริการอินเตอร์เน็ทว่า ห้มนักเรียนนเครื่องแบบเล่นเกมก่อนเวลา 15.00 น.
วัตถุประสงค์	เพื่อให้นักเรียนใช้เวลาอยู่ในโรงเรียน

ผลกระทบ	นักเรียนที่หนีมาจากโรงเรียน เมื่อไม่สามารถเล่นเกมได้ ก็ไปทำอย่างอื่นแทน โดยที่ไม่ได้กลับบ้านหรือโรงเรียน
การประกาศ	ติดประกาศที่หน้าร้าน
สถานภาพปัจจุบัน	ยังดำเนินการอยู่ (เริ่มเดือนกันยายน 2546 เป็นต้นมา)
ผู้เสนอมาตรการ	กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ

มติคณะรัฐมนตรีล่าสุดให้กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศหาแนวทางดำเนินการดังนี้

1. ห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเล่นเกมเกิน 3 ชั่วโมงต่อวัน
2. ห้ามมิให้มีการพนัน หรือเสี่ยงโชค เกี่ยวกับเกมออนไลน์ รวมทั้งการซื้อขายของในเกมด้วยเงินจริง
3. ให้ขึ้นทะเบียนร้านอินเตอร์เน็ททั่วประเทศ
4. จัดให้มีการรณรงค์ให้เห็นโทษภัยของการเล่นเกมออนไลน์มากเกินไป

นอกจากนี้ ยังมีแนวทางอื่นๆ ที่กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศกำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาได้แก่

1. ให้มีการขึ้นทะเบียนใบอนุญาตผู้ให้บริการเกมออนไลน์ (หากทำผิดกฎ 2 ครั้ง ถอนใบอนุญาต)
2. จัดให้มีการจัดระดับ (Rating) ของเกม โดยคณะกรรมการร่วมจากหลายๆ ฝ่าย
3. ไม่ให้มีการเปิดกิจการร้านเกมใกล้สถานศึกษา (จากกระทรวงศึกษา)

แม้ว่าหน่วยงานต่างๆ จะให้ความร่วมมือในการหามาตรการป้องกันความไม่เหมาะสมที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ ที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นทั้งภายในครอบครัวชุมชน และสังคม มาตรการต่างๆ เหล่านี้ก็ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์กันมากถึง 1) ความเหมาะสมของมาตรการ 2) อำนาจของผู้กำหนดมาตรการ และ 3) สิทธิของประชาชนในการใช้สื่อ

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการเล่นเกมออนไลน์ของบุตรหลาน ไม่ได้เกิดขึ้นแต่เพียงในชุมชนแออัดที่สังคมถือว่ามีความด้อยกว่าชุมชนอื่นๆ ในด้านสถานภาพความเป็นอยู่เท่านั้น ปัญหาการเล่นเกมออนไลน์ ยังเกิดกับชุมชนของผู้ที่มีฐานะดีด้วยเช่นกันเป็นเพียงแค่รูปแบบของปัญหาที่ต่างกัน ไม่ว่าสังคมจะอยู่ในยุคสมัยใด เด็กไทยส่วนใหญ่ยังก็ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาและความทันสมัยอยู่เสมอ ...หรือว่า... ความบกพร่องในการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองมุ่งเน้นแต่งานเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก จะเป็นต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริง มากกว่าตัวเกมออนไลน์ที่กำลังถูกโจษว่าเป็นสาเหตุของปัญหาสังคม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชัยอนันต์ สมุทวนิช. (2541). ***การลงทุนเพื่อเด็ก***. ใน การประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรมเอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 17-22).

บุญเสริม หุตะแพทย์. (2542). ลักษณะการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. รายงานการวิจัย สาขาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ. (2532). การศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากข่าวหนังสือพิมพ์. รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

พูลสุข สริยาภรณ์. (2541). ***ยืดหยุ่นและทนทาน (Resilience): ยุทธศาสตร์ที่น่านำมาใช้***. ใน การประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรมเอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 79-84).

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2547). รายงานผลการสำรวจกลุ่มผู้ใช้อินเตอร์เน็ตในประเทศไทยปี 2546. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

อนุชาติ พวงสำลี. (2541). ***เครื่องชี้วัดการพัฒนาเด็กไทย: ข้อเสนอแนวคิดกระจกสามด้าน***. ใน การประชุมสัมมนาเรื่อง เด็ก ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่ออนาคตไทย. เอกสารประกอบการประชุมวันที่ 14 มกราคม 2541 ณ โรงแรมเอราวัณ กรุงเทพฯ (หน้า 49-56).

อรอนงค์ อินทรวิจิตร และ นรินทร์ กรินชัย. (2542). ผู้หญิงและเด็ก: เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว. กรุงเทพฯ: ปกเกล้าการพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

Berkowitz, L. (1998). Affective Aggression: The Role of Stress, Pain, and Negative Affect. In Geen, R .G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic Press.

Geen, R. G. (1998). Processes and Personal Variables in Affective Aggression. In Geen, R .G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic Press.

Khan, R. (1981). Violence and socio-economic development. In Violence and Its Causes. Document of Unesco Printed by United Nations. France: Imprimerie des Presses Universitaires (pp167-189).

Malley-Morrison, K. & Hines, D. A. (2004). Family Violence in a Cultural Perspective. CA: SAGE Publications.

Reiss, A. J., Jr. & Roth, J. A. (Editors). (1996). Understanding and Preventing Violence. Washington D.C.: National Academy Press.

Smith, S. L. & Donnerstein, E. (1998). Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear. In Geen, R .G. & Donnerstein, E. (Editors). Human Aggression. CA: Academic Press.

Vago, S. (1996). Social Change (3rd edition). NJ: Prentice Hall.

Wilmot, W. W. & Hocker, J. L. (1998). Interpersonal Conflict (5th edition). McGrawHill.

ปมแห่งการใช้ความรุนแรงในแก๊งเด็กวัยรุ่น[1]

สุกัญญา อิศรางกูร ณ อยุธยา

บทนำ

การรวมกลุ่มของเด็กวัยรุ่นเป็นพฤติกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดการยอมรับของคนในสังคม พฤติกรรมในการรวมกลุ่มของวัยรุ่นในการแสดงออกมักมีการปลูกสร้างเอกลักษณ์วัฒนธรรมในกลุ่มของตนเพื่อให้เกิดค่านิยม แนวคิด ทิศทางในกลุ่มของตน ในปัจจุบันจึงได้เกิดการรวมกลุ่มของวัยรุ่นในรูปแบบต่างๆ ดังเช่น กลุ่มเด็กบอร์ด หมายถึงกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มารวมกลุ่มกันเพื่อเล่นสเกตซ์บอร์ด กลุ่ม B-boy เป็นกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มารวมกลุ่มกันเพื่อฝึกเต้นเบรคด๊านซ์ กลุ่มเด็กแซบ คือ กลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ชื่นชอบการตกแต่งรถมอเตอร์ไซค์เพื่อใช้ในการแข่งขัน เป็นต้น การมารวมกลุ่มกันมีวัตถุประสงค์เพื่อทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ยังเป็นการมาร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของกลุ่มผ่านการแสดงออกของกลุ่มเด็กวัยรุ่น ได้แก่ การแต่งกาย ความสนใจต่อสังคม กิจกรรมการใช้เวลาว่าง ฯลฯ

การรวมกลุ่มของวัยรุ่นนอกจากจะเป็นการรวมกลุ่มผู้มีความสนใจในกิจกรรมเดียวกันเข้าด้วยกันแล้ว ในอีกด้านหนึ่งวัยรุ่นยังเป็นวัยที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัยที่มีอารมณ์รุนแรง การรวมกลุ่มของวัยรุ่นจึงเป็นพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงระหว่างกลุ่มที่มีความสนใจต่างกัน และเป็นผลให้เกิดความรุนแรงในระดับชุมชน สังคม ซึ่งจากผลการสำรวจทั่วประเทศในปี พ.ศ.2542 พบว่าร้อยละ 15 ของเด็กมัธยมปลายเข้าร่วมในการต่อสู้ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุของความรุนแรง ดังนี้ ร้อยละ 50 ของเด็กชั้นม.1-ม.6 ระบุว่าเกิดจากแรงกดดันของเพื่อน ร้อยละ 39 เกิดจากยาเสพย์ติดและเหล้า ร้อยละ 36 ว่าขาดคำแนะนำจากพ่อแม่ และร้อยละ 25 เกิดจากขาดความผูกพันกับครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มการใช้ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น คือ จากความคิดเห็นร้อยละ 25 ของนักเรียน ความคิดเห็นร้อยละ 23 ของครู และความคิดเห็นร้อยละ 30 ของผู้บังคับกฎหมายเห็นว่าความรุนแรงในโรงเรียนจะเพิ่มขึ้นในอีก 2 ปีข้างหน้า (อนุช อาภาภิรม, 2543 : 25) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเพื่อนเป็นสาเหตุหลักที่มีอิทธิพลต่อการใช้ความรุนแรงของเด็กวัยรุ่น การรวมตัวในกลุ่มเพื่อนจนกลายเป็นแก๊งของเด็กวัยรุ่นทำให้มีแนวโน้มของการใช้ความรุนแรงเพิ่มขึ้น จากการสำรวจอัตราความรุนแรงในโรงเรียนทั่วประเทศพบว่าอัตราเด็กที่เป็นเหยื่อ

---

[1] การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ของแกงสเตอร์วัยรุ่นในเมืองเชียงใหม่ สนับสนุนโครงการโดยโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่

ความรุนแรงในโรงเรียนที่มีแก๊งจะสูงเกือบร้อยละ 8 ขณะที่โรงเรียนที่ไม่มีแก๊งจะมีเพียงร้อยละ 3 (อนุช อาภาภิรม, 2543 : 25)

ในปัจจุบันมีการรวมตัวของเด็กวัยรุ่นจำนวนมากจนก่อให้เกิดเป็นแก๊งของวัยรุ่นจำนวนหลายแก๊ง โดยที่แก๊งวัยรุ่นเหล่านี้มีพฤติกรรมในทางที่ส่อไปในทางที่มีการใช้ความรุนแรง จนมักได้รับการเรียกขานจากประชาชนทั่วไปและสื่อมวลชนว่าเป็น "แก๊งซามูไร"[2] บ้าง "แก๊งขาโจ๋" และ "แก๊งกวนเมือง" บ้าง ซึ่งภาพข่าวของการใช้ความรุนแรงได้สะท้อนผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ ดังเช่น

"แก๊งโจ๋อาละวาด มีดไล่ฟันชาวบ้าน แก๊งวัยรุ่นกวนเมืองไม่เลิกซ่า อาละวาดไล่ฟันกันเลือดสาด ตำรวจระดมกำลังล้อมจับกุมตัวได้หลายคนพร้อมยึดรถจักรยานยนต์ในเขตอำเภอสันกำแพง" (ไทยนิวส์ 3 พค.2546)

"ค้นพบอาก้า บ้านแก๊งออเวย์ ตำรวจเมืองเชียงใหม่บุกค้นบ้านแก๊งกวนเมือง พบของกลางปืนอาก้าและกระสุนอาวุธสงครามใช้ก่อเหตุอีกเพียบ ในคืนก่อเหตุรวมตัวกันได้แค่นิดเดียว 50 คน แต่ถ้ารวมตัวกันจริงๆ มีเกือบ 1,000 คน มีการค้นพบกระสุนปืนกว่า 500 นัด อาวุธมีดดาบ 10 เล่ม" (เชียงใหม่นิวส์ 7 พค.2546)

"วัยรุ่นกวนเมืองยกพวกทำร้ายกันบนถนนอารักษ์ ต.พระสิงห์ อ.เมือง เชียงใหม่ ถูกตำรวจจับตัวได้ 30 คน พร้อมระเบิดทำเองอีก 2 ลูก" (ไทยนิวส์ 8 พค.2546)

"โจ๋ยกพวกถล่มหน้าโรงพกเย้ยตำรวจ วัยรุ่นกวนเมืองออกอาละวาดอีก คราวนี้ยกพวกตีกันเย้ยตำรวจถึงหน้าโรงพักอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมาย ถีบรถคู่อริมิหนำซ้ำฟาดด้วยไม้หน้า 3 อาการปางตาย" (เชียงใหม่นิวส์ 10 พค.2546)

"ตลบมุ้ง 4 วัยรุ่น เค้นคดีถล่มอาก้า ชาวไทยใหญ่ 2 คน ขับรถมาตามถนนวงแหวน พบวัยรุ่นอันธพาล 2 กลุ่มรวมตัวไล่ทำร้ายกัน เห็นเช่นนั้นเกิดความกลัว จึงขับรถเร่งความเร็วหลบหนี วัยรุ่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นกลุ่มคู่อริ จึงขับรถไล่ตามจนทัน และใช้อาวุธปืนอาก้ายิงถล่มจนเสียชีวิต ตำรวจคาดว่าน่าจะเป็นวัยรุ่นกวนเมืองในเขตอ.หางดง ซึ่งมีหลายแก๊ง เช่น แก๊งสันปูเลย แก๊งห้าแยกสันทราย และแก๊งขุนคง ซึ่งทั้ง 3 แก๊งมักจะก่อเหตุเป็นประจำ" (เชียงใหม่นิวส์ 12 พค. 2546)

"แฉแก๊งนรก ดึงกลุ่มวัยรุ่นกวนเมืองโยงใยค้ายา กองทัพภาคที่ 3 ร่วมปปส. ตำรวจภูธรภาค 5 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถกแนวทางปราบยานรกให้สิ้นซาก ปปส.เผยกลุ่มอิทธิพลจ้องเอาแก๊งซามูไรเป็นเครือข่ายผู้ค้ารายใหม่...

...สำหรับแก๊งซามูไรเดิมทีเป็นเพียงกลุ่มวัยรุ่นธรรมดา ในระยะหลังมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลเข้ามาร่วมสนับสนุนในทางลับ โดยหวังจะใช้กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้เป็นเครื่องมือ พร้อมกับเริ่มมีการถือ

---

[2] แก๊งซามูไร เป็นคำเรียกขานที่เกิดจากการที่บุคคลทั่วไปพบเห็นเด็กวัยรุ่นเหล่านี้มักใช้มีดดาบซามูไรเป็นอาวุธในการต่อสู้กัน

อาวุธตั้งตัวเป็นแก๊งประกาศศักดา ทำให้เป็นห่วงว่าหากยังไม่มีการปราบปรามกลุ่มเหล่านี้โดยเด็ดขาดจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถแก้ไขได้" (ไทยนิวส์ 18 พค.2546)

จากปรากฏการณ์ของข่าวต่างๆ แก๊งวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในสังคม โดยเป็นความรุนแรงทั้งที่เกิดกับกลุ่มเด็กวัยรุ่นเองและความรุนแรงต่อบุคคลภายนอก ซึ่งการก่อให้เกิดความรุนแรงต่างๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นปัญหาสังคมที่สร้างความหวาดกลัว ความไม่ปลอดภัยต่อบุคคลทั่วไปและสาธารณชน ผู้ที่ต้องออกมาประกอบกิจธุระและภารกิจต่างๆ โดยเฉพาะในยามค่ำคืน ซึ่งมักจะเป็นช่วงเวลาที่แก๊งวัยรุ่นออกมารวมตัวเพื่อเที่ยวเตร่กันในสถานที่ต่างๆ การรวมกลุ่มของแก๊งวัยรุ่นได้นำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่างๆ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่เกิดจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ของกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน การใช้ยาเสพย์ติดและเหล้า ฯลฯ การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้และการเผชิญกับความรุนแรงของแก๊งวัยรุ่น และแนวทางในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงโดยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยเลือกศึกษาจากจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ วิธีการเก็บข้อมูลจะใช้หลายวิธีประกอบกันได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ผู้รู้ การสัมภาษณ์อัตชีวประวัติ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมในแก๊งเพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง แก๊งที่อยู่ในการศึกษานี้เป็นแก๊งที่มีการได้รับความช่วยเหลือในการจัดระเบียบจากหน่วยงานพัฒนาของรัฐและเอกชน และแก๊งที่ไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปจัดระเบียบ

ในการศึกษานี้เพื่อรักษาความลับและความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูลทั้งหลาย ผู้วิจัยจึงได้ใช้ชื่อสมมติสำหรับชื่อผู้ให้ข้อมูลและชื่อแก๊ง

ลักษณะการรวมตัวของแก๊งวัยรุ่น

ในแก๊งเด็กวัยรุ่นจะมีเด็กที่มีระดับอายุต่างๆ ตั้งแต่ 10-25 ปี เด็กวัยรุ่นที่อยากเข้ามาร่วมกลุ่มเพราะมีความคิดว่าการเข้ากลุ่ม "ทำให้เท่และดัง" มีชื่อเสียงเป็นที่คนรู้จัก เพราะว่ามีคนรู้จักมาก มีเพื่อนฝูงพรรคพวกที่ให้ความช่วยเหลือในเวลามีปัญหาการทะเลาะวิวาท โดยไม่ได้คำนึงถึงวิธีการที่จะทำให้ตนเองเท่และดัง บางครั้งเด็กวัยรุ่นจึงนำวิธีการทำความผิดมาใช้เพื่อให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจของคน เพราะเป็นวิธีการที่ได้ผลรวดเร็ว เช่นจากกรณีความคิดเห็นดังนี้

"เด็กเข้ามาในกลุ่มเพราะอยากดัง อยากมีชื่อ เพราะตอนนั้นพวกผมก็อยากเป็นแบบนั้น" (ต้น)

"ผมว่าอยู่ในช่วงวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นช่วงเรียกร้องความสนใจ ให้คนอื่นสนใจเขา ทำดีไม่มีคนอื่นเห็น แต่ทำชั่วครั้งเดียว คนอื่นได้เห็น มีคนรู้จัก ไม่เหมือนทำดี ทำดีขนาดไหนคนไม่รู้ แต่ทำชั่ว

ครั้งเดียวคนทั้งหมู่บ้านรู้จัก เด็กจะคิดแบบนี้ อยากดังให้เป็นที่สนใจของคนในหมู่บ้าน แต่ไม่รู้จะให้เขาสนยังไง" (กานต์)

การเข้าร่วมแก๊งเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้เพื่อนฝูงที่คอยให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะในยามที่พวกเขามีปัญหาทะเลาะวิวาทกับกลุ่มอื่น นอกจากนี้ข้อดีของการอยู่ในแก๊งคือการเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และเป็นที่สนใจของหญิงสาวและต้องการจะมาเป็นแฟนของคนที่เป็นที่รู้จัก

"เมื่อก่อนคิดว่าจำเป็นต้องอยู่ในแก๊ง เพราะว่ากฎหมายมันไม่เคร่งครัด วัยรุ่นแบบมีอิสระเกิน ใครมาก็หาเรื่องตลอด ใครเข้ามาก็เอาเลย เมื่อก่อนมันมีเรื่องกันบ่อย ถ้าไม่อยู่ในแก๊ง จะสู้เขาไม่ได้" (ต๊ะ)

"ที่มารวมเป็นแก๊ง เพราะความเท่ ความดัง เพราะเรามีเรื่อง เราดังขึ้นมา จะจีบผู้หญิงคนไหนก็ได้ จะมีเด็กมาอยู่ด้วยนับถือเราเป็นรุ่นพี่" (โรจน์)

การตั้งชื่อแก๊ง โดยมากการตั้งชื่อกลุ่มจะตั้งตามเขตพื้นที่ที่อยู่ของกลุ่ม เช่น ชื่อตลาด ชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีการตั้งชื่ออื่นๆ บ้าง เช่นตั้งชื่อตามชื่อแก๊งในอดีตจากภาพยนตร์ ตั้งชื่อที่มีความหมายแปลกๆ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นชื่อตามเขตพื้นที่ เมื่อกล่าวถึงชื่อเหล่านี้ก็จะรู้ได้ทันทีว่าเป็นกลุ่มมาจากที่ไหน สมาชิกที่เข้าร่วมในแก๊งส่วนใหญ่จึงเป็นเด็กวัยรุ่นที่อาศัยในบริเวณนั้น จะมีเด็กวัยรุ่นจากต่างเขตมาเข้าร่วมบ้าง ซึ่งก็มักจะเป็นเพื่อนของสมาชิกที่อยู่ในแก๊ง ระหว่างแก๊งจะมีเครือข่ายแก๊งของตนในลักษณะแก๊งต่างเขตพื้นที่ เช่น แก๊งที่อยู่ต่างอำเภอก็จะเป็นเครือข่ายกับแก๊งใหญ่ในเมือง ในช่วงเวลาที่มีงานรื่นเริงประจำปี เช่น งานปีใหม่ งานลอยกระทง ก็จะมีการรวมตัวของแก๊งที่เป็นเครือข่ายจนกลายเป็นแก๊งขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนนับร้อยจนถึงเป็นพันคน การรวมตัวเป็นแก๊งขนาดใหญ่เพื่อให้ความช่วยเหลือกันและเป็นการป้องกันไม่ให้แก๊งอื่นมาหาเรื่องวิวาท ในลักษณะ "เอาพวกเข้าว่า" การรวมตัวกันเป็นจำนวนมากจึงเป็นลักษณะหนึ่งที่ทำให้เป็นที่สังเกตว่าเป็นเด็กแก๊ง

การรวมตัวของเด็กแก๊ง แต่ละแก๊งจะมีที่พบปะรวมตัวกันตามสถานที่ต่างๆ คือ ร้านเหล้าตอง[3] ร้านอาหาร ร้านเกมส์ โต๊ะสนุ๊ก ซึ่งเป็นสถานที่พบปะประจำ โดยจะมีการพบกันช่วงเย็นของทุกวัน การมาพบปะรวมตัวของแต่ละแก๊งก็จะมานั่งดื่มกิน เล่นเกมส์ จากนั้นจะแยกย้ายกันกลับบ้าน หรือออกไปเที่ยวนอกบ้านกันต่อในช่วงกลางคืน ช่วงกลางคืนการไปเที่ยวจะเป็นการไปขี่รถมอเตอร์ไซค์เที่ยวไปทั่วเมือง และบางครั้งจะไปนั่งดื่มกินต่อ โดยเฉพาะในช่วงเย็นวันศุกร์และวัน

---

[3] ร้านเหล้าตองเป็นร้านขนาดเล็กที่แบ่งขายเหล้าเป็นแก้ว โดยการตวงจากภาชนะที่เรียกว่า "ตอง" มักมีอยู่ทั่วไปและมีจำนวนมากในภาคเหนือ ร้านลักษระนี้โดยมากลูกค้ามักจะเป็นคนในละแวกนั้นที่แวะมาดื่มสุราช่วงเย็นก่อนกลับเข้าบ้าน

เสาร์ ซึ่งวันถัดไปจะว่างจากการเรียนหนังสือ การไปนั่งกินดื่มต่อ ก็มักจะเป็นผับ ดิสโกเธค คาราโอเกะ ซึ่งเป็นร้านใหญ่ที่มีราคาแพง ร้านที่แต่ละแก๊งไปมักจะเป็นร้านประจำของแก๊งตน โดยที่เด็กแก๊งอื่นมักไม่เข้ามาใช้บริการ เพราะถือว่าเป็นการ “ข้ามถิ่น” และอาจจะมีเรื่องได้ง่าย ถ้าพวกแก๊งของตนไม่มีพรรคพวกมากพอ โดยส่วนใหญ่เด็กแก๊งมักจะไม่ข้ามถิ่นไปนั่งร้านที่มีแก๊งอื่นอยู่เป็นประจำ ถ้าไม่ตั้งใจต้องการไปหาเรื่องกับแก๊งประจำถิ่น การออกมาดื่มต่อในร้านใหญ่มักจะเป็นการรวมเงินกันดื่ม โดยมากมักดื่มสุราที่มีชื่อเป็นภาษาต่างประเทศที่เป็นที่นิยมของวัยรุ่นมีราคาระหว่าง 200-300 บาท และมักจะดื่มกันจำนวนน้อย เพราะมีราคาแพง และมักใช้วิธีดื่มให้เมามาจากร้านข้างนอกที่เป็นร้านนัดพบปะรวมตัวกันมาก่อนแล้ว นอกจากนี้จุดที่เป็นที่พบปะรวมตัวยังเป็นจุดนัดหมายในเวลาที่จะมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่น โดยนัดพบรวมตัวกันที่จุดนัดพบก่อนที่จะรวมกำลังไปยังสถานที่นัดหมายทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่นๆ ต่อไป

สมาชิกของเด็กแก๊งส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นชายทั้งหมด วัยรุ่นหญิงที่อยู่ในแก๊งส่วนใหญ่จะเป็นแฟน คู่รัก ของเด็กแก๊ง วัยรุ่นหญิงที่อยู่ในแก๊งเป็นเสมือนสมาชิกชั่วคราวของแก๊ง และเมื่อเลิกรากับเด็กแก๊ง ก็มักจะออกจากกลุ่ม เด็กแก๊งส่วนใหญ่จะมีแฟน คู่รักของตน แต่เมื่อมาพบปะรวมตัวพบกลุ่มและออกเที่ยวนอกบ้านในเวลากลางคืน เด็กแก๊งมักจะไม่ได้พาแฟนมาด้วย แต่ก็มีเด็กแก๊งที่พาแฟน คู่รักของตนออกมาเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนด้วย แต่เป็นส่วนน้อย จึงทำให้มีสมาชิกเป็นวัยรุ่นหญิงจำนวนน้อยในแก๊ง การที่เด็กแก๊งมักไม่พาแฟน คู่รักออกมาเที่ยวกลางคืนด้วย เพราะว่าการออกไปเที่ยวกลางคืนมักจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่นบ่อย การนำแฟน คู่รักไปด้วยอาจจะไม่ปลอดภัย บทบาทของเด็กผู้หญิงที่อยู่ในแก๊งจะให้ความช่วยเหลือในการพกพาอาวุธเข้าในสถานบริการ เพราะสถานบริการและเจ้าหน้าที่มักไม่ตรวจค้นอาวุธกับเด็กวัยรุ่นหญิง ช่วยในการติดเครื่องรถรอในช่วงที่มีการเข้าตะลุมบอนกัน และช่วยในการไปตรวจดูลักษณะการมารวมกลุ่มและจำนวนคนของฝ่ายแก๊งตรงข้ามเวลาที่มีการนัดทะเลาะกันตามจุดนัดหมายต่างๆ

การเรียกขานแก๊งโดยทั่วไป คนภายนอกมักจะเรียกรวมๆ ว่าแก๊งเด็กซามูไร เพราะภาพการใช้ดาบซามูไรเป็นอาวุธ แต่ในกลุ่มเด็กวัยรุ่นเองไม่ถือว่าตนเองเป็นแก๊งซามูไร แต่แก๊งเด็กวัยรุ่นแก๊งบางแก๊งที่เป็นแก๊งซามูไร โดยเฉพาะแก๊งที่มีการใช้มีดดาบเป็นอาวุธ และมีการใช้ความรุนแรงกับแก๊งอื่น

“คนอื่นเรียกเราว่าแก๊งซามูไร เพราะพกอาวุธมีด คิดว่าไม่ถูกเหมือนกัน ขนาดกลุ่มอื่นเขาพวกมีดพกปืน แล้วทำไมเฉพาะเจาะจงกลุ่มเรา ก็มีกลุ่ม “อ” (ชื่อแก๊ง) ที่พกมีดไปทำร้ายเขา ซามูไรจะพกมีดดาบยาวๆ ของเราไม่ยาว ยาวแค่ศอก แก๊งซามูไรจริงๆ เขาเรียก “น” (ชื่อแก๊ง) ต่างจังหวัดมีอยู่ช่วงหนึ่ง ที่... (ชื่อจังหวัดที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูล) เดี๋ยวนี้มีส่วนน้อย ส่วนมากเขาจะออกต่างจังหวัด แก๊งต่างๆ มีอยู่ตลอด มีมานานแล้ว แก๊งซามูไรจะรุนแรงกว่า ทำร้ายรุนแรงกว่า” (บี)

การแต่งกายของเด็กแก๊ง มักจะเป็นสไตล์คล้ายกัน คือ เสื้อยืด กางเกงยีนส์ที่มียี่ห้อ (เป็นยี่ห้อที่มีราคาแพง และราคาจะแพงมากขึ้นถ้าเป็นริมแดง) รองเท้าผ้าใบ (ยี่ห้อขวัญใจของวัยรุ่น) เด็กแก๊งจำนวนมากที่มักมีสไตล์การแต่งกายที่เรียกว่า “เด็กแซ้บ” โดยเฉพาะเด็กแก๊งที่อยู่เขตอำเภอรอบนอก การแต่งกายคือเสื้อยืดสีสดแบบสีสะท้อนแสง ที่นิยมมีอยู่ 3 สี คือ สีเขียว สีส้ม สีแดง กางเกงยีนส์ นิยมใส่เอวต่ำลงมาจนถึงสะโพก รองเท้าผ้าใบหรือรองเท้าแตะ เข็มขัดที่ประดับด้วยหมุดทั้งสาย สายโซ่คล้องเอวบริเวณกระเป๋าด้านขวากับหูกางเกง ประกอบกับการขี่รถมอเตอร์ไซค์ที่ตกแต่งดัดแปลงแบบรถแข่ง จึงทำให้เด็กแซ้บเป็นสัญลักษณ์ของเด็กแก๊ง จนมีคำศัพท์ที่ใช้กันในกลุ่มวัยรุ่นว่า “แซ้บ” ซึ่งมีความหมายถึงการทำตัวเปรี้ยว “ไปแซ้บ” หมายถึงการไปหาเรื่องกวนใจคนอื่น เช่น การขี่รถมอเตอร์ไซค์บิดคันเร่งจนเสียงดัง และขับรถมอเตอร์ไซค์แซงปาดซ้ายปาดขวายวดยานพาหนะคันอื่นๆ บนถนน การแต่งกายแบบเด็กแซ้บนั้นเด็กแก๊งไม่ได้แต่งกายในลักษณะนี้ทั้งหมด เด็กแก๊งที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองบางคนก็ไม่ได้แต่งกายลักษณะนี้ เพราะเห็นว่าการแต่งกายแบบนี้ดู “เว่อร์”[4] เกินไป และเป็นสัญลักษณ์ของเด็กแก๊งบ้านนอก

การสักร่างกายก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เด็กแก๊งนิยมกัน โดยลายสักมีหลายลักษณะ มีทั้งที่เป็นสัญลักษณ์และชื่อของแก๊ง สักเป็นรูปสัตว์ รูปสัตว์ที่นิยมคือ มังกร ปลาคาร์พ สักเป็นลายอักษรจีนที่ไม่ทราบความหมายและเครื่องหมายหยินหยาง ลวดลายที่สักมักจะเป็นลวดลายที่ได้ต้นแบบมาจากความนิยมของญี่ปุ่น นอกจากนี้ลายสักของเด็กแก๊งบางคนที่เคนผ่านการถูกจับและขังในเรือนจำหรือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจะแตกต่างจากลวดลายที่มีการสักตามร้านทั่วไป มักเป็นลายสักรูปมังกรที่มีลวดลายต่างจากร้าน ลายดอกไม้ เช่น ดอกซากุระ ลายสักของผู้ที่เคยผ่านการถูกจับกุมคุมขังจึงเป็นสัญลักษณ์เฉพาะของเด็กกลุ่มนี้ที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้มีประสบการณ์

ความสัมพันธ์ในกลุ่มโดยการนับถือรุ่นพี่ รุ่นน้อง รุ่นน้องจะให้ความนับถือรุ่นพี่ รุ่นพี่จะมีบทบาทในลักษณะของการเป็นหัวหน้า เป็นคนคอยควบคุมดูแลรุ่นน้อง ให้ความช่วยเหลือรุ่นน้องทั้งในเรื่องของการเจรจาเมื่อมีปัญหาทะเลาะวิวาทกับแก๊งอื่น การช่วยวางแผนในการทะเลาะวิวาท การควบคุมพฤติกรรมของรุ่นน้อง รุ่นพี่ที่จะได้รับการยอมรับนับถือจะต้องมีคุณสมบัติใจถึง มีฝีมือใช้สมองแก้ปัญหา มีเครดิตเป็นที่ยอมรับของเด็กแก๊งอื่นที่จะติดต่อพูดคุยเพื่อขอเจรจาด้วย ในเวลาที่เกิดปัญหาระหว่างแก๊งกรณีที่รุ่นพี่สามารถเจรจาต่อรองกับแก๊งที่มีปัญหาด้วยได้ รุ่นพี่มักจะใช้วิธีการให้รุ่นน้อง “เดี่ยวกันเอง” หมายถึงให้น้องคนที่มีเรื่องกับรุ่นน้องแก๊งฝ่ายตรงข้ามต่อสู้กันตัวต่อตัว แต่ถ้าไม่สามารถเจรจาได้รุ่นพี่ต้องสามารถเรียกรวมพลในยามเมื่อมีปัญหาทะเลาะวิวาท

“ที่ยอมรับรุ่นพี่ เพราะมีความกล้าหาญ เวลาไปเที่ยวเขาจะคุ้มครองได้” (โรจน์)

---

[4] คำนี้มาจากภาษาอังกฤษ คำว่า over

“คนมาคุมได้ต้องมีประสบการณ์ในเรื่องตีต่อย เรื่องฟันคนอื่น ต้องรู้จักพี่ใหญ่กลุ่มอื่นๆ ด้วย ต้องมี back หลังที่ดี ถ้ามีเรื่องสู้เขาไม่ได้ ต้องมีคนประกบหลัง (ตั๊ะ)

ดังนั้น คนที่จะก้าวขึ้นมาเป็นรุ่นพี่ที่ได้รับการยอมรับจึงต้องเป็นผู้มีประสบการณ์การทะเลาะวิวาท จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รุ่นพี่เหล่านี้มีทั้งคู่อริและเป็นที่ยอมรับนับถือ มีความเกรงกลัวจากแก๊งอื่น แต่ถึงแม้ว่าจะมีคู่อริมากแต่การมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในเรื่องความกล้าหาญใจถึง มีคนรู้จักมาก ก็ทำให้รุ่นน้องหลายคนมีความใฝ่ฝันว่าตนเองจะได้ก้าวขึ้นมาเป็นรุ่นพี่ของแก๊ง ดังเช่นในกรณีของโรจน์

“มีชื่อเสียงอยู่ในกลุ่มเฉพาะวัยรุ่น ถ้ายกระดับมันก็เหมือนคล้ายๆ เป็นนักการเมือง ไปไหนมาไหนก็มีคนรู้จัก มันดูโก้ เก๋ อย่างพวกพี่ถ้าไปไหน เด็กเห็นเด็กจะไหว้ เหมือนนายกไปไหนประชาชนก็ไหว้” (โรจน์)

สำหรับรุ่นน้องที่จะเข้ามาร่วมแก๊งได้ ก็ต้องได้รับการยอมรับจากรุ่นพี่ว่ามีความกล้าที่มีต้นแบบจากรุ่นพี่ รุ่นพี่จะเป็นผู้ชี้แนะให้รุ่นน้องไปมีพฤติกรรมในลักษณะที่ตนเคยผ่านประสบการณ์มา

“สำหรับผมถ้าเราคบกับรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ อายุมากกว่า เขาบอกให้ไปทำแบบนี้ ให้ไปตีคนนี้แล้วจะให้เข้ากลุ่ม ถ้าเราไม่ทำเราเป็นคนไม่กล้า จะอยู่ร่วมกับกลุ่มไม่ได้” (กานต์)

งานอดิเรกของเด็กแก๊ง

กิจกรรมที่ชอบทำในแก๊งของตนเองและระหว่างกลุ่มคือ การแข่งรถ โดยมีการแต่งรถเพื่อใช้เป็นรถแข่ง เดิมพันในการแข่งรถคือ เงิน ออโตลูป ยาบ้า รถคันที่แข่ง อะหลั่ยรถและอุปกรณ์เสริม และผู้หญิง การเดิมพันโดยเงินเดิมพันในการแข่งคือเงิน ครั้งละ 500-10,000 บาท ถ้าแข่งในแก๊งเดียวกันเงินเดิมพันอาจจะไม่สูงมากนัก เป็นการเดิมพันเพื่อการทดลองรถของแต่ละฝ่าย ประมาณ 500-1,000 บาท และถ้าเดิมพันด้วยสิ่งของมักจะเดิมพันด้วยออโตลูป อะหลั่ยรถและอุปกรณ์เสริม การเดิมพันระหว่างกลุ่มจะเป็นการเดิมพันที่มีการวางเงินเดิมพันค่อนข้างสูง บางครั้งเดิมพันด้วยยาบ้า รถ และผู้หญิง การเดิมพันด้วยยาบ้าอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะใช้เป็นเงินแทน โดยเปรียบเทียบมูลค่าของยาบ้าและเงิน ยาบ้าต้องมีมูลค่าสูงกว่าเงินไม่ต่ำกว่า 1 เท่าตัว เช่น เดิมพันยาบ้า ½ ถุง คือ 100 เม็ด ราคายาเม็ดละ 60-100 บาท เงินเดิมพันจะประมาณ 3,000 บาท เพราะว่าการเดิมพันด้วยยาบ้ากับเงิน อีกฝ่ายหนึ่งที่ใช้เงินเดิมพันไม่แน่ใจว่ายาบ้าเป็นของดีหรือไม่ อาจจะเป็นยาคุณภาพเลว หรืออาจจะมียาปลอมปน หรืออาจจะมียาไม่ครบจำนวน การเดิมพันด้วยรถอาจจะเดิมพันกับเงิน รถมอเตอร์ไซค์หนึ่งคันต่อเงินเดิมพันประมาณ 5,000 บาทหรือมากน้อยกว่าตามสภาพรถ แต่ถ้าเดิมพันโดยรถ นั่นหมายถึงว่ารถที่นำมาแข่งและเดิมพันเป็นรถที่ขโมยมา ซึ่งถ้าชนะเดิมพันอาจจะเอารถนั้นไป “ยำ” เพื่อขายอะหลั่ยหรือนำไปเปลี่ยนเป็นยาบ้า การเดิม

พันด้วยผู้หญิง ส่วนใหญ่ไม่นิยมเดิมพันด้วยผู้หญิง เพราะเห็นว่าผู้หญิงไม่มีค่า แต่ถ้าชอบผู้หญิงที่เป็นแฟนของฝ่ายตรงข้าม อยากมีเพศสัมพันธ์ด้วยก็ใช้เดิมพันเป็นผู้หญิง ในส่วนของเดิมพันทุกชนิดที่นำมาเดิมพันในการแข่งรถ เงินจะมีคุณค่ามากที่สุดที่วัยรุ่นอยากจะใช้เป็นเดิมพัน เพราะว่าเงินสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งต่างๆ ได้ ขณะที่การเดิมพันด้วยรถ ฝ่ายตรงข้ามมักจะไม่มีสัจจะ ถ้ารู้ว่าตนเองจะเป็นฝ่ายแพ้ ก็อาจจะขี่รถหลบหนีไป การเดิมพันด้วยยาบ้า นอกจากจะกลัวปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพยาแล้ว การส่งมอบของก็ทำด้วยความลำบาก ฝ่ายที่แพ้อาจจะโยนของเข้าที่มืดหรือที่รกเพื่อให้ฝ่ายชนะไปค้นหาเอง และการเดิมพันยาบ้าที่ได้มาจะต้องแบ่งให้เพื่อนฝูงหลายคนที่เข้ามาร่วมเป็นพยาน รวมทั้งเพื่อนฝูงที่ทราบข่าวก็อาจจะเข้ามาขอแบ่งของด้วย ทำให้ไม่ค่อยเหลือของมากนัก การเดิมพันด้วยผู้หญิง วัยรุ่นเห็นว่าถ้าตนเองเป็นคนดังที่เป็นที่รู้จัก ก็มีผู้หญิงที่อยากเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมาก ไม่จำเป็นต้องแสวงหาผู้หญิงอีก

กฎของเด็กแก๊ง

ในการศึกษานี้ได้ศึกษาทั้งแก๊งที่มีการแทรกแกซงจากหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปจัดระเบียบภายในแก๊งและแก๊งที่ไม่มีการจัดระเบียบ ในแก๊งที่มีการจัดระเบียบมีการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมเด็กภายในแก๊ง โดยการรับเข้าเป็นสมาชิกใหม่ สมาชิกจะต้องเข้าร่วมการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจในกฎกติกาของแก๊ง ปฏิญาณร่วมกัน และการเซนต์ชื่อในการยอมรับกฎเกณฑ์ ซึ่งกฎเกณฑ์ที่มีการตกลงร่วมกันคือ 1) ห้ามยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด 2) อย่าส่งเสียงดังรบกวนเพื่อนบ้าน 3) ให้มีความสามัคคีภายในกลุ่ม 4) สมาชิกที่อายุน้อยกว่าต้องเคารพนับถือสมาชิกรุ่นพี่ 5) หลีกเลี่ยงการทะเลาะกับกลุ่มอื่น 6) ต้องเข้าชมรมสม่ำเสมอ กฎที่มีการควบคุมอย่างจริงจังคือในเรื่องของการใช้ยาเสพติด แต่ถึงกระนั้นก็ดีก็ยังมีผู้ที่ละเลยไม่ปฏิบัติตามกฎ ในการควบคุมการใช้กฎ รุ่นพี่จะเป็นผู้สอดส่องดูแลพฤติกรรมของน้องในกลุ่มของตน รุ่นน้องที่ฝ่าฝืนกฎทางแก๊งจะมีมาตรการการควบคุมต่างๆ ตั้งแต่การลงโทษด้วยการตักเตือนจากรุ่นพี่ การซ้อมตีจากรุ่นพี่ และการขับไล่ออกจากแก๊ง ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการรุนแรงที่สุด เพราะเมื่อถูกขับไล่ออกจากแก๊งจะไม่มีพรรคพวกที่คอยให้ความช่วยเหลืออีกต่อไป ในแก๊งที่ไม่มีการจัดระเบียบ จะไม่มีการวางกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เพียงแต่มีข้อตกลงที่รับรู้ร่วมกันในแต่ละแก๊ง โดยข้อตกลงมีความแตกต่างกันในแต่ละแก๊ง ขึ้นอยู่กับความเห็นของรุ่นพี่ การตกลงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบอกปากต่อปากให้กับรุ่นน้องที่เข้าใหม่ การสาบานต่อหน้าพระ มาตรการการควบคุมก็ไม่แตกต่างกันจากแก๊งที่มีการจัดระเบียบ ซึ่งรุ่นน้องจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ของแก๊งจากตัวอย่างประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในกลุ่ม

คุณธรรมของเด็กแก๊ง

เด็กแก๊งโดยส่วนใหญ่ แม้ในสายตาของสังคมทั่วไปจะเห็นว่าเป็นเด็กที่ชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท ชอบทำร้ายคนโดยไม่มีสาเหตุ แต่สิ่งหนึ่งที่เด็กแก๊งยึดถือ คือ การไม่ทำร้ายผู้หญิง เพราะเชื่อว่าคุณสมบัติของการเป็นลูกผู้ชายที่ดีคือ การไม่ทำร้ายผู้หญิง ในช่วงที่มีการทะเลาะวิวาทกัน เด็กแก๊งจะให้ผู้หญิงที่อยู่ในกลุ่มหลบไปอยู่ที่อื่นชั่วคราว เพื่อเป็นการปกป้องไม่ให้ผู้หญิงถูกทำร้าย และเมื่อวิวาทกับแก๊งอื่นที่มีผู้หญิงก็พยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ทำร้ายผู้หญิง แต่เมื่อมีการวิวาทกันระหว่างแก๊งในกรณีที่มีผู้หญิงในแก๊งทั้ง 2 แก๊ง กลุ่มเด็กวัยรุ่นผู้หญิงจะไปวิวาทกันเอง การที่เด็กแก๊งไม่ทำร้ายผู้หญิง เพราะเชื่อว่าเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของการเป็นลูกผู้ชายที่ดี

เพื่อนกิน&เพื่อนตาย

“เพื่อนกินจะเห็นมันง่าย เวลากินเหล้าชวนเขาจะมากิน เวลาชวนตีเขาจะไม่มากัน มีบางคนเท่านั้นที่มา” (ต๊ะ)

เพื่อนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เด็กอยากเข้ามาอยู่ในแก๊ง เพราะว่าจะทำให้ได้พบเพื่อนใหม่ๆ การเข้าแก๊งที่ใหญ่และมีชื่อเสียงจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ได้พบเพื่อนที่เข้าใจ ให้ความช่วยเหลือได้ และเป็นเพื่อนที่มีความกล้า ในยามที่มีเรื่องทะเลาะวิวาท เพื่อนจะเป็นส่วนสนับสนุนหลักที่ทำให้เด็กแก๊งกล้าที่จะไปมีเรื่องกับพวกอื่น เพราะเชื่อว่าเพื่อนจะมาให้ความช่วยเหลือตน เพื่อนที่ไม่มาให้ความช่วยเหลือจะถูกมองว่าเป็นคนขี้ขลาด ไม่มีใครอยากคบด้วย การไปช่วยเหลือเพื่อนเป็นเหมือนการสร้างพันธะสัญญาในยามที่ตนเองมีเรื่อง เพื่อนก็จะมาให้ความช่วยเหลือ โดยไม่คำนึงถึงว่าสาเหตุของการทะเลาะวิวาทนั้นใครเป็นฝ่ายผิดหรือถูก บางครั้งแม้จะทราบว่าเพื่อนเป็นฝ่ายผิด แต่ก็ต้องช่วยเหลือเพื่อที่เพื่อนจะกลับมาให้ความช่วยเหลือตนในยามที่ตนประสบปัญหา

“ถ้าเพื่อนมีเรื่องต้องไปช่วย ตัวผมถ้ามีเรื่องเพื่อนไม่มา ก็เสียใจ ก็คิดว่าคราวนี้ถ้ามันมีเรื่องก็ไม่ไปแล้ว เพื่อนกันก็ครั้งเดียว ไม่ไปช่วยแล้ว แต่ไม่เคยมีเพื่อนไม่ช่วย ส่วนมากตัวผมเองนี่จะไม่มีเรื่อง ส่วนมากก็จะไปช่วยเพื่อน เพื่อนจะมีเรื่องมากกว่าตัวเรา

ไม่เคยไม่ช่วยเพื่อน ปฏิเสธยาก เราก็คิดว่าเพื่อนต้องคิดว่าถ้าเราไม่ไปช่วยเราไม่กล้าพอ ขี้ขลาด

แต่ที่ไม่สนใจคือรู้อยู่แล้วไง ถ้าเพื่อนไม่ผิด เขาก็ผิด ถ้าเพื่อนเราผิดก็ถือว่าไปช่วยเพื่อน (ไม่รู้ว่าเพื่อนผิด) ไม่รู้ดีกว่า ถ้าผิดยังไงก็ต้องช่วยเพื่อนอยู่ดี เป็นเพื่อนกันมันเจอกันทุกวัน” (ดิว)

การทะเลาะวิวาทเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เพื่อนฝูงยอมรับว่าตนมีความกล้าหาญสมกับการเป็นลูกผู้ชาย เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง เด็กวัยรุ่นบางคนจึงต้องใช้วิธีการไปหาเรื่องคนอื่น เพื่อเป็นการแสดงฝีมือของตนเอง

“อยู่ที่เพื่อนฝูง ถ้าเราได้ทำร้ายร่างกายคนอื่น เพื่อนฝูงจะได้ยอมรับว่าเป็นลูกผู้ชาย มีทั้ง 2 อย่าง ไปช่วยเพื่อนด้วย หาเรื่องเองด้วย” (กานต์)

ลูกผู้ชายต้องสู้

“รู้สึกสนุกไปอีกแบบ (เวลาตีกัน) เพิ่มความมั่นใจให้ตัวเอง คนที่ตีเก่ง รู้สึกเก่ง อาจจะเก่งก็ได้ มีฝีมือ” (ดิว)

ในการศึกษานี้ได้ให้เด็กวัยรุ่นจำนวน 30 คน ให้นิยามความหมายของการเป็นลูกผู้ชายและจัดลำดับ โดยความหมายของการเป็นลูกผู้ชายในสามอันดับแรก ดังนี้

ความหมายของการเป็นลูกผู้ชาย	รวม	ร้อยละ
1.มีศักดิ์ศรี/มีเกียรติ	17	56.6
2.ใจถึง ใจกล้า กล้าหาญ	13	43.3
3.ให้เกียรติสุภาพสตรี	12	40

ลูกผู้ชายมีศักดิ์ศรีคือการไม่ยอมให้มาลบหลู่ ต้องยอมรับในเกียรติของตน ในการยอมรับการเข้าแก๊ง สิ่งหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นคนกล้าและมีเกียรติ คือ การใช้กำลัง การเป็นลูกผู้ชายที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนคือ ผู้ที่มีความกล้าหาญ การแสดงออกถึงความกล้าหาญโดยการมีเรื่องชกตีกับวัยรุ่นคนอื่น

“การเป็นลูกผู้ชายต้องมีคุณสมบัติ เก่ง ต่อยเก่ง ตีเก่ง แข็งแรง” (ต๊ะ)

ดังนั้น ความกล้าหาญเป็นการแสดงถึงพลังความสามารถ คุณสมบัติของผู้ชายที่เป็นที่สนใจของหญิงสาว และการที่วัยรุ่นหญิงมีแฟนที่เป็นคนกล้า ยังเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูงในกลุ่มของวัยรุ่นหญิงด้วย

“อยากเท่ เพราะดัง ไปไหนมีคนรู้จักเยอะ ไปไหนสาวมาชอบ เพราะสาวรู้จักเยอะ ผู้หญิงคนนี้มีแฟนเป็นคนรู้จักเยอะ เพื่อนเขาจะนับถือด้วย” (ต๊ะ)

“มุมมองผู้ใหญ่คนละอย่าง มุมมองเด็กมองคนละอย่าง คิดว่าโคตรเจ๋งเลยไปฟันคนอื่นมาติดคุก สักลายเต็มตัว เหมือนเป็นฮีโร่ แต่ผู้ใหญ่จะมองว่าคนนี้ไม่ดี ทำไม่ดีติดคุกมา มุมมองคนละอย่าง เด็กจะอยู่ช่วงวัยรุ่นมองสิ่งไม่ดีเป็นส่งดี เด็กจะคิดแบบนั้น เด็กที่เข้าวัยรุ่นจะเป็นแบบนี้ โดยเฉพาะเด็กดื้อจะคิดแบบนี้” (กานต์)

“เวลาเมาเหล้าเห็นหน้าใครคล้ายๆ กับว่าเราไม่พอใจคนนี้ก็จะเอามันเลย ไม่สนแล้ว มันก็ไม่รู้ เวลาเมามันก็ไม่รู้ตัว บางทีอยู่ในแก๊งเดียวกันแต่เราไม่รู้จักก็มีบ้าง ไม่ต้องแก๊งอื่นหรอก แก๊งเดียวกันเราไม่รู้จักก็มีเยอะ ไอ้คนไหนก็ได้” (ดิว)

ค่านิยมของการเป็นลูกผู้ชายที่ต้องแสดงความกล้า มักจะเป็นแนวคิดของวัยรุ่นที่อายุยังน้อย แต่เมื่อเวลาผ่านไป วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ ครอบครัว ซึ่งเมื่อจบการศึกษาไปประกอบอาชีพ มีครอบครัว ทำให้ต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น แนวความคิดเหล่านี้ก็เริ่มเปลี่ยนไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม จึงทำให้วัยรุ่นชายที่มีอายุมากขึ้นเริ่มที่จะเปลี่ยนแนวความคิดในเรื่องของการแสดงความกล้าและการใช้กำลัง

“คิดว่าเท่เหมือนกัน ยกพวกไปเวลามีเรื่อง เดี๋ยวนี้ไม่คิดอะไรแล้วมันไม่ได้อะไรขึ้นมา ทำเขาก็ตายเร็วเปล่าๆ” (ต๊ะ)

สาเหตุการทะเลาะวิวาท

“เวลากินเหล้าในกลุ่มวัยรุ่น ก็มีทะเลาะกัน ถ้าไม่เหยียบเท้า ก็เป็นคู่อริ หรือไม่ก็จีบสาว ส่วนมากจะเป็นคู่อริกัน ที่ทำให้ทะเลาะกันบ่อย เวลาทะเลาะกันมีอาวุธตั้งแต่มี ปืน ระเบิด มีหมด มีช่วงหลังๆ พกปืน เพื่อนซื้อมาเป็นปืนเถื่อน” (เอ)

การทำเลาะวิวาทมีหลายสาเหตุ มีทั้งเรื่องของยาเสพติด การดื่มสุรา ผู้หญิง ความไม่ชอบหน้ากัน การเป็นคู่อริเก่า การเป็นคู่อริอาจจะมีสาเหตุเดิมมาจากสาเหตุทั้งหมด ทั้งในเรื่องยาเสพติด ผู้หญิง การดื่มสุรา บางครั้งการเป็นคู่อริเก่า ตนเองไม่ได้เป็นคู่อริเอง แต่เพื่อนหรือรุ่นพี่ในกลุ่มเคยมีเรื่องกัน ก็เป็นสาเหตุให้ยกแก๊งทะเลาะกันได้ ในเรื่องของยาเสพติด ตั้งแต่รัฐบาลใช้นโยบายกวาดล้างยาเสพติด ทำให้ยาเสพติดหายากขึ้น และมีราคาแพง เด็กส่วนใหญ่จึงไม่นิยมใช้ยาเสพติดในช่วงหลัง

*“เมื่อก่อนนี้ถ้าตีกันเรื่องยาถือว่าอันดับ 1 แบบให้เงินไปแล้วดาบ[5]กัน ก็ตามมาตีกัน หรือให้ของไม่ดีบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นพวกหัก*ของ” (หยี)*

“เรื่องจี้ปล้นไม่มี ส่วนมากเรื่องยา ถ้าไปเอายาจะดาบกันเอง โกหกกันแล้วไม่จ่ายตัง (เงิน) ถ้าดาบกันจะตีกันจนต้องยอม สลบ จนกว่าเขาจะพอใจ” (บี)

[5] เป็นภาษาวัยรุ่น ดาบหมายถึง การชักดาบ และหัก หมายถึง การหักหลัง ทั้ง 2 คำนี้หมายถึงการหักหลังกัน

ความไม่พอใจกันโดยที่ไม่มีสาเหตุ ซึ่งบางครั้งเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย เช่น การดื่มสุราโต๊ะใกล้เคียงกันส่งเสียงดังรบกวน การมองหน้ากัน การเหยียบเท้ากัน แต่บางครั้งก็ไม่มีเหตุผล แต่เป็นเพื่อการสร้างความพอใจให้กับตนเองในเวลาที่ดื่มสุรา ทำให้ขาดเหตุผลในการยับยั้งชั่งใจ

“เคยตีกัน เราไม่รู้จักมัน แบบเต้นกวนบ้างอะไรแบบนี้ เราก็เข้าไปชกมัน ชกเลย” (ดิว)

“เพื่อนเมาเหล้า เวลาเมาจะมีเรื่องกัน เวลาไม่เมาไม่มี มีเรื่องเพราะเมา ส่วนมากที่เขาจะกล้าจะทำอะไร คือต้องรอเวลาเมา ส่วนมากส่วนใหญ่เลยต้องเมาก่อนถึงจะมีเรื่อง ถ้าไม่เมาก็เฉยๆ คุยกันได้ พอเมาแล้วใครเป็นใครก็ไม่รู้ บางทีก็ตีกับพวกเดียวกันก็มี” (ดิว)

“เพื่อนเคยทำแบบนี้หลายครั้ง บางคนก็ไม่เคยมีเรื่องกัน บางคนก็เคยมีเรื่องกัน โดนจับแล้วตำรวจเขาก็ปล่อย ตำรวจเขาตรวจเจออาวุธเขาก็ยึดไป บอกว่าถ้าทำอีกจะจับ เพื่อนไปฟันเขาบางทีก็ไม่เมา วัยรุ่นเจอใครไม่พอใจก็ทำ บางทีก็เอาขวดเหล้าขวดเบียร์เท่าที่หาได้ไปขว้างเขา” (บี)

สาเหตุในเรื่องของผู้หญิง ส่วนใหญ่เป็นสาเหตุของการไปชอบพอแฟนของเด็กแก๊งอื่น ทำให้ไม่พอใจ ก็เลยทะเลาะวิวาทกัน บางครั้งผู้หญิงก็เป็นชนวนสาเหตุที่ทำให้เด็กวัยรุ่นชายทะเลาะกัน เพราะผู้หญิงมีเรื่องกัน ก็ตามให้เพื่อนชายมาช่วย จนเป็นการวิวาทตะลุมบอนระหว่างแก๊ง แต่ก็มีปัจจัยสาเหตุมาจากการดื่มเหล้าด้วย

“บางครั้งมาจากผู้หญิง บางครั้งก็ไม่ชอบหน้ากัน บางครั้งกลุ่มนั้นสวยกว่า ก็คิดอีนี่แต่งตัวเวอร์ แต่งตัวดีกว่ากู ผู้ชายก็ไปชอบแต่มัน กูไม่มอง แบบนี้ บางครั้งก็แย่งแฟนกัน ไปชอบผู้ที่เขามีแฟนมาด้วย” (กานต์)

“ไม่ถูกกับแก๊งอื่น เพราะไปมีเรื่องบ่อยๆ เวลาเมาทุกคนอยากต่อยตี ถ้าเป็นวัยรุ่นก็เป็นเรื่องธรรมชาติ เด็กผู้หญิงก็มี ส่วนเด็กผู้หญิงจะตีกันเรื่องแฟน ผู้หญิงตบตีกันบ้างในร้าน บางครั้งใช้ผู้ชายมาตีกับพวกอื่น แล้วอีกฝ่ายเขาก็มีพวกของเขา เขาก็จะใช้พวกของเขามาตี ผู้หญิงบางกลุ่มจะให้พวกรุ่นพี่ผู้ชายที่รู้จักมาตี…” (ตั๊ะ)

บทสรุป

วัยรุ่นชายต้องการให้ตนเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง เพราะการรวมกลุ่มเข้าแก๊งทำให้ตนเป็นคนกว้างขวางในกลุ่มเพื่อนฝูง เป็นที่สนใจของเด็กวัยรุ่นหญิง จึงทำให้มีการมารวมกลุ่มเข้าแก๊ง และเพื่อได้รับการยอมรับจึงต้องแสดงความกล้าหาญด้วยการใช้กำลัง การได้รับการยอมรับจึงต้องแสดงออกทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้านร่างกายต้องเป็นคนมีฝีมือในการต่อสู้ ด้านจิตใจต้องมีความกล้า ใจถึง ซึ่งเป็นค่านิยมของเด็กวัยรุ่นชายในปัจจุบัน การแสดงออกจึงเป็นเรื่องของการใช้พละกำลังและความรุนแรง ประกอบกับเด็กแก๊งส่วนใหญ่เป็นมักผู้ที่ออกมาท่องเที่ยวยามค่ำคืน ซึ่งมีปัจจัยสนับสนุนในเรื่องการดื่มสุรา จึงทำให้ขาดความยั้งคิด และนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้

โดยง่าย เมื่อเด็กเหล่านี้มีอายุมากขึ้น มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ต้องรับผิดชอบชีวิตตนเองและครอบครัวมากขึ้น เด็กเหล่านี้ก็ออกมาใช้ชีวิตท่องเที่ยวยามราตรีน้อยลง เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มน้อยลง จึงมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิด ค่านิยมไป

ในส่วนของรุ่นพี่มีบทบาทและอิทธิพลต่อแนวความคิดของเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวต้นแบบที่เด็กจะรับเอาพฤติกรรมของรุ่นพี่มาเป็นตัวอย่างของแบบฉบับลูกผู้ชาย การเข้าไปจัดระเบียบ นำรุ่นพี่มาอบรมในลักษณะของแก๊งที่มีการเข้าไปจัดระเบียบแทรกแซง ก็ช่วยให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของวัยรุ่นรุ่นน้อง จึงน่าจะเป็นแนวทางที่น่าจะเข้าไปมีการแทรกแซงปรับเปลี่ยนแนวความคิดของรุ่นพี่ที่มีอิทธิพลในแก๊ง เพื่อเป็นการลดการใช้ความรุนแรง

บรรณานุกรม

อนุช อาภาภิรม. **ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัฒน์**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์, 2543.

“ของดีประจำท้องถิ่น” **นสพ.คมชัดลึก**. 10 กรกฎาคม 2546.

Acknowledgement

ขอขอบคุณคุณอัญชลี โคเฮน นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัย Mcquire **ออสเตรเลีย ที่ได้ช่วยเหลือในการแบ่งปันการเก็บข้อมูลและการใช้ข้อมูลในการศึกษานี้**

ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ : ศึกษาจากนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545

พรธาดา สุวัธนวนิช*

นวนิยายเป็นวรรณกรรมที่ถือกำเนิดมาจากการขยายตัวของชนชั้นกลาง ดำรงอยู่โดยมีชนชั้นกลางเป็นผู้สร้างและผู้เสพ นวนิยายที่แต่งได้ดีมีคุณค่าเช่นเดียวกับวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ สามารถสร้างอรมณ์สะเทือนใจไหวรู้สึกให้เกิดแก่ผู้อ่านข้ามยุคข้ามสมัยและเบิกปัญญาให้แก่สังคม แม้นวนิยายกระแสหลักเป็นกลุ่มที่มักจะถูกเย้ยหยันดูแคลนว่าเป็น"วรรณกรรมน้ำเน่า"นั้นแท้ที่จริงนวนิยายเหล่านั้นเป็นวาทกรรมของชนชั้นกลางที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการพยายามผลิตซ้ำ(reproduce)สังคมที่ดีงามตามมาตรฐานของยุคสมัย และบางทีอาจจะแฝงไว้ด้วยความคิดที่จะท้าทายวาทกรรมร่วมสมัยซึ่งมักจะแสดงออกอย่างค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าพยายามสวนกระแสหรือปลดแอกค่านิยมตลอดจนรื้อถอนวาทกรรมเดิมแบบวรรณกรรมแนวก้าวหน้า

ความขัดแย้งซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการผูกวางโครงเรื่องของนวนิยายไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือความขัดแย้งภายในตัวเอง ส่วนใหญ่ของการแสดงออกซึ่งความขัดแย้งนั้นจะออกมาในรูปของการใช้ความรุนแรงอันเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมต่อความขัดแย่งที่เกิดขึ้น เมื่อเรื่องดำเนินด้วยความขัดแย้งถึงจุดวิกฤตสูงสุด(climax) เรื่องก็จะคลี่คลายแล้วจบลง หากความขัดแย้งนั้นแสดงออกในรูปของความรุนแรง ความรุนแรงก็จะต้องยุติลงด้วยเช่นกัน

ความรุนแรงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งในการผูกวางโครงเรื่องของนวนิยายย่อมขึ้นอยู่กับปริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยตามแนวคิดแว่นวรรณกรรม กล่าวคือวรรณกรรมสะท้อนภาพสังคมผ่านสายตาของนักเขียนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมขณะนั้น การศึกษาความรุนแรงในนวนิยายจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะเห็นภาพสะท้อนความคิดของผู้คนในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ที่มีต่อการแสดงความรุนแรง

มักจะเป็นที่เข้าใจกันว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำทั้งร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากความคิดในระบบชายเป็นใหญ่(patiacry) แม้จนทุกวันนี้ผู้หญิงก็ยังตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงอยู่ แต่เมื่อความคิดสตรีนิยม(feminism)ก่อตัวขึ้นและแพร่ขยายไปในวงกว้าง และอาจจะด้วยสำนึกของผู้หญิงที่

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ยังคงได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมในทุกเมื่อเชื่อวันจึงนำไปสู่ความคิดปฏิวัติซึ่งมีผลต่อการเสนอความรุนแรงในนวนิยาย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำในนวนิยายไทยตั้งแต่พ.ศ.2521 – 2545 ซึ่งเป็นช่วงที่ความเคลื่อนไหวของการเรียกร้องสิทธิสตรีตื่นตัวมากในทางตะวันตกและอิทธิพลดังกล่างวน่าจะส่งผลกระทบมาถึงไทยอยู่บ้างอยู่บ้าง และได้พบว่าในช่วงระยะเวลา 25 ปีมีความเปลี่ยนแปลงการเสนอความรุนแรงในครอบครัวที่น่าสนใจดังจะได้นำเสนอต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้คัดเลือกจากนวนิยายกระแสหลักที่เป็นนวนิยายแนวชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ข้อมูลนวนิยายกลุ่มนี้เป็นผลงานของนักเขียนหญิงมากกว่านักเขียนชาย (รายละเอียดของข้อมูลนวนิยายที่ใช้ดูได้ที่ภาคผนวก) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเชิงสำรวจข้อมูลนวนิยายย้อนหลังไปราว ๆ 10 ปีเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้น และจะวิเคราะห์จากบทบาทและสถานภาพของตัวละครหญิงตามท้องเรื่องเป็นแกน

ตัวละครหญิงผู้สร้างความรุนแรง

เมื่อศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงโดยวิเคราะห์จากสถานภาพที่ปรากฏตามท้องเรื่องเป็นหลัก พบว่าตัวละครหญิง พบว่าตัวละครหญิงผู้สร้างความรุนแรงในครองครัวมีครบทุกบทบาท ได้แก่ แม่ แม่เลี้ยง แม่สามี/แม่ยาย เมีย อดีตเมีย ลูกสาว ลูกเลี้ยง และญาติพี่น้องอื่น

1.<u>แม่ผู้แข็งกระด้าง</u> ความรุนแรงที่แม่เป็นผู้กระทำคือการบังคับควบคุมชีวิตของลูก ในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* เมธินีควบคุมชีวิตของนิลยาลูกสาวคนเดียวในอยู่ในระดับดีเลิศ แม้จะยอมรับที่ลูกสาวชอบคนตรีมากกว่าเรียนหนังสือ เมธินีก็ยังเคี่ยวเข็ญให้เล่นได้ในระดับนักดนตรีเอก แต่โดยส่วนใหญ่แล้วการใช้ความรุนแรงจะแสดงออกด้วยการใช้อำนาจกดดันลูกมากกว่าจะบังคับโดยตรง เช่นเรื่อง *ทองเนื้อเก้า* ลำยองใช้วันเฉลิมเป็นเครื่องมือเรียกเงินค่าเลี้ยงดูจากพ่อของวันเฉลิมและไม่สนใจที่จะรับผิดชอบเลี้ยงดูลูก ๆ ที่เกิดจากผู้ชายมากหน้าหลายตา จนภาระในการเลี้ยงดูน้อง ๆ ตกหนักที่วันเฉลิมตั้งแต่ยังอายุไม่ถึง 7 ขวบ เรื่อง*เส้นไหมสีเงิน* จงกลนีสร้างหนี้ให้สการต้องชดใช้จนต้องหมางใจกับคนรัก เรื่อง *กว่าจะรู้เดียงสา* มารดาห้ามแว่นทิพย์ออกนอกกรอบของความเป็นกุลสตรีที่วางไว้แต่แล้วแว่นทิพย์ก็หนีตามชยาชายคนรักไป เรื่อง*ลูกแม่* กำไลปิดบังความเป็นผู้ชายของแพรและเลี้ยงดูแพรมาอย่างลูกสาวจนร่างกายเริ่มเปลี่ยนแปลง เมื่อแพรรู้ความจริงจึงหนีออกจากบ้านไป ความรุนแรงของแม่ในนวนิยายบางเรื่องแสดงออกด้วยการใช้วาจาเฉือดเฉือนให้ลูกต้องเจ็บช้ำเช่นแม่ในเรื่อง *เวลาในขวดแก้ว* ทำให้นัตและหนิงไม่มีมีความสุขเมื่ออยู่บ้าน ยายในเรื่อง*ห้องที่จัดไม่เสร็จ* คอยด่าลูกสาวว่า

เลี้ยงลูกไม่ดี แม่ที่ทอดทิ้งลูกปรากฏในนวนิยายทั้งที่ทอดทิ้งโดยเจตนาและด้วยความจำเป็นบังคับ เช่นอัมพิลาใน *ยายหนูลูกพ่อ* แต่งงานกับบุญญภัทรเพียงเพื่อให้ลูกในท้องที่เธอไปพลาดพลั้งกับชายอื่นที่ไม่ยอมรับลูกในท้องของเธอ เมื่อคลอดลูกออกมาเธอก็ไม่สนใจไยดีลูกอีกเลย ใน *สองชีวิต* คุณแม่ทอดทิ้งกบเพราะกบทำให้ชีวิตในสังคมชั้นสูงของคุณแม่ต้องพังครืนและชีวิตครอบครัวต้องพังพินาศเพราะกบติดยา และท้องนอกสมรส ในหน้า*ต่างบานแรก* หนึ่งซึ่งเป็นแม่วัยรุ่นที่ยังไม่มีความรับผิดชอบไม่สนใจที่จะดูแลลูก การทอดทิ้งลูกบางครั้งก็ด้วยความจำเป็นบังคับ เช่น ลำเพาใน *หนามดอกไม้* ทอดทิ้งนิพพาไปเพราะนิเวศสามีไม่ยอมให้ลูกไปกับเธอและคอยกีดกันไม่ให้ลำเพาได้มีโอกาสพบปะลูก ส่วนแม้นเมืองใน *รากนครา* จำใจต้องทิ้งลูกที่ยังแบเบาะไปเพื่ออุทิศชีวิตเข้าแลกกับแผ่นดินของบรรพบุรุษ

ความรุนแรงที่"แม่"เหล่านี้กระทำต่อลูก เมื่อสาวไปดูถึงต้นเหตุจะเห็นว่า"แม่"เหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้เริ่มความรุนแรงก่อน แต่เป็น"พ่อ"ของลูกที่ทอดทิ้งหรือไม่เอาใจใส่แม่ เช่นเรื่อง *เวลาในขวดแก้ว ลูกแม่ ห้องที่จัดไม่เสร็จ ยายหนูลูกพ่อ สองชีวิต หนามดอกไม้* หรือมิฉะนั้นผู้ชายในสังคมแวดล้อมมีส่วนผลักดันให้"แม่"แสดงความรุนแรงในรูปของความทะเยอทะยานและก้าวร้าว เช่นเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้ เส้นไหมสีเงิน ทองเนื้อเก้า* หรือแสดงการหนีกรอบที่กำหนดผู้หญิงในระบบชายเป็นใหญ่ ในเรื่อง *กว่าจะรู้เดียงสา* หรือสร้างปัญหาให้ผู้หญิงต้องใช้ความรุนแรงยุติความรุนแรง ในเรื่อง *รากนครา*

2.<u>แม่เลี้ยงใจร้าย</u> แม่เลี้ยงอาจเป็นแบบฉบับของตัวร้ายที่สุดตามสูตร"นวนิยายน้ำเน่า"ที่จะกระทำทารุณกรรมต่อลูกเลี้ยงซึ่งมักเป็นตัวเอกของเรื่อง เพราะถือเอาบุญเอาคุณที่ได้เลี้ยงดูมาดังเรื่อง *มายา* หรือเพราะความอิจฉาริษยาและต้องการกดลูกเลี้ยงให้ด้อยกว่าลูกตัว เช่นเรื่อง *ดวงใจพิสุทธิ์ด้วยแรงอธิษฐาน*

นอกจากสูตรสำเร็จนี้จะเป็นไปเพื่อสร้างสีสันให้เกิดความสงสารและเห็นอกเห็นใจตัวละครเอกที่ถูกรังแก สูตรแม่เลี้ยงใจร้ายและกดขี่ข่มเหงลูกเลี้ยงเกิดขึ้นได้ด้วยทัศนคติของการพึ่งพิงผู้ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว แม่เลี้ยงเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือต้องอาศัยพึ่งพิงสามีทั้งทางเศรษฐกิจและการนับหน้าถือตาของคนในสังคม ดังนั้นจึงกลัวการถูกแบ่งความรักจากชายผู้เป็นศูนย์กลางของคครอบครัวและถูกแย่งชิงความสำคัญของตนในครอบครัวไป

3.<u>แม่สามี / แม่ยายตัวแสบ</u> นวนิยายแนวชีวิตครอบครัวของไทยเล่าจากมุมมองของ"ผู้หญิง" ซึ่งหมายรวมถึงมุมมองในนวนิยาย(point of view)และตัวของนักเขียน ความร้ายจึงมักจะตกอยู่กับแม่สามีมากกว่าแม่ยาย เช่นเรื่อง *สองฝั่งคลอง คู่ยาก เวิ้งระกำ* แม่สามีในเรื่องเหล่านี้ไม่ยอมรับลูกสะใภ้จึงสร้างปัญหาให้ชีวิตคู่ของสามีและภรรยาซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่อง แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า

แม่ยายก็สร้างความรุนแรงในครอบครัวโดยพยายาม"พรากลูกสาว"ยาม"ลูกเขยตกยาก" เช่นเรื่อง *คู่ยาก*

4.<u>เมียปฏิวัติ</u> ภาพของเมียผู้ยอมจำนนไม่ปรากฏให้เห็นในนวนิยายที่มุ่งสร้างตัวละครหญิงให้มีวาจาเป็นอาวุธที่จะทำร้ายสามีได้โดยบุคลิกลักษณะนิสัย เช่น นวลผจงในเรื่อง *โอ้..โลกีย์สุข* ที่ตามหึงและข่มสามีให้หงอ แม้นเมืองในเรื่อง *รากนครา* ที่แม้จะรักสามีแต่ก็ยังสับสนระหว่างหน้าที่ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนกับความรัก (ทำนองกับอังศุมาลินในเรื่อง *คู่กรรม* เรื่องราวอมตะของความรักและการพลัดพรากระหว่างทหารญี่ปุ่นกับสาวไทย) โมนาที่คบชู้ตอบโต้สามีที่นอกใจในเรื่อง *แดดหนาว*

ความรุนแรงอย่างหนึ่งที่ถือเป็นการหนีจากปัญหาครอบครัวคือการหนีสามี ละทิ้งความเป็นครอบครัว เช่นเรื่อง *เนื้อใน* หรือหย่าร้างเช่นเรื่อง *โซ่สังคม* แต่แม้จะตัดสินใจเช่นนั้นก็ใช่ว่าผู้หญิงจะเด็ดขาดและไม่เจ็บปวด เหมือนวาดในเรื่อง *บ้านขนนก* จึงหนีปัญหาที่สภาพจิตใจของเธอไม่ อาจทนได้อีกด้วยการฆ่าตัวตาย ตัวละครหญิงในบางเรื่องการประชดชีวิตด้วยการมีสัมพันธ์กับผู้ชายอื่นขณะที่แยกกันอยู่กับสามีโดยไม่หย่าร้าง เช่นโมนา ใน *แดดหนาว* ส่วนแพมาลาใน *ดอกไม้ไร้นาม* เกือบถลำไปมีความสัมพันธ์กับเจ้านายเพราะความใกล้ชิด แต่แล้วในที่สุดแพมาลาก็ตกอยู่ในฐานะคบชู้กับสามีของผู้หญิงอื่นขณะที่แยกกันอยู่กับสามีเพราะปัญหาครอบครัวที่เกิดจากการเบื่อหน่าย ห่างเหินและไม่เข้าใจกัน ผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า* หนีไปกับชายคนรักเดิมและเมื่อถูกสามีชิงตัวมาเก็บไว้ในเรือนกลางทุ่งเธอก็มีความสัมพันธ์กับลูกชายของทนายของคุณหลวงผู้เป็นสามี การมีชายอื่นเพราะเธออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่อาจใช้ความเข้มแข็งครองตัวให้รอดพ้นจากการถือครองสิทธิของผู้ชายที่"ได้ใจก็ต้องได้ตัว"ไปได้

5. <u>อดีตเมียพิฆาต</u> นวนิยายไทยยังพยายามรักษาภาพของ"ความเป็นเมีย"ไว้ให้แต่ตัวละครหญิงพอสมควร แต่เมียที่หย่าขาดไปแล้วแต่ยังถูกตามรังควานความรุนแรงจึงปรากฏอย่างไม่ต้องระวัง"ภาพ"อีกต่อไป มีตั้งแต่ทำร้ายร่างกายสามีเช่นผาณิต ในเรื่อง *ดั่งสายน้ำไหล* ชกหน้าหะริณในงานแต่งงานของลูกสาวที่พยายามก็ให้ร้ายลูกสาวทั้งที่ตลอดมาไม่เคยรับรู้เลี้ยงดูลูกเมียเลย ทำให้ผู้อ่านสะใจต่อความรุนแรงที่ผาณิตตอบโต้กับพฤติกรรมเลวทรามของหริณที่สร้างความลำบากให้ลูกเมียมาชั่วชีวิต ความรุนแรงนี้มีไปจนถึงทำร้ายสามีจนถึงแก่ชีวิต เช่นเรื่อง *ล่า* และ *โซ่สังคม*แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าจุดจบของเมียพิฆาตผู้ฆ่าสามีถูก"ฆ่า"ไปด้วยเช่นกัน มธุสรในเรื่อง *ล่า* สูญเสียสติสัมปชัญญะ กลับไปเป็นมธุสรคนเดิมอีกไม่ได้ ส่วนเขมวรรณในเรื่อง *โซ่สังคม* ฆ่าอดีตสามีแล้วฆ่าตัวเองตายตาม อาจเป็จคำตอบได้รับไม่ว่าผู้เขียนก็ไม่เห็นด้วยที่จะให้ผู้หญิงใช้ความรุนแรง โดยชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงนั้นย้อนกลับมาทำร้ายผู้หญิงในที่สุด

6.ลูกสาวผู้ก้าวร้าว ในนวนิยายพบลูกสาวที่ที่ทำร้ายพ่อแม่สถานเบาที่สุดคือการทำร้ายด้วยด้วยวาจาก้าวร้าวแต่ก็ทำให้พ่อแม่เจ็บปวดไม่น้อย เช่นเรื่อง *ลูกแม่ หนามดอกไม้ เพรงกรรม สุดถนนบนทางเปลี่ยว สงครามดอกรัก* สถานปานกลางคือการทำร้ายด้วยอาการเฉยเมยรังเกียจผู้เป็นแม่ เช่นเรื่อง *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา โซ่สังคม* สถานหนักคือการหลอกลวงทรัพย์สินเงินทองไปจากพ่อแม่แม้จะอยู่ในวุฒิภาวะที่พึ่งตัวเองได้แล้ว เช่น *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* และ *เส้นไหมสีเงิน*

7.ลูกเลี้ยงผู้เอาคืน เรามักจะเชื่อกันว่าเมื่อลูกเลี้ยงตกเป็นเบี้ยล่างของแม่เลี้ยงใจร้าย ลูกเลี้ยงจะต้องเป็นฝ่ายยอมและให้อภัยแม่เลี้ยงได้ แต่ในนวนิยายช่วงที่ศึกษาพบว่าลูกเลี้ยงมีปฏิกิริยาตอบโต้กับแม่เลี้ยงด้วยพฤติกรรมรุนแรงต่าง ๆ เช่นเรื่อง *มายา ฟ้าต่ำ ด้วยแรงอธิษฐาน หนามดอกไม้*

8.นายจ้างผู้เกี้ยวกราด เจ้านายผู้ใช้วาจารุนแรงกับลูกจ้างที่ทำงานบ้านคือยุวดีในเรื่อง *ไฟในดวงตา* เพราะอยู่ในสภาพป่วยเป็นอัมพาต หงุดหงิด และหวาดระแวง แต่ในเรื่อง*เนื้อใน* เข็มเพชรไม่ใช่คนในครอบครัวของปลีและราเชนทร์ก็จริงแต่ถือสิทธิ์ที่จะมาช่วยจัดการปัญหาในครอบครัวเพราะชักนำราเชนทร์ให้มารู้จักกับปลี เข็มเพชรต้องการแข่งขันและเอาชนะราเชนทร์ ดังนั้นแม้จะแสดงความอารีและเมตตาต่อปลีเพียงใดขณะเดียวกันก็คอยกดขี่ข่มปลีไม่ให้พบกับความสุขที่แท้จริง เพื่อจะได้พึ่งพาเข็มเพชรเท่านั้น

9.ญาติพี่น้องเจ้าปัญหา ในนวนิยายมีความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำต่อญาติพี่น้องเพราะการเลี้ยงดูอย่างไม่เท่าเทียมกันในวัยเด็ก เช่น *ทรายสีเพลิง ปูนปิดทอง ฟ้าต่ำ* หรือบังคับเพราะหวังดีเพื่อน้องจะได้พึ่งตัวเองได้ เช่นเรื่อง *ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด* หรือตอบโต้และแก้แค้น เช่นเรื่อง *เพรงกรรม* อลงกตทำร้ายพิมานและลูก ๆ ของพิมานแก้แค้นที่พิมานล่วงละเมิดทางเพศตนและน้าสาวเรื่อง *ไฟในดวงตา* วรรณาจ้างวานมือปืนมาลอบฆ่าธัญน้องเขยเพราะความแค้นที่สั่งสมมาตั้งแต่ธัญปฏิเสธที่จะแต่งงานกับตัวเองมาก่อนประกอบกับความริษยาความสำเร็จในด้านการค้าของธัญ

ในบทบาทหลักคือ แม่ เมีย และลูกสาว เราได้เห็นความรุนแรงที่ชัดเจนกว่าบทบาทอื่น ๆ ในการแสดงความรุนแรงออกมาอย่างเปิดเผย ความทมรุนแรงเหล่านี้สามารถสืบสาวได้ว่าเกิดจากความรุนแรงที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงทั้งที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงทางวัฒนธรรม[1]

---

[1] แนวคิดเชิงสตรีนิยมได้แบ่งประเภทความรุนแรงต่อผู้หญิงออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ **ความรุนแรงทางตรง** ซึ่งเห็นด้วยและรับรู้ได้ทางประสาทตาและหู **ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง** หมายถึงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่วางบทบาทผู้หญิงให้ด้อยกว่าบทบาทความเป็นชาย และ **ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม**

ทำให้ผู้หญิงตอบโต้ความรุนแรงนั้นโดยตรงคือต่อผู้ชายผู้กระทำความรุนแรง หรือทางอ้อมคือต่อผู้อื่นในครอบครัว ต่อสังคม และต่อตัวของผู้หญิงเอง

บทสรุปของความรุนแรงในนวนิยาย

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าการใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความขัดแย้งในนวนิยาย กฎของการผูกเรื่องคือความรุนแรงจะต้องคลี่คลายเมื่อนวนิยายจบลง ทิศทางของการยุติความรุนแรงในตอนจบของเรื่องย่อมสะท้อนแนวคิดของการใช้ความรุนแรงดังจะเห็นได้จากการมอบบทบาทของการยุติความรุนแรงในเรื่องให้แก่ผู้ใด

<u>ตัวละครหญิงเป็นผู้ยุติความรุนแรง</u> เป็นบทสรุปส่วนใหญ่ของนวนิยายที่นำเสนอความรุนแรงในชีวิตครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ ซึ่งอาจแบ่งได้ตามบุคลิกภาพของตัวละครหญิงคือ

-กลุ่มตัวละครหญิงมีบุคลิกภาพในเชิงก้าวร้าว มีลักษณะนิสัยที่ไม่ยอมประนีประนอม การยุติความรุนแรงออกมาในรูปการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต และยอมรับที่ต้องเผชิญหน้ากับความว้าเหว่เดียวดายในที่สุด เช่น เครือวัลย์ในเรื่อง *เวิ้งระกำ* เพราะคิมหันต์ลูกชายหัวแก้วหัวแหวนถูกผู้มีอิทธิพลยิงตาย แพมาลาในเรื่อง *ดอกไม้ไร้นาม* ใช้ชีวิตม่ายอยู่โดยลำพังหลังจากที่ถูกผู้ชายทอดทิ้งถึงสามคน ผู้เขียนสร้างในตัวละครหญิงบางเรื่องต้องประสบกับหายนะด้วยชะตากรรมเป็นการยุติความรุนแรงที่เธอกระทำโดยปริยาย เช่น ลำยองในเรื่อง *ทองเนื้อเก้า* ต้องตายอย่างอนาถด้วยกามโรค เมธินีในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* ถูกลอบยิงเป็นอัมพาต วรรณาในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ป่วยเป็นโรคประสาทหลังจากที่ลูกชายของเธอตายเพราะอยู่ในวิถีกระสุนของมือปืนที่เธอจ้างวานหมายจะให้ปลิดชีวิตน้องเขย กบในเรื่อง*สองชีวิต* ฆ่าลูกตัวเองเพราะฤทธิ์ยาเสพติดที่เธอเสพและฆ่าตัวเอง นวลผจงในเรื่อง *โอ้...โลกียสุข* ยิงสามีและฆ่าตัวตายตาม เช่นเดียวกับเขมวรรณในเรื่อง *โซ่สังคม* ที่ฆ่าสามีเพื่อไม่ให้เขามารบกวนชีวิตของลูกสาวแล้วเธอก็ฆ่าตัวตาย ส่วนเหมือนวาดในเรื่อง *บ้านขนนก* ฆ่าตัวตายเพราะรู้ว่าตัวเองไม่อาจทนมีชีวิตที่เจ็บปวดเมื่อเธอล้มเหลวในการสร้างครอบครัวที่สมบูรณ์ดังที่เธอเฝ้ารอคอยมาชั่วชีวิตได้

- กลุ่มตัวละครหญิงที่โดยบุคลิกแล้วไม่ใช่ผู้ที่ก้าวร้าวหรือนิยมความรุนแรงแต่ถูกสถานการณ์บีบคั้นให้ใช้ความรุนแรงตอบโต้กับความรุนแรงทั้งหมดที่เธอได้รับมาชั่วชีวิตแล้วเรื่องจึงจบลง เช่น ผาณิตในเรื่อง *ดั่งสายน้ำไหล* ชกหน้าสามีที่จะทำลายอนาคตของลูกด้วยความเห็นแก่ตัวดังที่เขาได้

เป็นความรุนแรงที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบความคิดและความเชื่อของคนในสังคมให้ผู้หญิงยอมรับสถานะที่ด้อยกว่าชายโดยไม่ตั้งคำถามและยอมรับความรุนแรงต่าง ๆ ที่ถูกปฏิบัติโดยดุษฎี

ทำลายชีวิตของเธอมาก่อน ปลีในเรื่อง *เนื้อใน* พาลูกหนีไปจากชีวิตที่เธอตกเป็นฯเหยื่อของความรุนแรงทั้งจากสามีและจากนายจ้าง บางเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงที่ตัวละครหญิงตอบโต้นำตัวเองและผู้อื่นไปสู่หายนะแล้วจบลงที่ความตาย เช่น ลำเพาในเรื่อง *หนามดอกไม้* ถูกโจรจี้และประสบอุบัติเหตุขณะที่ตามหานิพพาลูกสาวที่หนีออกจากบ้านหลังจากที่มีปากเสียงกับเธออย่างรุนแรง *ส่วนในเรื่อง ราก นครา* แม้นเมืองตายหลังจากอุทิศชีวิตสังเวยความแค้นของพี่ชายที่มีต่อสามีของเธอและเพื่อปกป้องดินแดนของบรรพบุรุษจากการอ้างสิทธิ์ของเจ้าอาณานิคม ในเรื่อง *แดดหนาว* โมนาตายอย่างลึกลับภายหลังจากที่เธอประพฤติแหวกขนบในเรื่องเพศจะไม่มั่นใจว่าจะกลับไปใช้ชีวิตแบบเดิมได้อีก

<u>ตัวละครชายเป็นผู้ยุติความรุนแรง</u> มีนวนิยายไม่มากนักที่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายยอมและเลือกที่จะยุติปัญหาด้วยตนเองในเมื่อความรุนแรงนั้นผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ ที่พบอย่างเช่นเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* ฉายายอมหย่าขาดจากหนึ่งเพื่อให้ฝ่ายหญิงไปมีสามีใหม่และตนเองเป็นฝ่ายเลี้ยงลูก (ซึ่งต่างจากบุญญภัทรในเรื่อง *ยายหนูลูกพ่อ* ที่แต่งงานกับอัมพิลาและยอมรับเป็นพ่อของลูกในท้องอัมพิลาไม่ให้อัมพิลาทำแท้ง แต่ก็รักและเลี้ยบุญญพิลาศมาด้วยความรักเหมือนพ่อแท้ ๆ) *ศรีศาสน์*ในเรื่อง *โอ้...โลกียสุข* กลับไปบวชเป็นพระใหม่อีกครั้งหลังจากเห็นว่าปัญหาเดือดร้อนวุ่นวายในครอบครัวเริ่มตั้งแต่การที่เขาสึกจากสมณเพศมาแต่งงานกับประภาพิมพ์ เรื่อง *สงครามดอกรัก* บัลลพติดโรคเอดส์และสำนึกในบาปที่ตนก่อก่อนที่จะเสียชีวิต ธัญในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ไม่เอาเรื่องวรรณาที่จ้างวานฆ่าเขาเพราะเห็นแก่ความเป็นพี่เป็นน้องและเห็นใจที่ผลกรรมได้สนองย้อนกลับคืนไปแล้ว

บทสรุปของความรุนแรงในนวนิยายที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำในครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นผู้ยุติความรุนแรงนั้น ไม่ว่าผู้หญิงจะเป็นผู้เริ่มความรุนแรงนั้นหรือไม่ก็ตาม เหตุผลอาจเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงจึงใช้วิธี"คิดแบบผู้หญิง"คือระงับความรุนแรงมากกว่าจะใช้คามรุนแรง หรือเป็นเพราะในกรอบของแนวคิดในระบบชายเป็นใหญ่ฝังรากลึกในวัฒนธรรม ความรุนแรงจึงออกในรูปของผู้หญิงเป็นฝ่ายเห็นและยุติปัญหา ผู้ชายเป็นฝ่ายสร้างปัญหา และเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องให้อภัย

สิ่งที่น่าขบคิดต่อไปก็คือปฏิกิริยาของผู้อ่านต่อการจบเรื่องแบบใดที่รู้สึกโล่งใจ แบบใดที่รู้สึกเห็นใจ ซึ่งอาจจะต้องย้อนไปดูน้ำเสียงและท่าที(tone)ของผู้เขียน ตัวอย่างที่ยกมาจากเรื่อง *หน้าต่างบานแรก โอ้...โลกียสุข สงครามดอกรัก* และ *ไฟในดวงตา* ล้วนแต่แสดงน้ำเสียงและท่าทีที่เห็นใจและออกจะชื่นชมการยุติความรุนแรงของฝ่ายชายอยู่ไม่น้อย ขณะที่การยุติความรุนแรงโดยตัวละครหญิงให้มิติทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อตัวละครหญิงเหล่านั้นหลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านตีความด้วยประสบการณ์ทางอารมณ์ที่แตกต่างกันไป

อารมณ์สะเทือนใจจากความรุนแรง

วรรณกรรมบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ การศึกษาวรรณกรรมจึงต้องสนใจความสะเทือนอารมรณ์ที่ผู้สร้างงานส่งผ่านภาษาแห่งถ้อยคำที่มีวรรณศิลป์ผูกร้อยนำเสนอเป็นเรื่องราวมาสู่ผู้เสพ จินตนาการที่เกิดจากความคิดความรู้สึกของผู้สร้างถ่ายทอดมาสู่ผู้เสพวรรณกรรมต้องอาศัยทั้งความสามารถในการสร้างงานของผู้เขียนและการตีความของผู้เสพหรือผู้อ่านประกอบกัน ความรุนแรงที่ปรากฏในนวนิยายจะส่งพลังทางความคิดสู่ผู้อ่านได้จึงอยู่ที่ศิลปะแห่งการเล่าเรื่อง

เป็นธรรมดาที่วิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายจะเปิดโอกาสในผู้เขียนสร้างตัวละครเอกที่แสดงลักษณะนิสัยหลากมิติ(round character)มากกว่าตัวละครประกอบ ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจที่ผู้อ่านจะรู้สึกจะเกิดขึ้นจากตัวละครเอกมากว่าตัวละครใด ๆ ดังนั้นความรุนแรงที่ตัวละครเอกกระทำจะแฝงด้วยเหตุผลที่ผู้อ่านจะเข้าใจความคิดเบื้องหลังพฤติกรรมรุนแรงของตัวละครเอกแม้จะไม่เห็นด้วยเสมอไป

ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตมาแล้วแรกว่าเมื่อเก็บข้อมูลพบว่านวนิยายชีวิตครอบครัวจะเขียนโดยนักเขียนหญิงเป็นส่วนใหญ่ และในการวิเคราะห์เชิงสำรวจพบว่าการเล่าเรื่องในนวนิยายเล่าจากมุมมองของผู้หญิงเป็ตนหลัก ทั้งผู้หญิงซึ่งเป็นผู้เขียนและผู้หญิงที่เป็นตัวละครในเรื่อง พฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายหญิงผู้สร้างความรุนแรงเหล่านี้จึงมีเหตุผลมารองรับหากเป็นเหตุผลทางด้านอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นอัตวิสัยมากกว่าเหตุผลที่เป็นภววิสัย

เมื่อพิจารณาจากบทบาทหลักตามท้องเรื่องของตัวละครหญิงซึ่งจะได้แก่ แม่ เมีย และลูกสาว พบว่าน้ำหนักของความสะเทือนใจในแต่ละบทบาทนั้นไม่เท่ากัน ตัวละครแม่ที่แสดงความรุนแรงจะให้อารมณ์สะเทือนใจสูงสุด อาราณ์นั้นเกิดจากความรู้สึกเชิงตำหนิพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับมาตรฐานของความเป็นแม่ที่วัฒนธรรมประดิษฐสร้างให้มีความอบอุ่น เสียสละ เป็นที่พึ่งของลูก แม่ที่ทำร้ายลูกโดยการไม่เอาใจใส่ ใช้ลูกเป็นเครื่องมือในการต่อรองเรียกค่าเลี้ยงดูอย่างลำยองในเรื่อง *ทองเนื้อเก้า* ผู้เขียนจะสร้างให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ชิงชัง และสาแก่ใจเมื่อแม่เหล่านี้ต้องประสบชะตากรรมในบั้นปลายชีวิต แม่ที่ทอดทิ้งลูกก็จะพบจุดจบที่น่าสะเทือนใจ เช่นกบและแม่ของกบ ในเรื่อง *สองชีวิต* หรือมิเช่นนั้นก็ไม่อาจมีชีวิตที่เป็นสุขได้อย่างแท้จริง เช่นลำเพาในเรื่อง *หนามดอกไม้* หนึ่งในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* อัมพิลาในเรื่อง *ยายหนูลูกพ่อ* แต่แม่ที่รู้สำนึกยอมเสียสละเพื่อลูกเป็นครั้งสุดท้ายก็จะสร้างอารมณ์สะทือนใจยิ่งไปกว่าเพราะถือว่าอย่างไรเสียความรักลูกก็ทลายความเห็นแก่ตัวที่ได้ทำกับลูกมาตลอดชีวิตของลูก ดังเช่น เมธินีในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* และจงกลนีในเรื่อง *เส้นไหมสีเงิน*

ส่วนในบทบาทของความเป็นเมีย การทำร้ายสามีด้วยวาจานั้นสร้างความสาแก่ใจมากกว่าความสะเทือนใจ การเชือดเฉือนกันด้วยวาจาดูจะเป็นสีสันที่จำเป็นอย่างหนึ่งในบทสนทนาของนว

นิยาย อารมณ์สะเทือนใจนะเกิดขึ้นต่อเมื่อตัวละครหญิงเหล่านี้ใช้ความรุนแรงเพื่อยุติปัญหาจนแลกด้วยชีวิตและความรุนแรงที่เธอกระทำเป็นสิ่งที่เธอถูกสามีกระทำรุนแรงก่อนมาเป็นระยะเวลานานจนเธอทนไม่ได้ ตั้งแต่การกักขังเหนี่ยวเหนี่ยวเช่นผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า* ไม่เห็นค่าความรักของเธอดังเช่นเหมือนวาดในเรื่อง *บ้านขนนก* และรัญจวนในเรื่อง *สงครามดอกรัก* ทำลายชีวิตของเธอและลูกดังเช่นเขมวรรณในเรื่อง *โซ่สังคม* แต่การคบชู้จะไม่ได้รับความเห็นอกเห็นใจหรือให้อภัยเลยแม้ผู้เขียนจะแสดงการเข้าใจอยู่บ้างต่อพฤติกรรมของโมนาในเรื่อง *แดดหนาว* แพมาลาในเรื่อง *ดอกไม้ไร้นาม* ผอบแก้วในเรื่อง *เรือนนพเก้า*

ในบทบาทของลูกสาว ความรุนแรงใด ๆ ดูจะไม่สร้างอารมรณ์สะเทือนใจเอาเสียเลยเพราะขัดต่อจริยธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบุพการีด้วยความเคารพ กลับกลายเป็นว่ายิ่งลูกสาวประพฤติรุนแรงเพียงใด ผู้อ่านจะยิ่งสะเทือนใจกับตัวละครแม่ที่รองรับความรุนแรงและเจ็บปวดกับความรุนแรงที่ลูกสาวกระทำต่อตนเพียงนั้น ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของแขไขในเรื่อง *สุดถนนบนทางเปลี่ยว* สโรชาและบุษราคัมในเรื่อง *เพรงกรรม* สิ่งที่น่าขบคิดคือเหตุใดความรุนแรงนั้นจึงเกิดจากความขัดแย้งของแม่กับลูกสาวเป็นส่วนใหญ่ เป็นไปได้หรือไม่ว่าความขัดแย้งนั้นมีนัยของการยอมรับระบบชายเป็นใหญ่ซุกซ่อนอยู่โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม เช่นการยอมรับชีวิตการแต่งงานกับผู้ชายที่เหมาะสมกว่าอยู่เป็นโสดและอาจไปพัวพันกับผู้ชายที่มีพันธะแล้วในเรื่อง *หนามดอกไม้* การยอมรับว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียหายถ้ามีข้อครหาว่าประพฤติตนไม่เหมาะสมเช่น *สุดถนนบนทางเปลี่ยว ลูกแม่ โซ่สังคม* การพึ่งพิงผู้ชายในเรื่อง *การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา* ทำให้ลูกสาวกับแม่ในนวนิยายมีความขัดแย้งกันในเรื่องของทัศนะและค่านิยมที่ถูกครอบงำจากระบบชายเป็นใหญ่ซึ่งแม่จะเป็นฝ่ายเข้าใจทัศนะและยอมรับมีจะเดินตามค่านิยมนั้นได้มากกว่าลูกสาว

ส่วนความสะเทือนใจที่มาจากตัวละครฝ่ายชายดูเหมือนจะให้เป็นคู่เทียบเชิงปฏิปักษ์ ยิ่งตัวละครหญิงดูน่าสงสารและเห็นใจเพียงใด ตัวละครชายก็ดูน่าชิงชังในความร้ายกาจที่แสดงกับผู้หญิงเพียงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าความรุนแรงนั้นสืบเนื่องมาจากปัญหาในครอบครัว เช่น การนอกใจ การทอดทิ้งภรรยาและลูก การบังคับกดขี่ทารุณทางร่างกายและจิตใจ แต่ความขัดแย้งอันเกิดจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจะปรากฏชัดในบ้างเรื่องเช่น *โซ่สังคม เนื้อในเรือนนพเก้า* ทำให้ตัวละครหญิงอยู่ในฐานะเหยื่อแห่งความรุนแรง

ขณะเดียวกันตัวละครชายในนวนิยายเรื่องที่ตัวละครหญิงใช้ความรุนแรงสมัครใจที่จะเป็นผู้ยุติความรุนแรงเสียเอง ตัวละครชายเหล่านี้จะได้รับความเห็นใจและชื่นชมเป็นพิเศษที่ได้กระทำสิ่งที่ผู้ชาย"ไม่ทำก็ได้" เช่นการเลี้ยงลูกโดยลำพัง ดังฉายาในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* ยอมปล่อยให้หนึ่งไปมีสามีใหม่และตนเป็นฝ่ายเลี้ยงดูลูกเอง การปลีกตัวไปจากครอบครัวที่มีปัญหาดังเช่นศรีศาสน์ในเรื่อง

โอ้...โลกียสุข เลือกที่จะกลับไปอยู่ในร่มกาสาวพักตร์ตามเดิม การให้อภัยไม่คุมแค้นดังเช่นธัญในเรื่อง *ไฟในดวงตา* ขณะที่ตัวละครชายเหล่านี้ให้ภาพที่น่าเห็นใจเท่าไรก็จะเหยียบย่ำตัวละครหญิงไปพร้อมๆ กัน หนึ่งในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* คือผู้หญิงใจแตกที่ไม่มีอนาคตที่จะกลับมาเป็น"ผู้หญิงดี ๆ "ได้ วรรณาในเรื่อง *ไฟในดวงตา* คือผู้หญิงที่จ่อมจมอยู่กับอาการทางจิตด้วยผลกรรมจากแรงริษยาของตัวเอง แต่ที่รุนแรงที่สุดคือเรื่อง *โอ้...โลกียสุข* ที่ดูจะบ่งชี้ชัดว่าผู้หญิงทุกคนคือมารศาสนา ทำให้ชีวิตที่สุขสงบและสามารถเป็นที่พึ่งทางธรรมให้แก่ศาสนิกชนได้ต้องว่ายวนอยู่ในโลกียสุขและกว่าจะหลุดพ้นมาได้ก็ต้องตัดออกจากผู้หญิงเสีย

ในบรรดานวนิยายที่เลือกมาวิเคราะห์นี้ เรื่อง *รากนครา* เป็นเรื่องที่ให้อารมณ์สะเทือนใจสูงสุดต่อชะตากรรมของแม้นเมืองที่อุทิศชีวิตและวิญญาณเป็น"ราก"ที่ค้ำจุนแผ่นดิน นับตั้งแต่การเป็นธิดากำพร้าของเจ้าเมืองเชียงเงินที่ถูกปลูกฝังให้รักแผ่นดินเกิดมาตั้งยังเด็ก แม้ในชีวิตของเธอจะสมหวังในความรักช่วงสั้น ๆ ที่เป็นภรรยาของเจ้าน้อยศุขวงศ์ที่เธอแอบรักมานาน แต่เธอก็ไม่เป็นสุขเต็มที่ด้วยความเข้าใจผิดของสามีว่าเธอใช้เล่ห์กลเพื่อเปลี่ยนตัวกับมิ่งหล้าธิดาของเจ้าเมืองเชียงเงินองค์ปัจจุบันซึ่งมีศักดิ์เป็นน้องที่ถูกส่งเป็นบรรณาการถวายเป็นบาทบริจาริกาของเจ้าเมืองมัณฑ์แทน ทำให้ชีวิตครอบครัวของแม้นเมืองร้าวฉานด้วยความไม่เข้าใจและหมางใจกัน ชีวิตของเธอน่าจะมีความสุขขึ้นเมื่อเธอให้กำเนิดบุตรชายและเจ้าน้อยศุขวงศ์ช่วยเหลือมิ่งหล้าออกมาจากเมืองมัณฑ์ให้พ้นจากเงื้อมมือที่ป่าเถื่อนของเจ้านางหลวงปัทมสุดาแห่งเมืองมัณฑ์ แต่แม้นเมืองก็หนีไม่พ้นจากการเป็นหมากในกระดานของการเมืองท้องถิ่น เธอเลือกที่จะทิ้งลูกให้สามีและมิ่งหล้าซึ่งเคยหลงรักเจ้าน้อยศุขวงศ์เลี้ยงดูโดย ปลอมตัวเป็นเจ้าน้อย ไปตายด้วยคมดาบจากพี่ชายแท้ ๆ ของเธอเพื่อในที่สุดฝ่ายนั้นจะรู้สำนึกและรามือไปจากการคิดกบฏต่อราชอาณาจักรสยาม ส่วนมิ่งหล้าจะสวมรอยเป็นแม้นเมืองที่ไม่อาจทำให้เจ้าอาณานิคมมาอ้างสิทธิ์คนในปกครองได้ ไม่ว่าความเสียสละของแม้นเมืองจะยิ่งใหญ่เพียงใดแต่ท้ายที่สุดแม้เมืองกลับต้องถูกทำให้เป็นคนที่ไม่มีตัวตน สิ่งคือความสะเทือนอารมณ์สูงสุดของเรื่อง

ความรุนแรงที่แม้นเมืองเลือกจะกระทำเพื่อยุติปัญหาทั้งหมดเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงงวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำด้วยแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ ความตายของแม้นเมืองจึงยิ่งใหญ่กว่าความตายของแม่และเมียในเรื่องอื่น ๆ ผู้อ่านจะเกิดความสะเทือนใจนอกเหนือไปจากความสลดใจในชะตากรรมของผู้หญิงอย่างแม้นเมืองหรือมิ่งหล้าที่ไม่มีโอกาสเลือก แต่แท้ที่จริงแล้วถูกกำหนดหรือบีบให้เลือกเพียงหนทางเดียว ความสะเทือนใจที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับของความตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่น้อมรับภารกิจที่พึงปฏิบัติและสำคัญยิ่งกว่าชีวิต สามารถยอมรับชะตากรรมอย่างองอาจเฉกเช่นละครโศกนาฏกรรมกรีก แต่ก็ต้องฉุกคิดด้วยว่าที่แม้นเมืองยิ่งใหญ่นี้เพราะแม้นเมือง"คิดอย่างผู้ชาย" ความเสียสละของแม้เมืองยิ่งใหญ่เทียบเท่ากับผู้ชายที่สละชีวิตเพื่อป้องกัน

ประเทศหรือเสียสละเพื่อพิสูจน์ศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริงซึ่งผู้ชายเป็นผู้กำหนดใช่หรือไม่ หน้าที่นี้สำคัญกว่าการเสียสละของแม่ ความอดทนของเมียเพราะสิ่งนี้คือ"เรื่องส่วนตัว"ไม่ใช่เพื่อส่วนรวมหรืออย่างไร แต่ "เรื่องส่วนตัว"นี้มิใช่หรือที่ค้ำจุน"ราก"ในโครงสร้างและในวัฒนธรรมระบบชายเป็นใหญ่ได้

ความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำที่ปรากฏในนวนิยายไทยช่วง 25 ปี

ดังที่ได้ตั้งโจทย์ไว้ในการวิจัยว่าแนวคิดสตรีนิยมที่แพร่ขยายมาจากโลกตะวันตกในช่วงเวลาที่นวนิยายเหล่านี้เผยแพร่มีผลสะท้อนอย่างไรเมื่อพิจาณาจากความรุนแรงที่ตัวละครหญิงในนวนิยายได้แสดงความรุนแรงในครอบครัว

เพื่อจะตอบคำถามนี้ได้ชัดเจนขึ้นผู้วิจัยได้สำรวจนวนิยายก่อนหน้าช่วงเวลาที่ได้ศึกษาประมาณ 10 ปี เพื่อดูจากสืบทอดการสร้างตัวละครหญิงที่แสดงความรุนแรงในครอบครัวก็ได้พบว่าบทบาทของตัวละครหญิงที่แสดงความรุนแรงจากความเป็นแม่และเมียที่เผด็จการอย่างน่ารังเกียจที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง *โอ้มาดา* (2513) *ริษยา* (2514) ไม่พบการผลิตซ้ำในลักษณะเดิมทีเดียวคือเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานแต่พยายามแสดงอำนาจเหนือลูกเหนือสามี แต่ใกล้เคียงคือเป็นผู้หญิงเผด็จการที่ทำงานนอกบ้านจนมีตำแหน่งหน้าที่การงานเหนือสามี อย่างเช่นเมธินีในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* ส่วนหญิงที่สามีนอกใจแต่ยังพยายามประคองชีวิตครอบครัวไม่ยอมหย่าร้าง เช่นเรื่อง *น้ำเซาะทราย* (2517) *เมียหลวง* (2512)ก็ดูจะยังคงมีอยู่ในนวนิยายยุคนี้ ส่วนหญิงที่แสดงความกล้าที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ชายอย่างรุนแรงอย่างเช่นมธุสรในเรื่อง *ล่า* (2521) ถือว่ายังอยู่ในช่วงเริ่มต้น เพราะท้ายที่สุดตอนจบเรื่องมธุสรหลุดไปจากโลกของความเป็นจริง ขณะที่เขมวรรณในเรื่อง *โซ่สังคม* ได้ตายจากไปจริง ๆ ในเรื่องของการทอดทิ้งลูกก็มีในนวนิยายก่อนหน้านี้ คือเรื่อง *ดาวพระศุกร์*(2511*)* *อีสา* (2513)

ตั้งแต่พ.ศ.2521 เป็นต้นมา เราได้เห็นบทบาทของแม่และเมียที่เป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านควบคู่ไปกับการดูแลบ้านและครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำส่วนหนึ่งจึงมาจากชีวิตนอกบ้านและในบ้านไม่สมดุล ผู้หญิงยังคงต้องรับผิดชอบงานของแม่บ้าน คงความเป็นแม่ความเป็นเมียและลูกสาวพร้อมกับมีภาระที่จะต้องหารายได้จุนเจือครอบครัว ในขณะที่สังคมตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวและสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถาบันครอบครัว ภาระจึงตกหนักอยู่กับผู้หญิงที่รับผิดชอบทุกข์สุขของทุกคนในบ้าน ภาระดังกล่างสร้างความกดดันและคามเครียดให้แก่ผู้หญิงที่มีความสามารถในการหน้าที่การงานและไม่ต้องพึ่งพิงสถานภาพทางสังคมของสามีว่าเธอจะอดทนไปเพื่ออะไร สถานภาพของลูกสาวและแม่เป็นสถานภาพคงที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ แตความเป็นเมียเป็นสถานภาพที่สามรถเปลี่ยนแปลงได้แม้จะแปรจากหญิงสมรสแล้วเป็นม่ายก็

ตาม ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ผู้หญิงเห็นว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิตคู่จึงมีส่วนบีบคั้นให้ผุ้หญิงใช้ความรุนแรง ไม่ประคับประคองชีวิตสมรสอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่านวนิยายแทบทุกเรื่องที่เลือกมาศึกษาชีวิตสมรสของตัวละครหญิงเหล่านี้มักจะสิ้นสุดลงทั้งจากเป็นและจากตายหรือมิฉะนั้นก็ทนอยู่กันไปอย่างไม่มีความสุข

นอกจากนั้นบทบาทของการเป็นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมีส่วนทำให้ตัวละครที่เป็นแม่ต้องสูญเสียภาวะสมดุลจากผู้หญิงที่มีอำนาจและแสดงความสามารถเป็นที่ประจักษ์ตลอดจนมีตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นที่นับหน้าถือตา เช่น เมธินีในเรื่อง *บ้านของพรุ่งนี้* หรือมีความสามารถหาเลี้ยงตนเองและลูก ๆ ทั้งห้าคนได้อย่างสวนขวัญเรื่อง *ห้องที่จัดไม่เสร็จ* หนึ่งในเรื่อง *หน้าต่างบานแรก* อัมพิลาในเรื่อง *ยายหนูลูกพ่อ* ลำเพาในเรื่อง *หนามดอกไม้* แต่ในสถานภาพแม่ที่เธอไม่อาจปรับจากผู้หญิงทำงานกลับมาเป็นแม่ผู้อดทนและเสียสละเพื่อเห็นแก่ความสุขของลูกอย่างไม่มีข้อแม้ได้ การใช้อำนาจและความรุนแรงในครอบครัวจึงแสดงออกมากับลูก

อย่างไรก็ตามบทสรุปท้ายที่สุดของแม่เหล่านี้ในนวนิยายคือความรักที่มีต่อลูกและยอมเป็นฝ่ายราความรุนแรงในที่สุด ในนวนิยายเกือบทุกเรื่องชี้ให้เห็นว่าความรักของแม่ยิ่งใหญ่ ไม่มีอะไรที่แม่จะให้ลูกไม่ได้ แม้การสำนึกตนว่าได้กระทำรุนแรงต่อลูกไปก็ถือเป็นการ"ให้"ในลักษณะหนึ่ง

ส่วนในบทบาทของเมีย มีความเกี่ยวพันกับความเป็นแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะในมาตรฐานของสังคมชนชั้นกลาง ความเป็นแม่จะเกิดขึ้นในเงื่อนไขของการแต่งงานอยู่กินเป็นสามีภรรยากัน ความรุนแรงที่ผู้หญิงกระทำต่อสามีก็ด้วยความเครียดของการต้องรับภาระครอบครัวเพิ่มขึ้นขณะที่ผู้ชายยังคงรับหผิดชอบเท่าเดิม และมองว่าเป็นความบกพร่องของฝ่ายหญิงถ้าไม่อาจเป็นเมียและแม่ที่ดีได้ คำถามที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงคือทำไมจะต้องอดทนกับชีวิตคู่ ประกอบกับผู้หญิงสามารถหาเลี้ยงตัวเองดูแลรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ อีกทั้งสังคมก็ยอมรับการหย่าร้างได้มากกว่าแต่ก่อน นวนิยายหลายเรื่องตัวละครหญิงจึงเลือกที่จะเป็นม่าย ทั้งที่เป็นม่ายโดยลำพังและเป็นม่ายที่เป็นแม่คนเดียว (single mom) เช่นเรื่อง *โซ่สังคม เนื้อใน ดอกไม้ไร้นาม แดดหนาว เวลาในขวดแก้ว ห้องที่จัดไม่เสร็จ* ฯลฯ ซึ่งเป็นโดยสมัครใจ หรือเป็นเพราะผู้ชายทอดทิ้งไป เช่นเรื่อง *ดั่งสายน้ำไหล ลูกแม่* ฯลฯ แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดเมื่อตัวละครหญิงเลิกร้างกับสามีโดยมากจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกโดยที่อดีตสามีไม่มีส่วนช่วยเหลือแต่อย่างใด มีไม่กี่เรื่องที่ผู้ชายเป็นฝ่ายขอเลี้ยงลูกเองโดยในเรื่องจะให้เหตุผลว่าเพราะความพร้อมของฝ่ายชายมีมากกว่า เราจึงอาจสรุปได้จากภาพสะท้อนของนวนิยายกลุ่มนี้ว่าเมื่อปัญหาชีวิตสมรสถึงที่สุดผู้หญิงอาจไม่เป็นฝ่ายทนอีกต่อไป แต่ยังยินดีที่จะรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกมากกว่าผู้ชายซึ่งถือเป็นเรื่องปรกติ แต่ถ้าผู้ชายเป็นฝ่ายเลี้ยงลูกถือเป็นกรณีพิเศษและเป็นความ

บกพร่องของฝ่ายหญิง นอกจากนั้นระหว่างลูกกับสามี ผู้หญิงยินดีเลือกลูกและยินดีรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกจนเติบใหญ่มากกว่าจะถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกับพ่อของลูก

บทบาทของลูกสาวในนวนิยายช่วงพ.ศ.2521เป็นต้นมา พบความขัดแย้งระหว่างลูกสาวกับแม่ค่อนข้างสูง ความรุนแรงที่ปรากฏในนวนิยายเกิดขึ้นเนื่องมาจากความขัดแย้งในโลกทัศน์ที่ต่างกัน ตัวละครแม่เข้าใจจะยอมรับค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติตนตามแนวคิดชายเป็นใหญ่ขณะที่ตัวละครลูกสาวดึงดันที่จะแสดงความเป็นตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าลูกสาวคือผู้หญิงรุ่นใหม่ที่ไม่อาจวางตนให้สอดคล้องกับขนบของผู้หญิงแบบเดิมได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อมั่นและยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่หากประสบการณ์ที่แม่มีนั้นเห็นว่าความคิดขบถต่อขนบไม่อาจทำให้ผู้หญิงดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข อีกส่วนหนึ่งอาจมีความคิดสตรีนิยมแฝงอยู่ในโลกทัศน์ของผู้หญิงรุ่นใหม่เหล่านี้ ทำให้"โลก"ของแม่กับ"โลก"ของลูกต่างกัน ความคิดสตรีนิยมนั้นอาจมีที่มาจากทั้งกระแสทางตะวันตกและก่อตัวเชื่อมโยงกับความคิดขบถของผู้หญิงท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยที่แปรเปลี่ยนไป

นวนิยายเรื่อง *แดดหนาว* เป็นนวนิยายเรื่องนี้หนึ่งที่สะท้อนการขบถทางความคิดของผู้หญิงอย่างเด่นชัด แม้ว่าการใช้ความรุนแรงของโมนา (ตัวละครเอกหญิง)จะปรากฏชัดเจนเฉพาะการคบชู้สู่ชายมากหน้าหลายตาเพื่อประชดสามีที่เจ้าชู้และมีเมียน้อยคนแล้วคนเล่า แต่เมื่อพิจารณาให้ดีการที่โมนา"ติด"ในเพศรสที่ได้เรียนรู้ที่ละน้อยจากสามีทำให้เธอเห็นโอกาสที่จะสนองความต้องการทางด้านเพศรสซึ่งมีที่มาจากความพอใจและความสมัครใจของคนสองคน นับเป็นความคิดที่ขบถต่อขนบทางมาตรฐานศีลธรรมของชนชั้นกลาง โมนาปฏิเสธทั้งการเป็นแม่ เป็นเมีย และเป็นลูกสาวที่ดี เธอรู้จักตัวตนของตนผ่านประสบการณ์ทางเพศ จนในที่สุดเธอไม่อาจหวนกลับไปเป็นโมนาที่มีมาตรฐานชีวิตแบบผู้หญิงธรรมดาได้อีก เธอจึงต้องตาย ความตายของเธอเป็นปริศนาให้ผู้อ่านต้องขบคิดว่าเธอตายด้วยน้ำมือของใคร และด้วยเหตุอันใด แต่ดูเหมือนตัวละครในเรื่องไม่ใส่ใจที่จะขบคิดเลย นั่งเพราะผู้เขียนมีเจตนาที่จะกำหนดให้ผู้หญิงขบถอย่าง"โมนา"ไม่อาจมีพื้นที่ในสังคมไทย นวนิยายเรื่อง *แดดหนาว* จึงน่าสนใจที่จะประกาศความคิดสตรีนิยมชัดเจนและโดดเด่นด้วยศิลปะแห่งการเล่าเรื่องท่ามกลางนวนิยายยุคสมัยเดียวกัน

นวนิยายในช่วงพ.ศ.2521-2545อาจไม่บอกชัดเจนนักถึงความรุนแรงที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำนั้นมาจากอิทธิพลของกระแสความคิดสตรีนิยมที่ตอบโต้ระบบความคิดชายเป็นใหญ่ทั้งหมด หากความรุนแรงที่ผู้เขียนแสดงผ่านตัวละครจากมุมมองของผู้หญิงที่คิดแบบผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่เห็นว่าความรุนแรงยุติได้ด้วยการให้อภัยและการเสียสละของฝ่ายหญิง ความเป็นแม่สร้างสำนึก

ในการยุติความรุนแรงมากกว่าบทบาทใด ๆ และความรักของแม่เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ผู้หญิงพึง"ให้" ทั้งในเรื่องส่วนบุคคลและในสำนึกที่มีต่อสังคม อย่างไรก็ตามตราบใดที่ที่ความรุนแรงยังเกิดแก่ผู้หญิงทั้งทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม ผู้หญิงย่อมมีสิทธิที่จะโต้กลับความรุนแรงนั้นในทางทำลายหรือในทางสร้างสรรค์ และนักเขียนนวนิยายก็เลือกที่จะ"สร้างสรรค์"การตอบโต้ของผู้หญิงโดยใช้นวนิยายเป็นพาหะนำความคิด

บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ. ***ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง.*** นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล,2546.

กฤษณา อโศกสิน(นามแฝง). ***เนื้อใน.*** กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2538.

_____. ***บ้านขนนก.*** กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2522.

_____. ***ปูนปิดทอง.*** กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2524.

_____. ***เวิ้งระกำ.*** กรุงเทพมหานคร : ประกายพรึก, 2530.

_____. ***หน้าต่างบานแรก.*** กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2529.

_____. ***หนามดอกไม้.*** กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2521.

_____. ***ห้องที่จัดไม่เสร็จ.*** กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2527.

กิ่งฉัตร(นามแฝง). ***ดวงใจพิสุทธิ์.*** กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2539.

_____. ***ด้วยแรงอธิษฐาน.*** กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2538.

แก้วเก้า(นามแฝง). ***เรือนนพเก้า.*** กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2544.

ทมยันตี(นามแฝง). ***โซ่สังคม.*** กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2528.

_____. ***ล่า.*** กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2521.

_____. ***สองชีวิต.*** กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2528.

นันทนา วีรชน. ***สุดถนนบนทางเปลี่ยว.*** กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2532.

โบตั๋น(นามแฝง). ***กว่าจะรู้เดียงสา.*** กรุงเทพมหานคร ,2528.

_____. ***คู่ยาก.*** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2542.

_____. ***ดั่งสายน้ำไหล.*** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2541.

_____. ***ทองเนื้อเก้า.*** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2529.

_____. ***ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด.*** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2543.

_____. ***เพรงกรรม.*** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2538.

_____. ***ไฟในดวงตา***. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2535.

_____. ***ลูกแม่***. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2521.

_____. ***ยายหนูลูกพ่อ***. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2523.

ประภัสสร เสวิกุล. ***เวลาในขวดแก้ว***. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2533.

ปิยะพร ศิกดิ์เกษม(นามแฝง). ***ทรายสีเพลิง***. กรุงเทพมหานคร : หมึกจีน, 2536.

_____. ***รากนครา***. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540.

ว.วินิจฉัยกุล(นามแฝง). ***บ้านของพรุ่งนี้***. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2525.

_____. ***ฟ้าต่ำ***. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, 2535.

_____. ***มายา***. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2544.

_____. ***สองฝั่งคลอง***. นครปฐม : วัตสาตรี, 2534.

_____. ***เส้นไหมสีเงิน***. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2532.

สีฟ้า(นามแฝง). ***โอ้...โลกียสุข***. กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2525.

สุจินดา ขันตยาลงกต. ***แดดหนาว***. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บ้านหนังสือ, 2539.

โสภาค สุวรรณ(นามแฝง). ***สงครามดอกรัก***. กรุงเทพมหานคร : อรุณ, 2543.

อรอนงค์ อินทรวิจิตรและนรินทร์ กรินชัย. ***ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อของความรุนแรงในครอบครัว***. กรุงเทพมหานคร : สถาบันจิตวิทยาฮอทไลน์, 2542.

อรุณวดี อรุณมาศ. ***การล่มสลายของสถาบันครอบครัวที่ความรักไม่อาจเยียวยา***. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2540.

อวัสดา (ทับทิมแท้) จันทร์แสนตอ. ***ความรุนแรงในครอบครัว : มุมมองของผู้หญิง***. เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

มิติทางสังคมวัฒนธรรมของการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด

รณภูมิ สามัคคีคารมย์

ตัวตน คนเขียน และการอธิบาย

ผู้เขียนเชื่อว่า คงไม่มีงานเขียนหรือการอธิบายใด ๆ ที่ปราศจากตัวตนหรืออุดมการณ์ทางความคิดของผู้เขียน ผู้อธิบายแทรกซึมอยู่ในเนื้อหาของงานเหล่านั้น เพราะอย่างน้อยผู้เขียนก็ได้เลือกที่จะใช้ความรู้ ทฤษฎีแบบหนึ่งที่ตนเองเชื่อในการอธิบายและนำเสนอ ในขณะนั้นเองก็ได้เลือกที่จะไม่ใช้ชุดความรู้อื่น ๆ มาใช้อธิบายเช่นกัน

ดังนั้นผู้เขียนคิดว่า การได้รับรู้ตัวตน ความเชื่อของผู้เขียนย่อมเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านไม่มากก็น้อย อย่างน้อยที่สุดผู้อ่านก็สามารถทำความเข้าใจกับงานชิ้นนั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น สามารถมองเห็นความหลากหลายในการอธิบายเรื่องดังกล่าว โดยที่ไม่ได้ยึดติดกับการอธิบายแบบใดแบบหนึ่ง

เช่นเดียวกับการอธิบายปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดที่ผู้เขียนมีความเชื่อ จากการได้ลงไปศึกษา โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา แบบชาติพันธุ์วรรณนา ในพื้นที่ของชุมชน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่น โดยพบว่า ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดในวัฒนธรรมชุมชนแห่งนี้ ผ่านการนิยาม อธิบาย และให้ความหมายของคนในชุมชนนั้น แฝงนัยยะของการบังคับ ขืนใจ ความไม่ยินยอม และการรับไม่ได้ของวัฒนธรรมพื้นถิ่น ดังนั้นจึงเป็นที่มาของของการนิยาม ให้ความหมายปรากฏการณ์นี้ว่าเป็นการ “ข่มขืน” มากกว่า การมีเพศสัมพันธ์กันของคนที่เป็นญาติ พี่น้องร่วมสายเลือด

อีกทั้งการอยู่ในพื้นที่ของผู้เขียนเป็นเวลา 6 เดือนเศษ (20 มิถุนายน 2547 ถึง 30 มกราคม 2548) ยังทำให้ผู้เขียนตระหนักดีถึงความยากลำบากในการเก็บข้อมูลจากผู้ที่ผ่านประสบการณ์การข่มขืนจากผู้ร่วมสานเลือด เพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในกระบวนการอธิบายปรากฏการณ์ เนื่องจากชุมชนไม่เคยเปิดพื้นที่ หรือให้โอกาสในการพูดคุยหรือเปิดเผยเรื่องเหล่านี้มาช้านานมาก ดังนั้นการอธิบายปรากฏการณ์นี้จากผู้ที่ผ่านประสบการณ์การข่มขืนจากผู้ร่วมสานเลือดจึงยากมาก แต่ความยากลำบากนี้ก็ไม่ใช่ทางตันในการอธิบายปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด เพราะความจริงในการอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ยังสามารถสะท้อนได้จากคำอธิบายของคนในชุมชนที่ได้รับทราบปรากฏการณ์นี้เป็นอย่างดี

แต่การอธิบายจากมุมของคนในชุมชนเพียงด้านเดียวนั้น ผู้เขียนเชื่อว่า เป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว และหยุดนิ่ง ดังนั้นการศึกษา และอธิบายผ่านบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อม ซึ่งเปรียบเสมือนโครงข่ายที่รองรับ สนับสนุน ค้ำชู และปักป้องการเกิดขึ้น

และดำรงอยู่ของปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด จึงสามารถช่วยให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างครอบคลุม และละเอียดลออมากขึ้น

ดังนั้นการเลือกใช้วิธีการวิจับแบบชาติพันธุ์วรรณนา และใช้ผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล จึงน่าที่จะทำให้ผู้เขียนสามารถได้ข้อมูลที่สามารถมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ นอกจากนี้ผู้เขียนเชื่อว่า การใช้แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านระบบเพศภาวะ เพศวิถี และแนวคิดเชิงวัฒนธรรมวิพากษ์ที่มุ่งเน้นการศึกษา การตีความหมาย และการตั้งคำถามกับวัฒนธรรมนั้น สามารถที่จะเชื่อมโยงระหว่างการอธิบายของชุมชนกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

เปิดเผย ยอมรับ และปรับเปลี่ยน

จากการศึกษาของ Walter Scheidel (1996) ซึ่งทำการศึกษาหลักฐานบันทึกทางสถิติ เช่น การทำสำมะโนประชาการ (census) ของอียิปต์โรมัน ในศตวรรษที่ 1-3 และของโซรอสเตียนอีหร่าน (Zoroastrian Iran) ศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล – ศตวรรษที่ 11 พบว่า มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการแต่งงานกันเองระหว่างพี่ชายกับน้องสาว พี่สาวกับน้องชาย หรือแม้แต่พ่อแม่กับลูกของตน นอกเหนือจากระบบวัฒนธรรมของเหล่ากษัตริย์ โดยมีเหตุปัจจัยมาจากการที่สมัยดังกล่าวมีช่องว่างระหว่างอายุของคนในครอบครัวที่ต่ำมาก ๆ มีอัตราการเจริญพันธุ์สูง ทำให้มีเด็กจำนวนมาก อีกทั้งมีอัตราการตายต่ำ ในขณะที่ศาสนา โซรอสเตียน นั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับประโยชน์ทั้งในมุมของธรรมชาติ และความเหนือธรรมชาติของการมีเพศสัมพันธ์ของคนในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนั้น Scheidel ยังได้วิเคราะห์ต่อไปอีกว่า วัฒนธรรมดังกล่าวกลับถูกอธิบายแทนที่ด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน (Darwin) และแนวคิดเกี่ยวกับการดับสิ้นของยีนส์ (Gene Dead) ทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวถูกทำให้เป็นข้อห้าม (Taboo) เป็นบรรทัดฐาน ในที่สุด ทั้ง ๆ ที่นักสังคมวิทยาอย่างเดอร์ไคม์ (Durkham,1991 อ้างใน Walter Scheidel, 1996) กล่าวไว้ว่า ปรากฏการณ์การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดมีผลกระทบทางลบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ติดอยู่เพียงขาดข้อมูลที่ชัดแจ้งเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมในการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดก็ใช่ว่าจะสิ้นไป บางสังคมวัฒนธรรมยังคงมีวัฒนธรรมเช่นนี้ต่อไป

จากงานวิจัยข้างต้น ผู้เขียนอยากที่จะชี้ให้เห็นว่า การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมสายเลือดนั้นเป็นวัฒนธรรม เป็นแบบแผนที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งยึดถือ ปฏิบัติ และยอมรับมาอย่างช้านาน โดยไม่ถือว่าวิถีปฏิบัติเหล่านี้คือปัญหา โดยมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเป็นสิ่งรองรับ ค้ำชู และให้ความหมาย แต่เมื่อมีอีกระบบคิดแบบวิวัฒนาการเข้ามาอธิบายวิถีปฏิบัติดังกล่าว ทำให้สิ่งเหล่านี้กลับกลายเป็นเรื่องที่ต้องห้าม เป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การสูญพันธุ์ของมนุษย์

หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปพบว่า แนวคิดแบบวิวัฒนาการนั้นมีความแยบยลยิ่งในรับใช้แนวคิดชายเป็นใหญ่ เพราะว่า เพศชายได้รับการอธิบายว่าเป็นเพศที่แข็งแรงกว่าเพศหญิง เป็นเพศที่เหนือกว่า ซึ่งอำนาจดังกล่าวถูกยึดติดมาอย่างช้านาน และผู้ชายเองมักใช้อำนาจในส่วนนี้ในการควบคุม กำกับ หรือแก้แค้นผู้หญิงผ่านการ “ข่มขืน”

อีกทั้ง Stan Taubman (1984) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาการการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดสามารถพบในทุกสังคม แม้ว่าปัจจุบันปรากฏการณ์ดังกล่าวจะได้รับการเปิดเผยมากขึ้น แต่คนเรายังจะพยายามที่จะใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการจัดช่องว่างให้กับตนเองและปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด เช่น การหลีกเลี่ยงที่จะรับรู้ การเข้าไปยุ่งเกี่ยวด้วยการประณาม หรือแม้กระทั่งการปฏิเสธ รวมไปถึง ฟรอยด์ (Feud, 1897) ที่เขาได้เขียนจดหมายถึง Fliess ในทำนองของการปฏิเสธ หรือไม่เชื่อความจริงที่รายงานภาวะของคนไข้หญิงที่อยู่ในกลุ่มอาการฮีททีเรีย (Hysterical) เนื่องมาจากการถูกข่มขืนจากคนในครอบครัว ซึ่งฟรอยด์เองก็ไม่ต่างจากคนอื่น ๆ ที่มองว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกินจริง

การปฏิเสธดังกล่าวยังสามารถชี้ชัดได้จากตัวเลขสถิติต่าง ๆ ที่ถูกรายงานหรือนำเสนอที่ต่ำกว่าความเป็นจริงมาก เช่น ในงานของ Russell (1989 อ้างใน Taubman, 1984) ที่พบว่าร้อยละ 16 ของนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยซานฟรานซิสโก มีประสบการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด ในช่วงอายุ 18 ปี แต่มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ถูกรายงานถึงตำรวจ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าปรากฏการณ์การปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงที่จะรับรู้ ยอมรับเช่นนี้คงไม่ต่างจากสังคมอื่น ๆ มากนัก

สำหรับสถิติที่สามารถฉายให้เห็นถึงสถานการณ์ของปัญหาการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดนั้น ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมในบริบทสังคมตะวันตก พบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในละปีมีเด็กถูกทารุณกรรมทางเพศประมาณ 210,000 คน ซึ่งร้อยละ 47 ของผู้กระทำผิดทั้งหมดเป็นบุคคลในครอบครัวของเด็ก (Harvey Wallace, 1995 : 57 – 58) ส่วนสถาบัน The Nation Center on Abuse and Neglect รายงานว่า แต่ละปีมีเด็กถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัวระหว่าง 60,000 – 100,000 คนต่อปี (วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) เช่นเดียวกับ Batty Stewart กรรมการสถาบัน Department of Health and Human Services Children’s Bureau ที่ชี้ให้เห็นว่า อัตราความรุนแรงในครอบครัวที่มีผลต่อเด็กได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัว ในปี ค.ศ. 1986 มีจำนวนถึง 138,000 ราย เพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าจากปี ค.ศ. 1980 ในจำนวนนี้ถึงแก่ความตายประมาณ 1,200 คน (Hinojosa, M., 1998 อ้างใน วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) และจากรายงานของ U.S. Department of Health and Human Services ในปี ค.ศ. 1997 ประมาณว่า ในแต่ละปีจะมีเด็กถูกละเมิดทางเพศจากคนในครอบครัวปีละประมาณ 130,000 คน

(New Directions from the field : Chapter 17 available at http :// WWW. FINDLAW.COM. อ้างใน วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4)

ในขณะที่สังคมตะวันออกอย่างประเทศฮ่องกง จากการศึกษาของ O.K. Angela Tsun (1999) พบว่า ตัวเลขของเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศเพิ่มจาก 11 คนในปี 1990-1991 เป็น 95 คนในปี 1994-1995 ในขณะที่ปี 1998 กลับมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 245 คน ซึ่งในจำนวนนี้รวมเด็กที่ถูกข่มขืนจากคนในครอบครัวรวมอยู่ด้วย

สำหรับประเทศประเทศไทย พบว่า จากข้อมูลกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (หน่วยราชการก่อนการปฏิรูประบบราชการไทย ตุลาคม 2545) เฉพาะกลุ่มเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศ ที่ให้การสงเคราะห์ในช่วงปี 2535 – 2542 มีจำนวนถึง 3,928 คน คิดโดยเฉลี่ยปีละ 785 คน (อภิญญา เวชยชัย, 2546 : 2) อีกทั้งจากการสำรวจสภาวะสุขภาพของประชากรไทยระหว่าง พ.ศ.2539 – 2540 พบว่า เด็กอายุ 6 – 12 ปี เคยประสบเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวร้อยละ 10.5 ในจำนวนนี้ถูกล่วงละเมิดทางเพศจากคนในครอบครัว ร้อยละ 0.2 (กระทรวงแรงงาน อ้างใน วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2546 : 4) และจากสถิติการนำเสนอข่าวพ่อข่มขืนลูกสาวของศูนย์ข้อมูล หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ตั้งแต่ปี 2522 – 2546 พบว่า เฉพาะในเขตจังหวัดสมุทรปราการ,นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร มีถึง 150 เหตุการณ์ ในขณะที่ต่างจังหวัดมีถึง 134 เหตุการณ์ ในขณะเดียวกันจากตัวเลขของมูลนิธิคุ้มครองเด็ก ในปี 2544 พบว่า มีเด็กถูกละเมิดทางเพศประมาณ 200 คน เกือบทั้งหมดเป็นเด็กผู้หญิง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 13 – 16 ปี มากถึง 69 คน รองลงมาคือ 10 – 12 ปี มี 60 คน, 7 – 9 ปี มี 35 คน, และที่สำคัญคือ มีเด็กในกลุ่มอายุ 4 – 6 ปี มากถึง 42 คน โดยที่ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัว ได้แก่ พ่อเลี้ยงและญาติ 64 คน พ่อแท้ ๆ 29 คน ส่วนคนนอกครอบครัว ได้แก่ ครูในโรงเรียนและพระ 47 คน เพื่อนบ้านที่สนิทกับครอบครัว 42 คน และคนแปลกหน้าอีก 28 คน (พัชระ สารพิมพา, 2546 : 1) สอดคล้องกับบทความเรื่อง ข่มขืนเด็กของนพ. เสรี ธีรพงษ์ (2546) ที่ระบุว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ของผู้กระทำผิด คือคนที่ใกล้ชิดกับเด็ก เช่น พ่อ พี่ พ่อเลี้ยง ลุง น้า อา และเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีน้อยร้ายที่กระทำโดยคนไม่รู้จักและผู้เคราะห์ร้ายอาจเป็นได้ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง แต่ส่วนใหญ่มักเกิดกับเด็กผู้หญิง และเกิดได้ทุกช่วงอายุของเด็กเหล่านั้น จากตัวเลขทั้งหมดที่แสดงข้างต้นเป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของปัญหาที่ถูกเปิดเผย และถูกตีแผ่ออกมา เพราะแท้จริงแล้วขนาดของปัญหาการข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือดมีมากกว่าที่ปรากฏ หรือหากเปรียบเทียบก็คงเหมือนกับส่วนยอดของภูเขาน้ำแข็งที่ลอยในมหาสมุทรซึ่งเป็นส่วนที่ปรากฏให้เห็นแต่ส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ส่วนที่มิได้ปรากฏให้เห็นนั้นกลับมีขนาดใหญ่กว่ามาก เพราะปัญหานี้ยังถูกมองว่า เป็นปัญหาภายในครอบครัว และคนในครอบครัวก็รู้สึกอับอายที่จะเปิดเผยเรื่องดังกล่าว

ในขณะที่บริบทชุมชนที่ผู้เขียนลงไปศึกษา พบว่า จากการรายงานของอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2545-2547 มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนทั้งสิ้น 25 ราย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น การทำร้ายจิตใจ เช่น การไปมีเมียน้อย การปันใจให้ชายอื่น 10 ราย การทำร้ายร่างกาย 9 คน ข่มขืน 5 ราย โดยเป็นการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด 2 ราย

การข่มขืนดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่างพี่ชายกับน้องสาว โดยมีลูกชายด้วยกัน 1 คน หลังจากนั้นอีกประมาณ 10 กว่าปี เด็กชายคนดังกล่าวก็ได้ไปข่มขืนลูกสาวของพี่ชาย (ผู้กระทำ) ที่แต่งงานใหม่กับผู้หญิงคนอื่นในชุมชน ดังแผนภาพ

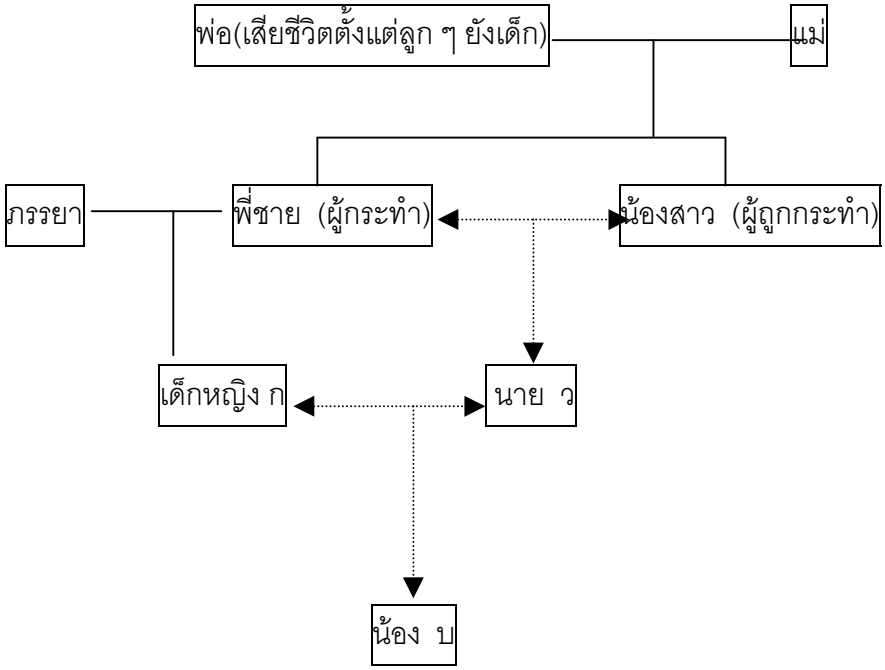

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ

สำหรับผลกระทบจากปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด พบว่า ผลกระทบต่อภาวะสุขภาพอนามัย มีการบาดเจ็บตั้งแต่มีบาดแผล ฟกช้ำ พิการ ตลอดจนการสูญเสียชีวิต เนื่องจากการถูกทำร้าย มีปัญหาเกี่ยวกับระบบอนามัยเจริญพันธุ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งรวมทั้ง HIV/AIDS การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ สูญเสียความรู้สึกทางเพศ หรือไม่ตอบสนองทางเพศ เป็นต้น อีกทั้งยังรู้สึกอับอาย กลัว สับสน ตกใจง่าย กระวนกระวาย รู้สึกผิด หวาดระแวง ฝันร้าย

ซึมเศร้า กังวล ผลการเรียนตกต่ำ ก้าวร้าว หนีออกจากบ้าน ระบบการกินและนอนผิดปกติ ไม่สามารถควบคุมระบบขับถ่ายหรือหวนกลับไปสู่พฤติกรรมที่ต่ำกว่าวัยของตนอย่างกะทันหัน พัฒนาการทางด้านจิตใจและพฤติกรรมช้าลง เสพยาเสพติด มีพฤติกรรมทำร้ายตัวเองไปจนถึงพฤติกรรมการฆ่าตัวตาย เป็นต้น (WHO, 2002 : 69)

ผลกระทบต่อสังคม เป็นสืบเนื่องจากผลกระทบต่อภาวะสุขภาพอนามัย กล่าวคือ ตัวเด็กและคนในครอบครัวรู้สึกอับอาย และถูกสังคมตีตรา (Stigmatization) สัมพันธภาพของคนในครอบครัวครอบครัวมีปัญหา กลายเป็นมูลฐานของการหย่าร้าง ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก หรือทำให้เด็กรู้สึกว่าบ้านเป็นสถานที่ไม่น่าอยู่ ไม่ปลอดภัย เต็มไปด้วยภยันอันตรายต่าง ๆ เด็กอาจหนีออกจากบ้าน และประพฤติไปในทางเสื่อมเสีย เช่น ก่ออาชญากรรม ติดยาเสพติด เข้าสู่ธุรกิจค้าแรงงานเด็ก ธุรกิจการขายบริการทางเพศ เป็นต้น ดังที่ ศรีสว่าง พั่ววงศ์แพทย์ (2536) พบว่า เด็กเร่ร่อน เด็กติดยาเสพติด เด็กประพฤติลักทรัพย์และทำร้ายร่างกายผู้อื่น มักมีประวัติที่มาจากครอบครัวที่มีความรุนแรง ส่งผลให้สังคมต้องสูญเสียทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การสูญเสียกำลังคนในตลาดแรงงาน สูญเสียแรงงานที่มีประสิทธิภาพ ก่อเกิดภาระแก่สังคมทางด้านเศรษฐกิจเป็นมูลค่ามหาศาล ทั้งในด้านการจัดระบบสาธารณสุข โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ซึ่งมีต้นทุนสูงทั้งผู้ใช้บริการ บุคลากรทางการแพทย์ และสถานพยาบาล รวมถึงค่าใช้จ่ายทางสวัสดิการสังคม การให้ความช่วยเหลือและให้การปรึกษา ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการจับกุมผู้กระทำผิด และมาตรการในการป้องกัน จากข้อมูลในปี ค.ศ. 1996 พบว่า ในอเมริกา ค่าใช้จ่ายที่สูญเสียไปสูงถึง 12.4 พันล้านเหรียญต่อปี ส่วนในสหราชอาณาจักร พบว่า เฉพาะค่าใช้จ่ายในด้านสวัสดิการและค่าบริการทางกฎหมายมีมูลค่าสูงถึง 1.2 พันล้านเหรียญเลยทีเดียว (WHO, 2002 :70) และในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่มีการสรุปตัวเลขออกมาอย่างชัดเจน แต่ประเทศไทย ก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีจำนวนเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัวเป็นจำนวนที่สูงมาก นั่นก็พอจะแสดงได้ว่า ประเทศไทยก็ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายไปกับเรื่องนี้มากเช่นเดียวกัน

เช่นเดียวกับการศึกษาของ Taubman (1984) ที่พบว่า ปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดในฮ่องกงมักไม่มีการรายงาน และการรายงานมักมาจากคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แม่ หรือคนในครอบครัว เพราะหลาย ๆ คนนอกจากไม่เชื่อในเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังได้ประณามผู้ที่ผ่านประสบการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดอีกด้วย ทำให้ผู้เป็นแม่ และพ่ออาจรู้สึกอับอาย สับสน ย่ำแย่กับตัวเอง ซึ่งความรู้สึกผิด สับสน และย่ำแย่นี้เองที่เข้าไปสนับสนุนความเสี่ยงของพฤติกรรมของผู้มีประสบการณ์ ดังเช่น การขายบริการทางเพศ การใช้ยาเสพติด การแต่งงานในช่วงอายุน้อย การไม่ไปโรงเรียนจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย ซึ่ง Taubman วิเคราะห์ต่อไปว่า พฤติกรรมทั้งหมดนี้เป็นวิถีทางหนึ่งในการแสวงหาการลงโทษ

พ่อ แม่ ลูกชาย และลูกสาวคือใครในชุมชน

ชุมชนอีสานที่ผู้เขียนเข้าไปศึกษาเป็นชุมชนที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการทำนาเป็นหลัก ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เพื่อไว้กินเองในรอบ 1 ปี เว้นแต่ใครที่มีที่นา และแรงงานมากพอก็จะปลูกไว้ขายด้วย ในขณะที่คนในสังคมอีกส่วนหนึ่งหันมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก แต่ในขณะเดียวกันคนที่ทำงานอุตสาหกรรมเองก็ปลูกข้าวไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวก็จะลาหยุดจากงานมาเก็บเกี่ยวข้าว

ชุมชนแห่งนี้ได้ชื่อว่า เป็นชุมชนที่มีการทำงานตลอดทั้งปี หลังจากที่ดำนา เกี่ยวข้าว ก็ปลูกแตงกวา แตงโม ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพด เว้นจากการเพาะปลูกทุกหลังคาเรือนแม่บ้านก็จะทอเสื่อเพื่อใช้เอง และเพื่อขาย

สำหรับบทบาทหญิงชายของชุมชนแห่งนี้ไม่ใช่ภาพที่ตายตัว หรือแข็งเกร็งนัก การทำงานนอกบ้านส่วนใหญ่ทั้งหญิงและชายต่างร่วมกันทำ แต่ลักษณะของงานที่ก็ยังถูกแบ่งตามเพศ ภายใต้แนวคิดของความอ่อนแอ ความด้อยกว่าของเพศหญิงอยู่ดี กล่าวคือ งานของผู้ชายจะเป็นงานที่อาศัยกำลัง หรืองานที่ถูกให้ค่าว่าเป็นงานหนัก เช่น การไถนา การจับปลา หากบ การสร้าง/ซ่อมบ้านเรือน อุปกรณ์การทำไร่ทำนา อุปกรณ์ในการจับปลา งานที่ต้องใช้การตัดสินใจ เช่น การเป็นตัวแทนของครอบครัวในการประชุมหมู่บ้าน การกู้เงิน การซื้อของใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ เช่น รถยนต์ รถไถนา รถมอเตอร์ไซด์ ที่ดิน ในขณะที่งานของผู้หญิงเป็นงานที่ต้องใช้เวลา เป็นงานจุกจิก เป็นงานบริการ ดูแล รักษา เช่น งานบ้าน งานครัว งานดูแลลูก สามี พ่อแม่ งานต้อนรับขับสู้แขกของครอบครัว แม้กระทั้งแขกของชุมชน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อำนาจที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมากับเพศภาวะในบริบทของชุมชนนี้ จะอยู่ที่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายถูกให้ค่า ให้ความหมาย ให้สถานะที่สูงกว่าผู้หญิง แม้ว่าวัฒนธรรมอีสานในเรื่องการตั้งถิ่นฐานหลังการแต่งงาน ที่ผู้ชายต้องย้ายเข้ามาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง เว้นแต่หากครอบครัวใดที่มีลูกชายคนเดียว ฝ่ายหญิงจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย เพื่อดูแลแม่ของฝ่ายชาย ซึ่งดูเหมือนว่า ช่วงแรก ๆ ที่ฝ่ายชายย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิง ซึ่งมักเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งฝ่ายชายจะถูกควบคุม จับจ้อง และแนะนำจากพ่อของฝ่ายหญิง แต่เมื่อมีลูก ความเป็นครอบครัว ความเป็นเจ้าของลูก และภรรยาก็เด่นชัดมากขึ้น เมื่อนั้นเองที่อำนาจกลับกลายมาอยู่ที่ฝ่ายชายอีกครั้ง อำนาจของความเป็นเจ้าของเนื้อตัว ร่างกายของภรรยา และลูกนี่เองที่เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์การข่มขืนกันภายในครอบครัวขึ้น

ในบริบทของครอบครัวการจัดวางซึ่งสถานะ อำนาจของคนในครอบครัวมีอยู่ให้เห็นอย่างเด่นชัด ผู้เป็นพ่อเปรียบเสมือนศูนย์กลางของอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ส่วนผู้เป็นแม่นั้นเปรียบเสมือนคนที่ทำหน้าที่คอยดูแล คอยเป็นคนกลางในการประสานความต้องการระหว่างตนกับสามี และสามีกลับลูก ๆ เพราะสามีมักดูแลในเรื่องใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวกับการเงิน การศึกษา และการตัดสินใจของครอบครัว ดังคำบอกเล่าของแม่บ้านคนหนึ่งที่ว่า

“เวลาลูกมีอะไร ก็มักมาหาพี่ ถามพี่ แล้วพี่ค่อยไปถามพ่อเขาอีกที ลูกสนิทกับพี่มากกว่าแฟนนะดูแลเฉพาะเรื่องใหญ่ ๆ ที่สำคัญ ๆ เท่านั้นแหละ”

ในขณะเดียวกันลูกชายก็เปรียบเสมือนตัวแทนของพ่อ ทำหน้าที่ต่อจากพ่อ ลำดับอำนาจต่อจากพ่อ หากพ่อไม่อยู่ หรือตายไป พ่อและพี่ได้รับหน้าที่ดูแลน้องสาว คุ้มครองน้องสาว สอนให้น้องสาวของตนอยู่ในสังคมได้โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของใคร แม้แต่บางครอบครัวที่มีพี่สาวและน้องชาย น้องชายก็กลับกลายเป็นฝ่ายที่ให้ความคุ้มครองพี่สาวอยู่ดี เพราะฉะนั้นจากลักษณะเช่นนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ต่อไปได้ว่า แท้จริงแล้วอำนาจนั้นแฝงอยู่กับความเป็นหญิงเป็นชายมากกว่าความเป็นพี่เป็นน้องเสียอีก

ความเป็นพ่อ และความเป็นพี่ชายทั้งในบริบทของครอบครัว และชุมชนต่างผูกติดกับความเป็นผู้ชายอย่างแยกกันไม่ออก ทั้ง ๆ ที่ “ความเป็นพ่อ และความเป็นพี่ชาย” เป็น “ภาวะ” หนึ่งที่มนุษย์ประกอบสร้างขึ้น และหยิบยื่นให้กับคนที่มีเครื่องเพศที่เป็น “ผู้ชาย” เท่านั้น อันจะเชื่อมโยงไปถึงการให้ความหมายที่ยึดติดถึง ความเป็นชาย ความแข็งแรง ความเข้มแข็ง หน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้นำ เป็นเจ้าของครอบครัว (รวมถึงคนในครอบครัว) เป็นผู้ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัว ไม่ต้องสนใจเรื่องของงานบ้าน เช่น การทำกับข้าว ล้างจาน ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน เว้นแต่การทำเพียงครั้งคราวเท่านั้น

อีกระบบหนึ่งที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งอำนาจ ซ้อนทับอำนาจผ่านระบบหญิง-ชาย นั้นก็คือ ระบบอาวุโส ซึ่งในชุมชนนี้ระบบดังกล่าวมีการดำรงอยู่ และมีอำนาจยิ่งผ่านเนื้อตัวร่างกาย และเพศวิถีของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนได้แสดงและตอกย้ำผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ผูกข้อไม้ข้อมืออวยพรในวาระต่าง ๆ การสู่ขวัญซึ่งต้องให้ผู้ใหญ่ผูกข้อมือ ผู้ใหญ่ในชุมชนถูกให้คุณค่า และความหมายว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีความรู้ มีประสบการณ์มากกว่า เป็นตัวแทนของความน่านับถือ เป็นตัวแทนของแบบอย่างให้คนรุ่นหลัง คุณค่าดังกล่าวผนวกกับประสบการณ์ที่ยาวนานกว่าก่อให้สถานะของผู้ที่มีอายุมากกว่า ผู้อาวุโสมากกว่า มีอำนาจมากกว่าคนที่อ่อนกว่า เด็กกว่า หรือด้อยอาวุโสกว่า

ในขณะที่เด็กในชุมชนกลับถูกให้ค่าให้ความหมายอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จาก การที่ผู้ใหญ่ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า ซึ่งแม้ใช่ญาติพี่น้อง เพียงแต่เป็นคนในชุมชนเดียวกัน ก็สามารถที่จะว่ากล่าว ตักเตือน ห้ามปราม สั่งสอนเด็ก ๆ ได้ เด็กยัง

เปรียบเสมือนหน้าตาของชุมชน ดังนั้นการปฏิบัติตัวของเด็กจึงได้ได้ความกดดันจากชุมชนไปพร้อม ๆ กับครอบครัว เด็กเป็นวัยที่ไร้เดียงสา ไม่มีประสบการณ์ในชีวิต ต้องดูแลทะนุถนอม และง่ายต่อการประพฤติปฏิบัติออกนอกกรอบที่ชุมชนคาดหวังไว้

ในความเป็นเด็กของชุมชนเองก็มีคุณค่าที่แตกต่างกันระหว่างเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิง เด็กผู้หญิงจะถูกจับจ้อง ตีกรอบให้ปฏิบัติ และไม่ปฏิบัติมากกว่าผู้ชาย เด็กผู้หญิงถูกชุมชนนำเอามิติของเพศวิถีมาเป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต เป็นเป็นตัวชี้วัดความดี/เลว ความเหมาะสม/ความไม่เหมาะสม ความเรียบร้อย/ความไม่เรียบร้อย ผู้เขียนพบว่า เด็กผู้หญิงในชุมชนจะต้องระมัดระวังการปฏิบัติตนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพูด การแต่งกาย การคบเพื่อนต่างเพศ การมีความรักทั้งในพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนตัวในครอบครัว แต่เด็กผู้หญิงเหล่านี้กลับมีอิสระมากขึ้น เมื่อออกนอกชุมชน ดังคำบอกเล่าของวัยรุ่นหญิงคนหนึ่งที่ว่า

“แม่หนูรู้ไม่ได้หรอกพี่ว่า หนูมีแฟน หนูบอกได้แค่ว่า เป็นเพื่อนที่โรงเรียน เมื่อเขามาส่งหนูที่บ้าน หนูจะให้มาส่งแค่หน้าหมู่บ้าน”

ในขณะที่วัยรุ่นหญิงอีกคนสะท้อนกับผู้เขียนว่า

“คนที่นี่นะพี่ ชอบนินทากัน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงนะ ...เวลาพวกหนูแต่งตัวแบบว่า สั้น ๆ ข้างนอกว่าไม่เป็นไรนะพี่ แต่พอมาบ้านเรานี่นะ ผู้เฒ่าเขาชอบมองและว่า พวกหนูเลยชอบใส่แขนยาวปิด หนูไม่เคยแคร์คำนินทานะ แต่หนูขี้เกียจรำคาญ”

ในขณะที่วัยรุ่นชายกลับมีการปล่อยวางเรื่องเพศวิถีอย่างเห็นได้ชัด ดังคำบอกเล่าของวัยรุ่นชายคนหนึ่งที่ว่า

“สำหรับพ่อผมแล้ว พ่อบอกว่า หากผมไปทำใครท้อง พ่อผมยอมที่จะไปสู่ขอผู้หญิงให้ แต่หากผมไปมีเรื่องกับคนอื่น พ่อจะให้ผมติดคุกเลย ไม่ประกันตัว”

เพราะฉะนั้นจากสภาพที่ถูกกดทับ ถูกควบคุม จับจ้องและถูกให้ความหมาย และความสำคัญว่าจะต้องเชื่อฟัง ให้ความเคารพ และปฏิบัติตามความต้องการของผู้ใหญ่ ของผู้เป็นพ่อ ของผู้เป็นพี่ชาย ทำให้เด็กถูกหยิบยื่นภาวะที่ด้อยอำนาจกว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเด็กผู้หญิงหรือลูกสาวในครอบครัว และชุมชนจึงถูกจัดให้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าพ่อ พี่ชาย และแม่

บริบทเช่นนี้เองที่รายล้อม และบีบคั้นให้ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่าผู้ร่วมสายเลือดเกิดขึ้น จรรโลงอยู่ภายใต้อุดมการณ์วิธีคิดของผู้ชาย ผู้เป็นพี่ซึ่งอำนาจดังกล่าวแสดงความเป็นเจ้าของผ่านเนื้อตัวร่างกายของน้องสาวด้วยกลไกอำนาจ “การข่มขืน”

เช่นเดียวกับการศึกษาของ Patricia Phelan (1995) ที่พบว่า ในมุมมองหรือการอธิบายของพ่อผู้ซึ่งข่มขืนลูกสาวตนเองนั้น เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศ การควบคุม การแสดงอำนาจที่เหนือกว่า การแสดงความโกรธเคือง และถือว่าเป็นสิทธิของผู้เป็นพ่อ แต่ในมุมมอง

และการอธิบายของลูกสาวที่ตกเป็นเหยื่อกลับอธิบายว่า ไม่อยากเชื่อกับเหตุการณ์ดังกล่าว รู้สึกสับสน รู้สึกผิด และโกรธ

ความตายตัวของเพศวิถีในชุมชน

ในชุมชนมิติที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีนั้นสามารถอธิบายผ่านรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเพศของคนในชุมชน และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชนในบริบทอีสาน พบว่า เรื่องเพศถือว่าเป็นเรื่องที่ปกปิด ลามก ไม่ควรที่จะพูดถึง แต่กระนั้นก็ดี เรื่องเพศก็ยังมีพื้นที่ในการพูดถึง ถ่ายทอด เช่น พื้นที่ในการพูดคุยในกลุ่มแม่บ้านด้วยกัน กลุ่มวัยรุ่นหญิงด้วยกัน กลุ่มวัยรุ่นชายด้วยกัน หรือกลุ่มพ่อบ้านด้วยกัน ซึ่งหลาย ๆ ครั้งที่ผู้เขียนได้รับรู้และแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับประสบการณ์เพศวิถีของกลุ่มวัยรุ่นชาย ผ่านการให้คำปรึกษาและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับวัยรุ่นชายในชุมชน

ในอีกมิติหนึ่งเรื่องเพศมักถูกหยิบยกเป็นเรื่องตลก หรือเรื่องบันเทิงในการถ่ายทอด ชุมชนอีสานมีรูปแบบในการถ่ายทอดเรื่องเพศผ่านการร้องหมอลำ ผ่านการสอย ผ่านการถ่ายทอดและสร้างมาตรฐานของการสอนฮีต 12 คอง 14 ก่อนที่บ่าวสาวจะเข้าเรือนหอในคืนส่งตัว ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ในการถ่ายทอดเป็นลักษณะของเพศวิถีมาตรฐานเดียวที่ตายตัว อยู่ในฐานคติของศีลธรรมจรรยา และการกดทับซึ่งสถานะและความปรารถนาของผู้หญิง และเมีย ดังเช่นในเนื้อหาบางส่วนที่สอนให้ผู้หญิงหมั่นเอาอกเอาใจ ปรนนิบัติผู้เป็นสามี เป็นช้างเท้าหลัง และหากเกิดความขัดแย้งขึ้นให้ลดหย่อนผ่อนปรนต่อสามี

เรื่องของเพศวิถีในชุมชนถูกตอกย้ำและเปิดพื้นที่ให้เฉพาะรูปแบบที่เป็นเพศวิถีแบบหญิง-ชายที่ผู้ชายมีสิทธิเพียงฝ่ายเดียว เรื่องของความต้องการ ความปรารถนาของผู้หญิงกลับไม่มี เพศวิถีของคนต่างสายเลือด เพศวิถีของคนที่วัยต่างกันไม่มาก

ในขณะที่เรื่องราวเกี่ยวกับเพศในบริบทของครอบครัวแทบจะไม่มีการถ่ายทอดระหว่างพ่อ แม่ และลูก ๆ แม้ว่าวัฒนธรรมในการสร้างบ้านและการนอนมักนิยมที่จะนอนรวมกันทั้งพ่อ แม่ ลูก แม้ว่าแยกกันก็จะแยกเฉพาะมุ้ง หรือไม่ก็มีตู้เสื้อผ้าเป็นตัวกั้น เพราะฉะนั้นในขณะที่พ่อแม่มีกิจกรรมทางเพศกัน ลูกก็มีโอกาสสูงที่จะรับรู้เรื่องราวของเพศวิถี แต่การรับรู้และถ่ายทอดนั้น กลับการเป็นการสื่อสารทางเดียว ปราศจากการกลั่นกรองหรืออธิบายเพิ่มเติม

เด็ก ๆ จะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับเพศวิถีของตนกับสื่อทั้งสื่อที่เป็นทางการ เช่นหนังสือพิมพ์ ละคร เกมโชว์ วิทยุ หมอลำ และสื่อที่ไม่เป็นทางการ เช่น หนังสือโป๊ วีซีดีโป๊ วีดีโอโป๊ เป็นต้น กลุ่มเพื่อน โรงเรียนทั้งในการเรียนการสอนเพศศึกษาในชั้นเรียน และกลุ่มเพื่อนต่างอำเภอที่มาเรียนโรงเรียนเดียวกัน และสังคมภายนอก เช่น การไปเที่ยวผับในตัวเมืองของเด็ก ๆ ผู้ชาย ซึ่งผู้เขียนเองก็มีส่วนร่วมในการสังเกตพฤติกรรมดังกล่าวด้วยเช่นกัน พบว่า เด็ก ๆ จะมีการเรียนรู้และรับเอาพฤติกรรมต่าง ๆ ทางเพศไปแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มของตน แต่เรื่องราวของเพศ

วิถีก็ยังคงรูปในลักษณะที่ตายตัวในกลุ่มของตน เช่น กลุ่มเด็กผู้ชายก็จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้เฉพาะรูปแบบของชายกับหญิง เท่านั้น แต่ขาดการกล่าวถึง หรือมีพื้นที่ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเพศวิถีที่หลากหายแบบอื่น ๆ

ด้วยบริบทเช่นนี้จึงยากยิ่งที่เด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง หรือลูกสาว น้องสาวจะมีความรู้ความคิดเกี่ยวกับเพศวิถีที่หลากหลายมากขึ้น นั้นย่อมเชื่อมโยงไปถึงทักษะในการต่อรอง ปฏิเสธ และรับมือกับผู้เป็นพี่ ผู้เป็นพ่อในการใช้อำนาจที่เหนือกว่าในการข่มขืน หรือมีเพศสัมพันธ์ด้วยผสานกับชุมชนที่ไม่เคยมีพื้นที่ดังกล่าวในการรับมือกับปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่เมื่อเกิดเหตุการณ์พี่ชายข่มขืนน้องสาวในชุมชนแล้ว คนในชุมชนต่างปฏิเสธ ปกปิด เก็บงำ ปล่อยวางด้วยการไม่พูดถึง ไม่เล่าถึง ไม่ทำให้เป็นประเด็นปัญหาในการป้องกัน แก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นใหม่ หรือเกิดขึ้นซ้ำ เพียงเพราะเหตุการณ์ดังกล่าวไปสั่นคลอนระบบเพศวิถีของชุมชนที่รับใช้อำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย

ชุมชน การกล่าวอ้าง และทางออก

เนื้อหาที่ผู้เขียนพยายามที่จะสื่อ และนำเสนอทั้งหมดข้างตน ผู้เขียนคิดว่า เป็นการอธิบายและถอดความหมายของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อม ผลักดัน หนุนเสริม เพิ่มแรงการเกิดปรากฏการณ์การข่มขืนผู้ร่วมสายเลือด โดยยกกรณีที่พี่ชายข่มขืนน้องสาวใน 2 รุ่นของครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกันมาเป็นจุดตั้งต้นในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยที่ผู้เขียนพยายามที่จะเชื่อมโยงบริบทของชุมชนกับอุดมการณ์ชาย-หญิงผ่านแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม และในขณะเดียวกันผู้เขียนพยายามวิพากษ์วัฒนธรรมของชุมชนที่ถูกประกอบสร้าง และให้คุณค่าเป็นสิ่งที่ดีงามเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมที่มีศีลธรรมเอาไว้ ว่าแท้จริงแล้วมีวัฒนธรรมบางอย่างด้วยเช่นกันที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรับใช้อำนาจของคนกลุ่มหนึ่ง และกดบังคับคนอีกกลุ่มหนึ่ง

แต่สิ่งหนึ่งที่ดูว่าจะขาดหายจากไปจากเนื้อหาในส่วนบนที่กล่าวมาแล้วนั้นก็คือ การอธิบาย การให้ความหมาย หรือแม้แต่ความเชื่อของคนในชุมชนที่ให้กับ ปรากฏการณ์การข่มขืนระหว่างผู้ร่วมสายเลือด โดยใช้ปรากฏการณ์ที่พี่ชายข่มขืนน้องสาวใน 2 รุ่นมาเป็นแนวดำเนินการอธิบาย

จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสพูดคุยหลายครั้งกับผู้ที่ผ่านประสบการณ์ ทำให้ผู้เขียนได้ทบทวนและประเมินแล้วว่า ทั้งระยะเวลา ตัวตนของผู้วิจัย ท่าทีของชุมชน ท่าทีของผู้ผ่านประสบการณ์ต่างไม่เอื้ออำนวย หรือเปิดพื้นที่ให้ผู้เขียน หรือผู้ที่ผ่านประสบการณ์ได้พูดถึงเรื่องราวปรากฏการณ์ดังกล่าวเลยแม้แต่น้อย

ชุมชนต่างปกปิดเรื่องราวดังกล่าว ราวกับว่าปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นจริงในชุมชน ข้อมูลส่วนใหญ่รับรู้จากกลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังความรุนแรงในผู้หญิงและเด็ก ในขณะที่ผู้ผ่านประสบการณ์ก็ไม่เคยพูดถึงเรื่องดังกล่าวอีกเลย หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ผู้เขียนตระหนักดีว่า แม้แต่การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศที่คนแปลกหน้าเป็นผู้กระทำ หรือความรุนแรงในครอบครัวการเก็บข้อมูลยังเต็มไปด้วยข้อจำกัด และยิ่งการข่มขืนผู้ร่วมสายเลือดเป็นปรากฏการณ์ที่แสนซับซ้อนไปด้วยอำนาจ และสถานะของทั้งผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำ คนในครอบครัว และชุมชน จึงยากยิ่งเช่นกันในการเก็บข้อมูล และนำเอาข้อมูลจากมุมมองของผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำมาอธิบายปัญหาดังกล่าวนี้

จากข้อจำกัดดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องใช้ข้อมูลอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นการอธิบาย ตีความของคนในชุมชนที่รับรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดี หยิบยกมาอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยเป็นทัศนะจากชุมชนแทนที่ทัศนะจากผู้ถูกกระทำ

หลายครั้งที่ผู้เขียนพยายามโยนคำถามเกี่ยวกับการข่มขืนในครอบครัว กับแม่บ้านหลาย ๆ คนที่ผู้เขียนมีความสนิทสนมด้วย พบว่า ในช่วงแรก ๆ ในการพูดคุยนั้นหลายคนที่พยามยามบอกกับผู้เขียนว่า เคยได้ยินว่าเกิดขึ้นที่อื่น แต่ในชุมชนของเรานั้นยังไม่เคยเกิดขึ้น ในขณะที่แม่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งต่างให้ข้อมูลว่า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นมานานแล้ว และคนในชุมชนต่างรับรู้ดี เนื่องจากการแจ้งเกิดลูกชายที่เกิดจากการข่มขืนนั้นจะต้องมีการใส่ชื่อพ่อของเด็ก จุดนี้เองที่ผู้ผ่านประสบการณ์จึงได้เปิดเผยเรื่องราวดังกล่าวให้กับผู้อื่นได้รับรู้ จากการปกปิด หรือการปฏิเสธเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นผู้เขียนพบว่า เป็นการรักษาหน้าตาของชุมชน เพราะเรื่องดังกล่าวชุมชนถือว่าเป็นเรื่องที่เสื่อมเสียมาก และหากคนอื่นรับรู้จะทำให้ภาพของชุมชนนั้นไม่ดี อันจะทำให้โอกาสต่าง ๆ ที่ชุมชนจะได้รับก็จะสูญเสียไปด้วย เมื่อความเป็นชุมชนดูเสื่อมเสียคนในชุมชนก็ย่อมมีความเสื่อมเสียตามไปด้วย การปกปิดเช่นนี้จึงเป็นการสลายพื้นที่ในการหยิบยกเอาปัญหาดังกล่าวขึ้นมาคิด หาแนวทางป้องกัน เชื่อมโยงกับที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้วว่า ทำให้เด็กไม่มีการเรียนรู้ในการปฏิเสธของป้องกันเรื่องราวเช่นนี้ที่อาจเกิดซ้ำกับครอบครัวอื่น ๆ ด้วยก็เป็นได้

“แม่ก็ไม่รู้เหมือนกันนะว่าทำไมมันถึงเกิด ทำไมอ้ายจึงทำกับน้องได้ แต่แม่คิดว่า...คงต้องไปดูปู่ยา ตายายเขาด้วยนะว่าเคยมีอะไรเช่นนี้หรือป่าว...แม่คิดว่าคงเกิดมาหลายรุ่นแล้วมั้ง...”

จากคำบอกเล่าของแม่บ้านคนหนึ่งซึ่งรับรู้เรื่องราวดังกล่าวจากญาติของผู้กระทำ พบว่ามีวิธีคิดที่ไม่แตกต่างกับคนอื่น ๆ มากนักตรงที่มองว่า เหตุการณ์เช่นนี้เป็นลักษณะของการกระทำของปัจเจก เป็นนิสัยส่วนตัว และสามารถถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรม โดยไม่มีแนวคิดที่เชื่อมโยงถึงมูลเหตุของการกระทำที่เป็นปัจจัยอื่น ๆ เช่นมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อ หรือสนับสนุนให้เกิดการกระทำเช่นนี้ขึ้น

หากวิเคราะห์ในระดับลึก ผู้เขียนเชื่อว่า การอธิบายโดยใช้แนวคิด หรือกรอบแบบวิทยาศาสตร์ในเรื่องของการถ่ายทอดพฤติกรรมจากพ่อแม่สู่ลูก มีนัยยะของการที่จะปัดป้อง หรือประคับประคองวัฒนธรรมของเพศวิถีในชุมชนแบบดังเดิมเอาไว้ การอธิบายเช่นนี้เท่ากับเป็นการไม่ตั้งคำถามกับวัฒนธรรมชุมชนที่เปลี่ยนไป เป็นการดำรงรูปแบบของเพศวิถีที่รับใช้อำนาจของความไม่เสมอภาคทางเพศในวัฒนธรรมชุมชน ที่ไม่ตั้งคำถาม หรือท้าทายกับอำนาจของผู้ขายผู้เป็นพ่อ เป็นพี่ เสมือนการยอมรับความชอบธรรมในเรื่องเพศของผู้ชายในครอบครัวและชุมชน อีกทั้งยังกดทับเรื่องเพศผู้หญิงในครอบครัวและชุมชนให้ดำรงอยู่เช่นเดิม

“แม่ว่านะ คงเป็นบาปกรรมของครอบครัว หรือของเขาแต่ปางก่อนมั้ง เพราะเรื่องแบบนี้ไม่มีใครเขาทำกันหรอกนะ ไอ้ที่อ้ายมาข่มขืนน้อง...จริงไหมละลูกว่า...เห็นไหมพอลูกชายโตมาก็ไปทำกับลูกสาวของอ้ายอีก...ที่เราเรียกว่ากงกำกงเกวียนนะ”

ชุดอธิบายถึงเรื่องบาปแต่ชาติปางก่อนคงไม่ต่างอะไรมากนักกับชุดของการอธิบายแบบลักษณะนิสัยส่วนตัว โดยปราศจากการอธิบายผ่านความรอบด้านของชีวิต การอธิบายเช่นนี้อยู่บนฐานคิดของศีลธรรมที่เชื่อมโยงกับการผูกติดระหว่างเพศวิถีในชุมชนกับการมีศีลธรรม การทำผิดศีลธรรมจึงเป็นบาป บาปทั้งปัจจุบันและอดีต สำหรับการมองว่าเป็นบาปในอดีตเสมือนการโยนความผิดกับปัจจัยแวดล้อม และเป็นการปัดความร่วมคิด ร่วมแก้ไขให้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม และเป็นการโดดเดี่ยวผู้ที่ถูกกระทำอย่างเห็นได้ชัด เรื่องดังกล่าวจึงไม่มีใครอยากที่จะพูดถึง รวมทั้งผู้ถูกกระทำด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายถึงผู้กระทำอีกหลายต่อหลายชุด เช่น ทำเพราะความเมา กระทำเพราะผู้เป็นพี่ไม่มีแฟน ไม่มีการระบายอารมณ์เพศกับใคร ซึ่งก็ยิ่งสะท้อนความคิดความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อในเรื่องเพศวิถีของชายที่จะต้องปลดปล่อย และมีความกดดันมากจนสามารถมีเพศสัมพันธ์กับคนในครอบครัวได้

แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียน พบว่า ระบบครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย การตั้งบ้านเรือนที่รายล้อมไปด้วยหมู่ญาติในชุมชนเอง ซึ่งน้อยคนนักที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่โดดเดียวในชุมชน ต่างมีส่วนช่วยป้องกันการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะการสอดส่องดูแลซึ่งกันและกันมีมาก การที่ชายหญิงมักทำงานร่วมกันก็เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เวลาการปฏิสังสรรค์ระหว่างพ่อลูก พี่ชายน้องสาวมีน้อยลง

ท้ายนี้ผู้เขียนคงไม่สามารถเสนอได้ว่า เมื่อชุมชนใดเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้นแล้ว ควรมีการพูด การเปิดเผยให้สาธารณะรับทราบ เพราะจะยิ่งเป็นการทำร้ายผู้ถูกกระทำ แต่การอธิบายและนำเสนอบนจุดยืนทางมิติสังคมวัฒนธรรมของผู้เขียนก็เพียงเพื่อให้ครอบครัว รวมถึงชุมชนเปิดพื้นที่ในการพูดถึงตระหนักถึงการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว และมีมุมมองในส่วนของวัฒนธรรมทั้งในแง่ของการชื่นชม จรรโลง และวิพากษ์ เพื่อปรับเปลี่ยน เพราะวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตามมิใช่สารัตถะ

แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ประกอบสร้างเพื่อรับใช้อุดมการณ์บางอย่างทั้งทางบวก และลบ อีกทั้งอยากให้หยิบยกเหตุการณ์เช่นนี้มาขบคิด และตั้งคำถามว่าเหตุใดบ้างที่เอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นได้ และเหตุเหล่านั้นมันสร้างความจริงให้เรารับรู้ และจำยอมใดบ้าง และเราจะรู้เท่าทันมันได้อย่างไร อีกทั้งเหตุปัจจัยใดบ้างที่สามารถป้องกันเหตุการณ์นี้ได้ และเราจะมีวิธีการอย่างไรในการหยิบยกเอาเหตุปัจจัยที่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดปรากฏการณ์นี้มาใช้ มาถ่ายทอดให้กับคนอื่น โดยเฉพาะเพศที่มีอำนาจที่ด้อยกว่าในชุมชนและสังคม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤตยา อาชวนิจกุล. **ความรุนแรงต่อผู้หญิง : ภัยเงียบ ภัยมืด และภัยสว่าง บนทุกเส้นทางชีวิตของผู้หญิง** ในรื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ โดย พิมพวัลย์ บุญมงคล และคณะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพลส, 2542

จุไรรัตน์ จันทร์ธำรง. **เพศ อำนาจ และความรุนแรง ในสตรีทัศน์ ของกลุ่มเพื่อนหญิง**.ปีที่ 8 ฉบับที่ 4-5 ตุลาคม 2535 – มกราคม 2536, 2545. (เอกสารอัดสำเนา)

นันทพันธ์ ชินล้ำประเสริฐ. **โครงการการพัฒนาระบบฐานข้อมูล และสังเคราะห์งานวิจัยด้านความรุนแรงในสังคมไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง "การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม" .กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

พัชระ สารพิมพา. **รายงานพิเศษ "ข่มขืนเด็ก – สังคมไทยปกติหรือผิดปกติ?"**. สำนักข่าวไทย available from http :// WWW. mweb.co.th, 2546.

สุชีลา ตันชัยนันท์. **ข่มขืน ปัญหาความรุนแรงทางเพศ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลึก, 2535

เสรี ธีรพงษ์. **บทความเกี่ยวกับเพศศึกษา เรื่อง การล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก**. สถาบันวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย available from http :// WWW. Clinicrak.com, 2546

มารค ตามไท. **ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับ Post – modernism** . วารสารร่มพฤกษ์ ปีที่ 15 เล่ม 2 ตุลาคม 2539 – มกราคม 2540.

วัจนา เบี้ยวบังเกิด. **เมื่อลูก (ผู้หญิง) "เล่าเรื่อง" พ่อ (ผู้ชาย)** ใน รวมบทความบุรุษศึกษา (เล่มแรกของประเทศไทย). กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. **การประเมินกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง "การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม" .กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

ศูนย์ข้อมูล. **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**. กรุงเทพมหานคร

อภิญญา เวชยชัย. **การประเมินระบบสวัสดิการสังคมสำหรับเด็กที่ได้รับความรุนแรง**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง "การจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก : ทำอย่างไรให้สังคมตื่นตัว มิใช่ตื่นตูม".กทม., 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

ภาษาต่างประเทศ

Cathy Waldby, Atosha Claney, Jan Emetchi, and Caroline Summerfield. **CHILD SEXUAL ABUSE : A FEMINIST READER edited by Emily Driver and Audrey Droisen.** New York University Press, 1990

Harvey Wallace. **Family Violence : legal, medical, and social perspectives.** USA, 1995

Lucy M. Candib. **Incest and Other Harms to Daughters Across Culture : Maternal Complexity and Patriarchal Power**. Women' s Study International Forum, Vol. 22, No.2, pp. 185-201 , 1999

O.K. Angela Tsun. **Sibling Incest : A Hong Kong Experience**. Child Abuse and Neglect, Vol. 23, No.1, pp. 71-79 , 1991

Ong, A. **Center, Periphery, and Hierarchy : Gender in Southeast Asia**. In S. Morgen (ed.) Gender and Anthropology. America Anthropological Association, Wasington, D.C.

Patricia Phelan. **Incest and Its Meaning : The Perspectives of Father and Daughters**. Child Abuse and Neglect, Vol. 19, No.1, pp. 7-24 , 1995

Richer, Kerry and Bencha Yoddumnenr – attig. **1992 Framing a Study of Thai Women' s Changing Roles and Statuses**. In B. Yoddumnenr – attig et al. (eds.) Changing Roles and Statuses of Women in Thailand : a documentary assessment. Institute for Population and Social Research, Mahidol University.

Rudi Dallos and Eugene McLaughlin. **Social Problems and the Family.** UK, 1994

Stan Taubman. **Incest in Context.** National Association of Social Workers Inc, 1984

Walter Scheidel. **Brother-Sister and Parent-Child Marriage Outside Royal Families in Ancient Egypt and Iran : A Challenge to the Sociobiological View of Incest Avoidance?**. Ethology and Sociobiology, New York, 1996

World Health Organization. **World report on violence and health**. Geneva, 2002

ความรุนแรงในชีวิตคู่ : ความเงียบที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรม

Domestic Violence : Silence beneath the Roof

แววรุ้ง นาวาบุญนิยม

Vaewrung Navaboonniyom

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรุนแรงโดยทั่วไปเป็นสิ่งที่เปิดเผยและรับรู้กันว่า หมายถึง ความไม่สงบสันติสุข การเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้นในสังคม เพราะก่อให้เกิดความไม่มั่นคง ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม การกำหนดกติการ่วมกันของสังคม เช่น การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ เกิดขึ้นมาเพื่อป้องกันและจัดการกับปัญหาความรุนแรงดังกล่าว

แต่ความรุนแรงในชีวิตคู่ ซึ่งส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นภายในบ้าน แม้ว่าบางส่วนจะถูกรับรู้ในรูปแบบของความรุนแรงทางตรง (Direct violence) ที่ส่วนใหญ่สามีกระทำต่อภรรยาและลูก เช่น การทุบตี ทำร้ายร่างกาย การด่าว่าให้เจ็บใจ และการมีเมียน้อย เป็นต้น แต่ความรุนแรงทางเพศ เช่น สามีข่มขืนภรรยา ยังคงถูกปิดบังซ่อนเร้นเป็นความรุนแรงที่ไร้เสียง (Silence) นับเป็นปัญหาภายในครอบครัวที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนที่ถูกหล่อหลอมจากมิติที่หลากหลาย เช่น ความแตกต่างระหว่างบทบาทหญิงชาย การเลี้ยงดู ความคาดหวัง โดยมีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การแสดงออก เป็นลักษณะนิสัย ปฏิภาณไหวพริบ และการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณนากับปรากฏการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่ เพื่อทำความเข้าใจถึงระบบความคิดความเชื่อ (Belief) การให้ความหมาย (Meaning) การให้คุณค่า (Value) ซึ่งยินยอมให้การแสดงความเป็นเจ้าของเนื้อตัวร่างกายของอีกฝ่ายเป็นไปอย่างชอบธรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่รายล้อมความเป็นครอบครัว ที่สนับสนุนให้มีการใช้กลไกของอำนาจ (Power) ที่ไม่เท่าเทียมกันในมิติเพศภาวะ (Gender) และเพศมิติ (Sexuality) จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจและมองเห็นสิ่งที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ความรุนแรงในชีวิตคู่ของผู้หญิงยังคงดำเนินต่อไป ขณะเดียวกันก็ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงได้

โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข สวัสดิการและสังคม คณะสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิฟอร์ด จึงได้ดำเนินโครงการวิจัยบทบาทความ

สัมพันธ์หญิงชาย เพศวิถี และ ความรุนแรง : นโยบาย การรณรงค์เผยแพร่ และปฏิบัติการ (GENDER, SEXUALITY AND VIOLENCE: POLICY, ADVOCACY, AND ACTION) ทำงานภาคสนามเชิงรุกในชุมชน ชนบทแห่งหนึ่งร่วมกับโรงพยาบาลชุมชน ในจังหวัดหนึ่งของภาคอีสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน

กระบวนการทำงานพัฒนารูปแบบการทำงานป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน

ความเป็นมา

เกิดจากการกระตุ้นจาก ม.มหิดลบวกกับความต้องการของคนทำงานในพื้นที่ซึ่งมองเห็นปัญหาและเกิดความตระหนักต้องการปรับกลวิธีทำงานในเชิงรุกเพื่อป้องกันและช่วยเหลือผู้เดือดร้อนให้ได้รับบริการที่ครบวงจรและสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ถูกกระทำรุนแรงซ้ำจากทัศนคติของคนในสังคม จึงร่วมมือกันทำโครงการนำร่องในชุมชน ในรูปแบบการทำงานเชิงระบบแบบบูรณาการ

วัตถุประสงค์

1.ศึกษาและพัฒนารูปแบบนำร่องการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในเชิงป้องกัน ลดปัญหา และการจัดการเมื่อเกิดปัญหาขึ้น รวมทั้งการช่วยเหลือสนับสนุน เสริมศักยภาพผู้หญิงที่ประสบปัญหา โดยเป็นการดำเนินการร่วมของภาคประชาชนในชุมชน

2. ศึกษาและพัฒนารูปแบบของการผสมผสานประเด็นการมีส่วนร่วมของผู้ชายเข้าร่วมกับการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย และ การจัดบริการสุขภาพทางเพศที่เป็นมิตรของวัยรุ่นในชนบท

กลวิธีในการทำงาน (Strategy)

<u>ใช้ยุทธศาสตร์</u>

1.ยุทธศาสตร์ความร่วมมือโดยดึงกลุ่มเสี่ยงมาเป็นแนวร่วมอสและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจร่วมเป็นสมาชิก

2.ยุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้และอุปกรณ์

3.ยุทธศาสตร์ของการ Lobby

4.ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มวัยรุ่น/พ่อบ้าน/อส.ตามความสนใจ

<u>เปิดโอกาส</u>ให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1.วิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาและสาเหตุของปัญหา

2.การวิเคราะห์ผู้ร่วมงาน

3.การวางแผนงาน

4.การกำหนดกิจกรรม

5.การประเมินผล/รายงานผล

การดำเนินงาน

1.ทำงานกับคนที่มี"ใจ"ในฐานะหุ้นส่วน(Partnership)

2.สร้างเวทีพบปะและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆในชุมชน เพื่อหลอมแนวคิดให้เป็นหนึ่งและกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการทำงานเชิงระบบโดยจัดบรรยากาศการประชุมในรูปแบบที่มีความเสมอภาค

3.สร้างความตระหนักแก่ชุมชนโดยจัดกิจกรรม เช่น ประชุมประจำเดือน จัดอบรมให้กลุ่มต่างๆและมอบหมายบทบาทหน้าที่แก่อส. ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมรณรงค์ในวันสำคัญ (8 มีนา วันสตรีสากล, 28 พฤษภาคม วันสุขภาพสตรีโลก และ 25 พ.ย.วันยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง)

ผลที่ได้รับ

บรรลุวัตถุประสงค์ข้อ 1 ได้องค์ความรู้เป็นปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการทำงานในชุมชน ส่วนวัตถุประสงค์ข้อ 2 ต้องปรับยุทธศาสตร์ในการเปิดโอกาสให้ผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ เช่น การอบรมอส. การสนทนากลุ่มย่อย (focus group) การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ด้านกฎหมายและด้านอื่นๆที่ผู้ชายให้ความสนใจ เช่น เรื่องการทำมาหากิน การฝึกพูดในที่สาธารณะ เป็นต้น สอดแทรกองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดหลักในเรื่องความรุนแรงเพื่อรื้อสร้างทัศนคติ ผ่านกระบวนการดังกล่าว ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการทำงานต่อเนื่องอย่างน้อย 2 –3 ปี จึงจะเห็นผล

วัตถุประสงค์การศึกษา

โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบนำร่องการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในเชิงป้องกัน ลดปัญหา และการจัดการเมื่อเกิดปัญหาขึ้น รวมทั้งการช่วยเหลือสนับสนุน เสริมศักยภาพผู้หญิงที่ประสบปัญหา โดยเป็นการดำเนินการร่วมของภาคประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด ศึกษาและพัฒนารูปแบบของการผสมผสานประเด็นการมีส่วนร่วมของผู้ชายกับการจัดการประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงบนแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย

กลวิธีที่ใช้ในการดำเนินงาน

<u>การทำงานในชุมชนใช้ยุทธศาสตร์ ๔ ยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงาน</u>

๑.ยุทธศาสตร์ความร่วมมือ โดยการสร้างความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ตามสภาพปัญหาที่พบ เช่น ดึงกลุ่มเสี่ยงมาเป็นแนวร่วมอส.และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจร่วมเป็นสมาชิก เป็นต้น

๒.ยุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้และอุปกรณ์

๓.ยุทธศาสตร์ของการ Lobby

๔.ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มวัยรุ่น/พ่อบ้าน/อส.ตามความสนใจ

<u>โดยเปิดโอกาส</u>ให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ วิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวิเคราะห์ผู้ร่วมงาน การวางแผนงาน การกำหนดกิจกรรม การประเมินผล/รายงานผล

กระบวนการทำงานในชุมชน

ในเบื้องต้น ทีมงานได้ทำความเข้าใจกับชาวบ้านในการเข้ามาทำโครงการของทางมหิดลและรพ.ชุมชน โดยสร้างความตระหนักให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของปัญหา เริ่มจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยทั้งหมด ๔ กลุ่มเป็นเวลา ๒ วัน (๔-๕ พ.ค.๒๕๔๕) นำเสนอผลการสำรวจปัญหาความรุนแรงในชุมชน ให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อผลการสำรวจดังกล่าวซึ่งชาวบ้านยอมรับว่ามีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นจริงในชุมชน จึงมาสู่การตั้งคำถามว่าแล้ว จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร ในที่ประชุมมีการคัดเลือกตัวแทนอาสาสมัครของแต่ละคุ้มจำนวนคุ้มละ ๕ คน รวม ๒๐ คน เข้ารับการอบรมในวันที่ ๑๕-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕ โดยทีมวิทยากรจากมหิดลและรพ.ชุมชน ในการอบรมครั้งนี้เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังได้ จึงมีผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด ๓๐ คน และมีการอบรมเพิ่มเติมอีกครั้งในวันที่ ๑๑-๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๕

กลไกการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ก่อนมีการจัดอบรมอาสาสมัครจะเป็นแบบแก้ปัญหาโดยใช้กลไกของเครือญาติ โดยพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และ

หากเป็นความรุนแรงทางร่างกายที่ได้รับบาดเจ็บมีบาดแผลเรื่องจะมาถึงผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจตามลำดับ เมื่อมีการอบรมอาสาสมัครในการเฝ้าระวังความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน ซึ่งมีการให้ความรู้ในเรื่องของความหมาย รูปแบบ สาเหตุ การจัดการปัญหาความรุนแรง การให้ปรึกษา และแนวทางการทำงานเฝ้าระวังในชุมชน เท่ากับเป็นการเพิ่มทางเลือกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เปิดโอกาสให้อาสาสมัครได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการปัญหา โดยอส.ได้ร่วมกันกำหนดขั้นตอนจัดการปัญหา ไว้เป็น ๓ ระดับ คือ ขั้นแรก อส.จะไปเป็นกลุ่ม แสดงตนว่าเป็นอส. เข้าช่วยระงับเหตุก่อนแล้วค่อยพูดคุยสอบถามหาสาเหตุ บอกให้คู่กรณีเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของอส.ที่จะคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี โดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงที่ว่าไม่มีใครมีสิทธิทำร้ายใคร หากสามีทำร้ายร่างกายภรรยา มีความผิดตามกฎหมาย ถ้าตักเตือนแล้วยังกระทำอีก จะจดชื่อไว้ประกาศเสียงตามสาย ถ้ายังไม่เลิกพฤติกรรมอีกขั้นสุดท้ายจึงจะเรียกตำรวจ เท่าที่ผ่านมาการจัดการปัญหาในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องความรุนแรงทางร่างกายระหว่างสามีภรรยามีขึ้นในระดับที่หนึ่งเท่านั้น มีคู่สามีภรรยา ๒ คู่ที่อาสาสมัครได้เข้าไปแทรกแซงโดยการ“ขึ้นบ้าน”

การกำหนดมาตรการ “ขึ้นบ้าน” ของอาสาสมัครเป็นกติกาที่รับรู้กันทั่วไปและเป็นเหมือนการปรามอยู่ในทีไม่ให้มีการทำร้ายร่างกายกันเกิดขึ้น ซึ่งก่อนหน้านั้นมีสามีภรรยาคู่อื่นๆ ที่สามีทำร้ายร่างกายภรรยา ตอนหลังสามีได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไป เมื่อมีการเปิดพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยถึงเรื่องนี้มากขึ้น ในแง่ที่การกระทำรุนแรงต่อภรรยาหรือคนในครอบครัวเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงนี้รวมถึงความรุนแรงในครอบครัวในลักษณะอื่นๆ เช่น พ่อเลี้ยงทำร้ายลูกเลี้ยง ลูกเขยกระโดดเตะแม่ยาย ก็เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

การทำงานของอาสาสมัครได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้อำนาจของฝ่ายชายที่ต้องการควบคุมผู้หญิงให้ลดลง โดยการยกระดับการเอาใจใส่ให้ขยายวงใหญ่ขึ้น จากการที่คิดว่าเป็นเรื่องเฉพาะภายในครอบครัวขึ้นสู่ระดับชุมชน เช่น ในกรณีที่ผู้หญิงท้องแล้วฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ ต้องย้ายไปคลอดและพักอยู่กับญาติในหมู่บ้านอื่น การเข้าไปเยี่ยมเยียนของอาสาสมัครทำให้ทราบว่าฝ่ายหญิงต้องการกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน แต่เกรงกลัวอำนาจทางฝ่ายชาย ทำให้ไม่กล้ามา การเคลื่อนไหวโดยการพูดคุยถึงเรื่องนี้ในวงกว้างทำให้มีการเจรจากับฝ่ายชายให้เข้าใจและรับรู้ถึงสิทธิของฝ่ายหญิงที่ควรจะได้รับ ทำให้ผู้หญิงสามารถกลับเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านได้อย่างปลอดภัย

บทบาทของอาสาสามัครในชุมชน ได้รับการกระตุ้นจากการประชุมประจำเดือนกับนักวิจัยและทีมงานจากโรงพยาบาล การแบ่งซอยชุมชนออกเป็น ๔ คุ้ม มีแง่ดีคือทำให้พื้นที่รับผิดชอบของอส.มีขนาดเล็ก ทำให้การวิเคราะห์ปัญหาในพื้นที่ทำได้ลึกและลงรายละเอียดได้มาก แต่ก็มีผลเสียในตอนแรก คือการจัดการปัญหายังเป็นแบบแบ่งเขตตามคุ้ม ซึ่งทำให้บางคุ้มที่มีอส.เป็นผู้นำชุม

ชน คือ อบต.ภรรยาผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ซึ่งไม่ค่อยมีเวลา ยังมองไม่เห็นและยังไม่ยอมรับว่ามีปัญหาในคุ้มของตนเอง และความสัมพันธ์ของ อส.ในคุ้มนี้ค่อนข้างจะเป็นทางการ ทำให้อส.ในคุ้มนี้ ไม่ได้ทำงานต่อ แต่อีก ๓ คุ้มทำงานไปได้ค่อนข้างราบรื่น

คุ้มแรก มี case เกิดขึ้นก่อนการอบรมทำให้อส.ได้เรียนรู้วิธีการจัดการปัญหาโดยลงมือปฏิบัติการจริง โดยตอนแรกมีพี่เลี้ยง คือ ผู้ผ่านพ้นจากชมรมหญิงช่วยเหลือหญิงซึ่งได้รับเชิญมาเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม ร่วมกับเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาจากรพ.และนักวิจัย สร้างความมั่นใจในการเข้าไปพูดคุยกับผู้ประสบปัญหา ให้แก่อส.

คุ้มที่สอง ทำงานด้านเฝ้าระวังความรุนแรง โดยการตั้งชมรมส่งเสริมคนลดเหล้า และชมรมส่งเสริมครอบครัวอยู่ดีมีสุข (ลดบ่น ลดด่าสามี) ซึ่งเป็นผลจากการวิเคราะห์ปัญหาภายในคุ้ม ซึ่งพบว่า การที่สามีดื่มเหล้าเป็นสาเหตุทำให้ภรรยาไม่พอใจ เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง และเป็นสาเหตุที่ทำให้ภรรยาเกิดความวิตกกังวลว่าสามีอาจจะได้รับอุบัติเหตุจากการเมาแล้วขับรถ นับเป็นแนวทางหนึ่งของการทำงาน ซึ่งเริ่มจากการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมที่ตนเองก่อน

คุ้มที่สาม อาศัยความสัมพันธ์แนวราบในการทำงานโดยใช้กลยุทธ์ “ดึงเข้ามาเป็นพวก” แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในคุ้ม (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางเพศ เช่น เพศสัมพันธ์นอกสมรส (ซึ่งฝ่ายหญิงมีชายอื่น) เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น เป็นต้น) คุ้มนี้มีการเชิญคนที่ถูกมองว่าเป็นตัวปัญหามาเป็นอาสาสมัครจำนวน ๓ คน (ใช้ความเป็นอส.ที่ได้รับการยกย่องในการปลุกจิตสำนึกให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยสมัครใจ) และมีกิจกรรมสร้างความสามัคคีเพื่อให้คนมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน โดยการกวาดถนน ทำความสะอาดหน้าบ้านในช่วงเย็น เปิดโอกาสให้คนได้มีเวลาใส่ใจ ถามไถ่ทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ทำให้คนในคุ้มเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมและรู้จักบทบาทของอส.และยอมรับอส.ในฐานะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ทำให้อส.สามารถเข้าไปแทรกในหลายๆเรื่อง เช่น เข้าไประงับเหตุทะเลาะวิวาท แก้ไขความขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นปากเสียงในการเรียกร้องค่าแรงจากผู้รับเหมาที่ไม่ยอมจ่ายเงินค่าแรง เป็นต้น จากการที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์คือทำให้ครอบครัวที่มีปัญหาสามารถแก้ปัญหาในครอบครัวได้และมีความสุข ทำให้มีผู้สนใจสมัครเข้ามาเป็นอาสาสมัครในคุ้มนี้เพิ่มขึ้นอีก ๓ คน (จาก อส.รุ่นแรกที่ได้รับการอบรม ๖ คน ตอนนี้มี ๑๒ คน)

นอกจากอส.จะถูกกระตุ้นจากการประชุมประจำเดือนแล้ว ยังได้รับการเสริมศักยภาพจากทางโรงพยาบาลและทีมงานจากมหิดล โดยส่งตัวแทนอาสาสมัครจำนวน ๗ คนเข้าร่วมประชุมกับทางโรงพยาบาลศรีนครินทร์(๑๙ ส.ค.๔๕)เพื่อรับรู้ สถานการณ์ความรุนแรงต่อเด็กและสตรีใน

ประเทศไทย ซึ่งมีวิทยากรเป็นนักจิตบำบัด จากมูลนิธิฮอทไลน์ คือ อาจารย์อรอนงค์ อินทรจิตร และดร.นรินทร กรินชัย การเข้าร่วมประชุมครั้งนี้ทำให้อส.ตระหนักถึงความสำคัญของงานที่ทำอยู่ว่าเป็นงานระดับชาติและสาธารณชนให้ความสนใจ

นอกจากนั้นชุมชนและอส.ยังได้รับการกระตุ้นมากขึ้นเมื่อมีหน่วยงานอื่นมาดูงาน เช่น บ้านพักฉุกเฉิน(เมื่อ๑๗ ต.ค.๔๕) คุณจริยา สำลีอ่อน(ผู้ประสานงาน) ชื่นชมโครงการเฝ้าระวังในชุมชนนี้มาก บอกว่า ถ้าทุกชุมชนทำได้แบบนี้บ้านพักฉุกเฉินคงจะไม่ต้องแบกรับภาระหนักในการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอีกต่อไป พร้อมทั้งจะแนะนำให้เสนอแนวคิดนี้ให้ชุมชนอื่นนำไปขยายผลผ่านทางรายการโทรทัศน์ชื่อ “ที่นี่ประเทศไทย” ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในช่วงนั้น (แต่เนื่องจากยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น อยากให้ชุมชนและอส.มีความเข้มแข็งมากกว่านี้ก่อน)

ในช่วงเดือนยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง(๒๕-๒๗ พ.ย.๔๕) เป็นครั้งแรกที่ตัวแทนอส. ๒ คน ได้ออกไปนำเสนองานภายนอกชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่รพ.และนักวิจัย ที่โรงแรมรามาการ์เด้น ซึ่งทางรพ.ชุมชนได้รับเชิญให้ไปจัดบู๊ธแสดงผลงานและได้รับรางวัลโครงการชมเชยดีเด่น จากมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ในงานนี้ อส.ได้รณรงค์สร้างความตระหนักให้ผู้เข้าร่วมในงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยสวมหมวกกระดาษที่มีข้อความรณรงค์ ติดริบบิ้นขาว และร่วมกันปลูกต้นไม้แห่งความรัก การเปิดตัวครั้งนี้ทำให้อส.มีความเชื่อมั่นกล้าแสดงออกต่อสาธารณะ ได้รู้จักเครือข่ายการทำงาน และนำประสบการณ์มาเล่าสู่ในที่ประชุมและคิดงานต่อว่าจะขยายพื้นที่การทำงานเข้าไปในกลุ่มเด็กและเยาวชน

จากนั้นทางรพ.ได้ขอให้อส.ส่งตัวแทนมานำเสนอการทำงานในชุมชนต่อหน่วยงานภาครัฐที่มาดูงานที่โรงพยาบาล เช่น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (วันที่ ๒๐ ม.ค.๔๖) เป็นต้น

การทำงานกิจกรรมในชุมชนยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้ชาย และกลุ่มวัยรุ่น เช่น การจัดสนทนากลุ่มย่อย การจัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องเพศวิถีและการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ให้แก่วัยรุ่น การอบรมอาสาสมัครรุ่นที่ ๒ เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครสร้างความตระหนักในวงกว้างโดยจัดกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน ในวันสุขภาพสตรีโลก ๒๘ พฤษภาคม ในปีพ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๗ และนำชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ระดับจังหวัด ซึ่งทางศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล จัดงานร่วมกับแนวร่วมเครือข่ายการทำงานเชิงระบบระดับจังหวัดในวันสตรีสากล ๘ มีนาคม ๒๕๔๖ ชื่องาน ”ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว” และวันยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ๒๕ พฤศจิกายน ชื่องาน “ร้อยรวมดวงใจเพื่อสังคมไทยปลอดภัยจากความรุนแรง” ในปี พ.ศ.๒๕๔๖และ ชื่องาน “รวม

พลคนรักสันติ” ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ เพื่อให้ทุกคนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญในการร่วมป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ผลการสำรวจทัศนคติต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหลังการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 1 **ท่านคิดว่าการกระทำต่อไปนี้เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงใช่หรือไม่**	**ร้อยละ**		
	ใช่	**ไม่ใช่**	**ไม่แน่ใจ**
<u>การกระทำทางกาย</u> 1. การที่สามีทุบตี เตะต่อย ร่างกายภรรยา	100	-	-
<u>การกระทำทางวาจา</u> 2. การที่สามีด่าทอ ก้าวร้าว ประจานให้ภรรยาอับอาย	94	3	3
3. การที่สามีขู่ว่าจะทำร้าย	75.2	10.9	13.9
<u>การกระทำทางเพศ</u>			
4.การที่สามีนำโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ มาติดภรรยา	90.1	4	5
5.การที่ผู้ชายข่มขืนผู้หญิง	98	1	1
6.การที่สามีบังคับให้ภรรยาหลับนอนด้วยโดยไม่สมัครใจ ไม่ยินยอม	94.1	5	1
7.การที่ผู้ชายลวนลาม จับเนื้อต้องตัวแบบหมาหยอกไก่	75.2	11.9	12.9
8. การที่ผู้ชายมองผู้หญิงอย่างโลมเลีย	53.5	22.8	23.8
9.การหลอกผู้หญิงไปค้าประเวณี	95	3	2
10.การที่ผู้ชายพูดแซวผู้หญิงที่ไม่รู้จัก	53.5	26.7	18.8
11. การให้ผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยมาเป็นแบบโฆษณา ออกทีวี หรือหนังสือต่างๆ	60.4	21.8	16.8
<u>การกระทำทางใจและอื่นๆ</u> 12. การที่สามีละเลยไม่สนใจ นิ่งเงียบ ไม่พูดจา	59.4	18.8	21.8
13. การที่สามีนอกใจ/ไปเที่ยวผู้หญิง	89.1	5	5.9
14.การที่สามีไม่ให้เงินแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่าย	84.2	5.98	9.9
15. การที่สามีมีเมียน้อย	94	4	6
16.การที่สามีกีดกัน กักขังภรรยา ไม่ให้ไปไหน	89.1	6.9	4
17. การที่สามีคอยระแวง หึงหวงจนเกินเหตุ	80.2	7.9	11.9
18. การที่พ่อแม่บังคับให้ลูกสาวแต่งงานกับคนที่ไม่ชอบ	95	3	2
19. การที่สังคม กีดกันผู้หญิงไม่ให้มาเป็นผู้นำ /หัวหน้า	70.3	14.9	14.9
20. การที่พ่อแม่ไม่ให้ลูกสาวเรียนหนังสือ / ให้หยุดเรียน ทั้งๆ ที่ส่งเสีย	85.2	7.9	6.9

ได้			
21. การที่ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน สังคม ด่า ประนามว่า ผู้หญิงที่เอาผู้หญิง (ทอม-ดี้)	78.2	10.9	10.9

การอภิปรายผล

ข้อมูลที่นำเสนอในส่วนต่อไปนี้ เป็นการอภิปรายผล จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามหลังจัดกิจกรรมในวันที่ ๑๕-๑๘ มกราคม ๒๕๔๘ สัมภาษณ์ คู่สามี-ภรรยา ๔๙ คู่ สัมภาษณ์เฉพาะภรรยา ๒ ราย และเฉพาะฝ่ายชาย ๑ ราย รวมทั้งสิ้น ๑๐๑ คน แบ่งเป็น ชาย ๕๐ คนหญิง ๕๑ คน เพื่อมุ่งเน้นในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของระบบความคิดความเชื่อผิดๆ ที่นำไปสู่การผลิตซ้ำความรุนแรงในชีวิตคู่ให้ดำรงคงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป หากสาธารณชนยังไม่เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญในการรื้อสร้างเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและเผยแพร่สู่สังคมวงกว้าง

ความรุนแรงทางกาย : สิ่งที่มองเห็นและรับรู้ได้ง่าย

ผลจากการสำรวจความคิดเห็น ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด เห็นว่า ***การที่สามีทุบตี เตะต่อย ร่างกายภรรยา*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลสำเร็จของการทำงานสร้างความตระหนักในชุมชน และสอดคล้องกับมาตรการ “ขึ้นบ้าน” ซึ่งเป็นกลไกของชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้อาสาสมัครสามารถเข้าไปแทรกแซงในกรณีที่พบเห็นความรุนแรงเกิดขึ้น

ความรุนแรงทางวาจา : รุนแรงหรือไม่ขึ้นอยู่กับความอับอายและความหวาดกลัวที่ได้รับ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๙๔.๑ เห็นว่า ***การที่สามีด่าทอ ก้าวร้าว ประจานให้ภรรยาอับอาย*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เพราะเป็นกระทำต่อหน้าบุคคลอื่น

ในขณะที่ ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๗๕.๒ เห็นว่า ***การที่สามีขู่ว่าจะทำร้าย ภรรยา*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยให้เหตุผลว่า ถ้าทำให้รู้สึกหวาดกลัวก็น่าจะเป็นความรุนแรง ส่วนเหตุผลของผู้ที่ไม่เห็นด้วย บอกว่า เป็นเพียงคำขู่ยังไม่ได้ลงไม้ลงมือทำ

จะเห็นได้ว่าทัศนคติต่อความรุนแรงทางวาจาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนส่วนใหญ่ที่ยอมรับว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงนั้นขึ้นอยู่กับการบาดเจ็บทางร่างกาย และแนวโน้มที่อาจได้รับการบาดเจ็บเนื่องจากการขู่ว่าจะทำร้าย และการได้รับความอับอายนั้นต้องเกิดต่อหน้าคนอื่น ซึ่งเป็นเรื่องน่าคิดต่อไปว่าหากเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดลับหลังคนอื่น อะไรจะเกิดขึ้นตามมาหลังจากนั้น การแทรกแซงเพื่อช่วยเหลืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลยหากคู่กรณีไม่ออกมาร้องขอความช่วยเหลือ

ความรุนแรงทางเพศ : หลากหลายระดับของความคิดเห็นแต่ยังเน้นรุนแรงต่อร่างกาย

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 98 เห็นว่า ***การที่ผู้ชายข่มขืนผู้หญิง*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เช่นเดียวกับ ร้อยละ 95 เห็นว่า ***การที่หลอกผู้หญิงไปค้าประเวณี*** ร้อยละ 94.1 เห็นว่า ***การที่สามีบังคับให้ภรรยาหลับนอนด้วยโดยไม่สมัครใจ หรือไม่ยินยอม*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เพราะเป็นการบังคับ และร้อยละ 90.1 เห็นว่า ***การที่สามีนำโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์มาติดภรรยา*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยให้เหตุผลว่า อาจนำอันตรายมาถึงชีวิตได้ เช่น การติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 75.2 เห็นว่า ***การที่ผู้ชายลวนลาม จับเนื้อต้องตัวแบบหมาหยอกไก่*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ร้อยละ 11.9 ตอบว่าไม่ใช่ และร้อยละ 12.9 ตอบว่าไม่แน่ใจ โดยให้เหตุผลว่าอาจจะเป็นความยินยอมของทั้งฝ่าย

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 60.4 เห็นว่า ***การให้ผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อยมาเป็นแบบโฆษณา ออกทีวี หรือหนังสือต่างๆ*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ร้อยละ 21.8 ตอบว่าไม่ใช่ และ ร้อยละ 16.8 ตอบว่า ไม่แน่ใจ อาจจะทำเพราะได้เงินซึ่งต่างก็ได้รับประโยชน์ตอบแทน

ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นก้ำกึ่งกันต่อการกระทำที่เป็นการมองและการพูดแซว ร้อยละ 53.5 เห็นว่า ***การที่ผู้ชายมองผู้หญิงอย่างโลมเลีย ใช้สายตาอ่านกิน*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เท่ากับ ***การที่ผู้ชายพูดแซวผู้หญิงที่ไม่รู้จัก*** บางคนให้เหตุผลว่าเป็นเพียงแค่มองแค่พูดยังไม่ได้ลงมือกระทำ สะท้อนความคิดความเชื่อของระดับการยอมรับความรุนแรง ซึ่งมุ่งเน้นให้ความสำคัญเฉพาะความรุนแรงทางตรงที่มีผลกระทบต่อร่างกายเท่านั้น ยังละเลยมิติทางด้านจิตใจและสังคม

ความรุนแรงต่อจิตใจ : *บางอย่างที่ผู้หญิงส่วนใหญ่บอกว่าใช่ แต่ผู้ชายบางคนไม่แน่ใจ*

ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นว่า ***การที่สามีนอกใจ/ไปเที่ยวผู้หญิง*** (ร้อยละ 89.1) ***การที่สามีไม่ให้เงินแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่าย*** (ร้อยละ 84.2) ***การที่สามีมีเมียน้อย(*** ร้อยละ 94.1) ***การที่สามีกีดกัน กักขัง ไม่ให้ไปไหน*** (ร้อยละ 89.1) และ ***การที่สามีคอยระแวงหึงหวงจนเกินเหตุ*** (ร้อยละ 80.2) เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง เช่นเดียวกับที่เห็นว่า ***การที่พ่อแม่บังคับให้ลูกสาวแต่งงานกับคนที่ไม่ชอบ*** (ร้อยละ 95) ***การที่พ่อแม่ไม่ให้ลูกสาวเรียนหนังสือ/ให้หยุดเรียน ทั้งๆ ที่ส่งเสียได้*** (ร้อยละ 85.1) ***การที่ชาวบ้าน เพื่อนบ้าน สังคม ด่าประณามว่า***

ผู้หญิงที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง (ทอม-ดี้) (ร้อยละ 78.2)และ ***การที่สังคมกีดกันผู้หญิงไม่ให้มาเป็นผู้นำ/หัวหน้า*** (ร้อยละ 73) เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง

ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 59.4 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงเห็นว่า ***การที่สามีละเลยไม่สนใจ นิ่งเงียบ ไม่พูดจา*** เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง แต่ผู้ชายเกือบครึ่ง บอกว่าไม่ใช่และไม่แน่ใจ

ผลการสำรวจทัศนคติต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหลังการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 2 คุณเห็นด้วยกับคำพูดเหล่านี้หรือไม่	ร้อยละ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
22.ภรรยาที่ ดูถูก ด่าว่าสามี มากๆ สมควรที่จะถูกทุบตี	49.5	49.5
23.ภรรยาที่ไม่ยอมให้สามีหลับนอนด้วย สามีสามารถบังคับได้เพราะเป็นภรรยาของตัวเอง	24.8	74.3
24.ภรรยาที่ไม่ดูแลบ้านช่องหุงหาอาหาร เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	58.4	41.6
25.ภรรยาที่นอกใจ/ มีชู้ เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	77.2	22.7
26.ภรรยาที่โมโหร้ายชอบตีลูก เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	39.6	60.4
27.ภรรยาที่ชอบด่าว่า หรือดูถูกพ่อแม่ของสามี เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	65.4	34.6
28.ภรรยาที่ไม่ดูแลลูก เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	61.4	38.6
29.ภรรยาที่ติดการพนัน เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	77.2	22.8
30.ภรรยาที่ชอบเที่ยวเตร่ เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	68.3	21.6
31.ภรรยาที่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย เมื่อถูกสามีทุบตีก็สมควรแล้ว	50.5	49.5
32.ผู้หญิงสวยๆ เท่านั้นที่ควรระวังเรื่องการถูกข่มขืน	20.8	78.2
33.มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นคนทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก	29.7	70.3
34.คนจน หรือคนไม่มีการศึกษา เท่านั้นที่ทุบตีผู้หญิง	19.8	80.2
35.เมื่อผู้หญิงถูกตบตี ผู้หญิงควรหันมาดูว่าตัวเองบกพร่องเรื่องอะไร	85.1	11.9
36.การข่มขืน ต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนขัดขืนเท่านั้น ถ้าผู้หญิงไม่ขัดขืนแสดงว่าไม่ใช่การข่มขืน	79.2	20.8
37.ผู้หญิงถูกข่มขืน เพราะไปให้ท่า หรือแต่งตัวยั่วยวน	64.4	35.6
38.การข่มขืน เกิดขึ้นนอกบ้าน ที่เปลี่ยว ในยามวิกาลเท่านั้น	47.5	52.5
39.คู่สามีภรรยา แม้จะทุบตีกันทุกวัน ก็ควรอยู่ด้วยกันต่อไป เพราะลูกต้องการทั้งพ่อและแม่	76.2	22.7
40.ผู้หญิงที่ดี แม้จะถูกพ่อบ้านตบตี ก็ควรจะทน	43.6	56.4
41.ผู้หญิงที่ไม่บริสุทธิ์ โสเภณี ถ้าจะถูกข่มขืน ก็ไม่น่าจะมีความสำคัญอะไร	28.7	71.3

42.ผู้หญิงที่บอกว่าถูกแฟนของตัวเองข่มขืน แสดงว่าผู้หญิงคนนั้นต้องการแก้แค้นแฟน ของตัวเอง หรือเรียกร้องค่าเสียหาย	33.7	63.4
43.การที่สามีภรรยาทะเลาะกัน เป็นเรื่องส่วนตัวที่คนอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง	43.6	56.4
44.ผู้หญิงเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง	17.8	82.2
45.ผู้นำในชุมชนเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง	19.8	79.2
46.การช่วยกันดูแลไม่ให้มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชน เป็นเรื่องที่ทุกคนควรช่วยกันทำ	86.1	13.8
47. ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว	79.2	20.8

ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นภรรยา : ***ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ข้ออ้างที่ชอบธรรม ?***

จากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อพฤติกรรมของภรรยาที่สามีใช้เป็นข้ออ้างในการทุบตีเพื่อสั่งสอน พบว่า ความคาดหวังต่อบทบาทของการเป็นภรรยาที่ดี มีผู้เห็นด้วยที่สามีสมควรจะสั่งสอนภรรยาที่ออกนอกลู่นอกทาง อยู่หลายประเด็น แม้แต่ผู้ที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับการทุบตีเพื่อสั่งสอน ก็ให้เหตุผลว่าไม่ชอบต่อพฤติกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะประเด็นการทำงานบ้านและการเลี้ยงดูลูก อยากเสนอให้พูดตักเตือนกันดีๆ แทนการตบตี นับว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ซ่อนอยู่ในข้ออ้างที่ดูเหมือนจะชอบธรรม ที่ช่วยผลิตซ้ำการแสดงความเป็นเจ้าของเนื้อตัวร่างกายภรรยาของชายผู้เป็นสามี และการตอกย้ำบทบาทของการเป็นแม่และเมียที่ไม่ควรขาดตกบกพร่อง มิฉะนั้นจะถูกสั่งสอน ซึ่งจะเห็นได้จากการให้น้ำหนักในการแสดงความเห็นด้วยในข้ออ้างดังต่อไปนี้

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 49.5 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ดูถูก ด่าว่าสามีมากๆ นั้นสมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 24.8 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ยอมให้สามีหลับนอนด้วย สามีสามารถบังคับได้เพราะเป็นภรรยา ร้อยละ 58.4 เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ดูแลบ้านช่องหุงหาอาหาร สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 77.2 เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่า ภรรยาที่นอกใจ/มีชู้ สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 39.6 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่โมโหร้ายชอบตีลูก สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 65.4 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่าภรรยาที่ชอบด่าว่า ดูถูกพ่อแม่สามี สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 61.4 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ไม่ดูแลลูก สมควรที่จะถูกทุบตี หรือร้อยละ 77.2 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ติดการพนัน สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 68.3 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ชอบเที่ยวเตร่ สมควรที่จะถูกทุบตี ร้อยละ 50.5 เห็นด้วยกับ เหตุผลที่ว่า ภรรยาที่ใช้จ่ายเงินสุรุ่ยสุร่าย สมควรที่จะถูกทุบตี

ที่สำคัญแม้แต่ตัวผู้หญิงเองก็ถูกหล่อหลอมให้ยอมรับข้ออ้างเหล่านั้น เมื่อถูกตบตีแทนที่จะตั้งคำถามว่าทำไมเธอจึงถูกตี แต่ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 85.1 (ชาย 44 หญิง 42 ราย) กลับ ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าเมื่อผู้หญิงถูกตบตี ผู้หญิงควรหันมาดูว่าตัวเองบกพร่องเรื่องอะไร*** เห็นหรือไม่ว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้นรุนแรงยิ่งนัก เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนแต่มีผลกระทบต่อระบบความคิดความเชื่อที่ถ่ายทอดต่อๆ กันมาหลายรุ่นคน

มายาคติ : เรื่องการข่มขืน

แม้ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงในรูปแบบของการข่มขืนจะเป็นที่รับรู้และยอมรับกันโดยทั่วไป แต่ท่านเชื่อไหมว่ายังมีบางแง่มุมของมายาคติ หรือความคิดความเชื่อ ที่เป็นรากเหง้าของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งนำไปสู่การเลือกปฏิบัติเมื่อกรณีการข่มขืนขึ้นในชีวิตคู่ เช่น คนบางส่วนจะไม่เชื่อผู้หญิงที่ลุกขึ้นบอกว่า ถูกแฟนตัวเองข่มขืน หรือบางคนไม่เชื่อว่าโสเภณีซึ่งมีอาชีพขายบริการอยู่แล้วจะมาแจ้งความว่าถูกลูกค้าข่มขืนได้ และที่ร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือ หากจะมีเมียบางคนที่ไม่สวย ลุกขึ้นมาบอกว่าถูกสามีตนเองข่มขืนก็จะมีคนบางกลุ่มคัดค้าน เพราะไม่เชื่อว่าจะเป็นความจริง และที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความเชื่อที่ว่าการข่มขืนต้องมีการต่อสู้ดิ้นรน เพราะคนส่วนใหญ่ยังเชื่อว่า *ถ้าผู้หญิงไม่ขัดขืน แสดงว่าไม่ใช่การข่มขืน* (ร้อยละ 79.2)

มายาคติ : เป็นเมียต้องอดทน

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 76.2 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าคู่สามีภรรยาแม้จะทุบตีกันทุกวัน ก็ควรจะอยู่ด้วยกันต่อไป เพราะลูกต้องการทั้งพ่อและ*** ร้อยละ 43.6 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงที่ดีแม้จะถูกพ่อบ้านตบตีก็ควรจะทน*** ถึงแม้ว่าจะมีคนบางส่วนเริ่มยอมรับและตั้งคำถามว่า เมื่อเป็นเมียที่ดีแล้วยังถูกตบตีก็ไม่ควรจะทนอยู่ต่อไป แต่ก็ยังมีคนส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยกับความคิดความเชื่อที่ว่า เมื่อตกลงปลงใจเป็นผัวเมียกันแล้ว ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เป็นเมียก็ต้องอดทน หากทนไม่ไหวแล้วเดินจากไป ก็จะถูกตั้งคำถามว่าทำไมไม่อดทน จะเห็นได้ว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่หล่อหลอมผ่านความคิดความเชื่อเช่นนี้ ทำให้การลาออกจากการเป็นเมียนั้นทำได้ยากยิ่งนัก และผู้หญิงจะยิ่งถูกประณามหากพบว่าความสัมพันธ์ในชีวิตคู่นั้น เธอมีพฤติกรรมไม่ใช่ผู้หญิงดีในแบบที่สังคมคาดหวัง

มายาคติ : คนบางกลุ่มเท่านั้นที่ใช้ความรุนแรง

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 29.7 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่า มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นคนกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก*** ร้อยละ 19.8 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าคนจนหรือคนไม่มีการศึกษาเท่านั้นที่ทุบตีผู้หญิง***

ความเข้าใจในเรื่องที่มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ใช้ความรุนแรง และความเข้าใจที่ว่ามีแต่คนจนเท่านั้นที่ชอบใช้ความรุนแรงยังมีอยู่ แม้ว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีความเข้าใจแล้วว่า คนทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในเพศใด วัยใด การศึกษาระดับไหน ก็มีโอกาสที่จะเป็นผู้กระทำความรุนแรงได้หากไม่มีความตระหนักในการป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง

ความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวมกันแน่

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 43.6 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าการที่สามีภรรยาทะเลาะกัน เป็นเรื่องส่วนตัวที่คนอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่ง*** ในจำนวนนี้ ร้อยละ 17.8 และ ร้อยละ 19.8 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงและ ผู้นำชุมชนเท่านั้นที่ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ตามลำดับ*** ซึ่งในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่ายังมีคนบางกลุ่มในชุมชนที่ยังเข้าไม่ถึงกระบวนการหล่อหลอมแนวคิดเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ทางโครงการจัดขึ้น ซึ่งความคิดความเชื่อดังกล่าวย่อมทำให้เกิดเป็นช่องว่างขวางกั้นความช่วยเหลือที่ควรจะได้รับ

ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.1 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าการช่วยกันดูแลไม่ให้มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนเป็นที่ทุกคนควรช่วยกัน*** และ ร้อยละ 79.2 ***เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องส่วนตัว***

บทสรุปที่สำคัญ : ปัจจัยป้องกันความรุนแรง

จากการอภิปรายผลสำรวจหลังการจัดกิจกรรม ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดจากความคิดความเชื่อผิดๆ ที่เป็นมายาคติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การเกิดความรุนแรงในชีวิตคู่ ขณะเดียวกันเมื่อเรารู้เท่าทันก็สามารถพลิกผันให้เงื่อนไขเหล่านั้น กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ยกตัวอย่าง เช่น ความคาดหวังต่อการเป็นแม่บ้านแม่เรือนของภรรยา ซึ่งนำมาเป็นข้ออ้างในการทุบตีสั่งสอนภรรยาที่ไม่ทำหน้าที่ดังกล่าว เมื่อพลิกผันมาเป็นปัจจัยในการป้องกัน ก็คือ การแบ่งงานกันทำในบ้านนั้น ส่งผลต่อการปรับระดับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาในด้านอื่นๆ ให้เท่าเทียม นำมาซึ่งการยอมรับ การให้เกียรติ และเป็นอิสระต่อกัน

บันทึกจากงานวิจัยภาคสนามซึ่งได้เปิดประเด็นคุยกันกับอาสาสมัครแบบรายบุคคล พบว่า มีอส.หลายคนที่ได้เล่าถึงการแบ่งงานกันทำภายในบ้านโดยยืนยันว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิตคู่ ดังนี้

➢ อส.จีบ (นามสมมติ อายุ 56 ปี อาชีพแม่ค้าและเกษตรกร) พูดถึงเรื่องนี้อย่างมีความสุข

"***การแบ่งงานกันทำในบ้าน ช่วยป้องกันความรุนแรง*** การทำงานบ้าน ไม่ต้องมาใช้บริการเราทุกอย่าง ให้ช่วยกัน น้องสาวจะเฮ็ดเป็นแม่บ้านสมบูรณ์แบบ ต้องทำงานบ้าน ซักรีด ถ้าสมบูรณ์แบบแต่ทุกข์ เฮาก็บ่เอา พ่อเขาจะซักผ้าเอง เขาเคยช่วยตัวเองตั้งแต่ไปทำงานที่อื่น ตอนลูกยังเล็ก ก็เลยทำได้ ***แม้แต่การจะมายุ่งด้วย วันไหนแม่เหนื่อย ๆ แม่ก็จะบอกเลยว่าวันนี้ไม่รับแขก*** แกก็จะไม่เอา อย่างวันที่แม่ไปนอนค้างบ้านแม่....วันที่บวชพระ.... เพราะเมาแล้วไม่ได้กลับบ้าน ถ้าเป็นคนอื่นคงตีกันไปแล้ว แต่ของแม่บ่เป็นหยัง แกก็ถามว่าเป็นใดเมาบ่เลยกลับบ่ได้ถามแล้วก็แล้ว บ่ได้ว่าอะหยัง เพราะรู้กันว่าเวลาม่วนก็ม่วน ***เวลาเฮ็ดงานก็เฮ็ดคัก ๆ ไปไหนไม่ต้องคอยมาห่วงมารอ เพราะเวลาแม่จะไหนก็จะเขียนใส่กระดาษบอกไว้*** จะไปนั้นไปนี่ ค้างคืนนะ ไม่ต้องห่วง ตอนหลังแกก็เอาอย่าง เขียนบอกไว้คือกัน ไปทุ่งนา ห่อข้าวไปกินแล้ว เราก็ดีจะได้ไม่ต้องเฮ็ดกับข้าวให้ เป็นอย่างงี้ล่ะอยู่ด้วยกันทุกวันนี้ และ***อีกอย่างเวลามีค่าใช้จ่ายอีหยังแม่เฮ็ดบัญชีไว้หมดเด้ แจ้งให้เพิ่นทราบ ติดข้างฝาไว้ แล้วก็สรุปเป็นรายเดือนและรวมทั้งปีด้วย*** อันนี้แม่ได้ตอนที่ไปอบรมเกษตร ส่วน***เรื่องหารายได้*** พอลูกใหญ่หมดแล้วนี่ ***แม่กับพ่อก็แบ่งกันเก็บ ใครหาได้มากก็ได้เก็บมาก เขาจะเอาไปใช้อะไร เขาก็เป็นสิทธิของเขา*** เราก็มีของเรา อย่างนี้สบายใจ ***อย่าไปสอนผู้หญิงให้ไปอาศัยกินนำผัว เฮาควรจะพึ่งตัวเอง*** เวลาแม่เฮ็ดแม่จะให้มันพอดีไม่เว่อร์ แม่อยากแนะนำว่า เป็นผู้หญิงอย่ามักเว้า ที่เว้าต้องปฏิบัติได้ จะสอนคนอื่นต้องสอนเจ้าของก่อน มีวินัย ตั้งกติกาแล้วต้องทำให้ได้"

➢ อส.ทองพูน (นามสมติ อายุ 52 ปี อาชีพ แม่ค้า และเป็นภรรยา ผญบ.)

"***ถ้าผู้ชายคิดว่าเป็นผู้นำ ไม่ช่วยทำงานบ้าน ก็เป็นสาเหตุของความรุนแรงได้*** ที่บ้านนี้ทำกับข้าวพ่อทำ แต่ซักผ้าจะไม่เฮ็ด ลูกจะเฮ็ดให้ คิดว่าครอบครัวเราจะไม่มีปัญหา เพราะเราช่วยกันทำงาน เข้าใจกันตรงนี้"

➢ อส.สมพร (นามสมติ อายุ 49 ปี อาชีพ แม่ค้าและเกษตรกร)

"***ผู้หญิง ผู้ชายมันเท่าเทียมกัน แฟนแม่ช่วยทำงานบ้าน ลูกชายก็เฮ็ดงานบ้านได้"***

➢ อส.รำไพ (นามสมติ อายุ 54 ปี อาชีพ แม่ค้าและเกษตรกร)

"***คนที่จะเอาพ่อบ้านอยู่ ต้องเข้มแข็งต้องไม่ให้เขาข่มเราได้ พ่อเขาไม่เคยเกี่ยงหรอก เรื่องงานบ้าน ซักผ้า ล้างถ้วยล้างจานจะช่วยแม่*** เสียอย่างเดียวเรื่องเหล้า เวลาเมาซอบไปเซนต์เขา"

ในอีกมุมหนึ่ง ก็มีเสียงสะท้อนจากผู้หญิงด้วยกันที่พูดถึงครอบครัวของผู้ที่มีการแบ่งงานกันทำและมีบทบาทหญิงชายที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน ในแง่ของการไม่ยอมรับในบทบาทของภรรยาที่แตกต่างไปจากความคาดหวัง ดังนี้

- แม่อบต. (อายุ 54 ปี อาชีพ ค้าขาย) พูดถึง อส..... ที่เป็นกล้าพูด กล้าแสดงออก ทำงานคู่กับสามีโดยเป็นพนักงานขายของร้านขายของชำแห่งหนึ่งในตลาดตัวอำเภอ (เธอเป็นน้องสาวบุญธรรมของเจ้าของร้าน) "***อี...มันเป็นคนข่มผัว มันเว้าอีหยัง ผัวมันบ่กล้าหือ บ่กล้าว่าดอก แล้วแต่เมีย"***
- นาย..... (อายุ 50 ปี อาชีพค้าขาย เป็นน้องเมีย ผญบ.) พูดถึงพี่สาวตนเองที่เมียผู้ใหญ่บ้านว่า "***แม่กำนัน เฮ็ดอะหยังเกินหน้าผัว ผัวแกบ่ค่อยมีเสียง"***
- อส..... พูดถึงแม่จีบ "***แกเป็นคนอย่างนั้นล่ะ เฮ็ดอะหยังผิดตับแกบ่ได้เลย แกบ่เว้านำ บ่เบิ่งหน้าเลย เคยไปบ้านแก เห็นอยู่ว่าแกนั่งอยู่หน้าสำรับข้าว ผัวแกก็เดินเลียบไปเลียบมา ก็ไม่เห็นแกเรียกผัวกินข้าว ผัวแกก็บ่กล้าหือ"***

บทเรียนที่ได้รับ

ประสบการณ์จากการทำงานในชุมชนเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบในการเฝ้าระวังป้องกันความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก พบว่า สิ่งสำคัญที่ควรให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นอันดับแรก คือ การค้นหาความหมายของสิ่งที่เราจะคุยกัน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันตั้งแต่แรก หรืออย่างน้อยก็ได้รู้เขารู้เราว่าสิ่งเขาพูดนั้นหมายถึงอะไร ตรงกับการให้ความหมายในใจของเราหรือไม่ เพราะมิฉะนั้นจะเกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เนื่องจากแปลความหมายของสิ่งที่สื่อสารกันแบบคิดเองเออเอง ดังนั้น การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่งในชุมชนเพื่อเปรียบเทียบกัน จึงมีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะขั้นตอนที่ต่อจากนั้น คือการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบแนวราบที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น โดยไม่ตัดสินคุณค่า การวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการคิดค้นกิจกรรมที่สนับสนุนและสร้างเสริมประสบการณ์การทำงานเป็นทีมเพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงกลวิธีการทำงานเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเป็นเวลาอย่างน้อย 2- 3 ปี จึงจะเป็นการบ่มเพาะหล่อหลอมและรื้อสร้างทัศนคติที่เป็นบ่อเกิดของความรุนแรงทั้งความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ค่อนข้างได้ผล

ความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ : ปัญหาที่ซ่อนเร้น[1]

วิลาสินี พนานครทรัพย์

ความนำ

การศึกษาปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในระยะแรก เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปยังความรุนแรงที่เกิดขึ้นนอกบ้าน เช่น การข่มขืน การฆาตกรรมที่กระทำโดยคนแปลกหน้า สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ในขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวได้รับการตระหนักถึงน้อยมาก และความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรม ทั้งนี้เพราะสังคมยังมองครอบครัวในฐานะของจุดรวมความรัก ความสงบและราบรื่น เป็นสถานที่ที่ปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัว คนที่ไม่มีครอบครัว ไม่มีบ้าน บางครั้งก็ถูกตีตราจากสังคม ถูกบังคับให้กลับไปสู่ครอบครัว (Wexler 1982 ; Brown 1987)

การศึกษาความรุนแรงในครอบครัวเริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี 1960 โดยช่วงแรกเน้นไปยังการทำร้ายเด็ก และการศึกษาโดยส่วนใหญ่ก็มุ่งไปยังคุณลักษณะของบุคคลที่ทำร้าย ผลการศึกษามองว่าความรุนแรงในครอบครัวไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยมากนัก และหากเกิดขึ้นก็เป็นเพราะปัญหาทางจิต (psychopathology) ของบุคคลที่กระทำรุนแรง จนกระทั่งยุคต้นของทศวรรษ 1970 นักสังคมวิทยาเริ่มหันมาสนใจศึกษาความรุนแรงในครอบครัวในระดับที่กว้างขึ้น และผลการศึกษาก็สร้างความแปลกใจให้กับข้อค้นพบที่ว่า ความรุนแรงระหว่างสมาชิกในครอบครัวเกิดขึ้นมากกว่าความรุนแรงที่ได้รับจากบุคคลภายนอกครอบครัว (Gells and Strauss 1979)

ในขณะที่บ้านถูกมองว่าเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย แต่ความรุนแรงกลับเกิดขึ้นมากกว่าสถานที่อื่น โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตคู่ กฤติยา และคณะ (2546) ได้รวบรวมข้อมูลจากการสำรวจเอกสารการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงทั่วโลก พบว่า ***"การที่ผู้หญิงถูกกระทำจากคู่ของตนเองเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งมากที่สุด และครอบคลุมทุกสังคมทั่วโลก เกิดทั้งในสังคมพัฒนาและให้สิทธิเสรีภาพผู้หญิงอย่างกว้าง***

---

[1] การศึกษาครั้งนี้เป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตคู่ระหว่างหญิงชาย ผู้เขียนเลือกใช้คำว่าชีวิตคู่ เพราะหมายรวมถึงความสัมพันธ์ของหญิงชายที่ใช้ชีวิตร่วมกัน โดยที่เขาและเธออาจจะไม่ได้ผ่านพิธีการแต่งงานหรือการผูกพันด้วยทะเบียนสมรส

ขวาง และในสังคมที่ไม่สนใจเรื่องสถานภาพสตรีเลย" [2] ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นเรื่องสากล เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงในทุกสังคม แต่ภาพของความรุนแรงกลับปรากฏออกมาน้อยมากเมื่อเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และบ่อยครั้งที่ปัญหาดังกล่าวถูกปล่อยให้เงียบหายไป ทั้งๆที่ผู้หญิงยังคงมีแนวโน้มที่จะถูกทารุณกรรม ถูกทำร้ายร่างกาย และถูกฆ่า จากคนที่เธอรักในครอบครัวของเธอเองมากกว่าที่จะประสบจากบุคคลอื่นหรือสถานที่อื่นในสังคม

บทความชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยตั้งคำถามหลักว่า ทำไมปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในชีวิตคู่ จึงกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้นจากการรับรู้ของคนในสังคม ผู้เขียนเลือกที่จะวิเคราะห์จากมุมมองของสตรีนิยม (Feminist analytical perspective) โดยแบ่งบทความนี้ออกเป็น 3 ตอน ในตอนแรกจะกล่าวถึงมุมมองของสตรีนิยมที่มีต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ตอนที่สองเป็นการวิเคราะห์ภาพของความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่กับการกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้น และท้ายสุดเป็นบทสรุปที่เชื่อมโยงให้เห็นภาพของความรุนแรงซึ่งไม่ได้เป็นเพียงความรุนแรงทางตรงเท่านั้น แต่ก้าวเข้าไปยังมิติของความรุนแรงเชิงโครงสร้างอีกด้วย

<u>สตรีนิยมและความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่</u>

การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ภายใต้มุมมองของสตรีนิยมนั้น จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจถึงลักษณะที่ซับซ้อนของเพศภาวะ (gender) แม้ว่ามุมมองของสตรีนิยมจะมีหลายมิติ แต่สิ่งที่สอดคล้องกัน ก็คือ ความรุนแรงถูกกำหนดด้วยเพศภาวะและอำนาจ กล่าวคือ ความรุนแรงเป็นผลมาจากความไม่เสมอภาคในชีวิตคู่ ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขโครงสร้างสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ (gender-based violence) การกระทำรุนแรงจึงเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่ผู้ชายใช้กระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้หญิง เพื่อคงความมีอำนาจเหนือผู้หญิง

การอธิบายปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงของสตรีนิยม จึงมุ่งไปยังลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย การจัดระบบสังคมที่วางเงื่อนไขให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย อำนาจที่มากกว่าของผู้ชาย จึงกลายเป็นการสร้างเงื่อนไขและความชอบธรรมให้ผู้

---

[2] ดูรายละเอียดการสำรวจเอกสารความรุนแรงในชีวิตคู่ได้ใน กฤติยา อาชวนิจกุลและคณะ, *ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง*, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546 ตารางที่ 1.1 การสำรวจขนาดความรุนแรงทางกายต่อผู้หญิงโดยคู่ของตนในประเทศต่างๆ ระหว่างปี 2525-2542 หน้า 7-8

ชายอ้างเมื่อเขาละเมิดสิทธิหรือทำร้ายผู้หญิง รูปแบบความรุนแรงจึงมีมากกว่าการทำร้ายร่างกาย แต่หมายรวมถึงการทารุณจิตใจ การข่มขู่ การแก้แค้น การควบคุมและบังคับด้วย

Domestic Abuse Intervention Project ได้สร้างรูปแบบการควบคุมผู้หญิงที่รู้จักกันในนามของ “วงล้อแห่งอำนาจและการควบคุม (the power and control wheel)” (ภาพที่ 1) ขึ้นมาเพื่อใช้ในการเชื่อมโยงความรุนแรงทางกาย และรูปแบบการควบคุมบังคับต่างๆที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงที่เป็นคู่ของตนเองเข้าด้วยกัน

ภาพที่ 1 : The Power and Control Wheel

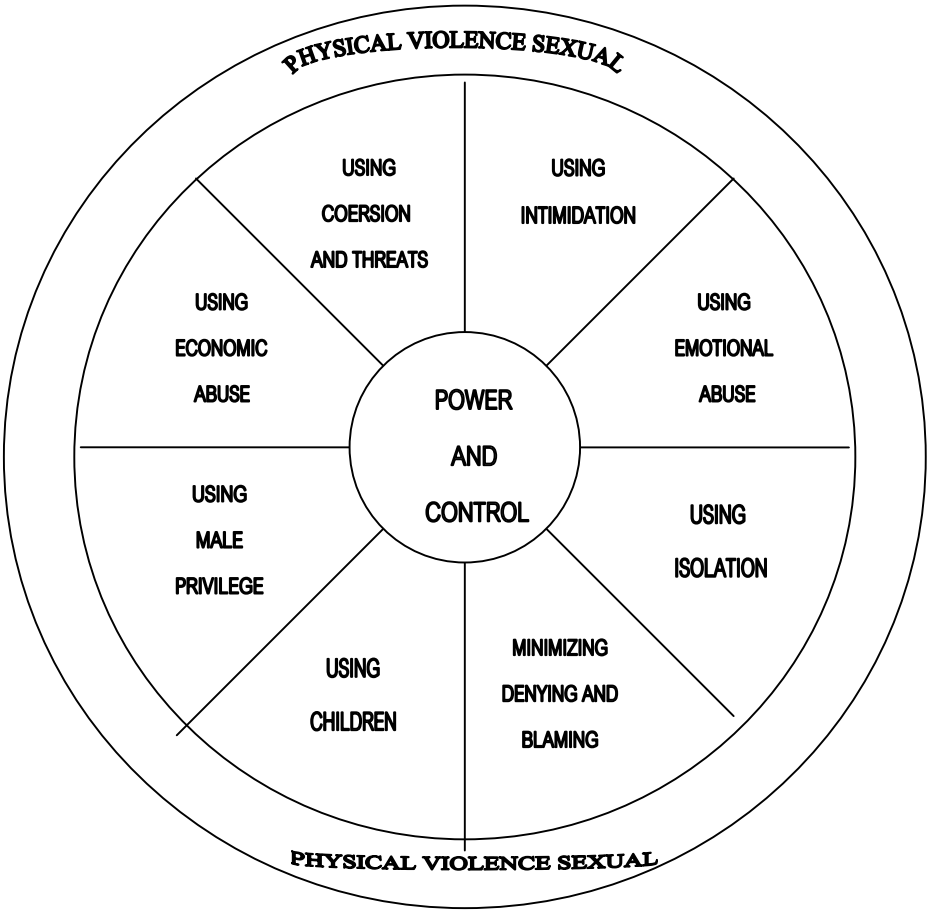

ที่มา : Domestic Abuse Intervention Project (อ้างใน Yllo 1993)

1. การบังคับและการข่มขู่ (using coercion and threats) : การคุกคามหรือขู่ว่าจะทำร้ายผู้หญิงโดยวิธีการต่างๆ เช่น ขู่ว่าจะทอดทิ้งเธอ จะฆ่าตัวตาย จะเล่าเรื่องของเธอให้คนอื่นฟังเพื่อเป็นการประจาน

2. การคุกคาม (using intimidation) : การทำให้ผู้หญิงกลัวโดยการใช้สายตา กริยาท่าทาง ขว้างปาข้าวของ ทารุณสัตว์เลี้ยง ทำลายข้าวของส่วนตัว เอาอาวุธออกมาถือ

3. การบีบคั้นทางอารมณ์ (using emotional abused) : การทำให้ผู้หญิงรู้สึกเลวร้าย ทำให้เธอคิดว่าเธอเป็นคนไม่ดี เหยียดหยามว่าเป็นคนไม่มีค่า หรือการเรียกชื่อที่ทำให้เธอรู้สึกตกต่ำ ทำกิริยาอาการที่ทำให้เธอรู้สึกว่า เป็นคนโง่เขลา กังวลในความผิดพลาด และรู้สึกว่าตนเป็นต้นเหตุแห่งความผิดพลาดนั้น

4. การใช้วิธีการให้อยู่ตามลำพัง (using isolation) : การควบคุมการดำเนินชีวิตทุกอย่าง ทั้งการห้ามไม่ให้ทำในสิ่งที่เธออยากทำ หรือบังคับให้ทำในสิ่งที่ไม่อยากทำ ห้ามไม่ให้พูดคุยกับบุคคลที่สามีหรือคู่รักไม่พอใจ จำกัดสถานที่ที่จะไปหรือสื่อที่ผู้หญิงอ่าน ไม่ยอมรับฟังเหตุผลและความต้องการของผู้หญิง

5. การทำให้ความรุนแรงเป็นเรื่องเล็กน้อย การปฏิเสธความรับผิดชอบและการกล่าวโทษ (minimizing, denying and blaming) : การพยายามทำให้การทำร้ายเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย ไม่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ใดๆที่เกิดขึ้น เมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วโทษผู้หญิงว่าเป็นต้นเหตุแห่งความขัดแย้งนั้น เมื่อมีการทุบตีก็โทษว่าเป็นความผิดของผู้หญิง ไม่แสดงความวิตกกังวลต่อเหตุการณ์ต่างๆที่ตนเป็นผู้ก่อ

6. การใช้ลูกๆเป็นเครื่องมือ (using children) : การบีบคั้นลูกๆเพื่อให้ผู้หญิงเกิดความไม่สบายใจ กังวลในเรื่องเกี่ยวกับลูกๆ เช่น ขู่บังคับสร้างความกดดันให้กับลูก ใช้ลูกเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างสามีและภรรยา ขู่ว่าจะทอดทิ้งไม่เลี้ยงดู จะทำร้าย จะพาลูกหนีไปถ้าผู้หญิงทำให้เขาไม่พอใจ

7. การใช้อภิสิทธิ์ของความเป็นผู้ชาย (using male privilege) : การกำหนดบทบาทของทุกคนในครอบครัว ผูกขาดการตัดสินใจเพียงคนเดียว ปฏิบัติต่อผู้หญิงราวกับทาส เป็นคนรับใช้

8. การบีบบังคับทางเศรษฐกิจ (using economic abuse) : การกีดกันไม่ให้ผู้หญิงมีโอกาสทำงานนอกบ้าน ให้เลิกทำงานพิเศษอื่นๆที่มีรายได้ จัดการเกี่ยวกับการใช้จ่ายด้วยตนเองทั้งในส่วนที่เป็นรายได้ของตนเองและผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าต้องพึ่งพาสามีเรื่องเงิน จ่ายเงินให้ใน

ลักษณะเบี้ยเลี้ยงรายวัน หรือต้องให้ผู้หญิงเอ่ยปากของเงินทุกครั้งที่ต้องการใช้ ปกปิดไม่ให้ผู้หญิงรู้รายได้ที่แท้จริงของครอบครัว

จะเห็นได้ว่าความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ในมุมมองของสตรีนิยมนั้น หมายรวมถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้ชายกระทำในความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้หญิง โดยมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและกดขี่ รวมทั้งการคงไว้ซึ่งอำนาจของตนในชีวิตคู่ ความรุนแรงจึงถูกวิเคราะห์ในฐานะของวิธีการควบคุมทางสังคมที่ผู้ชายกระทำต่อคู่รักของตนเอง

นอกจากนั้นงานของสตรีนิยมเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว มองภาพของครอบครัวว่าเป็นความคาดหวังของสังคมเกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิง ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติต่อความรัก เพศสัมพันธ์ ความต้องการ ความปรารถนา หรืออะไรก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากเพศภาวะทั้งสิ้น และครอบครัวก็เป็นสถานที่ที่สร้างและรักษาอำนาจของผู้ชายให้ดำรงอยู่ในสังคม เป็นสถาบันที่เชื่อมโยงการกดขี่ระดับสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเข้าด้วยกัน สตรีนิยมไม่เห็นด้วยกับความคิดที่มองว่า ครอบครัวเป็นสถานที่ที่พักพิงและสงบสำหรับสมาชิกในครอบครัว และสตรีนิยมก็ไม่ได้มองว่า การทำร้ายทุบตีภรรยาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากหรือเป็นผลมาจากการที่ครอบครัวหมดความสำคัญลง แต่สตรีนิยมมองว่า การทำร้ายภรรยาเป็นมิติหนึ่งของชีวิตครอบครัวที่ถูกสร้างขึ้นในสังคม และเป็นผลมาจากพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดการแยกตัวของครอบครัวเดี่ยวในสังคมทุนนิยม การแบ่งอาณาบริเวณของครอบครัวเป็นปริมณฑลส่วนตัว ผู้หญิงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่สืบทอด (reproductive roles) อาทิ การให้กำเนิดแรงงานใหม่(ลูก) เลี้ยงดู หาอาหาร เสื้อผ้าเพื่อสนับสนุนผู้ชายให้ออกไปอยู่ในปริมณฑลสาธารณะ เพื่อแสวงหาและสะสมความร่ำรวย งานที่ผู้หญิงทำจึงเป็นงานที่ไม่มีคุณค่า เมื่อเทียบกับงานของผู้ชาย บทบาทในครอบครัวของผู้หญิงจึงถูกมองว่าเป็นเพียงบทบาทรอง บทบาทของผู้สนับสนุนการผลิตไม่ใช่บทบาทของผู้ผลิต

การจำกัดบทบาทผู้หญิงให้อยู่ภายในครอบครัว เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้ตั้งครรภ์และให้กำเนิด ผู้หญิงจึงต้องมีหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูลูกและดูแลบ้าน บทบาทหลักของผู้หญิงจึงอยู่ในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทหลักอยู่นอกบ้าน เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้เกิดการกีดกันผู้หญิงในการออกสู่ปริมณฑลสาธารณะ รวมทั้งยังเป็นการกดขี่ผู้หญิงไว้ในบทบาทของความเป็นแม่และเมียอีกด้วย อำนาจตกอยู่ในมือของผู้ชาย ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดผู้หญิงมากที่สุดและในขณะเดียวกันก็กดขี่ผู้หญิงมากที่สุด

นอกจากนั้นความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ยังได้รับแรงเสริมจากปัจจัยอื่นๆ ในสังคมอีกด้วย Heise, et al. (1993) ได้เสนอถึงปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงยังคงอยู่และสืบเนื่องต่อไป ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ก็คือ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย และการเมือง (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 : ปัจจัยที่มีผลให้ความรุนแรงต่อผู้หญิงดำรงอยู่

วัฒนธรรม	**เศรษฐกิจ**	**กฎหมาย**	**การเมือง**
-ความเชื่อเรื่องบทบาททางเพศที่เหมาะสมในเชิงวัฒนธรรม -ความคาดหวังต่อความสัมพันธ์ของชายหญิงในครอบครัว -การสืบทอดความเชื่อในบทบาทที่เหนือกว่าของชาย -ค่านิยมทางสังคมว่าชายมีอำนาจเหนือกว่าหญิง -ความเชื่อว่าครอบครัวเป็นสถานที่ส่วนตัวภายใต้บัญชาการของชาย -การยอมรับต่อประเพณีและวิถีปฏิบัติในเรื่องการแต่งงาน -การยอมรับยกย่องว่าการกระทำรุนแรงเป็นวิถีทางของการแก้ปัญหา	-การจำกัดโอกาสในการหาเงินและการขาดความเชื่อถือทางเศรษฐกิจของผู้หญิง -การเลือกปฏิบัติในการสืบทอดมรดก สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน การถือครองที่ดิน และการเลี้ยงดูหญิงหลังสมรส -ข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในการทำงานทั้งในระบบและนอกระบบของผู้หญิง -ข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในการศึกษาและการอบรมสำหรับผู้หญิง	-กฎหมายเกี่ยวกับการหย่าร้าง การเลี้ยงดูบุตร การจ่ายค่าเลี้ยงดูและการสืบทอดมรดก -การจำกัดโอกาสทางการเรียนรู้กฎหมายของผู้หญิง -คำนิยามการกระทำรุนแรงและการข่มขืนตามกฎหมายทำให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบ -เจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมขาดความละเอียดอ่อนต่อความรุนแรงและมักเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง	-การมองความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องธรรมดา -การยอมรับว่าครอบครัวเป็นเรื่องส่วนบุคคล อยู่เหนือการควบคุมจากอำนาจรัฐ กฎหมายและศาสนา -ความเสี่ยงต่อการท้าทายความเชื่อต่างๆที่ดำรงอยู่ -การจำกัดองค์กรผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นพลังผลักดันทางการเมือง -การจำกัดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดตั้งองค์กรประชาชนและองค์กรการเมือง

ที่มา : Heise, et al. (1993 อ้างใน กฤติยา อาชวนิจกุล, 2542)

การวิเคราะห์ปัจจัยทั้ง 4 อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย ซึ่งอิทธิพลของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศนี้ ครอบคลุมในทุกส่วนของสังคมไม่เฉพาะครอบครัวเท่านั้น ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะออกจากความสัมพันธ์ของความรุนแรงนั้นจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากการที่ผู้หญิงกลายเป็นทรัพย์สินและอยู่ภายใต้อำนาจและการบังคับของผู้ชายนั้น ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการปกครองและความคิด ความเชื่อในสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมนี้ดำรงอยู่ ลดทอนอำนาจของผู้หญิง เป็นข้อจำกัดในการที่ผู้หญิงจะออกจากความสัมพันธ์ที่รุนแรง

จากมุมมองดังกล่าวของสตรีนิยม ผู้เขียนได้นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ และค้นหาคำตอบว่า ทำไมภาพของปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงภายใต้บริบทของการใช้ชีวิตคู่จึงกลายเป็นปัญหาที่ถูกบิดเบือนให้กลายเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น โดยมองจาก 3 เงื่อนไขหลัก คือ อุดมคติของครอบครัว (ideal type) โครงสร้างชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และความเป็นปริมณฑลส่วนตัวของครอบครัว (private sphere)

<u>ครอบครัวอุดมคติ : ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันครอบครัว</u>

ทั้งนี้โดยจารีตประเพณีแล้ว ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญมากที่สุดสถาบันหนึ่ง (Wexler 1982) ภาพของครอบครัวที่มักถูกกล่าวถึงหรือถูกนำเสนอผ่านสื่อต่างๆอยู่เสมอ มักเป็นเพียงภาพอุดมคติของครอบครัวที่ประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูกในบ้านที่เต็มไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อมีหน้าที่ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แม่อยู่ที่บ้าน ทำกับข้าว ดูแลบ้าน คอยต้อนรับสามีและลูกๆ กลับมาจากนอกบ้าน ภาพเหล่านี้กลายเป็นพลังทางอุดมการณ์ของครอบครัวที่ได้รับการตอกย้ำมาโดยตลอด ครอบครัวถูกมองในฐานะของแหล่งพักพิงใจ ปลอดภัย เต็มไปด้วยความสมานฉันท์ของสมาชิก

ทั้งๆที่ในความเป็นจริง ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีความขัดแย้งสูง งานของ Gells and Strauss (1979) ได้แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของครอบครัว 11 ประการ[3] ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวไม่ได้เป็นสถานที่ที่สงบราบเรียบ แต่ครอบครัวเป็นสถานที่ที่มีแนวโน้มในการเกิดความ

---

[3] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Gells and Strauss (1979) “Determinants of violence in the family: Toward a theoritical perspective.”ซึ่งเสนอถึงบริบทของครอบครัว 11 ประการที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ซึ่งงานวิจัยต่างๆเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว อาทิ เหมวรรณ เหมะนัด (2533) ปัญชลี โชติคุต (2540) ได้มีการทบทวนในประเด็นนี้และนำมาใช้ศึกษาในสังคมไทย

ขัดแย้งมากสถาบันหนึ่ง ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวจะนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงได้ ดังนั้นในแง่นี้ความรุนแรงในครอบครัวจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้อยู่เสมอ แต่การที่สังคมมองภาพของครอบครัวเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับสมาชิก ภายใต้กรอบอุดมการณ์ของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงต้องให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นอันดับแรกในชีวิต แม้จะเผชิญกับการถูกกระทำก็ต้องยอมทนเพื่อแลกกับความมั่นคงของครอบครัว ชีวิตของผู้หญิงถูกพันธนาการไว้กับครอบครัวอย่างเหนียวแน่น ต้องแบกรับความเป็นครอบครัวไว้ด้วยบทบาทของความเป็นเมียและความเป็นแม่ ยังยึดติดอยู่กับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงควรยกครอบครัวเป็นหลัก ถ้าผู้หญิงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ปราศจากผู้ชายและครอบครัวก็ไม่มีค่าอะไร

ครอบครัวจึงเป็นอาณาบริเวณที่ทำให้ผู้หญิงไม่ต้องตั้งคำถามกับการที่มีบทบาทด้อยกว่าชาย และยอมรับในความเหนือกว่าของชาย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในบริบทครอบครัวจึงถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ปกติของชีวิตครอบครัวที่ผู้หญิงจะต้องทน ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวถูกบิดเบือนให้กลายเป็นปัญหาที่เล็กน้อย

<u>โครงสร้างชายเป็นใหญ่ : รากเหง้าของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม</u>

นอกจากภาพของครอบครัวในอุดมคติที่กลบภาพของความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวเอาไว้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในรูปแบบของความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ยังได้รับแรงเสริมจากรากฐานของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม การที่สังคมอยู่ในโครงสร้างชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นโครงสร้างสังคมที่ยกย่องให้ชายอยู่เหนือกว่าหญิง ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์นี้ การครอบงำของผู้ชายที่มีเหนือผู้หญิงเกิดขึ้นในทุกระดับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในทุก ๆ เรื่องรวมไปถึงเรื่องเพศและการแต่งงาน (กฤติยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธราวรรณ 2545) ซึ่งส่งผลเอื้ออำนวยให้แก่ผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัว สามารถมีสิทธิในการใช้อำนาจของตนได้อย่างเต็มที่

ถ้าหากเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ก็จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ปราศจากสิทธิหรือถูกปฏิเสธสิทธิก็คือ เมีย ลูก และแม่ กฎหมายครอบครัวในอดีตให้สิทธิผู้ชายซึ่งก็คือสามีและบิดาที่จะกระทำต่อภริยาและบุตรสาวได้ ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษทางเนื้อตัว ร่างกาย การโบยตีที่ถือว่าเป็นการว่ากล่าวสั่งสอน หรือการขายลูกขายเมียไปเป็นทาสใช้แรงงานเพื่อชำระหนี้สิน การขายในลักษณะของการจัดการให้ออกเรือนแต่งงานไปกับผู้ใดก็ยังได้ (วีระดา สมสวัสดิ์ 2540) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงอำนาจของผู้ชายในสังคม แม้ในปัจจุบันกฎหมายเหล่านี้จะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ความรุนแรงที่สามีกระทำต่อภรรยาก็ยังคงมีอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะประเพณีและวัฒนธรรม

ที่สั่งสมมานาน ทำให้กลายเป็นเรื่องปกติที่สามีจะใช้อำนาจทุบตีภรรยาเพื่อการลงโทษหรือเพื่อการปลดปล่อยระบายความเครียด จึงยังคงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ชายอ้างถึงเมื่อเขาละเมิดสิทธิหรือทำร้ายภรรยา

นอกจากผู้ชายที่ตระหนักถึงอำนาจของตนแล้ว ผู้หญิงเองก็ยังซึมซับเอาความไม่เท่าเทียมระหว่างความเป็นชายและความเป็นหญิงเข้ามาไว้ในตนเองอย่างไม่รู้ตัว จากการถูกเลี้ยงดูและขัดเกลาทางสังคม ทำให้ผู้หญิงยอมรับในความเป็นใหญ่ของชาย ยอมตนเป็นรองแก่สามี เมื่อเกิดปัญหาหรือความรุนแรงกับตนเองก็ยอมทน มองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเป็นสิทธิที่ผู้ชายสามารถจะกระทำได้ ผนวกกับความอับอาย ความล้มเหลว และการถูกประทับตราจากสังคม เป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้หญิงที่เป็นผู้ถูกกระทำก็มักจะเก็บไว้เป็นความลับ เพราะความรู้สึกอับอายและเป็นตราบาปกลัวคำครหาว่าไม่มีความอดทน ไม่มีความรับผิดชอบต่อความเป็นเมียและแม่ นอกจากนั้นบางคนยังไม่มีรายได้เป็นของตนเองเป็นเพียงแม่บ้านดูแลบ้าน ดูแลลูกและสามี ไม่สามารถที่จะหาเลี้ยงตัวเองได้ ไร้ที่พึ่งพิง จึงต้องยอมทนรับความรุนแรงเอาไว้โดยไม่กล้าที่จะเปิดเผย

<u>ปริมณฑลส่วนตัว : สิ่งที่กีดกั้นการรับรู้ของสังคม</u>

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้หญิงไม่เปิดเผยมากนักก็คือ การที่ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวถูกมองว่าเป็นความสัมพันธ์ในปริมณฑลส่วนตัว สิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นเรื่องส่วนตัวที่สาธารณะ เช่น รัฐ ชุมชน หรือ เพื่อนบ้าน ไม่มีสิทธิจะเข้าไปจัดการ แม้ว่าในแง่ของวิชาการก็ดี ในแง่ของสิทธิมนุษยชนก็ดี หรือแม้แต่ในแง่ของศีลธรรมก็ดีต่างก็มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องที่เลวร้าย (ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2542) แต่เมื่อภรรยาไปแจ้งความ บ่อยครั้งที่เจ้าพนักงานไม่รับแจ้ง โดยอ้างว่าเป็นเรื่องผัว ๆ เมีย ๆ เหมือนลิ้นกับฟันที่ย่อมกระทบกระทั่งกันบ้างขอให้เลิกรากันไป หรือในกรณีที่สามีต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับภรรยาแต่ภรรยาไม่ยินยอมแล้วสามีใช้กำลังบังคับ การกระทำดังกล่าวในสังคมไทยก็ไม่ถือว่าเป็นการข่มขืน เพราะกฎหมายไทยถือว่าสามีข่มขืนภรรยานั้นไม่มี การข่มขืนต้องเป็นการกระทำต่อหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน[4] สามีมีสิทธิที่จะร่วมหลับนอนหรือมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาได้เสมอ แม้ภรรยาจะไม่เต็มใจก็ตาม กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิแก่ภรรยา ในการที่จะเป็นเจ้า

---

[4] โปรดดูรายละเอียดใน ประมวลกฎหมายอาญาลักษณะ 9 ความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา 276 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า "ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ผู้หญิงของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือ โดยทำหญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น...."

ของเนื้อตัวร่างกายของตนเอง ทั้ง ๆ ที่เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ภรรยาไม่มีสิทธิที่จะกำหนดได้ว่าจะมีเพศสัมพันธ์เมื่อไร อย่างไร อำนาจต่อรองเกี่ยวกับเรื่องเพศสัมพันธ์ของภรรยามีน้อยมาก เพราะเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชายหรือสามีเป็นหลักเท่านั้น

ความรุนแรงต่อผู้หญิงในครอบครัว จึงถูกมองว่าเป็นเรื่องที่สมาชิกในครอบครัวควรแก้ไขกันเอง บุคคลภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่ง แม้แต่กฎหมายก็ไม่ให้ความคุ้มครองผู้หญิงที่ถูกข่มขืนในชีวิตสมรส หรือแม้แต่กรณีที่สามีทำร้ายภรรยา ในแง่กฎหมายถือว่าเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่ง แต่ในความเป็นจริง เจ้าหน้าที่และคนบางกลุ่มในสังคมยังคงมองว่าสามีมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะทุบตีภรรยาของตนได้ เป็นเรื่องของปัญหาภายในครอบครัว

จากเงื่อนไขหลักทั้งอุดมคติของครอบครัว โครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวกลายเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้น และเป็นอุปสรรคในการที่จะผลักดันให้สังคมตระหนักถึงภาพดังกล่าว

<u>บทสรุป : ความรุนแรงที่ฝังลึกในสังคม</u>

กล่าวโดยสรุป การที่จะทำความเข้าใจปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ได้นั้น จำเป็นต้องมองมิติของความรุนแรงอย่างรอบด้าน ในแง่หนึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นความรุนแรงทางตรงหรือความรุนแรงส่วนบุคคล (personal violence) มีผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำมองเห็นได้ชัดเจน ดังนั้นภาพของความรุนแรงน่าจะปรากฏออกมาสู่สังคมได้อย่างชัดเจน ในเมื่อเรารู้ว่าใครถูกกระทำโดยใคร แต่ในความเป็นจริงภาพดังกล่าวกลับถูกทำให้หายไป เนื่องจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นเพียงความรุนแรงทางตรงเท่านั้นแต่ยังเชื่อมโยงไปกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ซึ่งเป็นความรุนแรงที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงของสังคมที่เชื่อมโยงโดยตรงกับฐานคติและระบบการให้คุณค่าในสังคมนั้นๆ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจึงมักเกิดขึ้นต่อเนื่องและยาวนาน จนทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเคยชินกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นความรุนแรงในลักษณะของการครอบงำมากกว่าที่จะบังคับ กลไกสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างยังคงอยู่ก็คือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้หญิงเองก็ยอมรับการกำหนดบทบาทเพศ ซึมซับความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายเข้าไปในตัวเองอย่างไม่รู้ตัว

การอธิบายของสตรีนิยมจึงมีส่วนช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในชีวิตคู่ ผู้หญิงที่คงอยู่ในความสัมพันธ์กับสามีและปกปิดเรื่องราวความรุนแรงที่ตนเองได้รับไม่ใช่บุคคล

ที่มีปัญหาทางจิตและนิยมความเจ็บปวด (masochistic) แต่เป็นเพราะเหตุผลและข้อจำกัดที่สังคมสร้างขึ้นมา ทั้งภาพของครอบครัวในอุดมคติ ที่ต้องประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่ด้วยกัน ภาพเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังมาตลอด ทั้งๆที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวจำนวนไม่น้อยที่พ่อแม่ไม่อยู่ด้วยกัน อาจเนื่องมาจากการหย่าร้างหรือการเคลื่อนย้ายแรงงาน ภาพของครอบครัวเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา โดยเฉพาะปัญหาพฤติกรรมของลูก วิธีการที่จะแก้ปัญหาได้ คือ การรื้อฟื้นครอบครัวในอุดมคติขึ้นมา เพราะความเชื่อที่ว่าครอบครัวในรูปแบบดังกล่าวเป็นครอบครัวที่ดี

นอกจากการสร้างภาพของครอบครัวในอุดมคติแล้ว สังคมชายเป็นใหญ่ยังให้สิทธิผู้ชายในการเรียกร้องบริการและความสะดวกสบายจากภรรยา ผู้ชายสามารถใช้อำนาจของตนเองในการที่จะข่มขู่บังคับผู้หญิงที่เป็นภรรยาของตน สิทธิดังกล่าวสืบทอดมาจากอดีตและถูกผลิตซ้ำผ่านการขัดเกลาทางสังคม ผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นเมียที่ดี ต้องรู้จักปรนนิบัติและเชื่อฟังสามี ผนวกกับมุมมองที่ว่าเรื่องในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ควรนำออกไปให้บุคคลภายนอกรับรู้ เมื่อเกิดปัญหาหรือความรุนแรงก็ต้องหาทางแก้ปัญหาโดยที่ไม่ควรหย่าร้าง ต้องทนเพื่อรักษาครอบครัว ความรู้สึกเสียสละตัวเองเพื่อคนอื่นจึงกลายเป็นรางวัลและน้ำหล่อเลี้ยงสำหรับผู้หญิงในการทนอยู่ในความสัมพันธ์กับสามี แม้จะมีการกระทำรุนแรงเกิดขึ้นก็ตาม

การอธิบายของสตรีนิยม จึงมีความสำคัญในการมองปัญหาของผู้หญิงที่เกิดภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชีวิตคู่ การเสนอถึงกลไกการครอบงำที่อาศัยการซึมซับมากกว่าที่จะถูกบังคับ โดยมองไปยังมิติของการใช้แง่มุมเกี่ยวกับโครงสร้างชายเป็นใหญ่ การวิพากษ์ครอบครัวในอุดมคติ การแบ่งแยกความเป็นส่วนตัวของครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นเลนส์หนึ่งที่ตอบคำถามได้ว่าทำไมปัญหาความรุนแรงที่ผู้หญิงเผชิญภายในครอบครัวจึงกลายเป็นเรื่องที่ซ่อนเร้นจากการรับรู้ของสังคม ทั้งๆที่ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นบ่อยครั้งในความเป็นจริง

บรรณานุกรม

กฤติยา อาชวนิจกุล. (2542) “ความรุนแรงต่อผู้หญิง : ภัยเงียบ ภัยมืด และภัยสว่าง บนทุกเส้นทางชีวิตผู้หญิง” ใน พิมพวัลย์ บุญมงคล และคณะ (บรรณาธิการ) รื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ. กรุงเทพฯ : เจนเดอร์เพลส.

กฤติยา อาชวนิจกุลและกนกวรรณ ธาราวรรณ. (2545) “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมบนมิติทางการเมืองเรื่องเพศและร่างกายของผู้หญิง” ใน ผาสุข พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ) วิถีชีวิต วิธีสู้ : ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่ : ซิลเวอร์มบุ๊ค.

กฤติยา อาชวนิจกุลและคณะ. (2546) ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542) “การศึกษาครอบครัวไทย : ข้อคิดและแนวทางการศึกษา” ในวารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 11(2) ; 1-21.

วีระดา สมสวัสดิ์. (2540) กฎหมายครอบครัว. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

Brown, Angela. (1987) When Battered Women Kill. New York : The Free Press.

Dobash, R. Emerson and Dobash P. Russell. (1979) Violence against wives : A case against the patriarchy. New York : The Free Press.

Gelles, Richard J. and Straus, Murray A.(1979) “Determinants of violence in the family: Toward a theoritical perspective.” in Burr, Wesley R.(editor) Contemporary theories about the family Vol.1. New York : Free Press.

Wexler, Sandra. (1982) “Battered Women and Public Policy” in Boneparth, Ellen (editor) Women Power and Policy. New York : Pergamon Press.

Yllo, Kersti A. (1993) “Though a Feminist Lens Gender, Power and Violence.” In Richard J. Gelles and Donileen R. Loseke (editors) Current Controversies on Family Violence. London : Sage Publication.

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น: ผลผลิตจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของวัฒนธรรมดั้งเดิมกับความทันสมัย กรณีศึกษาในบริบทสังคมอีสาน"

สร้อยบุญ ทรายทอง
ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ : ทำไมต้อง "วัยรุ่น"

วัยรุ่น เป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านประสบการณ์ของชีวิตที่สำคัญอีกช่วงหนึ่ง ในปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรที่เป็นวัยรุ่นประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด[1] วัยรุ่นเป็นวัยที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนเพศ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และพฤติกรรมที่แสดงออกต่างๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ในเรื่อง "ความรักและการแสดงออกในเรื่องเพศ (เพศวิถี; sexuality)" เป็นเรื่องที่สร้างสีสันอันหลากหลายให้กับชีวิตในช่วงนี้อย่างมาก

การศึกษาเรื่องเพศวิถี (sexuality) ของวัยรุ่น เป็นประเด็นที่ท้าทายนักวิจัย และผู้ที่เคลื่อนไหวประเด็นนี้อย่างยิ่ง เพราะเป็นประเด็นที่มีเสน่ห์ตรงที่ความไม่นิ่งของวัยรุ่น จึงทำให้ผู้ศึกษาเรื่องนี้จะต้องตื่นตัว(active) มีความไว ความละเอียดอ่อน(sensitive) ในทุกรายละเอียด นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่ต้องให้ลุ้นและตื่นเต้นไปกับสิ่งที่จะสะท้อนออกมาจากวัยรุ่น อย่างที่เราคาดไม่ถึง หรือไม่เคยคาดคิดมาก่อน ซึ่งทำให้เราทุกคนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ทั้งหมดนี้ยังไม่รวมความสดใสน่ารักและความสร้างสรรค์ ซึ่งอัดแน่นอยู่ในตัวของวัยรุ่นทุกคน ที่พร้อมจะระเบิดมันออกมาได้ทุกเมื่อ แต่ในการที่จะแสดงออกมายังมีปัจจัยบางอย่างที่เป็นเหมือนตัวกลางเพื่อกำหนดทิศทางและรูปแบบของพฤติกรรม

ในจำนวนของรูปแบบพฤติกรรมการแสดงออกของวัยรุ่นนั้น รูปแบบหนึ่งที่ปัจจุบันดูเหมือนว่าจะเป็นข่าวและ อยู่ในความสนใจของทุกฝ่าย คือเรื่องเพศวิถี(sexuality) ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักมองว่า เป็นปัญหา ที่หลายฝ่ายพยายามที่จะแก้ไขโดยใช้กลยุทธ์ในหลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่ใช้กันคือ การอบรมเรื่องเพศศึกษาให้กับตัวแทนหรือแกนนำวัยรุ่นจากกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้โดยหวังว่า วัยรุ่นจะนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเพื่อนๆ ต่อไป ผ่านการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งสอดแทรกไปกับการใช้ชีวิตประจำวันโดยปกติ เป็นต้น [2]

---

[1] สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล. พ.ศ. 2543.

[2] สร้อยบุญ ทรายทอง. "ได้อะไรจากการวิจัย ; สุขภาพทางเพศของวัยรุ่นไทยในชนบทอีสาน" คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 50 ฉบับที่ 49/2547.หน้า 85.

เมื่อวิเคราะห์กิจกรรมที่ได้ดำเนินการเพื่อวัยรุ่นในประเด็นเรื่องเพศวิถีแล้ว กระแสหลักของประเด็นยังเป็นกิจกรรมที่รณรงค์เพื่อการป้องกัน หรือการเบี่ยงเบนความสนใจจากเรื่องเพศเพื่อให้ไปทำกิจกรรมอย่างอื่น เช่น การเล่นกีฬา ดนตรี ศิลปะ และทำกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องวิถีชีวิตของวัยรุ่นอย่างรอบด้าน จึงทำให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นขาดมิติของการชวนคิด ชวนคุย และร่วมกันวิเคราะห์ที่มาที่ไปและรากเหง้าของพฤติกรรมที่วัยรุ่นแสดงออก ซึ่งฝังรากลึกมานานหลายศตวรรษ

วัยรุ่น จึงเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ประชากรกลุ่มนี้จึงควรได้รับการสร้างเสริมประสบการณ์และการประกอบสร้างทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างเต็มศักยภาพ สามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารอย่างรอบด้าน ตามสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม ให้มีทักษะชีวิต ตระหนักถึงคุณค่า มีความภาคภูมิใจ และดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดบริการดูแลสุขภาพทางเพศที่เป็นมิตรของวัยรุ่น และลดความรุนแรงในวัยรุ่นแบบผสมผสาน บนพื้นฐานแนวคิดของบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายสำหรับวัยรุ่นในชนบท

ประเด็นที่ต้องการนำเสนอ

หากเป้าหมายสูงสุดของการเคลื่อนไหวประเด็นเรื่องพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น เป็นไปเพื่อ การประกอบสร้างสังคมและการหล่อหลอมสมาชิกในสังคม ให้สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ปราศจากความรุนแรงและปัญหาสังคมแล้ว นั่นย่อมหมายถึงสมาชิกทุกเพศทุกวัยสามารถอยู่ด้วยกันด้วยความรักความเข้าใจกัน ดังนี้จึงมีความจำเป็นที่ต้องย้อนกลับมาดูว่า ปัจจัยอันใดเล่าที่เป็นต้นเหตุที่แท้จริงที่นำมาซึ่งการเกิดช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์สมาชิกในสังคมไทย ความต้องการที่จะค้นหา จึงนำมาซึ่งการศึกษาในครั้งนี้

การศึกษาครั้งนี้ (เฉพาะช่วงที่มีการลงมือทำกิจกรรมเพื่อวัยรุ่นในชนบท) ทำการศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2545 – 2547 ณ พื้นที่จังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research) โดยกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ทีมนักวิจัยที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถเข้าถึงวัยรุ่นที่เป็นเป้าหมายซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม โดยเริ่มตั้งแต่การทำวิจัยพื้นฐาน(Formative Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากการทำพื้นฐานแล้วลงมือปฏิบัติ(Intervention) ประเมินผลในระหว่างทำกิจกรรมและหลังทำกิจ

กรรมทุกครั้ง เพื่อสกัดบทเรียนที่ได้รับ นำมาออกแบบกิจกรรมที่ทำต่อๆ มา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปรากฏการณ์และกระเทาะความคิด จนถึงรากเหง้า แล้วปรับทัศนะไปในคราวเดียว

ข้อมูลที่นำเสนอในครั้งนี้ ได้นำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยเพียงส่วนหนึ่ง โดยจะได้นำเสนอเฉพาะประเด็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน(Interplay) กับพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น ซึ่งการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อค้นพบในชุดโครงการการวิจัยบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย เพศวิถี และ ความรุนแรง : นโยบาย การรณรงค์เผยแพร่และปฏิบัติการ[3] ดำเนินการโดย ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข คณะสังศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บริบททางสังคม

ชุมชนที่ทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ขนาด 139 หลังคาเรือน อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวกมากเพราะมีทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงจังหวัดตัดผ่านใกล้ๆ หมู่บ้าน มีรถประจำทางเข้าจังหวัดทุกๆ 30 นาที ภายในหมู่บ้านมีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วนและใช้การได้ดี ทั้งไฟฟ้า ประปาหมู่บ้าน โทรศัพท์ ทุกบ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าสำหรับอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ทุกบ้านมีรถจักรยานยนต์ บางบ้านมีให้กับสมาชิกในครอบครัวครบทุกคน เกือบทุกบ้านมีรถยนต์ส่วนตัว ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตและการบริโภคสินค้าไม่แตกต่างจากสังคมในเมืองใหญ่

การประกอบอาชีพของประชากรที่นี่มีความหลากหลาย กลุ่มแรกผู้ที่ทำการเกษตร(อ้อย)เพื่อป้อนเป็นวัตถุดิบให้กับโรงงานน้ำตาล ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไม่ไกลนัก และปลูกพืชหมุนเวียนทั้งปี เพื่อป้อนให้กับตลาดซึ่งมีพ่อค้า/แม่ค้ามารับซื้อถึงบ้านและไม่สามารถต่อรองเรื่องราคาได้ อีกทั้งการผลิตยังต้องพึ่งพาน้ำฝนตามธรรมชาติ และไม่มีระบบชลประทาน กลุ่มที่สองคือ กลุ่มที่เป็นลูกจ้างระยะยาวที่มีการจ้างงานตลอดทั้งปี กลุ่มนี้ทำงานเป็นกะ ตามโรงงานที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่

---

[3] โครงการวิจัยนี้เป็นชุดโครงการวิจัยที่ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิฟอร์ด การดำเนินโครงการในระยะที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลปัญหาและความต้องการได้รับบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ของผู้หญิงในชนบท ซึ่งได้มีการนำความรู้นี้ไปจัดทำโครงการต่อๆ มา คือ การพัฒนาเป็นรูปแบบการให้บริการที่มีความไวต่อบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย การคำนึงถึงสิทธิผู้รับบริการ การคำนึงถึงบริบทวัฒนธรรมและเพศวิถีของผู้รับบริการ เพื่อนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การรณรงค์เผยแพร่และการจัดบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งได้เน้นในประเด็นปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง สุขภาพทางเพศสำหรับผู้หญิงและวัยรุ่นในชนบท โครงการมีจุดเน้นที่แนวคิดการจัดการปัญหาจับประเด็นเกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (gender) และการมีส่วนร่วมของผู้ชาย

บ้านมากนัก กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่รับจ้างทั่วไปซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก โดยจะรับจ้างทั้งในชุมชนและไปรับจ้างต่างถิ่น

การประกอบอาชีพของทุกคนมีเป้าหมายหลักคือการหารายได้เข้าบ้าน ให้ได้มากที่สุด เพราะมีค่าใช้จ่ายประจำวันค่อนข้างสูง เช่น บ้านที่มีลูกๆ ที่อยู่ในวัยรุ่นจะใช้เงินคนละ 120 - 150 บาท ต่อวัน ส่วนเด็กๆ ที่เรียนชั้นประถมจะใช้จ่ายวันละ 30 – 50 ต่อวัน นอกจากนี้ยังมีค่าใช่จ่ายอื่นๆ ในครอบครัวอีกหลายอย่างต้องรับผิดชอบ เมื่อรายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกันปรากฏการณ์หนึ่งที่ทุกคนเหมือนกันทั้งชุมชนคือ การเป็นลูกหนี้ของแหล่งเงินกู้ที่รัฐจัดให้ทุกประเภท

ช่องว่างระหว่างวัย

คนรุ่นพ่อแม่ที่มีลูกเป็นวัยรุ่นในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงเป็นคนที่สำเร็จการศึกษาระดับประถม ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองยอมที่จะอดทนและทำงานหนักเพียงเพื่อจะได้นำรายได้มาให้ลูกได้ใช้จ่ายไปในการดำรงชีวิต และได้ออกจากบ้านเพื่อไปเรียนหนังสือ ด้วยหวังว่าลูกจะได้มีอนาคตที่ดี ได้เรียนหนังสือสูงๆ และไม่ต้องทำงานหนักเหมือนตนเอง พ่อแม่มักบอกว่าตัวเองเรียนน้อย ต่ำต้อยและคุยกับลูกไม่ค่อยรู้เรื่อง และไม่สามารถสอนหนังสือหรือการบ้านของลูกได้เมื่อลูกเริ่มเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่1(เริ่มเป็นวัยรุ่น) โดยมีเหตุผลว่าสิ่งที่เรียนสมัยก่อนกับสิ่งที่ลูกเรียนในสมัยนี้แตกต่างกันมาก พ่อแม่อ่านหนังสือที่ลูกเรียนไม่รู้เรื่อง และไม่เข้าใจสิ่งที่ลูกเรียน รวมทั้งการก้าวไม่ทันความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต แต่เข้าใจเพียงว่ามันเป็นสิ่งที่ดีสำหรับลูก หากลูกใช้งานสิ่งเหล่านี้ได้ก็เข้าใจว่าลูกมีความสามารถและเป็นคนเก่ง

สำหรับเรื่องการเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่นนั้น ปัจจุบันพ่อแม่ ผู้ปกครองเลี้ยงดูแบบตามใจ อยากได้อะไรก็ให้ ส่วนหนึ่งเพราะว่า ลูก ๆ มักจะอ้างเหตุผลที่พ่อแม่ไม่ทราบว่า ลูกจะเอาไปทำอะไร จริงหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่เรื่องเหล่านี้ รุ่นพ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ส่วนนี้เองที่ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองคิดว่าลูกอาจจะโกหก หรือหากลูกโกหกจริง พ่อแม่ ก็จำต้องทำตามที่ลูกขอ เพราะว่า ความรักที่มีต่อลูก และอยากให้ลูกมีสิ่งต่างๆ เหมือนเพื่อน นอกจากนี้พ่อแม่บางคนยังบอกว่า *“ในสมัยก่อนเราไม่มี เรารู้สึกว่ามันลำบาก เราไม่อยากให้ลูกรู้สึกเหมือนเรา เราจึงยอมทำงานหนักเพื่อลูกๆ จะได้ไม่ลำบากเหมือนเรา คิดว่าลูกเรียนสูงๆแล้วจะสบายกว่า เรา ”*

ดังนั้นความหวังในการที่จะอบรมสั่งสอนและความสำเร็จของลูกทั้งหมดจึงฝากความหวังไว้ที่ครูอาจารย์ตามโรงเรียนต่างๆ ซึ่งการทำความเข้าใจหรือการทำความรู้จักกันระหว่างพ่อแม่และครูอาจารย์ยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง ซึ่งหมายความว่าพ่อแม่กับครูอาจารย์ไม่รู้จักกันเลย พ่อแม่รู้แต่เพียงว่าตอนเช้าลูกแต่งตัวออกจากบ้าน ขอเงินด้วยเหตุผลต่างๆ แล้วนั่งรถประจำทางไปโรงเรียน ตอนเย็นก็กลับบ้าน ไม่มีพ่อแม่คนไหนที่ตามไปดูว่าที่โรงเรียนเป็นอย่างไร ลูกได้เข้าห้องเรียนหรือไม่ หากพ่อแม่คนใดมีลูกที่มีความรับผิดชอบก็ถือว่าโชคดี

ในเรื่องเพศ พ่อแม่ผู้ปกครองยังคงสอนลูกสาวและลูกชายตามพื้นฐานแนวคิดและประสบการณ์เดิมของตน และออกไปในเชิงของการห้ามคบเพื่อนต่างเพศในวัยเรียนทั้งลูกสาวและลูกชาย พ่อแม่บางคนมองว่าแม้แต่การที่ลูกสาวจะไปซ้อนท้ายรถมอร์เตอร์ไซด์ของหนุ่มๆ ไม่ได้ เพราะว่าในสมัยของตนไม่มีใครทำกัน และการทำแบบนี้มักจะถูกผู้ใหญ่มองและวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสียหาย ถูกตำหนิว่าไม่รักนวลสงวนตัว

ยิ่งไปกว่านั้น พ่อแม่ให้ข้อมูลว่ายอมรับไม่ได้ถ้ารู้ว่าลูกสาวมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน แต่สำหรับลูกชายยังพอยอมรับได้โดยให้เหตุผลว่าเป็นเป็นผู้ชายไม่เสียหายอะไร การถ่ายทอดเรื่องเพศให้กับลูกๆ ในประเด็นอื่นยังคงมีน้อย และข้อค้นพบนี้ได้สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาของ ภารดี บุญเพิ่ม[4]ซึ่งพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องเพศศึกษา เรื่องเพศ และมีทัศนคติต่อการสอนเพศศึกษาแก่ลูกวัยรุ่นในระดับปานกลาง และการปฏิบัติการสอนเรื่องศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น ยังพบปัญหาและอุปสรรคในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ

วัยรุ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม

นอกจากช่องว่างระหว่างวัยคนรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูกที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนสองรุ่นแล้ว ยังมีแรงปะทะจากกระแสโลกาภิวัตน์และการบริโภคนิยม ที่กำลังถาโถมเข้าหาทั้งพ่อแม่และวัยรุ่นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดนนั้น ทั้งความรู้ เทคโนโลยี การสื่อสาร และระบบทุนข้ามชาติที่แพร่สะพัดไปทั้วโลก ทั้งโลกไม่มีพรมแดนทางด้านความรู้ ไม่มีพรมแดนที่เป็นอาณาเขตรัฐ วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ที่เหมือนกันทำให้โลกเป็นหนึ่งเดียว[5] วัยรุ่นปัจจุบันจึงเปรียบเสมือนเรือลำน้อยที่ขาดหางเสือ ซึ่งกำลังลอยอยู่ท่ามกลางการซัดสาดของคลื่นยักษ์สึนามิ และยังต้องรับแรงปะทะทุกอย่างที่มาพร้อมกับคลื่นยักษ์(กระแสโลกาภิวัตน์และกระแสการบริโภคนิยม)นั้นอย่างไร้ที่กำบัง

กระแสการบริโภคนิยมในปัจจุบัน นิธิ เอียวศรีวงศ์[6] ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง"พิซซ่ากับผ้าขะม้า" ไว้ว่า เราไม่ได้บริโภคสินค้าตามความหมายที่ติดมากับสินค้าเท่านั้น ที่สำคัญเท่ากันหรือสำคัญกว่าคือการบริโภคตามความหมายที่ติดมากับสินค้านั้น ความหมายที่ว่านี้ไม่ได้ติดมากับสิน

---

[4] ภารดี บุญเพิ่ม. การสอนเพศศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544.หน้าบทคัดย่อ.

[5] พิทยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). ไทยยุควัฒนธรรมทาส. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง. กรุงเทพฯ. 2541. หน้าคำนำ.

[6] มุกหอม วงษ์เทศ.(บรรณาธิการ). บริโภคโพสโมเดิร์น. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง. กรุงเทพฯ. 2547. หน้า 74-75.

ค้าตามธรรมชาติ แต่เป็นความหมายที่พ่อค้าสร้างขึ้น และยัดใส่ไปในสินค้านั้น ซึ่งมีความซับซ้อน การโฆษณาและการวางตำแหน่งสินค้า การจัดแสดงสินค้าการเสนอขาย ฯลฯ ทำให้เกิดความหมายขึ้นทั้งนั้น แต่ในขณะเดียวกันสินค้าก็อาจจะแทรกตัวลงไปในความหมายอื่นที่สังคมยึดถืออยู่แล้วก็ได้

กรณีดังกล่าว ขอยกตัวอย่างวัยรุ่นกับการใช้โทรศัพท์มือ (ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในหลายๆ ตัวอย่างของการบริโภคสินค้าของวัยรุ่น) จากการที่สังคมไทยมักจะมองและตัดสินคุณค่าของคนว่าเป็นคนน่าเชื่อถือ น่าคบ เพราะการตัดสินจากสิ่งที่เห็นภายนอก ในสังคมย่อยของวัยรุ่นเองก็จะยอมรับเพื่อนเข้ากลุ่มเมื่อมีอะไรๆ ที่เหมือนๆ กัน ดังนั้นสำหรับวัยรุ่นแล้ว โทรศัพท์มือถือไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญญะบางอย่างในการที่เพื่อนจะยอมรับให้เข้ากลุ่มหรือถูกกีดกันออกไปจากกลุ่ม ภาพที่เราเห็นจึงเป็นภาพที่วัยรุ่นเปลี่ยนโทรศัพท์บ่อยๆ ไม่ให้ตกรุ่น แพงแค่ไหนก็ต้องซื้อ และใช้เงินเปลือง ทั้งหมดนี้เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน

วัยรุ่นจึงกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักทางการตลาดของสินค้าเกือบทุกชนิด ทั้งในฐานะที่เป็นกลุ่มผู้บริโภคและการโฆษณา เพราะเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจซื้อง่าย แต่ใครจะคิดบ้างว่าเบื้องหลังของการที่ตัดสินใจซื้อง่ายๆ มีที่มาที่ไปอย่างไร หรือวิธีการที่ได้มาซึ่งเงินตรานั้นเป็นอย่างไร คงจะไม่ใช่วัยรุ่นทุกคนที่มีพ่อแม่ผู้ปกครองที่ร่ำรวย สามารถซื้อทุกอย่างที่ลูกต้องการได้[7] และเมื่อวิเคราะห์จากช่องว่างระหว่างคนรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูกแล้ว พ่อแม่สมัยนี้จึงไม่ต่างไปจากตู้บริการเบิกเงินอัตโนมัติ(ATM) หรือเครดิตการ์ด ที่สามารถเบิกได้ตลอด 24 ชั่วโมงและไม่จำกัดวงเงิน ยิ่งไปกว่านั้นด้วยอัตลักษณ์ของวัยรุ่นที่รักอิสระ ไม่ชอบอยู่ในกรอบ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับหรือห้ามปราม และมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง วัยรุ่นจึงพร้อมที่จะรับและไหลไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างง่ายดาย

เมื่อพ่อแม่ตามไม่ทันกระแสของโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม และเมื่อพ่อแม่ไม่สามารถหาสิ่งที่วัยรุ่นต้องการได้ทั้งหมดวัยรุ่นปัจจุบันก็พร้อมที่จะแสวงหาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างนี้ *วัยรุ่นผู้หญิงที่เพิ่งจะเรียนชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น ต้องไปทำงานที่ร้านอาหารหลังเลิกเรียน ทำหน้าที่เสิร์ฟอาหาร และเอาใจลูกค้า เจ้าของร้านบอกให้เธอทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกค้ารักและสั่งอาหารมากๆ มาอุดหนุนร้านบ่อยๆ และให้ทิปมากๆ ต้องทำตัวให้แขก(ลูกค้า)รัก แต่ห้ามรักแขก เธอรู้สึกดีใจและภูมิใจ ที่ตัวเองสามารถหาเงินส่งเสียทั้งตัวเองและพี่ชายได้เรียนหนังสือ เพราะที่บ้านมีเพียงแม่คนเดียวที่ต้องภาระเลี้ยงลูกสองคน แม่มีอาชีพรับจ้าง และมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ตัวเธอเองต้องการเรียนเพียงเพื่อให้จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เท่านั้น แต่คนที่อยู่รอบๆ ตัวเธอ ทั้งเพื่อนๆ และเพื่อน*

---

[7] สร้อยบุญ ทรายทอง. “ฤาอำนาจเงินตรา จะครองเมือง” คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 51 ฉบับที่ 7/2547. หน้า 85.

บ้านต่างมองว่า เธอทำตัวเกินเด็ก เป็นเด็กใจแตก คุณครูที่ไม่เข้าใจบางท่านบอกว่า เธอเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ทำงานแบบนี้นำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน[8]

เพศวิถีของวัยรุ่นยุคโลกาภิวัตน์และการบริโภคนิยม

เพศวิถีของวัยรุ่นในปัจจุบันมีความหลากหลายมาก จากข้อค้นพบในการศึกษาครั้งนี้เราจัดเป็นกลุ่มใหญ่โดยพื้นฐานของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเราสามารถที่จะจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่ยังอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมเดิมอันเป็นกระแสหลักที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ นั่นคือ การทำตัวเป็นเด็กดี อยู่ในกรอบ บางคนไม่สนใจเรื่องความรักในระหว่างเรียนเลย บางคนอาจจะมีความสนใจเพศตรงข้ามบ้าง แต่การแสดงออกยังไม่หวือหวามาก ยังตระหนักและระมัดระวังตัวต่อการจับจ้องของคนในชุมชน กลุ่มนี้มักจะถูกเรียกว่า เป็นกลุ่มเด็กเรียน เด็กเก่ง

กลุ่มที่ 2 เป็นพวกที่แสดงออกในทางตรงกันข้ามกับกลุ่มแรกอย่างสุดขั้ว กลุ่มนี้จะเชื่อมั่นในตัวเอง และไม่ใส่ใจต่อการจับจ้องของสังคม มักจะอ้างอธิบายการแสดงออกตนว่า เป็นสิทธิส่วนบุคคล เป็นสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตน และกลุ่มนี้เองที่มักจะตกเป็นจำเลยของการพิพากษาของผู้คนในสังคม ผ่านทางการนำเสนอทางสื่อในรูปแบบต่างๆ ว่า เป็นกลุ่มที่มีปัญหา ทั้งๆ ที่พวกเขาเองไม่ได้มองว่า เป็นปัญหา กลุ่มนี้มักจะถูกเรียกว่า เป็นเด็กเก เด็กเที่ยว

กลุ่มที่ 3 เป็นพวกที่อยู่ระหว่างกลางกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ต้องการเรียนสิ่งต่างๆ เป็นกลุ่มที่อยากจะมีความรักและอยากจะถูกรัก แต่ยังคงระมัดระวังตัวต่อการจับจ้องของผู้คนในสังคม เป็นพวกที่ยังไม่มีความชัดเจนในตัวเอง

ดังนั้นการใช้ชีวิตประจำวันของวัยรุ่นทั้ง 3 กลุ่มนี้จึงมีความแตกต่าง ซึ่งแนวคิดทางวัฒนธรรมศึกษา(cultural studies) ได้อธิบายว่า การใช้ชีวิตประจำวันของแต่ละกลุ่มคน ล้วนแล้วแต่มีแผนที่แห่งความหมาย(map of meaning) ที่ใช้วาดความสัมพันธ์ในกลุ่มและระหว่างกลุ่มขึ้นมา โดยที่แต่ละกลุ่มก็จะมีแบแผนและประสบการณ์การใช้ชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นสังคมที่พวกเขาตีความและเข้าใจจึงมีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรมย่อย ซึ่งวัฒนธรรมย่อยของวัยรุ่นยังคงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่อ้างอิงกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางชนชั้น หรือยังคงผูกพันกับวัฒนธรรมของคนรุ่นพ่อแม่อยู่นั่นเอง[9] เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่ว่าเพศวิถี และพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นจะออกมาในรูปแบบใดย่อมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนรุ่นพ่อแม่ในทุกมิติ

---

[8] สร้อยบุญ ทรายทอง. “มันไม่ใช่ปัญหาของวัยรุ่น แต่มันเป็นเรื่องของพวกเราทุกคน” คอลัมน์ สังคมสุขภาวะ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 51 ฉบับที่ 9/2547. หน้า 85.

[9] Hall & Jefferson. 1975/1991. อ้างใน ดร. ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล.(บรรณาธิการ). ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย.เอกสารวิชาการลำดับที่ 24. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).มปป.หน้า 246.

อุปสรรคสำคัญของการสื่อสารเรื่องเพศระหว่างรุ่นพ่อแม่กับรุ่นลูก

โดยทั่วไปวัยรุ่นจะเรียนรู้ระเบียบ บรรทัดฐานเรื่องเพศ จากระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งองค์กรทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาหญิงและชายในเรื่องเพศ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อต่างๆ วัยรุ่นจะมีการตีความและให้ความหมายแก่สิ่งที่ได้รับมา กลายเป็นมโนธรรม ค่านิยม ความคิด ความรู้สึก และทัศนคติที่ตนเองมีต่อเรื่องเพศ อันส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น[10]

เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมหมายความว่า การถ่ายทอดเรื่องเพศจากคนรุ่นพ่อแม่ไปสู่รุ่นลูกเป็นเรื่องที่สำคัญ แต่ในทางเป็นจริงเราพบว่าในครอบครัวซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่น่าจะเอื้อต่อการพูดคุยก็ยังมีการพูดคุยเรื่องนี้กันน้อยมาก การพูดคุยเรื่องเพศยังเป็นเรื่องต้องห้ามสำหรับวัยรุ่น เพราะพ่อแม่และญาติยังมองว่าเป็นเด็ก ทั้งที่เรื่องนี้วัยรุ่นคุยกับเพื่อนได้อย่างหมดเปลือกเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่หากผู้ใหญ่พบเห็นหรือได้ยินก็จะตำหนิคนที่พูดทันที ด้วยเหตุผลที่ว่า *"เป็นเด็กเป็นเล็ก ทำไมมาคุยกันเรื่องนี้ ต่อไปห้ามพูดคุยเรื่องแบบนี้อีก"* ผู้ใหญ่บางคนให้เหตุผลว่า *"เรื่องเพศไม่ต้องคุยกันก็ได้ ไม่ต้องบอก ต้องสอนก็ได้ ถึงเวลาก็แต่งงานก็ทำเป็นเอง"* เหตุผลที่ได้รับมาสะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ไม่ถูกสอนหรือพูดกันครอบครัว และถ่ายทอดกันมาแบบนี้รุ่นแล้วรุ่นเล่า

หรือหากแม้ว่ามีการสอนเรื่องเพศในครอบครัว การสอนนั้นยังเป็นไปในเชิงห้ามปราม เช่น *"สอนให้ลูกสาวต้องรักนวลสงวนตัว" "ห้ามไปเที่ยวกับผู้ชายตามลำพัง" "ห้ามนั่งซ้อนท้ายมอร์เตอร์ไซด์หนุ่มๆ" "เป็นผู้หญิงไม่พูดคุยเรื่องเพศๆ"* เป็นต้น คำสอนเหล่านี้เป็นเหมือนม่านที่ปิดกั้นระหว่างพ่อแม่กับลูก เมื่อลูกต้องการที่จะรู้เรื่องเพศจึงพูดคุยกันหรือแลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มเพื่อน (จึงไม่แปลกเลย ที่วัยรุ่นจับกลุ่มกันดูรูปโป้ วีซีดีโป้ ตามบ้านเพื่อนที่ผู้ปกครองไม่อยู่ หรือมีแหล่งนัดพบกันเฉพาะกลุ่ม) และเพื่อให้ตัวเองรู้สึกว่า ปลอดภัยจากการถูกตำหนิ ก็จะหาเหตุผลอื่นมาอ้าง หรือโกหกเพื่อเอาตัวรอด วัยรุ่นไม่เข้าใจพ่อแม่ว่า ที่ห้ามเพราะรักและห่วงใย แต่จะมองว่าเป็นการกำหนดให้อยู่ในกรอบ บางครั้งวัยรุ่นจึงต่อต้าน และไปหาคนที่เขาสามารถพูดคุยด้วยได้

พื้นที่ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดในการพูดคุยเรื่องเพศ พื้นที่ในที่นี้คงไม่ใช่การกำหนดเพียงว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะ แต่จะมีมิติของความเป็นสถาบันหรือวัฒนธรรมองค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น หากมีนักเรียนพูดเรื่องเพศหรือแอบดูหนังสือโป้ ภาพในอินเตอร์เน็ต วีซีดี ในพื้นที่ของโรงเรียน นักเรียนกลุ่มนั้นก็จะถูกตำหนิ ถูกลงโทษ และถูกจับจ้อง

---

[10] นภาภรณ์ หะวานนท์. 2539. อ้างใน ภารดี บุญเพิ่ม. การสอนเพศศึกษาของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544. หน้า 2.

จากบรรดาผู้ใหญ่ในโรงเรียนมากกว่าคนอื่นๆ ดังนั้นแล้วการเคลื่อนไหวหรือการทำกิจกรรมเรื่องเพศในโรงเรียนจึงยังมีข้อจำกัด และยังต้องการความไว และความละเอียดอ่อน ที่ต้องให้ความสำคัญอย่างรอบด้านครบทุกองค์ประกอบภายในองค์กร เป็นสิ่งที่ต้องตระหนักไว้เสมอ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้โดนใจ "วัยรุ่น"

จากความสำคัญที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น บริบททางสังคม ช่องว่างระหว่างวัย สถานการณ์ของวัยรุ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม รวมทั้งอุปสรรคในการสื่อสารเรื่องเพศระหว่างคนสองรุ่น(พ่อแม่กับวัยรุ่น) ประเด็นเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจัดกระบวนเรียนรู้เรื่องเพศของวัยรุ่น ซึ่งจะเป็นตัวแปรในการแสดงพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นสะท้อนออกมา ดังนั้นในการจัดกระบวนการจึงต้องให้เหมาะสมกับพัฒนาการของวัยรุ่น

ประการแรก วัยรุ่น เป็นวัยที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง และมีพลังสร้างสรร อยู่ในตัว เขาพร้อมที่จะแสดงศักยภาพออกมาทุกเมื่อ สิ่งที่ผู้ใหญ่จะทำได้ง่ายคือ การใจเย็น มีท่าทีที่เป็นมิตร เพื่อละช่องว่างระหว่างวัย และเปิดโอกาสให้เขาได้คิด ได้พูดออกมา โดยผู้ใหญ่ต้องรับฟังและไม่ด่วนสรุป

ประการที่สอง เมื่อรับฟังแล้วผู้ใหญ่ต้องช่วยในการค้นหาความดีที่มีอยู่ในตัวเขา ต้องช่วยเขาคัดกรองว่า สิ่งที่เขานำเสนอมานั้นแต่ละประเด็นมีข้อดีข้อเสียอย่างไร ให้ความข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน โดยให้วัยรุ่นเป็นคนที่คิดและตัดสินใจเลือกด้วยตัวเอง

ประการที่สาม ให้วัยรุ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการกิจกรรม ให้รู้สึกว่า เป็นเจ้าของงาน และพร้อมที่จะทุ่มเท เสียสละเพื่องานที่ตนรับผิดชอบ ให้เขารู้สึกถึงความภาคภูมิใจ และมีคุณค่าเมื่อได้ทำงานนั้น

ประการที่สี่ ผู้ใหญ่ต้องลดอำนาจที่มีอยู่ในตัวตนให้มาก ต้องทำงานในแนวราบด้วยความรู้สึกที่เท่าเทียมกัน และทำให้เขารู้สึกไว้วางใจ ปลอดภัยกับสิ่งที่ได้ทำ

ประการที่ห้า ผู้ใหญ่ต้องให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และเดินไปพร้อมๆ กับเขา จนเขาแข็งแรงพอที่จะสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง

กรณีตัวอย่าง "กิจกรรมวัยวาเลนไทน์"

วันวาเลนไทน์ เป็นวันที่ใครๆ ก็รู้ว่าเป็นวัฒนธรรมฝรั่ง แต่สำหรับ วัยรุ่นแล้วเขาได้เรียนรู้ประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวันนั้นผ่านทางสื่อและกระแสของคนส่วนใหญ่ นั่นคือการเรียนรู้เรื่องของความรักแบบหนุ่มสาว และปล่อยให้ความคิดไหลไปตามกระแสของสิ่งที่ได้รับมา ซึ่งภาพที่ปรากฏจากกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ความหวังดีจัดขึ้น คือ รณรงค์ให้หนุ่มสาวรักนวลสงวนตัว อันที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่ดีมาก แต่เมื่อใช้กับวัยรุ่นแล้ว เหมือนเป็นการห้าม เข้าทำนองน้ำเชี่ยว

เอาเรือเข้าไปขวาง หรือกระแสหลักอีกอย่างคือการจัดการแต่งงานแปลกๆ ซึ่งมีให้เห็นทั่วประเทศ และสื่อมวลชนก็ให้ความสนใจในการประโคมข่าวทำนองนี้ออกมามาก

ณ โรงเรียนเล็กๆ แห่งหนึ่งทางภาคอีสาน ได้มีเด็กนักเรียนให้ข้อสังเกตว่า วันแห่งความรักน่าจะเป็นวันที่เราได้ทำกิจกรรมบ้าง จากนั้นนักเรียนแกนนำก็มาช่วยกันคิดว่า เราจะทำอะไรดี แน่นอนว่า ประเด็นของความสนุกสนาน เช่น มีดนตรี มีนักร้อง มีเล่นเกม เป็นสิ่งแรกที่วัยรุ่น(นักเรียน)นึกได้ ผู้ใหญ่ต้องคอยกระตุ้นว่าถ้าสนุกอย่างเดียวเพื่อนๆ ก็อาจจะไม่ได้ประโยชน์ เขาก็จะคิดต่อว่า ถ้าอย่างนั้นขอให้มีการตอบคำถามที่พวกเราอย่างรู้ ผู้ใหญ่ต้องคอยกระตุ้นว่าแล้วพวกเราอยากรู้เรื่องอะไรบ้าง เขาก็จะบอกเรื่องต่างๆ ที่ต้องการรู้ และช่วยเสนอว่าอยากให้ผู้ใหญ่แบบใดมาตอบคำถาม หากเป็นคนที่นักเรียนเข้าไม่ถึงผู้ใหญ่จะช่วยในส่วนนี้ เท่านี้ยังไม่พอผู้ใหญ่ต้องกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามว่า เราจะแสดงความสามารถหรือนำเสนอผลงานของกลุ่มพวกเรายังไง คำตอบที่ได้คือการแสดงละครเพลงง่ายๆ ใช้เพลงเกี่ยวกับความรัก เพื่อจะถึงเพื่อนๆ ให้อยู่ร่วมรายการได้ จากนั้นก็มาช่วยกันจัดลำดับกิจกรรมทั้งหมด พร้อมกับแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคร จากนั้นก็เชิญอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมาเป็นที่ปรึกษาในแต่ละรายการ

ในที่สุดก็ได้ทั้งชื่องานและแนวคิดในการจัดงานว่า ***มิติใหม่ของคำว่า "รัก" : เคารพ ปลอดภัย รับผิดชอบ*** เพราะวันวาเลนไทน์ ให้เป็นวันที่ทุกคน แสดงออกถึงความรักที่มีต่อกันอย่างสร้างสรร ปรารถนาดีต่อกัน เพื่อเป็นการสร้างความตระหนักในเรื่องความรักในมิติต่างๆ ที่ต้องมีความ***เคารพ***ในเนื้อตัวร่างกาย ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ตระหนักถึงคุณค่า คำนึงถึงความ***ปลอดภัย*** และ***รับผิดชอบ*** ในความสัมพันธ์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ให้แก่วัยรุ่นอันจะนำมาซึ่งสังคมที่สงบสุข ปลอดภัยจากความรุนแรง พลังหนุ่มสาว คือ พลังสร้างสรรค์สังคม ด้วยรัก อย่างเคารพ ปลอดภัย และรับผิดชอบ

เมื่อถึงวันที่ทำกิจกรรมทุกคนจะทำด้วยความสนุกสนาน ถึงแม้ว่า จะเหนื่อยกันมากแต่ยังคงมีรอยยิ้มและแววตาที่เปี่ยมไปด้วยความสุข เพราะเขาได้แสดงออก ได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และทุกคนเป็นเจ้าของงาน ในระหว่างที่เตรียมการจนถึงวันงานย่อมมีอุปสรรคต่างๆ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา ผู้ใหญ่ต้องคอยดูแล ให้กำลังใจทั้งการพูด การเลี้ยงอาหาร ขนม เครื่องดื่ม เพื่อให้ทุกคนหายเหนื่อย หากมีความขัดแย้งในกลุ่มคนทำงาน ผู้ใหญ่ต้องทำให้แต่ละฝ่ายใจเย็น ให้อภัย และให้โอกาสซึ่งกันและกัน คำที่ใช้บ่อยคือ "เราต้องเชื่อมั่นว่าทุกคนทำได้ คนทุกคนมีความสามารถ มีศักยภาพ เราต้องให้เขาได้แสดงศักยภาพออกมา" ในที่สุดงานก็สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ท่ามกลางบรรยากาศของความชื่นชมจากผู้ใหญ่ เพราะคิดไม่ถึงความนักเรียนมีความสามารถมากขนาดนี้ แต่สำหรับวัยรุ่นบางส่วนที่ไม่ร่วมกิจกรรม หรือไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม เราก็ไม่ว่าไม่ตำหนิ เพราะเขาเป็นส่วนน้อย ซึ่งในที่สุดแล้ว เพื่อนๆ ก็จะชักชวนเขามาร่วมกิจกรรมเอง เพราะวัยรุ่นสามารถสื่อสารกันในกลุ่มได้ดีอยู่แล้ว

เสียงสะท้อนจากวัยรุ่น : บทเรียนที่ได้รับ

หลังจากที่กิจกรรมได้ทำไปแล้ว ผู้ใหญ่ต้องติดตามอย่างต่อเนื่อง หาวิธีการที่เขาจะได้บอกเล่าความรู้สึกและประสบการณ์ในครั้งนี้ เพราะทุกคนย่อมภาคภูมิใจในสิ่งตัวเองได้ทำและอยากจะให้คนอื่นได้รับรู้ ซึ่งการนำเสนอออกมาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ให้เล่าเรื่อง ให้เล่าความรู้สึก หรือให้เขียนจดหมาย ซึ่งเมื่อเราได้ทำตรงนั้นแล้ว นักเรียนที่ได้ทำกิจกรรมจะแบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่เป็นแกนหลักในการทำงานจะเกิดความภาคภูมิในความสามารถของตนเอง ซึ่งเขาสะท้อนออกมาด้วยคำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ว่า “ก่อนทำงานรู้สึกว่านรกมีจริง แต่พอทำงานเสร็จแล้วรู้สึกว่าสวรรค์มีจริง” บางคนบอกว่า “เป็นครั้งแรกที่รู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า” แต่ที่ยิ่งกว่าคำบรรยายใดๆ คือความสดใส ใบหน้าที่ยิ้มแย้มของวัยรุ่น ท่าทางที่มั่นใจในตัวเอง ทำให้บุคลิกดูดีขึ้น เป็นสิ่งใหม่ที่เริ่มเกิดขึ้น พร้อมๆ กับหัวใจที่ต้องการจะทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นี่คือสิ่งที่คุ้มค่าและมีคุณค่าแล้วมิใช่หรือ และสำหรับกลุ่มที่เป็นเพียงผู้ร่วมงานก็กระตือรือร้นและแสวงหาโอกาสที่จะได้เข้ามาร่วมเป็นคนทำงาน และพร้อมที่จะกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถ

ข้อเสนอแนะ : ทำยังไงจะได้ใจวัยรุ่น

ความคิดความเชื่อ ประสบการณ์เก่าของผู้ใหญ่หรือรุ่นพ่อแม่มักครอบงำ ความคิดของคนรุ่นลูก ทำให้เข้าไม่ได้แสดงความสามารถอย่างที่ควรจะเป็น เราจึงเห็นพฤติกรรมทางเพศและเพศวิถีของวัยรุ่นในสมัยนี้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ดังที่กล่าวแล้ว แต่หากเราให้โอกาส ลดช่องว่างระหว่างวัย เคารพในตัวตนของวัยรุ่น และสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง วัยรุ่นของเราก็จะได้ใช้ศักยภาพของเขาอย่างเต็มที่ และเขาจะเรียนรู้และเติบโตมาด้วยความภาคภูมิใจในตนเอง ตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้เขาย่อมจะทำแต่สิ่งที่ดีๆ สำหรับตัวเอง เพราะเขามีความรักให้กับตัวเองแล้ว

ผู้ใหญ่ควรตระหนักว่าพฤติกรรมเพศ ที่วัยรุ่นแสดงออกในปัจจุบัน เป็นเพียงปฏิกิริยาสะท้อนกลับที่วัยรุ่นต้องการแสดงให้ผู้ใหญ่รับรู้ว่า พวกเขากับกำลังถูกผู้ใหญ่ละเมิดสิทธิในความเป็นมนุษย์ ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ไม่รู้ตัวว่ากำลังทำอะไรกับเด็กเพราะเข้าใจว่า ที่ตนเองทำเป็นการทำตามที่ตนเองก็ถูกสั่งสอนและได้รับประสบการณ์มาในอดีต สิ่งเหล่านี้เป็นภัยเงียบที่เกาะติดมากับโครงสร้างทางสังคม และถ่ายทอดผ่าน ความคิด ความเชื่อ และสถาบันต่างๆ และกำลังเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนสองรุ่น และนับวันจะทำให้ช่องว่างระหว่างวัย ห่างออกเรื่อยๆ ทุกฝ่ายจึงควรตระหนักร่วมกันว่านี่คือความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รับผลรู้สึกเสียคุณค่าในตัวเอง ดังที่องค์กรอนามัยโลกให้ความหมายไว้

การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ : ศึกษาการรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน

โดย มลินี สมภพเจริญ

ความเป็นมา

การเขียนข่าวพิพากษาบุคคลที่ตกเป็นข่าว กลายเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับอย่างไม่มีข้อโต้แย้ง ทั้งที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรง กล่าวกันว่า ผลจากชื่อเสียงที่เสียไปเพราะปลายปากกาที่บิดเบือนของหนังสือพิมพ์มีมูลค่ามากเกินกว่าที่จะประเมินและยากที่จะนำไปเรียกร้องขอความเห็นใจจากใครๆ ในสังคมการสูญเสียแขนขาไป ยังดีเสียกว่า เนื่องจากค่าของความเสียหายที่เรียกร้องขอให้ชดเชยปรากฏการณ์ความสูญเสียที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนกว่าชื่อเสียงที่เสียไป

เมื่อมีการเขียนวิเคราะห์กล่าวหาบุคคลหนึ่งๆ เป็นผู้ร้ายในเหตุการณ์ข่าว ภายหลังกระบวนการยุติธรรมทำการสอบสวนพบว่า สาเหตุของเหตุการณ์ไม่รับกับที่หนังสือพิมพ์เขียนวิเคราะห์ ผู้ที่ถูกหนังสือพิมพ์พาดพิงกล่าวหา มักจะไม่เอาเรื่องเอาราว หรือดำเนินการฟ้องร้อง จะมีอยู่บ้างก็แต่เพียงบุคคลที่ฐานะและชื่อเสียงมีความสำคัญต่อธุรกิจ และการนับหน้าถือตาในสังคม อาจจะดำเนินการเอาผิดตามกฎหมายกับหนังสือพิมพ์โดยร้องขอต่อศาลให้แก้ข่าว และแม้เมื่อมีการแก้ไขข่าวในภายหลัง มีงานวิจัยยืนยันว่าไม่สามารถจะนำชื่อเสียงที่ดีกลับคืนมาได้[1]

งานวิจัยนี้ จึงนำมาปรากฏการณ์ลีลาการรายงานข่าวที่สื่อมวลชน ใช้เรียกความสนใจจากผู้อ่านตามที่เป็นอยู่จริงมาศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กรณีศึกษาธรรมกาย ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าเนื้อหาที่สื่อหนังสือพิมพ์นำเสนอเกี่ยวกับพระธัมมชโยจะส่งผลต่อการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว และรวมถึงผู้อ่านอาจจะมีภาพตายตัว (Stereotype) ที่ไม่ดีต่อพระในพระพุทธศาสนาทั้งหมด และยังเป็นการสะท้อนถึงภาพตายตัวของนักข่าวที่มีต่อผู้ที่ตกเป็นข่าวด้วย เนื่องจากเป็นผู้ที่ผลิตข่าวสารและเป็นต้นแหล่งที่เสี้ยมใส่ภาพในใจ (Semantic priming effect) ที่มีต่อบุคคลในข่าวแก่ผู้รับสาร ทั้งนี้จุดประสงค์สำคัญเพื่อสะท้อนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนว่ามีความยุติธรรม ไม่ประเมินหรือกล่าวโทษว่าใครถูกใครผิด เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันสื่อมวลชนได้มีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความสามัคคีในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน[2] และดำรงความเป็นกลางในการชี้นำสังคม[3] หรือไม่

---

[1] มลินี สมภพเจริญ (2540) การรับรู้ข่าวแง่ลบและแง่บวกของผู้อ่านต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[2] พัชนี เชยจรรยา และ เมตตา วิวัฒนานุกูล.(2541). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทสื่อมวลชน และพฤติกรรมการใช้สื่อมวลชนในภาวะวิกฤต, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น. 164.

[3] Ferguson L.Donald and Jim Patten. (1986) **Journalism Today**.(Illinois : National Textbook Company) Pp.27, 33

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ มุ่งศึกษาลักษณะการรายงานข่าวที่ก่ออคติต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว ทั้งนี้เพื่อสะท้อนการทำหน้าที่ความเป็นกลางและความเที่ยงธรรมของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ (reflecting the deviant of journalists' ideological position) ในสังคมไทยว่ามีมากน้อยเพียงไร และเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงความรับผิดชอบต่อสังคมของวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์ต่อไป

ขอบเขตการวิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารชั้นต้น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ข่าวสด, หนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ การหาข้อมูลใช้วิธีติดต่อศูนย์ข้อมูลหนังสือพิมพ์ข่าวสดที่ตัดข่าว กรณีดังกล่าวไว้เรียบร้อยแล้ว จากนั้น นำมาวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะเวลาศึกษาตั้งแต่เหตุการณ์เกิดขึ้นกระทั่งจนปัจจุบัน (21 ธ.ค. 2541 – 16 มี.ค. 2542) โดยศึกษาช่วงเวลาของเหตุการณ์ที่ร้อนแรงที่สุด คือ ช่วงเวลาที่สมเด็จพระสังฆราชทรงมีพระลิขิตต่อกรณีวัดพระธรรมกายและพระธัมมชโยเป็นเวลานาน 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน – 31 พฤษภาคม 2542 รวม 91 ฉบับ

เหตุผลที่คัดเลือกกรณีธรรมกายมาศึกษาวิจัย เพราะมีลักษณะการรายงานข่าวแบบกระตุ้นเร้าความสนใจ (Sensational stories) ที่กระเทือนกับสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันศาสนา และกระทบต่อความรู้สึกของผู้อ่านอย่างชัดเจน

สมมติฐานการวิจัย

1. มีการตั้งฉายานามแก่บุคคลที่ตกเป็นข่าวด้วยถ้อยคำที่เป็นเชิงลบมากกว่าฉบับอื่นๆ เช่น พระธัมมชโย เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายจะตั้งคำที่เป็นฉายานาม (Labeling) แตกต่างกัน

ข่าวสด	ใช้คำว่า	ไอ้แว่น
เดลินิวส์	"	ไชยบูรณ์ (ชื่อเดิมก่อนบวชเป็นพระ)
ไทยรัฐ	"	ธัมมชโย

2. ให้พื้นที่กับฝ่ายที่ตกเป็นข่าวได้ปกป้องตนเองมีน้อย(วัดจากการอ้างคำพูด (Quote) ของบุคคลที่ตกเป็นข่าวมีปริมาณมากน้อยเพียงใด) รวมทั้งพื้นที่เสนอข้อเท็จจริงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวในรูปแบบข่าวมีปริมาณน้อยกว่าอีกฝ่าหนึ่ง(ฝ่ายที่เห็นด้วยกับพระลิขิต)

3. ใช้พื้นที่ในการเสนอข่าว และเสนอเป็นรูปแบบเนื้อหาอื่นๆ (เช่น เป็นสกู๊ปพิเศษ ฯ) มากกว่าฉบับอื่นๆ

4. ประเด็นที่ตกเป็นข่าว มักส่งผลลบ (Unfavorable Issue) ต่อชื่อเสียงความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือ ฝ่าย หรือกลุ่มที่ตกเป็นข่าวมากกว่าส่งผลบวก (favorable Issue)

5. ภาพที่ใช้ประกอบข่าว มีการตกแต่งในเชิงล้อเลียนบุคคลที่ตกเป็นข่าวมากกว่าฉบับอื่นๆ

วิธีการวิเคราะห์

หน่วยในการวิเคราะห์เป็นข้อความ แบ่งเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 คือ ข้อความที่ปรากฏในพาดหัวข่าว (Headline) และคำอธิบายพาดหัวข่าว (Readout) ในหน้าแรก โดยทำการบันทึกสิ่งต่อไปนี้ สมญานามที่ใช้เรียกผู้ตกเป็นข่าว (พระธัมมชโย) ประเด็นที่ตกเป็นข่าว ภาพที่ใช้ประกอบพาดหัวข่าว และคำอธิบายภาพและแหล่งข่าว

ส่วนที่ 2 คือ ข้อความที่ปรากฏในส่วนเนื้อเรื่อง อยู่หน้าในของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะทำการบันทึกสิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ พาดหัวข่าวต่อ (Jump head), พาดหัวข่าวรอง (Subhead) ในเนื้อข่าวจะมีหลายประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น กรณีธรรมกาย จะมีเรื่องการคืนที่ดิน การอาบัติราชิก คำสอนที่บิดเบือน การมีพาดหัวข่าวรองจะช่วยสรุปประเด็นให้กับผู้อ่าน ผู้วิจัยจึงใช้พาดหัวข่าวรอง หรือ Subhead ศึกษาประเด็นในเนื้อข่าว และนับจำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวรอง หรือ Subhead หน้าใน เพื่อศึกษาปริมาณการนำเสนอข่าว จากนั้นนำมาเปรียบเทียบปริมาณและสรุปวิเคราะห์ถึงความเป็นกลางของหนังสือพิมพ์ โดยดูจากการอ้างคำพูดของแหล่งข่าวที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการตั้งสมญานามให้กับผู้ที่ตกเป็นข่าวจากพาดหัวข่าวรองนี้ และหากมีภาพประกอบในเนื้อข่าวยังทำการบันทึกการวิเคราะห์ส่วนของภาพประกอบเนื้อข่าวและคำอธิบายภาพ เช่นเดียวกันกับส่วนที่ 1

ส่วนที่ 3 บทความหรือสกู๊ปพิเศษ เป็นหน่วยที่นำมาวิเคราะห์เพื่อตั้งเป็นข้อสังเกตของการวิจัยว่า หากหนังสือพิมพ์ฉบับใดมุ่งตรงมายังผู้ตกเป็นข่าวมาก จะมีการเปิดเนื้อที่มากเป็นพิเศษเพื่อเสนอความคิดเห็นของนักข่าวเอง ซึ่งไม่สามารถนำไปเสนอในข่าวได้อย่างเต็มที่ สิ่งที่บันทึกจากการวิเคราะห์ในบทความจะคล้ายคลึงกับการวิเคราะห์สองส่วนข้างต้น ได้แก่ สมญานามที่ใช้เรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว ชื่อเรื่อง ประเด็นที่นำเสนอ ภาพประกอบ คำอธิบาย และแหล่งข่าวที่หนังสือพิมพ์อ้างถึง

ตารางสรุปการวิเคราะห์เนื้อหาทั้ง 3 ส่วน

สิ่งที่นำมาวิเคราะห์	ส่วนที่ 1 พาดหัวข่าว	ส่วนที่ 2 เนื้อข่าว	ส่วนที่ 3 บทความ
พาดหัวข่าว	✓	-	-
ข้อความขยายพาดหัวข่าว (readout)	✓	-	-
สมญานาม	✓	✓	✓
ประเด็นสำคัญ	✓	✓	✓
พาดหัวข่าวต่อ (Jump Head)	-	✓	-
พาดหัวข่าวรอง (Subhead)	-	✓	-
ชื่อเรื่อง	-	-	✓
ภาพประกอบ	✓	✓	✓
คำอธิบายภาพประกอบ	✓	✓	✓
แหล่งข่าว	✓	✓	✓

และเพื่อให้ข้อมูลมิได้เกิดจากมุมมองการตีความเอกสารของผู้วิจัยแต่ฝ่ายเดียว งานวิจัยนี้ยังได้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกนักข่าวผู้เปิดประเด็นกรณีธรรมกาย และนักข่าวที่รายงานของธรรมกาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจเช็คความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา

การทดสอบสมมติฐาน

การวัดการพิพากษาก่อน

1) การตั้งฉายานามด้วยถ้อยคำที่มีความรุนแรง สะท้อนจากความคิดเห็นมากกว่ามาจากข้อเท็จจริง

2) วัดจากทิศทางของประเด็นที่นำเสนอ ค่อนไปทางลบ (สร้างความรู้สึกไม่ชอบบุคคลที่ตกเป็นข่าว และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตัวบุคคลที่ตกเป็นข่าว) หรือทางบวก และดูว่าประเด็นนั้นเร้าความสนใจมากกว่าหรือนำเสนอข้อเท็จจริงมากกว่า ดังนั้น ประเด็น(Theme)ในแต่ละย่อหน้า เป็นหน่วยในการวิเคราะห์เพื่อวิเคราะห์การรายงานข่าวแบบพิพากษาก่อน[4]

การวัดความยุติธรรมและความเป็นกลาง

วัดจากปริมาณการอ้างแหล่งข่าวระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนธรรมกาย และฝ่ายที่ไม่สนับสนุน (เห็นด้วยกับพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชฯ) หากปริมาณการอ้างแหล่งข่าว (Quote) มีปริมาณเท่ากันแสดงว่าการนำเสนอข่าวมีความยุติธรรม เพราะเสนอเนื้อหาของทั้งสองฝ่าย (Two-sided stories) อย่างสมดุล แต่หากนำเสนอการอ้างแหล่งข่าวโน้มเอียงไปที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสดงถึง ความไม่ยุติธรรมในการนำเสนอ (One-sided stories) มีการเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และมีอคติต่ออีกฝ่ายหนึ่งที่อ้างแหล่งข่าวในจำนวนที่น้อยกว่า[5]

นอกจากนี้ยังทำการวัดจากจำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวรอง โดยพาดหัวข่าวรอง 1 พาดหัวข่าว เท่ากับ 1 ย่อหน้า จากนั้นนับจำนวนย่อหน้า ของแต่ละฝ่ายเปรียบเทียบความมากน้อย เพื่อดูปริมาณการนำเสนอข้อเท็จจริงจากข่าว ซึ่งแสดงถึงการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายเสนอข้อเท็จจริงอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหาการนำเสนอข่าวกรณีพระธรรมกาย โดยนำลักษณะการพิพากษาก่อนที่พบมากที่สุดในหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ มติชน และข่าวสด สรุปลักษณะการรายงานข่าวที่พิพากษาบุคคลที่ตกเป็นข่าวก่อนได้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 พาดหัวข่าว

1. ใช้ถ้อยคำเรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว หรือใช้สมญานามเรียกบุคคลที่ตกเป็นข่าว ในความหมายเชิงลบอย่างรุนแรง และผิดไปจากสภาพที่เป็นอยู่จริงของผู้ตกเป็นข่าว เช่น มติชนตั้งสมญานามพระธัมมชโยว่า “ไชยบูลย์” ซึ่งเป็นชื่อก่อนบวช ทั้งๆที่ยังไม่สึก หรือ เรียกว่า “ไอ้แว่น” ตามความรู้สึกของแหล่งข่าวที่ให้ข่าว เป็นต้น

---

[4] Chang Kuo Kuang. (1999). Auto Trade Policy and the Press : Auto Elite as a Source of the Media Agenda. **Journalism and Mass Communication Quarterly**. Vol 76. No.2. pp 312-324.

[5] Tuchman Gaye.(1972). Objectivity as strategic ritual. **American Journal of Sociology** . Pp 660-679

2. ใช้ภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าว ในตำแหน่งประกอบการพาดหัวข่าวหน้าแรก ซึ่งการนำภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าวเสนอประกอบการเสนอพาดหัวข่าวหน้าแรก มักพบไม่บ่อย การนำเสนอภาพในตำแหน่งพาดหัวข่าวสำคัญของวันนั้น จะยิ่งทำให้บุคคลที่ตกเป็นข่าวเป็นที่รู้จักมากขึ้น และทำให้ข่าววันนั้นถูกนำไปพูดสนทนาแลกเปลี่ยน กลายเป็นกระแสสังคมมากยิ่งๆ ขึ้น

3. ประเด็นที่นำมาพาดหัวข่าวมักเป็นประเด็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ความผิดของผู้ตกเป็นข่าวที่มีหลักฐาน และ 2) เร่งให้มีการนำบุคคลที่ตกเป็นข่าวมาลงโทษ

ส่วนที่ 2 เนื้อเรื่อง

1. การรายงานสถานการณ์ข่าวทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าเหมือนกำลังดูละคร(Drama –driven stories) คือต้องมี 2 ฝักฝ่ายที่ขัดแย้งกันโดยมีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายดี และอีกฝ่ายหนึ่งไม่ดี (Polarization)

2. การเปิดโอกาสให้แหล่งข่าวของแต่ละฝ่ายออกมาแก้ต่างให้ฝ่ายตนไม่เท่าเทียม ฝ่ายที่ตรงข้ามกับฝ่ายที่ตกเป็นข่าวจะได้แสดงความคิดเห็น และได้พื้นที่ในเนื้อข่าวเพื่อเสนอข้อเท็จจริงปริมาณที่มากกว่าฝ่ายที่ตกเป็นข่าวในทางเสื่อมเสีย (One-sided stories) หรือฝ่ายวัดพระธรรมกาย

<u>ตารางที่ 1 สรุปจำนวนพาดหัวข่าวรอง(Subhead)ในเนื้อข่าว</u>

ตารางสรุปจำนวนพาดหัวข่าวรองในเนื้อข่าว โดยนับพาดหัวข่าวรอง 1 เป็น 1 ย่อหน้าเนื้อข่าว จะแสดงเนื้อที่ของการนำเสนอข่าวของทั้ง 2 ฝ่าย ดังนี้ (วิเคราะห์ตั้งแต่ วันที่ 30 เมษายน – 31พฤษภาคม 2542)

วันที่ (พ.ศ. 2542)	**หนังสือพิมพ์มติชน**		**หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**		**หนังสือพิมพ์ข่าวสด**	
	ฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)	ฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย (จำนวนย่อหน้า)
30 เม.ย.	5	1	7	1	2	2
1 พ.ค.	12	2	21	3	32	7
2 พ.ค.	7	4	19	7	21	14
3 พ.ค.	12	3	19	4	7	12
4 พ.ค.	10	1	18	0	21	1
5 พ.ค.	15	0	27	2	24	2
6 พ.ค.	11	0	20	0	19	0
7 พ.ค.	9	1	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	19	1
8 พ.ค.	11	0	17	0	14	0
9 พ.ค.	5	1	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	17	4
10 พ.ค.	9	2	14	3	17	10
11 พ.ค.	12	1	21	1	33	2
12 พ.ค.	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)	24	0	44	0
13 พ.ค.	13	2	-	-	30	0

			(ไม่มีข่าว)	(ไม่มีข่าว)		
14 พ.ค.	12	2	16	5	- (ไม่มีข่าว)	- (ไม่มีข่าว)
15 พ.ค.	9	2	15	4	23	9
16 พ.ค.	14	1	6	0	15	0
17 พ.ค.	7	4	17	6	18	2
18 พ.ค.	11	0	24	0	21	3
19 พ.ค.	15	1	5	0	28	2
20 พ.ค.	12	0	18	0	32	0
21 พ.ค.	9	5	15	0	35	13
22 พ.ค.	10	2	21	1	30	1
23 พ.ค.	12	3	22	4	19	3
24 พ.ค.	17	9	6	16	17	12
25 พ.ค.	13	1	18	2	23	3
26 พ.ค.	14	3	17	8	26	6
27 พ.ค.	13	1	6	0	33	7
28 พ.ค.	14	0	22	0	36	2
29 พ.ค.	10	4	17	6	21	4
30 พ.ค.	6	5	7	8	10	13
31 พ.ค.	2	2	6	13	6	4
รวม	**331**	**63**	**465**	**94**	**693**	**139**

หมายเหตุ หนังสือพิมพ์มติชน และข่าวสด เว้นการเสนอข่าวกรณีธรรมกาย 1 วัน ดังนั้น จึงวิเคราะห์ฉบับละ 31 วันในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐเว้นการเสนอข่าว 3 วัน จึงเหลือจำนวนฉบับที่วิเคราะห์เนื้อหา 29 วันจากจำนวนวันที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด 32 วัน คือตั้งแต่ 30 เม.ย.-31 พ.ค.2542

จากตารางที่ 1 สามารถชี้วัดปริมาณการนำเสนอข่าว ที่สะท้อนยุติธรรมและความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย ผลการวิเคราะห์เนื้อหา ได้ข้อสรุป ดังนี้ คือ นำเสนอย่อหน้าพาดหัวข่าวรองฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกายมากกว่าฝ่ายสนับสนุนธรรมกายทุกครั้ง และน้อยวันที่จำนวนย่อหน้าพาดหัวข่าวรองของฝ่ายสนับสนุนธรรมกายจะมากกว่าฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกาย อย่างไรก็ตาม พบว่าส่วนใหญ่เสนอข่าวของฝ่ายไม่สนับสนุนธรรมกายมากกว่าฝ่ายสนับสนุนธรรมกาย

3. ถ้อยคำสมญานามที่ใช้เรียก มีแนวโน้มเป็นถ้อยคำที่สร้างความเสื่อมเสียชื่อเสียงให้กับบุคคลที่ตกเป็นข่าวมากขึ้นเรื่อยๆ (Negative redefinition) และใช้คำสมญานามในเนื้อข่าวที่สอดคล้องกับสมญานามที่ปรากฏในพาดหัวข่าว

4. ประเด็นที่นำเสนอมักเป็นเรื่อง 1) ความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าวมีหลักฐาน เช่น ที่ดินที่ครอบครอง และพระลิขิตของสมเด็จพระสังฆราชฯ ต่อกรณีวัดพระธรรมกาย และ 2) เร่งให้มีการนำบุคคลที่ตกเป็นข่าวมาลงโทษ เช่น การเรียกร้องใช้กฎนิคหกรรม[6]ลงโทษ

[6] กฎนิคหกรรม หมายถึง ชื่อกรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุเพื่อปราบให้เข็ด

ส่วนที่ 3 บทความพิเศษ (วิเคราะห์เฉพาะหนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์ข่าวสด เนื่องจากส่วนของบทความ พบใน 2 ฉบับนี้)

1. ใช้สมญานามกระทบชื่อเสียงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวด้วยถ้อยคำเดียวกับที่ปรากฏในพาดหัวข่าวหน้าแรก และในเนื้อข่าว

2. มักนำเสนอประเด็น ดังนี้

2.1 ให้ความรู้ขยายประเด็นที่เป็นความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าวแก่ผู้อ่าน

2.2 ตีแผ่ความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.3 ความบกพร่องในการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบในการดำเนินการตัดสินความผิดของบุคคลที่ตกเป็นข่าว เช่น การนำเสนอข่าวความไม่โปร่งใส ความล่าช้าในการตัดสินเอาผิดเพราะเจ้าหน้าที่ฯ รับสินบนจากฝ่ายบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.4 อ้างคำพูดแหล่งข่าวที่ไม่สนับสนุนบุคคลที่ตกเป็นข่าวในปริมาณที่มากกว่าฝ่ายสนับสนุนบุคคลที่ตกเป็นข่าว

2.5 เรียกร้องประชามติ หรือเสียงส่วนใหญ่จากประชาชนไม่ให้สนับสนุนฝ่ายที่ตกเป็นข่าว

การเกิดภาพในใจต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าวของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ทั้งอาจจะมาจากอิทธิพลการชี้นำของแหล่งข่าวหรืออาจจะเกิดจากกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในกองบรรณาธิการข่าวพระการให้ภาพในใจของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ปรากฏผ่านข้อความสมญานามเชิงลบต่อชื่อเสียงบุคคลที่ตกเป็นข่าว, การมีภาพบุคคลที่ตกเป็นข่าวในหน้าแรกประกอบพาดหัวข่าวที่จัดเป็นข่าวที่สำคัญมากที่สุดของของวันนั้น, การอ้างแหล่งข่าว และการให้พื้นที่เพื่อเสนอข้อเท็จจริงแก่บุคคลที่ตกเป็นข่าวน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับฝ่ายตรงข้ามกับบุคคลที่ตกเป็นข่าว และเมื่อเปิดโอกาสให้พื้นที่เสนอข้อเท็จจริงกับฝ่ายบุคคลที่ตกเป็นข่าว ก็มักเป็นการตีแผ่ความผิดที่เกิดขึ้นให้เด่นชัดมากกว่าให้ออกมา แก้ข่าวเพื่อเรียกชื่อเสียงกลับคืนมา พร้อมทั้งระดมให้เกิดประชามติ ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ให้เป็นลบต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าว ซึ่งนอกจากจะเป็นการสะท้อนถึงความไม่เป็นกลางในการนำเสนอข่าว ยังเป็นการพิพากษาบุคคลที่ตกเป็นข่าวก่อน

นักวิชาชีพด้านการข่าว อาจจะไม่ได้ตระหนักรู้เท่าทันให้เพียงพอ จนเป็นเหตุให้อุดมการณ์ที่ยึดถือ ได้แก่ ความเป็นกลางในการเสนอข่าวนั้นลดลงและยังเป็นการประทับตราบุคคลที่ตกเป็นข่าวให้เสื่อมเสียในการรับรู้ของสาธารณชน ซึ่งมองไม่เห็นชัดถึงความเสียหายแต่การประทับตราที่เกิดขึ้นกลับเป็นความเสียหายมหาศาล กระเทือนต่อชื่อเสียง ความเคารพ ยกย่อง อันเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่พึงมีไป และยากที่จะแก้ไขภาพที่ดีนั้นกลับคืนมาได้

ดังนั้น ในฐานะของสื่อมวลชนควรที่ต้องระมัดระวังและตรวจสอบ ปรับปรุงการเสนอข่าวโดยยึดผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง รวมทั้งต้องคำนึงว่าสื่อมวลชนนั้นเป็นสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือและจูงใจให้เกิดประชามติได้ น่าที่จะมีความเข้มแข็งและนำเสนอเรื่องราวที่ดึงเอาอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็นของคนในสังคมไปในทางที่ลดความรุนแรง ไม่มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายให้น้อยลง (ทั้งที่บ้านเมืองไทยไม่ค่อยมีพื้นฐาน

ความขัดแย้งมาจากความแปลกแยกของกลุ่มคนต่างๆ) และคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคล โดยเฉพาะสิทธิในการปกป้องชื่อเสียงของตนเองของบุคคลที่ตกเป็นข่าว จากการนำเสนอข่าวลักษณะพิพากษาก่อนดังที่กล่าวมานั้น

ไม่เพียงแต่บุคคลที่ตกเป็นข่าว กลายเป็นเหยื่อของความเกลียดชัง แม้แต่ครอบครัวของผู้ตกเป็นข่าวพลอยตกเป็นเหยื่อเพียงเพราะนามสกุลเหมือน จากการให้รายละเอียดของผู้ตกเป็นข่าว (Identification) ซึ่งคนเหล่านี้มีความเกี่ยวพันเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่ เป็นน้อง ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องอย่างใดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ได้รับผลกระทบทันทีที่สื่อมวลชนนำเสนอข่าวออกไป รวมทั้งต้องมารับเคราะห์ความเกลียดชังเพราะการนำเสนอข่าวแบบพิพากษาก่อน เช่น กรณี จับผู้ต้องหาผิดตัวคดีเชอรี่ แอน หนึ่งในนั้นเป็นพ่อของลูกสาวที่อยู่ในวัยเรียน ปรากฏว่าเมื่อพ่อของตนถูกจับด้วยข้อหาฆ่านางสาวเชอรี่ แอน ลูกสาวมักจะโดนเพื่อนล้อ และไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย และกว่าคดีจะถึงที่สุดว่าจับตัวคนผิดไป ก็กินเวลายาวนานกว่า 20 ปี ซึ่งสถานการณ์ที่กล่าวนับเป็นเรื่องของการรับรู้ผิดๆ และอย่างมีอคติ ซึ่งเป็นผลจากสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษากลายๆ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยต่อไปหากสามารถวิเคราะห์น้ำหนักถ้อยคำที่กระทบชื่อเสียงของบุคคลที่ตกเป็นข่าวได้จะช่วยให้เห็นน้ำหนักการสื่อความของหนังสือพิมพ์ที่จะกระทบไปยังกลุ่มผู้อ่านมากขึ้น เนื่องจากถ้อยคำเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้อ่านได้ โดยเฉพาะถ้อยคำในหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะใส่ร้ายป้ายสีบุคคลที่ตกเป็นข่าว (Derogatory term) และอาจจะมีการวิจัยต่อๆ ไปที่นำผลจากการวิจัยนี้ไปสร้างเป็นตัวแปรในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาว่าตัวแปรที่ได้จากผลการวิจัยนี้ เป็นสาเหตุให้ผู้อ่านรับรู้เชิงอคติต่อบุคคลที่ตกเป็นข่าวตามถ้อยคำเชิงลบที่หนังสือพิมพ์ใช้หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ผลของการทบทวนวรรณกรรมและค้นหางานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการวิจัยนี้ พบว่า ไม่เฉพาะเนื้อหาลักษณะต่างๆที่มีผลต่อการเกิดอคติในการรับรู้ของผู้อ่านเท่านั้น แต่อาจจะขึ้นกับปัจจัยอื่นๆ เช่น ลักษณะของผู้อ่านเป็นเงื่อนไขประการสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่อาจนำมาเป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งหน้า โดยผู้อ่านแต่ละกลุ่มนั้นมีกรอบประสบการณ์ร่วมต่างกัน (Field of experience) จะตีความระบบสัญลักษณ์เดียวกันนี้แตกต่างกันได้ ซึ่งต้องจำแนกกลุ่มคนอ่านที่จะศึกษาแยกย่อยต่อไปในภายหลังและอาจต้องใช้ระเบียบวิธีวิจัยใหม่ในการค้นคว้าต่อไป

อาชญากรรม : เด็กกับการเลียนแบบ

พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม

บทนำ : ปรากฏการณ์ที่ผ่านมา ...กับเยาวชน

"สื่อ" มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม บวกและลบ สื่อมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร มีส่วนในการชี้นำสังคม และมีส่วนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนที่ยังไม่สามารถแยกแยะ และเลือกเปิดรับสื่อที่ดี หรือปิดกั้นสื่อที่ไม่ดีได้ ในช่วงที่ผ่านมามีข่าวเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้กับปัญหาในชีวิตของตนจนเกิดอันตรายกับชีวิตของตนเอง และคนรอบข้าง ซึ่งไม่ใช่เรื่องใหม่ต่อสังคมไทย เพราะปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว และดูเหมือนว่าความรุนแรงจะมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงและความล่มสลายทางสังคมในที่สุด...

ดังเช่นปรากฏการณ์ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2543 มานี้ ภาพความรุนแรงในสังคมไทยที่ปรากฏผ่านสื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์รายวัน กล่าวเฉพาะเดือนมกราคมเพียงเดือนเดียว ก็มีข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงที่น่าสนใจอย่างน้อย 3 เรื่อง โดยเฉพาะข่าวอาชญากรรมที่เด็กและเยาวชนตกเป็น "เหยื่อ" และ "ฆาตกร" อาทิเช่น

- เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2543 ที่ ท่าประดู่ จ.ระยอง เด็กชายวัฒนชัย ไชยราช อยู่ชั้นประถมปีที่ 5 อายุ 12 ปี และเพื่อน ถูกเด็กชายอีกคนหนึ่งอายุ 15 ปี เรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยม 3 ของอีกโรงเรียนหนึ่ง ยิงด้วยปืนลูกซองกระสุนทะลุหลัง 1 นัด 7 รู เสียชีวิต เหตุเพราะทั้งสองโรงเรียนมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันมาก่อน พาดหัวข่าวระบุว่า "นร.โหดยิงอริชั้น ป.5 ดับคาที่สาหัส 2"[1]

- เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2543 เด็กชายกังสดาล ชำนิกาล อายุ 14 ปี เรียนอยู่ชั้นมัธยม 2 ถูกนักเรียนอีกฝ่ายหนึ่งยิงด้วยปากกา กระสุนเข้าที่ขมับด้านซ้าย บาดเจ็บสาหัส คนยิงซึ่งเป็นเด็กนักเรียนอายุ 15 ปี กล่าวว่า ขณะเกิดเหตุต่อสู้กัน ผู้บาดเจ็บได้ทำร้ายเพื่อนของตนและชักปืนยิงใส่ก่อน ตนจึงยิงตอบ เหตุเกิดที่บางเขน กรุงเทพฯ หนังสือพิมพ์พาดหัวว่า "เด็ก ม.2 ดวลปืนปากกาอุกอาจ หัวกระสุน .22 ฝังขมับสาหัส"[2]

- ไม่กี่วันหลังจากนั้น ที่สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา เด็กชายสำเริง แก้ววิจิตร อายุ

[1] มติชน, 11 มกราคม 2543.

[2] มติชน, 27 มกราคม 2543.

9 ขวบ ถูกเด็กชายอีกคนหนึ่ง อายุ 10 ขวบ ยิงด้วยปืนแก๊ปของพ่อ กระสุนเข้าที่หน้าอก เสียชีวิต เหตุเกิดเพราะเด็กทะเลาะกัน หนังสือพิมพ์พาดหัวว่า “สลดเด็ก 10 ขวบ จ่อยิงเพื่อนดับ”[3]

คงมีข่าวเด็กกับความรุนแรงอีกมาก โดยเฉพาะที่เด็กตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงด้วยน้ำมือของผู้ใหญ่ แต่กรณีตัวอย่างที่ยกมาแสดงไว้ข้างต้นนั้น เป็นกรณีที่ทั้งเหยื่อและผู้ใช้ความรุนแรงล้วนเป็นเด็กด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ที่น่าตระหนกคือ เฉพาะภายในช่วงเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2543 ก็มีข่าวเด็กใช้ความรุนแรงให้เห็นทางหน้าหนังสือพิมพ์อย่างน้อย 3 เรื่อง เด็กที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตทั้ง 3 ราย อายุ 9, 12 และ 14 ปี ในขณะที่ผู้ยิงอายุ 10 ถึง 15 ปี ทั้งผู้ยิงและผู้ถูกยิงเป็นเด็กชาย ทุกกรณีเป็นการใช้อาวุธปืน หนังสือพิมพ์อธิบาย 2 กรณีแรกว่า ผู้ยิงเป็น “นักเรียนโหด” หรือ “เด็กดวลปืน” มีเพียงกรณีหลังที่สื่อมวลชนแสดงให้เห็นว่ารู้สึก “สลด” ที่เด็ก 10 ขวบกลายเป็นฆาตกร[4] และเหตุการณ์ข่าวอื่นๆ ที่มีเด็กและเยาวชนทั้ง ชาย – หญิง ตกเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร” อีกหลายเหตุการณ์มากมาย อาทิเช่น ประเด็นของเรื่องความรักฉันท์ชู้สาว เป็นต้น

จากงานวิจัยของอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ พบว่าในปัจจุบันแม้ว่าจะมีการคุ้มครองเด็กทางกฎหมายและมีการวางกรอบปฏิบัติของสมาคมนักวิชาชีพแล้วก็ตาม แต่กลับพบว่าสื่อมวลชนไทยได้พยายามหลีกเลี่ยงข้อปฏิบัติเหล่านั้น นอกจากนั้นสื่อไม่ได้เป็นตัวแทนของเด็ก เพราะเด็กไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิต สื่อกลับพยายามแยกตัวออกจากแนวความคิด “ผลิตสื่อเพื่อบริการเด็ก”[5]

สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มักมองว่าประเด็นความรุนแรงนั้นขายได้ แม้สื่อจะไม่ใช่ตัวชี้ขาดว่ามีส่วนให้เด็กกระทำความรุนแรง แต่สื่อควรยอมรับว่าพื้นฐานทุกจุดมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียนหรือชุมชนที่อ่อนแอ ดังนั้นสื่อจึงต้องร่วมมือและมีบทบาทในการช่วยปรับปรุงและแก้ปัญหา ที่สำคัญคือ สื่อต้องไม่เพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ควรให้ความสำคัญกับเรื่องที่น่าจะสร้างสรรค์ หรือส่งเสริมมากกว่าที่จะมุ่งขายข่าวแต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันโฆษณา ละคร ภาพยนตร์ก็ต้องมีการปรับ เพราะสิ่งเหล่านี้สะท้อนหลักคิด และนำเสนอภาพความรุนแรงให้กลายเป็นเรื่องธรรมดา ทำให้จริยธรรมและคุณธรรมถูกละเลย

<u>สิทธิการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของเด็ก</u>

ปีนี้เป็นปีที่ 13 ที่ประเทศไทยได้ลงนามให้สัตยาบรรณ และเข้าเป็นประเทศภาคีที่รับรองอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาติ อนุสัญญาดังกล่าวได้รับการยอมรับจากหลายประเทศ

---

[3] กรุงเทพธุรกิจ, 30 มกราคม 2543.

[4] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ทั้งเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร” ? : สู่ทฤษฎีทั่วไปว่าด้วยความรุนแรงในสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, พิมพ์ครั้งแรก, 2546), หน้า 78 - 79

[5] อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง การเสนอภาพของเด็กในข่าวหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

ทั่วโลก ว่ามีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ และครอบคลุมในการส่งเสริมสิทธิเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดให้อยู่รอดปลอดภัย ได้รับการคุ้มครองทุกด้าน และพัฒนาเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยหัวใจสำคัญคือ “สิทธิ” เป็นสิ่งที่ติดตัวมากับเด็กทุกคนในโลก ไม่ใช่สิ่งที่จะถูกหยิบยื่นให้ หรือไม่ได้ให้แต่ผู้ใหญ่และรัฐต้องปกป้องคุ้มครอง และส่งเสริมให้เด็กได้รับสิทธิที่พึงมี โดยไม่มีการแบ่งแยก หรือเลือกปฏิบัติ

เมื่อหันมามองสภาพความเป็นจริงในสังคม ก็คงจะเห็นว่าเด็กของเราจำนวนมากยังคงเผชิญปัญหานานาประการ อีกด้านหนึ่งดูเหมือนอาจจะไม่ชัดเจนนักในสายตาคนทั่วไป ก็คือสิทธิของเด็กที่จะได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้าน และได้รับการยอมรับฟังความคิด และการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเด็ก และในเรื่องนี้มีเนื้อหาที่ระบุถึงสิทธิที่เด็กจะได้รับสื่อหรือข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คือ ข้อบัญญัติที่ 17 ที่กล่าวไว้ว่า รัฐภาคียอมรับในหน้าที่อันสำคัญของสื่อมวลชน และจะประกันว่าเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและวัสดุจากแหล่งต่างๆ กัน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่มุ่งส่งเสริมความผาสุกทั้งทางสังคม จิตใจและศีลธรรม ตลอดจนสุขภาพกายและจิตของเด็กและเยาวชน เพื่อการนี้รัฐภาคีจะ

1) ส่งเสริมให้สื่อมวลชนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่จะมีประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชน

2) ส่งเสริมการพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการป้องกันเด็กและเยาวชนจากข้อมูลข่าวสาร และวัสดุที่เป็นอันตรายต่อความอยู่ดีกินดีของเด็กและเยาวชน[6]

ซึ่งอนุสัญญาฯ เป็นแนวทางกว้างๆ ที่ให้แต่ละประเทศนำไปปรับเป็นกฎหมาย มาตรการและการดำเนินการต่างๆ 13 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ดำเนินการมากน้อยเพียงใดในเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายควรให้ความสนใจติดตามและผลักดันให้เป็นจริง

สรุปได้ว่า สิทธิหน้าที่ของการสื่อสารต้องควบคู่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชนเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิของเด็กในหลักการให้สวัสดิการแก่เด็กและเยาวชน เพื่อมุ่งปกป้องคุ้มครองให้เด็กและเยาวชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความผาสุกทั้งทางสังคม จิตใจ ศีลธรรม และสุขภาพกายของเด็กและเยาวชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาการที่เหมาะสมของเด็กและเยาวชน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

---

[6] สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 – 2544 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2539), หน้า 8 - 9

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) มีนโยบายการปฏิรูปสื่อ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคนและสังคม โดยส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้องอย่างโปร่งใส เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม นำไปสู่ความเข้าใจและการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล โดย

1) ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ทำหน้าที่เสริมสร้างความรู้และทักษะให้กับประชาชน ในการเลือกรับกลั่นกรองและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อมวลชน

2) ให้องค์กรวิชาชีพมีบทบาทในการกำกับดูแล และตรวจสอบสื่อมวลชนทุกประเภทอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้มีจริยธรรมและความโปร่งใสในการผลิต และเผยแพร่สื่อต่างๆ ต่อสังคม รวมทั้งลงโทษผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและเผยแพร่สื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง และเป็นภัยต่อพฤติกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

3) เร่งรัดให้มีการบังคับใช้กฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวกับหลักประกันสิทธิเสรีภาพ และการคุ้มครองบริโภคที่ถูกละเมิดสิทธิจากสื่อ และอาชญากรรมทางเทคโนโลยีการสนเทศให้มีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ[7]

<u>หน้าที่และบทบาทของ “สื่อ”</u>

ปัจจุบันนี้มนุษย์ใช้สื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือช่วยให้สามารถเข้าใจสถานการณ์ในสังคมที่ยุ่งเหยิงสับสน ช่วยให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ดังนั้นสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน จึงมีบทบาทต่อสังคมอย่างมาก บางครั้งความคิดของมนุษย์หรือวิถีทางในสังคมก็ถูกชักนำให้เป็นไปในรูปแบบต่างๆ โดยสื่อสารมวลชน อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคน ย่อมเป็นที่ยอมรับแก่ประชาชน “สื่อ” ช่วยประชาชนได้รับความรู้และความคิดเป็นอันมาก ในหลายกรณีก็ช่วยสร้างโลกทัศน์ใหม่แก่ผู้ชม สื่อมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติ รสนิยม ค่านิยม ตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งเสริมสร้างการเรียนรู้ ความประพฤติ อุปนิสัยของเด็กและเยาวชน สื่อมวลชนเป็นหน่วยของการกล่อมเกลาสังคม (Agent of Socialization) ซึ่งมีอิทธิพลในวงกว้างต่อกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกของสังคม โดยการสังเกตการกระทำของบุคคลหรือสถาบันอื่นผ่านกระบวนการสื่อสาร[8] เด็กและเยาวชนสามารถที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอและการเรียนรู้นี้จะขัดเกลาความเป็นตัวตนของเขา และผลจากการเรียนรู้นั้นจะปรากฏออกมาเป็น “บุคลิกภาพ” สื่อมวลชนมีบท

---

[7] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549), (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544), หน้า 25 - 26

[8] สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 333

บาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ของมนุษย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กและวัยรุ่น

บทบาทของสื่อมวลชนในการกล่อมเกลาสังคม มีดังนี้

1) สื่อมวลชนเป็นแหล่งสารปฐมภูมิ (Primary Source of Information) มีหน้าที่รายงานข่าวสารและสถานการณ์ต่างๆ ไปยังผู้รับสาร ทำให้ผู้รับสารรับรู้ และเรียนรู้ความเป็นไปของบ้านเมือง

2) สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติ การรับรู้ และความเชื่อถือ (Shaping Attitude, Perceptions and Beliefs) ได้จากการนำเสนอสารอย่างบ่อยครั้งและต่อเนื่อง และการทำให้ติดในสื่อ (Heavy Viewer) โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ที่ทำให้เด็กและเยาวชนกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายของการติดสื่อ ทั้งโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ทั้งโดยให้คุณหรือให้โทษ และการทดแทนปรากฏการณ์ที่ขาดไปในตัวผู้รับสาร (The Absence of Alternative Standards)[9]

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่ดีให้กับวัยรุ่น ในสภาพปัจจุบันสื่อมวลชนบางส่วนยังนำเสนอข่าวสาร ตลอดจนสาระบันเทิงที่มีลักษณะสร้างสรรค์น้อย และส่งผลต่อการสร้างพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ไม่เหมาะสมของผู้บริโภคสื่อ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มีธรรมชาติไวต่อการรับรู้และยังขาดการพัฒนาความสามารถในการกลั่นกรองเลือกสรรข้อมูลข่าวสาร สื่อสิ่งพิมพ์ และวิทยุโทรทัศน์ที่มีการเสนอข้อมูลข่าวสาร และสาระบันเทิงที่แสดงออกถึงความก้าวร้าวรุนแรง การแก้ปัญหาด้วยการใช้อารมณ์ อย่างไรก็ตามได้มีความพยายามในการนำเสนอสื่อในรูปแบบของการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อเด็กวัยรุ่นและสังคมทั่วไป แต่ยังนับว่ามีจำนวนน้อยมาก รวมทั้งภาครัฐมิได้ให้การสนับสนุนต่อการนำสื่อประเภทต่างๆ มาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนากลุ่มเด็กวัยรุ่น วัยรุ่นในปัจจุบันจึงได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะกระตุ้นพฤติกรรม ทัศนคติและค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์[10]

ท่ามกลางข่าวสารที่ปรากฏผ่านสื่อ ในแต่ละวันหากไม่มีข่าวสะเทือนขวัญ ข่มขืน การฆ่าตัวตาย หรือการยกพวกตีกันของวัยรุ่นบนหน้าหนังสือพิมพ์ของไทย คงเป็นเรื่องผิดปกติ หรือแม้กระทั่งการเล่นเกมออนไลน์ก็มีแต่ความรุนแรง ภาพสะท้อนดังกล่าวคงปฏิเสธไม่ได้ว่า “สื่อ” มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวัน “สื่อ” มีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ช่วยในการชี้นำสังคม ขณะเดียวกันสื่อก็อาจมีส่วนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ ทำให้เกิดความก้าวร้าวและความรุนแรงขึ้นได้ในสังคมไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ยังไม่สามารถแยกแยะและเลือกเปิดรับสื่อที่ดีได้ เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดอย่างซ้ำซากที่เด็กและเยาวชนใช้ตอบโต้กับปัญหาชีวิตเมื่อยามโกรธแค้น

---

[9] วัชรา คลายนาทร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , 2530), หน้า 117 - 118

[10] คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและดูแลเด็กวัยรุ่น, วัยรุ่นวัยสร้างสรรค์เพื่อสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ จำกัด, 2535), หน้า 49 - 50

หรือผิดหวัง กลายเป็นคำถามที่ยังหาคำตอบไม่ได้ว่าอะไรคือสาเหตุและต้นตอปัญหาที่แท้จริง (ดังเหตุการณ์ข่าวที่นำเสนอในข้างต้น) แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของปัญหามาจากความเสื่อมทรามขอสังคมที่ตกต่ำรุนแรง หรือกล่าวได้ว่าอยู่ในภาวะขั้นวิกฤติ โดย “สื่อ” เป็นแรงกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบ และ “สื่อ” เองก็มีส่วนยั่วยวนให้เด็กและเยาวชนกระทำการโดยขาดความยั้งคิด “สื่อ” จึงถูกสังคมกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุของพฤติกรรมการเลียนแบบ และความรุนแรงของเด็กและเยาวชนทำให้สังคมล่มสลาย

<u>เหตุ : การก่อเกิดของความรุนแรงในเด็ก</u>

การก่ออาชญากรรมขั้นร้ายแรง เช่น การฆ่า ข่มขืน ทำร้ายร่างกาย ฯลฯ ที่มีเด็กเป็นผู้กระทำ โดยในขณะเดียวกัน ภาพความรุนแรงเช่นนี้ก็ยังปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้เกี่ยวข้องให้ความสนใจร่วมกันวิเคราะห์หาทางออกที่เป็นไปได้

“จักรกฤษณ์ คชรัตน์ ในฐานะเยาวชนที่เคยเป็นผู้ติดยาเสพย์ติดเพียงเพราะหลงไปกับภาพที่สื่อนำเสนอ โดยไม่มีผู้คอยชี้นำที่ถูกทาง”[11]

นพ.ศิริชัย หงษ์สงวนศรี อาจารย์ประจำภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้กล่าวว่า “ที่มาของเด็กที่ผิดปกติก็คือ สังคมที่ผิดปกติ เมื่อเด็กป่วย สังคมก็ป่วยด้วย แม้จะเริ่มจากจุดเล็กๆ แต่ก็ทำลายสังคมใหญ่ได้ ส่วนแนวคิดหรือระบบการจัดการกับเด็กที่ประทำผิดในปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง แต่ในทางปฏิบัตินั้นทำไม่ได้ ประกอบกับปริมาณเด็กที่กระทำผิดก็มาก กลุ่มที่จะช่วยได้ก็คือ *สื่อมวลชน* “[12]

ค่านิยมของคนในสังคม : เห็นคุณค่าความรุนแรง กล่าวคือแนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึง “ความรุนแรง” ในสังคมไทยนั้น ด้านหนึ่งแม้ว่าสังคมไทยที่ดูเหมือนสงบเรียบร้อย ให้อภัยง่ายและมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่อีกด้านหนึ่งการแสดงออกถึงความนิยมชมชอบความรุนแรงเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการยอมรับและเห็นคุณค่าความรุนแรง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ การตอกย้ำและการถ่ายทอดคุณค่าผ่านค่านิยมในสังคม สื่อมวลชน และสภาพแวดล้อม คนในสังคมกลายเป็นผู้ที่มีหัวใจดื้อด้านต่อความรุนแรง เพราะเกิดความคุ้นเคยและชาชินต่อความรุนแรง จนไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่โต สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก คนไทยได้รับการถ่ายทอดความรุนแรงผ่านทาง “สื่อมวลชน” คนในสังคมได้รับการกระตุ้นให้เกิดความคิดที่ดีเกี่ยวกับความรุนแรงโดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือผ่านทางข้อเขียน รูปภาพ บทละคร การ์ตูน สิ่งเหล่านี้ เรื่องราวที่สะท้อนอารมณ์ที่เป็นเรื่องความรุน

---

[11] ดูเอกสารประกอบ “การเสวนาเรื่อง ครอบครัว...โรงงานผลิตอาชญากรเด็ก ?” ใน วารสาร จับกระแส ประจำเดือนมีนาคม – เมษายน 2543, มปท., 2543.

[12] เพิ่งอ้าง.

แรงจะสามารถกระชากใจคนได้ดี ทำให้คนเกิดความรู้สึกอยากติดตาม จึงเป็นสิ่งที่สื่อมวลชนนิยมนำเสนอเพื่อผลประโยชน์ทางการตลาด[13] โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิกิริยาของเด็กขณะดูโทรทัศน์ เมื่อเด็กสนใจรายการจะแสดงปฏิกิริยา 3 แบบ ได้แก่ 1) การดูอย่างจดจ่อ 2) การแสดงอารมณ์ร่วม และ 3) การลอกเลียนแบบ สำหรับการแสดงอารมณ์ร่วมหรือคล้อยตามเรื่องราวในโทรทัศน์ เด็กๆ จะมีอารมณ์อ่อนไหวมาก และมักจะแสดงอารมณ์มากกว่าผู้ใหญ่ โดยเฉพาะความรู้สึกหวาดกลัว วิตกกังวล การที่เด็กๆ ถูกกระทบกระเทือนอารมณ์ได้ง่ายเช่นนี้ เด็กๆ กลับรู้สึกกังวลและไม่สบายใจไปได้นานทีเดียว[14]

อาทิเช่น *ภาพยนตร์* – ในปัจจุบันภาพยนตร์แอ็คชั่นที่เน้นการใช้กำลัง ใช้อาวุธเข้าห้ำหั่นกัน ฆ่ากันอย่างง่ายๆ และถ้าจะให้มีคนดูมากต้องเน้น “โหดสะใจ” ต้องมีเลือดกระจายเต็มหน้าจอ การดำเนินเรื่องต้องสามารถหักมุม หักความรู้สึกคนอย่างเข้าถึง เพราะหากนำเสนอแบบหนังคาวบอยสมัยก่อน มีการยิงกันบนหลังม้า ตายกันบ้าง คนก็จะบอกว่าจืดไป ไม่สะใจ ดังนั้นภาพยนตร์ที่ออกมาจะต้องกระทบจิตใจคนอย่าง*แรงที่สุด น่ากลัวที่สุด หวาดเสียวที่สุด โหดที่สุด* เพื่อให้เกิดความสะใจในจิตใจ ภาพยนตร์เรื่องนั้นจึงนำออกฉายได้รับความนิยมในตลาด[15]

ซึ่งสื่อมวลชนแต่ละประเภทมีการนำเสนอเนื้อหาถึงผู้รับแตกต่างกันไป สื่อมีอิทธิพลทั้งในทางบวกและทางลบต่อบุคคลต่างกัน เช่น ภาพยนตร์ประเภทบู๊ อาจจะเหมาะกับผู้ใหญ่ เพราะสามารถผ่อนคลาย หรือระบายความรุนแรงในตัวออกไปได้ แทนที่จะก้าวร้าวกับคนหรือสิ่งของ แต่ภาพยนตร์ประเภทนี้ไม่เหมาะสมกับเด็ก เพราะจะมีการเลียนแบบในทางที่ไม่ดี[16] และในระยะหลังคือเกมวิดีโอ ก็มีส่วนปลูกฝังความรุนแรงในแก่เด็ก เช่น มีรายงานข่าวการศึกษา 2 ชิ้น ในวารสารว่าด้วยบุคลิกภาพและจิตวิทยาสังคมว่า การเล่นวิดีโอเกมที่รุนแรง ในนักศึกษา 200 คน พบว่าความต้องการเอาชนะในเกมรุนแรงนั้น บ่อยครั้งถ่ายโอนมายังชีวิตจริง นอกจากนี้ยังพบว่าแม้ภาพยนตร์สำหรับเด็ก[17]

---

[13] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “สังคมแห่งความรุนแรง พฤติกรรมสั่งสมความเลวร้าย” ใน สังคมทุรชน : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม, (กรุงเทพฯ : ซัคเซสมีเดีย, พิมพ์ครั้งแรก, 2539), หน้า 52 – 53

[14] กมลวรรณ โล่ห์สิวานนท์, ความรุนแรงในข่าวโทรทัศน์กับทัศนคติความรุนแรงของนักเรียนระดับมัธยมปลาย, (วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534)

[15] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 55

[16] สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 160

[17] อ้างถึงใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, “วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง : พฤติกรรมเบื้องลึกที่ยากจะแก้ไข” ใน ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์ สันติภาพ...ความหวังที่ปลายรุ้ง, (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งแรก, 2543), หน้า 27

หนังสือพิมพ์ – การพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันจะใช้คำหรือข้อความที่รุนแรงประการหนึ่งเพื่อขายข่าวและตอบสนองคนอ่าน การใช้ภาพจะเป็นภาพเหตุการณ์ที่โหดร้าย ตอบสนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นของคนในสังคม รวมไปถึงการใช้ภาษาเขียนที่ค่อนข้างรุนแรงกระแทกกระทั้งอย่างไม่สมควร[18]

ข่าวความรุนแรงโหดรายที่นำเสนอหลายครั้ง เปรียบเสมือนเป็นดาบ 2 คม ที่ด้านหนึ่งเพื่อเป็นกระจกส่องให้สังคมเห็นว่าเกิดอะไรขึ้น เพื่อระมัดระวังป้องกัน แต่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดความเฉยชาของคนในสังคมต่อความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับข่าวการฆ่าคนตาย ซึ่งกลายเป็นเรื่องปกติไปแล้วในสังคมไทย

บทละคร การ์ตูน – ค่านิยมที่สอดแทรกมากับบทละครและภาพยนตร์การ์ตูนจำนวนมาก คือ การปลูกฝังความรุนแรงในจิตใจของผู้ชม เพราะเนื้อหาจะเน้นในเรื่องของความเป็นลูกผู้ชายของพระเอกที่สามารถเอาชนะอธรรม ด้วยการต่อสู้แบบดุเดือดรุนแรง สอดแทรกความคิดว่า การฆ่าคนอธรรมเป็นสิ่งที่ถูก การฆ่าหรือทำร้ายกัน เพื่อปกป้องความชอบธรรมของสังคมเป็นสิ่งที่ดี และยิ่งรุนแรงมากจะยิ่งสะใจมาก สิ่งนี้เป็นการปลูกฝังแนวความคิด ความเคยชินและความรู้สึกชอบไปโดยไม่รู้ตัว ทำให้กลายเป็นรากความคิด รากอารมณ์ความรู้สึกและฝักรากลึกมาสู่การดำเนินชีวิตประจำวันโดยไม่รู้ตัว[19] เช่น การ์ตูนสโนว์ไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด ก็มีฉากความรุนแรงปรากฏอยู่ และปรากฏมากขึ้นด้วย กล่าวคือฉากความรุนแรงเพิ่มขึ้นจากที่เคยมีเรื่องละราว 6 นาที ในพ.ศ.2484 มาเป็นเรื่องละ 9 นาที ในพ.ศ.2542[20]

อีกทั้งยังก่อให้เกิดมีการกระทำเลียนแบบดาราที่แสดงเพราะมีค่านิยม มีทัศนคติที่ดีต่อตัวผู้แสดง นอกจากนั้นเนื้อหาของเรื่องจะให้คุณค่าแก่พระเอกว่าเป็น “ฮีโร่” ทำให้เกิดการยอมรับในความเก่งกาจสามารถแบบผิดๆ และก่อให้เกิดการเลียนแบบอย่างความเลวร้ายของตัวละครที่ไม่ดีสำหรับคนบางกลุ่มที่ถูกสังคมปฏิเสธว่า เป็นคนไม่ดีในชีวิตจริง

ดังเช่น เหตุการณ์หนุ่ม อายุ 17 ปี ฆ่าข่มขืน ด.ญ.3 ขวบ เป็นธรรมดาที่เด็กหนุ่มมักจะมีฮีโร่ในใจ ฮีโร่ของเขา คือ สรพงษ์ ชาตรี พระเอกตลอดกาล เด็กหนุ่ม ได้ให้ข้อมูลว่า “บทบาทของเขาเข้าถึงอารมณ์ดี รู้สึกเขาเป็นลูกผู้ชายดี ผมอยากเป็นลูกผู้ชายอย่างสรพงษ์” เด็กหนุ่มชอบดูหนังบู๊ เขาให้เหตุผลว่า “สนุกดี ยิ่งเลือดท่วมจอ ยิ่งชอบ ดูแล้วสะใจ โล่งใจ ทำให้สบายใจ หายเครียด”[21]

นอกจากนี้บทละคร ภาพยนตร์ การ์ตูนก่อให้เกิดการเลียนแบบอย่าในทางลบ ถ้าใส่ค่านิยมที่ผิดด้านความรุนแรงลงไป เช่น ละครที่มีเนื้อหาไปในทางชู้สาว ก็จะมีบททะเลาะตบตีกัน ใช้

---

[18] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 55 - 56

[19] เพิ่งอ้าง, หน้า 56 - 57

[20] อ้างถึงใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 27

[21] อรสม สุทธิสาคร, อาชญากร เด็ก?, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), พิมพ์ครั้งที่ 3, 2544), หน้า 76

คำผรุสวาท แสดงอารมณ์โกรธแค้นต่อกัน ตัวละครบางตัวที่มีความเศร้าระทมมาก จนกระทั่งตัดสินใจฆ่าตัวตาย หรือตายเพื่อความรัก ซึ่งเป็นการหลีกหนีชีวิตจริง เนื้อหาละครเหล่านี้จะมีอิทธิพลในการเป็นแบบอย่างและเป็นรากฐานค่านิยมของคนในสังคม ที่เมื่อโกรธแค้นมากก็สามารถกระทำได้อย่างรุนแรงโดยไม่รู้สึกอะไร ก่อให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดไปจากมาตรฐานที่ควรจะเป็น

<u>ทฤษฎีการปลูกฝัง : กับการเลียนแบบ</u>

Gerbner George ได้กล่าวถึงทฤษฎีการปลูกฝัง สำหรับใช้อธิบายถึงผลกระทบจากการชมโทรทัศน์ เพื่อการรับรู้ของประชาชน ทัศนคติและคุณค่า Gerbner และทีมงานของเขาเริ่มงานวิจัยด้วยข้อโต้แย้งว่า โทรทัศน์ได้กลายเป็นตราสำคัญแห่งวัฒนธรรมของสังคม โทรทัศน์กลายเป็นสมาชิกหลักที่สำคัญของครอบครัว คือโทรทัศน์เป็นสิ่งที่บอกถึงเรื่องราว และเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ชมที่ชมโทรทัศน์มากนั้น โทรทัศน์จะผูกขาดทางด้านความคิดของผู้ชม และเป็นแหล่งกำเนิดของข้อมูล ความคิด และความรู้สึกตัว ทำให้ผู้ชมมีข้อมุล ข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกว่า “การปลูกฝัง”[22]

โดยเฉพาะการที่ละครนำเสนอฉากตบตี หรือการแสดงออกด้วยวาจาและท่าทางที่ปฏิบัติต่อผู้ที่ถูกกดขี่เยี่ยงคนใช้อย่างรุนแรง คงเป็นเรื่องที่น่าห่วงอย่างยิ่งว่า เด็กอาจจะจดจำไปเป็นแบบอย่างในชีวิตจริงต่อไปก็ได้ โดยอาจเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ ที่สำคัญการที่เด็กได้รับรู้ถึงการแสดงความรุนแรงในครอบครัวทั้งทางกาย จิตใจ ทางเพศ หรือทางวาจาผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ นับเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ความรุนแรงดังกล่าวทางอ้อม ซึ่งหากมีการสะสมประสบการณ์ดังกล่าวเป็นเวลานาน เด็กก็จะคิดว่าเป็นเหตุการณ์ปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในครอบครัวธรรมดาทั่วไป ซึ่งเด็กก็จะมีแนวโน้มเติบโต กลายเป็นคนที่อาจกระทำการรุนแรงเสียเองในอนาคต แม้ว่าความรุนแรงโดยทั่วไปที่พบจะเป็นความรุนแรงด้วยวาจา เช่น การใช้วาจาที่รุนแรงอย่างเมามัน แต่ความรุนแรงทางวาจาก็อาจจะสามารถบานปลายพัฒนาไปเป็นความรุนแรงทางกาย หรือที่เรียกว่า “Verbal abuse can escalate to physical abuse” ได้ในที่สุด โดยที่เจ้าตัวอาจไม่ได้ตั้งใจหรือจงใจให้เป็นเช่นนั้น การนำเสนอของเรื่องราวต่างๆ ทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ ย่อมต้องมีอิทธิพลต่อเด็กไม่มากก็น้อย ทั้งในแง่ของการปลูกฝังแนวคิด ค่านิยม วิธีคิด คำพูด ตลอดจนท่าทีและบุคลิกภาพที่อาจจะส่งผลต่อความเป็นตัวตนของเด็กได้ในอนาคต[23] นอกจากนี้ยังพบว่าสารใดที่กระทบ

---

[22] Gerbner George, “Cultivation Theory” In Communication Theories : Origins, Methods and Uses in the Mass Media, (Addison : Wesley Longman Inc., 2001), p. 268

[23] รัชนีกร โชติชัยสถิตย์, ไพรม์ไทม์กับการปกป้องคุ้มครองเด็ก นโยบายที่ต้องทบทวน, มติชน, 24 กันยายน 2547, หน้า7.

Frame of Reference แม้รับเพียงครั้งเดียวก็อาจมีอิทธิพลต่อทัศนคติ หากไม่กระทบ เด็กก็จะสะสมความรู้นั้นเรื่อยๆ ไป (Accumulative) ซึ่งจะมีผลต่อทัศนคติในระยะยาว[24]

Michale Morgan และ Nancy Signorielli ได้อธิบายถึงแนวคิดการปลูกฝังเชิงวิเคราะห์ : กระบวนการทางความคิดและระเบียบแบบแผน (Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology) ว่า โทรทัศน์ช่วยเตือนความทรงจำ และย้ำความคิดว่า ชีวิตก็เหมือนในโทรทัศน์ โทรทัศน์กลายเป็นแหล่งการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอย่างไม่หยุดนิ่ง ด้วยบทบาททางพฤติกรรมโดยทั่วไปแล้ว สาระที่โทรทัศน์ได้ปลูกฝังลงในจิตสำนึกนั้นไม่เหมาะสม โดยเฉพาะกิริยาท่าทางที่ผิดแปลกและความคิดที่หยาบคาย หลอกลวง และการคาดเดาเอาเองถึงความจริงของชีวิต[25]

ดังที่ สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า *"ความคิด"* เป็นสิ่งที่คนทั่วไปให้ความสำคัญน้อยกว่าการปฏิบัติ หรืออาจให้ความสำคัญอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ค่อยมีใครใส่ใจ หรือให้เวลาลงรายละเอียดกับความคิดน้อย ทั้งๆ ที่ความคิดคือตัวนำการปฏิบัติ เช่นเดียวกับความรุนแรง *ความคิดที่รุนแรง* คือ ต้นทางของการปฏิบัติที่รุนแรง หากเราทำความรู้จัก และทำความเข้าใจกับความคิดที่รุนแรงเสียแต่วันนี้แล้ว คงไม่มีใครปล่อยให้ลูกของตนสั่งสมความคิดที่รุนแรง จนบ่มเพาะกลายเป็นคนที่มีพฤติกรรมรุนแรงต่อไปอย่างแน่นอน หากจะดูวงจรของเด็กคนหนึ่งว่า การที่เขามีความคิดรุนแรงและนำไปสู่พฤติกรรมรุนแรงนั้นมีวงจรอย่างไร จะพบว่าเด็กกลุ่มนี้ตอนเริ่มต้นมักจะอยู่ในสภาพอ่อนแอ หรือรู้สึกว่าตนเองถูกกระทำ เด็กอาจถูกละเลยทอดทิ้ง ถูกทำร้าย ถูกทำให้เครียดและกดดัน หรืออาจรับ *สื่อ* แล้วเกิดความรู้สึกเครียด"[26]

จากการศึกษาถึงปัญหาความรู้สึกของนักเรียนขณะดูข่าวอาชญากรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่ม 1 ความรู้สึกของนักเรียนขณะดูเหตุการณ์ที่ผู้ร้ายกำลังต่อสู้กับตำรวจ ภาพขณะเกิดการวิสามัญฆาตกรรม ภาพขณะที่ผู้ร้ายกำลังต่อสู้กับตำรวจ ภาพขณะเกิดการวิสามัญฆาตกรรม ภาพขณะที่ผู้ร้ายกำลังใช้อาวุธ เช่น มีด ปืน ฯลฯ จี้ตัวประกัน ภาพสภาพศพที่ถูกฆ่าตายในสถานที่

---

[24] สุกัญญา ตีระวนิช, "อิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร" ใน รายงานสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การสื่อสารเพื่อเด็กและเยาวชนไทย, (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

[25] Michale, Morgan and Nancy, Signorielli, "Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology" In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research, (London : Sage Publication, Inc., 1990), p. 13 - 23

[26] สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์, "ความคิด ต้นตอของความรุนแรง จากความคิดสู่การกระทำรุนแรง" ใน จุลสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในครอบครัว ทอฝัน...ปันรัก, ปีที่ 3 ฉบับที่ 14 เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2543, หน้า 5

เกิดเหตุ เห็นบาดแผลเหวอะหวะและเลือดนอง และภาพสภาพเหยื่อที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสและกำลังถูกนำส่งโรงพยาบาล พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่กังวลใจมาก กลัว สลดใจ เกิดความหวาดระแวงและอยากจะหลีกเลี่ยง

กลุ่ม 2 ภาพขณะเกิดเหตุการณ์การรุมประชาทัณฑ์ผู้กระทำความผิด และภาพเหตุการณ์ทะเลาะวิวาท ชกต่อยตบตี และภาพการเผชิญหน้าของเหยื่อที่กำลังชี้ตัวผู้ต้องหา พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่ค่อนไปทางกังวลใจ กลัว สลดใจ และมีความหวาดระแวงเพียงเล็กน้อย

กลุ่ม 3 ภาพการทำแผนประกอบคำรับสารภาพของผู้ต้องหา พบว่า นักเรียนมีความรู้สึกส่วนใหญ่ไม่ได้รับความกระทบกระเทือน กล่าวคือ รู้สึกเฉยๆ ค่อนข้างมาทางรู้สึกชอบ และไม่เครียดเล็กน้อย[27]

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า ปัญหาที่เกิดกับนักเรียนจากการนำเสนอข่าวอาชญากรรมในสื่อโทรทัศน์ พบในระดับมากที่สุด 6 ปัญหา ได้แก่

1) ข่าวอาชญากรรมที่เสนอถึงขั้นตอนและวิธีการกระทำความผิด โดยเฉพาะในการทำแผนประกอบคำรับสารภาพ ทำให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้วิธีการประกอบอาชญากรรม

2) ข่าวอาชญากรรมที่นำเสนอทางโทรทัศน์กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเลียนแบบ ก่อการกระทำผิดขึ้นได้

3) ข่าวอาชญากรรมที่เสนอภาพเหตุการณ์ระทึกขวัญ ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดปัญหาทางอารมณ์ เช่น ความเครียด ความกลัว หรือความหวาดผวา เป็นต้น

4) เด็กและเยาวชนที่ติดตามเหตุการณ์จากข่าวอาชญากรรมเป็นประจำ ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเคยชินว่า เหตุการณ์เหล่านั้นเป็นเรื่องธรรมดา

5) เด็กและเยาวชนที่เห็นการนำเสนอข่าวอาชญากรรมจัดว่าสื่อมวลชนละเลยสิทธิเด็กและเยาวชน การพัฒนาเด็ก

6) เด็กและเยาวชนที่ดูข่าวอาชญากรรมเป็นประจำ จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง และมีจิตใจแข็งกระด้าง[28]

Bo Reimer และ Karl E.Rosengren ได้กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมและการดำเนินชีวิต (Socialization and Life - Styles) เป็นการปลูกฝังหรืออบรม อาจเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะนำไปสู่การเป็นการขัดเกลาทางสังคม มี 2 ประการ คือ

1) สะสมความรู้จากการค้นคว้า เป็นการขัดเกลาทางสังคมเท่าที่สามารถทำได้ในทุกๆ ทางที่มีความเกี่ยวพันกับกระบวนการปลูกฝัง

---

[27] พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม, แนวทางการปกป้องคุ้มครองนักเรียนจากข่าวอาชญากรรมที่นำเสนอในสื่อโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 157 - 158

[28] เพิ่งอ้าง, หน้า 158

2) เริ่มด้วยการเข้าใจส่วนประกอบต่างๆ อันลึกซึ้งของการขัดเกลาทางสังคม (ก่อนการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่กระบวนการปลูกฝังที่สำคัญ) โดยการแยกแยะกระบวนการปลูกฝัง[29]

สื่อมวลชนเปรียบเสมือน *องค์กรการปลูกฝัง (The Mass Media As Cultivation Agents)* ปลูกฝังคุณค่า รูปแบบของชีวิตและสื่อ (Values, Life – Styles and the Media) หากเด็กและเยาวชนเกิดความรู้สึกเครียด หลังจากรับ “สื่อ” ผลกระทบต่อมาคือเด็กจะปราศจากความหวังใดๆ และกลายเป็นคนแยกตัว เมื่อกดดันมากเข้า จะทำให้เด็กอยู่ในภาวะเพ้อฝัน นึกคิดไปต่างๆ นานาในทางที่ไม่ดี เช่น อาจคิดที่จะทำร้ายคนอื่น เพื่อจะชดเชยความรู้สึกอ่อนแอและสิ้นหวังของตนเอง และเมื่อเพ้อฝันซ้ำๆ ซากๆ เด็กก็จะเริ่มคิดวางแผนปฏิบัติการรุนแรง และลงมือปฏิบัติในที่สุด[30]

หลังจากที่เด็กกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รุนแรงออกไปแล้ว เด็กบางคนอาจรู้สึกกลัวผลที่ตามมา โดยเขาอาจหนีจากปัญหา เช่น กรณีที่เด็กยิงเพื่อน แล้วยิงตัวเองตายตาม หรือเด็กอาจตั้งปณิธานว่าจะไม่ทำอีก เพราะรู้สึกกลัวผลที่จะเกิดตามมา หรือเด็กบางคนอาจหลอกตัวเองว่า สิ่งที่ตนเองทำไปนั้นไม่เป็นไร ซึ่งถ้าเป็นกรณีเช่นนี้ เด็กคนนั้นจะก้าวเข้าสู่สภาวะที่ก้าวร้าวต่อไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

พฤติกรรมความรุนแรง จึงเกิดมาจากต้นตอความคิดในแง่ลบที่เกิดขึ้นในตัวคนๆ หนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นความเกลียดชัง ความเคียดแค้น ความพยาบาทอาฆาต หรือความต้องการทำร้ายผู้อื่น บวกกับประสบการณ์ที่ตนเห็นความรุนแรงอย่างซ้ำซาก เช่น เห็นการยิงกันในจอโทรทัศน์บ่อยๆ เล่นเกมฆ่าฟันกันหลายๆ ครั้ง หรือประสบการณ์ที่เจอกับตัวแม้เพียงครั้งเดียว เช่น ถูกเพื่อนทำร้าย ถูกพ่อเตะ ฯลฯ ร่วมกับการขาดทักษะในการจัดการกับปัญหา คือ ไม่สามารถคิดหาวิธีจัดการกับปัญหาอย่างเหมาะสมได้ เมื่อคนๆ หนึ่งมีปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมา จะส่งผลให้คนนั้นกลายเป็นคนมีพฤติกรรมที่รุนแรงได้

<u>สื่อมวลชนศึกษา (Media Education) : สังคมต้องรู้เท่าทันสื่อ</u>

Keval J.Kumar ได้กล่าวว่า สื่อมวลชนศึกษา คือ การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้และทักษะเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสื่อมวลชนสมัยใหม่ ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ จนเกิดกระบวนการวิพากษ์

---

[29] Bo Reimer and Karl Rosengren, E. “Cultivated Viewers and Readers : A Life – Styles Perspective” In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research, (London : Sage Publication, Inc., 1990), p. 182 - 189

[30] สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 5

วิจารณ์สื่อ เพราะสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคคลในสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านความคิดและพฤติกรรม[31]

Art Silverblatt ได้กล่าวไว้ในการประชุม National Leadership Conference Media Literacy ได้ให้คำจำกัดความพื้นฐานของสื่อมวลชนศึกษาว่า คือความสามารถของประชาชนที่จะเข้าถึง แยกแยะและสร้างสรรค์ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อให้ได้สิ่งต้องประสงค์อันสำคัญ[32]

The National Telemedia Council (NTC) ได้ให้คำจำกัดความ สื่อมวลชนศึกษา ว่า เป็นความสามารถในการเลือก การเข้าใจที่เข้าถึงภายในข่าวสาร ข้อมูล ลักษณะรูปแบบ การกระทบกระเทือน อุตสาหกรรมการผลิต ผลต่อปัญหา การประเมินค่า การสร้างสรรค์และการตอบสนองอย่างรอบคอบต่อสื่อที่บริโภค เป็นภาพที่เกิดมาจากจิตใจ เป็นผลจากการตัดสินใจ จะต้องใช้ใจในการพิจารณาตัดสินถึงผลสะท้อนทุกเพศ ทุกวัย ดังต่อไปนี้

1) เกิดการรับรู้อันสำคัญในการสร้างตัวเลือก และการจัดการกับเวลาที่ใช้ไปกับสื่อ

2) ความชำนาญในการเรียนรู้อันสำคัญต่อการมอง และศึกษาสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ เพื่อทำการแยกแยะ และตั้งคำถามว่า สิ่งใดที่อยู่ในประเด็นของเรื่อง วิธีการผูกเรื่อง และอะไรที่สามารถจะเกิดขึ้นได้[33]

โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก (กสด.) ได้ให้ความหมายว่า “สื่อมวลชนศึกษา” (Media Education) คือ การเรียนรู้เพื่อที่จะสามารถเลือกรับ เข้าใจ (ในรูปแบบ เนื้อหา อุตสาหกรรมการผลิต ผลกระทบ) รู้จักตั้งคำถาม ประเมินและมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างมีเหตุมีผลต่อสื่อที่บริโภค สื่อมวลชนศึกษาเป็นการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อให้เกิดการรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ และมีปฏิกิริยาสะท้อนทั้งทางบวกและลบต่อการรับสื่อ ทักษะดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับคนในสังคมที่เทคโนโลยีการสื่อสารเจริญรวดเร็ว[34]

รศ. ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ กรรมการบริหารหลักสูตรนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้กล่าวว่า ปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรุนแรง สื่อลามก ยาเสพติด การมีเสรีภาพทางเพศอย่างไร้ขอบเขต การหลงใหลวัตถุนิยม การคลั่งเกมอินเทอร์เน็ต ความเสื่อมของศาสนาและจริยธรรม หลายคนบอกว่าล้วนมีสาเหตุเชื่อมโยงกับสื่อ โดยเฉพาะปัญหาของเด็ก

---

[31] Kumar, keval, J. Media Education Communication and Public Policy, (Bombay : Publishing House, 1995), p. 8

[32] Art Silverblatt, Media Literacy : Keys to interpreting media messages, (London : Westport, 1995), p. 2

[33] Art Silverblatt and Eliceiri Enright, Ellen, M. Dictionry of Media Literacy, (Westport, Ct : Greenwood Press, 1997), p. 48

[34] โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก, สื่อมวลชนศึกษา, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

และวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “อัพยา – ท้าตี – ฟรีเซ็กส์” *สื่อ* ก็ถูกตราหน้าว่า คือ *ผู้ร้าย* คือผู้ที่ควรถูกควบคุม เปิดหนังสือพิมพ์หน้า 1 ก็จะเห็นข่าวข่มขืน หรืออาชญากรรมเต็มเกลื่อน พลิกดูนิตยสารต่างประเทศก็เต็มไปด้วยเทคนิคทางเพศรส สื่ออินเทอร์เน็ตก็มากด้วยเวปไซต์ภาพเปลือย โทรศัพท์มือถือก็โหลดรูปลามกได้ 24 ชั่วโมง[35] นพ. ประเวศ วะสี บอกว่า *สื่อมวลชนต้องปรับกระบวนทัศน์ใหม่* คือ ปรับจาก *สื่อความเห็นมาเป็น* <u>สื่อความรู้</u> จึงจะสามารถสร้างความรู้ให้กับประชาชน[36] แต่ คุณบัณฑูร ล่ำซำ ก็บอกว่า *ไม่มีใครบังคับสื่อได้แม้แต่กฎหมาย* โลกของสื่อ หนีไม่พ้นความจริงของ “โลกธุรกิจอยู่ในความครอบงำของอำนาจทุน”[37]

ทางออกของปัญหา จึงควรใช้แนวคิดเชิงพุทธ ที่เราต้องพึ่งพาตนเองโดยการ “เรียนรู้สื่อและเท่าทันสื่อ” เพราะควรจริงแล้ว “สื่อ” จะมีอิทธิพลต่อปัญหาดังกล่าวข้างต้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับ *ความเข้มแข็ง และรู้เท่าทันสื่อของตัวเราเอง* ถ้าเรา *อ่านสื่อออก* วิเคราะห์ได้ว่า สื่อที่เห็นนั้น อะไรคือความจริง อะไรไม่จริง อะไรคือสิ่งที่สื่อสร้างขึ้นแบบเหนือความจริง เพื่อจูงใจคน เราก็มีภูมิคุ้มกันพอ สิ่งเหล่านี้ต้อง *สอนกันตั้งแต่เด็ก เหมือนฉีดวัคซีนป้องกันพิษสื่อ* แต่ยังมีผู้คนอีกมากมายที่ด้อยการศึกษา ยังขาดความรู้และข้อมูลที่ถูกต้องเพียงพอจะเลือกสรรหรือวินิจฉัยได้เองว่าอะไรถูก อะไรควร อะไรควรเชื่อไม่ควรเชื่อ โดยเฉพาะ “วัยรุ่น”

“วันเวลาได้พิสูจน์ตัวของมันเองแล้วว่า สภาพพื้นฐานทางสังคมไทยนั้นยังอ่อนแอและเปราะบางอยู่มาก ประชาชนมากมาย โดยเฉพาะที่อยู่ต่างจังหวัด ได้ใช้ชีวิตหลงระเริงไปตามการชักนำของสื่อทางโทรทัศน์ ภาพยนตร์และสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ด้วยความรู้เท่าไม่ทันกาล และเมื่อเกิดสภาพเศรษฐกิจถดถอยขึ้น ทำให้กลายเป็นหนี้สินรุงรัง และเช่นกัน สื่ออีกเช่นกันที่ชี้นำและเลือกทางออกคือ *การฆ่าตัวตาย* ให้ผู้คนมากมายเหล่านั้น”[38]

“บุญคุณต้องทดแทน แค้นนี้ต้องชำระ” บรรดาคอหนังยุทธจักร ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่มีใครที่ไม่เคยได้ยินประโยคนี้ ทั้งบางคนยังถือเป็นคติประจำใจอีกด้วย *บุญคุณต้องทดแทน...*ไม่มีใครปฏิเสธ และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เด็กๆ ได้ยึดถือปฏิบัติ แต่ต้องโดยมิใช่ไม่คำนึงถึงชั่วดี *แค้นนี้ต้องชำระ* มิใช่มีแต่ในหนังจีนเท่านั้น ในหนังไทยก็มี หนังฝรั่งก็มี ยิ่งหนังคาวบอย ใช้ปืนดวลกันเป็นตระกูลๆ พวกนี้จะไม่แก่ตาย เพราะล้างแค้นกันตายหมด การ์ตูนที่เด็กๆ ดู ตั้งแต่สมัยก่อนก็มีมาตั้งนานแล้ว เช่น เรื่องมดแดง มดเอ็กซ์ เด็กดูเข้าก็เอาเป็นแบบอย่างไป *เหตุผลที่เด็กมักจะรับเอา*

---

[35] วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, สังคมต้องรู้เท่าทันสื่อ ใน สาส์นนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ 3 ฉบับพิเศษ ครบรอบ 5 ปี สิงหาคม 2546

[36] อ้างถึงใน, เพิ่งอ้าง.

[37] อ้างถึงใน, เพิ่งอ้าง.

[38] อรอนงค์ อินทรจิตร และนรินทร์ กรินชัย, ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 38

เรื่องความรุนแรงเป็นแบบอย่างกันง่ายๆ เพราะเด็กทุกคนมีธรรมชาติของความก้าวร้าวอยู่ในตัว เด็กมีแนวโน้มที่จะใช้ความก้าวร้าวอยู่แล้ว ธรรมชาติของมนุษย์นั้นการทำลายง่ายกว่า สะใจกว่า การสร้าง เพราะการทำลายจะทำให้มนุษย์รู้สึกปลอดภัย ใครที่เราเห็นว่าจะเป็นปัญหากับเรา ถ้าเราทำลาย เอาให้ตาย เมื่อเขาเจ็บ เมื่อเขาตาย เราจะรู้สึกปลอดภัย เพราะหมดศัตรู

"เวลาเด็กดูหนังประเภทแก้แค้น รุนแรง เด็กจะเอาตัวเอง "อิน" เข้าไป ด้านหนึ่งเป็นการระบายความก้าวร้าวในตัว แต่ถ้าดูบ่อยๆ จะชาชิน เห็นการแก้แค้น การทำลายเป็นเรื่องธรรมดา แล้วรับพฤติกรรมนั้นไว้ กลายเป็นคนใจไม้ไส้ระกำในที่สุด เมื่อโกรธ เมื่อถูกแกล้ง ก็ใช้วิธีการโต้กลับ เอาคืน หรือลากเพื่อนมาช่วยทุบทำลาย เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง"[39]

<u>บทสรุป</u>

สถานการณ์และปัญหาของเด็กและเยาวชนไทย มิได้ลดน้อยลงแม้แต่น้อย มีแต่จะเพิ่มขึ้น สลับซับซ้อนกว่าเดิม และดูจะยุ่งยากจนแก้ไขเยียวยาแทบมิได้ ในปัญหาของเด็กและเยาวชนไทยมีมากมาย นับแต่การเป็นผู้บริโภคนิยม การสูบบุหรี่ ดื่มสุรา ยาเสพติด เพศเสรี การเล่นพนัน หวย บอล การเล่นเกมที่รุนแรง อ่านหนังสือญี่ปุ่นโป๊เปลือย ดูวีซีดี ซีดีโป๊ราคาถูก อินเตอร์เน็ตที่เข้าเว็บหาเรื่องเซ็กซ์ได้ง่าย การทะเลาะวิวาท การทำผิดกฎหมาย การฆ่าตัวตาย การคลั่งไคล้วัฒนธรรมตะวันตกและญี่ปุ่น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบแวดล้อมทางสังคม ที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยุและกระตุ้นกามารมณ์

การนำเสนอสารที่ไม่เหมาะสมผ่านทางสื่อต่างๆ อย่างชัดเจนแทบทุกวัน ก็อาจทำให้เยาวชนเห็นความรุนแรงเป็นของธรรมดา เกิดความชาชิน ทำให้เกิดความประมาทหรือเกิดความกล้าในทางที่ผิด นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงของเยาวชนไทย ส่งผลให้มีทัศนคติที่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมากขึ้น สื่อมวลชนควรคำนึงถึงในเรื่องการเรียนรู้ การเลียนแบบ การเกิดความชาชินในจิตใจและการปลูกฝังในเรื่องของความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นกับผู้รับสารในระยะยาว โดยเฉพาะเด็กรับสารที่ไม่เป็นประโยชน์อาจส่งผลให้เด็กเป็นคนที่ไม่รู้จักใช้เหตุผล ไม่รู้วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้องและไม่รู้จริงในเรื่องต่างๆ เยาวชนมีการรับรู้สะสมมาอย่างต่อเนื่อง มีผลกระทบต่อความทรงจำ ลักษณะท่าที และพฤติกรรม โดยเฉพาะสารที่นำเสนอถึงความรุนแรงจนเยาวชนสามารถรับรู้ได้ และเห็นว่าเป็นเรื่องปกติทั่วไปที่ต้องเห็นหรือพบเจอทุกวัน และความรุนแรงอาจเป็นชนวนที่กระตุ้นให้เกิดอาชยากรรมได้ ทั้งนี้เป็นเพราะวัยรุ่นมองว่าความรุนแรงในสื่อมวลชนนั้นเมื่อได้เห็นบ่อยๆ แล้วนั้นจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพฤติกรรมได้นั่นคือ อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบในสิ่งที่ไม่ดีได้ ดังนั้นโอกาส

---

[39] กิติกร มีทรัพย์, สอนลูกรับสื่อ ใน จุลสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในครอบครัว ทอฝัน...ปันรัก, อ้างแล้ว, หน้า 8

ที่จะก่อให้เกิดอาชญากรรมก็ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่มีวุฒิภาวะน้อย อีกทั้งความรุนแรงในสื่อ จะก่อให้เกิดผลกระทบกับเด็กประเภทนี้มากกว่า

บรรณานุกรม

หนังสือ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “สังคมแห่งความรุนแรง พฤติกรรมสั่งสมความเลวร้าย.” ใน สังคมทุรชน : ยุทธศาสตร์ความล่มสลายของสังคม. กรุงเทพมหานคร : ซัคเซสมีเดีย, พิมพ์ครั้งแรก, 2539.

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและดูแลเด็กวัยรุ่น. วัยรุ่นวัยสร้างสรรค์เพื่อสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พิรินติ้งกรุ๊พ จำกัด, 2535.

จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์. “วัฒนธรรมแห่งความรุนแรง : พฤติกรรมเบื้องลึกที่ยากจะแก้ไข.” ใน ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์ สันติภาพ...ความหวังที่ปลายรุ้ง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พิมพ์ครั้งแรก, 2543.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ทั้งเป็น “เหยื่อ” และ “ฆาตกร”? : สู่ทฤษฎีทั่วไปว่าด้วยความรุนแรงในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, พิมพ์ครั้งแรก, 2546.

วัชรา คลายนาทร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2530.

สุชา จันทน์เอม. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. การสื่อสารกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อรสม สุทธิสาคร. อาชญากรเด็ก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), พิมพ์ครั้งที่ 3, 2544.

อรอนงค์ อินทรจิตร และนรินทร์ กรินชัย. ผู้หญิงและเด็ก : เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

เอกสารอื่นๆ

โครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก. “สื่อมวลชนศึกษา.” ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สุกัญญา ตีระวนิช. “อิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร.” ใน รายงานสรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การสื่อสารเพื่อเด็กและเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 – 2549).” กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544.

สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. “แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 -2544.” กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2539.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, เมตตา วิวัฒนานุกูล และโสวรรณ คงสวัสดิ์. “รายงานการวิจัยเรื่อง การเสนอภาพของเด็กในข่าวหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์.” กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

วิทยานิพนธ์

กมลวรรณ โล่ห์สิวานนท์. “ความรุนแรงในข่าวโทรทัศน์กับทัศนคติความรุนแรงของนักเรียนระดับมัธยมปลาย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

พิมพ์ฉัตร รสสุธรรม. “แนวทางการปกป้องคุ้มครองนักเรียนจากข่าวอาชญากรรมที่นำเสนอในสื่อโทรทัศน์.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

วารสาร

จับกระแส, ประจำเดือน มีนาคม – เมษายน 2543.

สาสน์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ 3 ฉบับพิเศษ ครบรอบ 5 ปี สิงหาคม 2546.

หนังสือพิมพ์

มติชน, 11 มกราคม 2543.

มติชน, 27 มกราคม 2543.

มติชน, 24 กันยายน 2547.

กรุงเทพธุรกิจ, 30 มกราคม 2543.

Books

Art, Silverblatt. Media Literacy : Keys to interpreting media messages, pp.2. London : Westport, 1995.

Art, Silverblatt and Eliceiri Enright, Ellen, M. Dictionary of Media Literacy, pp.48. Westport, Ct : Greenwood, 1997.

Bo Reimer and Karl, Rosengren, E. “Cultivated Viewers and Readers : A Life – Styles Perspective.” In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research} pp.182 – 189. London : Sage Publication, Inc., 1990.

Gerbner George. “Cultivation Theory.” In Communication Theories : Origins, Methods and Uses in the Mass Media, pp. 268. Addison : Wesley Longman, Inc., 2001.

Kumar, Keval, J. Media Education Communication and Public Policy, pp.8. Bombay : Publishing House, 1995.

Michale, Morgan and Nancy, Signorielli. “Cultivation Analysis : Conceptualization and Methodology.” In Cultivation Analysis New Directions in Media Effects Research, pp.13 – 23. London : Sage Publication, Inc., 1990.

สื่อมวลชนกับบทเรียนความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในประเทศกัมพูชา พ.ศ.2546*

ชนกพร พัวพัฒนกุล
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. บทนำ

สื่อมวลชนมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสร้างภาพลักษณ์ (image) และแบบฉบับ (stereotype) ของคน กลุ่มคน สถาบัน หรือวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดขึ้นต่อความรับรู้ของผู้อ่าน หรือช่วยตอกย้ำภาพลักษณ์ของสิ่งนั้นที่สังคมได้รับรู้และเข้าใจมาก่อนแล้วให้ฝังแน่นยิ่งขึ้น การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนจึงทำให้เราเกิดภาพลักษณ์ต่อคน กลุ่มคน สถาบัน วัตถุและสิ่งต่างๆในโลก อันจะส่งผลต่อพฤติกรรม การกระทำและการแสดงออกของเราที่มีต่อคน กลุ่มคน สถาบัน วัตถุและสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ดังเช่นที่ Merrill (1983) กล่าวไว้ว่า

> *"ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ประชากรทั่วโลกจำนวนมากมาย มีภาพลักษณ์หรือแบบฉบับของชนชาติอื่นอยู่ในใจอยู่แล้ว และเป็นที่แน่ชัดว่า ภาพลักษณ์เหล่านี้จะนำไปสู่ความข้าใจผิดๆในบางเวลา บางสถานที่และบางสถานการณ์ได้"*

ในการเสนอข่าวเกี่ยวกับต่างชาติในหนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน นอกจากจะเป็นตัวสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐบาลนั้นๆแล้ว หนังสือพิมพ์ยังสร้างคุณลักษณะแบบใดแบบหนึ่งของคนชาติดังกล่าวในใจผู้อ่านอีกด้วย

ตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันแนวคิดข้างต้นได้อย่างชัดเจนคือกรณีความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาเมื่อ พ.ศ.2546 ที่การรายงานข่าวได้ทำให้เกิดความไม่พอใจ ความขัดแย้งระหว่างคนเขมรกับคนไทย จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในที่สุด

กัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกับไทยทั้งทางบกและทางน้ำ ยาวกว่า 1,200 กิโลเมตร และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน เขียน ธีระวิทย์ และ สุณัย ผาสุก (2543: 1) กล่าวว่า "คนที่อาศัยอยู่ตามชายแดนของทั้งสองประเทศอาจจะรู้จักและเข้าใจกันดี ทั้งในแง่ดีและแง่ร้ายของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่รัฐบาลที่กรุงพนมเปญและที่กรุงเทพฯ รวมทั้งสื่อมวลชนของทั้ง 2 ฝ่าย ยังมีความรู้ความเข้าใจกันน้อยมาก" ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งรุนแรงดังกล่าวนี้ขึ้น จึงถึงเวลาที่ทั้งสองฝ่ายควรให้ความสนใจติดตามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในแง่มุมต่างๆ ให้ลึกซึ้ง เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีกในอนาคต ใน

---

* บทความนี้ปรับปรุงจากภาคนิพนธ์วิชาปริจเฉทวิเคราะห์ ภาคปลาย ปีการศึกษา ๒๕๔๖ และเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนของไทย นอกจากจะต้องเข้าใจกัมพูชาแล้ว ยังต้องเข้าใจตนเองให้มากขึ้นด้วยว่าไทยมองกัมพูชาอย่างไร

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ภาษาในรายงานข่าวและข้อเขียนต่างๆในหนังสือพิมพ์รายวันไทย กรณีเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในประเทศกัมพู ชา พ.ศ.2546 โดยเลือกศึกษาจากหนังสือพิมพ์ที่สวนดุสิตโพล (2546) ได้ทำการสำรวจแล้วว่าเป็น "หนังสือพิมพ์ภาษาไทย ที่ประชาชนรับรู้ข่าวเขมรเผาสถานทูตไทย เป็นสื่อแรก" 5 อันดับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่ มกราคม - กุมภาพันธ์ 2546 เพื่อตอบคำถามต่อไปนี้ (1) สื่อมวลชนไทยนำเสนอภาพของกัมพูชาและและเหตุการณ์ความรุนแรงและที่เกิดขึ้นอย่างไร (2) การรายงานข่าวประเทศเพื่อนบ้านในหนังสือพิมพ์รายวันของไทย มีส่วนในการสร้างความขัดแย้งและส่งเสริมการใช้ความรุนแรงระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านหรือไม่ และ (3) สื่อมวลชนไทยควรมีบทบาทในการคลี่คลาย แก้ไขและป้องกันปัญหาความขัดแย้งรุนแรงที่เกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร

2. กรอบแนวคิดและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือ CDA ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์ตัวบท (text) ภายใต้ปริบททางสังคม (social context) เป็นกรอบในการศึกษา

แฟร์เคลา (Fairclough 1995) เสนอแนวคิดการวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ โดยอธิบายว่า เป็นการศึกษาโครงสร้างของภาษาในปริจเฉทเพื่อทำความเข้าใจสังคม เพื่อให้มองเห็นวิธีการในการใช้อำนาจ การครอบงำ และความไม่เท่าเทียมกัน ที่ถูกผลิตและผลิตซ้ำภายใต้อุดมทรรศน์บางอย่าง อาจกล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ปริจเฉทตามแนวของ การวิเคราะห์ปริจเฉทเชิงวิพากษ์ก็เพื่อให้เข้าใจอุดมการณ์ (ideologies) หรือความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมในการใช้ภาษานั่นเอง

CDA สนใจหน้าที่ของภาษาในด้านที่สามารถซักชวนและหล่อหลอมความคิด จึงเป็นกรอบทฤษฎีที่เหมาะสมที่จะใช้ศึกษาปริจเฉทสาธารณะ (public discourse) ซึ่งรวมถึงปริจเฉทสื่อมวลชน เช่นหนังสือพิมพ์ (Blommaert,1997 และ van Dijk, 1995 อ้างใน กฤษดาวรรณ 2543) กล่าวว่า การศึกษาในแนวนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าปริจเฉทสาธารณะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์หรือระบบพื้นฐานของการที่สมาชิกของกลุ่มสังคมมีความคิดความเชื่อร่วมกัน เช่น ทัศนคติ (attitude) ความรู้ (knowledge) ค่านิยม (value) มุมมอง (perspective) และความคิดที่ฝังแน่นและมักเป็นไปในทางลบ (stereotype) และปริจเฉทไม่เพียงสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นแต่ยังสร้างขึ้นตามเป้าหมายของผู้ผลิตปริจเฉทนั้นๆ อีกด้วย

2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

ข้อมูลที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ คมชัดลึก ข่าวสด และมติชน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2546 – กุมภาพันธ์ 2546 โดยเน้นศึกษาในช่วงวันอังคารที่ 28 มกราคม 2546 – วันจันทร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2546 เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีข่าวเหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏเป็นพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ทั้ง 5 ฉบับ

หนังสือพิมพ์ทั้ง 5 ฉบับ มียอดจำหน่ายตั้งแต่ 200,000-800,000 ฉบับขึ้นไปต่อวัน โดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมียอดจำหน่ายสูงสุด รองลงมาคือเดลินิวส์ ข่าวสด มติชนและคม ชัด ลึก ตามลำดับ จึงถือได้ว่าเป็นสื่อขนาดใหญ่หรือสื่อกระแสหลัก (conglomerate/mainstream media) ที่สามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลารวดเร็ว และสามารถสร้างสิ่งที่เรียกกว่า “กระแส” โดยอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ทำให้ผู้คนต่างกลุ่มคุยเรื่องเดียวกันและมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งคล้ายกันได้ จึงนับเป็นสื่อที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม การกระทำและการแสดงออกของคนในสังคม

3. ปริมาณการนำเสนอ รูปแบบและประเด็นข่าว

ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันไทยทั้ง 5 ฉบับ คือ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และคมชัดลึก นั้นมีปริมาณที่ไม่แตกต่างกันมากนัก และมีแนวโน้มของการเพิ่ม-ลดไปในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 28 ม.ค.-29ม.ค. ก่อนเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญ

ช่วงที่ 2 30 ม.ค.-31ม.ค. หลังเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญ

ช่วงที่ 3 1 ก.พ.-21ก.พ. รัฐบาลไทยกับการดำเนินมาตรการต่างๆต่อกัมพูชา

ปริมาณการเสนอเนื้อหาดังกล่าว สอดคล้องกับความเคลื่อนไหว นโยบาย และมาตรการต่างๆ ของฝ่ายรัฐบาลไทย ทั้งก่อนและภายหลังเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้น กล่าวคือ ในช่วงแรกที่ฝ่ายไทยโดยเฉพาะบุคคลสำคัญของไทย เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มองว่าข่าวที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเรื่องของบุคคล ไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปริมาณการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวยังมีไม่มากนักและเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่เมื่อเกิดเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญขึ้น ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวในหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ต่างเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จนเมื่อรัฐบาลไทยเริ่มมีท่าทีที่ชัดเจนต่อเหตุการณ์ดังกล่าวมากขึ้น และได้ดำเนินมาตรการต่างๆกับกัมพูชา ตลอดจนพยายามควบคุมคนไทยให้อยู่ในความสงบ ไม่ให้ก่อเหตุเพื่อ “ตอบโต้” เขมร ปริมาณการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเริ่มลดลง แล้วจึงค่อยเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเพื่อเสนอข่าวความยาก

ลำบากของชาวกัมพูชา อันเป็นผลมาจากนโยบายที่แข็งกร้าวของฝ่ายไทย และเพื่อเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา

รูปแบบของเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญนั้น มีทั้งที่เป็นข่าว ภาพข่าวและคำบรรยาย รายงานพิเศษ บทสัมภาษณ์ บทบรรณาธิการ บทความ คอลัมน์ การ์ตูน ข้อเขียนปกิณกะต่างๆ ไปจนถึงโฆษณา โดยปรากฏในรูปแบบของข่าวมากที่สุด รองลงมาได้แก่ รายงานพิเศษเพื่อให้ข้อมูลประกอบหรือเพื่อสรุปและอธิบายข่าว และภาพข่าวประกอบคำบรรยาย

ถึงแม้ว่าการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา จะปรากฏในรูปแบบของข่าว ภาพข่าว และรายงานพิเศษ ซึ่งถือกันว่าเป็น “ข้อเท็จจริง” มากกว่าบทบรรณาธิการ บทความและข้อเขียนเพื่อแสดงความคิดเห็นอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็น “ข้อคิดเห็น” แต่ในความเป็นจริงแล้ว การนำเสนอ “ข้อเท็จจริง” ในรูปแบบของข่าว คำบรรยายภาพข่าว และรายงานพิเศษต่างๆ ก็มิใช่ว่าจะปราศจากข้อคิดเห็นเสมอไป เพราะจากการศึกษาพบว่าเนื้อหาในข่าว คำบรรยายภาพข่าว และรายงานพิเศษต่างๆ โดยเฉพาะส่วนที่ปรากฏเป็นข่าวหน้าหนึ่งนั้น มีการสอดแทรกทัศนคติ มุมมองและความคิดเห็นของผู้เขียนที่มีต่อบุคคล การกระทำ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อยู่ไม่น้อย อาจโดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ โดยอาจเสนออย่างตรงไปตรงมาหรือใช้กลวิธีต่างๆ เช่น กลวิธีทางภาษา แบบและขนาดอักษร ภาพข่าว และการจัดหน้า เป็นต้น เช่นในการรายงานข่าวว่า “สมเด็จฮุนเซนสั่งห้ามแพร่ภาพละครที่สุวนันท์ คงยิ่งแสดง” ในช่วงก่อนเกิดจลาจล สื่อมวลชนไทยก็ได้สอดแทรกทัศนคติผ่านการใช้ภาษาในลักษณะต่างๆ เช่น

- เป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล และเกิดขึ้นกะทันหัน โดยไม่มีเค้ามาก่อน

ตัวอย่าง เขมรมาแปลก จู่ๆนายกฯ"ฮุนเซน"สั่งแบน"กบ"สุวนันท์ คงยิ่ง
นางเอกหมายเลขหนึ่งของเมืองไทย ถอดละครดัง"ลูกไม้ไกลต้น" ออกจากทีวีเขมรดื้อๆ
(ข่าวสด 28 ม.ค. 46)

สำหรับกรณีพิลึกพิลั่นลักษณะข่าวลือทำนองว่า คนดังวงการบันเทิงของไทย
พูดจาดูหมิ่นความรู้สึกประเทศเพื่อนบ้านลักษณะนี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อปี 2543
(ข่าวสด 28 ม.ค. 46)

- เป็นการกระทำที่เกินกว่าเหตุ

ตัวอย่าง โดยนายกรัฐมนตรี ฮุน เซน ถึงกับสั่งห้ามฉายละครทุกเรื่อง
ที่ กบ-สุวนันท์เป็นนางเอกอีกด้วย
(คมชัดลึก 28 ม.ค.46)

- เป็นการกระทำที่ขาดวุฒิภาวะและไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสมเด็จฮุนเซนซึ่งเป็นผู้ใหญ่และเป็นผู้นำประเทศ

ตัวอย่าง ไม่น่าเชื่อ ผู้หลักผู้ใหญ่อย่างนายกฮุน เซนของกัมพูชา

จะเส้นตื้นสั่งห้ามทีวีแพร่ละครของหนูกบ สุวนันท์ คงยิ่ง
โดยด่าเด็กรุ่นลูกรุ่นหลานเสียผู้เสียคน
.....
หูหนักๆไว้ บางเรื่องต้องฟังหูไว้ 2 หู

(เดลินิวส์ 29 ม.ค.46)

ประเด็นต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในการเสนอข่าวนี้ อาจมีคุณค่าในแง่ของ “ข้อเท็จจริง” ไม่เท่าประเด็นหลักที่สื่อเลือกนำเสนอ แต่ก็ถือเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอภาพ (represent) ของบุคคล การกระทำ เหตุการณ์ ฯลฯ และมีผลต่อภาพลักษณ์ (image) และแบบฉบับ (stereotype) ของบุคคล การกระทำ เหตุการณ์ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในความรับรู้ของผู้อ่าน

4. ภาพของเขมรในสื่อมวลชนไทย

จากการรายงานข่าวในลักษณะข้างต้น ทำให้ภาพของ “เขมร” ในเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญ ปรากฏในสื่อมวลชนไทยในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1 เขมรสร้าง “ข่าวลือ”

สื่อมวลชนไทยได้พยายามเน้นย้ำอยู่ตลอดเวลาว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากการ “สร้างข่าวลือ” ของสื่อมวลชนเขมร กลวิธีที่พบได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับข่าวที่ไม่เป็นความจริงและคำที่มักปรากฏร่วมกัน ทั้งคำนาม เช่น ข่าวลือ ข่าวโคมลอย ต้นตอ คำกริยา เช่น ลือ มั่วนิ่ม กล่าวหา กระพือ ขยายผล ปล่อยข่าว และคำขยาย เช่น แซด ครึกโครม อื้อฉาว แพร่ สะพัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการใช้ถ้อยคำสำนวน เช่น จับแพะชนแกะ และใช้ความเปรียบ เช่น จุดไฟ แพร่สะพัดเป็นไฟลามทุ่ง เป็นต้น

4.2 เขมร “ไร้เหตุผล” และ “ทำเกินกว่าเหตุ”

การเสนอ “ภาพ” ปฏิกิริยาของชาวเขมรในลักษณะที่รุนแรง แต่เสนอข่าวและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกัมพูชา พร้อมทั้งประเมินเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียง “เหตุการณ์เข้าใจผิด” นั้น มีการใช้น้ำเสียงเป็นเชิงตำหนิชาวเขมรและผู้นำเขมรว่า “ไร้เหตุผล” และ “ทำเกินกว่าเหตุ” ดังจะเห็นได้จากการใช้คำ ถึงขนาดแค่คำคำเดียว ตลอดจนใช้สำนวน น้ำผึ้งหยดเดียว เมื่อกล่าวถึงปฏิกิริยาที่รุนแรงของชาวเขมร

“ภาพ” ปฏิกิริยาที่รุนแรงและ “เกินกว่าเหตุ” ของชาวเขมรนั้นถูกเสนอด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้คำศัพท์ โดยเฉพาะคำกริยาเช่น แอนตี้ ประณาม ด่ากราด คว่ำบาตร เจ็บแค้น เมื่อกล่าวถึงความไม่พอใจของคนเขมร และใช้ความเปรียบเปรียบความไม่พอใจของคนเขมรกับ ไฟ และ คลื่น ตลอดจนใช้คำที่มีความหมายไม่ดีหรือไม่สุภาพเมื่ออ้างถึงคำที่คนเขมรกล่าวถึงคนไทย เช่น ไร้ค่า กราบตีน และใช้คำสรรพนามเรียกสุวนันท์ว่า “นัง” เป็นต้น

4.3 เขมร “ป่าเถื่อน”

ภาพดังกล่าวถูกนำเสนอและเน้นย้ำด้วยกลวิธีต่างๆ โดยเฉพาะการเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงการทำร้ายและความรุนแรงของชาวเขมร ทั้งคำกริยาเดี่ยวๆ เช่น ฮือ ตี เผา ปล้น บุก ล้อมกรอบ กระชาก คุ้มคลั่ง คำกริยาหลายคำซ้อนกัน เช่น ขว้างปา ทุบทำลาย เผาทำลาย ค้นหาและทำลาย บ้าคลั่งบุกเผาทำลาย ตระเวนไล่ทุบตี ตอบโต้รุกไล่ ทุบทำลายและปล้นชิง ลากตัวไปรุมข่มขืน คำกริยาที่แสดงอาการของคนไทยว่าต้อง โกลาหล หนีตาย เอาชีวิตรอด เผ่นหนี รักษาชีวิต หมดตัว คำขยายที่แสดงกริยาอาการของคนเขมร เช่น ป่าเถื่อน บ้าคลั่ง คำขยายที่แสดงผลจากการกระทำ เช่น พินาศ วอดวาย ย่อยยับ และคำเชื่อมที่แสดงการกระทำที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ไม่ใช่แค่เผา ยังปล้น-ทุบคนไทย, ในเหตุการณ์จลาจลนอกจากจะมีการเผาธงชาติไทยแล้ว ยังมีการทำลายพระบรมฉายาลักษณ์ เป็นต้น

มีการใช้ความเปรียบ ลุกลาม เปรียบความรุนแรงและการขยายวงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับไฟ นอกจากนี้ยังใช้คำนามที่เกี่ยวข้องและเป็นของของคนไทย เช่น คนไทย ธงชาติ สถานทูต พระบรมฉายาลักษณ์ โรงแรม ร้านค้า เพื่อแสดงว่าไทยเป็นผู้เสียหายจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเน้นว่าเสียหายอย่างรุนแรงและไม่คาดคิดด้วยการใช้เครื่องหมายวรรคตอน ! ประกอบในพาดหัวข่าว โดยเฉพาะคำ “คนไทย ธงชาติ สถานทูต พระบรมฉายาลักษณ์” นั้น เป็นคำที่แสดงเกี่ยวข้องกับ “สถาบันสำคัญ” ของไทยคือชาติและพระมหากษัตริย์ ทำให้ภาพการกระทำของเขมรที่เกิดขึ้นกับคนไทยในกรุงพนมเปญ กลายเป็น “การกระทำ” ต่อคนไทยทั้งชาติทันที

“ภาพ” ที่ถูกนำเสนอพร้อมๆกับความป่าเถื่อนของเขมรคือ ภาพของเป็นผู้ก่อเหตุ เป็น “ผู้กระทำ” และไทยเป็น “ผู้ถูกกระทำ” ดังจะเห็นจากการสร้างนามวลี เช่น เหยื่อ เหยื่อไฟคลอก เหยื่อนรกพนมเปญ เหยื่อกาม เมื่อกล่าวถึงคนไทยที่อยู่ในเหตุการณ์ และใช้คำกริยาที่มีความหมายในทางลบ เช่น แฉ สาวไส้เผย แย้ม รุมแฉ เล่า แทนการให้สัมภาษณ์ มีการสร้างนามวลีแทนฝ่ายกัมพูชา เช่น เขมรทมิฬ เขมรป่าเถื่อน เขมรบ้าคลั่ง ฝูงชนที่บ้าคลั่ง ความหฤโหด(ของ)ม็อบชาวเขมร โจรเขมร การตั้งสมญานามให้เหตุการณ์จลาจลครั้งนี้ ว่าเป็น โศกนาฏกรรม พนมเปญทมิฬ การอ้างถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ว่าเป็น เหตุอัปยศเรื่องน่าเศร้าสลด เหตุการณ์เลวร้ายที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เหตุการณ์หฤโหด และการใช้ความเปรียบ เหมือนตกอยู่ในนรก เหมือนสงครามที่ฝูงชนบ้าคลั่ง นรกพนมเปญ ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ลักษณะทางโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่ให้ฝ่ายกัมพูชาเป็นประธานของประโยค เพื่อเน้นว่ากัมพูชาเป็น “ผู้กระทำ”และเน้นการกระทำที่รุนแรงของคนเขมร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขมรฮือก่อจลาจล
ตีคนไทย
เผาสถานทูตพินาศ

(ไทยรัฐ 30 ม.ค. 46)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการเลือกใช้ประโยคที่ให้ชาวกัมพูชาเป็นผู้กระทำกริยา ในประโยคแรกเพื่อเน้น (focus) ที่ "ผู้กระทำ" และละประธานเพื่อเน้นกริยา "ตี" และ "เผา" ในอีก 2 ประโยคต่อมาเพื่อเน้น "การกระทำ" ที่ชาวกัมพูชาทำร้ายคนไทย มีการใช้โครงสร้างประโยคกรรม "ถูก" เพื่อแสดงให้เห็นความเป็น "ผู้ถูกกระทำ" ของฝ่ายไทยหลายครั้ง เช่น ถูกลวนลามพร้อมเลขานุการสถานทูต, ถูกกลุ่มม็อบราว 7 คน รุมกระชากเสื้อผ้าจนขาดวิ่น} ดาราสาวชื่อดังขวัญใจ "กบ-สุวนันท์ คงยิ่ง" ถูกสมเด็จฮุน เซน นายกรัฐมนตรีกัมพูชาออกมาเกี้ยวกราด เป็นต้น

- **เขมร "เล่นไม่ซื่อ"**

ในระยะแรกของการเสนอข่าว จะเห็นว่าไทยมองภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรว่าแน่นแฟ้นและราบรื่น ไม่น่าจะเกิดปัญหา มีการใช้คำว่า พี่น้อง ญาติ รักใคร่ เข้าใจ และแน่นแฟ้น เมื่อพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในประเทศกัมพูชา จึงเป็นเหตุการณ์ที่เหนือความคาดหมายของฝ่ายไทย ตรงจุดนี้จึงเริ่มเกิดภาพเขมร "เล่นไม่ซื่อ" ขึ้น และเริ่มพยายามชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนี้มีเบื้องหลังจาก "อำนาจ" บางอย่างในเขมรดังจะเห็นได้จาก การใช้คำศัพท์ ทั้งคำนาม เช่น การกลั่นแกล้ง เรื่องลึกซึ้ง เบื้องหลัง คำกริยา เช่น แอบแฝง สร้างสถานการณ์ ผสมโรง แฉ เผย แย้ม ฯลฯ และการใช้ความเปรียบ เช่น ชักใย เป็นต้น

- **เขมร "หยามศักดิ์ศรี"**

สื่อมวลชนไทยได้ประเมินเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญที่เกิดขึ้นว่าเป็นการกระทำที่ "ไม่ไว้หน้า" คนไทย" และเป็นการ "หยามศักดิ์ศรี" กันอย่างไม่น่าให้อภัย จึงนำไปสู่ความคิดที่ว่ากัมพูชาสมควรต้องชดใช้และต้องได้รับการลงโทษทันทีอย่างสาสม

- **เขมรต้อง "ง้อ" ไทย**

หลังจากเกิดเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญขึ้น สื่อมวลชนไทยได้นำเสนอข่าวโดยการเอ่ยถึงบุคคลหรือหน่วยงานสำคัญๆของประเทศ เช่น นายกรัฐมนตรี บัวแก้ว บิ๊กจิ๋ว กองทัพอากาศ เพื่อแสดงให้เห็นว่าฝ่ายไทยได้ให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมาก ดังตัวอย่าง

ปิดแดน-ตัดขาด
'บิ๊กจิ๋ว'แฉ
มีอำนาจรัฐหนุน

บัวแก้วประณามไม่ยอมช่วย คนไทยฮือปิดสถานทูตเขมร ด้วยพระบารมีม็อบท้วงสงบ

นายกรัฐมนตรีห่วงคนไทยในกรุงพนมเปญที่ตกเป็นเหยื่อจลาจลครั้งป่าเถื่อนของชาวกัมพูชา
สั่งกองทัพอากาศนำเครื่องบิน ซี-130 บินด่วนไปรับคนไทยที่กรุงพนมเปญ
รวมทั้งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงพนมเปญ

(ไทยรัฐ 31 ม.ค. 46)

จากลักษณะทางวากยสัมพันธ์ที่เลือกใช้จะเห็นว่ามีการใช้ประโยคที่ประเทศไทยเป็นผู้กระทำกริยาโดยละประธานคือ “ไทย” ไว้ เน้นเพียงการกระทำที่เกิดขึ้นคือ “ปิดแดน” และ “ตัดขาด” เพื่อแสดงให้เห็นมาตรการเด็ดขาดที่ไทยใช้ตอบโต้เหตุการณ์จลาจลในประเทศกัมพูชา มีการใช้ประโยคที่เน้นผู้กระทำคือ “นายกรัฐมนตรี” ของไทย ควบคู่กับคำนามและคำกริยา เช่น กองทัพอากาศ เครื่องบินซี-130 ห่วง สั่ง บินด่วน เพื่อเป็นการเสนอภาพว่านายกรัฐมนตรีให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้น และแสดงให้เห็นความรู้สึกและการตัดสินใจแก้ปัญหาของนายกรัฐมนตรีในกรณีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเด็ดขาด

วิธีการที่ไทยใช้แสดงมาตรการ “แข็งกร้าว” ต่อกัมพูชานั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไทยวางตัวอยู่เหนือเขมร ดังจะเห็นได้จากการใช้คำศัพท์ ว่าไทย ได้ เตือน ย้ำ เรียก ประท้วง กักตัว ตะเพิด ฯลฯ เขมรโดยไม่ต้องสนใจท่าทีของฝ่ายเขมรแต่อย่างใด ขณะที่เขมรนั้นได้แต่ ขอร้อง รับปาก ยินดี ฯลฯ ตามที่ฝ่ายไทยขอ โดยไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการที่สื่อมวลชนได้เสนอข่าวเกี่ยวกับมาตรการที่ ต่างๆ ของฝ่ายไทย ทั้งการสั่งระงับความช่วยเหลือต่างๆแก่เขมร และการผลักดันแรงงานผิดกฎหมายชาวเขมรออกนอกประเทศ พร้อมกับประเมินว่ามาตรการดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อชาวเขมรอย่างมาก และฝ่ายเขมรก็พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ไทยผ่อนปรนหรือยกเลิกมาตรการนั้นๆ ก็ยิ่งเน้นย้ำ “ภาพ” ของเขมรว่าต้อง “ง้อ” ต้องพึ่งพาไทยให้ชัดเจน และต้องพยายามทำให้ไทยพึงพอใจ มากยิ่งขึ้น

5. สื่อมวลชนไทยกับความรุนแรง

จากการศึกษาพบว่า ข่าวและข้อเขียนต่างๆเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชาที่ปรากฏในสื่อหนังสือพิมพ์รายวันไทย ได้มีส่วน “สร้าง” และ “เสริม” ความรุนแรงให้เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.1 ตอกย้ำความรุนแรงในอดีต

ไทยกับกัมพูชามีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมายาวนาน พระราชพงศาวดารไทยและหนังสือประวัติศาสตร์และแบบเรียน นิยมกล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย-เขมรเกี่ยวกับสงครามในยุคต่างๆเป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงเขมรตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส โดยเสนอภาพของไทยในฐานะ “ผู้ดูแล” และ “ผู้ปกครอง” ที่มีอำนาจเหนือเขมร นอกจากนี้กล่าวความวุ่นวายและการแย่งชิงอำนาจกันภายในประเทศกัมพูชา และความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชากรณีเขาพระวิหารอีกด้วย

“ชุดความรู้เกี่ยวกับเขมร” ดังกล่าวได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นทั้งในรายงานข่าวและข้อเขียนต่างๆ อาทิเช่น

> **“พิกัดแผนที่ทหารชี้ชัด ‘เขมรล้ำเขาพระวิหาร’**
> **ซ้ำ ‘สร้างวัดตัดถนน’ โอบใต้หน้าผามออีแดง**
> ไทยมีหวังสูญดินแดนให้เขมรซ้ำรอยประวัติสาสตร์...”
>
> (มติชน 3 ก.พ. 46)

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสถานทูตไทยและคนไทยในกรุงพนมเปญ
ทำให้เลือดไทยเดือดปุดๆ ขึ้นมาจริงๆ ครับ

เป็นอีกครั้งครับที่เขมรทำกับคนไทยอย่างเจ็บแสบ ไล่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งสมเด็จพระนเรศวร ตอนนั้นเขมรก็เป็นขี้ข้าของเรา พอพระนเรศวรไปออกศึก พระยาละแวกก็มาแว้งกัด ตีหัวเมืองทางอีสานของไทย ร้อนถึงยอดกษัตริย์นักรบของเราต้องยกทัพไปปราบ ตัดหัวเอาเลือดมาล้างพระบาท

ไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาจู่ๆกษัตริย์นโรดม สีหนุ ก็ฟ้องศาลโลกชิงเขาพระวิหารไปจากไทย แต่พอเขมรสิ้นซาติไล่ฆ่าฟันกันเอง ก็สีหนุคนนี้นี่แหละที่ซมซานหนีตายมาขอตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในเมืองไทย

คราวนี้เอาอีกแล้ว แต่แรงกว่าเก่า เพราะสถานทูตถือเป็นเอกสิทธิ์ของประเทศนั้นๆ ที่ไม่มีใครเข้าไปแตะต้องได้ เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาตลอด แต่คนเขมรก็ยังทำกับเราได้ลงคอ **มันน่าคบหาเป็นเพื่อนบ้านกันต่อไปมั้ยล่ะครับ**...”

(คมชัดลึก 1ก.พ.46)

“...ลืมบุญคุณข้าวแดงแกงร้อนเมื่อครั้งสิ้นซาติ รู้งี้ปล่อยให้เขมรแดงไล่ฆ่าเสียให้หมด จะได้ไม่มีชีวิตอยู่มา เนรคุณคนไทย !?!...”

(ไทยรัฐ 3ก.พ.46)

ยิ่งหยิบยกเอาเรื่องราวความขัดแย้งในอดีตมาตอกย้ำมาเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ความไม่พอใจที่เกิดขึ้นในใจผู้อ่านคนไทยรุนแรงและลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น และในทางกลับกัน การกล่าวถึงเขมรในฐานะ “ผู้แพ้” “ผู้ใต้ปกครอง” และ “ผู้ด้อยกว่า” เช่นนั้น ก็ย่อมทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ผู้อ่านที่อาจ (บังเอิญ) เป็นคนเขมรได้เช่นเดียวกัน

5.2 กรีดซ้ำแผลปัจจุบัน

ในการนำเสนอข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความวุ่นวายและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญนั้น สื่อมวลชนไทยมุงนำเสนอภาพของ “ความรุนแรง” ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ อาทิ

เผาสถานทูตไทย

เขมรจลาจล ทุบรูปในหลวง ธุรกิจไทยวอด ส่งทูตเขมรกลับ

(คมชัดลึก 30 ม.ค.46)

เขมรฮือก่อจลาจล ตีคนไทย เผาสถานทูตพินาศ

โรงแรม-ร้านค้าวอดวายหมด! รัฐบาลลดสัมพันธ์ทางการทูต

แค่คำคำเดียว เขมรก่อหวอดบุกเผาธงชาติ-สถานทูตไทยในพนมเปญ ลุกลามกลายเป็นจลาจล ทุบทำลายข้าวของคนไทยไม่ไว้หน้า

(ไทยรัฐ 30ม.ค.46)

ผจก.สาวแฉ นาที'เขมรทมิฬ' จ้องข่มขืน!

กระซากเสื้อผ้าขาดวิ่น พร้อม'เลขาสถานทูต' เหยื่อไฟคลอกสาวไส้ ตร.เขมรไถก่อนช่วย

เหยื่อนรกพนมเปญรุมแฉความหฤโหดม็อบชาวเขมร ผจก.โรงแรมรอยัลพนมเปญเล่าวินาทีวิกฤติ

(ไทยรัฐ 1ก.พ.46)

จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านรู้ว่า "เกิดอะไรขึ้นในพนมเปญ" คือให้น้ำหนักกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการที่จะทำให้คนไทยเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องที่เกิดขึ้นได้มากเท่าที่ควร กระแสของความรู้สึก 'เกลียดชัง เคียดแค้น' คนกัมพูชาจึงเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย และยิ่งตอกย้ำมากขึ้นไปอีกด้วยถ้อยคำระบายอารมณ์ในลักษณะต่างๆ อาทิ "ระยำหมาไม่รับประทานจริงๆนะไอ้เวร" หรือ "เลวบัดซบจริงๆ พวกเขมรวิชามาร" (ไทยรัฐ 1ก.พ.46) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพยายามเรียกร้องให้รัฐบาล "ตอบโต้อย่างสาสม" และรายงานข่าวเกี่ยวกับมาตรการต่างๆ ของรัฐบาลไทย โดยมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก"สะใจ" อาทิ

"ทักษิณ"สุดทนสั่งกองทัพ-ระดมคอมมานโด-ซี130 เตรียมลุยกัมพูชา

ระบุเป็นเรื่องเลวร้ายที่สุด อัดยับรัฐบาล"ฮุน เซน"ไม่คุ้มครองฝ่ายไทย

(ไทยรัฐ 30 ม.ค.46)

เนรเทศทูตเขมร ตัดสัมพันธ์ เผา'โรงเกลือ'โต้!

(เดลินิวส์ 31ม.ค.46)

'สมรังสี'ดอดมาไทย ถูกกักตัว ตะเพิดออกไปทันที

(ไทยรัฐ 2 ก.พ.46)

ส่งทีมบุกเขมร สรุปยอดเสียหาย

(ข่าวสด 3 ก.พ.46)

ทักษิณเมินเขมร ปฏิเสธพาเข้าเฝ้าฯ

(คมชัดลึก 3 ก.พ.46)

การเสนอภาพของ "การตอบโต้" อย่าง "แข็งกร้าว" นี้ อาจ "สะใจ" ความรู้สึกคนไทย แต่ในทางกลับกัน ก็อาจ "กระเทือนใจ" คนเขมร จนอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือความรุนแรงอีกระลอกได้ เพราะเนรเทศ บุก ตะเพิด เผา ฯลฯ นี้ ก็ถือเป็นการใช้ "ความรุนแรง" ในเชิงความคิดกับกัมพูชาได้เช่นเดียวกัน

5.3 บั่นทอนความสัมพันธ์ในอนาคต

สื่อมวลชนได้สร้างความสร้างความหวาดระแวงให้เกิดขึ้นระหว่างคนไทยกับคนเขมร ด้วยการให้ภาพของคนเขมรว่าไว้ใจไม่ได้ เป็น "ผู้ร้าย" เป็น "โจร" อาทิ

คุมเข้มชายแดน เขมรอดอยาก ผวา 'ปล้นสะดม'

(เดลินิวส์ 3ก.พ.46)

ความหวาดระแวงนี้ยังขยายวงมาถึงคนเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการเสนอข่าวการผลักดันคนเขมรที่มาทำงานในประเทศไทยออกจากประเทศ

การยกตนเองอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” ถึงขนาดช่วยให้กัมพูชาเจริญทัดเทียมประเทศเพื่อนบ้าน และตั้งคำถามว่าเหตุใดกัมพูชาจึงไม่ “สำนึกบุญคุณ” ก็เป็นการเพาะเชื้อของความไม่พอใจที่คนไทยมีต่อคนกัมพูชาให้ต่อเนื่องออกไปอีก และยิ่งทำให้ความรู้สึก “เหนือกว่า” ที่ไทยมีต่อเขมรฝังรากลึกลงมากยิ่งขึ้น

> “...ไม่คบกับเขมรเราไม่เดือดร้อน หรือร้อนก็ไม่มาก แต่ถ้าเขมรไม่คบกับเรา
> **เดือดร้อนแน่ !??”**
>
> (ข่าวสด 3 ก.พ.46)

นอกจากนี้การเน้นย้ำประเด็นเรื่องของ “ความแค้น” และ “ศักดิ์ศรี” ในการรายงานข่าวและเสนอข้อเขียนต่างๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ยิ่งทำให้การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

6. **สาเหตุของความรุนแรง**

ความรุนแรงในลักษณะต่างๆ ที่พบในรายงานข่าวและข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันของไทยนั้น อาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น คุณค่าของความเป็นข่าว ต้องการนำเสนอข่าวที่สาธารณชนสนใจ จึงเลือกนำเสนอภาพของความรุนแรง โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่อาจตามมาเท่าที่ควร

ขณะเดียวกันความรู้สึกรักชาติ และสำนึกในเรื่องชาตินิยมก็อาจทำให้เกิดอคติและความไม่เป็นกลางขึ้นได้เช่นเดียวกัน

สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการขาดความรู้ความเข้าใจและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น อาจจะขาดความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงรายงานข่าวการ “ลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต” ว่าเป็นการ “ตัดสัมพันธ์” หรือ “ตัดสัมพันธ์ทางการทูต” ซึ่งมีระดับความรุนแรงผิดกัน หรือขาดความรู้ทางภาษาทำให้เกิดความผิดพลาดในการแปล เช่น การแปลคำว่า “เนียงก้อบ” ในภาษาเขมรเป็น “นังกบ” ในภาษาไทย เพราะคำว่า “เนียง” ในภาษาเขมรนั้น เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แทนผู้หญิงสาวในความหมายทั่วๆไป แต่เมื่อแปลเป็นภาษาไทยโดยใช้คำว่า “นัง” ซึ่งออกเสียงคล้ายกัน ก็กลายเป็นการเรียกด้วยน้ำเสียงที่ไม่สุภาพไป

> “สมเด็จฮุน เซนกล่าวอย่างโกรธเกรี้ยวว่าชาวกัมพูชาบางบ้านไม่มีแม้แต่พระบรมฉายาลักษณ์ของกษัตริย์หรือพระราชินี ไม่มีแม้แต่รูปพ่อแม่ของตัวเอง แต่กลับแขวนรูปของนังคนนี้ (หมายถึงกบ-สุวนันท์)”
>
> (ไทยรัฐ 28ม.ค.46)

7. บทบาทของสื่อมวลชน

บทเรียนที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับสื่อมวลชนก็คือ สื่อมวลชนควรตระหนักว่า “สื่อ” ในมือของตนนั้นมี “อำนาจ” สามารถก่อเหตุร้ายหรือระงับเหตุร้ายก็ได้ สื่อมวลชนจึงมีหน้าที่ต้องตรวจสอบความถูกต้องความน่าเชื่อถือ และแหล่งที่มาของข่าวและข้อมูลต่างๆก่อนที่จะนำเสนอต่อสาธารณะ โดยคำนึงถึงผลที่จะตามมาอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดจนนำไปสู่ความรุนแรงได้

อีกประการหนึ่งก็คือ ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงเกิดขึ้น สื่อมวลชนต้องพยายามนำเสนอข่าวอย่างมีสติ มีจรรยาบรรณคือ ต้องเสนอข่าวอย่างเป็นกลาง ‘ปราศจากอคติ’ จะต้องไม่มีอารมณ์ในข่าวไม่เอนเอียงหรือกระพือข่าวในเชิงที่ทำให้เกิดกระแสสนับสนุน หรือต่อต้านกระแสความขัดแย้งของมวลชน และต้องมีความระมัดระวัง ในการแสดงความเห็นในระดับสาธารณะในทุกขั้นตอนเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดใจเช่นนี้เกิดขึ้นได้อีก

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ สื่อมวลชนควรมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีและความเข้าใจระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา โดยเริ่มจากการทบทวนตนเองอีกครั้งว่าเรามองกัมพูชาอย่างไร ขณะเดียวกันก็ควรติดตามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในแง่มุมต่างๆ ให้ลึกซึ้ง ทั้งในมุมของไทยและในมุมของกัมพูชา เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาต่อไป

8. สรุปและอภิปรายผล

หนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับผู้อ่านใน 2 ลักษณะ คือ เป็นผู้ประกอบสร้างความจริง ค่านิยม อุดมการณ์ให้แก่ผู้อ่านและสังคม และเป็นผู้ผลิตซ้ำ หรือให้น้ำหนักแก่ค่านิยม อุดมการณ์ของสังคมที่เชื่อถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นบรรทัดฐาน เป็นการรักษาระเบียบของสังคม

ในการรายงานข่าวต่างประเทศ ลักษณะความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงสังคมและวัฒนธรรมของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ ทั้งในมิติเชิงบวกและในมิติเชิงลบ เช่น ก่อให้เกิดความปรองดอง ชาตินิยม ขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดการหลงติดในชาตินิยมและเหยียดหยามเชื้อชาติอื่นได้

กรณีของความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาและเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกรุงพนมเปญที่เกิดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 จึงน่าจะเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้สื่อมวลชนตระหนักถึง “อำนาจ” และ “หน้าที่” ของตนให้มากขึ้น และเสนอข่าวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านด้วยความระมัดระวัง เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีกในอนาคต

รายการอ้างอิง

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ : รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

เกษม ศิริสัมพันธ์. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) หนังสือพิมพ์รายวันในกรุงเทพฯ 14 ฉบับ. กรุงเทพฯ : แผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507.

เขียน ธีระวิทย์ และ สุณัย ผาสุข. กัมพูชา : ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ, 2543.

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. รายงานผลการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปริเฉทภาษาไทย. กรุงเทพฯ, 2534.

มนชนก พัฒนพงศ์. การนำเสนอข่าวและภาพข่าว "หน้าหนึ่ง" ของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยก่อนและหลังยกเลิกปร.42. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

มาลี บุญศิริพันธ์.หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น.พิมพ์ครั้งที่ 4 ปรับปรุง. กรุงเทพฯ: ประกายพรึก, 2537.

ยุทธิยง ลิ้มเลิศวาที. กัมพูเจีย ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งความบอบช้ำ.กรุงเทพฯ: นาบอนอิงค์, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2530.

อมรรัตน์ เรืองสกุล.การวิเคราะห์การเล่าเรื่องในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวัน.วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

Fairclough, Norman. Critical discourse analysis: the critical study of language. London; New York: Longman, 1995.

Fowler, Roger. Language in the news: discourse and ideology in the press. London and New York: Routledge, 1991.

Merrill, John C. “The Problem of National Image.” Global Journalism: A survey of the Mass Media. New York 1983.

Reah, Denuta. The language of newspapers. 2nd ed. London: Routledge, 2002.

Wodak, Ruth and Meyer, Michael. Methods of critical discourse analysis. London: SAGE, 2001.

ภาคสาธารณสุขไทยกับการตอบสนองต่อผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในช่วงทศวรรษ

(Thai Health Sector Responses in this decade to women victims of violence)

ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์

ความนำ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งที่ถูกซ่อนไว้ เนื่องจากการขาดข้อมูลที่แสดงถึงความรุนแรงของปัญหา ตลอดจนถึงวัฒนธรรมที่ยอมรับว่าความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นเรื่องปกติ อย่างไรก็ตาม ในช่วง 1 ทศวรรษที่ผ่านมา ภายใต้การผลักดันและการดำเนินงานของกลุ่มผู้หญิงในหน่วยงานต่างๆ จึงเริ่มมีตัวเลขที่แสดงให้เห็นปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงมากขึ้น มูลนิธิเพื่อนหญิงได้รวบรวมข่าวหน้าหนึ่งเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิง ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ชั้นนำ 5 ฉบับ อันได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และกรุงเทพธุรกิจ ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2542 [1] พบว่า ส่วนใหญ่เป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับการถูกข่มขืนหรือพยายามข่มขืน ผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่ 2-106 ปี ส่วนผู้ที่กระทำอยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่ 11-85 ปี เมื่อรวบรวมข่าวในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 อีกครั้ง พบว่า มีกรณีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้หญิงทั้งหมด 228 ราย ในจำนวนนี้ ร้อยละ 39 จบลงด้วยการเสียชีวิต ของภรรยา ร้อยละ 14 เป็นการฆ่าสามีโดยภรรยา นอกจากนั้นยังพบการฆ่าภรรยาอีกร้อยละ 5 และการฆ่าเด็กโดยแม่และพ่ออีกร้อยละ 6 และ 7 ตามลำดับ [2]

การสำรวจซึ่งสะท้อนภาพของความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างแท้จริงเป็นการศึกษาของ กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ (2546) การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ร้อยละ 41 ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร และร้อยละ 47 ของผู้หญิงในจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคกลางเคยถูกกระทำรุนแรงทางร่างกายหรือทางเพศจากคู่สมรส เกินกว่าครึ่งของผู้หญิงกลุ่มนี้ถูกกระทำรุนแรงมากกว่า 1 ครั้ง 1 ใน 3 ของผู้หญิงซึ่งถูกทำร้ายร่างกายไม่ได้ไปใช้บริการทางการแพทย์หรือบริการอื่นๆ และไม่รู้จักหน่วยซึ่งให้ความช่วยเหลือด้านนี้ เกือบครึ่งของผู้หญิงซึ่งได้รับบาดเจ็บและต้องไปพบแพทย์ไม่ได้บอกความจริงถึงสาเหตุที่เธอได้รับบาดเจ็บ [3] นอกจากนั้นการศึกษานี้ยังพบว่า ผู้หญิงซึ่งถูกกระทำรุนแรงมีแนวโน้มที่จะใช้ยาแก้ปวดและยากล่อมประสาท หรือมีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายมากกว่าผู้หญิงซึ่งไม่เคยถูกกระทำ เมื่อพยายามสะท้อนภาพของกลุ่มผู้หญิงที่แสวงหาบริการ สุธีรา ทอมป์สัน และเมทินี พงษ์เวช (2543) ได้ทบทวนสถิติของผู้ที่โทรศัพท์ไปศูนย์ฮอทไลน์ในช่วงระยะเวลา 6 เดือน ของ พ.ศ. 2543 พบว่า เป็นความรุนแรงในครอบครัว 891 ราย และการข่มขืน 131 ราย [4] รายงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติก็แสดงให้เห็นว่า มีผู้หญิงไปแจ้งความว่าถูกทำร้ายร่างกายหรือทำร้ายทางเพศเฉลี่ย 1 รายต่อชั่วโมง

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เกิดในประเทศไทย มิได้แตกต่างจากปัญหาที่เกิดในประเทศอื่น การสำรวจขององค์การอนามัยโลกพบว่า ร้อยละ 10-50 ของผู้หญิงต้องประสบภัยความรุนแรงจากชายผู้ร่วมชีวิตอย่างน้อย 1 ครั้งในช่วงชีวิตของเธอ ร้อยละ 20-25 เคยถูกข่มขืนหรือถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์จากผู้ชายที่ใช้ชีวิตร่วมกัน ความรุนแรงในครอบครัวยังเป็นสาเหตุสำคัญ 1 ใน 10 อันดับที่ทำให้เกิดการตายของผู้หญิงในช่วงวัยเจริญพันธุ์ [5]

จากข้อมูลที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงผลกระทบต่อสุขภาพของผู้หญิงทั้งด้านร่างกาย จิตใจและทางเพศจากความรุนแรงภายในครอบครัว *คำถามคือ เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงหรือการบาดเจ็บ ผู้หญิงเหล่านี้ทำอย่างไร แสวงหาความช่วยเหลือหรือไม่ กับใคร และเมื่อเธอไปขอรับความช่วยเหลือ ผลลัพธ์ที่ได้เป็นอย่างไร* McAfee (1995) [6] และองค์การอนามัยโลก (1997) [7] ชี้ให้เห็นว่า บุคลากรสาธารณสุขเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ผู้หญิงเหล่านี้ไปขอความช่วยเหลือ แต่ผลลัพธ์ที่มักจะเกิดขึ้นคือ โรงพยาบาลไม่มีบริการที่จัดเฉพาะให้กับผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง หรือบุคลากรไม่มีความไวหรือขาดความสนใจต่อปัญหาความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิง นอกจากนั้นบุคลากรยังขาดความรู้ ทักษะและเครื่องมือที่เกี่ยวเนื่องกับปัญหาความรุนแรงเหล่านี้ ทำให้การบริการหรือการให้ความช่วยเหลือทำได้ไม่เพียงพอ หรือรู้สึกลำบากใจที่จะให้ความช่วยเหลือ [8]

เมื่อกล่าวถึงความช่วยเหลือต่อผู้ที่ถูกกระทำรุนแรง ข้อโต้แย้งที่พบได้เสมอคือ ทำไมต้องมุ่งไปที่ความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นการเหมาะสมกว่าหรือไม่ที่ภาคสาธารณสุขจะให้การดูแลกับผู้ที่ตกเป็นเหยื่อทั้งชายและหญิง สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจคือ รูปแบบและผลกระทบของความรุนแรงต่อผู้หญิงต่างจากความรุนแรงที่เกิดกับผู้ชาย เนื่องจากความรุนแรงต่อผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง รูปแบบความสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ยอมรับบทบาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่าของผู้หญิง และถือว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องปกติ และผู้ชายไม่ควรถูกลงโทษในการใช้ความรุนแรง [9, 10] นอกจากนั้น วัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคมส่วนใหญ่ มักจะถือว่าผู้ชายมีสิทธิ์ที่จะควบคุมให้ภรรยาของตนอยู่ในกรอบที่ควรจะเป็น คนที่อยู่ในสังคมจึงมักจะมีทัศนคติว่าผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงคงทำอะไรบางอย่างที่สมควรจะถูกกระทำรุนแรง ทัศนคติเหล่านี้จึงเป็นทัศนคติซึ่งตำหนิผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ (Blaming the victims) บุคลากรสาธารณสุขก็มักจะมีความเชื่อ ทัศนคติ หรือบรรทัดฐาน เช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ทัศนคติเหล่านี้อาจทำให้บุคลากรเป็นผู้กระทำให้เกิดการเป็นเหยื่อซ้ำ (Revictimization) หรือไม่สามารถให้บริการที่ดีแก่ผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการสาธารณสุข จึงเป็นการทำให้บุคลากรเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิง รวมถึงทัศนคติและความเชื่อที่มีต่อผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การทำให้บุคลากรสาธารณสุขเข้าใจว่า ความรุน

แรงต่อผู้หญิงเป็นเรื่องของการละเมิดสิทธิมนุษยชน จะเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของภาคสาธารณสุขที่มีต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง โดยอาศัยคำกล่าวที่ว่า "ผู้หญิงมีสิทธิ์ที่จะมีชีวิตอยู่โดยปลอดจากความรุนแรง"

การปรับเปลี่ยนที่สำคัญของภาคสาธารณสุขในการให้บริการต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงคือ การให้บริการแบบเบ็ดเสร็จในจุดเดียว (One-stop crisis center) รูปแบบการบริการในลักษณะนี้ ผู้หญิงที่มารับบริการจะได้รับบริการที่จำเป็นทั้งหมดจากจุดนั้น โดยไม่ต้องถูกส่งไปนั่งรอบริการจากหน่วยงานแต่ละหน่วยในโรงพยาบาล นอกจากนั้นจุดบริการนี้ยังจะประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนอกโรงพยาบาล เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับการตอบสนองที่ตรงตามความต้องการ สิ่งสำคัญที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากคือ ท่าทีของบุคลากร การเก็บรักษาความลับ และการคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จแห่งแรกขึ้นในประเทศไทยที่โรงพยาบาลขอนแก่น เพื่อทดลองเป็นโรงพยาบาลต้นแบบของการให้บริการในลักษณะนี้ ในช่วง 1-2 ปี หลังจากนั้น กระทรวงสาธารณสุขก็ได้ผลักดันให้โรงพยาบาลระดับจังหวัดประมาณ 20 แห่งทั่วประเทศ จัดบริการนี้ขึ้น ปี พ.ศ.2545 กระทรวงสาธารณสุขทำการประเมินเบื้องต้นถึงการจัดบริการนี้ในโรงพยาบาลทั้ง 20 แห่งดังกล่าว ผลการประเมินพบว่ามี โรงพยาบาลเพียงประมาณ 5 แห่งที่มีบริการแบบเบ็ดเสร็จอย่างสมบูรณ์พร้อม อีก 7 แห่งได้เริ่มจัดบริการแต่ยังต้องการความช่วยเหลือในด้านการฝึกอบรมบุคลากรและการสร้างเครือข่าย ส่วน 8 โรงพยาบาลที่เหลือเพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งศูนย์บริการ นอกจากจะผลักดันให้โรงยาบาลต่างๆ จัดระบบบริการแก่ผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงแล้ว กระทรวงสาธารณสุขยังจัดทำคู่มือสำหรับบุคลากรในการให้บริการแก่ผู้หญิงกลุ่มนี้ อีกทั้งสร้างระบบเฝ้าระวังเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยใช้ข้อมูลจากรายงานอุบัติเหตุและการบาดเจ็บที่รวบรวมโดย**หน่วยระบาดวิทยา** กระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศเป็นนโยบายให้โรงพยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลศูนย์ประมาณ 104 แห่งทั่วประเทศ ดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ [11] สำหรับผู้ที่ถูกกระทำรุนแรง แม้การกำหนดให้โรงพยาบาลทุกแห่งในระดับจังหวัดจัดบริการนี้จะเป็นสิ่งดี แต่ควรที่จะมีการประเมินอย่างเป็นระบบของการจัดบริการดังกล่าวเสียก่อน เพื่อให้การจัดตั้งศูนย์สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของการจัดบริการแบบเบ็ดเสร็จให้กับผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงที่ดำเนินการอยู่ในประเทศไทย นอกจากนั้นยังสรุปและนำเสนอถึงบทเรียนที่ได้จากการดำนินการ ปัญหาที่พบและแนวทางในการดำเนินนโยบายต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่งมาใช้ในการวิเคราะห์ รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) และผู้ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการให้บริการสาธารณสุข

ในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิเป็นข้อมูลซึ่งได้จากการทบทวนรายงานการวิจัย รายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บระดับชาติของสำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข และรายงานการศึกษาการดำเนินงานที่นำเสนอกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ รายงานการวิจัยซึ่งใช้เป็นเอกสารหลัก เป็นรายงานการวิจัยเรื่อง การจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จในจุดเดียวแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในโรงพยาบาลขอนแก่น ดำเนินการโดย โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น มูลนิธิเพื่อนหญิง และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ในระยะแรก (พ.ศ. 2542 – 2544) เป็นการประเมินประสิทธิผลของระบบบริการที่ดำเนินอยู่ จากนั้นจึงดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการฯ เพื่อเป็นต้นแบบของการจัดบริการในลักษณะดังกล่าวแก่โรงพยาบาลอื่นๆ นอกจากจะปรับปรุงระบบบริการให้มีประสิทธิภาพแล้ว ยังมีการจัดทำคู่มือและแนวทางปฏิบัติแก่บุคลากรในการให้บริการแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ รวมถึงการฝึกอบรมให้กับบุคลากรเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และปรับทัศนคติของบุคลากรที่มีต่อผู้หญิงกลุ่มนี้ ในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544 – 2546) เป็นการสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการขยายบริการจากภาคสาธารณสุขไปยังฝ่ายกฎหมาย ฝ่ายบริการด้านสวัสดิการสังคมอื่นๆ รวมถึงชุมชน และการป่าวร้อง (Advocacy) ไปยังโรงพยาบาลอื่นๆ ให้เกิดการจัดบริการในลักษณะเดียวกัน ในระยะที่ 3 (พ.ศ. 2546 – 2548) เป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้บริการดังกล่าวขึ้นไปสู่ระดับนโยบาย รวมถึงการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากภาคสาธารณสุขไปยังภาคอื่นๆ

สำหรับรายงานการบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายในสตรี เป็นรายงานซึ่งสำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข รวบรวมจากรายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บระดับชาติ โดยให้โรงพยาบาลจำนวน 28 แห่ง เก็บและรายงานข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลและรายงานสถานการณ์ระดับชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีรายงานข้อมูลของโรงพยาบาลนำร่องจำนวนประมาณ 20 แห่ง ซึ่งได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง โดยการสนับสนุนของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ รายงานจาก 2 หน่วยงานหลักนี้ แสดงถึงจำนวน คุณลักษณะของผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรง ทั้งทางร่างกายและทางเพศ รวมถึงรายละเอียดของเหตุการณ์และการบาดเจ็บ ความช่วยเหลือและบริการที่ได้รับจากโรงพยาบาล ส่วนสุดท้ายเป็นการทบทวนผลการศึกษาวิจัยอื่นๆ และรายงานที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้

หญิงที่ดำเนินการในประเทศไทยเพื่อสรุปข้อค้นพบและประเด็นที่ส่งผลต่อนโยบาย ท้ายที่สุดเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อรวบรวมบทเรียนและข้อเสนอแนะของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง และผู้กำหนดนโยบายในกระทรวงสาธารณสุข

ผลการศึกษา

ประเทศไทยได้มีการจัดบริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงมาประมาณ 6 ปี ขณะนี้ได้มีการจัดบริการในลักษณะนี้ในโรงพยาบาลกว่า 20 แห่งทั่วประเทศ และกำลังถูกผลักดันให้มีการเปิดบริการใน 104 แห่ง ในโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป ผลการศึกษา จะได้แบ่งเป็นสถานการณ์การให้บริการของศูนย์ฯ การปรับเปลี่ยนระบบข้อมูล การฝึกอบรมแก่บุคลากร การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และความเป็นไปได้ของนโยบายจากกระทรวงสาธารณสุข

สถานการณ์การให้บริการของศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center)

ข้อมูลจากสำนักระบาดวิทยา ซึ่งรวบรวมมาจากโรงพยาบาล 24 แห่ง ในช่วงวันที่ 1 มกราคม – 31 ธันวาคม 2545 (ตาราง 1) แสดงให้เห็นว่า ในจำนวนผู้บาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายซึ่งเป็นผู้หญิง มีสัดส่วนร้อยละ 14.2 ของผู้บาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายทั้งหมด ในจำนวนนี้มีผู้เสียชีวิต 75 คน ซึ่งคิดเป็นอัตราตายร้อยละ 5.2 เมื่อพิจารณาช่วงอายุของผู้หญิงที่บาดเจ็บ ร้อยละ 72 อยู่ในช่วงวัยเจริญพันธุ์ ขณะที่ร้อยละ 7 และร้อยละ 21 อยู่ในกลุ่มอายุต่ำกว่า 15 ปี และสูงกว่า 45 ปี ตามลำดับ แม้ว่าข้อมูลทั้งหมดนี้จะรวบรวมมาจากโรงพยาบาลซึ่งไม่ได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้วย แต่ตัวเลขที่เห็นก็แสดงถึงขนาดและสัดส่วนของผู้หญิงซึ่งถูกกระทำรุนแรง เมื่อพิจารณาเฉพาะข้อมูลจากโรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ก็พบการกระจายของข้อมูลในลักษณะเดียวกัน โดยศูนย์เหล่านี้แบ่งกลุ่มผู้รับบริการออกเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี และสูงกว่า 18 ปี ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้รับบริการที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ส่วนใหญ่มารับบริการด้วยปัญหาการถูกละเมิดทางเพศ ขณะที่ผู้รับบริการซึ่งอายุสูงกว่า 18 ปี มักมารับบริการด้วยการถูกกระทำรุนแรงทางร่างกาย แนวโน้มของการถูกกระทำรุนแรงทางจิตใจและอารมณ์ก็พบได้สูงกว่าในกลุ่มที่อายุต่ำกว่า 18 (ตาราง 2) เมื่อพิจารณาประเภทของความช่วยเหลือที่ผู้หญิงกลุ่มนี้ได้รับ ร้อยละ 38 จะเป็นการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล 1 ใน 4 เป็นการช่วยเหลือโดยการให้ยาป้องกันการตั้งครรภ์ ร้อยละ 13 เป็นยาปฏิชีวนะ และเป็นการให้ยาป้องกันการติดเชื้อ HIV และค่าเดินทางในสัดส่วนเท่า

กัน คือร้อยละ 7 ส่วนการช่วยเหลือค่าวัสดุเพื่อการอุปโภคบริโภคและเงินสงเคราะห์ อยู่ที่ร้อยละ 5 และ 4 ตามลำดับ จากรายงานของกระทรวงสาธารณสุข[12] ซึ่งรวบรวมข้อมูลจาก 70 โรงพยาบาล ระหว่างเดือนตุลาคม 2546 – กันยายน 2547 พบว่า ผู้ต้องรับการสงเคราะห์ด้านค่ารักษาพยาบาลมีสัดส่วนสูงขึ้น และเมื่อพิจารณาประเภทของความรุนแรง พบว่า ร้อยละ 47.09 เป็นความรุนแรงทางเพศ ร้อยละ 43.5 เป็นความรุนแรงทางกาย และร้อยละ 11.76 เป็นความรุนแรงทางจิตใจ เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ พบว่า ผู้กระทำมักเป็นสามี เพื่อน และสมาชิกในครอบครัว ช่วงเวลาที่มีการทำร้ายกันมักเป็นช่วงเย็นถึงดึก ถ้าเป็นการข่มขืนมักจะเกิดในบริเวณบ้าน

นอกจากสถานการณ์ด้านการให้บริการซึ่งพบว่า ในแต่ละปีมีเด็กและผู้หญิงที่ถูกทำร้ายมาใช้บริการกับศูนย์นี้ของโรงพยาบาลเกือบ 2,000 ราย โรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จยังต้องคำนึงถึงโครงสร้างของศูนย์ ว่าควรจะมีการดำเนินงานอย่างไร ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ พันธะกิจของศูนย์คืออะไร สถานที่ให้บริการควรเป็นอย่างไร การบริหารและการกำหนดการไหลเวียนของบริการภายในศูนย์และโรงพยาบาลควรเป็นอย่างไร การประสานงานและสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกโรงพยาบาลควรดำเนินการอย่างไร จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรหรือไม่ เรื่องอะไรบ้าง ในช่วงเวลา 6 ปี นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งศูนย์นี้ขึ้นในโรงพยาบาล แม้แต่ชื่อที่ใช้ แต่ละโรงพยาบาลก็ยังใช้ต่างกันไป เช่น ศูนย์คุ้มครองเด็กและสตรี ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ล่าสุดกระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดชื่อให้สอดคล้องกันทั่วประเทศว่า “ศูนย์พึ่งได้” การที่จะให้ประชาชนและผู้หญิงที่ต้องมาใช้บริการนี้ เข้าใจการบริการของศูนย์ จึงอาจต้องใช้เวลาประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับประชาชนอีกระยะหนึ่ง

นอกจากจะพิจารณาสถานการณ์การให้บริการของศูนย์แล้ว สิ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ บทบาทหน้าที่ของศูนย์ ในขณะที่ได้มีการริเริ่มเพื่อจัดตั้งศูนย์ขึ้นในประเทศไทยนั้น ได้มีการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์ในลักษณะนี้ที่ประเทศมาเลเซีย รวมถึงการทบทวนคู่มือและข้อพึงปฏิบัติของบุคลากรที่ทำงานในศูนย์เหล่านี้ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลเหล่านี้ได้ถูกนำมาประมวลและสรุปว่า การจัดตั้งศูนย์นี้ขึ้นในไทย ควรเป็นศูนย์ที่ให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง จึงควรเป็นจุดบริการที่อยู่ในห้องฉุกเฉิน เนื่องจากเป็นห้องที่มีบริการตลอด 24 ชั่วโมงอยู่แล้ว หน้าที่หลักของศูนย์ควรแบ่งเป็น: การคัดกรองและจำแนกผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของการถูกกระทำรุนแรง การซักประวัติและตรวจร่างกาย *การรักษาความลับของผู้รับบริการ* การเก็บข้อมูลและหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ การแจ้งให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อให้เป็นการบริการ ณ จุดเดียว และไม่ต้องมีการซักประวัติหรือตรวจซ้ำโดยไม่จำเป็น การลงบันทึกข้อมูลและเก็บรักษาความลับของผู้ป่วย การให้บริการด้านการแพทย์และคำ

ปรึกษา การประเมินความปลอดภัยของผู้ป่วย การให้ความรู้ทางกฎหมายและสิทธิเบื้องต้น การให้หรือจัดหาที่พักชั่วคราว การส่งต่อไปยังเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะหน้า การนัดกลับมาติดตามผล การให้การฟื้นฟู รวมถึงการบริการสายด่วน และการให้ความรู้เรื่องความรุนแรงต่อสตรีแก่ชุมชน ซึ่งบริการหลายอย่างอาจเป็นบริการที่นอกเหนือจากปกติที่โรงพยาบาลให้บริการอยู่ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำหน้าที่ของศูนย์ซึ่งไทยแตกต่างจากประเทศอื่นคือ ในประเทศส่วนใหญ่โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทย ได้แก่ มาเลเซีย เวียตนาม และฟิลิปปินส์ บุคลากรขององค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (NGO) มักเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในศูนย์ ขณะที่ไทยใช้การอบรมบุคลากรในโรงพยาบาลเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ จากช่วงเวลาสั้นๆ ที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์มา ชี้ให้เห็นว่า การใช้บุคลากรของโรงพยาบาลเองเป็นผู้มารับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืน (Sustainability) ของบริการ นอกจากนี้ไทยยังเลือกกระทำการคัดกรองเฉพาะผู้หญิงที่มีข้อบ่งชี้ว่าจะถูกกระทำรุนแรง มากกว่าจะใช้การถามคัดกรองผู้หญิงทุกคนที่มารับบริการที่โรงพยาบาล

การปรับเปลี่ยนระบบข้อมูล

การเก็บรวบรวมและรายงานข้อมูลของโรงพยาบาลในประเทศไทย ไม่ได้แบ่งแยกผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงออกมาเป็นกลุ่มเฉพาะ แต่รวมไว้ในกลุ่มการบาดเจ็บ ทำให้การบ่งชี้ขนาดและความรุนแรงของปัญหาอาจต่ำกว่าที่เป็นจริง อย่างไรก็ตาม โรงพยาบาลส่วนใหญ่จะมีรายงานการเฝ้าระวังการบาดเจ็บและอุบัติเหตุ ซึ่งมีรายละเอียดหลายประการที่สามารถนำมาใช้กับกรณีของผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงได้ กระทรวงสาธารณสุขจึงพยายามนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อแสดงถึงปัญหาของความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิง นอกจากนั้นโรงพยาบาลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ได้มีการพัฒนาแบบฟอร์มสำหรับบันทึกข้อมูลของผู้มารับบริการที่ศูนย์ โดยอาศัยตัวอย่างแบบฟอร์มที่มีการใช้ในประเทศพัฒนาแล้ว แบบฟอร์มนี้จะบันทึกรายละเอียดของผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง รายละเอียดของผู้กระทำ การกระทำ บริการและความช่วยเหลือต่างๆ ที่ผู้รับบริการได้รับ รวมถึงหลักฐานต่างๆ ทางนิติวิทยาศาสตร์ที่อาจต้องใช้ในการดำเนินคดี แบบฟอร์มนี้มักถูกเก็บไว้ที่ศูนย์แทนการเย็บรวมในแฟ้มผู้ป่วย เพื่อเป็นการรักษาความลับของผู้ป่วย ปัญหาที่พบคือ บุคลากรอาจยังไม่คุ้นเคยกับแบบฟอร์ม ทำให้ลงบันทึกข้อมูลไม่ครบถ้วน และก่อให้เกิดปัญหาในกรณีที่ต้องใช้เป็นเอกสารหรือหลักฐานทางกฎหมาย นอกจากนั้น การที่แต่ละโรงพยาบาลต่างพัฒนาแบบฟอร์มของตน อาจทำให้การเปรียบเทียบในอนาคตเป็นปัญหา ใน พ.ศ. 2547 กรมสนับสนุน

บริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขได้พยายามออกแบบโปรแกรมฐานข้อมูลและจัดทำคู่มือลงรหัส เพื่อให้โรงพยาบาลทุกแห่งที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์นี้ ได้ใช้แบบฟอร์มที่มีรูปแบบเดียวกัน

การฝึกอบรมแก่บุคลากร

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จคือ การฝึกอบรมบุคลากรเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการให้บริการแก่ผู้หญิงกลุ่มนี้ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากร เนื่องจากบุคลากรมักจะมีทัศนคติหรือความเชื่อเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ตนอยู่ คือทัศนคติที่ถือว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องปกติ และทัศนคติของการตำหนิผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ โดยเชื่อว่าผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงคงทำอะไรบางอย่างที่สมควรจะถูกกระทำรุนแรง ดังนั้น นอกจากการฝึกอบรมด้านบริการทางการแพทย์ เช่น การคัดกรอง ยาที่ใช้ วิธีการให้คำปรึกษา ฯลฯ แก่บุคลากรแล้ว ยังต้องให้การฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บทบาททางเพศ สิทธิของผู้หญิง สุขภาพของผู้หญิง ความเป็นจริงและมายาคติเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นต้น แต่การฝึกอบรมที่กล่าวมานี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณและผู้เชี่ยวชาญ ทำให้โรงพยาบาลส่วนใหญ่มักจะให้การฝึกอบรมเฉพาะด้านบริการทางการแพทย์ ความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากร สามารถยืนยันได้จากผลการวิจัย[13] เมื่อจะมีการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จในโรงพยาบาลขอนแก่น การศึกษาครั้งนั้นเลือกโรงพยาบาลขอนแก่นเป็นโรงพยาบาลทดลองและโรงพยาบาลอุดรธานีเป็นโรงพยาบาลควบคุม ก่อนที่จะมีการฝึกอบรมเรื่อง เพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในโรงพยาบาลทดลอง 1 เดือน ได้มีการเก็บข้อมูลทัศนคติ ความเชื่อและความรู้เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิง ในโรงพยาบาลทั้ง 2 แห่ง หลังการฝึกอบรม 6 เดือน ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเดิมอีกครั้ง ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความรู้ในโรงพยาบาลทดลองเมื่อเทียบกับโรงพยาบาลควบคุมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่คะแนนทัศนคติเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วไม่มีความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ (ตาราง 4) ข้อค้นพบนี้บ่งชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มความรู้อาจทำได้ไม่ยาก แต่การปรับเปลี่ยนทัศนคติเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา ข้อค้นพบนี้ยังสามารถยืนยันได้จากการศึกษาวิจัยระยะที่ 2 เมื่อวัดผลในลักษณะเดียวกันกับกลุ่มตำรวจและนักเรียน ก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวัดพบว่า คะแนนความรู้ในคน 2 กลุ่มนี้ เพิ่มขึ้นหลังการฝึกอบรม แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคะแนนทัศนคติ การจะดำเนินการศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จนี้ต่อไปจึงควรคำนึงถึงความจำเป็นในการฝึกอบรมเรื่องเพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือ

การจัดให้ผู้ป่วยได้รับบริการจุดเดียว โดยบุคลากรแต่ละฝ่ายเป็นผู้มาให้บริการที่ศูนย์ ต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายที่ดีระหว่างแผนกต่างๆ ภายในโรงพยาบาลเพื่อให้บุคลากรในโรงพยาบาลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจการทำหน้าที่ของศูนย์ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อพึงปฏิบัติต่างๆ นอกจากจะต้องมีการสร้างเครือข่ายภายในโรงพยาบาลแล้ว ยังต้องมีการสร้างเครือข่ายไปยังหน่วยงานนอกโรงพยาบาลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีตำรวจ ฝ่ายประชาสงเคราะห์ องค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกโรงพยาบาลเหล่านี้ อาจทำให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานรู้สึกยุ่งยาก เนื่องจากไม่ใช่งานที่ตนคุ้นเคยมาก่อน ผลการประเมินเบื้องต้นถึงการปฏิบัติงานของศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จโดยกระทรวงสาธารณสุข พบว่า โรงพยาบาลที่ประสบปัญหาในการจัดตั้งศูนย์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ การขาดเครือข่ายความร่วมมือ หรือการไม่อาจสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ดีได้ การอบรมที่ไม่เพียงพอให้แก่บุคลากรภายในโรงพยาบาลก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคลากรไม่ตระหนักถึงการทำหน้าที่ของศูนย์ และทำให้เกิดความไม่ร่วมมือเมื่อถูกตามให้มาปฏิบัติหน้าที่ที่ศูนย์

การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

การจัดระบบบริการของโรงพยาบาล ให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง เป็นการป้องกันระดับทุติยภูมิ[14] เพื่อให้สามารถบ่งชี้การเกิดความรุนแรงได้ทันเวลาและสามารถหยุดยั้งความรุนแรงโดยเร็วที่สุด การป้องกันระดับปฐมภูมิซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อหยุดยั้งความรุนแรงก่อนที่จะเกิดยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยลดความรุนแรงได้มากที่สุด แต่การป้องกันดังกล่าวจำต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ชุมชนจึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการกระจายข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงดังกล่าว รวมถึงการเฝ้าระวัง การให้ความช่วยเหลือหรือยุติความรุนแรงเบื้องต้นในขอบเขตที่สามารถจะทำได้ รวมถึงการสนับสนุนในด้านต่างๆ เมื่อมีผู้หญิงตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในชุมชน ชุมชนในความหมายนี้จึงอาจรวมตั้งแต่คนที่อาศัยในพื้นที่เดียวกันจนถึงองค์กรท้องถิ่นต่างๆ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมสามารถทำได้ในลักษณะเดียวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้บริการสุขภาพอื่นๆ จาก ภาพ 1 จะเห็นว่าในระดับหมู่บ้าน ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบอาสาสมัคร ซึ่งอาจเป็นการทำงานร่วมกันกับผู้นำชุมชน กลุ่มผู้หญิง กลุ่มวัยรุ่น ในลักษณะให้ข้อมูลและเฝ้าระวัง รวมถึงการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น และส่งต่อไปยังหน่วยบริการสาธารณสุขถ้าจำเป็น ในระดับตำบล สถานีอนามัยอาจเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ

ในการทำงานร่วมกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มประชาสังคม กลุ่มผู้หญิง สมาชิก อบต. หรือองค์กรอื่นๆ เพื่อให้บริการเบื้องต้นก่อนที่จะส่งต่อไปยังหน่วยงานอื่นถ้าจำเป็น ในระดับอำเภอ จะมีโรงพยาบาลชุมชนเป็นแกนสำคัญในการให้การดูแลด้านร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งโรงพยาบาลสามารถเสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับตำรวจ ผู้นำชุมชน หรือองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ ในกรณีที่มีการบาดเจ็บรุนแรง ก็สามารถส่งต่อไปยังโรงพยาบาลระดับจังหวัด ซึ่งในระดับนี้ โรงพยาบาลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการให้การดูแลแก่ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงทุกประเภท การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัดนี้ก็สามารถทำได้อย่างกว้างขวางกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรชุมชนต่างๆ

ความเป็นไปได้ของนโยบายจากกระทรวงสาธารณสุข

ในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายขยายการจัดบริการแก่ผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรงโดยการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จไปยังโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป จำนวน 104 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งขณะที่ประกาศ กระทรวงยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนว่าจะมีแผนการดำเนินงานการจัดสรรงบประมาณอย่างไร จนกระทั่ง **23 ธันวาคม 2547** จึงมีการแถลงรายละเอียดเพิ่มเติม ว่าจะของบประมาณประมาณ 140 ล้านบาท มาใช้ในการดำเนินการ โดยจะเตรียมสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายของยาป้องกันการตั้งครรภ์และการติดเชื้อเอดส์ ถ้าพิจารณาจากประสบการณ์ในการขยายบริการของกระทรวงสาธารณสุขจาก 1 โรงพยาบาลเป็น 20 โรงพยาบาล จะเห็นได้ว่าการจะจัดบริการไม่ใช่เรื่องง่ายดายที่เมื่อประกาศให้มีการจัดตั้งและติดป้ายว่ามีบริการแล้ว ก็สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในทันที การจัดตั้งจำเป็นต้องมีการเตรียมการฝึกอบรมบุคลากร การได้รับความสนับสนุนจากผู้บริหาร การปรับระบบการไหลเวียนของบริการและระบบการบันทึกข้อมูล รวมทั้งการมีส่วนร่วมของบุคลากร ประสบการณ์ 5-6 ปี ในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่าโรงพยาบาลที่สามารถจัดตั้งและดำเนินการศูนย์บริการได้ผลดี เป็นโรงพยาบาลที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ มีบุคลากรที่สนใจกับการริเริ่มดังกล่าว กระทรวงจึงควรมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน มีการประเมินและพัฒนาการบริการอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์จากการดำเนินงานในประเทศที่พัฒนาแล้ว ชี้ให้เห็นว่าต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ประเมินความพึงพอใจของผู้ป่วยและผลกระทบที่มีต่อการทำงาน (Job impact) ของบุคลากร

อภิปรายและเสนอแนะ

การตอบสนองของภาคสาธารณสุขต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง โดยการปรับระบบบริการให้เป็นบริการแบบเบ็ดเสร็จเพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อได้บริการที่มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของผู้รับบริการ การจัดระบบบริการดังกล่าวต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากรในด้านความรู้ ทัศนคติ การปรับระบบการไหลเวียนบริการ การสร้างฐานข้อมูลและเครือข่ายบริการ ซึ่งผลการปรับระบบบริการของโรงพยาบาลนำร่องแสดงให้เห็นว่า ภายใน 1 อาทิตย์ อย่างน้อยจะมีผู้หญิงหรือเด็ก 1 คน มาใช้บริการจากศูนย์ดังกล่าว แม้รูปแบบการจัดระบบบริการนี้ของไทยอาจจะต่างจากประเทศในภูมิภาคเดียวกัน เช่น ฟิลิปปินส์ อินเดีย และเวียตนามอยู่บ้าง ในด้านการพยายามใช้บุคลากรของโรงพยาบาลเป็นผู้ดำเนินการ แทนการใช้บุคลากรขององค์กรเอกชนซึ่งไม่แสวงหากำไรมาเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งการพยายามฝึกอบรมบุคลากรของตนเองขึ้นมาทำหน้าที่ มีส่วนช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดการผสมผสานเข้าไปในบริการปกติของโรงพยาบาลได้ง่าย อย่างไรก็ดี เนื่องจากบุคลากรสาธารณสุขเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีการลาออกหรือหมุนเวียนอย่างรวดเร็วจำนวนมาก การฝึกอบรมบุคลากรจึงต้องมีการดำเนินการซ้ำๆ และต่อเนื่อง ซึ่งผู้ปฏิบัติงานในศูนย์บริการแบบครบวงจรได้ยกประเด็นขึ้นมาว่า อาจจะถึงเวลาที่ต้องมีการปรับหลักสูตรของแพทย์และพยาบาล เพื่อให้มีการรวมเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงเข้าไปในหลักสูตร ซึ่งในขณะนี้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์เท่านั้น ที่มีการเรียนการสอนเรื่องนี้ในหลักสูตรของนักเรียนแพทย์และพยาบาล

ในส่วนของนโยบายและการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งพยายามผลักดันให้เกิดศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จเช่นนี้ในโรงพยาบาลระดับจังหวัดทั่วประเทศ นอกจากการจัดระบบบริการและข้อมูลแล้ว กระทรวงสาธารณสุขควรมีแผนการซึ่งครอบคลุมการเตรียมความพร้อมด้านการฝึกอบรมบุคลากร โดยเฉพาะการอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศภาวะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงดังที่เป็นอยู่ นอกจากนั้นการตอบสนองเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงโดยจัดระบบบริการในโรงพยาบาล ยังเป็นแค่ส่วนหนึ่งของการตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว การป้องกันระดับปฐมภูมิและการดำเนินโครงการกับผู้กระทำก็เป็นสิ่งที่ถูกผลักดันจากภาคอื่นๆ ไปพร้อมกัน ภาคสาธารณสุขจึงควรเตรียมพร้อมกับการผสมผสานกิจกรรมดังกล่าวในอนาคต

ตาราง 1 สัดส่วนผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้าย ในโรงพยาบาลรัฐ 24 แห่ง พ.ศ. 2545

สัดส่วน	ร้อยละ
- สัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายร่างกายและทางเพศต่อผู้ได้รับบาดเจ็บรุนแรงทั้งหมด	14.2
- สัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับบาดเจ็บรุนแรงกระจายตามช่วงอายุ	
ต่ำกว่า 15 ปี	7.2
15 – 44 ปี	71.7
45 – 60 ปี ขึ้นไป	21.1
- อัตราตาย	5.2

แหล่งข้อมูล : จัดกลุ่มข้อมูลใหม่จากรายงานการบาดเจ็บรุนแรงจากการถูกทำร้ายในสตรี พ.ศ. 2545 สำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 24 แห่ง ประกอบด้วย: นครราชสีมา นครศรีธรรมราช ลำปาง ราชบุรี สวรรค์ประชารักษ์ ยะลา ชลบุรี หาดใหญ่ พระปกเกล้า เชียงราย ประชานุเคราะห์ ระยอง ขอนแก่น ตรัง นพรัตนราชธานี เลิดสิน อุดรธานี พุทธชินราช นครปฐม อุตรดิตถ์ สุราษฎร์ธานี สรรพสิทธิประสงค์ เจ้าพระยาอภัยภูมเบศร์ พระนั่งเกล้า พระนครศรีอยุธยา

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของผู้หญิงที่รับบริการจากศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) ในโรงพยาบาลรัฐ 15 แห่ง จำแนกตามประเภทของความรุนแรง เดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546

ประเภทของความรุนแรง	อายุ (ร้อยละ)	
	ต่ำกว่า 18 ปี	18 ปีขึ้นไป
- ความรุนแรงทางร่างกาย	215 (35.71)	848 (67.41)
- ความรุนแรงทางจิตใจและอารมณ์	92 (15.28)	113 (08.98)
- ความรุนแรงทางเพศ	295 (49.00)	297 (23.61)

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากรายงานสถิติการให้บริการของศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ประจำเดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546 ของโรงพยาบาลนำร่อง กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 15 แห่ง ประกอบด้วย: อุตรดิตถ์ นครราชสีมา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ขอนแก่น เลย ลำปาง ร้อยเอ็ด ชลบุรี ราชบุรี ชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ สวรรคประชารักษ์ สรรพสิทธิประสงค์ พุทธชินราช ปทุมธานี ยะลา

ตาราง 3 ประเภทของความช่วยเหลือที่โรงพยาบาลรัฐ 15 แห่ง ให้แก่ผู้หญิงที่มารับบริการในศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-stop crisis center) เดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546

ประเภทของความช่วยเหลือ	จำนวน (ร้อยละ)
- ค่ารักษาพยาบาล	376 (38.33)
- ยาป้องกันการตั้งครรภ์	251 (25.59)
- ยาปฏิชีวนะ	123 (12.54)
- ยาป้องกันการติดเชื้อ HIV	67 (06.83)
- ค่าเดินทาง	70 (07.14)
- ค่าวัสดุเพื่อการอุปโภคบริโภค	50 (05.10)
- เงินสงเคราะห์	44 (04.41)
รวม	981

แหล่งข้อมูล : คำนวณจากรายงานสถิติการให้บริการของศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ประจำเดือนตุลาคม 2545 – เมษายน 2546 ของโรงพยาบาลนำร่อง กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

หมายเหตุ : โรงพยาบาล 15 แห่ง ประกอบด้วย: อุตรดิตถ์ นครราชสีมา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ขอนแก่น เลย ลำปาง ร้อยเอ็ด ชลบุรี ราชบุรี ชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ สวรรคประชารักษ์ สรรพสิทธิประสงค์ พุทธชินราช ปทุมธานี ยะลา

ตาราง 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ ทัศนคติ และความเชื่อระหว่างโรงพยาบาลขอนแก่นและอุดรธานี หลังการฝึกอบรม

คะแนน	โรงพยาบาลขอนแก่น	โรงพยาบาลอุดรธานี	ค่า T
	ค่าเฉลี่ย (S.D.)	ค่าเฉลี่ย (S.D.)	
ความรู้ *	10.99 (1.94)	10.51 (1.73)	1.878
ทัศนคติ	34.59 (7.84)	33.90 (3.34)	-.874
ความเชื่อ	47.13 (3.10)	26.44 (7.60)	-7.193

P = .05

บรรณานุกรม

1. มูลนิธิเพื่อนหญิง 2543 “ความรุนแรงต่อผู้หญิง: ประสบการณ์และข้อเสนอจากภาคเอกชน” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสังคมกับสุขภาพ ครั้งที่ 2 เรื่อง “จากพรมแดนความรู้สู่การแก้ปัญหา: กรณีวามรุนแรงในสังคมไทย” สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 10 พฤศจิกายน 2543
2. “----------“ 2545 “สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวต่อความคาดหวังแห่งความรับผิดชอบของผู้ชายและสังคม” เอกสารประกอบการเสวนา สถาบันกฎหมายอาญา ถ.รัชดาภิเษก กรุงเทพมหานคร 9 เมษายน 2545
3. กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ 2546 “ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง รายงานการวิจัยโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิผู้หญิง
4. สุธีรา ทอมป์สัน และเมทินี พงษ์เวช 2543 “การพัฒนาระบบข้อมูลและตัวบ่งชี้ด้านความรุนแรงในประเทศไทย” กรุงเทพฯ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ
5. World Health Organization. Fact sheet: Violence against women, June 2000
6. McAfee cited in Abdullah R, et al. Battered Women in Malaysia: Prevalence, Problems and Public Attitudes, A summary report of women’s Aid organization, Malaysia’s National Research on Domestic Violence, 1995.
7. World Health Organization. “Violence against women: a priority health issue, FRH/WHO/97.8, Geneva, 1997.
8. Heise LL, et al. “A violence against women: the hidden health burden, Washington DC, the World Bank, 1994.
9. Heise L, Ellsberg M., Gotlemoeller M., 1999 “Ending Violence against women” Population Report vol. XXVII, No.4, Series 2
10. Blanc AK. 2001 “The effect of power in sexual relationships on Sexual & Reproductive Health : An examination of the evidence” Studies in Family Planning 32 (3) : 189-213
11. กระทรวงสาธารณสุข 2547 โครงการจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤติจากความรุนแรงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิต์ พระบรมราชินีนาถ (ศูนย์พึ่งได้) เอกสารอัดสำเนา

12. หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ “ศูนย์พึ่งได้” รับภาระหนัก ผู้หญิง-เด็กถูกทำร้ายสูง ข่าวหน้าหนึ่ง วันพฤหัสบดีที่ 23 ธันวาคม 2547
13. ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์ และคณะ 2544 “การจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (OSCC) แก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง” รายงานการวิจัย เสนอต่อมูลนิธิฟอร์ด
14. Egger R, Froeschl E, Lercher L, Logar L. Oesterreichische and internationals strategien zur Praevention von Gewalt, Vienna, 1998
15. Balayon, T. “NGOs: Working as partners with public hospitals to respond to VAW” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand
16. Deosthali P. “How can hospitals in low-resource settings respond to VAW: can communities involve?” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand
17. Mai LTP. “From zero to a one-stop crisis center: Experience from Vietnam” Paper presented at the Asia-Pacific Conference in Reproductive and Sexual Health, 6-9 October 2003, Bangkok, Thailand

ภาพ 1 การสร้างเครือข่ายเพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง

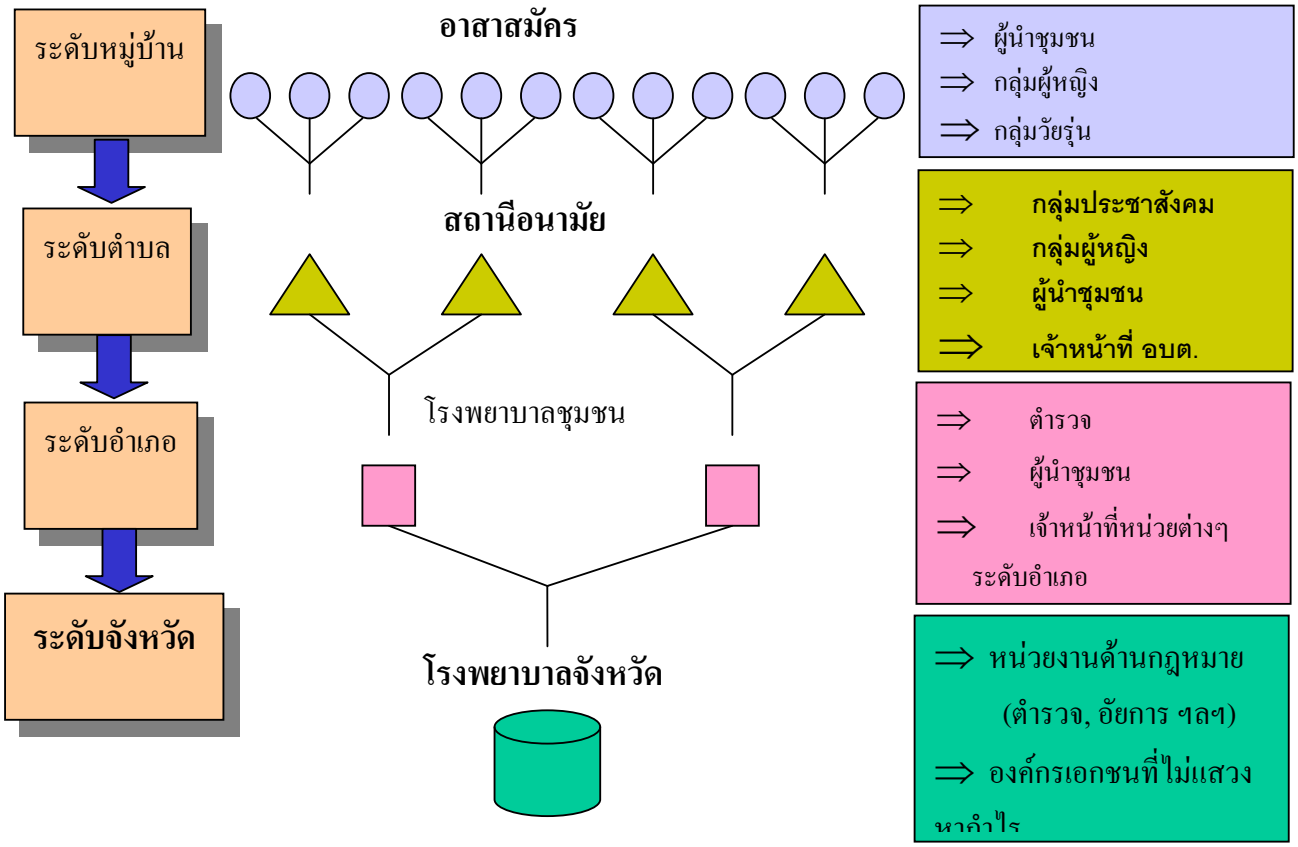

ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อสตรีของบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ

นิภรณ์ สัณหจริยา

ผู้เขียนเคยพูดถึงแนวคิดของบทความนี้กับกัลยาณมิตรผู้หนึ่งที่อยู่จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง เธอได้เล่าให้ฟังถึงแก๊งค์มอเตอร์ไซค์วัยรุ่นที่มักก่อกวนเสียงดังไปทั่ว สร้างความเกลียดชังให้กับใครต่อใคร วันหนึ่งวัยรุ่นกลุ่มนี้ทำมอเตอร์ไซค์ล้ม เมื่อไปถึงโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ก็รับรักษาอยู่หรอก แต่บรรจงแคะกรวดทรายที่ฝังในเข่าออกทีละเม็ดๆ.... อย่างช้าๆ....โดยไม่ฉีดยาชาให้เด็กคนนั้น แต่กลับมีเสียงพูดในทำนองว่า .....ก่อกวนดีนัก .....

อีกวันหนึ่งที่ผู้เขียนได้คุยกับผู้พิพากษาท่านหนึ่ง ท่านได้เล่าให้ฟังว่า จากประสบการณ์ในการทำงานมาเกือบตลอดชีวิต ท่านคิดว่า เป็นเรื่องแปลกที่ผู้พิพากษาหญิงส่วนใหญ่จะลงโทษจำเลยหญิงหนักกว่าที่ผู้พิพากษาชายตัดสินโทษในความผิดเดียวกัน เพราะผู้พิพากษาชาย “เชื่อว่า” ผู้หญิงจะมีความเกรงกลัวความผิดมากกว่าผู้ชาย ถ้าถูกลงโทษไปแล้วครั้งหนึ่ง ผู้หญิงจะทำผิดซ้ำสองน้อยกว่า จึงน่าจะให้ผู้หญิงได้มีโอกาสแก้ตัว และถ้าผู้ชายเป็นฝ่ายทำผิด ผู้พิพากษาชายส่วนใหญ่จะตัดสินลงโทษผู้ชายที่ทำผิดนั้นหนักกว่าหากเปรียบเทียบกับจำเลยที่เป็นหญิง เพราะเชื่อว่าผู้ชายกล้าคิด กล้าทำผิด .....

และในการคุยกับทนายท่านหนึ่ง ท่านเล่าว่า เมื่อเกือบสองปีมานี้ ได้ไปทำคดีให้กับช่างเสริมสวยคนหนึ่งในข้อหาพยายามฆ่า เธอให้ข้อมูลว่าวันหนึ่งผู้ชายที่มาติดพันเธอพยายามจะข่มขืนเธอ เธอดิ้นรนจนคว้าได้เหล็กปลายแหลมที่มักใช้แทนไขควงจ้วงแทงผู้ชายคนนั้นแล้วไปแจ้งความที่โรงพัก แต่การณ์กลับกลายเป็นว่า เธอตกเป็นจำเลยในข้อหาพยายามฆ่า เมื่อเธอไปให้การที่ศาลก็มักจะมีแต่การสืบพยานประเด็นพยายามฆ่า ทนายความเชื่อว่า ความที่เธอเป็นช่างเสริมสวยซึ่งมักจะแต่งตัวสดใส สะดุดตา ทำให้แทบจะไม่มีการซักถามในเรื่องที่เธอเกือบถูกข่มขืน

จากกรณีทั้งสาม ผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่า สิ่งที่กำกับการกระทำของบุคลากรให้เป็นไปในทิศทางใด คือ ความคิด ความเชื่อของแต่ละคนนั่นเอง

Barthes (อ้างในกุลพัฒน์ จันทร์ไกรลาศ,2546) กล่าวถึงการให้ความหมายในการสื่อสารว่า นอกจากมีความหมายตรงตามสิ่งที่ต้องการสื่อแล้ว ยังมีสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ ซึ่งเป็นการตีความหมายโดยนัยแฝง (connotation) โดยมีปัจจัยทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับความรู้สึก อารมณ์ของผู้ใช้ และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ทำให้มีการให้ความหมายที่บิดเบือนสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นสิ่งปกติ

ทำให้คนส่วนใหญ่ยอมรับโดยไม่มีการตั้งคำถาม เป็นความคิดความเชื่อที่สอดรับกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น และส่งผลให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ

เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงก็เช่นกัน เป็นประเด็นที่มีมายาคติแฝงอยู่อย่างมากมายทุกมุมโลก อาทิ คนส่วนใหญ่เชื่อว่า ภรรยาที่ประพฤติตัวไม่สมเป็นแม่บ้านแม่เรือนเท่านั้นที่ถูกทุบตี แม่บ้านมักถูกทุบตีเพราะจู้จี้ขี้บ่น สังคมให้คุณค่าความเป็นส่วนตัวของสามีภรรยามากเสียจนกระทั่งไม่เข้าไปให้ความช่วยเหลือผู้หญิงที่ถูกชายผู้ไม่พอใจการขับรถของเธอใช้คัตเตอร์ทำร้ายจนเลือดอาบทั่วตัวและตาเกือบบอด เพียงเพราะคำกล่าวอ้างว่า เป็นเรื่องของผัวเมีย (รายการเจาะใจ,17 มิถุนายน 2547) คนส่วนใหญ่เชื่อว่า ถ้าผู้หญิงระวังตัวดีพอ อาทิ ไม่แต่งตัวล่อแหลมจะไม่ถูกข่มขืน

ความเชื่อเหล่านี้หล่อหลอมจากโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งพบได้ทุกมุมโลก ทุกวิชาชีพ รวมทั้งบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ความเชื่อที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบแตกต่างกันไป และเป็นอุปสรรคในการให้บริการ (Gracia-Morenno,1999) เช่น บางประเทศที่ให้คุณค่าอย่างมากกับความบริสุทธิ์ของผู้หญิง จะพิสูจน์การข่มขืนจากการตรวจเยื่อพรหมจรรย์ (Human Rights Watch Backgrounder,2000) แม้จะมีข้อพิสูจน์ทางการแพทย์ที่ชัดเจนว่า เยื่อพรหมจรรย์ไม่ได้ฉีกขาดจากการข่มขืนกรณีเดียวเท่านั้น

การทำความเข้าใจเรื่องความคิดของบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ผู้เขียนจึงเชื่อว่า เป็นประเด็นสำคัญส่วนหนึ่งที่จะยังประโยชน์ต่อการพัฒนางานให้ไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ขอบเขตของบทความ

บทความนี้ศึกษาความคิดความเชื่อของบุคลากรสาธารณสุขและเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับปฏิบัติงานต่อผู้ประสบปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง จากการที่ได้ร่วมกันดำเนินโครงการพัฒนารูปแบบการจัดบริการเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในพื้นที่ภาคอีสานแห่งหนึ่ง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากการสนทนา การร่วมประชุม การสัมภาษณ์บุคลากร โดยมิได้สะท้อนความคิดเห็นจากผู้รับบริการหรือสังเกตการให้บริการในเวลาที่ปฏิบัติงานจริง

1.ความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง

1.1 การให้ความหมายของบุคลากร : เน้นเพียงการกระทำรุนแรงทางตรง

การให้ความหมายของคำว่า การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง น่าจะพูดให้ความหมายกันได้ง่ายๆ ตรงไปตรงมา แต่เป็นเรื่องแปลกที่แม้ประเด็นนี้จะมีการพูดกันในระดับสากลอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่

พ.ศ.2528 หรือองค์การสหประชาชาติจะได้นิยามความรุนแรงต่อผู้หญิงไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรีโดยสรุปรวมว่า คือ การกระทำใดๆ ที่เป็นความรุนแรงที่มีเหตุมาจากความแตกต่างทางเพศ ทำให้เกิดการทำร้ายร่างกาย จิตใจ ทางเพศ หรือความทุกข์ทรมาน การขู่เข็ญคุกคามกีดกันทั้งในที่สาธารณะ หรือ ในชีวิตส่วนตัว รวมทั้งการปฏิบัติหรือการเพิกเฉยของรัฐ (อ้างในพิมพวัลย์ บุญมงคลและคณะ,2546) แต่ Gracia-Morenno(1999) รายงานว่า ก็ยังไม่มีนิยามใดที่ได้รับการยอมรับกันอย่างแท้จริง อีกทั้งแม้จะมีทฤษฎีมากมายที่ถูกนำมาอธิบายถึงสาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงแต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจนได้

สำหรับผู้เขียนเองเห็นด้วยกับการอธิบายเรื่องการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงด้วยทฤษฎีระดับมหภาคเนื่องด้วยเป็นการอธิบายจากภาพรวมโครงสร้างทางสังคม ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง โดยเฉพาะแนวคิดสตรีนิยมที่สามารถทำให้เห็นภาพโดยกว้างว่า กระทำรุนแรงต่อผู้หญิง คือ การกระทำใดๆ ที่ทำให้เกิดความเสียหายทางกาย จิตใจ เพศ ศักดิ์ศรี ความเป็นอยู่ เสียโอกาส หมดคุณค่าของการเป็นมนุษย์ ก็เพราะคนๆนั้นเป็นผู้หญิง กระทำรุนแรงต่อผู้หญิง (violence against women) จึงมักถูกเรียกในความหมายเดียวกับ gender-based violence เพราะการเป็นผู้หญิง ได้ถูกสังคมให้คุณค่า ความหมาย บทบาทหน้าที่ ความคาดหวังที่แตกต่างจากชายในลักษณะที่ด้อยกว่าหลายประเด็น โดยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ค่อยได้ตั้งข้อสังเกต เช่น สังคมเรียกร้องความอดทนในชีวิตครอบครัวจากแม่มากกว่าพ่อทั้งยังสร้างวาทกรรมในทางยกย่องว่า “ลูกที่ขาดพ่อดีกว่าขาดแม่” สังคมเรียกการมีชู้ของผู้ชายว่า “มีเมียน้อย” ขณะที่เรียกพฤติกรรมเดียวกันของผู้หญิงว่า “มีชู้” ซึ่งเสมือนเป็นการยอมรับพฤติกรรมของชาย

การมองเรื่องกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงในแง่มุมบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายโดยมองถึงโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมนี้ ยังทำให้อธิบายสาเหตุ ผลกระทบ ปัญหาและความต้องการอันซับซ้อนของผู้ประสบปัญหา ทำให้เห็นได้ว่า กระทำรุนแรงต่อผู้หญิงไม่ได้มีเพียงการกระทำรุนแรงทางตรง (คือ การทำร้ายทางกาย จิตใจ ทางเพศ ที่เห็นได้ว่า ใครเป็นคนทำ) เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีความรุนแรงทางโครงสร้างของสังคม ทางวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถมีวิถีชีวิตที่ควรจะเป็น หรือเท่าเทียมกับผู้ชายได้ โดยที่สังคมเองก็ไม่ได้ตระหนักว่าสิ่งนั้นคือปัญหา เช่น เราไม่เคยรู้สึกว่า คณะรัฐมนตรี หรือ กรรมการหมู่บ้านเกือบทั้งหมดเป็นผู้ชายเป็นเรื่องแปลก หรือเป็นปัญหา ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีคนอีกครึ่งหนึ่งของสังคม(คือผู้หญิง) จะได้ออกมาพูดหรือบอกความต้องการของตนเอง

หากบุคลากรมีความความเข้าใจเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงด้วยฐานคิดดังกล่าวนี้แล้ว จะทำให้มีความเข้าใจ หรือรับมือกับการที่ผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาของตนได้ง่ายๆ หรือมีการตัดสินใจที่เปลี่ยนไปมาได้อย่างรวดเร็ว หรือแม้แต่ไม่ตัดสินใจอย่างที่ผู้ให้บริการคิดว่า

น่าจะเป็น ซึ่งจะทำให้บุคลากรสามารถให้บริการในเรื่องนี้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหา รวมทั้งไม่ตำหนิลงโทษตัวเองเมื่อคิดว่า ไม่สามารถช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาได้

ในการศึกษานี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างมีความเห็นพ้องกันว่า ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นปัญหาสังคม ที่ควรมีการแก้ไขที่ "ต้นเหตุแห่งปัญหา" แต่ผู้เขียนพบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ยังให้ความหมาย ให้ความสำคัญกับการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงที่เป็นการกระทำรุนแรงทางตรง คือ การทำร้ายทางกาย ใจ เพศ และมักมองเห็นสภาพปัญหาเพียงผิวเผินที่ปรากฏการณ์ให้เห็นตรงหน้า นอกจากนี้ การให้ความหมายของบุคลากรยังเป็นการให้ความหมายตามวิชาชีพและความรู้สึกที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง กล่าวคือ

ความคิดของบุคลากรสาธารณสุข บุคลากรสาธารณสุขส่วนใหญ่มักมุ่งไปที่การเจ็บป่วย บาดเจ็บทางกาย และมุ่งผลที่การเยียวยาให้หายจากการเจ็บป่วยในครั้งนั้นๆ Gracia-Morenno (1999) รายงานว่า วิธีการมองดังกล่าว ทำให้ขาดการมอง การเข้าใจถึงการกระทำรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ บุคลากรสาธารณสุขในโครงการนี้ในช่วงแรกๆ ของการทำงานก็มีลักษณะเช่นนี้ แต่ประสบการณ์ทำงานทำให้สามารถมองเห็น คัดกรอง การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงได้ไวขึ้น

"ต้องยอมรับว่าแรกๆ เรา lost ไปมากเหมือนกัน แต่ตอนนี้เราดีขึ้น" เป็นคำกล่าวของทีมทำงาน และมีประจักษ์พยานของการ "ดีขึ้น" คือ มีความสามารถในการคัดกรองที่ไวขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่สามารถคัดกรองผู้หญิงที่มาพบแพทย์ด้วยอาการ "หายใจไม่อิ่ม เวียนหัวบ่อย" ว่าแท้ที่จริงเป็นผลมาจากการถูกกระทำรุนแรงทางจิตใจมานานหลายสิบปี การให้ความช่วยเหลือเธอจึงมิใช่มีเพียงยารักษาอาการเท่านั้น

อย่างไรก็ตามด้วยวิธีการมองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้การให้บริการต่อผู้ถูกกระทำรุนแรงจะเน้นที่การรักษาทางกาย และการให้คำปรึกษาต่อปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น เมื่อผนวกกับการที่ผู้มารับบริการมักมารับบริการเฉพาะเมื่อประสบปัญหา การทำงานจึงยังไม่สามารถพัฒนาถึงระดับที่ทำให้ผู้ถูกกระทำรุนแรงมีความเข้าใจตนเอง เข้าใจปัญหา และการเคารพตนเอง

ความคิดของตำรวจ ตำรวจที่ทำงานในโครงการนี้เป็นผู้ชายทุกคน ซึ่งแต่ละคนพูดถึงความหมายของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงที่ไม่ต่างไปจากบุคลากรสาธารณสุขว่าเป็นเรื่องที่ "ก็ง่ายๆ ตรงๆ" และส่วนใหญ่จะมองเห็นการทำร้ายร่างกาย การด่าทอ ข่มขืน แต่ตำรวจก็มีความคิดเห็นว่าการกระทำรุนแรงทางจิตใจก็เป็นส่วนหนึ่งของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงด้วย มิใช่ไม่รู้สึกรู้สมกับความทุกข์ใจของผู้หญิงเมื่อสามีมีชู้ดังที่สังคมมักจะปรามาสว่าผู้ชายต้องเข้าข้างกัน (Srisorrachatr,2001) แต่เช่นเดียวกับบุคลากรสาธารณสุขที่มิได้ตระหนักในแง่มุมของปัจจัยวัฒนธรรมที่เป็นกรอบสำคัญของปัญหาและการตัดสินใจของผู้หญิง ตำรวจจึงไม่เข้าใจว่า การที่ผู้หญิงคน

หนึ่งจะตัดสินใจแจ้งความกับสามีมิใช่เป็นเรื่องง่าย หรือไม่เข้าใจที่มาถอนแจ้งความง่ายๆ ตำรวจมองว่า ผู้หญิงใจอ่อนเอง จึงรู้สึกเบื่อหน่าย และรู้สึกว่าคดีความเรื่องความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องหยุมหยิม

การทำงานเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงยังพบว่า บุคลากรแต่ละวิชาชีพจะเน้นการทำตามบทบาทหน้าที่ในเนื้องานตามวิชาชีพมากกว่าการช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาของผู้รับบริการ ทั้งนี้เนื่องด้วยกระบวนการเรียนการสอน และกรอบการทำงาน รวมทั้งการขาดกรอบการมองปัญหาดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว บุคลากรสาธารณสุขมักจะจับประเด็นปัญหาทางด้านสุขภาพกายชัด และให้คำแนะนำทางด้านการแพทย์การพยาบาลเป็นหลัก เช่น เมื่อวัยรุ่นหญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยเรียนมาขอความช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่จะให้คำแนะนำเรื่องการมาฝากครรภ์เป็นหลัก โดยที่แทบจะไม่ได้พูดถึงการเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิต หรือปัญหาสุขภาพจิตที่ประสบอยู่ในขณะนั้น

ส่วนตำรวจมองเนื้องานของตนว่า เป็นการดำเนินการทางกฎหมายเพื่อหาคนถูกคนผิดเท่านั้น “ของตำรวจนี้คือมีการจัดการตามกฎหมายต่อผู้กระทำผิด ส่วนตัวผู้ถูกกระทำรุนแรงตรงนั้นทางตำรวจหรือทางกฎหมายจะไม่เข้าไปยุ่ง ส่วนตำรวจจะดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด”

1.2 สาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง : เหล้า ชู้สาว เศรษฐกิจ การเลี้ยงดู

การที่บุคลากรมองความรุนแรงต่อผู้หญิงเพียงปรากฏการณ์เท่าที่เห็นตรงหน้า ทำให้ส่วนใหญ่ระบุสาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงว่า มีสาเหตุหลักจาก เหล้า ปัญหาชู้สาว เศรษฐกิจ และการหล่อหลอมในครอบครัว

การที่บุคลากรระบุสาเหตุการกระทำรุนแรงว่าเกิดจากแอลกอฮอล์หรือการเมานั้น ในอีกมุมหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการโยนความรับผิดชอบให้กับแอลกอฮอล์ ทำให้ละเลยการทำความเข้าใจต้นเหตุของปัญหาและไม่สามารถอธิบายได้ถึงผู้กระทำรุนแรงที่ไม่ได้ดื่มแอลกอฮอล์

ส่วนประเด็นการหล่อหลอมในครอบครัวนั้น เป็นประเด็นที่บุคลากรส่วนใหญ่มักไม่ได้ให้รายละเอียดว่าคือการหล่อหลอมอย่างไร ประเด็นไหน ในการศึกษานี้ยังไม่พบว่า มีบุคลากรคนใดที่จำแนกถึงบทบาทเพศที่ไม่เสมอภาคกันระหว่างหญิงชายว่าเป็นสาเหตุหลักของการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ดังนั้น จึงมักมีคำพูดที่หลุดในวงสนทนา หรือการประชุมว่า

“ทำแบบนี้ ก็สมควรอยู่หรอกที่ผัวจะตีเอา”

1.3 การให้ความสำคัญต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การศึกษากลุ่มตำรวจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่พบเสมอคือ ไม่ค่อยใส่ใจละเลยไม่รับการร้องทุกข์ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่แตกต่างกับอีกหลายๆ ประเทศ ในบางแห่งตำรวจนอกจากจะไม่รับแจ้งความแล้วยังนำเรื่องไปบอกให้สามีทราบทำให้ภรรยาถูกทำร้ายรุนแรงมากขึ้น

(Human Rights Watch Backgrounder, 2000) เพราะทัศนคติที่ว่า เป็นเรื่องภายในครอบครัว บางคนยังมีความเห็นว่า สามีมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะตบตีสั่งสอนภรรยาโดยเฉพาะภรรยาที่ไม่ทำตามธรรมเนียมของสังคม (มูลนิธิเพื่อนหญิง,2532; อ้างใน Abdullah, et al., 1994) นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ตำรวจแล้ว ผลการศึกษาหลายชิ้นระบุว่า ตำรวจไม่ได้มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นอาชญกรรมที่แท้จริง (สมนิด คำมงคล,2548; Abdullah, et al., 1994)

ผลการศึกษานี้ก็ได้คำตอบในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ กรณีที่มิใช่การทำร้ายกันจนบาดเจ็บสาหัสหรือถึงแก่ความตายหรือไม่ใช่ด้วยวิธีการที่ผิดปกติที่จะเป็นความสนใจของสังคมแล้ว ตำรวจจะมองว่า คดีเหล่านี้เป็นคดีเล็กๆ น้อยๆ ประเภทลักทรัพย์วิ่งราว มิใช่อาชกรรมร้ายแรงอย่างฆาตรกรรมที่มีคนร้ายชัดเจน ตำรวจจึงไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก โดยมองว่าเป็นเพียง “คดีทำร้ายร่างกายอย่างหนึ่ง” ตำรวจมิได้ถึงกับละเลยการรับแจ้งความเพราะเห็นว่า เป็นเรื่องในครอบครัวดังในอดีตที่ผ่านมา แต่จะมีการปฏิบัติในลักษณะ “ถ้ามาแจ้งก็รับแจ้ง” ทั้งนี้โดยเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปฏิรูประบบราชการ ตำรวจที่ให้ข้อมูลจึงได้บอกว่า

“บทบาทของตำรวจผมบอกให้ครับกับเมื่อ 20 ปี 30 ปีที่แล้ว เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง คนทุกวันนี้กลัวตำรวจที่ไหน...ไม่มีเลย เล่นงานตำรวจเสียด้วยซ้ำ”

ดังนั้น กรณีใดที่ประเมินแล้วว่า “ไม่ร้ายแรงอะไร” ตำรวจก็จะดำเนินการในลักษณะ “บางทีก็ไกล่เกลี่ยให้ก็มี จะได้รู้สึกจบๆ เพราะว่าการไปศาลมีปัญหามาก เป็นคดีขึ้นมา” แต่การรับแจ้งและบันทึกสำนวนของตำรวจในกรณีนี้ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานในทางคดีได้ในภายหลัง เพราะตำรวจมิได้ทำบันทึกสำนวนจริงๆ แต่จะเขียนในสมุดอื่นๆ เมื่อคู่กรณีกลับไปแล้วก็ฉีกทิ้งไป

ตำรวจให้เหตุผลที่ดำเนินการโดยการไกล่เกลี่ยว่า มาจากหลายสาเหตุ ทั้งจากปริมาณงานมากมายที่ต้องให้ความสนใจตามกระแสสังคมหรือตามที่ผู้บังคับบัญชาสั่งการ ยังมีสาเหตุมาจากการที่มักเป็นคู่กรณีเดิมๆ ที่มักคาดการณ์ได้ว่า เรื่องจะจบอย่างไรและไม่ไว้วางใจว่าผู้ประสบปัญหาจะให้ข้อมูลที่เป็นจริง

แต่สาเหตุที่สำคัญที่มีผลต่อการดำเนินการของตำรวจคือ การเปลี่ยนใจของคู่กรณี ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินคดี การมีสำนวนคั่งค้างและกระทบต่อการพิจารณาความดีความชอบของตำรวจอีกต่อหนึ่ง ระเบียบปฏิบัติเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นคดีอาญา ยอมความไม่ได้นั้น ไม่เอื้อทั้งต่อตำรวจและผู้ประสบปัญหา เมื่อตำรวจทำคดีแล้วก็ต้องดำเนินการตามกระบวนการให้ถึงที่สุด ขณะที่ผู้ประสบปัญหามักต้องการถอนแจ้งความ ถอนฟ้องในภายหลัง ทำให้ตำรวจมองคดีความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย

“เอาจริงๆ เลยเหรอก็น่าเบื่อ เบื่อว่าเจออีกแล้วอะไรอย่างนี้ เจอเคสนี้อีกแล้ว”

“เรื่องนี้ผมเองก็ไม่อยากยุ่งเหมือนกัน เพราะว่าเวลามาด้วยอารมณ์โกรธ อารมณ์โมโหมา จับเข้าห้องขังวันหนึ่ง ตื่นเช้ามา มาตั้งแต่ตี 5 เลย เมียถือข้าวทำกับข้าวมาให้กินเลยในห้องขัง ขอเข้าไปอยู่ด้วยร้องไห้ พาลูกพาเต้ามาขอมาอยู่กับผัว ตำรวจก็ไม่ให้เข้า เขาก็ว่าตำรวจไม่ฟังเขา ตำรวจโดนทั้งขึ้นทั้งล่องเลย เขาบอกว่าไม่เอาเรื่องแล้วปล่อยเขาเถอะ จะปล่อยได้ไง จับไปแล้ว เขาคิดว่าเมื่อเขาไม่เอาเรื่อง ทำไมตำรวจต้องมาเอาเรื่อง แต่เขาก็รู้แค่นี้”

อย่างไรก็ตามตำรวจไม่ได้ระบุว่าระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ บทที่ 13 สามีภรรยาวิวาทกัน ข้อ 583 คำสั่งแนวทางการปฏิบัติเรื่องครอบครัว เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตำรวจดำเนินการโดยการไกล่เกลี่ย ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาหลายชิ้นที่ระบุว่า เป็นการเปิดช่องให้ตำรวจดำเนินการโดยการไกล่เกลี่ยกรณีความรุนแรงในครอบครัว (อ้างในทิชา ณ นคร, มปป)

สำหรับบุคลากรสาธารณสุข มีความเห็นต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวว่า “ไม่อยากทำ” เพราะมักเป็นกรณีที่น่าหดหู่ มีความซับซ้อน มีเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นปัญหาทำให้ไม่สามารถหาทางออกได้ชัด หรือเป็นทางออกที่เกินขอบเขตหน้าที่ของตน เช่น ผู้หญิงหลายคนประสบปัญหาไม่มีที่พึ่งพิง ไม่มีรายได้ ซึ่งจะต้องมีการทำงานร่วมกับวิชาชีพอื่นๆ เช่น สังคมสงเคราะห์ หรือทนายความ แต่โดยลักษณะวิชาชีพที่บุคลากรมีความคาดหวังสูงต่อผลสำเร็จในการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ เมื่อไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง จึงมักจะทำให้เจ้าหน้าที่รู้สึกเครียด และกดดัน

1.4 กรณีข่มขืน : ส่วนใหญ่ ไม่ใช่ข่มขืนจริง

สังคมส่วนใหญ่จะมองผู้ที่ถูกข่มขืนในเชิงตำหนิว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุขึ้น จากการยั่วยวนหรือไม่ระวังตัว สำหรับบุคลากรในการศึกษานี้พบทัศนคติเช่นนี้อยู่บ้าง แต่ไม่พบว่ามีผลต่อการตัดสินใจว่าจะดำเนินการให้บริการหรือไม่ แต่ทัศนคติที่เป็นปัญหามากกว่านั้นคือ ความไม่เชื่อมั่นว่ามีการข่มขืนเกิดขึ้นจริง

ทัศนคติดังกล่าวพบร่วมกันทั้งในบุคลากรสาธารณสุขและตำรวจ หากผู้หญิงไม่ได้มาในลักษณะถูกทำร้ายจนบาดเจ็บให้เห็นชัดๆ หรือมิได้รีบมาขอความช่วยเหลือในทันทีที่เกิดเหตุ จะถูกตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนว่าเป็นการสมยอมและต้องการเรียกร้องค่าเสียหาย

“จริงๆ มันไม่ใช่(การข่มขืน) มันไม่ใช่เหยื่อที่เราอยากจะช่วยเต็มๆ คือเหยื่อไม่น่าสงสารว่างั้นเถอะ เหยื่อมีประสบการณ์ แบบเดี๋ยวนี้มีเยอะ”

จะเห็นได้ว่า บุคลากรให้ความหมายของการข่มขืน คือ

“จะต้องมีการทำร้าย ต้องมีบาดแผล คือไม่ยอม ทำร้ายร่างกายอะไรอย่างนี้”

นอกจากนี้แล้วการข่มขืนนั้นควรเป็นกรณีของผู้ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กันมาก่อน หากเป็นผู้ที่เคยมีเพศสัมพันธ์กันมาก่อน มักจะถูกตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนว่า แจ้งความด้วยจุดประสงค์อื่น

ที่มาของทัศนคตินี้ กล่าวได้ว่า เนื่องจากประสบการณ์การทำงาน ที่มักพบในลักษณะแจ้งความข่มขืนเพื่อเรียกค่าเสียหายซึ่งเป็นความคิดความเชื่อที่มีการตอกย้ำให้หนักแน่นขึ้นตามระยะเวลาของการ
ทำงานจนเจ้าหน้าที่ตำรวจแทบจะไม่เชื่อว่ามีกรณีข่มขืนจริงเกิดขึ้น

“ตอนที่เป็นตำรวจใหม่ๆ รู้สึกอินกับเรื่องนี้ เชื่อ เชื่อในสิ่งที่พูดหมด”

“ผมทำงานมา 17 ปี เป็นพนักงานสอบสวนมาตลอด ไม่เคยเหลวไหลเลย ไม่เคยไม่เป็นพนักงานสอบสวนแม้แต่อาทิตย์เดียวเลยนะ ผมเคยเจอคดีข่มขืนจริงๆ สองราย รายแรกข่มขืนแล้วฆ่าอีกรายบาดเจ็บอะไรอย่างนี้”

ในส่วนของผู้ที่ไม่มาแจ้งความในทันทีนั้น บุคลากรแทบจะไม่ยอมรับว่ามีเหตุผลอื่นที่ทำให้มีการแจ้งความล่าช้า ไม่ว่าจะเป็นเพราะความอาย หรือว่าตัดสินใจไม่ถูกควรทำอย่างไร ตำรวจให้ความเห็นว่าเป็นสิ่งที่ “น้อยมากที่จะเจอ ยิ่งในชุมชนของชนบท เหมือนกันหมด”

“ไม่อายกันหรอก เดี๋ยวคนในชุมชนก็รู้ เพราะผู้ชายจะเล่าให้คนในหมู่บ้านฟังว่าได้ผู้หญิงคนนั้นแล้ว จึงไม่มีเหตุที่ผู้หญิงจะต้องอายที่จะมาแจ้งความ”

ความเชื่อดังกล่าวทำให้ตำรวจมักจะไกล่เกลี่ยให้ยอมความกันมากกว่าดำเนินคดี ด้วยเหตุผลคล้ายกับกรณีการทำร้ายกันในครอบครัว คือ คู่กรณีมักยอมความกันในภายหลังซึ่งจะกระทบต่อการมีผลงานหรือสำนวนค้างของเจ้าหน้าที่ หรือกรณีผู้ถูกข่มขืนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีที่เป็นคดีที่ยอมความกันไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วคู่กรณีมักจะเจรจายอมความกันเอง แต่ตามกฎหมายแล้วผู้กระทำผิดต้องถูกดำเนินคดี จึงมักทำให้ผู้ชายเปลี่ยนใจไม่ชดใช้ค่าเสียหายหรือแต่งงาน ทำให้ตำรวจมักถูกต่อว่า “(เขา) หาว่าตำรวจเราไปยุไปแหย่เค้า หรือว่าไปมีส่วนได้เสีย” เหล่านี้เป็นสาเหตุใหญ่ส่วนหนึ่งที่ทำให้ตำรวจมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคดีข่มขืน

ในส่วนของบุคลากรสาธารณสุข เนื่องด้วยบทบาทหน้าที่ต่อผู้ที่มาขอความช่วยเหลือในกรณีนี้มักเป็นเพียงการตรวจร่างกายเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการแจ้งความ จึงไม่พบว่ามีประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาในการให้บริการ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่จะมีความรู้สึกไม่ต่างกับตำรวจคือ รู้สึกว่าตน “ถูกใช้เป็นเครื่องมือ” นอกจากนี้การให้บริการที่เน้นภาระหน้าที่รวมทั้งทัศนคติและภาระงานที่มีจำนวนมากอาจทำให้บุคลากรละเลยการให้คำปรึกษาเพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการอื่นๆ ของผู้ประสบปัญหา

2.ความเชื่อต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2.1 มุมมองต่อผู้ถูกกระทำรุนแรง : น่าสงสาร

ความรู้สึกของบุคลากรสาธารณสุขที่มีต่อภรรยาที่ถูกทำกระทำรุนแรง ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้สึกสงสาร เพราะกรณีส่วนใหญ่ที่มาถึงโรงพยาบาลจะเป็นอาการบาดเจ็บในระดับสาหัส หรือเป็นการทำร้ายที่หลายคนนึกไม่ถึง เช่น ผู้หญิงคนหนึ่งถูกสามีเตะขณะก้มลงกราบขอร้องมิให้ทำร้ายตนเพราะสามีระแวงว่าเธอจะไปมีความสัมพันธ์กับชายอื่น ภรรยาสูงวัยคนหนึ่งถูกสามีใช้จอบฟันขณะหันหลังให้ หรือบางคนไม่ยอมบอกว่าถูกทำร้าย แม้ว่าอาการบาดเจ็บจะไม่สัมพันธ์กับสาเหตุที่แจ้งไว้ จึงทำให้เจ้าหน้าที่เกิดความรู้สึกดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากองค์ประกอบเรื่องสถานะของบุคลากรที่เหนือกว่าผู้รับบริการ กล่าวคือ ผู้รับบริการส่วนใหญ่เป็นหญิงชาวบ้าน อาชีพทำไร่ทำนา หรือเป็นแม่บ้าน เกือบทั้งหมดมีการศึกษาระดับประถม ขณะที่บุคลากรเองมีสถานะทางสังคม การศึกษาหรือด้วยบทบาทหน้าที่ที่เหนือกว่า ดังนั้น ในทางกลับกัน ภาพที่บุคลากรมีต่อตนเองคือ ตนเป็นผู้ให้ เป็นผู้ชี้นำ

ความรู้สึกที่มีต่อผู้ประสบปัญหาจึงเป็นความสงสารแต่มิใช่มีความรู้สึกร่วม (sympathy but not empathy) ทำให้บุคลากรไม่เข้าใจความกลัว ความสับสน วุ่นวายใจ ผู้ที่ไม่เคยประสบปัญหาย่อมไม่เข้าถึงความรู้สึกที่ผู้หญิงจะประเมินว่าตนเองไม่มีคุณค่า ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ฉุดให้ผู้หญิงยุติการต่อสู้ดิ้นรน ในบางการศึกษาจึงพบว่า ผู้ให้บริการบางคนถึงกับคิดว่า ผู้หญิงชาชิน หรือเป็นโรคหรือชอบที่จะถูกทำร้ายเสียด้วยซ้ำไป (Bowker,1976อ้างในโชติมา กาญจนกุล, 2540) จึงทำให้ไม่ได้มองผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรงว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้กลายเป็นผู้หลุดพ้นได้ รวมทั้งทำให้ไม่สามารถมองปัญหาได้อย่างรอบด้าน

ผลการศึกษานี้ พบว่าไม่แตกต่างกับการศึกษาอื่นมากนัก แนวทางการปฏิบัติแม้จะเน้นว่าต้องจัดบริการที่รอบด้านทั้งกายใจ ต้องให้คำปรึกษา แต่การให้คำปรึกษาก็มักเป็นเพียงการให้คำแนะนำ หรือเป็นเพียงการให้ข้อมูลที่มิได้มีการร่วมกันประเมินปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้ที่ประสบปัญหา และไม่อยู่ในกระบวนการที่จะพัฒนาไปสู่การตัดสินใจรู้และเลือก เพื่อให้ผู้ถูกกระทำรุนแรงสามารถดำเนินชีวิตตนเองต่อไปได้ นั่นคือ ในการให้บริการได้ก้าวล่วงการตัดสินใจแทนผู้รับบริการอาจจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ผู้รับบริการไม่สามารถทำตามที่บุคลากรให้คำแนะนำได้ในทันที หรือไม่ตัดสินใจตามที่บุคลากรแนะนำ ซึ่งจะกลับมากระทบต่อบุคลากรอีกต่อหนึ่งว่า ไม่ประสบความสำเร็จในการให้ความช่วยเหลือ

ความรู้สึกของบุคลากรที่เกิดขึ้นนี้ อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เกิดจากการทำงานที่ไม่ยึดแน่นกับแนวคิดเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงจึงทำให้เกิดการตัดสินคุณค่าของผู้รับบริการ ตัดสินใจแทน เป็นการทำงานในลักษณะชี้นำที่มิใช่เป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเพียงชั่วคราวที่มีปัญหาเท่านั้น ดังที่บุคลากรมักพูดถึงผู้ประสบปัญหาว่า “ไม่รู้ว่าจะต้องให้ความช่วยเหลืออย่างไร”

2.2 มุมมองต่อผู้กระทำรุนแรง : ก้าวร้าว โรคจิต

บุคลากรในการศึกษานี้ส่วนใหญ่มองว่า ผู้กระทำเป็นผู้คนที่มีบุคลิกภาพก้าวร้าวรุนแรง ขี้โมโห และบางคนก็เชื่อว่าเป็นโรคจิตเสียด้วยซ้ำจึงได้กระทำกับภรรยาอย่างรุนแรงมาก ซึ่งที่จริงแล้วความคิดนี้พบได้ในทุกกลุ่มคน ทุกพื้นที่ ทุกสังคม สำหรับบุคลากรในโครงการนี้ยังถูกตอกย้ำความเชื่อนี้จากการที่พบผู้กระทำรุนแรงที่มีประวัติการป่วยหรือกำลังอยู่ในระหว่างการบำบัดทางจิต ซึ่งแม้ว่าจะปรากฏเพียง 4 ราย จากร้อยกว่าราย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของโชติมา อภิวัฒน์ชัชวาลย์ (2546) ที่พบในการศึกษาว่า สามีที่ทำร้ายภรรยาไม่มีรายใดที่มีความผิดปกติทางจิต โชติมา กาญจนกุล (2540) ยังพบอีกว่า ผู้ที่กระทำรุนแรงบางคนมีท่าทีเป็นผู้ใหญ่ใจเย็น สุภาพ แต่เมื่อต้องการยุติปัญหาก็จะใช้ความรุนแรง ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลในการยุติข้อขัดแย้ง ซึ่งเมื่อดูภูมิหลังแล้วส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เรียนรู้เรื่องการใช้ความรุนแรงยุติข้อขัดแย้งตั้งแต่เด็ก จึงได้พัฒนามาเป็นการยอมรับวิธีการนี้ในวัยผู้ใหญ่

การที่บุคลากรมีแนวคิดเกี่ยวกับผู้กระทำรุนแรงว่าเป็นปัญหาบุคลิกภาพหรือโรคจิตมากกว่าเกิดจากการหล่อหลอมให้เรียนรู้การใช้ความรุนแรงในการยุติปัญหา ทำให้มีการแก้ไขปัญหาในระดับบุคคล เฉพาะประเด็น ทำให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเป็นปัญหาของคนที่มีปัญหา เป็นปัญหาของคนอื่นไม่เกี่ยวกับตนเอง สังคมจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย การทำงานจึงมักจบที่กระบวนการบำบัดทางจิต กล่าวคือ เมื่อส่งต่อให้จิตแพทย์หรือหน่วยงานที่สูงขึ้นก็เป็นการจำหน่าย case แทนที่จะมีการทำความเข้าใจว่าความก้าวร้าวที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการเลี้ยงดู คำถามคือเลี้ยงดูอย่างไร ประเด็นนี้ไม่มีการคิดต่อ ไม่มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่จะส่งผลกระทบต่อการมองและแก้ปัญหาอย่างรอบด้าน รวมทั้งการที่สังคมยอมรับการยุติข้อขัดแย้งด้วยความรุนแรง การทำงานจึงเป็นเพียงที่ปลายเหตุเท่านั้น

2.3 มุมมองระหว่างบุคลากร : ปัญหาความไว้วางใจ

การทำงานระหว่างสหสาขาวิชาชีพในการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ยังมีลักษณะที่“เหมือนต่อสู้กันตลอดเวลา” (กนกวรรณ ธราวรรณ,2543) ปรากฏการณ์นี้กล่าวได้ว่า พบได้ทุกแห่งไม่ใช่เฉพาะในพื้นที่ที่ศึกษานี้เท่านั้น ซึ่งหากวิเคราะห์ต่อก็จะพบว่า แต่ละฝ่ายมองกันและกันอย่างไม่ไว้วางใจ และไม่เข้าใจข้อจำกัดของกันและกัน

ตำรวจมักถูกตั้งข้อสังเกตว่า “ไม่ให้ความร่วมมือ” “ไม่ใส่ใจ” “ไม่รู้ว่า เขาทำอะไรบ้าง” เนื่องจากเมื่อประสานงานกันแล้วไม่ได้รับผลดังที่คาดหวัง หรือไม่รวดเร็วตามต้องการ ซึ่งในบางกรณีก็ไม่ได้รับการประสานติดตามผล โดยที่ไม่ได้รับคำอธิบาย จึงทำให้เกิดช่องว่างของความไว้วางใจดังกล่าว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากภาพพจน์ของตำรวจเอง ดังที่ตำรวจเองก็ยอมรับว่าเป็นภาพพจน์ที่ไม่น่าชื่นชมนัก

“ทีนี้ภาพเก่าก็คือตำรวจทำอะไรก็มีสินบน” แนวทางแก้ไขการประสานงานจึงออกมาในลักษณะที่ “ต้องรอให้ ข้างบนสั่งก่อน เดี๋ยวเขาก็ทำเอง ตอนนี้เราอยู่เฉยๆ ก่อนแล้วกัน” ซึ่งหากมองอีกแง่มุมหนึ่ง แนวทางนี้เสมือนจะสะท้อนว่า ตนเองทำงานเต็มที่แล้ว แต่ตำรวจไม่ได้ทำเต็มที่เหมือนกับตน

ขณะที่บุคลากรสาธารณสุขจะถูกมองจากตำรวจว่า “ไม่รู้ว่าองค์กรที่อยู่ข้างๆ นี่จะทำร้ายผมหรือเปล่า แต่ผมว่าทำนะ” ซึ่งตำรวจเองให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของตนด้วยความอึดอัดใจว่า “คุณไม่ต้องมาเล่นงานเราหรอก เรามีหน้าที่ รับรู้อยู่แล้ว สิ่งไหนที่ต้องทำก็ต้องทำ”

หากวิเคราะห์บนฐานคิดว่า แต่ละฝ่ายทำงานเต็มที่แล้ว จะพบที่มาของความไม่ไว้ใจกัน ซึ่งเกิดจากความคาดหวังต่างกัน การไม่รู้จักกันและกันอย่างเพียงพอ ไม่รู้ข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย ไม่มีการสื่อสารทำความเข้าใจ จึงทำให้เกิดอคติต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การไม่เคารพให้เกียรติกันอย่างแท้จริง กล่าวคือ

แนวคิดและแนวทางการทำงานของตำรวจจะเน้นเรื่องกฎระเบียบหน้าที่ ตำรวจระบุว่า “ตำรวจทำหน้าที่ตามที่กฎหมายระบุเท่านั้นเอง เอาตัวผู้ที่ทำผิดมาทำโทษ” ในขณะที่บุคลากรสาธารณสุขเชื่อว่า มีบทบาทที่ต้องให้การช่วยเหลือ “กาย และใจ เสริมพลังอำนาจเขา” ในการทำงานตำรวจจะทำงานด้วยแนวคิด “ไม่เชื่อไว้ก่อน มองจากด้านลบก่อน” ดังนั้น จึงมองเห็นการทำงานของบุคลากรสาธารณสุขว่า “(ผู้ถูกกระทำรุนแรง)พูดอะไรออกมาก็เชื่อเขาหมด” จึงทำให้มีความขัดแย้งกับแนวทางการทำงานที่ต้องอิงหลักฐาน เมื่อผนวกกับการที่มีข้อจำกัดจากกฎระเบียบ เช่น การจับผู้คนกระทำผิดที่ต้องมีหมายจับ ซึ่งบางกรณีตำรวจกลับต้องรอหลักฐานทางการแพทย์เพื่อนำไปออกหมายจับอีกต่อหนึ่ง เช่น กรณีข่มขืน เมื่อเกิดความล่าช้า ทำให้เกิดการกล่าวโทษซึ่งกันและกัน

ความไม่ไว้วางใจกัน เมื่อไม่มีการสื่อสารกัน ทำให้ความร่วมมือในการทำงานมีพัฒนาการที่เลวลง จนทำให้มีการประสานงานกันน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หรือ ยุติการขอความร่วมมือในบางกรณีไป

สรุป

เรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงยังมีความคิดความเชื่อหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ซึ่งที่ทำให้ผู้ประสบปัญหาไม่ได้รับบริการอย่างที่ควรจะเป็น ไม่ว่าจะเป็นทัศนะต่อประเด็นปัญหาโดยตรงหรือต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย การวางรากฐานการทำงานจึงควรสร้างทัศนคติควบคู่ไปกับด้านเทคนิควิชาการของแต่ละสาขาวิชาชีพ โดยเป็นทัศนคติที่เข้าใจความเป็นไปของปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม การแก้ไขปัญหาควรเป็นไปในการเสริมสร้างศักยภาพ มิใช่การช่วยเหลือเพียงชั่วครั้งชั่วคราว นอกจากนี้อุปสรรที่สำคัญอีกประการคือ ทัศนคติระหว่างวิชาชีพที่ควรทำงานโดย

เข้าใจแนวคิด แนวทางการทำงาน รวมทั้งข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย เพื่อให้มีการร่วมกันทำงานโดยเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

Abdullah, et al. (1995). **Battered women in Malaysia : Prevalence, problems and public attitudes**. A summary report of Women Aid Organization. Malaysia's National research on Domestic Violence.

Claudia Garcia-Moreno. (1999). **Violence Against Women, Gender and Health Equity**. Working Paper Series Number 99. 15 September 1999. Population and Development Studies, Harvard School of Public Health.

Srisorrachatr, Suwat. (2001). **Domestic Violence: Socio-cultural Perspective and Social Intervention in a Thai Community.** A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy (Medical and Health Social Sciences). Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.

Human Rights Watch Backgrounder. (2000). **What will it take? Stopping violence against omen: A challenge to governments**. Bejing + 5 homepage.

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข.2543.ความรุนแรง: ภัยเงียบที่ท้าทายระบบวิจัยสุขภาพ.เอกสารประกอบการประชุมระดมสมองเรื่อง **ระบบการวิจัยสุขภาพแห่งชติที่พึงประสงค์ ข้อเสนอในการจุดกลไกและโครงสร้างของประเทศไทย** . 2-3 ตุลาคม 2543.กรุงเทพมหานคร.

กนกวรรณ ธราวรรณ.(2543).บทบาทของรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงในสังคมไทย.**เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสังคมกับสุขภาพครั้งที่ 2 เรื่อง จากพรมแดนความรู้สู่การแก้ไขปัญหา: กรณีความรุนแรงในสังคมไทย**. จัดโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข วันที่ 10 พฤศจิกายน 2543.

กุลพัฒน์ จันทร์ไกรลาศ.(2546). **ทฤษฎีสัญวิทยากับการอธิบายวาทกรรมการพัฒนาชนบทไทย**. เอกสารอัดสำเนา.

โชติมา กาญจนกุล.(2540).**ความรุนแรงในครอบครัว: การศึกษาการทำร้ายร่างกายภรรยา**. ปริญญานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

โชติมา อภิวัฒน์ชัชวาลย์.(2546). **ทัศนะของภรรยาต่อสาเหตุการประทุษร้าย : กรณีศึกษาผู้รับบริการหญิงโรงพยาบาลพังโคน จังหวัดสกลนคร**. สารนิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์.2545.ความรุนแรงกับสุขภาพ แนวคิดทางสังคมศาสตร์.เอกสารอัดสำเนา.

ทิชา ณ นคร. (มปป).**ความรุนแรงต่อผู้หญิง...ปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาโครงสร้าง**.เอกสารอัดสำเนา.

โบนิต้า ลอเรนซ์ .(2542).คำให้การของผู้รอดจากเหตุการณ์: เสียงที่ถูกละเลยในวาทกรรมแนวสตรีนิยมว่าด้วยความรุนแรงต่อผู้หญิง. ใน **เท้าหลังย่างก้าว**. สินิทธ์ สิทธิรักษ์ (บรรณาธิการ). โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิมพวัลย์ บุญมงคลและคณะ.2546.ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก.รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

รายกาารเจาะใจ.17 มิถุนายน 2547.

สมนิด คำมงคล.(2548). ความไม่เสมอภาคทางเพศด้านกฎหมาย กรณีปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีสตรีศึกษาครั้งที่ 6 ผู้หญิง ความร้ายกาจ เลือและสันติ**. โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

จะเด็จ เชาวน์วิไล
มูลนิธิเพื่อนหญิง

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ความหมายของ "ความรุนแรงในครอบครัว" คำว่า "ความรุนแรงในครอบครัว" มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

องค์การสหประชาชาติได้ระบุว่า "ความรุนแรงในครอบครัว" (domestic violence) เป็นการอธิบายถึงการกระทำและการละเว้น หรือการละเลยที่จะกระทำในพฤติกรรมต่างๆ ในความหมายแคบ ครอบคลุมเหตุการณ์ทำร้ายร่างกายและความรุนแรงทางด้านเพศ เช่น การทุบตี ชกต่อย นอกจากนี้อาจใช้ในความหมายที่ครอบคลุมถึง ความรุนแรงทางด้านจิตใจ เช่น การใช้คำพูดก่อกวน สร้างความรำคาญ การกักขัง การจำกัดสิทธิต่างๆ เช่น การพบปะผู้อื่น การจำกัดบริเวณการใช้เงิน ซึ่งรูปแบบอาจมีความแตกต่างกันไปตามสังคมและวัฒนธรรม (United Nations, 1993)

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักนายกรับมนตรี (2541 : 110) ระบุว่า ความรุนแรงในครอบครัว เป็นการทำร้ายกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้บาดเจ็บทางร่างกาย และข่มขืน ให้อีกฝ่ายกระทำในสิ่งที่เขาไม่ปรารถนา ระดับความรุนแรงมีความแตกต่างกัน ตั้งแต่การทะเลาะโต้เถียงกัน การทำร้ายร่างกายด้วยอวัยวะหรืออาวุธ ไปจนถึงการทำลายชีวิตหรือทำลายการพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคล เช่น การกระทำ หรือละเลยหน้าที่ซึ่งเป็นข้อบกพร่องในบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา หรือบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม เมื่อปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นในครอบครัว ย่อมมีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคน และผลกระทบดังกล่าวก็จะมีผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวนั้น

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายในลักษณะที่คล้ายคลึงกันอีก เช่น ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การกระทำตามความตั้งใจหรือกระทำถูกรับรู้ว่ามีความตั้งใจที่จะทำให้ผู้อื่นรู้สึกเจ็บปวด และได้รับบาดเจ็บทางด้านร่างกาย ตั้งแต่การเจ็บปวดเล็กน้อยไปจนถึงการทำอันตรายถึงชีวิต (Gelles and Straus, 1979 : 554 อ้างถึงในเหมวรรณ เหมะนัด, 2539 : 9)

กล่าวได้ว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสากลที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมสมัยดั้งเดิม หรือสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ สามารถเกิดขึ้นในทุกระดับการศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่เป็นภรรยา และยังมีผลกระทบต่อบุตรหรือเด็ก เนื่องจากเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่า

ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติหลักพื้นบานสำคัญรองรับไว้ในมาตรา 53 ว่า ***"เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง***

โดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม" นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ประกาศให้เดือนพฤศจิกายนของทุกปีเป็น "เดือนของการรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี" และในคราวประชุมเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 ได้เห็นชอบ "นโยบายและแผนขจัดความรุนแรงต่อเด็กและสตรี" (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี แห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2543 : 2)

ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

โดยทั่วไปลักษณะและขอบข่ายของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่หน่วยงานและองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ได้ระบุไว้มีดังนี้ (อ้างถึงใน บุญเสริม หุตะแพทย์, 2542 : 12)

1. การทำร้ายร่างกาย (physiological assault) เป็นการทำร้ายกันโดยใช้กำลัง เช่น ตบ ตี เตะต่อย รวมทั้งการใช้อาวุธจนได้รับบาดเจ็บ และการฆาตกรรม
2. การทำร้ายจิตใจ (psychological / emotional / verbal abuse) เป็นการทำร้ายโดยการใช้คำพูด หรือภาษาพูดที่หยาบคาย ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้ผู้ถูกกระทำขาดความเชื่อมั่นและนับถือในตนเอง การกระทำดังกล่าวมีผลทางด้านจิตใจ และมีผลเสียต่อการอบรมดูแลเด็กในครอบครัว
3. การใช้ความรุนแรงในด้านสังคม (social abuse) หมายถึง การปล่อยปละละเลย ไม่ให้ความสำคัญหรือความสนใจ การขัดขวางความก้าวหน้า การจำกัดสิทธิทางสังคมที่พึงมี เช่น การปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการจำกัดบริเวณด้วย
4. การใช้ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจ (economical abuse) เป็นการควบคุมและยึดครองทรัพย์สินต่างๆ ของครอบครัว รวมทั้งการจำกัดค่าใช้จ่าย
5. การกระทำทารุณทางเพศ (sexual assault) การกระทำทารุณทางเพศถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การข่มขืน หรือการกระทำอนาจารที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสีย

สำหรับความรุนแรงที่พบบ่อยในสังคมไทยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยจำแนกตามผู้กระทำ และผู้ที่เป็นเหยื่อของความรุนแรง มีดังนี้ 1) การข่มเหงทารุณภรรยา (wife abuse) เป็นความรุนแรงในครอบครัวที่สามีกระทำต่อภรรยา 2) การข่มเหงทารุณกรรมบุตร (child abuse) เป็นความรุนแรงที่บิดา มารดากระทำต่อบุตร หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวกระทำต่อเด็กในครอบครัว 3) การข่มเหงทารุณกันระหว่างพี่น้อง (sibling abuse) 4) การข่มเหงทารุณผู้สูงอายุ (elder abuse) (ลัดดาวัลย์ สุขุม,2542 : 33)1)

นอกจากความรุนแรงที่เกิดจากสาเหตุของสุราแล้วยังมีความรุนแรงที่แบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ ระดับโครงสร้างโดยรวม บริบทของสังคม บริบทของครอบครัว และปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

1. **ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม** สภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบปิตาธิปไตย หรือระบบความคิดแบบที่เน้นอำนาจของผู้ชาย หรือค่านิยมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังมีค่านิยมในเรื่องบทบาททางเพศที่ผิดๆ โดยมีวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคมและทัศนคติของผู้คนในสังคมรองรับอยู่ ความเชื่อที่ผิดๆ (Myths) ในเรื่องสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย ดังเช่นที่ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538 :13) ระบุไว้ดังนี้

   1.1. ความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแกร่ง มีอำนาจ มีพละกำลัง และมีเหตุผลเหนือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล ไร้เหตุผล ผู้ชายจึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น

   1.2. ความเชื่อที่ว่าความก้าวร้าวรุนแรงของผู้ชายเป็นเรื่องปกติ ถือว่ามีความเป็นชายชาตรี แต่ถ้าผู้หญิงไม่สมควรกระทำ เพราะจะถูกมองว่าไม่มีความเป็นกุลสตรี

   1.3. ความเชื่อที่ว่าศรีภรรยาที่ดีต้องสงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่ต่อล้อต่อเถียงสามี ต้องอดทนเคารพ เชื่อฟังสามีพร้อมทั้งปรนนิบัติสามีในทุกๆเรื่อง

   1.4. ความเชื่อที่ว่าสามีคือเจ้าของชีวิตภรรยา มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี โดยภรรยาไม่มีสิทธิต่อต้านและบุคคลอื่นไม่สมควรเข้าไปยุ่ง

   1.5. สามีภรรยาตีกันเป็นเรื่องของลิ้นกับฟันกระทบกัน ยิ่งตียิ่งลูกดก บุคคลอื่นไม่ควรสนใจ

   1.6. ความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีเมียแล้ว จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่นอีกก็ได้ เป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าผู้หญิงที่มีสามีแล้ว มีความสัมพันธ์กับชายอื่น ถือว่าคบชู้สู่ชาย เป็นหญิงไม่ดี ไม่ควรมีใครสมาคมด้วย

2. **ระดับบริบทของสังคม** ในระดับนี้มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง เช่น มีผลมาจากอัตราการว่างงานสูง อัตราอาชญากรรมสูง จำนวนแหล่งอบายมุข การแพร่ระบาดของยาเสพติด สื่อลามกและสื่อรุนแรงอื่นๆ รวมถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต่ำต้อย และการอยู่โดดเดี่ยวของผู้หญิง ส่งผลให้มีโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงสูงกว่าในชุมชนที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ดังนี้

   2.1. สังคมที่ขาดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชน และไม่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน จะมองว่าบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่ามีสิทธิเหนือกว่าบุคคลอื่นเป็นเรื่องปกติ สตรีและเด็กที่มีสถานภาพต่ำกว่าชาย จึงไม่ได้รับสิทธิต่างๆเท่ากับชาย เป็นเหตุให้ถูกกระทำรุนแรงหรือเอารัดเอาเปรียบมากกว่า

2.2. สังคมที่มีพฤติกรรมรุนแรงเป็นตัวอย่างให้เห็นมาก สังคมจะมองเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับความรุนแรงมากขึ้น หากพฤติกรรมบางอย่างที่สะท้อนความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ จะยิ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำรุนแรง

2.3. สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความรุนแรง สภาพแวดล้อมที่สร้างความกดดันและความเครียด คนในสังคมนั้นจะก้าวร้าวและกระทำรุนแรงได้มาก

3. **ระดับบริบทครอบครัว** การใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีผลมาจากความเป็นใหญ่ของชายในครอบครัว โดยเฉพาะการครอบครองทรัพย์สิน และอำนาจในการจัดการเรื่องในครอบครัวทุกด้าน การไม่พูดจาสื่อสารกันของสามีภรรยาและคนในบ้าน และความขัดแย้งในชีวิตแต่งงาน ครอบครัวที่มีลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการถูกกระทำรุนแรง ซึ่งปัจจัยร่วมในระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวที่พบบ่อยในเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงของครอบครัวที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่

3.1. สภาวะที่คู่สมรสอยู่กันตามลำพังแยกจากคนอื่นและมีการควบคุมโดยสังคมน้อย หรือไม่มีใครยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวเลย ลักษณะแบบนี้จะเกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ก่อตั้งโดยปราศจากความพร้อม

3.2. ความแตกต่างเชิงอำนาจ คนที่มีอำนาจเหนือกว่าจะใช้อำนาจบังคับผู้ที่อ่อนแอกว่า ยิ่งอำนาจแตกต่างกันมาก ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดขึ้นมาก ถ้าลดความแตกต่างเชิงอำนาจนี้ได้ ความรุนแรงจะลดลง ชายที่ไม่มีอำนาจควบคุมในที่ทำงานหรือในสังคมเลย แต่มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวไ จะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงในรูปการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้

3.3. การไม่ปรับตัวเข้าหากันระหว่างสามี ภรรยา เมื่อมีปัญหาก็จะเก็บกดเอาไว้ จนถึงจุดหนึ่งก็จะมีปากเสียงกันและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆได้

4. **ปัจจัยในระดับตัวบุคคล** ปัจจัยส่วนบุคคลอาจมีผลจากการมีประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก การมีอาวุธครอบครอง การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการมีสารเสพติด การมีปัญหาความเครียดจากหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง ได้แก่

4.1. การเรียนรู้ของบุคคล การซึมซับความรุนแรงจากสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งหากครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะซึมซับพฤติกรรมและแสดงความก้าวร้าว ยอมรับการใช้ความรุนแรง และเห็นการใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดา จนเกิดแนวคิดที่เชื่อว่าเมื่อมีปัญหาต้องแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

4.2. การไม่ยอมรับความผิดแผกแตกต่างของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความขัดแย้งได้มาก และเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงตามมา สามีภรรยาที่ขัดแย้งกัน เพราะไม่ยอมรับความ

แตกต่าง ของกันและกัน จึงจะนำไปสู่การโต้เถียง ทะเลาะกันเป็นประจำและลุกลามเป็นการทุบตีทำร้าย

4.3.การใช้สารเสพติด การเสพยารวมทั้งการดื่มสุรา ทำให้ความมีสติรู้ตัวน้อยลง การตัดสินใจ ผิดพลาด การควบคุมตนเองลดลง จึงทำการที่ไม่เคยกระทำมาก่อนได้มากกว่าคนที่มีการควบคุมตนเองได้ดี

อย่างไรก็ตาม จากรายงานการสัมมนาเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมรุนแรงในครอบครัว ที่จัดโดยคณะกรรมาธิการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภาระบุว่า สาเหตุของพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวมีปัจจัยร่วมกันหลายประการ ทั้งที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยระดับครอบครัว ปละปัจจัยทางสังคม โดยมีความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อพฤติกรรมรุนแรงในครอบครัวมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยมเรื่องความแตกต่างของสถานภาพและบทบาทหญิงชาย เจตคติต่อสตรี การยอมรับเรื่องความรุนแรง และการตระหนักในเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยรายงานนี้ระบุว่า การที่สังคมมีค่านิยมให้ผู้ชายมีสถานภาพและอำนาจเหนือผู้หญิง สังคมที่มีการใช้อำนาจและความรุนแรงให้พบเห็นอยู่เสมอ และสังคมที่มองเรื่องความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว จะเป็นลักษณะสังคมที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นมาก รวมทั้งสังคมที่มีอบายมุขและสิ่งเสพติดต่างๆอยู่ทั่วไป ผู้คนจะหลงใหลอบายมุขและสิ่งเสพติดจนขาดความรับผิดชอบ ขาดการควบคุมตนเอง เป็นเหตุให้เกิดความรุนแรง และยังพบว่า ***การเมาสุราของพ่อเป็นสาเหตุร่วมในการทุบตี ทำร้ายภรรยาหรือลูกเกือบทุกกรณีที่มีการแจ้งความหรือรายงาน*** (สถาบันกฎหมายอาญา 2542 : ก)

ความเป็นมาของโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ในปี 2545 มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้ของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการทำวิจัยหัวข้อ “ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว” ร่วมกับเครือข่ายผู้หญิง 4 ภาค ผลงานวิจัยได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์เมื่อเดือนมีนาคม 2546 โดย รศ.บุญเสริม หุตะแพทย์ พบว่าร้อยละ 70 – 80 % ของกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ผลักดันให้เกิดการใช้ความรุนแรงได้ง่าย มีการทุบตีทำร้ายภรรยา การข่มขืนกระทำชำเราบุคคลในรอบครัวและผู้อื่น ยกพวกตีกัน พูดจาหยาบคาย ก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย รวมทั้งเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของเยาวชนที่เติบโตมาจากครอบครัวที่เห็นการดื่มเหล้าเป็นเรื่องปกติเคยชิน

นอกจากนั้นยังพบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาจากค่านิยมสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ทำให้***ความเชื่อที่ว่าชายเป็นผู้นำครอบครัว สามีเป็นเจ้าชีวิตของภรรยามีสวิทธิที่จะดุด่าทำร้ายทุบตีหรือบังคับให้หลับนอนด้วย ภรรยาจึงตกอยู่ในภาวะจำยอมและจำนน เรื่อง***

ภายในครอบครัวจึงถูกจัดวางให้เป็นเรื่องส่วนตัว กลไกของรัฐหรือแม้แต่ญาติพี่น้องในบางกรณีก็ไม่กล้าที่จะไปช่วยเหลือผู้หญิง ผู้หญิงเองก็ตกอยู่ในฐานะลำบากไม่กล้าบอกเล่าให้ใครฟัง แม้การกระทำความรุนแรงนั้นจะมีผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้หญิงก็ตาม ประกอบกับค่านิยมและความเชื่อที่ผิดว่าผู้ชายตัวจริงต้องกินเหล้าเพื่อแสดงออกถึงความกล้าหาญตามแบบฉบับของชายชาตรี โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในวงเพื่อนฝูง เมื่อเหล้าเข้าปากไปเกินกว่า 30 – 50 มิลลิกรัม ทำให้ผู้ดื่มอยู่ในอาการขาดสติ ขาดการยับยั้งชั่งใจ กล้าทำสิ่งที่ปกติไม่เคยทำ

ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ผู้ชายกลุ่มตัวอย่างจะใช้เงินในการดื่มเหล้าครั้งละ 3 – 8 แก้ว คิดเป็นเงิน 100 – 300 บาท / ครั้ง เมื่อคิดเป็นตัวเลขรวมของประชากรกว่า 30 ล้านคน ดื่มแอลกอฮอล์ 13 ล้านคน (ข้อมูลจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คิดเป็นเงินค่าใช้จ่ายในการดื่มเหล้าต่ำสุดประมาณ 46ม800 ล้าน / ปี จึงไม่น่าแปลกใจที่งบประมาณในการโฆษณาของบริษัทเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงถึงปีละประมาณ 2,500 ล้านบาท เพื่อสร้างแรงจูงใจบรรยากาศและการกระตุ้นความอยากดื่มให้กับผู้บริโภคมากขึ้น ปัญหาการทำร้ายผู้หญิงและเด็กก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

จากการทำงานช่วยเหลือผู้หญิงของมูลนิธิเพื่อนหญิง ในแต่ละสัปดาห์จะมีผู้หญิงมาร้องทุกข์ขอความช่วยเหลือสัปดาห์ละ 20 กรณี 9 – 13 กรณี จะพบว่า สามีกินเหล้าและใช้กำลังทุบตีทำร้ายภรรยา และจากการเก็บสถิติข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด กรุงเทพธุรกิจ และมติชน ในปี 2546 เดือนมกราคม – พฤษภาคม พบว่ามีการทำร้ายกันในครอบครัวถึง 56 กรณี พบว่า 19 กรณี เนื่องมาจากการดื่มสุรา และ 7 กรณี ที่ดื่มสุราและข่มขืนลูกสาวตนเอง และยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่ตกเป็นข่าว เพราะผู้หญิงไม่กล้าแจ้งความร้องทุกข์

ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุว่าปี 2543 คนไทยดื่มสุราเป็นอันดับ 5 ของโลก ปัจจุบันพบว่าอายุของผู้เริ่มดื่มสุราของไทยมีแนวโน้มอายุน้อยลง และสถิติการดื่มของคนไทยที่ผ่านมาสูงขึ้นทุกปี ดูได้จากภาษีรัฐที่เก็บได้จากอุตสาหกรรมสุรา เพิ่มจาก 7.8 พันล้านบาท ในปี 2536 เป็น 3.1 หมื่นล้านบาท ในปี 2545

นอกจากนี้ ข้อมูลจากคดีอาญาศาลจังหวัดพบว่า การดื่มมีความเกี่ยวข้องกับคดีในฐานความผิดต่างๆ ประกอบด้วย ทำให้เสียทรัพย์ร้อยละ 59.1 ความผิดเกี่ยวกับเพศร้อยละ 34.8 ความผิดต่อร่างกายร้อยละ 20.8 ความผิดฐานบุกรุกร้อยละ 16.1 และความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราร้อยละ 10.5

และจากการสำรวจของโรงพยาบาลชุมชน พบว่า การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ก่อให้เกิดความรุนแรงและอาชญากรรมประมาณร้อยละ 7 ของคดีอาญาทั้งหมด โดยเป็นรูปแบบความผิดเกี่ยวกับเพศจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 35 และความผิดต่อร่างกายจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 20

ทั้งนี้ เชื่อว่ากรณีอาชญากรรมและการก่อความรุนแรงจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ยังมีสูงกว่านี้อีกมาก เนื่องจากผู้เสียหายไม่กล้าแจ้งความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีความรุนแรงในครอบครัว และการถูกละเมิดทางเพศ

ต่อมาในปี 2546 มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้จัดทำโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ขึ้นใน4 ภาค คือ จ.อำนาจเจริญ ภาคอีสาน จ.เชียงใหม่ ภาคเหนือ จ.ชุมพร ภาคใต้ และจ.สมุทรปราการ ภาคกลาง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อนำผลการวิจัยผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วม การเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ไปขยายผลในการปฏิบัติงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการดื่มสุรา กระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กได้ง่าย ทำให้ชุมชนเข้าใจตระหนักถึงปัญหาและมีส่วนร่วมในการแก้ไข นำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยชุมชนสามารถวิเคราะห์ คิดค้นระดมทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อต่อการลด ละ เลิกเหล้า และการปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ที่เห็นว่า สามีก็ไม่มีสิทธิทำร้ายทุบตีภรรยา เพื่อยุติปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก นำไปสู่ความสงบสุขของชุมชนโดยชุมชน โดยรายงานการศึกษาชิ้นนี้ได้เลือกเอาชุมชนโนนหนามแท่ง จ.อำนาจเจริญ เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง ลงไปทำงานในชุมชน เพื่อมานำเสนอเป็นบทเรียนในการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต่อไป

ความเป็นมาของชุมชน

ราวปีพ.ศ. 2495 มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนตามหัวไร่ปลายนาประมาณ 3-4 ครัวเรือน ซึ่งเป็นบริเวณชุมชนบ้านคำกลางในปัจจุบัน เพื่อมาจับจองที่ดินทำกิน ประมาณ พ.ศ. 2505 เมื่อชุมชนมีประชากรเพิ่มขึ้น ชุมชนจึงได้จัดประชุมเพื่อจัดวางผังหมู่บ้านขึ้น มติที่ประชุมสรุปว่าให้มีการจัดแบ่งพื้นที่ส่วนต่างๆได้แก่ ถนน ที่สาธารณะ สำนักสงฆ์ และพื้นที่สำหรับเป็นอยู่อาศัย โดยจัดแบ่งให้แต่ละครอบครัวจำนวนเท่า ๆ กัน

ประมาณปี พ.ศ. 2512 ทางอำเภอได้ตั้งเป็นหมู่บ้านชื่อ “หมู่บ้านคำกลาง” และมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรก มีนายอำเภอมาเป็นประธานในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งนี้ด้วย มีตัวแทนในชุมชนสมัครลงเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจำนวน 3 คน ผลการเลือกตั้งปรากฏว่านายคำหมา รุจิตร ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เนื่องจากเป็นแกนนำที่มาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวในระยะแรกๆด้วย

หลังจากนั้น จำนวนประชากรที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งบ้านเรือนมีจำนวนมากขึ้น จึงมีการแบ่งหมู่บ้านคำกลาง ออกเป็น 2 ชุมชน คือ “ชุมชนโนนหนามแท่ง” และ “ชุมชนห้วยไร่” จ. อุบลราชธานี

เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536 จังหวัดอำนาจเจริญได้ถูกแยกออกจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดที่ 75 ของประเทศไทย หมู่บ้านคำกลางตำบลโนนหนามแท่ง จึงอยู่ในเขตอำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ประกอบด้วย 1,517 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 7,760 คน แยกเป็นชาย 3,908 คนหญิง 3,852 คน

สภาพปัญหาโดยทั่วไปของชุมชน

1. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนยังมีการช่วยเหลือ รักใคร่ สามัคคี เอื้ออาทร ในสถานะเครือญาติ เพื่อนบ้าน และยึดมั่น ปฏิบัติตามกรอบประเพณีอันดีงามของชุมชน การดำรงชีวิตของคนจังหวัดอำนาจเจริญ มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพผู้อาวุโสอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการรวมกลุ่มทำอาชีพต่างๆอันแสดงถึงความรักความสามัคคี การดำรงชีวิตของชาวอำนาจเจริญยังยึดถือวัฒนธรรมในอดีตจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด ได้แก่ ประเพณีฮีตสิบสอง การทอผ้าลายขิต การปั้นหม้อ การทอผ้าไหม การจักรสาน เป็นต้น

ประเพณีความเชื่อต่างๆของคนในจังหวัดอำนาจเจริญจะมีความคล้ายคลึงกัน จากการพูดคุยกับผู้นำทางจิตวิญญาณ คือ ผู้ใหญ่คำหมา ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อและประเพณีต่างๆในชุมชนทั้งความเชื่อตั้งแต่การเกิด การเจ็บ การตายของคนในชุมชน เช่น วัฒนธรรมการเกิด เด็กแรกเกิดต้องทำพิธีเป่าหน้าผาก เพื่อป้องกันผีต่างๆที่มารบกวนและไม่ให้เด็กเกิดการเจ็บป่วย วัฒนธรรมการรักษาผู้เจ็บป่วย มีพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ให้คนเจ็บหายป่วยไข้หรือการใช้สมุนไพรพื้นบ้านมารักษา วัฒนธรรมการตาย มีการทำพิธีเพื่อให้คนตายไปสู่สุขติ หรือการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสอง

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง มีประเพณีที่ต้องปฏิบัติอยู่ 7 ประเพณีซึ่งเว้นหรือไม่ปฏิบัติไม่ได้ดังนี้

1. ชุมชนต้องจัดงานประเพณีปีใหม่ทุกปี
2. เทศกาลสงกรานต์ชุมชนต้องมีพิธีทางศาสนา การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
3. ตั้งแต่เดือน 12 ขึ้น14-15 ค่ำ ชุมชนต้องทำบุญปราสาทผึ้งห้ามขาดโดยเด็ดขาด
4. เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ ทำบุญข้าวจี่และการก่อทรายข้าวเปลือก ชาวบ้านต้องฟังธรรมเทศนาตลอดวัน
5. ช่วงเข้าพรรษาชุมชนต้องจัดทำต้นเทียนและแห่เทียนพรรษา
6. เดือน 9 ทำพิธีบุญข้าวประดับดิน
7. เดือน 10 ทำพิธีทำบุญข้าวฉลากภัต

ประเพณีที่ผู้ใหญ่คำหมาบอกเล่าทั้ง 7 ข้อ เป็นประเพณีที่ชุมชนยังปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาจนปัจจุบัน แม้ว่าบางประเพณีคนรุ่นใหม่อาจประยุกต์ให้สอดคล้องกับความเหมาะสมกับตนเองมากขึ้นก็ตาม แต่หัวใจหลักของประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนต้องให้คน ในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคีกันในชุมชน

ส่วนวัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมือง เช่น หมอลำ การร้องสรภัญญะ(สรภัญญะ หมายถึง ทำนองสำหรับคำสวดที่เป็นฉันท์ ทำนองขับร้องทำนองหนึ่ง –พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) ประเพณีความเชื่อที่ผู้ใหญ่คำหมา รับการสืบทอดมาเพื่อต้องการให้ชุมชนมีความสงบสุข เกิดความรักใคร่สามัคคี และเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเป็นของตนเอง ประเพณีความเชื่อดังกล่าวทำให้กิจกรรมต่างๆในชุมชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในชุมชนบ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง ยังมีความคิดความเชื่อในเรื่องประเพณีข้างต้นว่าต้องมีเหล้าเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมเสมอ เช่น วันสงกรานต์ต้องมีการเลี้ยงฉลองกันในครอบครัว มีการฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงฉลอง เหล้าจึงเป็นส่วนหนึ่งของการฉลอง หรือแม้แต่การทำพิธีไหว้เจ้าที่ ไหว้ผี ที่คนในชุมชนนับถือต้องมีเหล้าซึ่งถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ผู้ใหญ่คำหมา เล่าว่า *“ทำพิธีอะไรก็ตาม ไหว้ผี ไหว้เจ้าที่ ต้องมีเหล้าด้วยเพราะถือเป็นความเชื่อที่ต้องทำตาม”*

ดังนั้น ความเชื่อ ประเพณีของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเหล้า จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่แยกกันไม่ออก ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะทำให้คนเลิกความเชื่อ ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมายาว นาน

นอกจากนั้น นายสว่าง แกนนำในชุมชนเล่าถึงตำนานเรื่องเหล้าว่า มีนายพรานชื่อนายสุระ ออกไปล่าสัตว์ในป่าลึก นายพรานได้พบต้นไม้ขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง ในบริเวณโพรงต้นไม้นายพรานพบสัตว์ต่างๆกำลังกินน้ำที่ขังอยู่บริเวณโพรงต้นไม้ เมื่อสังเกตพบว่าสัตว์เหล่านั้นบางตัวนอนนิ่ง บางตัวร้องไม่หยุด นายพรานจึงเกิดความสงสัยจึงทดลองกินน้ำที่สัตว์ต่างๆกินตนเองมึนเมา นายพรานจึงนำเอาสิ่งต่างๆที่อยู่ในน้ำมาหมักรวมกัน เช่น สมอ มะขามป้อม พริกไทย ข้าวสาลี จนกลายเป็นน้ำเมา ตั้งชื่อว่า “สุระ” จากนั้นมีการเรียกชื่อเพี้ยนเป็นชื่อ “ สุรา” จนถึงในปัจจุบัน

จากนั้นนายพรานจึงนำเหล้าไปให้กษัตริย์ เจ้าเมือง**สาระถี**ทดลองดื่มจนทำให้ติดสุรา พระอินทร์เห็นว่าจะเกิดปัญหาจึงแปลงกายลงมาบอกว่าสุรา มี 6 เลือดผสมอยู่ คือ

1. เลือดหมา คนกินจะมีลักษณะเห่า หอน
2. เลือดนก คนกินจะมีลักษณะพูดไม่ยอมหยุด
3. เลือดหมู คนกินจะมีลักษณะเกือกกลิ้ง เสื้อผ้าสกปรก ไม่อาบน้ำ
4. เลือดงู คนกินจะมีลักษณะเลื้อยเหมือนงู
5. เลือดเสือ คนกินจะมีลักษณะดุร้าย รุนแรง

6. เลือดลิง คนกินจะมีลักษณะไม่อยู่นิ่ง

กษัตริย์เห็นว่าสุราไม่ดีจึงเลิกดื่ม ตำนานดังกล่าวเป็นการเตือนให้คนที่ชอบดื่มสุราได้เห็นถึงลักษณะของคนที่ดื่มว่าไม่ดีอย่างไรบ้างโดยการเปรียบเทียบกับอาการจากสัตว์ชนิดต่างๆ

แม้จะมีความเชื่อที่สืบทอดมานานในชุมชน แต่ผลกระทบของการดื่มสุรามีผลต่อคนในบ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่งได้ปรากฏให้เห็นชัดเจน ทั้งการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน เกิดการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น และเกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก นำมาสู่ปัญหาในชุมชนที่มากขึ้น

2. **มิติทางเศรษฐกิจ**

คนในชุมชนบ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือ **ไพร**หญ้าคา ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ คือ ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ เข้าถึงแหล่งทุนประกอบอาชีพยาก ประชาชนส่วนหนึ่งยังประสบปัญหาไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัย จึงทำให้ไม่สามารถนำเอกสารสิทธิไปแปลงเป็นทุนตามนโยบายของรัฐบาลได้

จากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จังหวัดอำนาจเจริญมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม 9,009 ล้านบาท รายได้เฉลี่ยประชากรประมาณ 24,741 บาท/คน/ปี

แม้ว่าชุมชนจะประสบปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง การทำการเกษตรต้องอาศัยธรรมชาติ คนในชุมชนจึงคิดแก้ปัญหาโดยการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์จากแหล่งเงินทุนของตนเอง กลุ่มแรก ใช้ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์บ้านคำกลาง” ที่หมู่ 7 ตำบลโนนหนามแท่ง เมื่อปี พ.ศ. 2536 มีสมาชิกก่อตั้ง 19 คน โดยการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจากภาคเอกชนจากนั้นจึงมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านต่างๆเป็นจำนวน 13 หมู่บ้าน รวม 15 กลุ่ม แต่การดำเนินงานมีปัญหาและอุปสรรค เพราะชาวบ้านไม่เข้าใจในระบบการออมทรัพย์ เช่น สมาชิกบางคนไม่ไว้ใจกรรมการเกรงว่า กรรมการจะนำเงินที่ตนเองฝากไปใช้ส่วนตัว สมาชิกไม่เข้าใจในการทำงานเป็นกลุ่ม สมาชิกขาดวินัยไม่ส่งเงินกู้ตามกำหนดระยะเวลา เป็นต้น ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

กำนันรัตนา สาระคุณ กำนันตำบลโนนหนามแท่ง ได้นำประสบการณ์จากการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนกับกลุ่มออมทรัพย์จากหลายๆแห่งมาวิเคราะห์ ปัญหาและทำความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีความคิดว่า ควรจัดเวทีให้กรรมการและสมาชิกออมทรัพย์ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แนวทางการดำเนินกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกัน โดยได้จัดทำ “โครงการสัมมนาถักทอเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล” จำนวน 15 กลุ่มขึ้น เพื่อต้องการให้กรรมการและสมาชิกเข้าใจ รู้ระบบการทำกลุ่มออมทรัพย์ และบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ชัดเจนมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เกิดการมีส่วนร่วม มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกองทุนและเกิดความสามัคคีภายในกลุ่ม ผลจาการสัมมนาทำให้กรรมการและสมาชิกเข้าใจการออมทรัพย์มากขึ้น นำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขด้านเศรษฐกิจของครอบครัวได้

ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลมีนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ โดยการให้งบประมาณกับชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้บ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุน เป็นผลให้มีการรวมกลุ่มทำอาชีพเกิดขึ้น เช่น กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่ม**ไพรหญ้า** กลุ่มโรงสี ฯลฯ โดยกลุ่มอาชีพดังกล่าวขอกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์มาส่วนหนึ่ง เพื่อสำหรับดำเนินกิจกรรมในกลุ่ม และเพื่อสร้างทางเลือกทางด้านเศรษฐกิจและการพึ่งตนเองในอนาคต

3. **มิติความสัมพันธ์หญิงชาย**

วัฒนธรรมแบบชายเป็นใหญ่ ในภาคอีสานที่ตอกย้ำและสั่งสอนให้ผู้ชายอยู่เหนือผู้หญิงมีมาช้านาน คุณรัตนา สาระคุณ กำนันตำบลโนนหนามแท่งกล่าวถึง คำสอนผู้หญิงที่เข้าพิธีแต่งงานว่า *“ผัวนี้ มึงอย่าได้ว่า เวลากินข้าวผัวต้องกินก่อน ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง หรือเวลานอนผู้ชายต้องนอนหมอนสูงกว่า ผู้หญิงต้องนอนหมอนต่ำผู้ชาย(หมอนอยู่คนละระดับ) เมื่อเป็นเมียเขาแล้วต้องเป็นเบญจกัลยาณี ผัวว่าอย่างไรต้องว่าอย่างนั้น หรือทุกวันพระ ผู้หญิงต้องจัดขัน 5 มาขอขมาผู้ชาย (ดอกไม้ รูป เทียน) เพราะ 7 วันที่อยู่ด้วยกันผู้หญิงอาจทำความผิดต่อสามี หรือแม้ว่าผู้หญิงไม่ได้ทำความผิด ก็ต้องขอขมาไว้ก่อน”*

วัฒนธรรมที่สั่งสอนกันมานาน เช่น การขอขมาสามี อาจไม่มีเหลือให้เห็นในปัจจุบันแล้ว แต่ความเชื่อว่าผู้ชายเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้หญิงคงมีอยู่ เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงทำให้ผู้หญิงไม่กล้าเล่าปัญหาที่เกิดขึ้นให้ใครฟัง และทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเบี้ยล่างของสามี เช่น ต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบทุกเรื่องในครอบครัว รวมถึงผู้หญิงเป็นฝ่ายหารายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่งมีลักษณะความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ที่ชัดเจน ค่านิยมแบบชายเป็นใหญ่ถูกสั่งสอน และตอกย้ำให้คนในชุมชนต้องปฏิบัติตาม เมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง ชุมชนจะโทษว่าเป็นความผิดของฝ่ายหญิง เช่น กรณีสามีทุบตีภรรยา คนในชุมชนจะมองว่าเพราะผู้หญิงไม่เก่งงานบ้านงานเรือน สมควรถูกสามีทุบตี หรือผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ชุมชนมองว่าเป็นความผิดของผู้หญิงที่แต่งตัวยั่วผู้ชาย นุ่งกระโปรงสั้น หรือใส่เสื้อสายเดี่ยว ฯลฯ เมื่อผู้หญิงและเด็กถูกกระทำความรุนแรง ชุมชนมองเป็นเรื่องส่วนตัว น่าอับอาย ผู้เสียหายไม่ควรออกมาพูด ส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเกิดมากขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้น

ปัญหาความรุนแรง การทำร้ายร่างกาย และทุบตีกันในครอบครัว ในชุมชนตำบลโนนหนามแท่งจากการเล่าของคุณรัตนา สาระคุณ กำนันตำบลโนนหนามแท่ง ที่ระบุว่า ผู้ชายจะทุบตีทำร้ายร่างกายภรรยาก่อนเสมอ และเกิดขึ้นเป็นประจำบางรายรุนแรงมากถึงขั้นฆ่าข่มขืนเกิดขึ้น

ในชุมชน ซึ่งเมื่อมีปัญหาฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายที่เริ่มต้นก่อนเสมอ ซึ่งเมื่อผู้ชายเมากลับมาบ้านจะมีการใช้คำพูดที่ไม่ดี ทำให้ภรรยาทนไม่ไหว เกิดปัญหาการทำร้ายทุบตีกันเกิดขึ้น

สภาพปัญหาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล้าและความรุนแรงในครอบครัว

ชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง มีปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เกิดขึ้นเป็นประจำและรุนแรงมากขึ้น จากปัญหาช่วงแรก ผู้หญิงไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวเกิดปัญหา การทะเลาะวิวาทกันภายในครอบครัว จากการที่สามีดื่มเหล้าเมา หรือมีกรณีผู้ชายกินเหล้าเมาไม่สามารถระงับอารมณ์ตนเองได้ บุกข่มขืน ฆ่าเด็กหญิงที่อาศัยอยู่บ้านเพียงลำพัง ปัญหาความรุนแรงเหล่านี้เกิดขึ้นต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้หญิงและเด็กส่วนหนึ่งกล้าออกมาขอคำปรึกษากับแกนนำในชุมชนโดยคุณรัตนา สาระคุณ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นกำนันตำบลโนนหนามแท่ง เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจึงคอยให้คำปรึกษาเบื้องต้น ช่วยเหลือ ผู้หญิงและที่มาขอความช่วยเหลือ ดังนั้นการทำงานช่วงแรกของกำนันจึงเป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้าเท่านั้น

กำนันรัตนา สาระคุณ เล่าว่า ช่วงที่ได้ตำแหน่งกำนันหญิงแรกๆ ต้องทำงานร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ชาย การเข้าทำงานกับกลุ่มผู้ชาย ทำให้ต้องแสดงออกถึงความเป็นผู้นำแบบผู้ชาย เนื่องจากต้องการการยอมรับจากกลุ่ม ทำให้ต้องเริ่มดื่มเหล้ามาก และดื่มมากขึ้น และต้องให้เก่งเท่ากับผู้ชาย เคยมีคนดูถูก*ว่า" ผู้หญิงจะเป็นกำนันได้อย่างไร จะเหมือนผู้ชายหรือเปล่า"* คำดูถูกจึงเป็นแรงผลักดันที่ทำให้กำนันกล้าทำทุกอย่างแบบผู้ชาย เช่น ตอนเย็นต้องซื้อเหล้าเลี้ยงชาวบ้าน ตั้งวงดื่มเหล้า บางวันดื่มหนักจนทำงานไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านมองไม่ดี ส่วนสามีต้องช่วยงานกำนันด้วยจึงต้องดื่มเหล้าเก่ง เมื่อไปงานต่างๆ ทำให้สามีติดเหล้าจนประสบอุบัติเหตุทำให้ร่างกายไม่ปกติจนทุกวันนี้

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนในครอบครัว ทำให้กำนันรัตนา เริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากเหล้า ประกอบกับได้ประสบการณ์ปัญหาจากผู้หญิงที่มาขอคำปรึกษา จึงทำให้กำนันต้องการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดจากสาเหตุการกินเหล้าของคนในชุมชนด้วย

จุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนที่นำเข้าสู่การร่วมโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

จากสภาพปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้กำนันรัตนาต้องทำงานช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เช่น เมื่อมีผู้ประสบปัญหา

ขอความช่วยเหลือ กำนันรัตนาจะเข้าไปช่วยเหลือ ประสานงาน ส่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่เมื่อมีผู้ประสบปัญหาจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆทำให้กำนันรัตนาไม่สามารถช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับงบประมาณและกำลังคนมีอยู่อย่างจำกัด กำนันรัตนาจึงคิดหาทางแก้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในพื้นที่ในเชิงป้องกันปัญหามากขึ้น

เมื่อปีพ.ศ. 2545 มูลนิธิเพื่อนหญิง มีโครงการวิจัยเรื่อง **"ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว"** ร่วมกับเครือข่ายผู้หญิง 4 พื้นที่จึงเกิดความร่วมมือระหว่างเครือข่ายประชาชนของกำนันรัตนากับมูลนิธิเพื่อนหญิง ในการศึกษาวิจัยร่วมกัน โดยงานวิจัยฯดังกล่าวเป็นการหาเครื่องมือในการทำงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน ผลการวิจัยได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่า เหล้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ผู้ชายกลุ่มตัวอย่างที่ดื่มเหล้าจะดื่มครั้งละ 3-8 แก้ว คิดเป็นเงิน 100-300 บาท/ครั้ง เหตุผลของการดื่มคือ ดื่มแล้วมีเพื่อนมาก ทำให้กล้าแสดงออกและมีส่วนหนึ่งที่ยอมรับว่าเมื่อดื่มแล้วจะมีอารมณ์รุนแรงตามมาจนลงมือทำร้ายลูกเมีย รวมถึงพูดจาด่าทอ อันถือเป็นการกระทำรุนแรงทางวาจา

ในส่วนผู้หญิงที่เป็นฝ่ายถูกสามีหรือคนในครอบครัวทำร้ายเพราะเมาเหล้า พบว่าได้รับผลกระทบต่อสุขภาพและจิตมากที่สุด และเกือบทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับผลกระทบตอบว่าไม่กล้าต่อสู้กลับ ไม่กล้าเล่าให้ใครฟัง รวมทั้งไม่กล้าไปพบแพทย์เพราะอับอายและคิดว่าเป็นเรื่องที่ภรรยาต้องอดทนและรองรับอารมณ์ของสามีในฐานะภรรยาที่ดีและยังพบว่าปัญหาความรุนแรงมาจากค่านิยมแบบชายเป็นใหญ่ที่มีความเชื่อว่า สามีเป็นเจ้าของภรรยาและลูก มีสิทธิดุ ด่า ทำร้ายทุบตีได้

ผลการวิจัยฯ ทำให้เห็นสาเหตุปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในครอบครัวและชุมชนมาจากเหล้าและทัศนคติของคนในชุมชนที่มีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย เมื่อเห็นปัญหาชัดเจนมากขึ้นทำให้แกนนำชาวบ้านในพื้นที่และกำนันรัตนาได้มีการพูดคุยถึงปัญหาและหาทางออกของปัญหา แนวทางดำเนินงานว่า ต้องนำผลการวิจัยฯดังกล่าวมาขยายผลในชุมชนเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ โดยยกเรื่องเหล้ามาเป็นเครื่องมือในการทำงานเพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน โดยให้กำนันรัตนา สาระคุณ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการลดเหล้า ; ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก มีตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานโครงการฯ ในพื้นที่ตำบลโนนหนามแท่ง เพื่อต้องการให้ชุมชนดังกล่าวกลายเป็นชุมชนนำร่องลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กก่อนที่จะขยายผลในชุมชนอื่นๆต่อไป

จากนั้นกำนันรัตนา สาระคุณ ในฐานะผู้ประสานงานโครงการลดเหล้าฯ ได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กขึ้น ณ หมู่บ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ เมื่อวันที่

3 สิงหาคม 2547 ใช้ชื่อว่า “**ศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ**” วัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

1. เพื่อช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กในภาวะวิกฤติ
2. เพื่อรณรงค์ให้ชุมชนร่วม ลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก
3. เพื่อร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้หญิงและเด็ก
4. เพื่อส่งเสริมสิทธิผู้หญิงและเด็กตามปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติ
5. เพื่อให้เกิดชุมชนนำร่องลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

นอกจากศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กฯ จะช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบ ที่มาขอความช่วยเหลือแล้ว ยังมีกิจกรรมรณรงค์ในชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง เพื่อให้เป็นชุมชนนำร่องลดเหล้า : ลดความรุนแรงเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาทั้งกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าและผู้ชายที่ไม่ดื่มเหล้า รวมถึงแกนนำในชุมชนและผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในชุมชนด้วย

ขบวนการทำงานและการสร้างกลุ่ม

การเกิดกลุ่ม / ลักษณะและรูปแบบของกลุ่ม

สภาพปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่เกิดขึ้นในชุมชนมี พบว่าความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและทวีความรุนแรงมากขึ้น ประสบการณ์การช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กของศูนย์ฯ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงแรกเท่านั้น ไม่มีการทำงานสร้างเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาความรุนแรง เมื่อมีผู้ได้รับผลกระทบเพิ่มจำนวนมากขึ้น แกนนำศูนย์ฯจึงมีความคิดที่จะตั้งเป็นศูนย์ฯเกิดขึ้นใช้ชื่อว่า “ศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ” เพื่อประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ครบวงจรมากขึ้น โดยการนำประสบการณ์จากการแลกเปลี่ยนดูงานจากชมรมหญิงช่วยเหลือหญิง ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิเพื่อนหญิง ที่สนับสนุนเครือข่ายผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบรวมกลุ่มกันเพื่อให้กำลังใจ ช่วยเหลือผู้หญิง เป็นแบบอย่างให้ผู้หญิงได้เรียนรู้และนำสู่การหลุดพ้นจากปัญหาได้

ดังนั้น ศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯจึงเกิดขึ้น เพื่อรับการช่วยเหลือ ดูแล คุ้มครอง หรือส่งต่อให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงและผู้ชายที่ดื่มเหล้าต้องการเลิกเหล้า ศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯมีการพูดคุยโดยให้เครือข่ายข้างต้น ได้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเองและครอบครัว พร้อมทั้งการลงเยี่ยม ส่งผลทำให้เกิดแกนนำทั้งผู้หญิงที่หลุดพ้นและผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้ในชุมชนที่มาจากส่วนต่างๆเกิดขึ้น

ศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ มีการทำงานเป็นคณะทำงานซึ่งมาจากตัวแทนจากหลายส่วนในชุมชน เช่น ผู้หญิงที่ผ่านพ้น ผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้ ผู้ชายไม่ดื่มเหล้า โดยมีกำนันรัตนา สาระคุณ เป็นผู้ประสานงาน คุณพรณรง ปั้นทองเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ มีการประชุมคณะทำงานประมาณ 1 ครั้ง / เดือน เพื่อวางแผนกิจกรรมการทำงานในชุมชนและการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กในชุมชน คณะทำงานประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

1. นางรัตนา สาระคุณ ผู้ประสานงาน
2. นางปิยะนุช ยืนสุข เลขานุการ
3. นายพรณรง ปั้นทอง เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ
4. นายจำปี พรมทา คณะทำงาน/สารวัตรกำนัน
5. นายคำปัน โคนพันธ์ คณะทำงาน/สารวัตรกำนัน
6. นายคำพา วรสุทธิ์ คณะทำงาน/ผู้ใหญ่บ้าน
7. นายคำปุ่น สาวะโย คณะทำงาน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
8. นายประสิทธิ ยืนสุข คณะทำงาน/นักวิชาการสาธารณสุข
9. นายมูล ลาภสาร คณะทำงาน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
10. นายสมจริง บุญภา คณะทำงาน/สอบต.
11. นายสมศักดิ์ มีสองแสน คณะทำงาน/ผู้ใหญ่บ้าน
12. นางสาวอำไพ ชิณสา คณะทำงาน
13. นางสาววิลาวรรณ ทองจันทร์ คณะทำงาน
14. นางผาดี ทิพย์ดารา คณะทำงาน
15. นางลอยรักษ์ พันธ์เลิศ คณะทำงาน

การจัดตั้งศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯขึ้นมาในชุมชน เพราะต้องการให้มีพื้นที่สำหรับผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงในชุมชน และเพื่อให้ผู้หญิงและเด็กได้รับการช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองสิทธิ การทำงานช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก ต้องมาจากคนในชุมชนจากส่วนต่างๆ คณะทำงานจึงประกอบด้วยคนที่มาจากหลากหลาย โดยเฉพาะหัวใจหลักของคณะทำงานต้องมาจาก “ผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงสามารถผ่านพ้นปัญหา และผู้ชายที่ดื่มเหล้าสามารถเลิกเหล้าได้” เพื่อเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชน และสามารถเป็นคนเข้าไปช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาผู้หญิงและเด็กที่ได้รับผลกระทบในชุมชนต่อไปได้

รูปแบบการทำงานของศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ต้องเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา และร่วมวางแผนการทำงานในศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯและในชุมชนต่อไปได้

กิจกรรมการดำเนินงานของศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ มีกิจกรรม ดังนี้

1. การให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติทุกรูปแบบ อาทิ เช่น ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ถูกคุกคามทางเพศ ถูกบังคับล่อลวงให้ค้าประเวณี ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์จากสาเหตุการดื่มเหล้า รวมถึงการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือผู้ชายที่ดื่มเหล้าต้องการลด ละ เลิกเหล้า

2. การจัดกลุ่มสนับสนุนทั้งกลุ่มผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงจากสาเหตุเหล้าและกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าต้องการเลิกเหล้า เพื่อเป็นเวทีในการสะท้อนปัญหา การให้กำลังใจซึ่งกันและกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหา

3. การจัดการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับแกนนำในศูนย์ฯและเครือข่ายในชุมชน โดยฝึกอบรมทักษะการให้คำปรึกษา แนวคิดเรื่องผู้หญิง เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนเพื่อช่วยกันดูแล สอดส่อง ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน

4. การรณรงค์ ในระดับชุมชนและระดับนโยบาย จัดกิจกรรมรณรงค์เนื่องในวันที่เกี่ยวกับสตรี เช่น วันสตรีสากล วันยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง วันสุขภาพผู้หญิงสากล เพื่อให้เครือข่ายในชุมชนร่วมกันทำงาน รวมถึงเพื่อสร้างความตระหนักให้คนในชุมชน สังคม เครือข่ายมีความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงและผลกระทบที่เกิดขึ้น

5. การประสานการทำงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยร่วมมือกันปรับปรุงกลไกการรับเรื่องราวร้องทุกข์ การประสานการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบทั้งผู้หญิงที่ประสบปัญหา เด็กหรือผู้ชายที่ดื่มเหล้าต้องการเลิกเหล้า ให้ภาครัฐและภาคเอกชนช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาอย่างเข้าใจ ไม่มองเป็นเรื่องอคติหรือเป็นเรื่องส่วนตัว

6. การศึกษาดูงานระหว่างพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้แกนนำ อาสาสมัครศูนย์ฯได้ประสบการณ์ บทเรียน วิธีการทำงานของชุมชนอื่นๆ และนำมาปรับใช้ในการทำงานในชุมชนของตนเองต่อไป

ขบวนการช่วยเหลือและพัฒนาเครือข่าย

1. **การให้คำปรึกษารายบุคคล** เมื่อมีผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ หรือผู้ชายที่ดื่มเหล้าต้องการเลิกเหล้ามาขอความช่วยเหลือ มีขบวนการให้คำปรึกษาด้านจิตใจซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอันดับแรก เพราะผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหารวมถึงผู้ชายที่เลิกเหล้า ไม่สามารถขอคำปรึกษาจากคนในครอบครัวได้ เพราะคนส่วนใหญ่มองว่าเป็นปัญหาส่วนตัว การให้กำลังใจจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการให้คำปรึกษา ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบมีกำลังใจ และมีจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น นำมาสู่ความมั่นใจและมีทางเลือกมากขึ้น

2. **การเยี่ยมเยียนผู้ประสบปัญหา** เพื่อติดตาม ให้กำลังใจอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้ประสบปัญหารู้สึกว่ามีเพื่อนที่คอยช่วยเหลือ ทำให้ผู้ประสบปัญหาไม่รู้สึกโดดเดี่ยว เกิดความมั่นใจ กล้าจะเผชิญปัญหาด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้ประสบปัญหาหลุดพ้นจากปัญหาได้ง่ายขึ้น

3. **การจัดกลุ่มสนับสนุน** เมื่อผู้ประสบปัญหาสามารถพ้นจากปัญหาของตนเองได้ระดับหนึ่ง จะมีประสบการณ์ วิธีการในการผ่านพ้นจากปัญหาสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดบทเรียนของตนเองได้ ดังนั้น การสร้างเวทีกลุ่มสนับสนุนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย จึงมีความสำคัญในการที่จะทำให้ผู้ที่ผ่านพ้นปัญหาได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ที่กำลังประสบปัญหาอยู่ เพื่อให้มีตัวอย่าง โดยการเรียนรู้จากผู้ผ่านพ้นปัญหา ศึกษาวิธีการในการแก้ไขปัญหาในแต่ละกรณี เพื่อนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง นำสู่การผ่านพ้นปัญหาในที่สุด

4. **การมีทางเลือกด้านเศรษฐกิจ** ผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่ที่ไม่ผ่านพ้น มาจากสาเหตุหนึ่ง คือ การพึ่งพิงทางเศรษฐกิจจากสามี นอกจากแกนนำจะมีขบวนการให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ ลงเยี่ยมและการจัดกลุ่มสนับสนุนแล้ว แกนนำต้องให้ผู้หญิงมีทางเลือกด้านเศรษฐกิจ โดยการมีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ การรวมกลุ่มอาชีพอาทิ กลุ่มไพรหญ้า กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มผลิตแชมพูจากสมุนไพร กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าในชุมชน ฯลฯ เพื่อสร้างทางเลือกในด้านเศรษฐกิจให้กับผู้หญิงมากขึ้น เพื่อให้สามารถหารายได้เพื่อเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว รวมถึงการมีประสบการณ์ฝึกทักษะต่างๆในการทำงานองค์กรชุมชนเพื่อฝึกการเป็นผู้นำในชุมชนในอนาคตได้

5. **การจัดกิจกรรมเฉพาะกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าที่ต้องการเลิกเหล้า** มีเวทีในการแลกเปลี่ยนพูดคุยในกลุ่มเฉพาะผู้ชาย เพื่อสะท้อนความคิด ประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งผู้ชายส่วนใหญ่มองว่าผลกระทบจากการดื่มเหล้าส่งผลกระทบต่อครอบครัวทั้งภรรยาและลูก ทำให้ครอบครัวเกิดผลกระทบตามมามากมาย การจัดพูดคุยดังกล่าวทำให้ผู้ชายกลุ่มหนึ่งต้องการลด ละ เลิกเหล้าและเกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติมาช่วยงานบ้านมากขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นงานของผู้หญิงทำแล้วเสียศักดิ์ศรี จนเกิดแกนนำผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าเป็นตัวอย่างผู้ชายในชุมชนเกิดขึ้นสามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้ชายที่ยังติดเหล้าและใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีแบบอย่างสามารถเรียนรู้ได้

เมื่อมีการรวมผู้ชายสามารถเลิกเหล้าเกิดขึ้น กลุ่มนี้มีขบวนการทำงานกับผู้นำผู้ชายในชุมชนเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติการดื่มเหล้าและการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เช่น การทำงานกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. โดยเกิดกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ เช่น นายสมศักดิ์ ซึ่งเป็นผู้ชายที่ดื่มเหล้ามาโดยตลอด เมื่อลงสมัครเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน 2 ครั้ง ไม่ได้รับเลือกเพราะชาวบ้านไม่ศรัทธาเพราะชอบดื่มเหล้าเป็นประจำและใช้ความรุนแรงทุบตีภรรยา ไม่ดูแลครอบครัว เมื่อกลุ่มแกนนำผู้ชายเลิกเหล้าได้เชิญเข้าร่วมประชุม มีการพูดคุย ทำให้นายสมศักดิ์เห็นผลกระทบจากการดื่มเหล้าและไม่ได้รับเลือกตั้งใน2 ครั้งที่ผ่านมา

ทำให้นายสมศักดิ์ตัดสินใจเลิกเหล้า และใช้กลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านโดยไม่ใช้เหล้าในการหาเสียงกับชาวบ้าน นายสมศักดิ์จึงได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ชุมชนของผู้ใหญ่สมศักดิ์เกิดกระแสตื่นตัวในการไม่ใช่เหล้าในการหาเสียงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพื่อลดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

กล่าวโดยสรุป ขบวนการทำงานกับกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าสามารถเลิกเหล้าได้นั้น ต้องเริ่มจากการเข้าไปช่วยเหลือผู้ชายที่ดื่มเหล้าและใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เพื่อเห็นผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน นำไปสู่การตระหนักนำในปัญหาการเกิดลด ละ เลิกเหล้าลดการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก และสามารถนำมาเป็นแบบอย่างเพื่อขยายผลกับผู้ชายที่กำลังดื่มเหล้าและใช้ความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งผู้ชายได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง มองเห็นว่างานบ้านไม่ใช่งานที่น่ารังเกียจ ทำแล้วเสียศักดิ์ศรี กลับมาช่วยงานในบ้านมากขึ้น

ซึ่งขบวนการดังกล่าวเป็นการนำเหล้า มาเป็นเครื่องมือในการบอกให้ผู้ชายเข้าใจปัญหาผลกระทบของเหล้าต่อการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก แกนนำกลุ่มฯสรุปว่าเป็นวิธีการที่ดีกว่าการกล่าวโทษ ประณาม หรือบอกแบบตรงๆว่าปัญหาเกิดจากตัวผู้ชายที่ชอบใช้ความรุนแรง การกล่าวโทษหรือประณามมักจะไม่ได้รับความร่วมมือและผู้ชายบางคนยังต่อต้านด้วย

6. **การจัดกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน** ให้ผู้หญิงและผู้ชายที่ผ่านพ้นจากปัญหาได้มีเวทีนำเสนอบทเรียนของตนเองสู่คนในชุมชนที่กว้างขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และตระหนักว่าปัญหาการดื่มเหล้าที่มีผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็กไม่ใช่เป็นเรื่องส่วนตัว แต่มีผลกระทบต่อคนในครอบครัวและคนในชุมชน โดยดูจากผู้หญิงที่ผ่านพ้นและผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้กล้าออกมาพูดถึงปัญหาของตนเอง และสามารถเชื่อมโยงให้เห็นว่าปัญหา จากการประชุมเชิงปฏิบัติการจำนวน 2 ครั้ง มีผู้เข้ามาร่วมครั้งละ 150-200 คน เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีการตื่นตัวตระหนักถึงปัญหาและกล้าออกมาพูดถึงปัญหาความรุนแรงต่อครอบครัวและชุมชนที่มีผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็ก

7. **การรณรงค์ร่วมกับองค์กรภาคประชาชน** เช่น เครือข่ายองค์กรงดเหล้า มูลนิธิเพื่อนหญิง สำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมาจัดงานในกรุงเทพฯ ที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลลาดพร้าว 2 ครั้ง ใช้หัวข้อว่า “ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก” มีคำขวัญว่า “ลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก” ผ่านสื่อต่างๆ เช่น โปสเตอร์ สปอตโฆษณาทางทีวี หนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ ซึ่งเป็นการรณรงค์ที่กว้างมากขึ้น มีการนำแกนผู้หญิงที่ผ่านพ้น ผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้มาพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ให้สาธารณชนได้เรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทำให้แกนนำในชุมชน นอกชุมชนรวมถึงคนในชุมชนเกิดความตื่นตัว เพราะคนในชุมชนได้ดูสื่อต่างๆ ทำให้เกิดมีการพูดถึงชุมชนของตนเองในทางบวก ก่อให้เกิดผลทำให้คนในชุมชนเข้าใจปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก รวมถึงผลกระทบจากเหล้า เกิดการพูดคุยกันในชุมชน

และมองปัญหานี้ว่าไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องของสังคมที่ทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันแก้ไขปัญหา

ขบวนการทำงานของแกนนำศูนย์ฯส่งผลทำให้แกนนำผู้หญิงที่ผ่านพ้นปัญหาเกิดขึ้นจำนวน 15 คนและเกิดแกนนำผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้จำนวน 20 คนใน บ้านคำกลาง ต.โนนหนามแท่ง สามารถขยายผลการทำงานสู่ชุมชนอื่นๆต่อไป

ภาพที่ 1 การช่วยเหลือและการสร้างแกนนำศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ

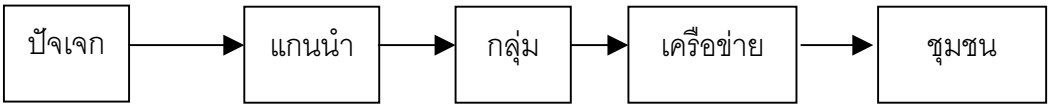

การให้คำปรึกษา การทำกลุ่มสนับสนุน การรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย การขยายผลไปสู่ชุมชนโดยผู้นำฯ

วิธีการ

ขบวนการทำงาน**ระดับปัจเจก** ทั้งผู้หญิงและเด็กที่ประสบปัญหาความรุนแรงและผู้ชายที่ดื่มเหล้าฯของศูนย์ประสานการการช่วยเหลือฯ สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนได้ โดยการให้เกิดศูนย์ฯเพื่อเป็นพื้นที่ในชุมชนทำให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงอันเนื่องมาจากสามีดื่มเหล้า กล้าเปิดเผยตัวและออกมาขอคำปรึกษากับแกนนำในศูนย์ฯที่เข้าใจปัญหา ผู้หญิงสามารถคลี่คลายปัญหา มีทางออก ศูนย์ประสานการการช่วยเหลือฯจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้หญิงกล้าพูดมากขึ้น รวมถึงผู้ชายที่ดื่มเหล้าใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กกล้าออกมาพูดและยอมรับความจริงว่าการดื่มเหล้ามีผลกระทบต่อคนในครอบครัว

ศูนย์ประสานงานฯจึงมีขบวนการทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กให้ผ่านพ้นจากปัญหา เป็นการแก้ไขปัญหาในระดับบุคคลหรือระดับปัจเจกได้ เมื่อผู้หญิงและเด็กหรือผู้ชาย มาขอคำปรึกษาที่ศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯ แกนนำที่มีประสบการณ์สามารถให้คำปรึกษา ช่วยเหลือทั้งด้านร่างกายและจิตใจได้ เมื่อผู้หญิงและเด็กผ่านพ้นจากปัญหาสามารถมาเป็นแกนนำให้คำปรึกษาผู้หญิงและเด็กคนอื่นได้

ระดับแกนนำและระดับกลุ่ม เวทีการแลกเปลี่ยนกลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงที่ผ่านพ้นปัญหา ทำให้ผู้หญิงสามารถคลี่คลายปัญหาของตนเอง เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงๆ จากตัวอย่างประสบการณ์ของผู้หญิงด้วยกันจะทำให้ผู้หญิงผ่านพ้นจากปัญหาได้ด้วยตนเอง รวมถึงผู้หญิงที่ผ่านพ้น

ปัญหาความรุนแรงและผู้หญิงที่กำลังจะผ่านพ้น มีส่วนร่วมเป็นกลุ่มแกนนำในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในชุมชนต่อไป รวมถึงผู้ชายในชุมชนที่กำลังลด ละ เลิกเหล้าได้มีเวทีแลกเปลี่ยนและสามารถเติบโตเป็นแกนนำกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าเพื่อเป็นแบบอย่างในการเลิกเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนเช่นกัน

ระดับเครือข่ายและระดับชุมชน เกิดเครือข่ายผู้หญิงที่ผ่านพ้นปัญหากับเครือข่ายผู้ชายที่เลิกเหล้าได้สามารถขยายผลต่อไปในชุมชน โดยผ่านผู้นำในระดับต่างๆ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านฯลฯ การเรียนรู้จากเครือข่ายทั้งกลุ่มผู้หญิงที่ผ่านพ้นและผู้ชายที่เลิกเหล้า นำมาขยายผลโดยการรณรงค์ในชุมชน เช่น การจัดพูดคุยกลุ่มศึกษา เวทีเสวนา หรือรณรงค์ในชุมชน เช่น วันสุขภาพผู้หญิง วันยุติความรุนแรง ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหา ผลกระทบจากการดื่มเหล้า ที่มีผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กมากขึ้น

ปัญหาอุปสรรคในการสร้างกลุ่มและวิธีการจัดการกับปัญหาอุปสรรค

1. ผู้ประสานงานศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯ มีหน้าที่ความรับผิดชอบงานหลายด้านทำให้ไม่มีเวลาในการทำงานกับคณะทำงานซึ่งเป็นผู้หญิงที่ผ่านพ้นได้อย่างเต็มที่ ทำให้คณะทำงานดังกล่าวขาดความมั่นใจส่งผลทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง
2. การประชุมประจำเดือนของศูนย์ฯไม่เป็นตามแผนที่กำหนดไว้ เนื่องจากมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ผลการดำเนินการของศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ สรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มผู้หญิงที่ผ่านพ้นและผู้หญิงที่ยังประสบปัญหาที่เป็นแกนนำ

ก่อนที่โครงการลดเหล้าฯจะเข้ามาดำเนินการในชุมชนพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ผู้ชายดื่มเหล้า ถูกกระทำความรุนแรงและมีประสบการณ์ถูกทับถมจากครอบครัว ชุมชน สังคมรอบข้าง ด้วยกลัวถูกประณามถึงการปฏิบัติหน้าที่บกพร่องหรือเป็นการประณามกล่าวโทษว่าประพฤติตนไม่เหมาะสม บ้างยอมจำนนให้กับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเอง แต่เมื่อผลกระทบถึงลูกกลับกลายเป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงเหล่านี้ต้องแสวงหาทางออก ประกอบกับเมื่อมีกลุ่มคนที่ทำกิจกรรมดังกล่าวเสมือนเป็นเวทีที่เปิดให้เข้าถึงได้ เพื่อให้การช่วยเหลือและเป็นเวทีที่ทำให้มีโอกาส สร้างพลัง เป็นทางเลือกหนึ่งที่ของการได้รับการช่วยเหลือหรือเวทีที่รับฟังปัญหา

หลังจากที่ได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์ฯ สถานการณ์ปัญหา และวิถีชีวิตของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แม้ว่าจะไม่หลุดพ้นแต่ผู้หญิงสามารถที่จะมีพลังต่อสู้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สร้างวิถีชีวิตที่ดีให้กับตนเองได้ ซึ่งเห็นได้จากกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวมีความกล้าเปิดเผยสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับของกลุ่มที่ประสบปัญหาเหมือนกัน ระดับชุมชนรวมไปถึง

ระดับสังคม รวมไปถึงกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวสามารถที่จะขยายผลการปฏิบัติงานได้ เช่น ให้คำปรึกษาแก่คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน เป็นต้น และมีการลุกขึ้นสู้กับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านจิตใจ เช่น การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง การปรับตนเพื่อการแก้ไขปัญหา ทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวมีทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม รวมถึงความสามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจมีทิศทางที่ดีขึ้น อย่างน้อยก็มีการต่อสู้เพื่อให้ผู้ชายหรือสามีที่ดื่มเหล้าเปลี่ยนพฤติกรรมมารับผิดชอบต่อครอบครัวได้

2. กลุ่มผู้ชายดื่มเหล้าสามารถเลิกเหล้าได้

ก่อนที่โครงการลดเหล้าฯจะเข้ามาพบว่า สถานการณ์ปัญหาการดื่มเหล้าสาเหตุมาจากเพื่อนและการเข้าสังคมเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนหรือสังคม รวมถึงการดื่มเพื่อแก้กลุ้มก่อให้เกิดพฤติกรรมการดื่มที่ต่อเนื่องหรือความถี่ในการดื่มสูงขึ้น ซึ่งกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้ายอมรับว่าการดื่มทำให้ขาดสติยั้งคิด หงุดหงิดเมื่อถูกตำหนิจากภรรยาหรือผู้อื่น ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทตบตีเกิดขึ้น รวมถึงส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว รวมถึงสถานภาพทางสังคมกับการได้รับการยอมรับจากสังคมน้อยลง

หลังจากที่ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมโครงการลดเหล้าฯ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นลดลง ผลกระทบมีการคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น สภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวดีกว่าเดิม การได้รับการยอมรับจากสังคมส่งผลให้สถานภาพทางสังคมดีขึ้น รวมถึงสถานการณ์ปัญหาการดื่มของผู้ชายในระดับชุมชนมีทิศทางน้อยลง เนื่องจากกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าและได้เข้าร่วมกิจกรรมมีการขยายผลต่อกลุ่มผู้ชายด้วยกัน เช่น การบอกกล่าวกับกลุ่มเพื่อนฝูงที่ยังดื่มอยู่ให้เลิก โดยการนำเอาประสบการณ์ของตนเองถ่ายทอดเพื่อเป็นตัวอย่าง ถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้ชายคิดเลิกเหล้าและเลิกใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นมากขึ้น

3. กลุ่มผู้นำศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯ

ผู้นำศูนย์ประสานการช่วยเหลือฯ ประกอบด้วย กำนันรัตนา สาระคุณ และคุณพรณรง ปั้นทอง ก่อนที่โครงการลดเหล้าฯจะเข้าไปพบว่า กำนันรัตนา สาระคุณ เป็นผู้นำหญิงที่ดื่มเหล้าหนักมากเพื่อต้องการการยอมรับและการเข้าสังคมในแวดวงผู้นำที่เป็นผู้ชาย เช่น กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านฯลฯ จากการเริ่มดื่มเหล้าเพื่อเข้าสังคม กลายเป็นการดื่มเหล้าที่ต่อเนื่องและมีความถี่มากขึ้นจนไม่สามารถหยุดได้ ทำให้ทุกเย็นบ้านกำนันเป็นสถานที่ดื่มเหล้าของคนในชุมชน กำนันรัตนายอมรับว่าเหล้าส่งผลกระทบทั้งด้านร่างกาย และหน้าที่การทำงาน เช่น มีกรณีขอความช่วยเหลือไม่สามารถทำได้เพราะตนเองเมา ประสิทธิภาพการทำงานลดลง และที่สำคัญคือสามีของกำนันก็ติดเหล้า จนเกิดอุบัติเหตุทำให้สมองสั่งงานช้าลง กลายเป็นคนที่ทำงานได้ไม่เต็มที่

ส่วนกรณีคุณพรณรง ปั้นทอง ที่พบว่า สถานการณ์ปัญหาการดื่มเหล้าเพื่อการเข้าสังคมให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ซึ่งคุณพรณรง ยอมรับว่าดื่มเหล้ามากจนทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ตบตีในกลุ่มเพื่อนและส่งผลกระทบต่อภรรยาและลูก

หลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการลดเหล้าฯ สถานการณ์เริ่มดีขึ้นการดำเนินงานกำนันรัตนาและคุณพรณรงสามารถลด ละ และเลิกเหล้าได้ สภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม การยอมรับจากสังคมและชุมชนดีขึ้น รวมถึงสถานการณ์การดื่มเหล้าของคนในชุมชนก็ลดปริมาณลงเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้ามีแบบอย่างของผู้ชายเกิดขึ้นในชุมชน

กำนันรัตนา สาระคุณ กล่าวว่า *"หลังจากที่ตนเองเลิกเหล้าได้ ด้านสุขภาพร่างกายดีขึ้น สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพมากขึ้น จากที่เคยคิดงานช้าทำให้สมองพัฒนาคิดเร็วขึ้น ความจำดีขึ้น สามารถคิดหาทางออกช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กได้ทันทีมองปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ที่สำคัญคือหลังจากที่กำนันเลิกเหล้า ผู้นำในชุมชนที่เคยดื่มเหล้าหันมาลด ละ และเลิกเหล้าตามแบบอย่างของกำนันรัตนา เห็นได้จากงานประเพณีของชุมชนในการลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว ร้านค้าในชุมชนขายเหล้าได้จำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบก่อนที่โครงการลดเหล้าฯจะเข้ามาในชุมชน กลุ่มผู้ชายที่เลิกดื่มเหล้า ก็กันกลับมาช่วยงานในครอบครัวมากขึ้น เช่นทำกับข้าว กวาดบ้าน ซักผ้า โดยไม่อายอีกแล้ว เพราะมีผู้ชายหลายคนในชุมชนทำ ครอบครัวก็ดีขึ้น ไม่ทะเลาะทุบตีกันอีก"*

ตารางที่ 1 จากการดำเนินงานโครงการลดเหล้า : ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก
ชุมชนบ้าคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง จำนวน 14 หมู่บ้าน ระยะเวลา 1 ปี พบว่า

กลุ่มที่สามารถเลิกเหล้าได้และผ่านพ้น	**จำนวนคน**
1.กลุ่มผู้หญิงที่ผ่านพ้น เช่น ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ถูกล่วงละเมิดทางเพศ	15
2.กลุ่มผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. สารวัตรกำนันฯลฯ	20
3.กลุ่มเยาวชนและผู้สนใจ	50
รวม	**85**

ข้อมูลภาพรวมของโครงการลดเหล้า : ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จากการดำเนินที่ผ่านมาพบว่า ในชุมชนตำบลโนนหนามแท่ง หมู่บ้านคำกลาง คนในชุมชนตระหนักในปัญหา ผล

กระทบจากการดื่มเหล้ามากขึ้น โดยดูจากความร่วมมือของคนในชุมชนและการเกิดแกนนำทั้งผู้หญิงและเด็กที่หลุดพ้นและผู้ชายที่สามารถเลิกเหล้าได้จำนวนหนึ่ง ร่วมกันรณรงค์ในชุมชนจนทำให้คนในชุมขนเข้าปัญหาความรุนแรงที่มีผลกระทบจากการดื่มเหล้าทำให้การบริโภคสุราในชุมชนลดลงมาก ดูได้จากปริมาณการขายเหล้าตามร้านค้าในชุมชนลดลง เช่น จากเดิมร้านค้าเคยขายเหล้าในช่วงเทศกาลเกี่ยวข้าว ช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม จากเดิมประมาณ 20 ลังเหลือประมาณ 5 ลัง รวมทั้งปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนก็ลดลงมาก

กรณีศึกษาผู้ชายที่เลิกเหล้า

พรณรง จ.อำนาจเจริญ

เริ่มต้นดื่ม

ทำงานวางสายไฟฟ้าแรงสูงตามต่างจังหวัด ทุกเย็นหลังเลิกงานหัวหน้ามักชวนให้กินเหล้าเป็นจุดเริ่มต้นของการกินเหล้า กินกันเกือบทุกวัน วันไหนไม่กินก็สูบกัญชา หัวหน้างานบอกว่าหากไม่กินเหล้า ไม่สูบกัญชา จะทำให้เป็นไข้ป่า ไข้มาลาเรีย พอทำงานได้แค่ 3 เดือน ก็ถูกหามส่งโรงพยาบาลเพราะเป็นไข้มาลาเรีย

หลังจากรักษาตัวหายกลับมาอยู่บ้านไม่มีงานทำ เพื่อนก็ชวนให้กินเหล้าอีก คราวนี้มีดมกาวด้วย ต่อมาพี่สาวชวนมาทำงานที่กรุงเทพฯ ได้ค่าแรงมากกว่าเดิม ทำให้มีเงินซื้อเหล้ากินเองไม่ต้องแชร์กับเพื่อนเหมือนเมื่อก่อน จากที่กินแต่เหล้าขาว เหล้าสี ก็เปลี่ยนมาเป็นซื้อเบียร์กิน

ปัญหาลูกโซ่ที่ตามมา

ทำงานได้ 1 ปี ก็ถูกย้ายไปเป็นหัวหน้าช่างที่ต่างจังหวัด ได้เงินเดือนมากขึ้น จากการกินเหล้ากับเพื่อนอยู่ที่ทำงานก็เริ่มออกเที่ยวตามห้องอาหารที่มีผู้หญิงคอยบริการ จนมีเรื่องชกต่อยกับคนท้องถิ่นเรื่องผู้หญิง เพราะพอเมาเหล้าแล้วคิดว่าตนเองเก่ง ต้องการแสดงความเป็นชาย ความมีอำนาจให้เพื่อนๆดู และการทุจริตคอรัปชั่นก็ตามมา เพราะเป็นคนดูแลและจ่ายค่าแรงให้ลูกน้องจำนวนมาก ทำให้โกงนายจ้างเพื่อนำเงินมากินเหล้า เที่ยวตามห้องอาหาร และเลี้ยงเพื่อนๆ

ย้ายไปอยู่ที่ใหม่เพราะมีเรื่องกับคนท้องถิ่น ก็ยังคงเที่ยวและกินเหล้าเหมือนเดิม ไม่คิดจริงจังกับผู้หญิงคนไหน พอมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงชาวบ้านที่มาชอบแล้ว ก็จะย้ายหนีเมื่อผู้หญิงตาม จนเมื่อมาทำงานที่ อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเพื่อนบอกว่ามีแต่นักเลง ก็เลยไปแบบเหนือเมฆโดยการเลี้ยงเหล้าเพื่อนตลอด เพื่อให้เห็นว่าเราใจถึง ไม่กลัวใคร ต้องเรียกเด็กเสิร์ฟมานั่งโต๊ะหลายๆคน ทำให้คนอื่นเห็นว่าเรามีอำนาจ

อำนาจนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง กลายเป็นคนอารมณ์ร้าย รุนแรงเมื่อเมา เห็นผู้หญิงคิดว่าต้องเอามาเป็นของตนเองให้ได้ จากที่ไม่เคยใช้กำลังก็ใช้กำลังปลุกปล้ำ ซึ่งช่วงแรกผู้หญิงก็ต่อต้าน เมื่อมีความสัมพันธ์กันเราก็หนีห่าง จนสุดท้าย พ่อแม่ทนพฤติกรรมที่ไม่ดีของเราไม่ไหว จึงให้แต่งงาน แต่ก็ยังทำตัวเหมือนเดิม ไม่เคยทำร้ายร่างกายภรรยา (แต่ทำร้ายด้านจิตใจ)

จนเมื่อมีลูกคนที่ 2 เศรษฐกิจฟองสบู่แตก ไม่มีงานก่อสร้างเข้ามา ทำให้ไม่มีเงินใช้จ่าย ฟุ่มเฟือยเหมือนเมื่อก่อน เงินซื้อข้าวให้ลูกเมียกินก็ไม่มี จึงตัดสินใจย้ายกลับไปอยู่ต่างจังหวัด พร้อมกับอาการป่วยติดตัวเพราะกินเหล้ามาเป็นเวลานาน

เมื่อกลับมาอยู่ต่างจังหวัด ที่นี่เอง ที่ได้มีโอกาสช่วยงานกำนันรัตนา สาระคุณ กำนันหญิงที่ชาวบ้านรักแห่ง ต.โนนหนามแท่ง จ.อำนาจเจริญ ซึ่งทำงานเรื่องความรุนแรงที่ผู้หญิงถูกกระทำ ทำให้เห็นปัญหาที่เกิดกับผู้หญิง และคิดได้ว่า ***"ลูกเราก็เป็นผู้หญิง หากถูกกระทำเช่นนี้บ้าง จะเป็นอย่างไร ใครจะช่วย"*** จึงได้พยายามเข้ามาทำความช่วยเหลือคนอื่นมากขึ้น เช่น เป็นกรรมการหมู่บ้าน เป็นตำรวจหมู่บ้าน

สำหรับการเลิกเหล้า ตอนแรกทดลองหยุดกินก่อน และมองกลับไปดูเพื่อนที่ยังกินอยู่ เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ปัญหาลูกเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อ ทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะเลิกเหล้ามากขึ้น คนที่ต้องการเลิกเหล้า ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งจึงละเลิกได้

ณรงค์ จ.อำนาจเจริญ

เริ่มต้นดื่ม

เริ่มกินเหล้าเป็นครั้งแรก เมื่อทำงานโรงงาน เพื่อนชวนให้ไปกินข้าวตามห้องอาหารสัปดาห์ละครั้ง ช่วงแรกก็เพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่เมื่อเป็นประจำทุกสัปดาห์ ทำให้รายได้ที่มีไม่มากไม่พอใช้ เพราะต้องแบ่งเงินไว้ซื้อเหล้า

ปัญหาที่ตามมา

พอรายได้ไม่พอกินเหล้า ก็เปลี่ยนอาชีพมาขับแท็กซี่ มีรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายวันละ 200 – 300 บาท ต้องเก็บเงินไว้ซื้อเหล้า 100 บาททุกวัน ทำให้เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว เริ่มมีปัญหาทะเลาะกับแฟน หลังจากกลับจากส่งรถตี 1 – 2 ก่อนเข้าบ้านต้องกินเหล้าเป็นประจำ บางวันเข้าบ้านมีเงินเหลือให้แฟนไม่ถึง 100 บาท แฟนก็บ่น ตนเองก็เมาไม่รู้เรื่อง ก็ไม่สนใจ บางครั้งก็ทะเลาะกันรุนแรง

ปัญหาทะเลาะกันในครอบครัวเริ่มมีมากขึ้น เมื่อกินเหล้ามากขึ้น จากที่เคยกินเพื่อให้หลับสบาย ให้เจริญอาหาร มาเป็นการกินที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ จากที่เคยเป็นคนเงียบๆ พอเมา

เหล้าก็กลายเป็นคนควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ เมื่อได้ยินเสียงบ่นของแฟน จะอารมณ์หงุดหงิดและรุนแรงมากขึ้น จนทุบตีแฟนโดยไม่รู้ตัว

เมื่อตัดสินใจกลับมาทำมาหากินที่บ้านเกิด มาเจอเพื่อนชวนให้กินเหล้าอีก ทำให้กินหนักขั้นกว่าเดิม วันหนึ่งต้องกินเหล้าขาว 40 ดีกรีประมาณ 3 – 4 ขวด หากมีเพื่อนจะนั่งกินยาว เมาก็จะนอนตรงนั้นจนหมาเลียปาก

ชีวิตใหม่ของครอบครัว

ลูกๆ พยายามขอร้องให้กินเหล้าน้อยลง เพราะครอบครัวจนอยู่แล้ว และเมื่อพ่อเมาเขาอายเพื่อนๆ จนเมื่อน้องสาวมาชวนไปทำงานกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้เห็นสังคมที่กว้างขึ้น เห็นปัญหาจากการกินเหล้า ทำให้มีกำลังใจเลิกเหล้าได้เร็วขึ้น เพราะได้เห็นคุณค่าของตัวเอง เหมือนมีชีวิตใหม่ แต่ก่อนเมื่อกินเหล้าเข้าสังคมผู้นำหมู่บ้าน เพื่อนบ้านก็ไม่อยากคุยด้วย

หลังจากเลิกเหล้า แฟนและลูกมีความสุขขึ้นมาก ไม่ต้องห่วงว่าเราจะไปเมานอนที่ไหน และยังได้รับเลือกให้เป็นผู้นำในชุมชน ได้เยนต่อการศึกษานอกโรงเรียน และยังได้รับเลือกให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนนักเรียนเรื่องการจักสานใบลาน สร้างความภาคภูมิใจมากกับชีวิตใหม่

สมศักดิ์ จ.อำนาจเจริญ

เริ่มต้นดื่ม

จากการชักชวนของเพื่อนในหมู่บ้าน ว่าเป็นการเข้าสังคม แก้เครียด และอาการปวดเมื่อยจากการทำงาน ทำให้กินเหล้าหลังเลิกงานเกือบทุกวัน และเพิ่มปริมาณข้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังจากที่แต่งงานมีครอบครัว และได้สมัครเป็นกรรมการหมู่บ้าน ทำให้ต้องช่วยงานและประสานงานภายในหมู่บ้านทุกเรื่อง และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือการกินเหล้าเพื่อสังสรรค์

ปัญหาที่ตามมา

ทุกครั้งที่เมากลับมาแล้ว ไม่เห็นภรรยาอยู่บ้าน จะเกิดอารมณ์หึงหวงและหวาดระแวงว่าภรรยานอกใจ เมื่อภรรยากลับมาก็จะตรงรี่ เข้าทำร้ายทุบตีอย่างระงับอารมณ์ไม่อยู่ ทำให้ทะเลาะกันบ่อยครั้ง

ไม่เพียงแต่ภรรยาและลูกทั้งสี่ ต้องอดทนกับพฤติกรรมการกินเหล้าเมาแล้วมาทำร้ายทุบตีเท่านั้น แต่ยังต้องจำทนกับการติดการพนันและไม่รับผิดชอบครอบครัวอีกด้วย จนลูกทั้งสี่เติบโตพฤติกรรมดังกล่าว ทำให้เพื่อนบ้านไม่ยอมรับในการเป็นกรรมการหมู่บ้าน จึงไม่ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านถึง 2 ครั้ง ทำให้เครียดและกินเหล้ามากยิ่งขึ้น

ผลของความตั้งใจจริง

จนเมื่อ พรณรง ปั้นทอง แกนนำผู้ชายเลิกเหล้าในชุมชนได้มาพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้า ทำให้ตัดสินใจเลิกเหล้า เลิกการพนัน ไม่ทำร้ายภรรยา และในการลงสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านครั้งที่สาม ก็ไม่ใช้เหล้าในการหาเสียง ความตั้งใจจริงที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าว ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้านในการลงสมัครครั้งที่สามนี้เอง

การอดข้าวของชุมชนกะเหรี่ยง: ประท้วง หนีหนี้ หรือบ้าลัทธิ ?[1]

ขวัญชีวัน บัวแดง[2]

ต้นเดือนมีนาคม 2547 หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ลงข่าวการอดข้าวของคนกะเหรี่ยงหมู่บ้านแม่ทะ (ชื่อสมมุติ) บริเวณชายแดนไทย-พม่า เขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นเวลาเกือบสัปดาห์ หัวข้อข่าวในแต่ละวันพาดไว้อย่างหวือหวาตื่นเต้นเพื่อดึงดูดผู้สนใจให้อ่าน เป็นต้นว่า

“สุดพิลึกอดข้าวรอพระเจ้า”

“200 กะเหรี่ยงประกาศทุกข์หนีโลก”

“นอภ. ชัดกะเหรี่ยงอดข้าวเบี้ยวหนี้”

“พระเจ้า-ประชาธิปไตย-ความเสมอภาค: เรื่องราวที่รอความตายของชาวกะเหรี่ยง...!!!”

เนื้อหาที่รายงานในหนังสือพิมพ์เน้นความเป็น “ลัทธิประหลาด” ที่ลึกลับน่ากลัว ดังข้อความที่รายงาน

> กะเหรี่ยง อ. อุ้มผาง จ. ตาก กว่า 200 คน พากันอดข้าวและเลิกทำมาหากิน รอพระเจ้าเอาข้าวปลาอาหารและความรู้มาให้ ผู้นำประกาศถ้าไม่มาจะพากันไปหาพระเจ้าบนสวรรค์ ทางการจับตาหวั่นซ้ำรอยอัตวินิบาตกรรมจิม โจนส์
>
> ...นับถือลัทธิประหลาด พากันเลิกทำงาน เลิกปลูกข้าว ขายเมล็ดพันธุ์ อุปกรณ์ทำไร่ทำนากันหมด ไม่ปลูกพืช ไม่เลี้ยงสัตว์ ไม่ล่าสัตว์ป่า...แต่หาเผือกหากลอยและกล้วยซึ่งขึ้นอยู่ตามป่ามาประทังชีวิต ซึ่งกำลังอ่อนล้าเพราะหิวโหยอย่างนัก เพราะเชื่ออย่างเหนียวแน่นว่า พระเจ้าจะมาหาในไม่ช้านี้ (*โพสต์ทูเดย์* 9 มี.ค. 2547 หน้า 1)

ข่าวในวันต่อมามีคำอธิบายเพิ่มเติมจากแกนนำกลุ่มที่อดข้าว และเริ่มมีความเห็นของนักวิชาการเข้าไปอธิบายว่า “ถูกสะกดจิตหมู่”

> ผู้นำกลุ่มฯ พร้อมด้วยแกนนำกลุ่ม ประกาศต่อหน้าตัวแทนทหารที่มุ่งมาพบกับเขาว่า พวกเขาจะไม่เลิกอดอาหารประท้วงและจะไม่ขอให้ทางการมาช่วย เพราะรู้สึกเบื่อ ไม่อยากทำมาหากินอะไร บรรพบุรุษตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ทำมาค้าขึ้น

---

[1] บทความนำเสนอในที่ประชุมมานุษยวิทยาประจำปีครั้งที่ 4 “วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง” 23-25 มีนาคม 2548 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร

[2] นักวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประกอบอาชีพเกษตรกรรุ่งเรือง แต่มาปีนี้ที่ผลผลิตออกมาน้อย จงปรึกษาคนในกลุ่มมาตั้งแต่เมื่อปีที่แล้วว่าจะหยุดทำนา ทำไร่ และจะอยู่เฉย ๆ ซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย

> น.พ. อภิชัย มงคล วิเคราะห์เหตุการณ์ชาวกะเหรี่ยง...นับถือลัทธิประหลาด...ว่ากรณีดังกล่าวไม่ได้ถึงขั้นขนาดเป็นโรคทางจิตประสาท แต่เป็นเรื่องของความเชื่อหมู่ สะกดจิตหมู่มากกว่า ต้องแยกระหว่างภาวะทางจิตของผู้ถูกโน้มน้าว และผู้นำในส่วนของภาวะทางจิตของผู้ถูกโน้มน้าว หรือผู้ตามนั้น เป็นผู้ที่จิตใจอ่อนไหว มีปัญหาทางสุขภาพจิต นำไปสู่การ**ถูกสะกดจิต** ได้ง่าย (*โพสต์ทูเดย์* 10 มีนาคม 2547 หน้า A8)

รายงานข่าวในวันต่อมากล่าวว่า นายอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ออกมาให้ความเห็นว่า คนจำนวน 200 คนอดข้าวนั้น เข้าใจว่าเป็นแผนของกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ที่กู้เงินกองทุนหมู่บ้านแล้วจะไม่ยอมใช้หนี้ “แต่ผมคิดว่า พวกนี้ไม่ได้อดข้าวจริง เพราะก็ยังกินเผือกกินมัน กินผลไม้กันอยู่” (*โพสต์ทูเดย์* 11 มีนาคม 2547 หน้า A8)

อย่างไรก็ดี ความเห็นของนายอำเภอถูกอธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโต้กลับว่า ชาวกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ไม่ได้อดข้าวหนีหนี้ แต่เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลายปัญหาของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย ซึ่งยังไม่มีใครใส่ใจและหาทางแก้ เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องตลก แต่เป็นเรื่องจริงที่น่าสงสาร อธิบดีกล่าวต่อว่า

> ถ้าไปคิดว่า กะเหรี่ยงกลุ่มนี้อดข้าวเพราะกำลังหนีหนี้กองทุนหมู่บ้านอย่างที่นายอำเภออุ้มผางมองก็จบกัน อย่าไปคิดว่าพวกเขาแกล้งบ้าหนีหนี้เลย ผมว่าคนไทยทั้งที่แกล้งบ้าบ้างไม่แกล้งบ้าบ้างหนีหนี้เยอะไป ทำไมถึงไม่คิดกลับกันว่า ถ้าเขาเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านจริงก็ควรช่วยให้เขามีศักยภาพในการใช้หนี้ และเป็นหน้าที่ของนายอำเภอด้วยซ้ำ ที่จะต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้เขา
>
> (*โพสต์ทูเดย์* 13 มีนาคม 2547 หน้า 1)

ในขณะเดียวกัน เมื่อคนเข้ามาไปถามมากขึ้นถึงสาเหตุของการอดข้าว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกดดันของหน่วยงานของรัฐ เป็นต้นว่า กรมป่าไม้ ไม่ให้ทำไร่หมุนเวียน และเมื่อสมาชิกกลุ่มพูดถึงความต้องการ “ความเสมอภาคและประชาธิปไตย” การอดข้าวครั้งนี้ก็ถูกมองในแง่มุมทางการเมือง คือเป็นการประท้วงรัฐ

ผู้เขียนเห็นว่า การให้คำอธิบายปรากฏการณ์การอดข้าวของคนกะเหรี่ยงกลุ่มนี้จากคนภายนอก สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจพื้นฐานความเป็นมา และลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ ประกอบกับอคติที่มีต่อ”คนอื่น” ที่มีความคิด ความเชื่อ และวิถีทางวัฒน

ธรรมที่ต่างจาก"พวกเรา" ทำให้ข้อสรุปต่อปรากฏการณ์นี้ เป็นเรื่องของการกล่าวหา โจมตี หรือเป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้องเสียทีเดียว ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นความพยายามที่จะอธิบายปรากฏการณ์นี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาและลักษณะเฉพาะของคนกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ซึ่งใช้ชื่อว่ากลุ่ม*ปกาบุโพ* และเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงความพยายามของคนที่สร้าง"ชุมชน" ใหม่อื่น ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ท่ามกลางสังคมในยุคสมัยใหม่และยุคโลกาภิวัฒน์ที่คนเหล่านี้เชื่อว่ามีความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม และรุนแรงขึ้นตามการพัฒนาเศรษฐกิจเงินตราและการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ ทั้งนี้บทความได้พิจารณาแนวความคิด"ชุมชน"ที่อภิปรายในงานของ Amit (2002: 5) ที่ไม่ได้หมายถึงสังคมขนาดเล็กที่อยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกันแบบที่ศึกษากันในงานชาติพันธุ์วรรณนาในยุคต้น แต่เป็นการเชื่อมโยงอย่างซับซ้อนระหว่างวัฒนธรรม สถานที่ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ละเอียดอ่อน และอัตลักษณ์ร่วม โดยอธิบายพัฒนาการของศาสนาและความเชื่อของผู้คนในพื้นที่นี้ การก่อตัวของชุมชน และวิถีการปฏิบัติของชุมชนนี้ จากการเก็บข้อมูลจากเอกสารและหนังสือพิมพ์ และการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนธันวาคม 2547

ศาสนา *ตะละกู่* ที่พื้นที่ชายแดน

บ้านแม่ทะ ซึ่งเป็นที่ที่เกิดกลุ่มปกาบุโพ อยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่า บริเวณอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นหนึ่งในหมู่บ้านกะเหรี่ยงจำนวนมากที่อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรที่เชื่อมต่อเขตอุทยานแห่งชาติห้วยขาแข้ง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของอำเภออุ้มผาง จังหวัดตากทางทิศเหนือ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีทางตอนใต้ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ตอนตะวันออก และ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีที่อยู่ทางตอนใต้ของอำเภอบ้านไร่ (ดูภาพที่ 1) ซึ่งหมู่บ้านกะเหรี่ยงในบริเวณนี้ มีประวัตินับถือศาสนาตะละกู่ หรือที่รู้จักกันในนาม"ลัทธิฤาษี" แม้ในภายหลังจะพัฒนาโครงสร้างและพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะโดยมีชื่อเรียกที่แตกต่างออกไป แต่ทุกหมู่บ้านก็ยังคงองค์ประกอบที่สำคัญของศาสนานี้

การใช้คำว่า “ลัทธิ” อาจจะทำให้มองภาพศาสนานี้ในแง่ที่เบี่ยงเบนหรือเป็นส่วนเล็กส่วนหนึ่งของศาสนาใหญ่ แต่สำหรับตะละกู่แล้ว ถือได้ว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีพัฒนาการมากว่าร้อยปี โดยมีการแยกตัวจากศาสนาอื่นและมีการเคลื่อนย้าย ดังที่ผู้นำที่บ้านเลต่อโคะคนหนึ่งกล่าวว่า “ตะละกู่นั้นจะอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นไม่ได้ ต้องอยู่คนละฝั่งแม่น้ำกับศาสนาอื่นตั้งแต่เมื่อก่อนแล้ว” ปัจจุบันมีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านเลต่อโคะ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านแม่ทะมากนัก และ คำว่า ตะละกู่ที่คนกะเหรี่ยงสะกอเรียกนั้น มาจากภาษามอญอันหมายถึงผู้ครองสัจจะและคุณความดี และมีองค์ประกอบทุกอย่างตามที่ศาสนาหนึ่งพึงมี ได้แก่ พระเจ้า แม้ว่าพระเจ้าที่ตะละกู่นับถือจะมาจากหลายศาสนา ได้แก่ พระอินทร์ พระพุทธเจ้า และเชื่อว่าพระศรีอาริย์ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ห้านั้นจะมาเกิดพร้อมทั้งสังคมที่ดีงาม แม้ว่าจะไม่รู้ว่าเมื่อไหร่ นอกจากมีพระเจ้าแล้ว

ยังมีศาสดา ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของพระเจ้าที่เกิดมาเพื่อเผยแพร่และสืบต่อศาสนา สำหรับ*ตะละกู่*แล้ว ศาสดาหรือผู้นำสูงสุดอยู่ในรูปของฤาษี ซึ่งเป็นที่มาของการเรียก"ลัทธิฤาษี" ในภาษาไทย โดยคนกะเหรี่ยงสะกอเรียกฤาษีว่า พือไจ้ หรือ พือไจ้ยอิสิ โดยคำว่าอิสิเป็นภาษาบาลี โดยพือไจ้จะเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมและข้อกำหนดของ*ตะละกู่* และนำในพิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์และสังคมที่รุ่งเรืองและดีงามนั้น ก็มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนไท-ลาว โดยเชื่อว่าก่อนที่พระศรีอาริย์จะมาเกิดนั้น จะมีศาสดาหรือที่เรียกกันทั่วไปทางภาคเหนือของประเทศไทยว่า "ตนบุญ" มาเกิดเพื่อเผยแพร่ศาสนา และสร้างสังคมที่มีศีลธรรมเพื่อเตรียมสำหรับการมาเกิดของพระศรีอาริย์

องค์ประกอบที่สำคัญอีกองค์ประกอบได้แก่*ตะวอบุ* หรือลูกศิษย์วัด ซึ่งเป็นเด็กผู้ชายที่โดยทั่วไปจะผ่านพิธีการบวชเมื่ออายุมากกว่าสิบปีขึ้นไป เป็นเด็กที่พ่อแม่และเจ้าตัวเองเต็มใจเข้ามาบวชเพื่อฝึกฝนการทำงานและการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมและเรียนรู้ถึงวิธีการและขั้นตอนที่สำคัญของการประกอบพิธีกรรมในสำนักพือไจ้ นอกจากนี้ ยังมี บูโข่ ผู้นำในทางพิธีกรรมของสมาชิกของตะละกู่ และองค์ประกอบในด้านคำสอน ข้อประพฤติปฏิบัติ ที่ทั้งพือไจ้ ตะวอบุ บูโข่และสมาชิกของ*ตะละกู่* จะต้องประพฤติปฏิบัติ ที่มีลักษณะแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ที่สำคัญคือการไม่เลี้ยงหมู ไม่เลี้ยงไก่ และไม่กินเนื้อหมูเนื้อไก่ที่เลี้ยง แต่กินเนื้อสัตว์ป่าได้ การไม่กินเหล้า การแต่งตัวที่มีกฎระเบียบเฉพาะ ที่เห็นได้ชัดคือการที่ผู้ชายต้องมวยผมไว้ข้างหน้า และการเข้มงวดเป็นพิเศษในเรื่องศีลธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์หญิงชาย การต้องเข้าร่วมพิธีกรรมอย่างสม่ำเสมอทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนาที่จัดขึ้นทุกสามเดือน

แม้ว่าตะละกู่จะมีอายุกว่าร้อยปี โดยมีพือไจ้ยประจำอยู่ที่บ้านเลตอโคะสืบต่อกันมาจนถึงองค์ปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นองค์ที่สิบ ก็ได้ผ่านช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนขบวนการอย่างขนานใหญ่มาแล้วหลายครั้ง อันเป็นการตอบโต้และเป็นผลจากการตอบโต้กับกลุ่มพลังอื่น ๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ และก่อให้เกิดผลสะเทือนต่อการก่อตั้งและพัฒนากลุ่มศาสนาใหม่ ๆ เช่นกลุ่ม*ลู่บ่องสะเด่ง* หรือกลุ่มด้ายเหลือง หรือเรียกกันทั่วไปว่าลัทธิเจ้าวัด ที่อยู่บริเวณอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี (ดู Gravers 2001)

สำหรับกลุ่ม*ตะละกู่*ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านเลต่อโคะนั้นก็ได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนมาหลายครั้ง อันเนื่องจากสถานการณ์ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป และท่าทีและยุทธวิธีที่พือไจ้ยและผู้นำของตะละกู่นำมาใช้เพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป สถานการณ์ที่ส่งผลมากจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี 2505 เมื่อสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Union – เคเอ็นยู) ได้ย้ายกองกำลังจากเมืองต่าง ๆ ในประเทศพม่ามาตั้งค่ายและฐานที่มั่นบริเวณชายแดนเรียงรายตั้งแต่เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนลงไปทางใต้จนถึง

จังหวัดราชบุรี เกิดการต่อสู้กับทหารรัฐบาลพม่า และการอพยพโยกย้ายของคนกะเหรี่ยงจากฝั่งประเทศพม่าเข้ามาในเขตประเทศไทย[3]

ในช่วงนี้ พือไจ้ยแจะยะ ซึ่งกำลังเป็นฤาษี เริ่มมีการปรับเปลี่ยนทั้งในการปฏิบัติของตนเอง โดยการแต่งงาน ซึ่งพือไจ้ยองค์อื่นไม่เคยปฏิบัติมาก่อน และพยายามหาทางแก้ไขปัญหาการสู้รบ โดยการติดต่อมิชชันนารี เพื่อประสานกับอเมริกาให้เข้ามาแทรกแซงเพื่อให้มีการหยุดสู้รบ และสุดท้ายก็แก้ไขปัญหาโดยการนำคนไปสู้รบกับทหารพม่าเอง ก่อให้เกิดการบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก และผลจากการนำการสู้รบนี้เองที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่าง*พือไจ้ย*กับเคเอ็นยู และลงเอยด้วยการที่กองกำลังเคเอ็นยูมาจับตัว*พือไจ้ย* นำไปสำเร็จโทษ ในเขตประเทศพม่า ในช่วงปี 2510 เมื่อคณะมิชชันนารีเข้าไปที่หมู่บ้านเลตองคุอีกครั้งในปี 2512 นั้นพบว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในสำนักของ*พือไจ้ย*นั้นพุพังลง ชาวบ้านบางส่วนย้ายไปอยู่ที่อื่น คนที่อยู่ยังทำพิธีกรรมแต่เฉพาะบางพิธีกรรมที่ปกติทำได้เองโดยไม่ต้องมี*พือไจ้ย*[4]

ในระหว่างที่ขบวนการตะละกู่เกิดความระส่ำระสายนี้เอง ที่ทางพรรคคอมนิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) เข้ามาตั้งเขตปฏิบัติงาน อุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์ที่เน้นความเป็นธรรม ความเท่าเทียมกัน ปราศจากการกดขี่ขูดรีด น่าจะเป็นส่วนที่ดึงดูดชาวบ้านบริเวณนี้ ทั้งที่เป็นตะละกู่และไม่เป็นตะละกู่ให้เข้าร่วมกับพคท. ในระดับต่าง ๆ กัน บ้านม่องก๊ะ ซึ่งอยู่ใกล้บ้านเลตอโคะ เดิมทีเป็นบ้านเกิดของพือไจ้ยแจะยะ ก็เลิกการปฏิบัติตามศาสนาตะละกู่ กลายเป็นศูนย์กลางของพคท. การสู้รบระหว่างพคท. กับทหารของรัฐบาลไทยตามหมู่บ้านที่ใกล้ทางคมนาคม มีส่วนทำให้ผู้คนที่เห็นด้วยกับพคท. โยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านที่ลึกเข้าไปในเขตภูเขาใกล้บริเวณชายแดน รวมทั้งหมู่บ้านแม่ทะ ม่องก๊ะ และเลตอโคะ และอยู่ต่อหลังจากที่พคท. ออกจากพื้นที่ไปอย่างหมดสิ้นในปี 2526

การผสมผสานแนวคิดคอมมิวนิสต์ กับอุดมการณ์และการปฏิบัติของตะละกู่ ปรากฏให้เห็นในตัวผู้นำของคนกะเหรี่ยงในบริเวณนี้หลายคน พือมานะ(ชื่อสมมุติ) เป็นคนหนึ่ง และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในทางความคิดต่อผู้นำของกลุ่ม*ปกาบุโพ* ที่บ้านแม่ทะ

---

[3] ดูรายละเอียดประวัติศาสตร์การก่อตัวและสร้างอัตลักษณ์ของคนกะเหรี่ยงในพม่า และความเป็นมาของเคเอ็นยูในขวัญชีวัน( )

[4] ก่อนออกรบโดยมีทหารเคเอ็นยูเข้าร่วมด้วยนั้น *พือไจ้ย* ได้นำนักรบกว่า 300 คน ไหว้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ รักษาศีล อาบน้ำมนต์ และงดเว้นจากการกินเนื้อสัตว์และเหล้าเป็นเวลาเจ็ดวัน *พือไจ้ย* ยังได้มอบเครื่องรางของขลังให้แก่นักรบแต่ละคน ดูรายละเอียดขบวนการตะละกู่และความสัมพันธ์กับเคเอ็นยูและการเมืองในพม่าใน Stern (1968) Smith (1999) และ ขวัญชีวัน (2545)

พือมานะ เคยเป็น*ตะวอบุ* ในยุคสมัยของพือไจ้ยแจะยะที่ถูกจับตัวไป ต่อมาก็กลับมาใช้ชีวิตเหมือนชาวตะละกู่ ทั่วไปอยู่ที่หมู่บ้านเลต่อโคะ เช่นเดียวกับ*ตะวอบุ* คนอื่น ๆ ที่ชาวตะละกู่ทั่วไปจะให้การยกย่องว่ามีความรู้ทางด้านศาสนาอันเนื่องจากผ่านการฝึกฝนและปฏิบัติขณะอยู่กับพือไจ้ยมาหลายปี ในขณะเดียวกันพือมานะก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในทางสังคมที่กว้างออกไปจากหมู่บ้านของตน จากการเดินทางไกลไปค้าควายถึงปากน้ำโพ นครสวรรค์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พบทั่วไปในตัวของผู้นำกะเหรี่ยง และเมื่อพคท.เข้ามาทำงานในพื้นที่ ก็ได้เข้าร่วมกับพคท. เป็นแกนนำอยู่ที่บ้านเลต่อโคะ และเดินทางไปทำงานให้พคท. ในหลายพื้นที่ ต่อมาย้ายมาอยู่ประจำที่ฐานที่มั่นของพคท. ที่บ้านม่องกั๊วะได้ประมาณ 5 ปี ก็ลงไปมอบตัวที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พร้อมกับชาวบ้านคนอื่นอีกหลายคน ต่อมาย้ายมาตั้งหมู่บ้านใหม่ในบริเวณที่ไม่ไกลจากบ้านม่องกั๊วะมากนัก พร้อมกับชาวบ้านจากเลต่อโคะอีกสองหลัง[5] โดยสถานที่ตั้งหมู่บ้านนั้นพือมานะบอกว่าเป็นบริเวณหมู่บ้านเก่า และต่อมาได้สร้างวัดในบริเวณที่เชื่อว่าเป็นวัดร้าง โดยสร้างเจดีย์ที่คล้ายกับของบ้านเลต่อโคะคือเป็นเจดีย์ทรายและมีไม้ไผ่ที่ทำเป็นฉัตรหลายลำล้อมรอบ สำหรับการที่คนมาทำบุญกราบไหว้ทุกวันพระ และการจัดประเพณีใหญ่ ทั้งนี้พือมานะบอกว่า เมื่อมีหมู่บ้าน ก็ต้องมีการทำบุญในแต่ละบ้าน เพราะจะได้ทำบุญทั่วทุกคน “อย่างคุณเป็นกะเหรี่ยงบ้านนั้นก็ต้องสร้างที่ทำบุญที่นั่น ผมเป็นกะเหรี่ยงบ้านนี้ก็ต้องทำบุญบ้านนี้...จะต้องทำทุกปีถ้าไม่ทำจะมีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น เหมือนกับมีการทำนายไว้...มาร่วมกันทำบุญแผ่นดินที่จะทำเป็นเจดีย์”[6]

องค์ประกอบทางศาสนาที่พือมานะยึดถือปฏิบัติ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เหมือนกับศาสนาตะละกู่ซึ่งพือมานะเรียนรู้มาขณะที่เป็นตะวอบุและเมื่อยังเป็นตะละกู่ที่บ้านเลต่อโคะก่อนที่จะเข้าร่วมกับพคท.ในปี 2520 แต่ก็มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ต่างออกไป นั่นก็คือ ในบริเวณวัดจะมีสิ่งก่อสร้างทั้งที่ถาวรและชั่วคราวที่ทำในลักษณะเดียวกับตะละกู่ที่เลต่อโคะ แต่มีน้อยกว่า คือมี*เตอะโหร่* ซึ่งเป็นศาลาที่ชาวบ้านเข้ามาทำพิธีและนั่งคุยกัน มีโค่หรือเจดีย์ และสิ่งก่อสร้างและอุปกรณ์ที่ทำเฉพาะช่วงที่มีพิธีกรรม เช่น กองไม้สำหรับเผาไฟ หรือต้นผลไม้ (*กอลาเตอะเปรอะ*) แต่ทำแบบง่าย ๆ และเล็กกว่า เนื่องจากที่นี่ไม่มีตะวอบุที่จะช่วยทำ และสมาชิกที่มาเข้าร่วมก็มีจำนวนน้อยกว่า แม้ว่าจะมาจากหลายหมู่บ้านเช่นกัน พือมานะไว้มวยผมข้างหน้า และเมื่อมีพิธีจะแต่งชุดคลุมยาวท่อนเดียวและโพกศีรษะด้วยผ้าลายของกะเหรี่ยง เหมือนกับตะละกู่แต่จะออกสีชมพูมากกว่าในขณะที่ตะละกู่ที่เลต่อโคะที่เป็นลายยาวสีขาวสลับแดง ที่นี่ไม่มีพือไจ้ย โดยพือมานะดำรงตำแหน่ง *มายูปกา* ซึ่งหมายถึงผู้อาวุโสที่เป็นนักปราชญ์ หรือสมาชิกให้ความหมายว่าเป็นแม่ทัพนายกอง โดยใน

---

[5] ปี 2547 มี 70 กว่าหลังคาเรือน

[6] พูดคุยกับพือมานะเมื่อ 5 ธันวาคม 2547 เรื่องการทำบุญใหญ่ (ที่เลต่อโคะเรียก บูอุจอง)ที่พือมานะจัดขึ้นคืนวันที่ 26 ธันวาคม 2547

การทำบุญมีบูโข่เป็นผู้นำ และใช้ข้าว น้ำ ขนม อาหารต่าง ๆ และไม่ให้มีเนื้อสัตว์ เช่นเดียวกับตะละกู่ แต่สิ่งที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเจนก็คือที่บริเวณทำพิธีของพือมานะนี้ ไม่มีระเบียบให้ถอดรองเท้าก่อนเข้า และไม่มีเขตหวงห้ามสำหรับผู้หญิง หรือเขตหวงห้ามสำหรับคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาเดียวกัน ผู้หญิงและคนภายนอกสามารถใส่รองเท้าเดินเข้าไปดูในบริเวณ (ซึ่งเล็กกว่าสำนักฤาษีเลต่อโคะมาก) พือมานะบอกผู้เขียนเป็นภาษาไทยว่า "ที่เลต่อโคะ ไม่ไหว คนกินเหล้า กินหมู ไม่ให้เข้าร่วมทำบุญ ที่นี่ ต้องการให้ชนชาติไทย ไม่ว่าจะใส่ชุดแบบไหน เข้ามาได้ทุกคน ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย" และในขณะที่การทำบุญ "*บูอุจอง*" ซึ่งแปลว่าบุญเผาไฟ ที่ตะละกู่ทำเดือนธันวาคมและให้ความหมายว่าเป็นการระลึกถึงฤาษีจงยุที่ถูกไฟเผาตาย พือมานะเรียกพิธีนี้ว่า "*บุกำเรอโพ*" ซึ่งแปลตามตัวอักษรว่าบุญประชาชน และให้ความหมายว่า เป็นการทำเพื่อ"ให้บ้านเมืองอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นประเพณีของประชาชน"[7]

การที่เลต่อโคะเป็นศูนย์กลางการทำบุญที่จำกัดเฉพาะคนที่ถือตะละกู่เท่านั้น ทำให้คนที่ออกจากตะละกู่หรือไม่ได้เป็นตะละกู่ แต่ต้องการทำบุญ มาร่วมทำบุญกับพือมานะโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีงานบุญใหญ่ รวมทั้งผู้นำของกลุ่มปกาบุโพที่อยู่บ้านแม่ทะ ที่มาร่วมงานของพือมานะค่อนข้างสม่ำเสมอ

ปกาบุโพ การก่อเกิดท่ามกลางความกดดัน

ผู้เขียนคิดว่า การที่คนภายนอกมองว่ากลุ่มปกาบุโพ ซึ่งแปลว่าผู้มุ่งทำบุญ เป็นลัทธิที่แปลกประหลาด เพราะไม่ได้เข้าใจถึงความคิดความเชื่อทางศาสนาที่ดำรงอยู่ในพื้นที่นี้ และเงื่อนไขที่ทำให้ความคิดความเชื่อเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ แต่ไปเน้นเรื่องเล่าของการเริ่มต้นการตั้งกลุ่มซึ่งชาวบ้านนอกกลุ่มเล่ากันไปหลายแบบว่า พะตี่(ชื่อสมมุติ) ริเริ่ม"ลัทธิ"นี้นั้น เนื่องจาก"เคยฝันเห็นทุ่งนาที่ห้วยกรึมตี...มีผีป่าเข้าสิงเด็ก ๆ ทำให้เด็กเป็นไข้... แล้วก็เห็นเจ้าที่เจ้าทางเป็นแมว...อ้างว่าเจ้าที่เจ้าทางให้เลิกทำนาเป็นเวลา 1 ปี... หลังจากนั้น ถ้าทำไร่ทำนาก็จะได้ผลผลิตดี"(*โพสต์ทูเดย์* 14 มี.ค. 47 หน้า 1) อีกแหล่งหนึ่งกล่าวว่าพะตี่ไปซื้อที่นาใหม่ติดกับที่นาเดิมของตนเอง ปรากฏว่าเป็นที่นาอาถรรพณ์ โดยไม่ได้แก้อาถรรพณ์ตามที่เจ้าของเดิมบอก ทำให้ลูกเมียเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อไปปรึกษาพือมานะ พือมานะแนะนำให้สร้างเจดีย์ขนาดเล็กไว้ทำบุญ[8]

อย่างไรก็ดี ถ้านำเฉพาะคำบอกเล่าดังกล่าวนี้มาอธิบาย จะไม่สามารถโยงให้เข้าใจได้ว่าแล้วการรวมเป็นกลุ่มเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมคนจากอีก 16 ครัวเรือนจึงเข้ามาร่วมด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับคนคนเดียว และไม่อาจทำให้เข้าใจได้ว่า ทำไมขบวนการแบบนี้จึงดำรงอยู่ไม่ใช่

---

[7] สัมภาษณ์วันที่ 27 ธันวาคม 2547

[8] เอกสารสรุปสถานการณ์กลุ่มฤาษีบ้านกุยตี๊ะ โดยกองร้อยตชด. 347

เฉพาะกรณีศึกษานี้ แต่พบเห็นได้มากมายในชุมชนที่ถูกทำให้เป็นชายขอบที่มีอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ทั่วโลก มีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้คนรู้สึกหมดหวังในการทำมาหากินแบบเดิม หันไปเน้นการทำบุญหรือพิธีกรรมอื่น ๆ เพื่อให้พระเจ้าลงมาช่วย

เมื่อได้พูดคุยกับกลุ่มปกาบุโพเดือนเมษายน 2547 หลังจากที่กลุ่มได้รับข้าวจากตชด. และเริ่มกินข้าวแล้ว ปัญหาที่ผู้นำของกลุ่มปกาบุโพสะท้อนออกมา ทำให้เข้าใจได้ถึงความคับข้องใจในปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญอันเนื่องจากนโยบายของรัฐและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น และทำให้หมดกำลังใจในการทำมาหากินแบบเดิม

พบว่าชาวบ้านเผชิญปัญหาความกดดันจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มากขึ้น หลังจากที่มีการประกาศเขตอนุรักษ์พันธ์สัตว์ป่าในปี 2537 ทำให้บ้านแม่ทะตกอยู่ในวงล้อมของเขตอนุรักษ์ โดยไม่ได้ถูกกันให้ออกนอกเขต ทำให้การเกษตรเพื่อยังชีพถูกจำกัด กรมป่าไม้ยึดเอาไร่ที่ทิ้งไว้สำหรับการหมุนเวียน และขู่ว่าจะจับกุมชาวบ้านหากไปเพาะปลูกที่เดิม[9]

การเข้มงวดและจับกุมชาวบ้านที่ทำมาหากินในเขตอนุรักษ์ฯ ทำให้พะตี่รู้สึกว่า การทำมาหากินทุกอย่างเป็นอุปสรรคไปหมด และรู้สึกถูกลิดรอนความเป็นเจ้าของที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม พะตี่บอกว่า

> ตัวอย่างว่า ห้ามลักขโมย มันไม่ดี แต่เราจะทำอะไรก็ต้องแอบขโมยทำแทบทั้งนี้ ไปเก็บของกินก็ต้องแอบ ถ้าเขาเห็นเขาจะจับ ไปทำไร่ก็ต้องแอบขโมยทำ มีแต่คนจะจับ ไปตัดไม้สร้างบ้านก็ต้องขโมยตัด ขโมยมันไม่ดี แต่ก็ต้องทำ ใจจริงไม่อยากเลย ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของเขาหมด ของเราไม่มีเลย

ในขณะที่เข้มงวดไม่ให้ชาวบ้านใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน และยึดไม้ของชาวบ้านที่จะเอาสร้างบ้าน แต่กลับอนุญาตให้มีการตัดไม้ไผ่ขายให้กับค่ายอพยพผู้ลี้ภัยที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก จอแตะผู้นำอีกคนกล่าวว่า

> คิดดูซิอนุรักษ์[ชาวบ้านเรียกย่อหมายถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายอนุรักษ์ฯ] ขายไม้ไผ่ลำละ 10 บาท ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษนั้น ไม้ไผ่จะไม่ขายกัน เห็นไหมว่าคนห้ามไม่ให้ทำลายป่า แต่กลับเป็นคนทำลายเอง เราทำไร่หมุนเวียนเราไม่ได้ทำลาย คิดดูน้ำตกทีลอซูเมื่อก่อนสมัยปู่ย่า เราเป็นชาวกะเหรี่ยงทั้งหมด เขารักษาไว้ เขามีป่าใช่

---

[9] รายงานจากองค์กรเพื่อนไร้พรมแดนที่เข้าไปสำรวจศูนย์อพยพนุโพ และหมู่บ้านแม่ทะเมื่อปลายปี 2543 (เพื่อนไร้พรมแดน 2544: 58)

ไหม ถึงเวลานี้ นักท่องเที่ยวมาเดือนหนึ่งก็ได้เงินเป็นล้าน ๆ คนในป่าไม่ได้กินอะไรเลย

นอกจากนี้การที่รัฐบาลจัดตั้งกองทุนเงินล้านก็เป็นการขัดแย้งกับนโยบายอนุรักษ์เพราะเหมือนส่งเสริมให้คนขยายพื้นที่ป่าสำหรับปลูกพืชเพื่อขาย ดังที่พะตี่กล่าว

สมัยนี้มีที่จำกัด เราจะขยายไม่ได้ ขยายแล้วโดนเจ้าหน้าที่มาจับ กำหนดขีดเส้นให้เรา บางทีถ้าเราทำเกินก็โดนจับบอกว่าเราบุกรุกป่า พอเงินเข้ามา [กองทุนเงินล้าน] ก็จะถางไร่ ปลูกข้าวโพดแทนไม่ปลูกข้าวแล้ว ทำไร่พริก วุ่นวายมาก

นอกจากนี้ ทางการและผู้ใหญ่บ้านยังเรียกร้องให้ไปพัฒนาเส้นทาง โดยการขุดถนนหนทาง แต่ผลของถนนคือทำให้เจ้าหน้าที่เข้ามาจับชาวบ้านที่ทำไร่ หรือตัดไม้มาสร้างบ้าน หรือ ตั้งด่านตรวจบัตรประชาชน พะตี่กล่าวว่า

ถนนเราต้องขุดเอง ปีหนึ่ง ๆ ก็ต้องซื้อจอบราคา 70-80 บาท 100 กว่าบาทก็ซื้อ ผู้ใหญ่บ้านให้ขุดทางก็ไปช่วยกันขุด แต่สุดท้ายก็มีคนมาจับเราเองอีก สร้างถนนกันเอง แต่เป็นการสร้างเพื่อให้เขาสะดวกมาจับเรา

ในเรื่องนี้ผู้นำอีกคนที่อยู่นอกกลุ่มกล่าวว่า

เราขุดถนนก็สร้างความสะดวกสบาย เขาก็มาตั้งด่านถึงเวลาเราผ่านใช้ถนน เขาก็ถามว่าคุณมีบัตรไหม ไม่มีบัตรก็ลงมา ก็ต้องกลับมาที่บ้านเรา กลายเป็นว่าสะดวกเขา เขาบอกว่าเดี๋ยวนี้เขามีกฎหมายรักษาป่า ดูแลสัตว์ทุกชนิด ขนาดสัตว์ก็ยังทำรัง...แต่เราละเราเป็นมนุษย์...ทำไมจะสร้างบ้านก็สร้างไม่ได้ล่ะ เรามีไม้ต้นหนึ่งจะเอามาทำเสาบ้าน อนุรักษ์ก็ยกมาขนไม้กลับไป

และเมื่อทางการมายึดเอาบัตรประชาชนกลับไป ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็ไม่เดือดร้อนอะไร ตอนหลังทางการเอามาคืนให้ที่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มก็ตกลงไม่ไปเอา พะตี่กล่าวว่า

แม้กระทั่งบัตรประชาชนก็ไม่เอาแล้ว ไม่เสียดายแล้ว ..ไม่ทำก็ถูกว่าอย่างหนึ่ง มีวัวขายวัว มีควายขายควาย หมดเงินไปหมื่นสองหมื่นก็ยังไม่ได้บัตร พอได้ก็ไม่รู้จะใช้ยังไงได้ ทำไร่ก็ไม่ได้ [หมายความว่า การมีบัตรก็ไม่ได้ทำให้มีสิทธิในการใช้ทรัพยากร ก็เหมือนคนที่ไม่มีบัตร]

จากคำพูดของชาวบ้าน จะเห็นว่าปัญหาที่เผชิญ ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึก “ถูกลิดรอนความเป็นเจ้าของ” และ“ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมหรืออย่างเสมอภาค” ความรู้สึกนี้ยิ่งมีเพิ่มมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นอยู่ที่ดีกว่าของผู้ลี้ภัยจากพม่าที่อยู่ในศูนย์อพยพนุโพที่อยู่ไม่

ไกลจากบ้านแม่ทะมากนัก ชาวบ้านที่อยู่นอกศูนย์ฯ เช่น บ้านแม่ทะเสียอีกที่ต้องพึ่งพาอาศัยข้าวจากศูนย์อพยพฯ พะตี่บอกว่าถ้าไม่มีศูนย์อพยพฯ ชาวบ้านแม่ทะจะมีชีวิตยิ่งแย่กว่านี้[10]

นอกจากปัญหาที่เผชิญจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐอันเนื่องมาจากนโยบายแล้ว ทางกลุ่มยังสะท้อนถึงความไม่สบายใจถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของผู้คนในหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากผลกระทบของการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจเงินตราที่ทำให้คนเห็นแก่เงิน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่บ้านซึ่งอยู่บนรากฐานเศรษฐกิจแบบพอยังชีพมีน้อยลง รูปธรรมที่หยิบยกมาพูดหลายครั้งคือการไม่ช่วยสร้างบ้านให้สมาชิกคนอื่นในหมู่บ้านอีกต่อไป หลังจากที่ตนมีบ้านไม้ที่ถาวรแล้ว หรือเนื่องจากต้องไปรับจ้างหาเงินเลยไม่มีเวลามาช่วย คนที่ปลูกข้าวไม่พอกินก็จะอดอยากเพราะไม่มีใครเอาข้าวมาเผื่อแผ่ให้ เนื่องจากคนปลูกข้าวน้อยลงแต่ไปปลูกพืชเศรษฐกิจหรือรับจ้างเพื่อให้ได้เงิน และเมื่อมีปัญหาความต้องการเงิน ก็มีการลักขโมยกันมากขึ้น

ผู้นำ ความเชื่อ และการสร้างชุมชนใหม่

ปัญหาความกดดันจากนโยบายและการปฏิบัติของรัฐ และการเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ทางสังคม และปัญหาศีลธรรมที่เสื่อมโทรมลง เป็นสิ่งที่คนทั่วไปรู้สึกได้ และมีการปรับตัวสร้างชุมชนใหม่ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังปรากฏว่า บางครัวเรือนได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ในขณะที่การรวมกลุ่มปกาบุโพเกิดขึ้นโดย 15 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในบ้านแม่ทะ 76 ครัวเรือน[11]

ในส่วนของกลุ่มปกาบุโพนั้น อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ดั้งเดิม การมีประสบการณ์ร่วมกันทั้งก่อนการรวมกลุ่มและหลังการรวมกลุ่ม และความเชื่อร่วมกัน ภายใต้การริเริ่มและการนำของผู้นำที่มีคุณธรรมและมีบุญบารมี เป็นที่ยอมรับของสมาชิก อีกทั้งสามารถที่จะร่วมกับสมาชิกสร้างอัตลักษณ์ร่วมทั้งในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์และการปฏิบัติ ที่ทำให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และมีความสำนึกและความมุ่งมั่นที่จะร่วมกันปฏิบัติตามกติกาของกลุ่ม

ในบรรดาสมาชิกของกลุ่มปกาบุโพ 15 ครัวเรือน นั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ตระกูลตามการสืบทอดทางฝ่ายมารดา ทั้งหมดเป็นตระกูลดั้งเดิมที่อยู่บ้านแม่ทะ โดยที่ตระกูลที่ 3 ได้รับการชักชวนจากพ่อแม่ของพะตี่ ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้าน (ตระกูลที่ 1) ให้เข้ามาอยู่ด้วย และแต่ละตระกูลจะเชื่อมโยงกันด้วยการแต่งงาน ในแต่ละตระกูลมีครัวเรือนที่เข้าร่วมกับปกาบุโพดังนี้

---

[10] ในปี พ.ศ. 2544 รวมกันแล้วจากข้อมูลจาก Burmese Border Consortium (BBC) November 2001 มีผู้อพยพจากพม่าทั้งหมด 137,899 คน โดยส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงคือมีจำนวน 104,355 คน อาศัยอยู่ในศูนย์ 7 ศูนย์ได้แก่ศูนย์อพยพแม่กองคา ลามาหลวง เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม่หละ อุ้มเปี้ยมใหม่ นุโพ จังหวัดตาก โดยศูนย์นุโพอยู่ในเขตอำเภออุ้มผาง

[11] เอกสารสรุปสถานการณ์กลุ่มฤาษีบ้านกุยต๊ะ โดยกองร้อยตชด. 347

ตระกูลที่ 1 ซึ่งเป็นตระกูลของพะตี่ที่เป็นผู้นำนั้น มีทั้งหมด 7 ครัวเรือน ที่อยู่ในกลุ่มปกาบุโพ ได้แก่ครัวเรือนของพะตี่เอง ของพี่สาวซึ่งแต่งงานกับจอแตะ 1 ครัวเรือน ของน้องชาย 3 ครัวเรือน และของน้า (น้องของแม่และลูกผู้พี่ผู้น้องของแม่) อีก 2 ครัวเรือน

ตระกูลที่ 2 เป็นตระกูลของพะบือ(ชื่อสมมุติ) ซึ่งทั้งครัวเรือนของพี่สาว และน้องชาย 2 คน เข้าร่วม รวมเป็น 4 ครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มปกาบุโพ

ตระกูลที่ 3 เป็นตระกูลของพะเย (ชื่อสมมุติ) ซึ่งมีครอบครัวของน้า (น้องของแม่)เข้าร่วมในกลุ่ม รวม 2 ครัวเรือน

ตระกูลที่ 4 เป็นตระกูลของพะทู (ชื่อสมมุติ) ซึ่งมีครอบครัวของพี่ชายเข้าร่วมด้วยรวมเป็น 2 ครัวเรือน

ดูจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติของกลุ่มจะเห็นว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการรวมกลุ่ม อันเนื่องมาจากการที่ได้ร่วมกันทำงานในวิถีชีวิตประจำวันและทางศาสนา และการแลกเปลี่ยนในเรื่องปัญหาและความคิดมากกว่าคนที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจะเป็นตัวกำหนดการร่วมกลุ่ม เพราะมีญาติพี่น้องของคนในกลุ่มอีกจำนวนหนึ่ง เช่นในตระกูลที่ 4 ที่ครอบครัวของพี่น้องหลายคนที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันไม่ได้เข้าร่วม หรือผู้ที่ย้ายไปแต่งงานอยู่หมู่บ้านอื่นก็ไม่ได้เข้าร่วม

เมื่อดูประวัติของผู้นำและแกนนำของกลุ่ม แล้วจะเห็นว่าลักษณะที่ร่วมกันอีกประการคือเป็นผู้ที่ฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี อันเนื่องจากการเป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ ทำให้มีที่นาและที่ไร่ เช่นในกรณีพ่อของพะตี่ซึ่งเคยเป็นผู้นำหมู่บ้าน และเป็นผู้บุกเบิกที่นาจำนวนมากในบริเวณที่เรียกว่ากรึมตี นอกจากที่นาที่พ่อแม่บุกเบิกไว้ให้ การที่พะตี่เป็นคนขยันหมั่นเพียร ทำงานหนักเอาเบาสู้ ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ซึ่งเป็นที่รู้กันทั่วไปว่าได้ข้าวมากกว่าใครในหมู่บ้าน อีกทั้งมีวัวควายที่ถือเป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่า นอกจากการเป็นคนดั้งเดิม และฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว การเป็นคนมีความคิด ความรู้ และเป็นผู้ที่คนอื่นให้ความนับถือในด้านคุณธรรม น่าจะมีส่วนทำให้พะตี่ น้องชาย และจอแตะซึ่งเป็นพี่เขยได้รับเลือกให้เป็นกรรมการหมู่บ้าน และพะบือ เป็นเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน ก่อนที่จะเกิดการรวมกลุ่มปกาบุโพ

ประสบการณ์ส่วนตัวของพะตี่และแกนนำคนอื่น ๆ ไม่ได้เหมือนกันเสียทีเดียว แต่ล้วนมีส่วนในการหล่อหลอมความคิดความเชื่อ ที่เน้นในเรื่องการทำบุญ การให้เกิดความเสมอภาค และการให้ความรักและมีความสามัคคีในกลุ่มเดียวกัน

พะตี่อายุ 37 ปี ไม่เคยเข้าร่วมกับพคท. เพราะขณะนั้นยังอายุน้อย เมื่อแต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นครอบครัวที่มีฐานะ ก็ได้ย้ายไปอยู่หมู่บ้านของภรรยาได้เพียงสองปีก็ย้ายกลับมาอยู่ในหมู่

บ้านใกล้กรึมตีและเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแม่ทะร่วมกับครอบครัวของพี่และน้องและญาติคนอื่น ๆ พะตี่เป็นหัวหน้าพาญาติพี่น้องและชาวบ้านคนอื่นไปร่วมงานบุญที่พือมานะจัดอยู่เป็นประจำ โดยมักจะเป็นผู้ที่ออกเงินค่าเหมารถไปกลับ พะตี่และน้องชายไว้ผมมวยและมักจะโพกผมเหมือนตะละกู่ทั่วไป

จอแตะพี่เขยของพะตี่ซึ่งปัจจุบันอายุ 44 ปีนั้น เคยเป็นทหารของพคท. พูดภาษาไทยได้ชัดเจนกว่าพะตี่ และใช้ศัพท์แสงที่บ่งบอกถึงความคิดที่เคยได้รับการปลูกฝังมาสมัยเป็นคอมมิวนิสต์ เช่น ที่หนังสือพิมพ์เคยลงว่า เขาบอกกับนายทหารไปว่า “พวกเขาไม่กลัวตาย สิ่งที่เขาต้องการจริง ๆ คือ “**ความเสมอภาคและประชาธิปไตย**” ...เชื่อมั่นแต่เพียงว่า การเป็นคนดี และศักดิ์ศรีของมนุษย์เท่านั้น ที่มีคุณค่ามากกว่า “**บัตรประชาชน**””[12]

ในการสัมภาษณ์เมื่อ 14 มกราคม 2548 จอแตะบอกว่า “อยู่ในป่าต้องรู้จักดูแลรักษาป่า” เมื่อผู้ช่วยวิจัยถามว่าได้ความคิดนี้มาได้อย่างไร จอแตะตอบว่า

> ความคิดนี้มีมาตั้งแต่อยู่กับคอมมิวนิสต์ ช่วงนั้นนี่ ถ้าไม่มีคอมมิวนิสต์ที่ตำบลแม่จัน น้ำจะท่วมหมดเพราะเขาจะสร้างเขื่อนน้ำจม พรรคคอมมิวนิสต์คัดค้าน ช่วงหลังมาเขามอบตัว ยิ่งนานก็ยิ่งเสียหายมากขึ้น ทำให้เราต้องหันหน้าเข้าหากันถ้าไม่อย่างนั้นแล้วจะแย่กว่านี้

เช่นเดียวกับพือมานะที่เคยเป็นแกนนำของพคท.แต่ยังยึดถือเรื่องการทำบุญ จอแตะยังยึดถือความเชื่อและการปฏิบัติแบบตะละกู่ ซึ่งจอแตะให้ความหมายว่าคือคนที่อยู่กับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม แม้จะประเมินตัวเองว่าลักษณะของการนับถือแบบตะละกู่ที่เลต่อโคะจะ “สูงกว่าเล็กน้อย”

พะบือ อายุ 45 ปี แกนนำที่สำคัญอีกคนของกลุ่ม ก็เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกับพคท. ในขณะเดียวกันก็เคยเป็นตะละกู่ไปร่วมทำบุญที่เลต่อโคะได้ประมาณสี่ปี ต่อมารู้สึกว่าไกล และตอนหลังก็มีวัดที่บ้านแม่ทะ จึงเลยเข้าวัดที่บ้านแม่ทะ และก็ไปที่พือมานะด้วย ทั้งพะบือและลูกชายวัย 8 ขวบ จะไว้ผมมวยเหมือนชาวตะละกู่ ซึ่งเป็นคนเดียวของเด็กในวัยนี้ที่จะไว้ผมทรงนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความคิดของตะละกู่ที่เน้นการรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ พี่สาวของพะบือเคยเป็นพยาบาลของพคท. ส่วนพี่เขยถือว่าเป็นแกนนำหลักคนหนึ่งของกลุ่ม ลูกชายซึ่งเป็นวัยรุ่นเคยเข้าไปบำเพ็ญตนเหมือนฤาษีอยู่ในป่าในช่วงฤดูฝนเป็นเวลาสามเดือนร่วมกับเพื่อนอีกสองคน

---

[12] *โพสต์ทูเดย์* 12 มีนาคม 2547 หน้า A7 ลงสกู๊ปข่าวภายใต้หัวข้อ “พระเจ้า-ประชาธิปไตย-ความเสมอภาค เรื่องราวที่รอความตายของชาวกะเหรี่ยง

โดยในระหว่างนั้นไม่ได้กินข้าวเลย กินแต่ของป่า ฝนตกก็หลบขึ้นไปนอนบนต้นไม้ ปัจจุบันก็ยังถือศีลไม่ฆ่าและบริโภคสิ่งมีชีวิต

ประสบการณ์ร่วมและความคิดความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน อาจจะไม่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ถ้าหากไม่มีผู้ริเริ่มที่จะสร้างสัญลักษณ์และการปฏิบัติที่สมาชิกเห็นชอบและมีความรู้สึกร่วม การเริ่มต้นเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นปี 2546 เมื่อพะตี่เริ่มมีความคิดที่จะสร้างศาสนาของตนเองขึ้นมา และได้ปรึกษาหารือญาติพี่น้อง มีการขายวัวของตัวเองทั้งหมด เพื่อเอาเงินมาซื้อวัสดุก่อสร้างสำหรับการสร้าง *เตอะโหร่* ซึ่งเป็นเหมือนสำนักสงฆ์หรือศาลาที่วางเครื่องบูชาและที่ประชุมร่วมกัน ดังที่มีในวัดของพือมานะหรือในสำนักฤาษีเลต่อโคะ แต่ที่นี่จะสร้างคล้ายพิพิธภัณฑ์ โดยประกอบไปด้วยบ้านหลังไม่ใหญ่นักแต่ทำอย่างถาวรด้วยกระเบื้อง ไม้ ปูน เพื่อเป็นที่เก็บเสื้อผ้า และสิ่งของเครื่องใช้ที่คนกะเหรี่ยงใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตระกร้า กระจาด หน้าไม้ จอบ เสียม คนไถ เลื่อยขนาดใหญ่ ปืนกว่าสิบกระบอกฯลฯ (ดูภาพที่ 2) บริเวณมีการกั้นด้วยรั้วไม้ไผ่ โดยบนลานดินรอบ*แด* มีสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง เช่น การทำตราชั่งจำลองขนาดใหญ่ด้วยลำไม้ไผ่และตระกร้าสานไม้ไผ่ (ดูภาพที่ 3) การทำกลองอากาศ (เรียกว่าเดอเก่อลี) ซึ่งเป็นเสาไม้ไผ่สูง มีไม้ผูกติด เมื่อมีลมพัดไม้กับไม้ไผ่จะตีกันทำให้เกิดเสียงเพื่อไล่นกหรือสัตว์ที่มากินข้าว เมื่อสร้างพิพิธภัณฑ์เสร็จ จากนั้นก็เริ่มสร้างเจดีย์ในที่เนินไม่ไกลจากบ้านพิพิธภัณฑ์มากนัก ซึ่งในขณะที่ของตะละกู่หรือพือมานะ จะเป็นเจดีย์ทราย ของพะตี่จะก่อปูนอย่างถาวร (ดูภาพที่ 4) แต่ยังมีต้นไม้ไผ่ที่ทำเหมือนฉัตรตกแต่งเหมือนของตะละกู่และพือมานะ ที่ทำต่างออกไปคือ การทำเครื่องบินไม้จำลองลำเล็ก ๆ วางอยู่บนยอดฉัตร (ดูภาพที่ 5) ซึ่งพะตี่บอกว่าเคยเห็นที่อื่นทำเป็นตัวอย่าง และในภายหลังพะตี่ให้ความหมายว่า “คนชาติอื่นเผ่าอื่นสร้างได้ขี่ไป แต่เราสร้างขี่ไม่ไป ก็ใช้ไม้สร้างนี่ ปกาเกอะญอนี้ยากจนมาหลายชาติหลายสมัยมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นลูกคนโต แต่ไม่มีอำนาจอะไร”[13]

การมุ่งทำพิพิธภัณฑ์ เจดีย์ และเริ่มมีการทำบุญร่วมกันทุกวันพระ ดูเหมือนทำให้การทำไร่ทำนาในฤดูฝนของปี 2546 ทำได้ไม่เต็มที่ ทำให้ได้ข้าวน้อย เมื่อกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2547 คนในกลุ่มจำนวน 17 ครัวเรือน ซึ่งรวมทั้งผู้ใหญ่ เด็กโตและเด็กเล็กก็เริ่มไม่มีข้าวกิน แต่กินกล้วย บุก และอาหารจากป่าอื่น ๆ แทน ทางผู้ใหญ่บ้านแม่ทะจึงได้แจ้งเรื่องไปยังอำเภอ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ทางอำเภอก็เริ่มทะยอยกันเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตชด. ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ และรู้จักกับชาวบ้านค่อนข้างดี ได้เริ่มนำเอาข้าวสารมาให้เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2547 และทยอยให้การสนับสนุนข้าวและสิ่งอื่น ๆ ที่ทางกลุ่มต้องการ เมื่อมีข้าวชาวบ้านก็กินข้าว และข้าวบางส่วนที่ได้รับการสนับสนุนยังแบ่งไปให้ชาวบ้านนอกกลุ่มที่ขาดแคลนข้าวด้วย ผลจากการที่หนังสือพิมพ์ระดับประเทศลงข่าวเมื่อต้นเดือนมีนาคม 2547 ติดต่อกันกว่าสัปดาห์ เรื่องการอดข้าวของคนเกือบ 200

---

[13] สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2547 โดยผู้ช่วยวิจัยเป็นภาษากะเหรี่ยง ขณะที่กลุ่มทำบุญร่วมกันที่*เตอะโหร่*ในวันพระ

คนซึ่งเป็นเด็กเล็กกว่าครึ่ง ทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและสมาชิกวุฒิสภาลงมาตรวจสอบเรื่องราวในพื้นที่เมื่อปลายเดือนมีนาคม 2547 และแนะหน่วยงานต่าง ๆ ให้ร่วมกันหาแนวทางแก้ไข

แม้จะมีผู้อธิบายถึงแรงจูงใจของพะตี่ว่าเกิดจากความอาถรรพณ์ของที่นาและการแนะนำจากพือมานะให้หยุดทำนาและสร้างเจดีย์ อีกทั้งมีคนในหมู่บ้านมองว่ากลุ่มนี้ “บ้า” ทางกลุ่มดูจะไม่สนใจข้อกล่าวหามากนัก และไม่ได้อธิบายอะไรให้คนภายนอกฟังต่อในเรื่องความเชื่อในเรื่องความอาถรรพณ์และการที่พระเจ้าจะมาช่วย เมื่อผู้เขียนไปพูดคุยกับพะตี่หลังการอดอาหารเมื่อต้นเดือนเมษายน 2547 สิ่งที่พะตี่และผู้นำในกลุ่มเน้นย้ำตลอดเวลาของการพูดคุยไม่ว่าจะกี่ครั้ง คือความจำเป็นที่คนจะต้องมีความรัก (*ต่าแอะ ต่ากุ๊ย*)ความสามัคคี (*ต่ากู ต่าเพาะ*)ต่อกันและช่วยเหลือกัน ด้วยเหตุนี้จึงสร้างสถานที่ร่วมมือร่วมใจที่เรียกว่า *เตอะโหร่* ซึ่งก็เป็นสิ่งที่คนอื่นในกลุ่มเห็นด้วย ดังที่พะตี่กล่าวว่า

> เราบอกจะทำอย่างนี้ ก็อธิบายให้เขาอย่างชัดเจนว่า เราต้องทำบุญ (*ต่าบุ*) เราต้องอยู่ด้วยความสามัคคี ความรัก ต้องเท่าเทียมกัน อยู่ในหมู่บ้านต้องรักหมู่บ้าน อยู่บนดินต้องรักผืนดิน ต้องรักกัน แสดงถึงความรักความสามัคคี แต่พูดอย่างเดียวไม่แสดงออกไม่มีความหมาย พูดอย่างเดียวไม่ทำตามมันจะปรากฏขึ้นมาได้อย่างไร เราไม่สนใจสร้าง*เตอะโหร่* ไป หลายคนก็เอาสิ่งของมาไว้

อัตลักษณ์ร่วม: สัญลักษณ์และการปฏิบัติ

การเกิดชุมชนปกาบุโพ เกิดขึ้นจากการที่มีผู้นำที่ริเริ่มสร้างสัญลักษณ์ที่คนในกลุ่มยึดถือร่วมกันและมีปฏิบัติการร่วมกันเพื่อให้ความเชื่อที่มีร่วมกันนั้นปรากฏเป็นจริง การสร้างเจดีย์หรือ*โค่*และ*เต๊อะโหร่* ในรูปแบบที่กลุ่มนี้ทำนั้น เป็นสัญลักษณ์ที่คนในบริเวณนี้คุ้นเคยอันเนื่องมาจากการเคยเข้าร่วมทำบุญกับตะละกู่และพือมานะซึ่งเคยเป็นตะละกู่มาก่อน เป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อพระเจ้า และเป็นพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนต้องมารวมกัน อันทำให้ความสามัคคีเป็นรูปธรรม แต่การที่จะสร้างโค่และเต๊อะโหร่ ได้จะต้องมีผู้นำที่มีคุณธรรม ความรู้ และบารมีเพียงพอ ดังกรณีของพะตี่ที่คนในกลุ่มยกย่องให้เป็น *อะโค่* หรือ *ปกาต่อโผ่โรแม* ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมานาน อันหมายถึงคนที่มีอิทธิพลที่สามารถรวมกลุ่มคนมาทำอะไรร่วมกันได้ เป็นเสมือนต้นคิด และเป็นคนที่มีแรงบันดาลใจหรือชาวบ้านมักจะใช้คำว่ามีการดลใจหรือบางทีเป็นรูปแบบของนิมิตร ลงมือทำก่อนแล้วลูกหลานหรือคนอื่นก็ทำตาม

แม้จะยังมีคนอื่นในหมู่บ้านแม่ทะ มองว่ากลุ่มนี้เป็น “คนบ้า” แต่ก็มีอีกหลายคนเข้าใจว่าเป็นกลุ่มที่มุ่งทำบุญ โดยวิถีทางที่คนอื่นอาจไม่เห็นด้วยหรือไม่สะดวกที่จะเข้าร่วมด้วย คำว่า ปกาบุ

โพ ที่มีความหมายว่า ผู้ทำบุญนั้น ที่จริงแล้วเป็นชื่อที่คนนอกกลุ่มใช้เรียก และทางกลุ่มรับเอามาเพราะเห็นว่าความหมายก็ตรงกับสิ่งที่กลุ่มปฏิบัติอยู่

แต่กลุ่มก็ได้พัฒนารูปแบบการปฏิบัติทางศาสนาที่แตกต่างออกไปจากตะละกู่ และของพือมานะ หลายอย่าง ที่เห็นได้ชัดก็คือการสร้าง*เตอะโหร*ในรูปของพิพิธภัณฑ์ การสร้างเจดีย์ที่ถาวร การเน้นการทำความสะอาดบ้านเรือนและบริเวณบ้านทุกวัน และเน้นการทำกิจกรรมทุกอย่างร่วมกันเพื่อ"ความรักและความสามัคคี"

ในฤดูฝนปี 2547 ทางกลุ่มตัดสินใจไม่ทำไร่ แต่จะทำเฉพาะที่นา โดยทุกคนจะไปทำร่วมกันในที่นาของตระกูลของพะตี่ กลุ่มเหลือสมาชิก 15 ครัวเรือน เพราะครัวเรือนหนึ่งออกไปในช่วงที่มีการอดอาหาร และอีกครัวเรือนหนึ่งขอออกจากการเป็นสมาชิกไปเมื่อต้นฤดูฝนเพื่อทำไร่

ในช่วงปลายปี 2547 ต่อต้นปี 2548 กลุ่มเก็บเกี่ยวข้าวร่วมกันได้ทั้งหมดประมาณ 980 ถัง เก็บไว้ที่ยุ้งข้าวรวมสองหลัง ใครจะกินก็ไปตักเอาได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตใคร แต่ทุกบ้านสมาชิกก็กินกันวันละสองมื้อเท่านั้น เพราะคาดว่าข้าวจะไม่พอตลอดปี เมื่อถูกถามว่าถ้าไม่พอจะทำอย่างไร พะบือบอกว่า "บอกไม่ถูกเหมือนกัน แล้วแต่กะจ่ายวา(พระเจ้า) แล้วแต่เขาจะให้อะไรเรา ถ้าเขามีใจให้เรา เราก็ได้กิน" ในช่วงนี้ผู้ชายทุกคนก็จะไปช่วยกันขุดลอกลำเหมือง (ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเลี้ยงลูกเล็ก) สร้างบ้านให้สมาชิก ซ่อมแซมหลังคาบ้านที่หลังคาไม่ดีแล้ว และมีโครงการใหม่คือช่วยการสร้างบ้านรวมอีกหลังหนึ่งที่ใหญ่กว่าหลังเดิมที่เป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อใช้สำหรับกิจกรรมของกลุ่ม มีการไปรับจ้างสวนพริกบ้างเพื่อเอามาใช้จ่าย โดยรายจ่ายหลักคือซื้อเกลือ และซื้อยารักษาโรค เงินที่ได้มาจากการไปรับจ้างจะนำเอามาไว้รวมกัน เป็นเงินสำรองเอาไว้ใช้จ่าย พะบืออธิบายว่า "คือรับจ้างกันทำเป็นกลุ่ม คือมีกินก็กินด้วยกัน เวลาที่อดก็อดด้วยกัน...คือเรารักกันเราจึงได้คิดอย่างนั้น"[14]

การทำบุญร่วมกันทุกวันพระยังมีอยู่อย่างพร้อมเพรียงกัน ผู้ชายและเด็กชายทุกคนใส่ชุดคลุมลายทางขาวชมพู แต่ออกสีชมพูมากหน่อย บางคนไว้ผมมวย บางคนผมสั้นแต่โพกผ้าที่ทออย่างสวยงามทุกคน ผู้หญิงแต่งชุดกะเหรี่ยง (ดูภาพที่ 6) พอเวลาประมาณเก้าโมง เสียงกลอง ฆ้องฉาบดังขึ้น ทุกคนต่างทะยอยไปรวมกันที่*เตอะโหร่* กลุ่มเยาวชนนั่งเล่นแมนโดลิน และร้องเพลง เมื่อทุกคนมาพร้อมเพรียงแล้ว คนจะตีกังสดาล เป็นสัญญาณว่าเข้าไปในบ้านได้แล้ว จากนั้นมีคนที่อยู่ใกล้เชิงเทียนเข้าไปจุดเทียน และตีกังสดาลอีกสามที กราบสามครั้ง พนมมือไหว้ ผู้ชายจะพากันสวดพึมพำใช้เวลาไม่กี่นาทีก็กราบอีกสามทีก็เสร็จพิธี จากนั้นก็จะเป็นการประชุม แล้วแต่ว่าใครจะหยิบยกเรื่องอะไรมาปรึกษาหารือ

---

[14] สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2548

กล่าวโดยสรุปแล้ว อัตลักษณ์ร่วมที่กลุ่มนี้สร้างขึ้นที่สมาชิกยึดถือ คือการมีพื้นที่ที่กลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน ที่สร้างขึ้นตามแบบตะละกู่ แต่มีการปรับปรุงเพิ่มเติม เพื่อให้สื่อความหมายที่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การต้องสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นที่*เตอะโหร่* เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่จะสูญสลาย การแต่งกายตามแบบฉบับของปกาบุโพ และการต้องเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมที่เน้นการทำงานร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง

บทสรุปของการสร้างชุมชนศีลธรรม

ความเชื่อในศาสนาตะละกู่ที่เชื่อถือและสืบทอดกันในบริเวณชายแดนไทย-พม่า ที่เน้นการดำรงรักษาวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ การเคารพบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดลบันดาลให้เกิดความสุขและความอุดมสมบูรณ์ได้บนเงื่อนไขที่คนร่วมแรงร่วมใจและมีความพร้อมเพรียงในการทำบุญ รวมทั้งการปฏิบัติตามกติกาทางศีลธรรมอย่างเข้มงวด ผสมผสานกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่เน้นความเสมอภาคของคอมมิวนิสต์ เป็นพื้นฐานการก่อตัวทางความคิดของกลุ่มปกาบุโพ ซึ่งความคิดนี้ดำรงอยู่และถูกเสริมแรงด้วยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในพื้นที่ชายแดน ที่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจเงินตราที่ถูกส่งเสริมโดยรัฐ และเงื่อนไขแรงงานราคาถูกที่หลั่งไหลเข้ามาจากฝั่งพม่าอันเนื่องจากภัยสงคราม ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ป่าสำหรับเพาะปลูกพืชเงินสด ในขณะที่ผู้ที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมถูกกดดันจากการตรวจจับการใช้พื้นที่ป่าในการทำไร่หมุนเวียนและการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม แต่ผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจเงินตราที่สำคัญที่สุดที่กลุ่มปกาบุโพกังวลก็คือ การที่ชุมชนแต่ดั้งเดิมเกิดการแตกแยก ขาดความรักความสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสิ่งนี้กลายเป็นเป้าหมายหลักที่กลุ่มต้องการสร้าง โดยการสร้างชุมชนใหม่และวิถีชีวิตใหม่โดยการปรับใช้ความเชื่อ สัญลักษณ์และพิธีกรรมที่สมาชิกในกลุ่มเคยรับรู้และปฏิบัติ

ความไม่เข้าใจในพัฒนาการของการสร้างชุมชนใหม่ที่มีมาก่อนหน้าการที่จะไม่มีข้าวกินและเหตุการณ์การอดข้าว และความไม่รู้ถึงความมุ่งมั่นของผู้นำและแกนนำที่จะสร้างชุมชนใหม่ที่มุ่งเน้นการทำบุญและการสร้างศีลธรรม แต่มองดูเฉพาะช่วงที่ข้าวหมดและคนเริ่มอดข้าว ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกตั้งข้อหาอย่างง่าย ๆ ว่า “บ้าลัทธิ” เป็นการกระทำเพียงเพื่อ”หนีหนี้” ข้อสรุปเรื่องการถูก” สะกดจิตหมู่” ก็เช่นกัน ทำให้ดูเสมือนว่า คนอื่น ๆ ไม่มีความคิด และยอมสิโรราบ ปล่อยให้ผู้นำคนเดียว”สะกดจิต”หรือมีอิทธิพลครอบงำ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงมีแกนนำหลายคนที่มีประสบการณ์มากมายทั้งการเข้าร่วมกับพคท. การนับถือศาสนาตะละกู่ และเป็นกรรมการหมู่บ้าน การกล่าวหานอกจากเป็นเรื่องของความไม่รู้แล้วยังเป็นเรื่องของการเอามาตรฐานทางความเชื่อและศีลธรรมของคนกลุ่มหนึ่งไปทาบวัดคนกลุ่มอื่นที่มีความเชื่อและการปฏิบัติที่ไม่เหมือนตน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า ในปัจจุบันการที่คนเอาเปรียบธรรมชาติและไร้ศีลธรรมเป็นเรื่องปกติ คนที่คิดมากในเรื่อง

การอนุรักษ์ทรัพยากร การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการฟื้นฟูความรักความสามัคคีในระหว่างผู้คน เช่นกลุ่มปกาบุโพ กลายเป็นคนที่ผิดปกติหรือคน"บ้า"

การอดข้าวดูจะเป็นผลที่ต่อเนื่องของการมุ่งเน้น"การทำบุญ"และการสร้างกลุ่มที่ทำมากว่าหนึ่งปีก่อนหน้านั้น มากกว่าการตั้งใจ"ประท้วงรัฐ" โดยตรง การที่ผู้ใหญ่บ้านแจ้งไปทางอำเภอและนักข่าวไปทำข่าวและถามถึงปัญหาว่ามีปัญหาอะไรบ้าง ปัญหาความคับข้องใจต่อนโยบายและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายอนุรักษ์ป่าไม้ถูกเปิดเผยและถูกโยงว่าการอดข้าวนี้ทำขึ้นเพื่อประท้วงรัฐ

ในท่ามกลางบริบทที่คนชายขอบถูกรัฐและทุนกดดัน และมีความอึดอัดกับปัญหาศีลธรรมที่เสื่อมโทรมลงนั้น มีการแสวงหาทางออกในหลายรูปแบบวิธีการ นอกจากการใช้เครื่องมือตอบโต้ต่อต้านรัฐและทุนในรูปแบบต่าง ๆ โดยปัจเจกชน ดังที่พบในงานวิจัยจำนวนมาก เป็นต้นว่างานของ Scott ( ) Peluso ( ) แล้ว การแสวงหาทางออกโดยความพยายามดิ้นรนสร้างชุมชนใหม่ที่มีศีลธรรม บนพื้นฐานวัฒนธรรมและรากเหง้าของชาติพันธุ์ บนความใฝ่ฝันที่จะมีสังคมที่อยู่ได้อย่างไม่ทำร้ายธรรมชาติ และมีความเสมอภาคและความเป็นธรรมดังเช่นชุมชนปกาบุโพนี้ มีอยู่อย่างต่อเนื่อง ผู้เขียนคิดว่า การสร้างชุมชนใหม่ที่มีศีลธรรมเช่นนี้ รัฐต้องให้การส่งเสริม และทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันก็พยายามแก้ไขเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่จะกดดันคนชายขอบจนทำให้ไม่มีทางออก

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชีวัน บัวแดง 2545 "ขบวนการลัทธิฤาษีกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่า" *วารสารสังคมศาสตร์* มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 15 (1): 187-218.

._____, 2546 *ชาติพันธุ์และมายาคติ* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

เอกสารสรุปสถานการณ์กลุ่มฤาษีบ้านกุยต๊ะ โดยกองร้อยตชด. 347

เพื่อนไร้พรมแดน 2544 *คนลี้ภัยในร่มป่า* รายงานการวิจัย

โพสต์ทูเดย์ 9-13 มี.ค. 2547

Amit, Vered 2002 Reconceptualizing community, p.1-20 in Vered Amit (ed.) *Realizing Community: Concepts, Social Relationships and Sentiments*, London: Routledge.

Gravers, Mikael. 2001. "Cosmology, Prophets, and Rebellion Among the Buddhist Karen in Burma and Thailand", *Moussons* 4: 3-31.

Scott, James C. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven.:Yale University Press.

Smith, Martin. 1999. *Burma: Insurgency and the Politics of Ethnicity.* London: Zed Books.

Stern, Theodore. 1968. "Ariya and the Golden Book: A Millenarian Buddhist Sect among the Karen," *The Journal of Asian Studies* 27(2): 297-328.

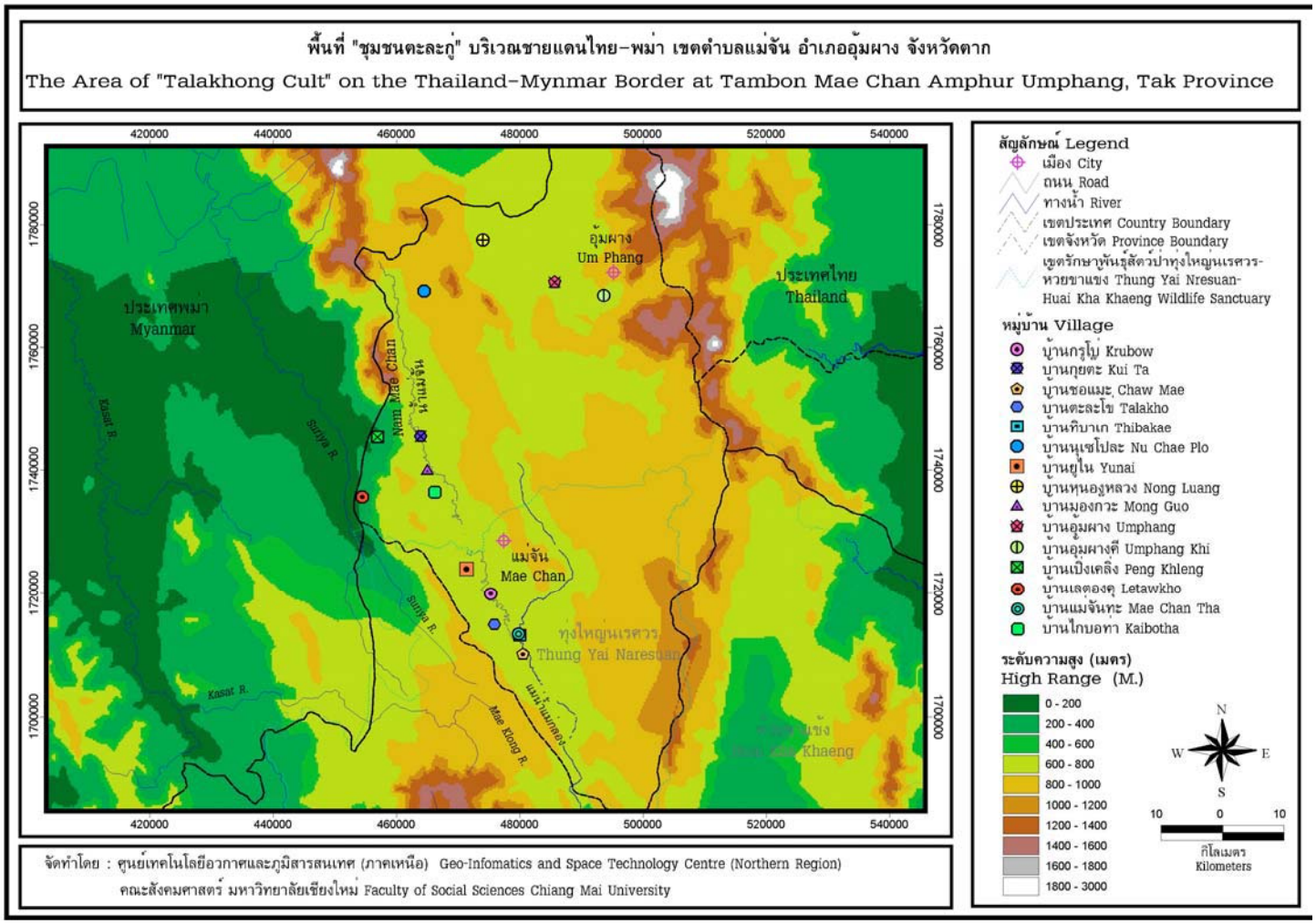

ภาพที่ 1 หมู่บ้านกะเหรี่ยงตามแนวชายแดนไทย-พม่า เขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ภาพที่ 2 พิพิธภัณฑ์ของใช้ในชีวิตประจำวันที่เตอะโหร่

ภาพที่ 3 ตราชั่งบริเวณเตอะโหร่

ภาพที่ 4 เจดีย์ก่อปูนล้อมรอบด้วยฉัตรไม้ไผ่

ภาพที่ 5 เครื่องบินบนยอดฉัตรเหนือเจดีย์

ภาพที่ 6 กลุ่มปกาบุโพในชุดพิธีที่บริเวณเจดีย์

กระบวนการควบคุมและวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของชาวมูเซอแดง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย นายพิมุข ชาญธนะวัฒน์

1. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมทั่วไป

ประวัติความเป็นมา

ชาวเผ่ามูเซอ หรือกลุ่มคนที่นิยมเรียกตนเองว่า “ลาหู่” นั้นมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน บริเวณธิเบต-ชิงไห่ ภาษาพูดของมูเซอถูกจัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาธิเบต-พม่า ไม่มีตัวอักษรใช้แทนภาษาเป็นของตนเอง ทำให้ขาดการบันทึกเรื่องราวสำคัญ ๆ ไว้ การอาศัยบอกเล่ากันต่อ ๆ มาทำให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ๆ เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติมูเซอจึงต้องดูที่การบันทึกของชนชาติอื่น ๆ ที่มีไม่มากนัก เดิมคนจีนเรียกพวกมูเซอว่า “ล่อ-เฮย” แปลว่า “คนดำ” ซึ่งมีความหมายทำนองว่า คนพวกที่อาศัยอยู่ตามป่าเขามีเนื้อตัวดำมอมแมม แตกต่างไปจากคนที่อาศัยอยู่ในเมือง การเรียกในลักษณะดูถูกเหยียดหยามได้ถูกยกเลิกไปเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ โดยทางการได้กำหนดให้เปลี่ยนมาใช้คำเรียกว่า “ลาหู่” ซึ่งเป็นคำที่พวกเขาใช้เรียกตนเองแทนคำว่า “ล่อ-เฮย”

ในหนังสือ THE FESTIVALS IN THE MYSTERIOUS LAND OF YUNNAN ซึ่งเขียนโดย Deng Qiyao และ Zhang Liu พิมพ์ในปี ค.ศ. 1991 ระบุความหมายของคำว่า “ลาหู่” หมายถึง “ชนเผ่าหนึ่งที่ได้กินเนื้อเสือปิ้ง” ขณะที่ผู้วิจัยพบว่า พวกมูเซอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะไม่กินเนื้อเสือ คนเฒ่าคนแก่บางรายห้ามแม้กระทั่งไม่ยอมให้นำเนื้อเสือเข้าบ้านก็มี โดยให้เหตุผลว่า มันน่าขยะแขยง(ฉะเว-ภาษามูเซอแดง) ด้วยเสือเป็นสัตว์ที่กินเนื้อทุกอย่าง แม้สัตว์หรือคนที่ตายเน่าเหม็นก็ไม่เว้น ซึ่งเป็นไปได้ว่า สภาพป่าของพม่าและจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอดีตเมื่อประมาณ 30 ปีก่อน มีความสมบูรณ์อุดมไปด้วยสัตว์ป่านานาพันธุ์ ทั้ง เก้ง กวาง กระทิง หมูป่า และอื่น ๆ สัตว์เหล่านั้นล้วนมีเนื้อที่มีรสชาดดีกว่า น่ากินกว่าเนื้อเสือ เมื่อมีเนื้อสัตว์ป่าให้เลือกบริโภคได้มากมาย พวกมูเซอที่อพยพลงมาจึงเลือกที่จะไม่บริโภคเนื้อเสือ แม้ว่าการถอดความหมายของคำภาษามูเซอที่เรียกตนเอง “ลาหู่” จะมีความหมายว่า “ลา” แปลว่า เสือ และ “หู่” แปลว่า ปิ้ง หรือ ย่าง ซึ่งมีความหมายแฝงที่บ่งบอกถึงลักษณะความเก่งกล้าสามารถในการเป็นนายพรานนักล่าชั้นเลิศ ผู้ที่สามารถนำเนื้อเสือมาปิ้ง/ย่างได้ก็ตาม

การแยกย้ายกันเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอพยพจากจีนลงมาทางใต้เข้าสู่พม่า ไทย และลาว ของชนเผ่ามูเซอทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนใกล้เคียงที่ชาวมูเซอเคลื่อนตัวผ่านลงมา เหตุนี้ทำให้มูเซอมีชื่อเรียกกลุ่มย่อยต่างกันไปเป็นจำนวนมาก ศาสตราจารย์บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ระบุว่า มีชื่อเรียกมูเซอกลุ่มย่อยต่าง ๆ มากถึง 23 กลุ่ม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการ

อพยพของมูเซอและชนเผ่าต่าง ๆ จากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น มาจากการหลบหนีภัยสงคราม โดยสงครามครั้งสำคัญที่ทำให้เกิดการอพยพจำนวนมาก คือ สงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามปฏิวัติของเหมาเจ๋อตุง การเคลื่อนทัพของทหารเจียงไคเช็ก ที่เรารู้จักกันในนาม “กองพล 93” หลบหนีลงมายังพม่า และไทย หลังพ่ายแพ้ทหารคอมมิวนิสต์ของเหมาเจ๋อตุง ส่งผลให้มีชนกลุ่มน้อยจำนวนมากได้อพยพติดตามลงมาด้วย

สำหรับมูเซอแดงในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น พบว่ามีเส้นทางการอพยพเข้ามาด้วยกัน 2 เส้นทาง คือ 1. อพยพจากรัฐฉานของพม่าเข้าสู่พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน แถบอำเภอปางมะผ้า และอำเภอปาย ในปัจจุบัน เช่นกลุ่มที่นำโดยพ่อเฒ่าแอโก่(เสียชีวิตแล้ว) กลุ่มที่นำโดยพ่อเฒ่าป่าโหล กลุ่มที่นำโดยพ่อเฒ่าซอแบะ กลุ่มที่นำโดยพ่อเฒ่าจะเสือ และกลุ่มอื่น ๆ 2. อพยพจากพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ผ่านอำเภอเวียงแหง และอำเภอเชียงดาว เข้าสู่เขตอำเภอปาย และลงมาสู่อำเภอปางมะผ้า ในปัจจุบัน เช่นกลุ่มที่นำโดยพ่อเฒ่าแสนคำลือ(เสียชีวิตแล้ว) ดังนั้นการเข้ามาของพวกมูเซอแดงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงไม่น่าจะเกิน 100 ปีที่ผ่านมา

จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ชาวมูเซอแดงหลายคน พบว่าเหตุที่ทำให้ต้องอพยพเข้าสู่เขตประเทศไทยนั้น เพราะเมื่ออยู่ในเขตพม่าถูกกลุ่มโจรปล้นฆ่า โดยเฉพาะพวกโจรแข่ (จีน) เช่น พ่อเฒ่าจ่าแส (ปัจจุบันอายุ 70 ปี) แม่เฒ่าอี่นา(ปัจจุบันอายุ 68 ปี) ซึ่งเป็นสามีภรรยากันและเป็นผู้นำมูเซอแดงหมู่บ้านห้วยแห้ง ได้เล่าว่าเมื่อก่อนอยู่กับพ่อแม่ในรัฐฉานแถบป่าแขม หรือบริเวณใกล้บ้านปงป่าแขม พวกมูเซอแดงไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ หาเปลือกไม้มาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ปล่อยผมยาวรุงรัง ตามตัวมีแต่ตัวเหา เห็บ หมัดเกาะเต็มไปหมด รองเท้าไม่มีใส่ จะใช้ไฟก็เอาก้อนหินมาตีกระทบกัน อาหารส่วนใหญ่ได้จากเก็บของป่า และล่าสัตว์ ต่อมาถูกกลุ่มโจรปล้นแย่งชิงทรัพย์สินสิ่งของรวมทั้งสัตว์เลี้ยง จึงพากันย้ายหมู่บ้านหลบหนีเข้าสู่เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อมานั้นมีอายุอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว หลายคนกล่าวว่า เมื่อเข้ามาสู่พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนใหม่ ๆ นั้น พื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่าต่าง ๆ มากมาย ไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้คนผ่านไปมาเหมือนปัจจุบัน นาน ๆ ครั้งเห็นคนแปลกหน้าหรือเจ้าหน้าที่ผ่านไปมาก็จะหลบหนีเข้าไปแอบซ่อนตัวในป่าด้วยรู้สึกกลัวคนแปลกหน้า

และเมื่อเข้ามาอยู่ในเขตประเทศไทยช่วงแรก ๆ ชาวมูเซอแดงในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็มักจะย้ายหมู่บ้านเสมอทุก ๆ 2 – 3 ปี ด้วยเหตุที่มีคนตายในช่วงเวลาใกล้กัน 1 - 2 คนขึ้นไป ก็จะพากันย้ายหมู่บ้านไปอยู่ยังบริเวณที่แห่งใหม่ทันที ด้วยมีความเชื่อว่า บริเวณที่เดิมไม่ดี หากอยู่ต่อไปอาจมีคนตายเพิ่มตามไปอีก หมู่บ้านต่าง ๆ เพิ่งอยู่ประจำที่เนื่องจากการเข้ามาควบคุมของเจ้าหน้าที่เมื่อประมาณ 25-30 ปีที่ผ่านมา

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

อดีตชาวมูเซอแดงมีอาชีพทำการเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นอย่างง่าย ๆ มีการปลูกข้าว ข้าวโพด พริก และผักต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์จำพวกหมู และไก่ ไว้เป็นอาหาร บางคนที่มีฐานะดีอาจมี ม้า ล่อ ไว้ใช้งาน พืชที่มีความสำคัญมาก คือ ฝิ่น ซึ่งนิยมปลูกกันทั่วไปทุกครอบครัวเพื่อไว้ขาย หรือใช้แทนเงินเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า เกลือ เป็นต้น ส่วนอาหารการกินอื่น ๆ นั้นก็หาได้จากการล่าสัตว์ซึ่งผู้ชายชาวมูเซอแดงมีความชำนาญเป็นอย่างยิ่งและการหาเก็บพืชผักในป่าที่มีมากมาย ต่อมาการปลูกฝิ่นเป็นสิ่งต้องห้ามมีการกวดขันมากเช่นปัจจุบัน มูเซอแดงจึงหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจถูกกฎหมาย ที่ได้รับการส่งเสริม เช่น ถั่วแดง กาแฟ และอื่น ๆ แต่ก็เผชิญกับราคาที่ไม่คงที่ ขณะที่การออกล่าสัตว์และหาของป่าก็ทำได้ยากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ในป่าที่เคยมีลดน้อยลง ประกอบกับการประกาศให้พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน พ.ศ. 2543 และเป็นเขตป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ ซึ่งพื้นที่อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ การถางป่าอย่างเสรีเช่นในอดีตเพื่อใช้พื้นที่ทำไร่กลายเป็นสิ่งต้องห้าม และถือว่าผิดกฎหมาย มีชาวมูเซอแดงจำนวนหนึ่งได้หันมาเลี้ยง วัว หรือควายไว้ค้าขายบ้าง แต่เมื่อเปรียบเทียบความสนใจในการประกอบอาชีพด้านการค้าแล้ว พบว่าปัจจุบันมีชาวมูเซอแดงประกอบอาชีพค้าขายจำนวนน้อยกว่าพวกชาวไทยใหญ่ ลีซอ แม้ว(ม้ง) และมูเซอดำ

ลักษณะทางสังคม

ภายในชุมชนหมู่บ้านของชาวมูเซอแดงจะมีโครงสร้างผู้นำที่สำคัญ ๆ 3 ฝ่ายด้วยกัน คือ

1. ผู้นำฝ่ายปกครอง เรียกว่า “อาดอ” มีหน้าที่ตัดสินแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ดูแลเรื่องความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน

2. ผู้นำฝ่ายศาสนา เรียกว่า “ปู่จอง” หรือ “โตโบ” มีหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของมูเซอแดง

3. ผู้นำฝ่ายผลิตเครื่องมือเครื่องใช้/ช่างตีเหล็ก เรียกว่า “จ่าลี้” มีหน้าที่ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประกอบการทำมาหากินของสมาชิกในชุมชน

จากโครงสร้างผู้นำทั้งสามฝ่ายดังกล่าวข้างต้นทำให้มองเห็นถึงกลไกในการขับเคลื่อนทางสังคมมูเซอแดงที่ประกอบด้วยการปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสมาชิกผ่านตัวแทนที่เป็นผู้นำระบบการเมืองการปกครอง ที่เรียกว่า “อาดอ” ผู้นำระบบศาสนา ที่เรียกว่า “ปู่จอง” หรือ “โตโบ” และผู้นำที่เป็นผู้แทนแห่งระบบเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า “จ่าลี้” โดยผู้นำทั้งสามฝ่ายนี้จะเป็นผู้ชายที่มีลักษณะเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ มีพฤติกรรมเป็นที่เคารพศรัทธาของสมาชิกทั่วไป มีประเพณีปฏิบัติ

กันต่อ ๆ มาว่า หากสมาชิกคนใดสามารถหาผลผลิตหรือล่าสัตว์มาได้จะต้องกันส่วนหนึ่งที่ดีไว้ให้ผู้นำทั้งสามฝ่ายนี้ก่อนที่จะแบ่งปันให้สมาชิกเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ต่อไป

หากชุมชนมูเซอแดงแห่งใดมีขนาดใหญ่ ก็จะมีตำแหน่งผู้ช่วยผู้นำแต่ละฝ่ายเกิดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชาย อาจมีผู้หญิงเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยฝ่ายผู้นำศาสนาบ้าง แต่จะถูกจัดให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ไม่สำคัญมากนัก ตัวอย่างตำแหน่งผู้ช่วยทางฝ่ายศาสนา เช่น ลาซ่อ อาจารย์ กีหว่า และสล่า เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าตำแหน่งผู้ช่วยหลายตำแหน่งเป็นคำที่นำมาจากตำแหน่งตามภาษาไทยใหญ่และภาษาคำเมืองล้านนา อันได้แก่คำว่า อาจารย์ และสล่า เป็นต้น

ลักษณะทางศาสนาและความเชื่อ

ชาวมูเซอแดงมีความเชื่อในเรื่องของอื่อซา-เทวดา ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดมีหน้าที่ดูแลปกปักรักษาทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้ และยังมีความเชื่อในเรื่องของเน-ผี(มีอำนาจน้อยกว่าอื่อซา) ซึ่งมีอยู่ยังที่ต่าง ๆ ทั่วไปว่า คอยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของคน หากผู้ใดกระทำความผิดก็จะถูกลงโทษทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย ถูกสัตว์ร้ายกัด(เสือกัด) หรือล้มตายได้ ผู้ที่จะทำการติดต่อขอพรกับอื่อซา หรือทำพิธีขอขมาผีได้ คือ ปู่จอง หรือโตโบ ส่วนอีกผู้หนึ่งที่ทำการติดต่อกับผีโดยตรง ซึ่งมักมุ่งเน้นไปในด้านไสยศาสตร์ คือ เนเตป่า-หมอผี จะมีหน้าที่ไล่ผี เลี้ยงผี/ส่งผี หรือทำคุณไสย์ต่าง ๆ

ชาวมูเซอแดงเชื่อว่าในร่างกายของคนและสัตว์ต่าง ๆ ล้วนประกอบขึ้นมาจากการรวมกันสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติดังนี้

กระดูก มาจาก หิน

เนื้อ มาจาก ดิน

เลือด น้ำลาย น้ำตา น้ำเหลือง มาจาก น้ำ

ลมหายใจ มาจาก ลม

ความร้อน มาจาก แสงแดด

เมื่อถึงวันศีลซึ่งตรงกับวันเดือนเต็มดวง (ขึ้น 15 ค่ำ) และวันเดือนลับ(แรม 15 ค่ำ) ชาวมูเซอแดง จะงดเว้นการทำงานต่าง ๆ หากใครอยู่ในไร่ ในป่า ก็ต้องเดินทางกลับมารวมกันที่หมู่บ้าน มีการงดเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์ และการดื่มสุรา เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาโดยผู้นำศาสนาเป็นผู้นำ กลางคืนมีการตีกลอง ฉาบ โหม่ง หรือเป่าแคนน้ำเต้าเต้นรำภายในบริเวณศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน หากหมู่บ้านใดไม่มีศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะรวมตัวกันประกอบพิธีที่บ้านของผู้นำทางศาสนา

สำหรับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมูเซอแดงนั้น สามารถแยกออกเป็น ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งประกอบด้วยประเพณีพิธีกรรมดังนี้

ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชม

-วันศีล เมื่อถึงวันเดือนเต็มดวง(ขึ้น 15 ค่ำ) และวันเดือนลับ(แรม 15 ค่ำ) ชาวมูเซอแดงจะถือเป็นวันศีล ทุกคนต้องงดเว้นงานในไร่ ในป่าทุกอย่างกลับมาอยู่รวมกันที่หมู่บ้าน มีกฎห้ามบริโภคเนื้อสัตว์ และสุรา มีการประกอบพิธีในศาลาประเพณี อาจเป็นการร้องขวัญรักษาผู้เจ็บป่วย สะเดาะเคราะห์ ร้องสวดขอพรจากอื่อซา รดน้ำอวยพร ส่วนกลางคืนมีการตีกลอง ฉาบ โหม่ง หรือเป่าแคนน้ำเต้า เต้นรำร่วมกัน

-ฉลองปีใหม่(เขาะจ๊าเว) พิธีฉลองปีใหม่จะจัดขึ้นภายหลังเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างเดือนมกราคม ถึงเมษายน จะมี 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นปีใหม่ใหญ่ของฝ่ายหญิง มีเวลา 3 วัน และหยุดพัก 1 วัน จากนั้นจึงมีช่วงสองเป็นปีใหม่น้อย ของฝ่ายชายอีก 2 วัน มีตำนานเรื่องเล่าว่าสมัยก่อนพวกผู้ชายชาวมูเซอแดงไปทำงานห่างไกลหมู่บ้าน เมื่อถึงช่วงเทศกาลปีใหม่พวกเขาเดินทางกลับมาร่วมงานไม่ทันจึงได้มีการจัดงานฉลองปีใหม่ขึ้นเป็นสองช่วงดังกล่าว ช่วงเวลาปีใหม่ทุกคนจะกลับมารวมตัวกันที่หมู่บ้าน มีการฆ่าหมูทำอาหารเลี้ยงฉลอง และ เต้นรำกันอย่างสนุกสนาน สมาชิกในชุมชนจะมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกัน มีการเยี่ยมเยียนกันทั้งในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน รดน้ำที่ฝ่ามืออวยพรกัน ช่วงเวลานี้ทุกคนต้องงดเว้นงานในไร่หรือเที่ยวป่าล่าสัตว์ เพื่อร่วมกิจกรรมรื่นเริงสนุกสนานกันอย่างเต็มที่

-พิธีขับไล่สิ่งไม่ดี(แหม่เหยาะเว) พิธีนี้จะจัดขึ้นหลังพิธีฉลองปีใหม่ไม่นาน มีการทำซุ้มด้วยกิ่งไม้สดใกล้ลำห้วย ขนาดใหญ่พอที่คนเดินลอดผ่านได้ ปู่จอง หรือโตโบจะเป็นผู้ร้องสวดขอพรสิ่งดีงามและความอุดมสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ชุมชน พร้อมกับขับไล่สิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามาสู่ชุมชน จากนั้นชาวบ้านทั้งหมดจะพากันเดินลอดซุ้มไม้เข้าสู่หมู่บ้าน ปู่จอง หรือโตโบก็จะปิดประตูซุ้มด้วยตะแหลว(ไม้ไผ่สานมีช่องเป็นตา)ขนาดใหญ่ เพื่อไม่ให้สิ่งชั่วร้ายลอดผ่านเข้ามายังหมู่บ้าน

-พิธีก่อกองทราย(แซะก่อเว) พิธีนี้จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนก่อนฤดูการเพาะปลูก ถือเป็นวันศีลอีกวันของชาวมูเซอแดง เพื่อเป็นการขอพรจากเทวดาให้ช่วยคุ้มครองดูแลพืชผลที่จะทำการเพาะปลูกให้มีผลผลิตดี ชาวบ้านจะนำพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่จะทำการเพาะปลูก เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว เผือก มัน พร้อมกับหาทราย และหาไม้เสามาถากตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นจึงพากันไปประกอบพิธีก่อกองทราย 2 แห่ง โดยมีปู่จอง หรือโตโบเป็นผู้นำในการประกอบพิธี แห่งหนึ่งประกอบอยู่ด้านทิศตะวันออกหรือบริเวณข้างศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน อีกแห่งอยู่ด้านทิศตะวันตก โดยแห่งที่ก่อด้านทิศตะวันออกเป็นการขอความอุดมสมบูรณ์ ความมีศิริมงคล ส่วนแห่งที่อยู่ด้านทิศตะวันตก

เป็นการขับไล่สิ่งไม่ดี สิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปจากหมู่บ้าน ตอนค่ำจะมีการตีกลอง ฉาบ โหม่ง หรือเป่าแคนน้ำเต้า เต้นรำในศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน

-พิธีสร้างศาลา(ศาลาเตเว) ชาวบ้านจะร่วมกันทำศาลาไว้ข้างทางเดินในวันเดียวให้แล้วเสร็จ มีการจุดเทียนร้องสวดขับไล่สิ่งไม่ดี และขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพ พิธีนี้จะจัดขึ้นไม่นานหลังพิธีก่อกองทราย ซึ่งแต่เดิมมูเซอแดงจะใช้ฝิ่นเลี้ยงผีในพิธีสร้างศาลาเพื่อขอพรให้ชุมชนมีความสุข อุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตดี และล่าสัตว์ป่าได้มาก ต่อมาฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายและหายาก หลายหมู่บ้านจึงหันมาใช้ข้าวและกับข้าวต่าง ๆ เป็นเครื่องเซ่นแทนฝิ่น หลังเสร็จพิธีชาวบ้านจะมีการกินอาหารร่วมกันที่ศาลา

-พิธีทำบุญข้าวโพด(ซามาต๊าเว) ถือเป็นวันศีลใหญ่ของชาวมูเซอแดง เมื่อปลูกข้าวโพดได้ผลผลิตใหม่ ๆ ราวเดือนกรกฎาคม ถึงสิงหาคม ชาวบ้านจะเก็บข้าวโพดอ่อน พร้อมทั้งพืชผักต่าง ๆ มาที่หมู่บ้าน แล้วแบ่งผลผลิตที่ได้ให้ช่างตีเหล็ก(จ่าลี้) ก่อนเป็นบ้านแรกเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณที่ช่างตีเหล็กช่วยผลิตเครื่องมือที่ใช้ในการเพาะปลูกให้ตน จากนั้นจึงนำไปวางยังหิ้งบูชาในบ้านผู้นำคนอื่น ๆ เสร็จแล้วจึงนำไปวางยังหิ้งบูชาของเพื่อนบ้านทั่วไป อีกส่วนนำไปรวมกันในศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน พร้อมเทียนขี้ผึ้ง ผู้นำศาสนาก็จะจุดเทียนร้องสวดขอพรจากอื่อซา-เทวดาให้บันดาลแต่สิ่งดีงามต่าง ๆ ให้บังเกิดแก่ชาวบ้าน มีการรดน้ำอวยพรซึ่งกันและกัน กลางคืนมีการเต้นรำในศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน

-พิธีกินข้าวใหม่(จ่าสี่จ๊าเว) จัดขึ้นเมื่อชาวบ้านสามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้แล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม ถึง พฤศจิกายน ชาวบ้านจะนำข้าวที่เกี่ยวได้มาประกอบอาหาร มีการฆ่าหมู ฆ่าไก่ และนำมาปรุงอาหารกินเลี้ยงร่วมกัน โดยให้ผู้นำฝ่ายผลิตเครื่องมือ/ช่างตีเหล็ก และผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำประจำหมู่บ้านเป็นผู้เริ่มกินก่อนชาวบ้านทั่วไป พิธีนี้ประกอบขึ้นเพื่อเป็นการขอบคุณเทวดา-อื่อซา และช่างตีเหล็กที่ช่วยให้ชาวบ้านได้มีข้าวกินกัน

ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

-พิธีเกิด เมื่อคลอดลูกใหม่ ๆ หญิงมูเซอแดงจะนอนอยู่ไฟภายในบ้าน ใช้ก้อนหินอังความร้อนจากกองไฟ ห่อผ้าทับหน้าท้องเพื่อให้มดลูกหดตัวเข้าที่ หน้าบ้านข้างบันไดจะทำ “ตะแหลว” เสียบไม้ปักตั้งไว้ มีขนไก่ที่ฆ่าให้หญิงอยู่ไฟกินปักไว้ในตะแหลวด้วย เพื่อไล่สิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาภายในบ้าน มีความเชื่อว่าต้องให้กินเนื้อไก่รุ่น ๆ จนกว่าจะฟื้นตัว อาจนาน 15 วัน ถึง 1 เดือนก็ได้ตามฐานะทางครอบครัว(คนจนได้พักน้อย-มีไก่กินน้อย คนรวยได้พักนาน-มีไก่กินมาก) โดยมีข้อห้ามไม่ให้กินพืชผัก และอาหารต่าง ๆ บางอย่างที่เชื่อว่าจะทำให้หญิงอยู่ไฟเจ็บป่วย เช่น มะเขือส้ม (มะเขือเทศ) เห็ด หน่อไม้ ปลาทู ปลากระป๋อง เป็นต้น

-พิธีแต่งงาน มูเซอแดงเป็นสังคมแบบผัวเดียวเมียเดียว ไม่มีระบบแซ่ หรือสกุล การแต่งงานไม่ทำให้สถานภาพคำนำหน้าชื่อเปลี่ยนไป และมูเซอแดงไม่ถือเรื่องความบริสุทธิ์ของหญิงสาว ชายหญิงจะแต่งงานกันเมื่ออายุประมาณ 14 – 16 ปี พิธีแต่งงานจะประกอบขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิงในตอนค่ำ มีการฆ่าไก่เลี้ยงญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่าย 3 – 4 ตัว ไม่มีสินสอดทองหมั้น ปู่จองหรือโตโบจะเป็นผู้สวดอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีการมัดมือด้วยด้ายสีขาว และให้ดื่มน้ำแก้วเดียวกันคนละครึ่งโดยไม่ให้น้ำหกลงพื้น เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องอยู่ช่วยงานครอบครัวฝ่ายหญิง 1 ปี ก่อนพาภรรยามาอยู่ช่วยงานครอบครัวตนอีก 1 ปี หลังจากนั้นจึงแยกตัวออกไปสร้างบ้านเรือนอยู่ต่างหาก

-พิธีศพ ชาวมูเซอแดงจะทำการฝังศพคนตาย (ผู้วิจัยพบว่าแม้หญิงที่ถูกรถคว่ำทับตายหรือผัวเมียที่ถูกแอบฆ่าตาย ชาวบ้านก็จะทำการฝังศพ ยกเว้นศพของพ่อเฒ่ายาป่าแหนที่เผาเนื่องจากมีเชื้อสายเผ่าลีซอ และผู้ที่ประสบอุบัติเหตุตายหลายวันแล้วจึงมาพบศพในสภาพเน่าเฟะไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้จึงเผาศพบริเวณที่พบศพ)โดยจะนำศพคนตายออกทางข้างฝาบ้านที่รื้อเป็นช่องพอลอดศพออกมาได้ ทั้งนี้เชื่อว่าหากหามศพลงทางบันไดบ้านจะทำให้คนในบ้านอยู่ไม่ดีอาจเจ็บป่วยหรือตายตามไปได้ หากคนท้องตายต้องผ่าเอาลูกออกมาก่อนฝังหรือเผา โดยต้องใช้ไม้ไผ่เหลาแหลมตีตอกไว้ที่เท้าผู้ตายเพื่อไม่ให้ผีผู้ตายออกอาละวาดหลอกหลอน(จั๊กกะจี้ให้คนหัวเราะขำจนอาจถึงตาย)คนทั่วไป เมื่อจะฝังศพต้องเสี่ยงทายโดยโยนไข่ไก่ไปข้างหน้า หากไข่ไก่ตกแตกที่ใดแสดงว่าผู้ตายยินดีให้ขุดหลุมฝังศพเขาไว้ที่นั้น

-พิธีสำหรับคนท้องแก่(แซะเต๊าะเว) พิธีนี้ทำขึ้นเพื่อให้หญิงที่ตั้งครรภ์คลอดลูกง่ายปลอดภัย โดยจะทำการตั้งเสาปลายมีง่าม ใช้ไม้ท่อนวางพาดเป็นคาน ด้านหนึ่งแขวนตะกร้าหวายใส่ก้อนหิน อีกด้านหนึ่งทำบ่วงให้หญิงท้องนั่ง เมื่อได้สมดุลกันแล้วลงมาเดินลอดซุ้มไม้พร้อมโยนทรายทิ้งขณะลอดซุ้ม โดยโตโบ หรือปู่จองจะทำพิธีร้องสวดอ้อนวอนต่ออื่อซา-เทวดา และขอร้องผีให้คุ้มครองหญิงที่ตั้งครรภ์ให้มีสุขภาพแข็งแรง คลอดลูกง่ายปลอดภัย

2. กระบวนการควบคุมทางสังคม

ในสังคมชาวมูเซอแดงมีการควบคุมทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม ก่อให้เกิดความสงบสุข ไม่มีปัญหาวุ่นวายทางสังคม โดยชาวมูเซอแดงมีสภาพความเป็นอยู่ที่รวมตัวกันเป็นสังคม/ชุมชนขนาดเล็ก หมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีจำนวนหลังคาเรือนไม่มากนัก คือมีประมาณ 30 – 70 หลังคาเรือน ดังนั้นกลไกการควบคุมทางสังคมจึงใช้วิธีที่ค่อนข้างเรียบง่ายไม่มีความสลับซับซ้อนเหมือนสังคมเมืองขนาดใหญ่ ๆ ที่มีโครงสร้างสลับซับซ้อน กระบวนการความคุมทางสังคมของชาวมูเซอแดงประกอบไปด้วย

-การอบรมโดยสถาบันทางครอบครัว ถือเป็นการขัดเกลาทางสังคมที่มีความสำคัญมาก เพราะสังคมมูเซอแดงเป็นสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือเพื่อใช้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ การสั่งสอนของพ่อแม่จึงมีความสำคัญต่อการที่จะทำให้ลูก ๆ เติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ชาวมูเซอแดงจะไม่นิยมลูกชายเหมือนดังชาวจีน เด็กชาย เด็กหญิงจะได้รับการปฏิบัติเลี้ยงดูอย่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน การไม่มีระบบแซ่/สกุลทำให้ครอบครัวทั้งฝ่ายพ่อและครอบครัวฝ่ายแม่ช่วยดูแลเลี้ยงดูเด็ก ๆ เพราะไม่ถือว่าเด็กนั้นเป็นคนของสายตระกูลใด การสัมภาษณ์พ่อแม่หลายคนพบว่า การได้ลูกผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งที่ดีกว่าได้ลูกผู้ชาย เพราะลูกผู้หญิงจะได้ช่วยงานในบ้านแทนพ่อแม่ ส่วนลูกผู้ชายนั้นดื้อและซนกว่า เมื่อเติบโตเป็นวัยรุ่นก็เสี่ยงที่จะไปติดยาเสพติดหรือติดโรคเอดส์ได้ง่ายกว่าผู้หญิง พ่อแม่มูเซอแดงทั่วไปจะไม่หวงลูกผู้หญิงที่โตเป็นสาวเหมือนชาวจีน ชาวไต(ไทยใหญ่) ชาวลีซอ หรือชาวกะเหรี่ยงขาว ด้วยผู้ชายจะไม่ถือเรื่องความบริสุทธิ์ของหญิงสาว ผู้นำมูเซอแดงคนหนึ่งบอกว่า การหยิบจับนมหญิงสาว(ที่ไม่มีคู่ครอง-สามี)นั้น ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎจารีตของมูเซอแดง การอบรมสั่งสอนโดยทั่วไปนั้น พ่อแม่จะสอนเด็ก ๆ ให้เป็นคนขยันรู้จักช่วยงานของครอบครัวทั้งงานบ้านและงานเกษตรกรรมในไร่ในสวน งานเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงน้อง ตักน้ำ หุงข้าว ทำกับข้าว ก็ถือเป็นงานที่เด็ก ๆ จะมีความสามารถรับผิดชอบทำได้ มีพฤติกรรมหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ขณะที่พ่อแม่เลี้ยงดูลูกหรือพี่ช่วยพ่อแม่เลี้ยงน้อง แล้วเด็กร้องไห้งอแงน่ารำคาญก็จะทำการถ่มน้ำลายใส่เด็ก หรือถูกทุบตีอย่างรุนแรงเพื่อให้หยุดร้องไห้เสียงดัง

-การใช้กฎข้อบังคับ และจารีต คือ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ หรือข้อห้ามไม่ให้กระทำ เช่น ห้ามบริโภคเนื้อสัตว์หรือสุราในวันศีล ห้ามแอบลักลอบเล่นชู้กัน ห้ามลักขโมย ห้ามลากฟืนกลับที่พัก ห้ามนำต้นกล้วยและน้ำกลับที่พักพร้อม ๆ กัน ห้ามดื่มสุราเข้าในศาลาประเพณีประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่องผิดผี คือ เมื่อผู้ใดฝ่าฝืนกระทำแล้วจะส่งผลให้ผีโกรธ ผู้ที่ถูกผีโกรธก็จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา อาจถูกเสือกัด เจ็บป่วย ล้มตาย หรืออาจเกิดสิ่งไม่ดีกับสัตว์เลี้ยงทั้งของตนเองและของเพื่อนบ้าน เช่น ล้มตาย/เจ็บป่วย/สูญหาย/หนีหายเข้าป่าไม่ยอมกลับบ้าน

ผู้วิจัยได้สอบถามโตโบจะอื่อ-ผู้นำศาสนาดั้งเดิมที่มีดวงตาข้างเดียว แห่งหมู่บ้านห้วยแห้ง เกี่ยวกับผีที่มูเซอแดงเชื่อถือ เขากล่าวว่า “ผีมีอยู่ทุกที่ทุกทาง ไม่ว่าในน้ำ ในป่า ในถ้ำ บนเขา ในไร่ ตามพื้นดิน ตามก้อนหิน ล้วนมีผีอยู่มากมาย ผีมีมากกว่าคนเสียอีก ดังนั้นหากเราไม่นับถือผีก็จะทำให้ได้รับความเดือดร้อนอย่างแน่นอน”

สำหรับกฎจารีตนั้น ถือเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนในชุมชนต้องรู้และทราบกันโดยทั่วไปว่า สิ่งใดกระทำได้ หรือสิ่งใดกระทำไม่ได้ การฝ่าฝืนนั้นนอกจากจะถูกลงโทษด้วยอำนาจของผีตาม

ความเชื่อแล้ว บางกรณีผู้ทำผิดผีอาจถูกลงโทษทางสังคมด้วยการนำตัวมาที่บ้านผู้นำฝ่ายปกครองของหมู่บ้าน ต่อหน้าที่ประชุมชาวบ้านทั้งหลายที่ร่วมกันพิจารณาว่าจะทำการตักเตือน หรือปรับเป็นเงินตามความผิดที่เขาได้กระทำไปซึ่งจะทำให้ผู้ฝ่าฝืนกฎของสังคมต้องเสียหน้า-อับอาย แต่ปัจจุบันหากความผิดที่กระทำนั้นมีความรุนแรงและเกี่ยวข้องกับความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองก็จะทำการส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีต่อไปได้

ตัวอย่างกฎข้อบังคับของหมู่บ้านชาวมูเซอแดง เนื่องจากมูเซอแดงเป็นสังคมที่ไม่มีตัวอักษรใช้เป็นของตนเอง จึงทำให้พวกเขาไม่มีตำราที่กำหนดเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับสากลใช้ร่วมกันของมูเซอแดงหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วไป แต่ละหมู่บ้านจึงมีข้อห้ามและการลงโทษที่แตกต่างกัน การออกกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม มติของสมาชิกในชุมชนและผู้นำของแต่ละหมู่บ้าน ปัจจุบันหลายหมู่บ้านมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับของชุมชนที่เขียนขึ้นมา โดยมากมักเป็นป้ายติดประกาศไว้ที่ศาลาประจำหมู่บ้านหรืออยู่ที่ทำการบ้านผู้ใหญ่บ้าน การเขียนกฎเกณฑ์ข้อบังคับของชุมชนติดประกาศไว้นี้ เป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาและการเข้ามามีบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐ/องค์กรพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เพื่อทำการจัดระเบียบในชุมชน กฎเกณฑ์ข้อบังคับของชุมชนที่เขียนขึ้นช่วยสะท้อนให้เห็นถึงจารีตประเพณีบางประการของชาวมูเซอแดงที่ปฏิบัติกันสืบทอดต่อมาช้านาน และบ่งบอกถึงสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มว่าอาจจะเกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งขอยกตัวอย่างกฎเกณฑ์ข้อบังคับของบางชุมชนดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านยาป่าแหน มติการประชุม เมื่อปี พ.ศ. 2535

(1) ผู้ที่ตัดฝิ่นแล้ว ถ้าสูบอีกจะถูกปรับ 300 – 500 บาท

(2) ผู้ที่ดื่มเหล้า เล่นการพนัน จะถูกปรับ 500 – 1,000 บาท

ข้อสังเกต จะเห็นว่ามีการกำหนดบทลงโทษผู้ดื่มเหล้าและเล่นการพนันมากกว่าการสูบฝิ่น ทั้งนี้เพราะฝิ่นมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวมูเซอแดงเป็นเวลานาน มีการใช้ฝิ่นรักษาโรค และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อมาออกกฎระเบียบเพิ่มโดยมีเจ้าหน้าที่ทหารร่วม ในปี พ.ศ. 2547 ดังนี้

(1) ยิงปืนในหมู่บ้านปรับ 100 บาท

(2) เมาสุราทะเลาะวิวาทกันปรับ 600 บาท

(3) ทะเลาะเรื่องชู้สาวปรับ 300 – 600 บาท

(4) จำหน่ายสุราให้ยึดของกลางปรับ 150 บาท/ขวด

(5) ขายยาบ้าหรือเฮโรอีนในหมู่บ้านปรับ 5,000 บาท ส่งดำเนินคดี

(6) มีฝิ่นในครอบครอง/จำหน่าย ปรับ 500 บาท ส่งดำเนินคดี

(7) ตัดไม้ต้นน้ำปรับ 100 บาท/ต้น

(8) สัตว์ออกจากคอก(หมู) ให้ฆ่ากินได้ เจ้าของถูกปรับ 50 บาท/ตัว

(9) ม้า วัว ควาย ของผู้ใดถ่ายบนถนน เจ้าของไม่เก็บทิ้งปรับ 50 บาท/ตัว

(10) ขาดพัฒนาปรับ 70 บาท/ครั้ง

(11) เล่นการพนันยกเว้นงานศพปรับ 100 บาท/ครั้ง

(12) ผู้ใดนำคนต่างด้าวเข้ามาในหมู่บ้าน ครั้ง 1 ปรับ 100 บาท ครั้ง 2 ปรับ 200 บาท (ครั้ง1 และ 2 คนต่างด้าวถูกดำเนินคดี) ครั้ง 3 ทั้งสองฝ่ายถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

ตัวอย่างที่ 2 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านวนาหลวง มติการประชุม เมื่อปี พ.ศ. 2546 มีทหาร ร. 7 พัน 1 ร่วมด้วย ดังนี้

(1) -ขาดประชุมปรับ 50 บาท ขาดประชุมครั้งที่สอง ปรับ 100

-ขาดพัฒนาปรับ 80 บาท หากเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านปรับ 100 บาท

หากมีธุระจำเป็นให้แจ้งคณะกรรมการ หรือผู้ใหญ่บ้าน

(2) -ไม่จ่ายค่าน้ำเดือนละ 5 บาท ครั้งแรกให้เตือน ครั้งสองปรับ 50 บาท

(3) –ขโมยทรัพย์สิน ครั้งแรกให้คืนทรัพย์สิน ปรับผู้ขาย 300 บาท ปรับผู้ซื้อ 600 บาท

-ครั้งที่สองจับตัวส่งตำรวจทั้งหมด

(4) -ระเบิด ช็อต เบื่อปลา ครั้งแรกปรับ 300 บาท ครั้งสองปรับ 600 บาท ครั้งสามส่งดำเนินคดี

(5) -ยิงปืนในหมู่บ้าน ราษฎรปรับ 300 บาท เจ้าหน้าที่ปรับ 1,000 บาท

(6) -ทะเลาะวิวาทกัน ครั้งแรกเตือน ครั้งสองปรับ 300 ครั้งสามปรับ 600 บาท เป็นคณะกรรมการ/ผู้นำปรับ 2 เท่า

(7) -ชู้สาว ปรับฝ่ายชาย 300 บาท ฝ่ายหญิง 300 บาท

-ขายผัวขายเมียปรับ 10,000 บาท หากเป็นคณะกรรมการ/ผู้นำปรับ 2 เท่า

(8) -ปล่อยสัตว์เลี้ยงรบกวน/สร้างความเสียหายผู้อื่น ครั้งแรกเตือน ครั้งสองเตือนและให้ชดใช้ค่าเสียหาย ครั้งสามฆ่าสัตว์นั้นและให้ชดใช้ค่าเสียหาย ครั้งสี่ยึดสัตว์ไว้และให้ชดใช้ค่าเสียหาย

(9) -การพนัน เจ้าบ้าน ครั้งแรกปรับ 500 บาท ครั้งสองปรับ 1,000 บาท ครั้งสามดำเนินคดี

คนเล่น และเจ้ามือ ครั้งแรกปรับ 100 บาท ครั้งสองปรับ 200 บาท ครั้งสามดำเนินคดี

(10) –ตัดต้นไม้ในป่าต้นน้ำปรับต้นละ 500 บาท คนนอกหมู่บ้านให้จับส่งดำเนินคดี

(11) –พูดจากล่าวหากันทั้งที่ไม่เป็นจริง ครั้งแรกปรับ 50 บาท ครั้งสองปรับ 150 บาท ครั้งสามปรับ 300 บาท

สำหรับเงินค่าปรับให้แบ่งออกเป็นดังนี้

จ่ายให้ผู้เสียหาย 50 % ให้พยาน 40 % ให้ผู้ใหญ่บ้าน 10 %

หากไม่มีผู้เสียหาย เป็นการเสียหายต่อส่วนรวม

ให้จ่ายผู้แจ้ง 30 % เข้ากองทุนหมู่บ้าน 70 %

ข้อสังเกต เป็นกฎข้อบังคับที่ออกจากหมู่บ้านมูเซอแดงที่มีขนาดใหญ่ มีปัญหาค่อนข้างสลับซับซ้อน อยู่ใกล้ตัวอำเภอ มีเจ้าหน้าที่ทหารร่วมออกกฎเกณฑ์ข้อบังคับเพื่อจุดประสงค์ในการจัดระเบียบชุมชน

ตัวอย่างที่ 3 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านแอโก๋ มติการประชุม เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 มีทหาร รพศ. ที่ 515 ร่วมด้วย มีดังนี้

(1) ผู้ใดนำยาบ้าเข้ามาในหมู่บ้านจะถูกปรับเม็ดละ 5,000 บาท

(2) ผู้ใดนำฝิ่นหรือเฮโรอีน เข้ามาในหมู่บ้าน 1 มู/1 หลอดกาแฟ จะถูกปรับ 5,000 บาท

(3)ผู้ใดเห็นคนภายนอกนำยาเสพติดเข้ามาในชุมชนแล้วแจ้งให้คณะกรรมการ หรือผู้ใหญ่บ้านทราบจะมีรางวัลให้ 1,000 บาท

(4) ผู้ใดเสพยาเสพติด ครั้งแรกถูกปรับ 3,000 บาท ครั้งสองถูกปรับ 6,000 บาท

(5) บุคคลภายนอกก่อการทะเลาะวิวาทจะถูกปรับ 500 บาท

(6) ผู้ใดก่อการทะเลาะวิวาทถูกปรับ 150 บาท(เลือดไม่ออก) หากทำให้เลือดออกถูกปรับ 300 บาท และเพิ่ม 1 เท่าในครั้งต่อ ๆ ไป หากตกลงไม่ได้จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

(7) ขาดพัฒนา ชาวบ้านจะถูกปรับ 60 บาท/ครั้ง ผู้นำและกรรมการถูกปรับ 120 บาท/ครั้ง และปรับเพิ่ม 1 เท่าในครั้งต่อ ๆ ไป

ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับ จับกุมส่งตัวไปดำเนินคดีตามกฎหมาย

ข้อสังเกต เน้นการปรับเรื่องยาเสพติดให้มีโทษหนักและรุนแรงกว่าความผิดอื่น ๆ

ตัวอย่างที่ 4 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านดงมะไฟ มติการประชุม เมื่อเมษายน พ.ศ. 2547 มีดังนี้

(1) ห้ามขายสุรา ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับ 300 บาท

(2) ตีกันปรับ 150 บาท ตีกันเลือดออกปรับ 600 บาท

(3) พูดจาให้ร้ายผู้อื่นไม่มีมูลความจริง ปรับ 300 บาท ครั้งสองปรับ 600 บาท

(4) มียาเสพติด/ยาบ้าในครอบครองปรับเม็ดละ 500 บาท

(5) ขาดพัฒนาปรับครั้งละ 60 บาท

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2547 ตั้งเพิ่ม

(1) เมาสุรายิงปืนในหมู่บ้านชาวบ้านปรับ 300 บาท ผู้นำ/คณะกรรมการปรับ 600 บาท

(2) เมาสุราใช้ปืนหรือมีดข่มขู่ผู้อื่นปรับ 1,500 บาท ผู้นำ/คณะกรรมการปรับ 600 บาท

ข้อสังเกต มีการออกกฎควบคุมเรื่องข้อขัดแย้งที่มาจากสุราหลายข้อ มีการสร้างกรงขัง-คอกด้วยไม้ไว้ขังผู้ทำผิดกลางลานหมู่บ้าน(สร้างปี 2547)โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจร่วมสนับสนุนให้สร้างไว้

ตัวอย่างที่ 5 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านแสนคำลือ มติการประชุม เมื่อปี พ.ศ. 2546 มีทหารร่วมด้วย มีข้อดังนี้

(1) ขาดพัฒนาชาวบ้านปรับ 60 บาท ครั้งสองปรับ 120 บาท หากเป็นผู้นำปรับ 2 เท่า

(2) ทะเลาะวิวาทปรับครั้งแรก 150 – 300 บาท สอนและตักเตือน ครั้งสองปรับ 300 – 600 บาท ครั้งสามปรับ 600 – 1,200 บาท

(3) เล่นการพนันปรับ 100 บาทต่อคน เจ้ามือถูกปรับ 300 บาท

(4) ยิงปืนในหมู่บ้านถูกปรับนัดละ 500 บาท

(5) เสพยาเสพติดปรับ 3,000 บาท ผู้ขายปรับ 5,000 บาท และส่งดำเนินคดี

(6) ชู้สาว ฝ่ายหญิงปรับ 300 บาท ฝ่ายชายปรับ 600 บาท

(7) ทำลายท่อส่งน้ำประปาครั้งแรกปรับ 300 บาท ครั้งสองปรับ 600 บาท

(8) นำคนต่างด้าวเข้ามาปรับ 5,000 บาท

ข้อสังเกต มีการปรับโทษยาเสพติดและการนำคนต่างชาติเข้ามารุนแรง ห้ามทำลายท่อส่งน้ำ

ตัวอย่างที่ 6 กฎข้อบังคับของหมู่บ้านห้วยแห้ง มติการประชุม 15 กุมภาพันธ์ 2548 มีครู ร่วมด้วย ออกเพื่อควบคุมในช่วงเทศกาลฉลองปีใหม่(17 – 22 กุมภาพันธ์ 2548) มีดังนี้

(1) เมาเหล้าตีกันปรับ 300 บาท หากเลือดออกปรับ 600 บาท

(2) ชู้สาวหรือผิดลูกเมียผู้อื่น ปรับ 1,500 บาท

(3) เมาใช้อาวุธมีดหรือใช้ปืนยิงขู่ ปรับ 1,200 บาท

ข้อสังเกต เป็นกฎที่ออกใช้เฉพาะกาล และที่ประชุมห้ามไม่ให้เล่นการพนันในช่วงเทศกาล

-การใช้ประเพณีและพิธีกรรม ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จะเห็นบทบาทในการรวมสมาชิกภายในชุมชนของผู้นำฝ่ายศาสนา ผู้นำฝ่ายปกครอง และผู้นำฝ่ายผลิตเครื่องมือเครื่องใช้/ช่างตีเหล็ก อย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะผู้นำในสังคมของชาวมูเซอแดงมักจะมีลักษณะเป็นผู้อาวุโส

ที่มีประสบการณ์มาก มีความประพฤติดีน่าศรัทธาเชื่อถือ นอกจากนี้ส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ที่มีขอบข่ายของเครือญาติที่กว้างขวาง จากการศึกษาประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวมูเซอแดงปฏิบัติพบว่าจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องอื่อซา-เทวดา และอำนาจของผีที่มีต่อคน โดยเทวดาจะทำหน้าที่เป็นผู้ดลบันดาลนำความสุขความสมบูรณ์มาสู่ชุมชน ขณะที่ผีจะมีหน้าที่คอยเฝ้าลงโทษผู้กระทำผิด ฝ่าฝืนกฎจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษกำหนดไว้

ประเพณีและพิธีกรรมจึงมีความสำคัญในการรวบรวมสมาชิกของชุมชนให้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมที่กำหนดไว้ ส่งผลให้เกิดความสงบสุขและเป็นระเบียบในชุมชน บทบาทของผู้อาวุโสที่นำสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมเข้าร่วมปฏิบัติตามอย่างประเพณีและพิธีกรรมที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบทอดกันต่อๆ มา รวมทั้งการบอกเล่าประสบการณ์เรื่องราวต่าง ๆ ในขณะการรวมกลุ่มกัน คือ กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดขั้นตอนการปฏิบัติต่าง ๆ ไปสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการคงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมของชาวมูเซอแดงต่อไป

3. ลักษณะของปัญหาในสังคมชาวมูเซอแดง

ในสังคมชาวมูเซอแดงถึงแม้จะเป็นชุมชนขนาดเล็ก และอยู่ห่างไกลกับสังคมเมืองก็ยังมีปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เกิดขึ้น แต่ความรุนแรงของปัญหาจะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์และปัจจัยแวดล้อม ซึ่งลักษณะปัญหาที่ผู้วิจัยพบในสังคมของชาวมูเซอแดงมีดังต่อไปนี้

(1) ปัญหาที่เกิดจากการซุบซิบนินทา ในหมู่บ้านแต่ละแห่งการซุบซิบนินทาถือเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกตื่นเต้น โดยเฉพาะชุมชนที่ไม่มีไฟฟ้าเพื่อรับชมทีวี ฟังเพลง ชาวบ้านชอบจับกลุ่มพูดคุยกันยามว่างจากภารกิจการงานต่าง ๆ การซุบซิบนินทาจะเกี่ยวข้องกับข่าวลือ บางกรณีหาที่มาหรือต้นตอของข่าวไม่พบว่าใครเป็นคนพบเห็นเริ่มแรกก่อน โดยปกติแล้วไม่มีชาวบ้านคนใดอยากตกเป็นข่าวแห่งการซุบซิบนินทา เพราะข่าวที่ซุบซิบนินทากันนั้นมักจะเป็นข่าวในทางไม่ดีหรือข่าวร้ายสร้างความเสียหายให้ผู้ตกเป็นข่าวที่ถูกซุบซิบนินทา มากกว่าเป็นข่าวดีเชิงสร้างสรรค์ชื่อเสียงให้ผู้ตกเป็นข่าว พวกเขาจึงต้องระมัดระวังตัวที่จะไม่กระทำพฤติกรรมที่ไม่ดีให้ใครได้พบเห็น เพราะมีสายตาของชาวบ้านคอยจับจ้อง/สอดส่องดูความเคลื่อนไหวของเพื่อนบ้านอยู่ตลอดเวลา การกลัวที่จะถูกซุบซิบนินทาจึงเท่ากับเป็นการทำให้เกิดการประพฤติตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่วางไว้ ผู้วิจัยพบว่าบ่อยครั้งที่การซุบซิบนินทากลายเป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ถึงขั้นลงมือทำร้ายกันก็มี จนเกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มเครือญาติ(ญาติผู้ซุบซิบ กับญาติผู้ถูกซุบซิบ) ข่าวที่ชอบซุบซิบนินทากันในสังคมมูเซอแดงมีดังนี้ การเล่นชู้สาว การลักขโมย การเป็นสายสืบให้ทางการ การแอบเอาเงินของส่วนรวม(เงินกองทุนหมู่บ้าน)ไปใช้ส่วนตัว การแอบทำผิดกฎระเบียบ/กฎหมายทั้งหลาย

(2) ปัญหาครอบครัว ในสังคมมูเซอแดงพิธีแต่งงานจะทำกันอย่างเรียบง่าย ไม่มีข้อสัญญาข้อผูกมัดกันมาก ผู้วิจัยพบว่ามีปัญหาการหย่าร้างในสังคมบ่อยมากและเมื่อหย่ากันแล้วไม่นานนักฝ่ายชายฝ่ายหญิงก็มักไปหาคู่ครองคนใหม่แต่งงานอีก ทั้งนี้เพราะชาวมูเซอแดง ไม่ถือสาเรื่องความบริสุทธิ์ของหญิงสาว การหย่าร้างไม่ทำให้ฝ่ายหญิงตกเป็นที่รังเกียจของสังคมว่าเธอเคยผ่านผู้ชาย-แต่งงานมาแล้ว พบว่าผู้หญิงที่หย่าร้างแล้วหลายคนที่ไปได้เด็กหนุ่มผู้ยังไม่เคยแต่งงานเป็นสามีใหม่ โดยสาเหตุแห่งการหย่าร้างมักมาจากการที่เห็นว่าคู่ครองของตนขี้เกียจ/ไม่ขยันทำมาหากิน ติดยาเสพติด ดื่มเหล้าประจำ ชอบทุบตีทำร้าย หรือแอบมีชู้

(3) ปัญหาลักขโมย ในสังคมมูเซอแดงจะมีปัญหาการลักขโมยทรัพย์สินสิ่งของกันบ้าง แต่หมู่บ้านที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่มีสมาชิกจำนวนมาก มีหลังคาเรือนมาก จะมีปัญหาการลักขโมยมากกว่าชุมชนขนาดเล็ก ทั้งนี้เพราะชุมชนขนาดใหญ่การตรวจสอบเพื่อหาตัวคนทำผิดทำได้ยาก ยกตัวอย่างเช่น ฟักทองที่ปลูกไว้หายไป ในชุมชนเล็ก ๆ จะรู้ว่าชาวบ้านคนใดบ้างที่ปลูกฟักทองและมีใครบ้างที่แกงฟักทองกิน แต่ชุมชนใหญ่ ๆ อาจมีคนปลูกฟักทองหลายคน และเป็นการยากที่จะรู้ว่าวันนี้ใครแกงฟักทองกินบ้าง และถึงแม้รู้ว่าผู้ใดแกงฟักทองก็อาจเป็นฟักทองที่เขาเองปลูกไว้เช่นกันหรืออาจซื้อหามาแกงกินก็ได้ การลักขโมยกันนี้อาจเป็นการขโมยพืชผลผลิตทางการเกษตร สิ่งของเครื่องใช้ หรือสัตว์เลี้ยง(แอบขโมยฆ่าไก่ ขโมยฆ่าหมู หรือลอบดักยิงวัวชาวบ้านในป่าลับตาผู้คนเอาไปกิน)

(4) ปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน การทะเลาะวิวาทกันมักมีสาเหตุมาจากการดื่มสุรา เมาแล้วพูดจากันไม่รู้เรื่อง จึงชกต่อยตีกัน ทำร้ายร่างกายกัน เพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผู้หญิง และมาจากเหตุการณ์ซุบซิบนินทาใส่ร้ายกัน นอกจากนี้การทะเลาะวิวาทยังมีสาเหตุมาจากการเลือกตั้งผู้นำตามโครงสร้างใหม่ที่รัฐบาลกำหนดให้ชุมชนด้วย เช่น การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีสิทธิ์ส่งสมาชิกได้ 2 คน หากหมู่บ้านใดมีการตกลงกันก่อนให้สมัครเพียง 2 คน ปัญหาความบาดหมาง/แตกแยกกันก็จะมีน้อยลงไป แต่หมู่บ้านใดมีการส่งผู้สมัครเกิน 2 คนก็จะเกิดการพูดจาโน้มน้าวเพื่อนบ้านเพื่อสร้างความนิยมหาเสียง บางคราวมีการซุบซิบพูดจาใส่ร้ายผู้สมัครรายอื่นโดยเฉพาะรายที่เป็นคู่แข่งคนสำคัญ การหาเสียงเลือกตั้งทำให้เกิดการแข่งขัน การแบ่งกลุ่มในชุมชนอย่างชัดเจน ชาวบ้านจะรู้กันเองว่าใครให้การสนับสนุนผู้สมัครคนใด พบว่า ยุทธวิธีที่ผู้สมัครใช้ช่วงชิงคะแนนเสียงที่จะมาสนับสนุนนั้นมักใช้วิธีการขอรับการสนับสนุนจากกลุ่มเครือญาติและการใช้ระบบอุปถัมภ์ เช่น ให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ (ได้แก่ ให้ขี่รถไปในเมืองฟรี พาไปติดต่อหน่วยงานราชการ) แจกจ่ายเงิน เลี้ยงเหล้าเลี้ยงอาหาร เป็นต้น ผลของการเลือกผู้นำตามโครงสร้างสังคมที่รัฐบาลกำหนดได้ทำให้เกิดความแตกแยก/

วิวาทกันในชุมชนหลายแห่งพบได้ดังกรณี การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำลอด (อบต.) ที่หมู่บ้านห้วยแห้ง เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2547 มีผู้สมัคร 3 คน และเกิดการทะเลาะทำร้ายร่างกายกันขึ้นเมื่อผู้สมัครที่แพ้ไม่พอใจฝ่ายที่ได้รับชัยชนะหลังทราบผลการเลือกตั้ง บางครั้งหลังการเลือกตั้งผู้ที่เป็นหัวคะแนนก็ถูกทวงถามเงินคืน/ถูกด่า/ถูกข่มขู่เนื่องจากรับเงินมาแล้วไม่นำไปจ่ายหรือจ่ายไม่ครบ ทำให้ผู้สมัครไม่ได้คะแนนตามที่คาดหวังไว้ก็มี แต่ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่าผู้นำตามโครงสร้างใหม่เป็นสิ่งไม่ดีในชุมชน ในด้านบวกผู้นำชุมชนตามโครงสร้างใหม่ได้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาหลายด้านในชุมชนด้วย ซึ่งพบว่าการเลือกตั้งระดับชาติ(เลือก ส.ส. หรือ ส.ว.) ในชุมชนจะมีการแข่งขัน/ขัดแย้งกันน้อยกว่าการเลือกผู้นำชุมชนท้องถิ่น(ตามโครงสร้างที่รัฐจัดให้มี)ที่มีสมาชิกภายในหมู่บ้านลงสมัครรับเลือกตั้งทำการแข่งขันกันเอง เพราะการเลือกผู้นำระดับชาติเป็นการแข่งขันของบุคคลจากภายนอกชุมชน

(5) ปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ทางการ การเข้ามาของเจ้าหน้าที่ทางการได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนให้เจริญยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันบางหมู่บ้านก็เกิดมีการขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในชุมชน เช่น กรณีชาวบ้านหมู่บ้านยาป่าแหน ช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2547 มีความขัดแย้งกับครูที่สอนในโรงเรียนสาเหตุเนื่องจากชาวบ้านกล่าวหาว่าครูผู้บริหารโรงเรียนไม่ดี ครูบางคนไม่สอนหนังสือ ปิดโรงเรียนหนีไปหรือขึ้นดอยมาสอนไม่ตรงเวลาที่กำหนด จึงทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานต้นสังกัด, กรณีชาวบ้านหมู่บ้านแอโก่ ช่วงปี พ.ศ. 2545 – 2547 มีความขัดแย้งกับทหารยกต่อยตีกันบาดเจ็บหลายครั้ง มีการปรับ หรือไม่ก็แจ้งเรื่องให้กำนัน นายอำเภอเพื่อจัดการข้อพิพาทที่เกิดขึ้น,กรณีนายสุกรี เทิดไทยธรรม สมาชิกอบต.ถ้ำลอด และเป็นชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้งไม่พอใจทหารที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2545 เรื่องเกี่ยวกับการที่ฝ่ายทหารให้เขาชี้แจงเรื่องการบริหารเงินทุนหมู่บ้านที่เขารับผิดชอบอยู่ เขาจึงด่าท้าทายและขับไล่ทหารให้ออกนอกหมู่บ้านของตน เป็นต้น

(6) ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับสมบัติสาธารณะ มีการพิพาทระหว่างชุมชนเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่าเพื่อทำไร่ทำสวน ชาวบ้านหมู่บ้านหนึ่งกล่าวหาชาวบ้านอีกหมู่บ้านว่าบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของตน ดังกรณีชาวไทยใหญ่(ไต)หมู่บ้านถ้ำลอด ไม่พอใจที่มีมูเซอแดงจากหมู่บ้านห้วยแห้งและหมู่บ้านยาป่าแหน พากันมาตัดไม้เผาป่าเพื่อใช้ที่ดินทำไร่บริเวณป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน, กรณีชาวมูเซอแดงหมู่บ้านห้วยแห้ง ไม่พอใจชาวมูเซอแดงหมู่บ้านยาป่าแหนที่รับจ้างไกด์ทัวร์รถยนต์ขุดถนนที่วิ่งผ่านทางช่วงที่ใช้ไปสู่ตัวอำเภอและตัวจังหวัดในช่วงฤดูฝนปี พ.ศ. 2547 เพื่อให้รถยนต์ที่พานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติวิ่งผ่านถนนช่วงที่เป็นดินโคลนไปได้ ว่าพวกชาวบ้านหมู่บ้านยาป่าแหนมีรายได้เพิ่มขึ้นไม่กี่คนแต่ทำให้ถนนของส่วนรวมที่คนหลายหมู่บ้านใช้ต้องเสียหายมากยิ่งขึ้น

ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้งบางคนระบุว่า บางทีขุดดักไว้ทำให้หลุมลึกยิ่งขึ้นเพื่อให้รถมาติดแล้วจึงช่วยเหลือเพื่อขอค่าแรงจากพวกไกด์ทัวร์

(7) ปัญหาเกี่ยวกับอาชญากรรม/ยาเสพติด ผู้ทำผิดจะถูกปรับโดยคณะกรรมการ/ผู้นำชุมชน หรือเป็นเหตุให้ถูกเจ้าหน้าที่จับกุม เช่น ตำรวจได้จับตัวนายสุบิน วิเชียรยอดกุล(นายผิ่ว)ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2547 ข้อหาฆ่าคนตาย(นายไผ)ที่หมู่บ้านยาป่าแหน ต่อมานายสุกรี เทิดไทยธรรม(นายจะหวะ-ชื่อในภาษามูเซอแดง) ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง และมีตำแหน่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำลอดได้พาชาวบ้านหลบหนีการจับกุมไปหลายครอบครัว (ซึ่งมีลูก ๆ ที่เป็นเด็กนักเรียนในหมู่บ้านร่วมติดตามผู้ปกครองที่หลบหนีไปด้วย 4 ราย) เพราะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนร่วมกระทำผิดด้วย ก่อนหลบหนีนายจ่าหวะได้อ้างกับครูว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้ทำความผิด แต่ฝ่ายเจ้าหน้าที่ยืนยันหลักฐานว่ามีผู้พัวพันกับสิ่งผิดกฎหมายเรื่องยาเสพติดอยู่เบื้องหลังการวางแผนฆ่านายไผ โดยนายจ่าหวะเป็นผู้หาคนยิงและรับเงินมาจ่ายให้ผู้ลงมือฆ่านายไผ ซึ่งมีการระบุว่าเขาเป็นสายลับให้ตำรวจในการดำเนินคดีตรวจยึดทรัพย์จับกุมผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดหลายคนในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า

(8) ปัญหาเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง หมู วัว ควาย ม้า ล่อ ไปทำลายพืชผลผลิตของเพื่อนบ้านหรือคนต่างหมู่บ้าน มีบ่อยครั้งที่สัตว์เลี้ยงมอดมุดรั้วเข้าไปเหยียบย่ำกัดกินพืชผลทางการเกษตรของคนในหมู่บ้านหรือคนต่างหมู่บ้าน ผลที่ตามมาคือ ทำให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงต้องถูกปรับชดใช้ค่าเสียหาย หรือไม่ก็ทำให้สัตว์เลี้ยงถูกยิงได้รับบาดเจ็บ/ล้มตาย มีสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านหลายรายถูกหัวขโมยแอบฆ่ากินในป่า

(9) ปัญหาที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา เมื่อมีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เข้ามาสู่ชุมชนของชาวมูเซอแดง(โดยมากมักเป็นผู้สอนศาสนาที่เป็นชาวมูเซอกลุ่มย่อยอื่น ๆ ที่ย้ายมาจากพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย) ทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นภายในชุมชน เห็นได้จากการหยุดงานเมื่อถึงวันศีลไม่ตรงกัน ตามความเชื่อดั้งเดิมชาวมูเซอแดงจะหยุดงานในไร่ หรืองานหาของป่าล่าสัตว์เมื่อถึงวันพระจันทร์เต็มดวง(ขึ้น 15 ค่ำ) และวันพระจันทร์ลับ(แรม 15 ค่ำ) ซึ่งถือเป็นวันศีลที่สมาชิกทุกคนจะมารวมกันที่หมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา มีข้อห้ามไม่ให้บริโภคเนื้อสัตว์และไม่ดื่มสุราในวันศีล ขณะที่ทางศาสนาคริสต์จะหยุดงานทุกวันอาทิตย์ และอนุญาตให้บริโภคเนื้อสัตว์ได้ กลุ่มที่หันไปนับถือศาสนาคริสต์จึงเกิดความขัดแย้งในทางปฏิบัติที่เป็นกิจวัตรประจำวันหลายอย่างกับกลุ่มที่นับถือตามศาสนาความเชื่อดั้งเดิม ก่อให้เกิดความสับสนในระบบการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากในภาคการเกษตรกรรมของชาวมูเซอแดง บางครั้งการปฏิบัติตนตามอย่างการนับถือพระเยซูเจ้า กับการปฏิบัติตนตามอย่างการนับถือผีตามความเชื่อ

ดั้งเดิม ยังเป็นสิ่งที่ถูกนำมาพูดจาทำนองเหยียดหยามดูถูกสติปัญญากัน มีการเกิดความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเป็นเหตุทำให้รวมกลุ่มแยกตัวไปตั้งชุมชนใหม่ ดังตัวอย่างกรณีการแยกตัวออกไปเพื่อสร้างชุมชนแห่งใหม่ชื่อ “บ้านผาเจริญ” ของกลุ่มสมาชิกที่นับถือศาสนาคริสต์ในหมู่บ้านยาป่าแหนที่มีความขัดแย้งกันกับกลุ่มที่นับถือศาสนาตามความเชื่อดั้งเดิม เมื่อปี พ.ศ. 2530 เป็นต้น

ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดในสังคมชาวมูเซอแดงนี้ จะมีความรุนแรงมากน้อย หรือบ่อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบของชุมชมแต่ละแห่ง เช่นกรณีของหมู่บ้านวนาหลวง ทั้งที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวอำเภอเพียง 2 – 3 กิโลเมตร ซึ่งน่าจะได้รับการพัฒนาส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ดีกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ห่างไกล แต่กลับปรากฏว่าเป็นหมู่บ้านชาวมูเซอแดงที่เคยมีปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาเรื่องเกี่ยวกับที่ดินทำกิน(เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ใกล้ตัวอำเภอที่ดินจึงมีราคาแพงเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป) และปัญหาการทำผิดกฎหมายต่าง ๆ มากกว่าหมู่บ้านอื่นที่ห่างไกลออกไป อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งที่ทุกหมู่บ้านพบได้บ่อย ๆ คือ ปัญหาการซุบซิบนินทา ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกัน ปัญหาชู้สาว ปัญหาครอบครัว/การหย่าร้าง ปัญหาที่เกิดจากสัตว์เลี้ยง เหล่านี้เป็นต้น

4. วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

ในสังคมชาวมูเซอแดง ซึ่งเป็นสังคมขนาดเล็ก โครงสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อนมากนัก ประกอบกับเป็นสังคมชนเผ่าที่มีระบบเครือญาติคอยทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชุมชนไม่ให้มีการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่เป็นจารีตทางสังคม ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงจึงไม่พบบ่อยมากนัก วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทางสังคมจึงใช้วิธีการง่าย ๆ เป็นหลักการธรรมดาที่ไม่ซับซ้อนมากนัก ซึ่งวิธีการที่ใช้จัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมีดังนี้

(1) การตักเตือน เมื่อการฝ่าฝืนไม่มีผลกระทบรุนแรงต่อตนเองและผู้อื่น ชาวมูเซอแดงจะใช้วิธีการตักเตือน อบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้นั้นเลิกพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคม โดยทั่วไปเมื่อใครต้องถูกเรียกตัวมาที่บ้านผู้นำ ต่อหน้าที่ประชุมชาวบ้าน ซึ่งมีการระบุพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น การพูดให้ร้ายเพื่อนบ้าน การลักขโมยของเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วมีการตักเตือน ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกอับอาย เสียหน้า และไม่อยากกระทำความผิดเช่นนั้นอีก

(2) การปรับ เป็นการลงโทษในขั้นที่สูงขึ้น เมื่อความผิด หรือการฝ่าฝืนระเบียบสังคมมีความรุนแรงมากขึ้น ชาวมูเซอแดงจะใช้การปรับเงิน เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด(บางกรณีผู้ทำผิดไม่มีเงินก็อาจชดใช้ด้วยพืชผลทางการเกษตรหรือสัตว์เลี้ยงแทน) เนื่องจากเป็นสังคมที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร อัตราการปรับจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านแอโก๋ จะปรับคนยิงปืนในหมู่บ้านนัดละ 500 บาท หมู่บ้านยาป่าแหน ปรับ 100 บาท ส่วนที่หมู่บ้านวนาหลวง ราษฎรยิงปืนในหมู่บ้าน ปรับ 300 บาท หากเป็นเจ้าหน้าที่จะถูกปรับ 1,000 บาท ตามประเพณี

ดั้งเดิมเงินที่ปรับจะต้องแบ่งออกเป็น 3 ส่วน(ไม่เท่ากัน) คือ ให้ผู้นำหนึ่งส่วน ให้ผู้เสียหายหนึ่งส่วน และให้ชาวบ้านที่มาร่วมกันรับทราบคดีความอีกส่วนหนึ่ง ปัจจุบันบางแห่งอาจมีการเพิ่มการหักไว้เข้ากองทุนเพื่อพัฒนาชุมชนด้วย

นอกจากนี้ชาวมูเซอแดงยังใช้วิธีการเพิ่มค่าปรับเป็นเท่าตัว เพื่อลงโทษผู้ที่กระทำความผิดซ้ำซ้อนอีกและเป็นการกระทำของผู้นำชุมชน เช่นกรณีผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง เคยถูกปรับเรื่องแอบมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยา ครั้งแรก 300 บาท ต่อมาครั้งสองถูกปรับเพิ่มเป็น 600 บาท และครั้งสามเป็น 1,200 บาท จึงเลิกไป เนื่องจากหญิงนั้นย้ายออกไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น

ตามความเชื่อแล้วชาวมูเซอแดงจะทำการแจกจ่าย/แบ่งปันเงินค่าปรับที่ได้จากผู้กระทำผิดไปสู่สมาชิกทุก ๆ คนในชุมชน เพราะเชื่อว่าหากเก็บเงินค่าปรับที่มีการกระทำผิดไว้ที่ใครคนหนึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดปัญหาวุ่นวายตามมาอีก เงินค่าปรับที่ได้มักแบ่งครึ่งหนึ่งให้ผู้เสียหายโดยตรง และร้อยละ 10 สำหรับผู้นำฝ่ายปกครอง ที่เหลือมักแจกจ่ายให้ทุกคนที่มาร่วมประชุมหรือทุกหลังคาเรือนในชุมชนนั้น ๆ

(3) การไล่ออกจากหมู่บ้านหรือแอบฆ่าให้ตาย เมื่อมีการกระทำความผิดที่มีโทษรุนแรง ได้แก่ การฆ่าคนตาย การลักขโมยทรัพย์สินมีค่ามาก ๆ เป็นประจำ (เช่น ขโมยวัว ควาย ม้า) ถือเป็นโทษรุนแรงยิ่ง ชาวมูเซอแดงจะทำการไล่ออกจากหมู่บ้านหรือแอบฆ่าให้ตาย การลงโทษด้วยวิธีนี้เคยมีบ้างแต่ไม่พบบ่อยนัก

(4) การให้ดื่มน้ำสาบาน เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันตัวผู้กระทำผิดได้/ไม่สามารถเอาผิดได้ และผู้ที่ถูกกล่าวหาก็ไม่ยอมรับว่ากระทำผิด ชาวมูเซอแดงจะใช้วิธีการให้ดื่มน้ำสาบานโดยนำน้ำดื่มมา แล้วใส่หนาม ลูกปืน มีด เข็ม หรือเอาปากกระบอกปืนจุ่มลงในแก้วน้ำสาบาน จากนั้นจึงเชิญผู้นำศาสนาดั้งเดิมอาจเป็นปู่จอง โตโบ หรือเนเตป่า(หมอผี) ทำการจุดเทียนขี้ผึ้งร้องสวดเพื่อขอให้ผู้กระทำผิดมีอันเป็นไป เสร็จแล้วนำน้ำให้ผู้ถูกกล่าวหา(ที่ยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเอง) ดื่มจนหมดต่อหน้าชาวบ้านที่มาประชุม เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตนเอง วิธีการนี้ที่พบมีกรณีการแย่งวัว แย่งควายกันเนื่องจากเลี้ยงปล่อยในป่านานไม่รู้เป็นของผู้ใดกันแน่ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าเป็นสัตว์เลี้ยงของตน ผู้จะเอาสัตว์เลี้ยงนั้นให้ได้จึงต้องดื่มน้ำสาบานเพื่อยืนยันว่าเป็นเจ้าของสัตว์ตัวนั้น และกรณีที่แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ลักลอบเป็นชู้กับคนที่มีคู่ครองคนรักอยู่แล้ว(เมียหลวงไม่พอใจหญิงอื่นที่มาทำดีสนิทสนมกับสามีของตนจึงท้าให้หญิงอื่นคนนั้นทำการดื่มน้ำสาบานว่าไม่ได้เป็นชู้กับสามีตน โดยฝ่ายเมียหลวงต้องเป็นผู้จ่ายค่าทำพิธีดื่มน้ำสาบาน)

(5) การหลบหนี/ย้ายออกจากชุมชน วิธีการนี้เมื่อผู้กระทำผิดยอมรับและเพื่อเป็นการลดแรงกดดันทางสังคม(ถูกประณาม ถูกรังเกียจ หรือถูกเจ้าหน้าที่ตามจับกุม)ที่มีต่อตัวเอง เขาอาจใช้วิธีการย้ายไปอยู่ยังที่แห่งใหม่ ซึ่งอาจเป็นการย้ายไปอยู่อย่างเปิดเผยในหมู่บ้านอื่น หรือหลบหนีไปโดยไม่ให้ผู้ใดรู้ว่าไปอยู่ที่แห่งใดกันแน่ ผลจากการออกไปจากชุมชนที่อยู่เดิมของผู้กระทำผิดนั้นช่วยทำให้ลดความตึงเครียดที่เป็นแรงกดดันทางสังคมลงไป

ตัวอย่างกรณีปัญหาและวิธีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งรวบรวมไว้ได้บางเหตุการณ์มีดังนี้

-เมื่อประมาณเกือบ 20 ปีที่แล้ว มีพี่น้องชื่อเลาต๋ำ และเลาสือ เป็นลูกนายป่าแสอยู่หมู่บ้านวนาหลวง ชาวบ้านเล่าว่าพวกเขาชอบลักขโมยประจำ จึงถูกลอบยิงตาย

-เมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว ผู้นำหมู่บ้านห้วยแห้ง ถูกปรับสาเหตุจากการมีชู้กับเมียผู้อื่น ซึ่งถูกปรับทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่เป็นชู้กัน โดยมีการปรับถึง 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งแรกเขาถูกปรับ 300 บาท ฝ่ายหญิงถูกปรับ 200 บาท เมียหลวงของผู้นำได้ 100 บาท สามีหญิงที่แอบมามีชู้ได้ 150 บาท โตโบผู้จุดเทียนทำพิธีได้ 30 บาท อาดอ - ผู้นำฝ่ายปกครองได้ 50 บาท ที่เหลือซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุมรับรู้เหตุการณ์

ครั้งสองเขาถูกปรับ 600 บาท ฝ่ายหญิงถูกปรับ 300 บาท เมียหลวงของผู้นำได้ 150 บาท สามีหญิงที่แอบมามีชู้ได้ 300 บาท โตโบผู้จุดเทียนทำพิธีได้ 30 บาท อาดอ - ผู้นำฝ่ายปกครองได้ 90 บาท ที่เหลือซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุมรับรู้เหตุการณ์

ครั้งสองเขาถูกปรับ 1,200 บาท ฝ่ายหญิงถูกปรับ 600 บาท เมียหลวงของผู้นำได้ 300 บาท สามีหญิงที่แอบมามีชู้ได้ 600 บาท โตโบผู้จุดเทียนทำพิธีได้ 30 บาท อาดอ-ผู้นำฝ่ายปกครองได้ 180 บาท ที่เหลือซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุมรับรู้เหตุการณ์

หลังการถูกปรับครั้งที่สามฝ่ายหญิงที่ลักลอบมีชู้กับเขาจึงย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น และปัญหาของเขาก็หมดไป ไม่เคยทำผิดกฎจารีตเช่นนี้อีกจนปัจจุบัน-มกราคม พ.ศ. 2548

-22 มกราคม 2534 ปรับนายจะก๊ะไก่ ข้อหาขายเฮโรอีนให้ชาวบ้านหมู่บ้านยาป่าแหน ค่าปรับ 1,500 บาท แบ่งให้ผู้นำฝ่ายปกครอง 150 บาท ผู้จุดเทียนทำพิธี 10 บาท ซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุม 100 บาท และที่เหลือนำเข้ากองทุนหมู่บ้าน

-23 กรกฎาคม 2537 นายมา ชาวบ้านหมู่บ้านยาป่าแหน ลักลอบขายเฮโรอีน 1 หลอด ให้ชาวไทยใหญ่ ถูกผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน(จะพือ) จับได้ ถูกปรับเป็นเงิน 1,500 บาท นายมาได้ขายที่ดินให้นางนาดะเพื่อนำเงินไปเสียค่าปรับ

-ปลายเดือนกรกฎาคม 2537 ไอ้ไจ๋ หย่ากับนางนาหย่อชาวบ้านผาเจริญ หลังแต่งงานกันได้ ประมาณ 2 ปี โดยฝ่ายชายเสียค่าปรับ 300 บาท นาหย่อได้ 150 บาท อีก 150 บาทแบ่งให้ชาวบ้านผาเจริญทั้งหด

-18 กันยายน 2537 ชาวบ้านจากหมู่บ้านผาแดง มาพบกำนันหม่องที่หมู่บ้านแม่ละนา เพื่อทำการขับไล่และขอให้ลงโทษผู้ใหญ่บ้านของตนเองเกี่ยวกับการทุจริต 3 ประการ คือ 1. ข้าวสารที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้มาแจกจ่ายชาวบ้าน 2. งบพัฒนางวดแรก 6,000 บาท 3.งบพัฒนางวดสอง 15,000 บาท โดยกล่าวหาว่าผู้ใหญ่บ้านของตนยักยอกไปใช้จ่ายเป็นค่ารถจักรยานยนตร์ที่ซื้อมาใช้ส่วนตัว

-8 มิถุนายน 2539 นายจะกอ ยิงพ่อเฒ่าชอมอก่อยตาย ที่บ้านผาเจริญ จึงถูกจับตัวส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดี

-8 กันยายน 2540 หมู่บ้านยาป่าแหน มีชาวมูเซอดำจากหมู่บ้านห้วยเฮี๊ยะ มาตกลงเรื่องควายว่าเป็นของชาวมูเซอแดงหมู่บ้านยาป่าแหน(นางนาบี) หรือเป็นของตนกันแน่ โดยมีกำนันตำรวจ ครู(ข้าพเจ้า-ผู้วิจัย)ร่วมเป็นพยาน ตกลงไม่ได้ฝ่ายมูเซอดำยืนยันว่าควายของตนจึงทำพิธีให้ดื่มน้ำสาบาน ที่ในแก้วใส่ของแหลมมีคมต่าง ๆ ประกอบด้วย หนามแหลม เข็ม ลูกปืน มีด นำปลายปากกระบอกปืนจุ่มใส่ในน้ำ โดยพ่อเฒ่ายาป่าแหน-ผู้นำฝ่ายปกครองร้องสวดสาบแช่ง แล้วให้มูเซอดำดื่มก่อนรับควายไป แต่ไม่มีการนำควายกลับหมู่บ้าน ขายต่อเลยในราคา 6,600 บาท ต่อมาวันที่ 14 กันยายน 2540 ก็มีข่าวลือกันในหมู่บ้านยาป่าแหนว่ามูเซอดำคนนั้นมีอาการเจ็บป่วยปวดท้องจนต้องเข้าโรงพยาบาลไปรักษาตัว

-1 มกราคม 2545 ปรับนางนาโต่ ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง 300 บาท สาเหตุเนื่องจากหนีไปเขตพม่า เมื่อปีที่แล้ว กับเด็กหนุ่มในหมู่บ้านชื่อแออี่ ทิ้งสามีเก่านายจะบี๋ไว้ ค่าปรับ 300 บาท แบ่งให้จะบี๋ 150 บาท โตโบผู้ทำพิธี 20 บาท ผู้นำฝ่ายปกครอง-อาดอ 30 บาท อีก 100 บาท ซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุม นอกจากนี้นางนาโต่ยังต้องจ่ายเงินให้สามีเก่า 5,000 บาท เพื่อเลิกกันไปอยู่กับสามีใหม่เพียงคนเดียว

-20 มกราคม 2545 หมู่บ้านห้วยแห้ง นายสุกรี เทิดไทยธรรม(นายจะหวะ-ชื่อในภาษามูเซอแดง) มีตำแหน่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำลอด และเป็นชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง เมาเหล้าใช้มีดแทงพ่อตา(นายจะคือ-ชื่อในภาษามูเซอแดง) 22 มกราคม 2545 นายจะหวะถูกเรียกตัวมาที่บ้านผู้นำฝ่ายปกครองโดยมีชาวบ้านร่วมรับฟังการตัดสินข้อพิพาทกับพ่อตาที่ประชุมเห็นชอบให้ปรับนายจะหวะ 600 บาท เงินค่าปรับแบ่งให้ผู้นำฝ่ายปกครอง 60 บาท ซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้าน 150 บาท กองทุนหมู่บ้าน 100 บาท ที่เหลือมอบให้พ่อตา-ผู้ได้รับความเสียหาย

-28 มิถุนายน 2545 พ่อเฒ่าจะแส ตามพบควายแม่ลูกที่หายไปหลายวันก่อน โดยพบว่าถูกยิงตายทั้งสองตัว ไม่แจ้งเอาเรื่องเพราะควายไปเข้าไร่เข้าสวนคนอื่น มีกฎจารีตให้ยิงได้

-15 สิงหาคม 2545 ตำรวจ และทหารร่วมกันจับตัวนายจะกอพญา อดีตผู้นำหมู่บ้านแอโก๋ ข้อหาพัวพันยาเสพติด ฝนตกหนักถนนลื่นรถยนต์วิ่งมาถึงหมู่บ้านห้วยแห้งไปต่อไม่ได้จึงนำตัวเดินเท้าจากหมู่บ้านห้วยแห้งไปยังหมู่บ้านถ้ำลอดแล้วขึ้นรถยนต์คันใหม่ต่อไปยังสถานีตำรวจที่ตัวอำเภอปางมะผ้า

-16 ตุลาคม 2545 ชาวบ้านหมู่บ้านแอโก๋ ขอให้กำนันประจำตำบลถ้ำลอด และผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง ไปจับกุมตัวชาวไทยใหญ่หย่อมบ้านหัวลาง(ขึ้นกับหมู่บ้านห้วยแห้ง) ที่แอบลักลอบฆ่าวัวกิน แล้วนำตัวไปส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีต่อไป

-10 กุมภาพันธ์ 2546 ที่ประชุมหมู่บ้านห้วยแห้ง ปรับสามีนางนามีแต๋ เนื่องจากเมาสุราทุบตีนางนามีแต๋ โดยปรับ 300 บาท ค่าปรับแบ่งให้ผู้เสียหาย-นางนามีแต๋ 150 บาท โตโบผู้จุดเทียนทำพิธี 20 บาท ผู้นำฝ่ายปกครอง-อาดอ 30 บาท ที่เหลือ 100 บาท ซื้อขนมเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมประชุมรับรู้/ร่วมเป็นพยาน

-20 เมษายน 2546 ที่ประชุมหมู่บ้านวนาหลวง ปรับนายณัฐทิวา ข้อหาทะเลาะวิวาทกับนายประชาญ 300 บาท เงินค่าปรับแบ่งให้ นายประชาญ 150 บาท ผู้ใหญ่บ้าน 30 บาท อีก 120 บาทให้ชาวบ้านทุกคน

-16 ตุลาคม 2546 ที่ประชุมหมู่บ้านวนาหลวง มีมติไม่รับชาวมูเซอแดงจากหมู่บ้านผาแดง 7 ครอบครัว ที่จะขอมาอยู่อาศัยในหมู่บ้านวนาหลวง เนื่องจากไม่มีพื้นที่เพียงพอให้อยู่อาศัย

-1 เมษายน 2547 ที่ประชุมหมู่บ้านดงมะไฟ มีมติให้ปรับค่าผิดประเพณีนายจะนะ 600 บาท และนางนาหากุย 300 บาท ข้อหาอยู่เป็นผัวเมียกันโดยไม่ทำตามประเพณี(แต่งงานตามประเพณี และจ่ายเงินให้ผู้นำรับทราบคนละ 20 บาท) ทั้งสองต่อรองว่ายากจน ที่ประชุมจึงยอมลดให้ครึ่งหนึ่งทั้งสองคน

-21 มิถุนายน 2547 ตำรวจ สภอ. ปางมะผ้า จับกุมตัวนายสุบิน วิเชียรยอดกุล(นายผิ่ว) ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้งข้อหาฆ่าคนตาย ขณะเดินทางไปร่วมพิธีฝังศพภรรยาที่ประสบอุบัติเหตุรถยนต์ของทหารคว่ำทับตายเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2547 ระหว่างทางที่อาศัยมาจากหมู่บ้านห้วยแห้งใกล้ถึงหมู่บ้านถ้ำลอด โดยนำศพไปไว้ที่หมู่บ้านวนาหลวง ซึ่งผู้ตายมีแม่อยู่ที่นั่น

-7 กรกฎาคม 2547 นายจ่าลอ นายนาคา พาครอบครัวหลบหนีออกจากหมู่บ้านห้วยแห้ง เนื่องจากพัวพันคดีฆ่าคนตายร่วมกับนายสุบิน วิเชียรยอดกุล พร้อมกับนายสุกรี เทิดไทยธรรม และนายสมชัย (จะเด๋ย) ต่อมาไม่นานภรรยานายสุกรีก็หลบหนีตามไปด้วย

-13 กรกฎาคม 2547 มีบันทึกประชุมที่หมู่บ้านห้วยแห้ง โดยเชิญกำนันประจำตำบลถ้ำลอด ครูในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เพื่อคลี่คลายปัญหาการซุบซิบนินทาข่าวลือเกี่ยวกับชาวบ้านบางคนเป็นสายสืบส่งข่าวให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อตามจับผู้กระทำความผิด(นายสุกรี เทิดไทยธรรม-นายกอบต.) ที่ประชุมบันทึกไว้ว่านายจะคือ วิเชียรยอดกุล(ซึ่งเป็นพ่อตานายสุกรี) ไม่พอใจข่มขู่ทำร้ายนายจงรักษ์ อเนกธารทิพย์ ว่าเป็นสายสืบส่งข่าวให้ตำรวจเพื่อจับกุมผู้กระทำผิดฆ่าคนตายที่หมู่บ้านยาป่าแหน ที่ประชุมมีมติให้ตักเตือน/ให้นายจะคือขอโทษนายจงรักษ์ และต่อไปหากมีใครกล่าวหากันอย่างไม่มีหลักฐานเช่นนี้อีกจะถูกปรับ 3,000 บาท พร้อมบำเพ็ญประโยชน์ หากทำซ้ำครั้งที่สองจะถูกปรับเพิ่มเป็น 6,000 บาท และส่งตัวดำเนินคดีตามกฎหมาย เพราะการถูกระบุว่าเป็นสายสืบอาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

-6 มกราคม 2548 สามีของนางนาแสซึ่งเป็นคนเมือง และมาอยู่ด้วยกันที่หมู่บ้านห้วยแห้ง ได้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านห้วยแห้งและไปแจ้งทหารหน่วยรบพิเศษที่หมู่บ้านแอโก๋ ให้ช่วยจัดการเรื่องทหารราบผู้หนึ่งที่เป็นแฟนเก่านางนาแส และมีลูกด้วยกัน มาพาภรรยาตนนางนาแสไปอยู่ที่ฐานปฏิบัติการหมู่บ้านจ่าโบ่ โดยก่อนหน้านี้นางนาแสและแฟนเก่าได้เดินทางไปพบกำนันที่หมู่บ้านวนาหลวง เพื่อขอเสียค่าปรับในการอยู่กินร่วมกันใหม่อีกครั้ง (ราคา 200 บาท) แต่กำนันไม่ยอมรับค่าปรับทั้งสอง ไล่ให้กลับไปทำตามประเพณีกับผู้นำที่หมู่บ้านห้วยแห้ง(หมู่บ้านที่นางนาแสอาศัยอยู่) และต่อมานางนาแสก็กลับมาอยู่กับสามีคนเมืองตามเดิม

-26 มกราคม 2548 นายพิสุทธิ์(ลูกชายนายจะแฮ) มูเซอแดงหมู่บ้านยาป่าแหน ใช้มีดฟันคนไตนอก-ชาวไทยใหญ่ที่มาจากพม่า เรื่องเถียงกันเกี่ยวกับค่าแรงที่ไตนอกรับจ้างเลื่อยไม้ทำบ้านให้ 11 กุมภาพันธ์ 2548 เขาถูกปรับ 1,200 บาท ค่าผิดกฎระเบียบ/จารีตของหมู่บ้าน เงินนี้แบ่งให้ผู้เสียหาย 600 บาท ผู้ปกครอง/ผู้ใหญ่บ้าน 60 บาท ที่เหลืออีก 540 บาท แบ่งให้ชาวบ้านทุกคน พร้อมทั้งให้จ่ายค่ารักษาให้ผู้บาดเจ็บอีก 5,000 บาท และทำสัญญาไว้ว่าหากนายพิสุทธิ์กระทำความผิดครั้งสองเช่นนี้อีกจะถูกปรับ 15,000 บาท

-1 กุมภาพันธ์ 2548 นายจะกอ และภรรยา ชาวมูเซอแดงบ้านแอโก๋ หายตัวไปขณะขับรถจักรยานยนต์กลับจากตัวอำเภอปางมะผ้าหลังไปซื้อของที่ตลาดนัด ระหว่างหมู่บ้านถ้ำลอดกับหมู่บ้านห้วยแห้ง 4 กุมภาพันธ์ 2548 ชาวบ้านที่ออกค้นหาพบศพทั้งสองบริเวณหอดูไฟ(ถูกทุบตีและรัดคอ) จึงแจ้งให้เจ้าหน้าที่เข้ามาดำเนินการ ดูเหมือนว่าชาวบ้านทั่วไปจะรู้ว่าใครเป็นผู้ลงมือกระทำแต่ไม่มีใครกล้าพูดกันมากนัก ได้แต่แอบจับกลุ่มซุบซิบกัน

-8 กุมภาพันธ์ 2548 เจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สภอ.ปางมะผ้า จับกุมคนงานลูกจ้างป่าไม้บนดอยผักกูด ที่แอบขโมยยิงวัวของชาวบ้านหมู่บ้านแอโก๋กินในป่า ซึ่งเป็นวัวของนายจะกอที่ถูกแอบ

ฆ่าพร้อมเมียเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2548 ทั้งที่ผู้แอบยิงวัวยินดีจ่ายค่าปรับให้ญาติของเจ้าของวัว โดยมีการตกลงกันได้เองทั้งสองฝ่ายแล้ว แต่มีผู้อื่นไปแจ้งความตำรวจอีก ผู้ยิงจึงถูกจับกุมตัวไปดำเนินคดี

ตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งทางสังคมเหล่านี้เป็นเพียงบางส่วนที่เกิดขึ้นในชุมชน(ตามสภาพจริง ๆ แล้ว แต่ละชุมชนจะมีมากมายวุ่นวายกว่านี้) ซึ่งผู้วิจัยนำมาเสนอบางกรณีโดยไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้ผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้รับความเสียหาย แต่ต้องการแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาทางสังคมทั่วไปว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นในชุมชนชาวมูเซอแดงบ้าง(เท่าที่บันทึกได้) และพวกเขามีแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร โดยเหตุการณ์ทั้งหมดที่นำเสนอนี้ไม่ใช่ความลับเป็นเรื่องที่ชาวบ้านรับทราบกันโดยทั่วไป เนื่องจากเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในสังคมชาวมูเซอแดงจะใช้วิธีการเรียกประชุมเพื่อให้สมาชิกทั้งหลายเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น วิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดถือเป็นประชามติ ใครที่กระทำความผิดและถูกลงโทษอย่างไรก็จะเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านทั่วไป

บทสรุป

ชาวมูเซอแดงเป็นสังคมที่ดำรงชีพได้ด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีอาชีพเสริม คือ การหาเก็บของป่าและล่าสัตว์ จากสภาพที่เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีความสัมพันธ์กันตามระบบเครือญาติซึ่งเป็นลักษณะของสังคมชนเผ่า มีโครงสร้างทางสังคมไม่ซับซ้อน ช่วงชั้นทางสังคมไม่ห่างกันมาก คือ แต่ละครอบครัวจะมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีพเท่าเทียมกัน ทำให้สถานภาพทางเศรษฐกิจแต่ละครอบครัวอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน การดำเนินชีวิตจะเน้นผลประโยชน์ส่วนรวม มีการช่วยเหลือ/แบ่งปันทรัพยากรกัน กระบวนการควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม จึงใช้การขัดเกลาโดยสถาบันทางครอบครัว การใช้กฎข้อบังคับ/จารีต และการใช้ประเพณีพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสมาชิกของชุมชนไม่ให้แสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืน หรือสร้างปัญหาให้สังคม สำหรับการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นชาวมูเซอแดงจะใช้วิธีการตักเตือน ปรับ ขับไล่/แอบฆ่าให้ตาย ให้ดื่มน้ำสาบานตน และการย้ายออกไปจากชุมชนของผู้กระทำผิด ซึ่งวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมจะเน้นการเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการรับรู้ของสมาชิกในชุมชน ด้วยการสร้างความรู้สึกยอมรับผิดและความอับอายขายหน้าให้ผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือสร้างปัญหาให้สังคม การลงโทษถือเป็นประชามติของชุมชนที่พิจารณาจากสถานการณ์ของพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคมและสถานภาพทางสังคมของผู้กระทำผิด การลงโทษได้สร้างความอับอายและความสำนึกผิด/รู้สึกผิดให้แก่ผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางสังคม วิธีเช่นนี้ถือว่ามีความ

สำคัญมากกับสมาชิกสังคมที่เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน เนื่องจากไม่มีใครสามารถดำรงชีพอยู่ในชุมชนได้ลำพังโดยปราศจากการช่วยเหลือจากผู้อื่นในชุมชน

ปัจจุบันสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวมูเซอแดงมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากอิทธิพลของสังคมภายนอกตามกระแสโลกาภิวัฒน์ การติดต่อกับสังคมเมืองภายนอก ทำให้สมาชิกเริ่มเกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม สื่อจากทีวี วีซีดีช่วยกระตุ้นชาวบ้านให้มีพฤติกรรมตามอย่างกระแสทุนนิยม/วัตถุนิยม และมีความเป็นปัจเจกชน(ความเห็นแก่ตัว)ในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ชุมชนเริ่มเกิดสภาพความเชื่อในเรื่องผีที่จะใช้ควบคุมสังคมเสื่อมคลายลงไป อีกทั้งเสือที่จะคอยดักทำร้ายผู้ทำผิดกฎจารีตประเพณีได้หายหรือสูญพันธุ์ไปจากป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน เนื่องจากปัจจัยการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ มีการบุกรุกทำลายป่ามากขึ้น จึงไม่มีใครพบเห็นเสือบ่อย ๆ เหมือนเช่นในอดีตอีกต่อไป บทบาทของผู้นำตามโครงสร้างดั้งเดิมกำลังเผชิญกับบทบาทของผู้นำตามโครงสร้างใหม่ที่มีอำนาจจากรัฐบาลรองรับ ความอับอายขายหน้า และความรู้สึกสำนึกผิดต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นวิธีการที่บรรพบุรุษเคยใช้ในการควบคุมทางสังคมในอดีตเริ่มไม่เหมาะกับสภาพการณ์ทางสังคมที่มีโครงสร้างสลับซับซ้อนเช่นในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่ชาวมูเซอแดงจะได้มีการหันไปพึ่งพากฎหมายบ้านเมืองที่เป็นอำนาจจากเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีความชัดเจนในทางปฏิบัติและมีพลังอำนาจในการจัดการที่แน่นอน/เหนือกว่าวิธีการแบบเดิม รวมทั้งการหันไปใช้การเพิ่มค่าปรับให้แพงสูงขึ้น ทั้งนี้เพื่อจัดการคลี่คลายปัญหาทางสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

ผู้ให้ข้อมูล :

นายจะแส ทวีชัยกมล, ผู้นำดั้งเดิมฝ่ายปกครองหมู่บ้านห้วยแห้ง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายจะแฮ ศักดิ์ปิยเมธกุล, ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านผามอน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายจะแฮ ไพรภราดร, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านแสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายธีระ ศรัทธาไพรวัลย์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านแม่หมูลีซอ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายยงค์ ไพรบุญเสริม, กำนัน(มูเซอ)ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายบรรพต ไพรปรีเปรม, ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านยาป่าแหน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นางอี่นา ทวีชัยกมล, ชาวบ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นายอำนาจ วิเชียรยอดกุล, ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านห้วยแห้ง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขอขอบคุณผู้นำและชาวมูเซอแดงทุกท่านที่ให้ข้อมูลซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถระบุชื่อไว้ได้ทั้งหมด

ปิดตนสร้างฐาน : ผลพวงของอคติทางชาติพันธุ์กับการไม่กล้าแสดงตัวตนของคนบนที่สูง[1]

ประสิทธิ์ ลีปรีชา
ยรรยง ตระการธำรง

ความพยายามในการปิดบังตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มนักเรียนนักศึกษาจากชุมชนบนที่สูงที่ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาในเมืองเชียงใหม่ กับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวเมี่ยนและม้งในตลาดต่าง ๆ ของเมืองเชียงใหม่นั้นเป็นสองกรณีตัวอย่างของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้ผู้เขียนตั้งคำถามว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทั้งนี้ ผู้เขียนพบว่านโยบายของรัฐ สื่อและปฏิกิริยาจากสังคมพื้นราบล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการสร้าง ติดป้ายหรือประทับตราในทางลบ และตอกย้ำภาพลักษณ์ของการเป็นคนชาวเขาหรือคนบนที่สูงที่ล้าหลังและเป็นผู้ก่อปัญหาให้กับประเทศชาติมาโดยตลอด ทำให้กลุ่มคนบนที่สูงที่เข้ามาเรียนและทำมาหากินในเมืองพยายามปกปิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองในบริบทของความสัมพันธ์กับคนพื้นราบและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แม้ว่าตัวเองจะสามารถก้าวมาเป็นนักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยเหมือนคนอื่น หรือสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจได้เท่าเทียมกับพ่อค้าแม่ค้าอื่น ๆ ในเมืองแล้วก็ตาม ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงต้องการนำเสนอรายละเอียดปรากฏการณ์ที่เกิดกับกลุ่มนักศึกษาม้งและเมี่ยน กับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวเมี่ยนและม้งในเมืองเชียงใหม่ โดยส่วนหนึ่งของข้อมูลที่นำมาเสนอนี้ได้จากการค้นพบในระหว่างทำการเก็บข้อมูลโครงการวิจัยเรื่องการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในเมืองเชียงใหม่ ที่ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2545 – กันยายน 2547 ทั้งนี้ บทความนี้ผู้เขียนใช้กรอบคิดของกระบวนการทำให้กลายเป็นคนชายขอบและการตอบโต้ เป็นหลัก

ตัวตนของผู้เขียน

ในระหว่างที่ผู้เขียนทั้งสองมีโอกาสทำกิจกรรมและเก็บข้อมูลทำวิจัยกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองที่เข้ามาเรียนและทำมาหากินอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ทำให้ได้พบเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นลักษณะของการปกปิดตัวตนหรืออัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองท่ามกลางสังคมในเมือง อย่างไรก็ตาม การที่จะเข้าใจพฤติกรรมการปกปิดตัวตนของผู้ที่ถูกศึกษา ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงปฏิสัมพันธ์หรือตำแหน่งแห่งที่ของผู้เขียนทั้งสอง (ผู้เขียนหนึ่งและผู้เขียนสอง) ที่มีกับคนเหล่านั้นด้วย ที่มากไปกว่านั้นคือประสบการณ์ของตัวเองที่มีได้รับจากสังคมพื้นราบที่เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่

---

[1] บทความเสนอในที่ประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4 เรื่อง วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง วันที่ 23-25 มีนาคม 2548 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร

ผู้เขียนหนึ่งเป็นเกิดและเติบโตมาจากสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยก่อนอายุย่างเข้าวัยเรียนนั้นอาศัยอยู่ในชุมชนบนภูเขาติดชายแดนประเทศลาว เมื่อเกิดการแทรกซึมของระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามาในชุมชนบนภูเขาในช่วงปี พ.ศ. 2510-11 ทำให้ผู้นำชาวบ้านที่เป็นม้ง เมี่ยน (เย้า) และถิ่น(ไพรและมาล) ในหมู่บ้านที่อยู่บริเวณนั้น ส่วนใหญ่ตัดสินใจอพยพลงมาพึ่งฝ่ายรัฐบาล จึงได้รับการจัดสรรที่ให้อยู่เป็นศูนย์อพยพชาวเขา และในช่วงต้นปี พ.ศ. 2511 นั้นเอง ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เข้าปิดล้อมหมู่บ้านเพื่อที่จะจับพ่อของผู้เขียนหนึ่ง ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน กับผู้นำอาวุโสคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน แต่โชคดีที่ทุกคนหลบหนีการจับกุมได้หมด จากนั้นชาวบ้านจึงตัดสินใจย้ายครอบครัวเข้ามาอยู่รวมกับผู้อพยพจากชุมชนอื่นที่ศูนย์อพยพในพื้นราบดังกล่าว

ปีแรกที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านพื้นราบพ่อของผู้เขียนหนึ่งได้พาผู้เขียนกับพี่ชายไปเข้าโรงเรียนเป็นครั้งแรกในชีวิต วันแรกที่นำไปฝากโรงเรียน ครูใหญ่ได้รับฟังชื่อม้งของทั้งสองคนแล้วออกเสียงตามไม่ได้ จึงตั้งชื่อให้ใหม่ โดยตั้งชื่อพี่ชายตามชื่อของครูใหญ่คนก่อนหน้านั้น ส่วนผู้เขียนหนึ่งนั้นตั้งให้ตามชื่อของตัวเอง คือครูใหญ่คนปัจจุบันในขณะนั้น การที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเมี่ยนและถิ่นมาอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ ทำให้โรงเรียนประถมในหมู่บ้านมีนักเรียนจากทั้งสามกลุ่มมาเรียนร่วมกัน ด้วยความไร้เดียงสาและถูกสั่งสมมาจากอำนาจความสัมพันธ์ของความเป็นเพื่อนบ้านในรุ่นก่อนๆ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนักเรียนสามกลุ่มนั้น กลุ่มม้งกับกลุ่มเมี่ยนมักจะดูถูกและรังแกกลุ่มถิ่นอยู่เสมอ จนเป็นสาเหตุให้เพื่อนนักเรียนถิ่นเป็นจำนวนมากต้องออกจากโรงเรียนเพราะทนไม่ได้กับสภาพการเหยียดหยามทางชาติพันธุ์ดังกล่าว บวกกับการที่ชุมชนชาวถิ่นตั้งอยู่ค่อนข้างห่างออกไปจากโรงเรียน จนในที่สุดทางราชการต้องสร้างโรงเรียนประถมแห่งใหม่ให้กับกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ถิ่น

ระหว่างที่จะจบชั้นประถมในหมู่บ้านแล้วเตรียมเอกสารไปสมัครเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมในตัวอำเภอนั้น เกิดปัญหาใหญ่เมื่อผู้เขียนหนึ่งไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านกับสมาชิกคนอื่นๆ ด้วยเพราะตอนเกิดนั้นอยู่ในภาวะสงครามเย็นที่พ่อแม่ไม่รู้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร ประกอบกับการถูกขูดรีดเก็บภาษีและการเข้ามาคุกคามของหลายๆ ฝ่าย เพื่อนบ้านจึงพูดต่อๆ กันว่าอย่าไปรายงานทุกอย่างที่เรามีให้กับทางราชการ ไม่ว่าจะเป็นรายได้ ทรัพย์สิน สัตว์เลี้ยง หรือแม้แต่ลูกที่เกิดมา อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่พาเพื่อนบ้านและครูไปรับรอง ในที่สุดเจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนของอำเภอก็เพิ่มชื่อผู้เขียนหนึ่งเข้าไปในทะเบียนบ้าน ในฐานะที่เป็นการแจ้งเกิดเกินกำหนด ทำให้มีเอกสารประกอบการนำไปสมัครเรียนต่อในระดับมัธยม

ความรู้สึกว่าตัวเองมีปมด้อยและไม่กล้าแสดงออกนั้นเริ่มเมื่อเข้าไปเรียนในโรงเรียนมัธยมในตัวอำเภอ เพราะนักเรียนส่วนใหญ่เป็นคนพื้นราบ ผู้เขียนหนึ่งและเพื่อนนักเรียนคนม้ง เมี่ยน กับคนจีน มักจะถูกเพื่อนนักเรียนคนพื้นราบหยอกล้อด้วยความตลกขบขัน และในบางครั้งพฤติกรรม

แสดงความเป็นอคติดังกล่าวก็สังเกตได้จากครูบางคนด้วย เป็นต้นว่ามีครั้งหนึ่งที่เกิดปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างรุ่นพี่ที่เป็นม้งกับคนพื้นราบ ครูพลศึกษาได้ใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยจัดให้คู่กรณี (ฝ่ายละสองคู่) มาชกต่อยกันกลางสนามโรงเรียนต่อหน้าสายตาของครูและนักเรียนทั้งโรงเรียน แม้ว่าคู่กรณีจะเป็นเฉพาะปัจเจก แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะถูกเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภายหลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแล้วนักเรียนม้งคนอื่นๆ ต่างก็ได้รับการประณามจากเพื่อนๆ คนพื้นราบ โดยถูกมองว่าเป็นพวกสร้างปัญหามาโดยตลอด หรือมีครั้งหนึ่งที่เพื่อนนักเรียนชาวม้งของผู้เขียนหนึ่งสมัครเข้าชิงตำแหน่งประธานนักเรียน แล้วถูกฝ่ายตรงข้ามนำเอาประเด็นเรื่องชาติพันธุ์มาหาเสียง โดยชูประเด็นว่า “พวกเราจะเลือกคนพื้นราบ หรือจะปล่อยให้คนดอยมาเป็นหัวหน้า?” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในทางตรงกันข้าม ความอุตสาหะและผลสำเร็จของความพยายามของนักเรียนม้งและเมี่ยนนั้นก็ได้รับการยอมรับจากเพื่อนคนพื้นราบและครูในระดับหนึ่ง กับเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้เพื่อนนักเรียนม้งกับเมี่ยนไปในตัวด้วย ตัวอย่างเช่น การที่มีรุ่นพี่นักเรียนม้งคนหนึ่งมักจะชนะเลิศการแข่งขันแต่งบทกลอนในงานวันสุนทรภู่ของโรงเรียนเป็นประจำ การเป็นนักกีฬาของโรงเรียน ความสามารถในการทำคะแนนผลการเรียนได้ดีไม่แพ้เพื่อนนักเรียนพื้นราบ และการที่สามารถสอบแข่งขันชิงทุนกับสอบเข้าเรียนต่อในระดับสูงขึ้นได้ เป็นต้น

ความกังวลใจอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่จะจบการศึกษาชั้นมัธยมปลายก็คือสิทธิในการที่จะสามารถไปสมัครสอบเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะโรงเรียนที่เกี่ยวกับทหารและตำรวจ เพราะในระเบียบที่ประกาศออกมานั้นมักจะมีการระบุเอาไว้ว่าผู้สมัครและพ่อแม่ต้องเป็นคนสัญชาติไทยและเชื้อชาติไทย นอกจากนั้นยังเรียนรู้จากรุ่นพี่มาว่าในระหว่างเรียนในสถาบันอุดมศึกษาก็มักจะมีปมด้อย ถ้าหากเรายังคงใช้ชื่อและนามสกุลที่ไม่ใช่ไทย หรือแม้เราจะเรียนจบไปทำงานในหน่วยงานอื่นที่ไม่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติและฝ่ายปกครอง แต่ถ้าเราไม่มีนามสกุลเป็นไทยก็จะไม่มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ภายหลังจากที่ปรึกษากันกับรุ่นพี่ๆ แล้ว ผู้เขียนหนึ่งและเพื่อนคนม้งจึงหาทางเปลี่ยนนามสกุลกัน โดยผู้เขียนนั้นได้ยืมใช้นามสกุลของญาติคนหนึ่งที่เป็นแซ่เดียวกัน แต่บ้านอยู่จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนเพื่อนนั้นได้พาพี่ชายไปเสนอขอนามสกุลใหม่ และได้ทำการจดทะเบียนเป็นของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกมั่นใจในตัวเองเริ่มมีมากขึ้นภายหลังจากที่ผู้เขียนหนึ่งได้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ โดยเริ่มรวมกลุ่มกับเพื่อนชาวม้งจากต่างหมู่บ้านที่เข้าไปเรียนและทำงานด้วยกันในกรุงเทพฯ ตั้งเป็นชมรมม้งกรงเทพฯ ขึ้น แล้วมีกิจกรรมพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่บ่อยๆ ส่วนในสถานศึกษานั้นก็เริ่มยอมรับตัวเองและแสดงออกถึงความเป็นม้ง โดยเฉพาะการกรอกลงในใบสมัครขอทุนการศึกษา “ประเภทยากจน” ในระหว่างที่เรียนระดับปริญญาตรี และเมื่อเรียนระดับปริญญาโทก็เช่นเดียวกัน ความที่บอกอาจารย์ที่ปรึกษาว่าตัวเองเป็นม้ง พร้อมกับขอปรึกษาว่าจะมีช่องทางในการหาทุนการศึกษา

อย่างไร ทำให้ผู้เขียนหนึ่งได้รับการยกเว้นค่าลงทะเบียนตลอดระหว่างที่เรียนอยู่ เมื่อเข้ามาทำงานในวงวิชาการ ผู้เขียนหนึ่งรู้สึกโชคดีที่ได้เข้ามาอยู่ในสังคมของมหาวิทยาลัยที่มีอาจารย์และนักวิชาการหลายท่านเปิดโอกาสให้กับผู้ด้อยโอกาส โดยเฉพาะเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่ตัวเองมีอยู่ จึงยิ่งทำให้มีความมั่นใจในตัวเองกับเห็นคุณค่าของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวของตัวเองมากขึ้น เช่นเดียวกัน การที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อในต่างประเทศนั้นก็เพราะการยอมรับในความเป็น “ชนกลุ่มน้อย” ของตัวเอง จึงทำให้อาจารย์ที่ปรึกษาพยายามหาทางช่วยเหลือมาโดยตลอด

ระหว่างที่ทำงานในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในช่วงระยะหลังนี้ ผู้เขียนหนึ่งร่วมกับเพื่อนบุคลากรมหาวิทยาลัยที่มีพื้นเพมาจากชุมชนม้งได้ให้การสนับสนุนและเป็นพี่เลี้ยงให้น้องๆ นักศึกษาม้งที่เข้ามาเรียนในสถาบันอุดมศึกษาในเมืองเชียงใหม่ให้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรม ทั้งที่เป็นกิจกรรมภายในกลุ่มสมาชิก กิจกรรมข้ามสถาบันการศึกษา และกิจกรรมที่ลงไปทำในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นพี่เลี้ยงให้กลุ่มนักศึกษาที่มาจากชุมชนบนที่สูงรวมตัวกัน ดำเนินการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการเป็นชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์ ขึ้นตรงต่อองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ฉะนั้น จากประสบการณ์ส่วนตัว สิ่งที่ได้พบเห็นระหว่างการทำวิจัยและการที่ได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนๆ และน้องๆ ที่มีพื้นเพมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยด้วยกัน ทำให้เห็นว่ายังคงมีอีกเป็นจำนวนมากที่เผชิญปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ แล้วทำให้ไม่อยากแสดงตัวตนให้คนอื่นได้รับรู้ ซึ่งควรจะนำมาถ่ายทอดในที่นี้

สำหรับผู้เขียนคนที่สอง มีพื้นเพเป็นคนเมี่ยน บ้านเกิดอยู่ที่เมืองน่าน แต่หมู่บ้านไม่ได้อยู่บนดอยสูงเหมือนดังเช่นอดีต เพราะในช่วงปี พ.ศ. 2515 (ยังไม่เกิด) เป็นช่วงของการสู้รบระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทำให้ชีวิตของชาวบ้านไม่ปลอดภัย จึงได้อพยพลงมาตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้หมู่บ้านของคนพื้นราบเพื่อให้ทางราชการสามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย ช่วงที่ลงมาตั้งหมู่บ้านนั้น พื้นที่ป่าในบริเวณรอบหมู่บ้านถูกสัมปทานให้กับเอกชน ในสมัยเด็ก ตอนอายุประมาณ 5 ขวบ ผู้เขียนสองยังเคยเห็นช้างของนายทุนมาชักลากซุงมาเก็บไว้บริเวณริมแม่น้ำ แล้วจึงนำรถยนต์มาขนไป หรือบางครั้งก็จ้างคนมาเลื่อยแปรรูปเป็นแผ่นแล้วจึงขนออกไปจากหมู่บ้าน ธุรกิจการทำไม้ได้สร้างความร่ำรวยให้นายทุนและรัฐผู้ได้รับสัมปทาน ป่าไม้ถูกตัดโค่นต้นแล้วต้นเล่า เมื่อป่าหมดสภาพ ชาวบ้านจึงเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัย แต่เพราะวิถีการดำรงชีพของกลุ่มคนบนที่สูงต้องอาศัยการเพาะปลูกเป็นหลัก จึงมักถูกประณามและประทับตราให้เป็นผู้ทำลายป่า โดยมักจะมีการซ่อนเร้นเรื่องราวของอคติทางชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้อยู่ในกิจกรรมของปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน กับทั้งในเนื้อหาของหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน

เมื่อเติบโตขึ้นและได้เข้ามาเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในหมู่บ้านคนพื้นราบ ผู้เขียนสองได้รับความเมตตาจากพระภิกษุให้เข้าพักอาศัยอยู่ในวัดจนกระทั่งถึงมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยในระหว่างนั้นพระภิกษุที่รับผู้เขียนเคยถูกชาวบ้านคนพื้นราบบางคนที่มีอคติถามว่า “เอาลูกเสือสิงห์กระทิงแรดจากที่ไหนมาเลี้ยง” หรือมักจะถูกชาวบ้านที่อยู่ในแวดวงสังคมของวัดใช้คำสรรพนามว่า “แมง” หรือแมลง เวลาเรียกใช้เรา ซึ่งทำให้ผู้เขียนสองรู้สึกกดดันมาก มิกล้าที่จะเผยตัวเองต่อคนอื่น หลบอยู่ในมุมมืดที่ไม่พยายามยุ่งเกี่ยวคนอื่น อย่างไรก็ตาม ยังโชคดีที่พระอาจารย์ท่านเข้าใจและได้รับความเอ็นดูและกำลังใจจากท่านอยู่เสมอ ทำให้มีกำลังใจในการต่อสู้เพื่อที่จะสามารถลบคำสบประมาทให้ได้ และแล้วความเพียรพยายามก็บรรลุ เมื่อผู้เขียนสองสามารถสอบชิงทุน เอเอฟเอส (ASF) ได้ แล้วได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก ศ.ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน อดีตประธานรัฐสภา เพื่อให้เข้าร่วมเป็นนักเรียนแลกเปลี่ยนไปประเทศญี่ปุ่น จึงได้รับการยอมรับจากคนพื้นราบและทำให้ผู้เขียนสองกล้าแสดงออกและเปิดเผยตัวเองมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่กลับจากการเป็นนักเรียนแลกเปลี่ยนที่ประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนสองได้เรียนต่อชั้น ม.6 อีกหนึ่งปีแล้วสอบเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2543 ภายใต้โควตาและทุนการศึกษาจากโครงการส่งเสริมนักเรียนชาวไทยภูเขาเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โดยช่วงที่เข้าเรียนชั้นที่ปี 1 นั้น มีนักศึกษารุ่นพี่ชาวเขาที่ได้รับทุนพยายามที่จะจัดตั้งชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์ขึ้นมาแต่เนื่องด้วยความคิดเห็นที่ไม่ค่อยสอดคล้องกันและนักศึกษารุ่นน้องที่มีจำนวนมากไม่แสดงความสนใจเข้าร่วม ไม่มีความชัดเจนว่าทำไปเพื่ออะไร หลายคนมองว่าหากยิ่งเปิดเผยตัวเองหรือความเป็นชาวเขามากยิ่งกลายเป็นเป้าและถูกเพื่อนนักศึกษาคนอื่นรังเกียจ กิจกรรมของชมรมจึงไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ขณะนั้นผู้เขียนสองก็ได้เข้าร่วมชมรมทำกิจกรรมเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยและชมรมกีฬาเช่นกัน

เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ผู้เขียนสองรู้สึกถึงความเปล่าเปลี่ยวท่ามกลางผู้คนที่หลากหลาย ไม่เหมือนกับที่หมู่บ้านที่เราจากมา ที่มีคนที่รู้จักกันและไม่ต้องสวมหน้ากากเข้าหากัน เมื่อพิจารณาดูแล้วเห็นว่าหากทำการรวมกลุ่มนักศึกษาทุกชาติพันธุ์ที่มาจากชุมชนบนที่สูงหรือชาวเขาเข้าด้วยกันนั้นคงสำเร็จได้ยาก แม้แต่ชาติพันธุ์เดียวกันก็ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันว่าจะรวมกลุ่มกันหรือไม่ บางคนก็ไม่เห็นด้วย แต่ผู้เขียนสองคุยกับเพื่อนคนเมี่ยน (เย้า) ที่มีความเห็นสอดคล้องกัน แล้วชวนรุ่นน้องเข้ามาสมทบอีก จึงมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น จากกลุ่มนักศึกษาเล็กๆ จำนวน 5 คนเป็น 20 กว่าคน จัดตั้งเป็นชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน (เย้า) ในประเทศไทย ระยะแรกเน้นกิจกรรมสร้างสัมพันธ์ในกลุ่มด้วยการพบปะพูดคุยกันเป็นครั้งคราว ไปเที่ยวสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นแล้วได้ขยายแนวร่วมไปยังนักศึกษาเมี่ยนที่เรียนที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนเรศวร และสถาบันการศึกษาอื่นๆ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเมี่ยนที่ดำเนินกิจกรรมเผยแพร่ศาสนาคริสต์ แม้ว่านัก

ศึกษาเมี่ยนเกือบทุกคนยังคงนับถือความเชื่อแบบบรรพบุรุษ นอกจากนี้ในบางโอกาสยังได้ทำกิจกรรมสัมพันธ์กับนักศึกษาแลกเปลี่ยนชาวญี่ปุ่นและนักศึกษาเมี่ยนอเมริกาที่เดินทางมาทัศนศึกษาที่ประเทศไทย เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมด้านวัฒนธรรมนั้นมีการจัดงานพบปะสังสรรค์กันในช่วงปีใหม่เมี่ยน ซึ่งตรงกับตรุษจีน โดยมีการทำอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์มารับประทานร่วมกัน กับมีการเสวนาถึงเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนเมี่ยนกลุ่มและพื้นที่ต่างๆ ซึ่งในบรรดาสมาชิกชมรมนักศึกษาเมี่ยนนั้นก็มีที่เป็นตัวแทนมาจากจังหวัดต่างๆ ที่มีประวัติการอพยพเดินทางเข้ามาในไทยในเส้นทางและช่วงเวลาที่แตกต่างกัน รวมถึงการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางภาษาและวัฒนธรรมระหว่างนักษาเมี่ยนและเพื่อนนักศึกษาคนพื้นราบที่ทำกิจกรรมร่วมกันให้ได้เรียนรู้ความแตกต่างของกันและกัน อันนำไปสู่ความเข้าใจต่อกันมากขึ้น

ทุกปีจะมีการออกจัดกิจกรรมวันเด็กที่ต่างจังหวัดในหมู่บ้านที่ห่างไกล บางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ถนนหนทางลำบากมาก แต่ที่ไปทำกิจกรรมก็เพื่อให้นักศึกษาเมี่ยน ซึ่งมีทั้งที่มาจากหมู่บ้านและเติบโตขึ้นในเมือง ได้เรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่อยู่บนดอย โดยเฉพาะนักศึกษาเมี่ยนที่มีโอกาสเข้ามาศึกษาต่อในเมืองจะได้ไม่ลืมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตัวเอง พยายามตอกย้ำให้เป็นผู้ที่เสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่รุ่นน้อง โดยการสร้างแรงจูงใจให้ตั้งใจเรียนหนังสือต่อในระดับสูงขึ้น ซึ่งเป็นวิถีทางเดียวที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของตัวเอง ครอบครัวและสังคมให้ดีขึ้น ทั้งนี้ งบประมาณที่ใช้ในการจัดกิจกรรมนั้นส่วนใหญ่ได้รับจากการที่สมาชิกออกไปเดินขอรับบริจาคจากสถานที่ต่างๆ เช่น ถนนคนเดินทุกวันอาทิตย์และงานตามเทศกาลในที่ต่างๆ อีกส่วนหนึ่ง ได้รับบริจาคจากคนเมี่ยนและคนทั่วไป บางปีที่หาได้ไม่เพียงพอนั้นนักศึกษาในกลุ่มต้องสมทบเพิ่ม ซึ่งกิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยหัวใจที่อยากเห็นคนเมี่ยนรุ่นใหม่มีอนาคตที่ดีขึ้นและสังคมมีความน่าอยู่

ภายหลังจากเรียนจบ ผู้เขียนสองได้ทำงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยของผู้เขียนหนึ่ง ทำการศึกษาเรื่องเครือข่ายและการปรับตัวของกลุ่มชาวเมี่ยนที่ลงมาขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเมืองเชียงใหม่และอำเภอใกล้เคียง นอกจากนั้นแล้วยังมีโอกาสได้เดินทางตามญาติพี่น้องไปในบางจังหวัดทางภาคกลางและภาคอีสานที่พวกเขาไปเปิดธุรกิจขายน้ำเต้าหู้ จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2547 จึงได้ย้ายไปทำงานในบริษัทแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ภายในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ซึ่งได้พบเห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นราบกับคนชาวเขาที่เกิดขึ้นในนั้นด้วย

การปกปิดตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในเมือง

ก. กรณีนักเรียนนักศึกษาเมี่ยนและม้งในเมืองเชียงใหม่

การเป็นนักเรียนนักศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในสังคมไทยที่หลักสูตรการสอนในระบบโรงเรียนเน้นแต่ความสำคัญของวัฒนธรรมชาติ หรือวัฒนธรรมกระแสหลักที่ยึดเอาของส่วนกลางเป็นหลักนั้น ทำให้นักเรียนนักศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยค่อยๆ ซึมซับความรู้สึกมีปมด้อยของตนท่ามกลางสังคมใหญ่ กับได้รับความกดดันทางด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ความรู้สึกดังกล่าวนั้นแสดงออกผ่านคำพูดหรือพฤติกรรมบางอย่างของเขา ทั้งนี้ ผู้เขียนทั้งสองพยายามประมวลจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมาถ่ายทอดเอาไว้ดังกรณีศึกษาต่อไปนี้

กรณีที่หนึ่ง เก้ากับกุ้ง[2] เป็นเพื่อนนักเรียนหญิงม้งสองคนที่เรียนหนังสือมาด้วยกันตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาในเมืองเชียงใหม่ พ่อแม่ของเก้ามีแผงขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวที่ตลาดไนท์บาซาร์ โดยมักจะขึ้น-ลงระหว่างหมู่บ้านกับในเมืองเป็นประจำ เพราะต้องขายของทั้งสองที่ แต่เมื่อเก้าและน้องๆ โตขึ้น พ่อกับแม่ก็มาเช่าบ้านอยู่ในเมืองให้ลูกๆ ได้อาศัยเพื่อไปเรียนหนังสือ ส่วนกุ้งนั้นเป็นลูกสาวของครอบครัวม้งเหมือนกัน แต่พ่อกับแม่มาจากต่างจังหวัด เข้ามารับราชการและทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนที่ช่วยเหลือเด็กชาวเขาอยู่ในเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 แล้ว โดยทั้งกุ้งและน้องชายอีกสองคนมาเกิดและโตในเมือง ทั้งนี้ ปู่กับย่าและตากับยายของกุ้งยังคงอยู่ในหมู่บ้าน แต่ครอบครัวของกุ้งไม่ค่อยมีโอกาสกลับไปเยี่ยมบ่อยนัก ในชีวิตประจำวันนั้น แม้ว่าแวดล้อมไปด้วยเพื่อนและกลุ่มเยาวชนนักเรียนนักศึกษาม้ง และพ่อกับแม่ของกุ้งพยายามสอนภาษาม้งให้กุ้งกับน้องชาย แต่กุ้งก็ไม่สามารถพูดภาษาม้งได้ ที่มากไปกว่านั้นคือไม่พยายามเข้าร่วมกิจกรรมที่เพื่อนๆ และพี่ๆ นักเรียนนักศึกษาม้งจัดขึ้นในบริเวณที่พัก

ระหว่างที่เก้ากับกุ้งเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 6 ด้วยกัน คือกลางปี พ.ศ. 2542 นั้น มีประกาศของกรมการปกครองเกี่ยวกับการให้โควต้านักเรียนชาวเขาสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้ริเริ่มกันมาแล้ว 3 ปีก่อนหน้านั้น โดยแต่ละรุ่นจะรับประมาณ 20-25 คน ขึ้นอยู่กับคะแนนที่สามารถทำได้ในแต่ละปี เก้าได้ทราบข่าวดังกล่าวจึงชวนให้กุ้งไปสมัครสอบด้วยกัน แต่กุ้งปฏิเสธ ด้วยเหตุผลเพียงว่ากลัวคนอื่นจะรู้ว่าตัวเองเป็นชาวเขา ทั้งนี้ กุ้งก็ไม่ได้นำเอาเรื่องการสอบแข่งขันนี้ไปปรึกษาพ่อกับแม่ของตนด้วย จนกระทั่งเมื่อมีการประกาศผลสอบออกมา และเก้าก็เป็นหนึ่งในกลุ่มที่สอบติดด้วย เมื่อพ่อแม่ของกุ้งรู้เรื่องนี้เข้า จึงเรียกกุ้งมาตำหนิถึงความอับอายในการที่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นม้งหรือชาวเขา และการพลาดโอกาสในการศึกษาต่อในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม ในที่สุดกุ้งก็ได้เข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่ง ซึ่งมีเพื่อนนักศึกษาม้งและมีชมรมนักศึกษาม้งอยู่ในสถาบันนี้ด้วย แต่กุ้งไม่เคยแสดงตัวว่าเป็นม้งและไม่เข้าร่วม

---

[2] นามสมมุติ

กิจกรรมกับเพื่อนๆ ม้งเหล่านั้นเลย ในขณะที่เก้านั้นได้กลายเป็นหนึ่งในกลุ่มที่มีบทบาทในการจัดตั้งชมรมนักศึกษาม้งและชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในระหว่างที่เรียนอยู่

กรณีที่สอง เป็นประสบการณ์ตรงของผู้เขียนสอง ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่เป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยปี พ.ศ. 2546 นั้น ผู้เขียนสองได้หมายเลขโทรศัพท์มือถือของเหมย[3] ที่เป็นนักศึกษาเมี่ยน จากญาติของเหมยซึ่งเป็นข้าราชการอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยญาติคนนี้ต้องการให้ผู้เขียนสองชวนหลานของตน คือเหมย เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มนักศึกษาเมี่ยน ซึ่งมีด้วยกันประมาณ 20 คน การสนทนาเป็นภาษาไทยระหว่างผู้เขียนสองกับน้องเหมย เริ่มขึ้นเมื่อวันหนึ่งผู้เขียนสองได้ติดต่อเข้าไปที่มือถือของน้องเหมย

ผู้เขียนสอง : “สวัสดีครับ”

เหมย : “พี่เป็นใครค่ะ”

ผู้เขียนสอง : “พี่ได้เบอร์โทรศัพท์จากญาติของน้อง เขาแนะนำว่าน้องเรียนอยู่ที่คณะมนุษยศาสตร์ ญาติของน้องบอกว่าหากมีกิจกรรมก็ให้ลองชวนมาร่วมด้วย พี่จึงโทรมาทำความรู้จักกันไว้ก่อน ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีนักศึกษาเมี่ยนอยู่กลุ่มหนึ่งที่เขารวมตัวกัน น้องรู้จักเพื่อนนักศึกษาที่เป็นคนเมี่ยนบ้างไหม?”

เหมย : “อะไรนะ”

ผู้เขียนสอง : “คนเมี่ยน หรือคนเย้า ตอนนี้มีนักศึกษาเมี่ยนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยและสถาบันอื่นๆ รวมตัวกันทำกิจกรรมกัน ได้แก่ การไปออกจัดกิจกรรมในวันเด็ก พี่รู้ว่าน้องเป็นคนเมี่ยนด้วย จึงอยากชวนน้องมาร่วมกิจกรรม โดยจะติดต่อกลับไปใหม่เมื่อมีกิจกรรมนะ”

เหมย : “เดี๋ยวก่อนพี่ น้องขออย่างหนึ่งได้ไหม อย่าบอกเพื่อนของน้องนะว่าน้องเป็นคนเมี่ยน”

ผู้เขียนสอง : “ทำไมล่ะครับ”

เหมย : “ขอร้องเถอะค่ะ ไม่ต้องบอก น้องอาย”

แล้วน้องเหมยก็วางโทรศัพท์มือถือ ภายหลังจากการติดต่อครั้งนี้แล้ว ผู้เขียนสองได้ติดต่อกลับไปอีกสองครั้ง แต่น้องเขาพยายามปฏิเสธและไม่ได้มาร่วมกิจกรรมเลย ตอนหลังทราบว่าน้อง

---

[3] นามสมมุติ

คนนี้เข้ามาเรียนในเมืองตั้งแต่เด็ก พูดภาษาเมี่ยนได้อยู่บ้าง แต่เพราะความที่ไม่ได้อยู่ที่หมู่บ้านจึงไม่ค่อยรู้สึกผูกพันกับเพื่อนคนเมี่ยน

อีกกรณีหนึ่งเป็นนักศึกษาเมี่ยนรุ่นน้องที่อยู่ร่วมห้องพักในหอพักของมหาวิทยาลัย เมื่อปี 2546 น้องคนนี้พื้นเพเป็นคนเชียงราย เข้ามาเรียนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาขานิติศาสตร์ในปีนั้นเอง โดยได้รับโควต้าและทุนโครงการส่งเสริมนักเรียนชาวไทยภูเขาเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หมือนกัน ครั้งหนึ่ง ในระหว่างที่ผู้เขียนสองกับน้องสนทนากันถึงการรวมกลุ่มของนักศึกษาเมี่ยนและชาติพันธุ์อื่นๆ ในมหาวิทยาลัย น้องคนนี้บ่นถึงความลำบากใจให้ฟังว่า

> “ ทำไมรุ่นพี่ ชอบจัดกิจกรรมเรื่องโน้นเรื่องนี้ พี่ไม่รู้สึกอายบ้างหรือที่ต้องไปบอกว่าเราเป็นใคร ตอนที่ผมเข้าเรียนเมื่อกลางปีที่ผ่านมา ช่วงรับน้องคณะ มีนักศึกษาเดียวกันหลายสาขาวิชาอยู่รวมกันในห้อง รุ่นพี่ก็ไปประกาศหน้าห้องว่านักศึกษาคนใดที่เป็นชาวไทยภูเขาโดยขานชื่อทีละคน ให้ออกไปรวมตัวกันเนื่องจากจะมีการพูดคุยกันเรื่องทุนการศึกษา พอมาถึงชื่อของผม ผมไม่ยกมือและไม่กล้าออกไปเสมือนหนึ่งว่าคนที่อยู่รอบข้างเรากำลังจ้องมองดูเราอยู่
>
> นอกจากนี้ในชั่วโมงเรียน เพื่อนบางเผ่าชอบลุกขึ้นมาพูดด้วยความมั่นใจว่าที่มาเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยเพื่อจะให้ทันต่อคน จะได้กลับไปช่วยเหลือพี่น้องในเผ่าในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะด้านกฎหมาย ซึ่งผมสังเกตเห็นเพื่อนร่วมชั้นเรียน ส่วนใหญ่จะรู้สึกหมั่นไส้เพื่อนที่เป็นชาวเขาเป็นอย่างมาก ผมจึงไม่กล้าลุกขึ้นมาพูดอะไรบ่อยครั้งนัก”

ตอนหลังผู้เขียนสองถึงมาเรียนรู้ว่า นอกจากในบรรยากาศของมหาวิทยาลัยนี้แล้ว น้องนักศึกษาเมี่ยนคนนี้บอกว่าเขาเคยมีประสบการณ์ไม่ดีที่คนเมี่ยนหรือตยชาวเขาอื่นถูกกระทำมาโดยตลอด ไม่ว่าที่ไหนก็ตาม โดยเฉพาะสถานที่ราชการที่ชาวเขาไปติดต่อมักจะได้รับการบริการที่ไม่เป็นมิตร หรือถูกต่อว่า จึงทำให้เขาไม่กล้าบอกกับคนรอบข้างว่าเป็นใคร กลัวคนอื่นจะไม่ชอบและดูถูกดูแคลนได้ แม้กระทั่งเรื่องส่วนตัวคือการคบหาเป็นแฟนกับเพื่อนหญิงชาวพื้นราบซึ่งเป็นนักศึกษาต่างคณะ ก็มาปรึกษากับผู้เขียนสองว่าจะบอกความจริงว่าตัวเองเป็นคนเมี่ยนดีหรือไม่

มีชุมชนจินตนาการแห่งหนึ่งที่เป็นแหล่งสนทนาในหมู่นักเรียนนักศึกษาม้งเพื่อแสดงความคิดเห็นและตอบโต้กันคือในเว็ปไซด์ ซึ่งมีเว็ปบอร์ดที่เปิดเป็นกระทู้ให้เข้าไปสนทนากัน โดยหนึ่งในคำถามที่น่าสนใจของเว็ปไซด์ www.geocities/hmongthailand คือ “เพื่อนนักศึกษาทั้งหลายหากมีคนมาถามคุณว่าคุณเป็นคนม้งใช่ไหมคุณจะกล้าตอบไหมว่าคุณคือคนม้งอย่างภาคภูมิใจ?”

นักศึกษาม้งคนแรกที่เข้าไปแสดงความคิดเห็น บอกว่า

> “ก็เคยๆ ปิดบังตัวเองอยู่เหมือนกัน รู้สึกว่าตัวเองเป็นตัวประหลาดในสายตาคนอื่น ยิ่งปิดมากก็ยิ่งรู้สึกอึดอัดมาก จนบางทีเราไม่กล้าที่จะเข้ากลุ่มกับคนอื่น อาจจะเป็นเพราะเรายังไม่ได้สัมผัสกับโลกภายนอกมากพอ หรือเรายังไม่รู้จักตัวเองดีพอหรือเปล่า เราจึงรู้สึกว่าเรามีปมด้อย เรากลัวที่คนอื่นเขาจะรู้ว่าเราเป็นใคร แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นอย่างนั้นแล้ว เรารู้สึกภูมิใจในตัวเรามากกว่า บอกได้เลยว่าพวกเราเนี่ยก็ไม่ใช่ย่อยเหมือนกัน เราอยู่ในสภาพที่ออกจะด้อยกว่าคนอื่นในสังคม แต่เรากลับทำอะไรได้ดีเหมือนๆ กับคนอื่น บางทีก็ดีกว่าด้วยซ้ำ (ว่าเข้าไปนั่น) สบายใจนะใครถามมาเราตอบตรงไป ภูมิใจมาก”

ในขณะที่อีกคนหนึ่งแสดงความคิดเห็นอย่างมั่นใจว่า

> “มั่นใจเสมอและตอบได้อย่างภาคภูมิใจว่า ฉันคือม้ง คนอื่นอาจเจอประสบการณ์ที่ไม่ดีทำให้รู้สึกเกลียดความเป็นม้ง แต่ข้าพเจ้าไม่เคยกลัวที่จะบอกว่าตัวเองเป็นใคร เขาอาจจะมองว่าม้งไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ใช่ว่าทุกคนจะไม่ดีนี่ ชนชาติอื่นก็เหมือนกันล่ะนะมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ม้งเรามีสิ่งดีๆตั้งเยอะ เขาเจอเราครั้งแรกอาจมองเราในแง่ลบแต่คนเราพิสูจน์กันที่ใจ เราต้องทำให้เค้ารู้ว่าเราก็มีดีเหมือนกัน เช่นคนที่ยังเรียนก็เอาการเรียนให้เป็นเลิศเลย ส่วนตัวข้าพเจ้าเองมาเรียนก็เอาผ้ามาปักด้วยนะ เพื่อนเห็นก็สนใจกันใหญ่ เขาแปลกใจว่าเราทำกันได้อย่างไรปักด้วยมือทั้งหมดและเวลาปักไม่ต้องมานั่งดูแบบทีละแบบ เมื่อเพื่อนๆ สนใจข้าพเจ้าก็ได้โอกาสประกาศสรรพคุณม้ง เพื่อนๆส่วนมากสนใจมาก เขาแปลกใจในสิ่งที่เราทำซึ่งเขาทำไม่ได้ บางคนเห็นรูปเราแต่งชุดม้งแล้ว amazing จริงๆ (ไม่ได้โม้ หรืออวดตัวเองนะ แต่ม้งเรามีดีจริงๆ) เราต้องดึงส่วนดีออกมาให้เค้าเห็นแล้วเราจะไม่อายที่จะบอกว่าตัวเราเป็นม้ง”

ส่วนอีกคนหนึ่งแสดงความรู้สึกด้วยความลังเลใจว่า

> “ยังไม่เคยมีใครมาถาม แต่ถ้าถูกถามก็นึกไม่ออกเหมือนกันว่าจะตอบยังไงแต่ที่แน่ๆ ไม่โกหกแน่นอน คงไม่มีใครอยากปิดบังหรือโกหกหรอกมันอึดอัดไม่สบายใจ แต่ที่ไม่กล้าบอกไปเพราะกลัวมีปม

ด้อยถูกล้อ ปมด้อยที่ตนเองไม่ได้สร้างขึ้นนั้นมาจากไหน...มาจากบรรพบุรุษที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือเหตุอันใดไม่ทราบที่ทำให้ถูกขนานนามว่าแม้ว ซึ่งคำๆ นี้ความหมายก็คือชาวเขาบนที่สูงแต่งตัวมอซอ ไม่อาบน้ำ ทำไร่ทำสวน ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย ค้ายาเสพติด ข้าพเจ้าจึงไม่กล้าบอกว่าเป็นชาติพันธุ์เดียวกับเขาเหล่านั้นแต่ใช่ว่าข้าพเจ้ารังเกียจหรือไม่ยอมรับความจริงเพราะแท้จริงแล้วจะมีใครบ้างอยากทำเช่นนั้น เป็นเพราะความไม่รู้ เป็นเพราะความจำเป็น การศึกษาเป็นทางเดียวที่จะยกระดับของพวกเราให้สูงขึ้นข้าพเจ้ากำลังทำเช่นนั้นอยู่และไม่ยอมให้ปมด้อยใดมาฉุดรั้งให้ข้าพเจ้าต้องตกต่ำกว่าพวกเขาทั้งๆที่ข้าพเจ้ามีทุกอย่างเท่าเขาหรืออาจจะเหนือกว่าด้วยซ้ำ แต่ยังไงก็ยังมีบางอย่างค้างคาอึดอัดในใจ อยากจะบอกความจริง อยากให้ทุกคนยอมรับเพราะความจริงใช่ว่าเขาจะรังเกียจจะดูถูกซะเมื่อไหร่ แต่ในขณะที่กำลังจะบอกเพื่อนๆ ในช่วงเวลาเรียนหรือเล่นกันมักจะมีคำว่าแม้วเสมอจนข้าพเจ้าไม่รู้ว่าจะบอกดีหรือไม่ ถ้าบอกไปเพื่อนเขาจะรู้สึกยังไงกับคำพูดที่พูดไม่ดีกับพวกเราเอาไว้ เลยปล่อยเลยตามเลยดีกว่าไม่ต้องปิดบังและไม่ต้องป่าวประกาศบางครั้งก็อยากจะหนีหนีไปไกลๆ แต่การหนีไม่ใช่การแก้ปัญหา เท่าที่ได้อ่านของเพื่อนๆ มานี้รู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นเราของเราขึ้นตั้งเยอะ ขอบคุณทุกคนที่ทำให้ตาสว่างขึ้น ตลอด 6 ปีที่เรียนมัธยมไม่เคยปิดบังและรู้สึกมีปมด้อยเลยเพราะไม่เคยมีเพื่อนมาพูดดูถูกดูแคลนให้ฟัง แม้ในเวลาเรียนก็ไม่เคยมีคำว่า “แม้ว” ให้ได้ยิน แต่ตั้งแต่เปลี่ยนที่เรียนก็เริ่มชักไม่แน่ใจในความเป็นตัวของตัวเอง แต่ยังไงก็ยังระลึกไว้อยู่เสมอว่าเราคืออะไร พ่อแม่เราคืออะไรไว้ในสมองอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยลืม สักวันพวกเขาคงมองพวกเราดีขึ้น ถ้าไม่มีใครทำอะไรเสียๆ หายๆ เกิดขึ้นอีก อยากให้พวกเราเจริญๆ”

อย่างไรก็ตาม กรณีตัวอย่างที่คัดมาจากเว็ปไซด์ดังกล่าวข้างต้นนั้นอาจจะมีข้อจำกัดอยู่ที่ว่าข้อความที่เขียนกับพฤติกรรมที่ผู้เขียนแสดงจริงในสังคมนั้นไม่เหมือนกัน เพราะการเข้าไปแสดงความคิดเห็นโต้ตอบกันในเว็ปบอร์ดนั้นไม่จำเป็นต้องเห็นหน้าซึ่งกันและกัน ฉะนั้น การที่ได้เห็นพฤติกรรมการแสดงออกจริงนั้นจึงน่าจะเป็นตัวบ่งชี้ได้ดีกว่าถึงความพยายามในการปกปิดตัวเองของนักเรียนนักศึกษาที่มาจากชุมชนชาติพันธุ์ส่วนน้อย ซึ่งในความเป็นจริงนั้น จากการที่ผู้เขียน

ทั้งสองร่วมกับนักศึกษาชาติพันธุ์อื่นๆ ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้พยายามกระตุ้นให้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน หรือรวมหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากชุมชนบนที่สูงเข้าด้วยกัน ทำให้สามารถรวมกลุ่มนักศึกษาม้งได้ประมาณ 40 คน จากจำนวนทั้งหมดประมาณ 50 กว่าคน กลุ่มนักศึกษาเมี่ยนประมาณ 10 คน ซึ่งครอบคลุมเกือบจะทุกคนที่ได้เข้ามา และสมาชิกชมรมนักศึกษาชาติพันธุ์ที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2547 จำนวนประมาณ 60-70 คน โดยที่ยังมีอีกหลายคนที่รู้และเคยได้รับการชักชวนจากเพื่อนๆ แต่ก็พยายามปกปิดตัวเองและไม่เข้าร่วมแต่อย่างใด

ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา รุ่นพี่ของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จึงหาวิธีการสร้างความประทับใจให้กับน้องใหม่ที่เข้ามา โดยการไปประกบและต้อนรับตั้งแต่วันแรกที่เข้ามารายงานตัว แล้วแนะนำกลุ่มให้ พร้อมกับคอยอำนวยความสะดวกทุกอย่างให้น้องใหม่ จากนั้นเมื่อเปิดภาคการศึกษาจึงตามให้มาร่วมกิจกรรมของกลุ่มต่อ แทนที่จะใช้วิธีเขียนประกาศไปติดตามหอพัก การไปตามตัวที่หอพัก และการประกาศในที่ประชุมหรือห้องเรียนดังที่เคยทำมาก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าด้วยวิธีการใหม่นี้จะสามารถชวนคนเข้ามาร่วมกิจกรรมได้มากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ทั้งหมด เพราะเกือบจะทุกคนได้เปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็นไทยไปหมดแล้ว จึงแยกแยะความเป็นชาติพันธุ์ได้ยาก อีกประการหนึ่งคือ กลุ่มนักศึกษาชาติพันธุ์ที่เรียนทางสายวิทยาศาสตร์และการแพทย์นั้นมักไม่ให้ความสำคัญกับการเข้ากลุ่มบนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์แบบนี้มากนัก ดังที่ครั้งหนึ่งมีเพื่อนนักศึกษาชาวเมี่ยนของผู้เขียนสองที่เรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์แสดงอาการเยาะเย้ยในความพยายามรวมกลุ่มว่า “เห็นมั้ยล่ะ นัดมาพบกันก็มาเพียง 2–3 คนเท่านั้น บอกแล้วไงว่าทำไปก็ไม่มีประโยชน์หรอก เสียเวลาเปล่าให้คนอื่นหัวเราเยาะพวกเรา”

ข. ชาวเมี่ยนและม้งที่เข้ามาทำมาหากินสร้างฐานะในเมือง

> “ลูกค้าบางคนก็ถามเหมือนกันนะว่าเป็นคนมาจากที่ไหน โดยมากเราก็จะบอกเพียงชื่อจังหวัด แต่บางคนเขาดูออกว่าเราไม่ใช่คนพื้นราบก็จะถามอีกว่าเป็นคนเผ่าอะไร ก็จะบอกเขาไปว่าเป็นคนเชื้อสายจีน ไม่รู้สิ ไม่กล้าบอกตามความจริง กลัวเหมือนกันว่าเดี๋ยวเขาจะรังเกียจ ไม่ซื้อน้ำเต้าหู้ของเรากิน”

ข้อความข้างตนเป็นคำตอบและพฤติกรรมร่วมในการพยายามปกปิดอัตลักษณ์ตัวเองของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวเมี่ยนเกือบทั้งหมด ในจำนวน 36 รายที่ขายน้ำเต้าหู้กระจายกันอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ การที่พ่อค้าแม่ค้าน้ำเต้าหู้ชาวเมี่ยนจะเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับความเป็นชาติ

พันธุ์เมี่ยนของตัวเองให้ผู้อื่นทราบหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ หากถูกลูกค้าทั่วไปถามก็จะบอกว่าตัวเองเป็นคนเชื้อสายจีน แต่ถ้าหากเป็นลูกค้าหรือเพื่อนบ้านคนพื้นราบที่รู้จักกันมานานก็มักจะบอกความจริงว่าตัวเองเป็นคนเมี่ยน ทั้งนี้มีเพียงไม่กี่รายที่เปิดเผยตัวเองกับเขา ส่วนใหญ่แล้วมักจะปกปิดตัวเอง

จากการสังเกตของผู้เขียนสองนั้น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายน้ำเต้าหู้ชาวเมี่ยนที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ยังคงมีการใช้ภาษาเมี่ยนสื่อสารกันระหว่างพ่อ แม่และลูก ทั้งที่พักและที่ตลาดขายน้ำเต้าหู้ ดังนั้น เมื่อลูกค้าได้ยินก็มักจะเข้าใจว่าพวกเขาเป็นชาวม้ง เพราะในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงนั้นคนพื้นราบจะรู้จักคนม้งมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ทั้งนี้ แตกต่างจากคนเมี่ยนที่ขายน้ำเต้าหู้ในแถบจังหวัดภาคกลางที่ต้องปกปิดตัวเอง ห้ามพูดภาษาเมี่ยนต่อหน้าลูกค้า หรือหากจะพูดก็ต้องพูดเบาๆ ไม่ให้ลูกค้าได้ยิน เพราะหากลูกค้าได้ยินจะเข้าใจว่าเป็นพวกชาวพม่าหรือเขมรที่อพยพหนีเข้ามาในไทย โดยพ่อแม่ของผู้เขียนสองเคยไปขายน้ำเต้าหู้ทางภาคกลางแล้วมักถูกถามจากเจ้าหน้าที่ว่ามีบัตรประจำตัวประชาชนหรือไม่ ได้สัญชาติไทยหรือยัง จึงทำให้คนเมี่ยนที่อยู่ในภาคกลางต้องประสบกับความกดดันมากกว่า ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการรับรู้เรื่องราวและความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขาของคนภาคอื่นนั้นมีน้อยกว่าคนพื้นราบทางภาคเหนือจึงแยกชาวเขาออกจากกลุ่มต่างด้าวไม่ออก

วิธีการอีกอย่างหนึ่งในการปกปิดอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ส่วนน้อยหรือชาวเขาในสังคมไทยคือการเปลี่ยนชื่อและนามสกุล โดยเฉพาะนามสกุลนั้นกลุ่มเมี่ยนกับม้งใช้ระบบแซ่เหมือนคนจีน ฉะนั้น เมื่อทางเจ้าหน้าที่ทะเบียนของอำเภอทำทะเบียนบ้านให้ก็มักใส่คำว่า “แซ่” นำหน้าตระกูลอยู่เสมอ ทั้งนี้ ชื่อสกุลในเอกสารของทางราชการดังกล่าวกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งในการบ่งบอกถึงความไม่ใช่คนไทยของพวกเขา ซึ่งมักจะกลายเป็นต้นเหตุของปัญหาความยุ่งยาก ความมีอคติและการถูกเพ่งเล็งจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จนหลายคนจำเป็นต้องยอมเปลี่ยนนามสกุลเป็นไทยแทน ทั้งๆ ที่กังวลถึงการสูญเสียอัตลักษณ์ที่จะสืบสานตระกูลและความเป็นชาติพันธุ์ของตัวเอง แต่คนเหล่านี้ก็ต้องจำยอมเปลี่ยนเพื่อหนีปัญหาความรำคาญในการถูกปฏิบัติอย่างมีอคติจากเจ้าหน้าที่ กับต้องเลือกผลประโยชน์ที่จะเกิดกับธุรกิจเฉพาะหน้าของตัวเองมากกว่า

กรณีของผู้ประกอบธุรกิจผลิตเรซิ่นส่งออกต่างประเทศที่เป็นชายชาวเมี่ยนรายหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ พื้นเพเป็นคนจากจังหวัดน่าน ได้เข้ามาจับงานหลายอย่างในเมือง นับตั้งแต่ทำเครื่องประดับเงิน แล้วหันมาขายหยกและพลอยตามสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ แล้วจึงเปลี่ยนมาทำธุรกิจเรซิ่นโดยน้องเขยเป็นผู้แนะนำ ต่อมาน้องเขยเสียชีวิตลง ตัวเองจึงได้ควบกิจการภายหลังมาธุรกิจเจริญก้าวหน้าไปมาก แต่ก็มีวายเกิดปัญหาความลำบากใจที่ต้องใช้นามสกุลที่มี

คำว่า “แซ่” นำหน้าซึ่งต้องถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจกลั่นแกล้งให้เสียเวลา โดยเฉพาะเวลาเดินทางไปทำธุรกิจที่ต่างจังหวัดแล้วต้องผ่านด่านตรวจนั้นมักจะถูกตำรวจเรียกดูบัตรประชาชนและใบขับขี่ เมื่อพบว่าตัวเองใช้ “แซ่” นำหน้านามสกุล ก็มักจะถูกเรียกให้ลงรถเพื่อตรวจและถามอย่างถี่ถ้วน ทั้งๆ ที่รถคันอื่นไม่ถูกตรวจละเอียดเหมือนตน จนในที่สุดต้องยอมเปลี่ยนนามสกุลมาเป็นภาษาไทยที่ไม่มีคำว่า “แซ่” นำหน้า ซึ่งในตอนแรกทางบ้านและผู้อาวุโสของตระกูลก็คัดค้านว่าหากเปลี่ยนนามสกุลไปแล้วลูกหลานจะไม่รู้รากเง้าของตนเอง เกรงว่าอนาคตจะสืบหาญาติกันไม่ได้ แต่ด้วยเหตุผลความสะดวกในการประกอบธุรกิจจึงต้องตัดสินใจเปลี่ยน เท่าที่ผู้เขียนสองทราบมานั้น เรื่องเช่นนี้มิได้เกิดขึ้นกับคนเมี่ยนรายนี้เพียงรายเดียว แต่เกิดกับคนเมี่ยนที่เป็นผู้ประกอบกิจการเครื่องประดับเงินเช่นกัน ปัจจุบันหลายครอบครัวจึงจำต้องยอมเปลี่ยนมาใช้นามสกุลไทยกัน

เช่นเดียวกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวชาวม้งคนหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ที่เล่าประสบการณ์ที่ต้องทำให้ตัดสินใจเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็นไทยในที่สุด พ่อค้าชาวม้งคนนี้เริ่มต้นจับธุรกิจขายของให้นักท่องเที่ยวที่ตลาดไนท์บาซาร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ภายหลังจากนั้นเพียงสองปีก็ขยับขยายกิจการไปขายที่ตลาดนัดสวนจตุจักรในกรุงเทพฯ อีกที่หนึ่ง เมื่อมีฐานะดีขึ้น จึงได้ไปหาซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้านอยู่ในเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากเมื่อเจ้าหน้าที่สำนักงานที่ดินเห็นนามสกุลที่มีคำว่า “แซ่” ของตนแล้วไม่ยอมทำเรื่องโอนที่ดินให้ ทั้งๆ ที่ในทะเบียนบ้านระบุรายละเอียดที่อยู่และสัญชาติของตัวเองเอาไว้อย่างชัดเจนอยู่แล้ว โดยเจ้าหน้าที่สำนักงานที่ดินบอกว่าให้ไปเอาหนังสือรับรองการได้สัญชาติหรือเอกสารรับรองอย่างอื่นมาจากที่ว่าการอำเภอก่อน จึงจะสามารถทำให้ได้ แม้ว่าตัวเองจะพยายามอธิบายว่าพ่อแม่เป็นม้ง แต่เกิดในเมืองไทย และได้สัญชาติไทยพร้อมๆ กับคนไทยพื้นราบโดยทั่วไป จึงไม่รู้จะไปให้เจ้าหน้าที่อำเภอเอาต้นเรื่องมาจากที่ไหน แต่เจ้าหน้าที่ก็ไม่เชื่อ ในที่สุด จึงตัดสินใจเปลี่ยนนามสกุลเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความยุ่งยากดังกล่าว เพื่อปกปิดอัตลักษณ์ความ“ไม่เป็นคนไทย” ของตน

ความพยายามในการปกปิดอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขานั้นไม่เพียงแต่เพราะการได้รับการปฏิบัติอย่างมีอคติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น แต่กับภาคเอกชนหรือคนพื้นราบโดยทั่วไปก็มีลักษณะเดียวกัน โดยในระหว่างที่ผู้เขียนสองทำงานอยู่ในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งใกล้จังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ปลายปี 2547 ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคล ซึ่งบริษัทแห่งนั้นมีพนักงานทั้งสิ้นจำนวนสี่พันกว่าคน แต่พนักงานมีการลาออกและสมัครเข้ามาทำงานใหม่อยู่เป็นประจำ ผู้เขียนสองจึงมีโอกาสได้ทำหน้าที่สัมภาษณ์ผู้สมัครงานของบริษัทเป็นครั้งคราว ในกรณีที่ต้องสัมภาษณ์เป็นภาษาต่างประเทศหรือเมื่อมีพนักงานเข้าสัมภาษณ์เป็นจำนวนมาก ผู้สมัครงานบางคนพูดภาษาไทยไม่ค่อยชัด กรรมการที่เข้าร่วมสัมภาษณ์จะหันหน้ามาทางผู้เขียน

สอง ทำให้ตัวเองรู้สึกหนักใจมากกับการตัดสินในรายนั้นๆ ว่าจะให้ผ่านหรือไม่ โดยจะต้องถามผู้สมัครว่าเป็นชาวเขาหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อความสบายใจของทั้งสองฝ่าย

มีอยู่วันหนึ่ง หัวหน้าก็ถามว่า “เท่าที่เคยสัมภาษณ์พนักงานมานี้ เคยพบคนที่เป็นชาวเขาบ้างหรือไม่?” ผู้เขียนสองตอบว่า “เคยพบอยู่หนึ่งราย เป็นผู้สมัครตำแหน่งพนักงานในโรงงาน” หัวหน้าถามต่อว่า “แล้วคุณให้เขาผ่านหรือไม่?” “ครับ ผมก็ให้เขาผ่าน เพราะพิจารณาแล้วเขาก็มีคุณสมบัติที่จะทำงานในโรงงานได้” ผู้เขียนสองอธิบาย หัวหน้าให้ความเห็นว่า “อย่ารับพวกชาวเขาเข้ามาทำงานนะ น้องรู้ไหมว่าชาวเขาเคยเอายาเสพติดมาขายในโรงงาน” ผู้เขียนสองจึงถามกลับว่า “งั้นผมขอดูแฟ้มสอบสวนด้วยครับ” ปรากฏว่าหัวหน้าไม่สามารถเอาเอกสารมายืนยันตามที่กล่าวอ้างแต่อย่างใด

อคติทางชาติพันธุ์ที่มีการตีขลุมหรือเหมารวมเอาว่าถ้าเป็นชาวเขาแล้วจะต้องสงสัยว่าเป็นคนไม่ดีเอาไว้ก่อนนั้น เป็นความเข้าใจและการปฏิบัติที่ผิดพลาดอย่างใหญ่หลวง เพราะไม่ได้พิจารณาอย่างแยกแยะว่าในหมู่คนชาวเขานั้นก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดี เช่นเดียวกับในหมู่คนพื้นราบที่มีทั้งคนดีและไม่ดีอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม การกีดกันด้วยอคติทางชาติพันธุ์เช่นกรณีนี้นั้นกำลังจะถูกบังคับใช้โดยกฎหมายแรงงานในเรื่องของสิทธิมนุษยชนในไม่ช้านี้ ฉะนั้น หากผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในภาคธุรกิจเอกชน ยังไม่เปลี่ยนท่าทีหรือวิธีคิดใหม่แล้วจะต้องเผชิญกับการถูกฟ้องร้องอย่างแน่นอน สำหรับตัวผู้เขียนสองเองนั้นได้เขียนประวัติตามความเป็นจริงว่าตัวเองเป็นคนเมี่ยนตั้งแต่เริ่มยื่นใบสมัครให้หัวหน้างานและพนักงานในแผนกได้ทราบ โดยไม่กังวลใจว่าจะกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ไม่ได้งาน ด้วยได้คิดแล้วว่าหากทางบริษัทไม่รับเข้าทำงานเพราะความที่ผู้เขียนสองเป็นชาวเขา ตัวเองก็ไม่อยากจะทำงานในหน่วยงานที่มีเจ้าหน้าที่ที่มีอคติเช่นนั้น แต่ในระหว่างทำงานนั้นก็รู้ตัวว่าถูกหัวหน้างานที่เป็นผู้บริหารทดสอบความสามารถว่าทำได้หรือไม่หลายครั้ง ทั้งนี้ ตัวเองก็ได้เตรียมความพร้อมและพยายามทำให้ดีที่สุดอยู่เสมอ อย่างน้อยก็เป็นการพิสูจน์ให้หัวหน้าเห็นว่าคนชาวเขาก็มีความสามารถทำทุกอย่างได้เหมือนกัน

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นคนชายขอบของ “ชาวเขา”

ภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Stereotype) เป็นมายาคติเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มักจะถูกสร้างขึ้นโดยคนภายนอก ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกชนชาตินิยม (Racism) และการกีดกัน (Discrimination) เป็นการพยายามกำหนดมาตรฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการพิจารณาจากพฤติกรรมของคนเพียงบางคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ หรือบริบททางการเมืองและสังคม แล้วนำมาอนุมานว่าเป็นพฤติกรรมโดยรวม (Collective Characteristic) ของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในกระบวนการสร้างรัฐชาติแล้ว

มายาคติของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ถูกรัฐและสังคมกลุ่มใหญ่สร้างขึ้นนั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการผลักดันให้พวกเขาเป็นคนชายขอบในที่สุด

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กระบวนการหนึ่งของความพยายามในการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชาติ (National Identity) ของรัฐไทยนั้น ได้กระทำโดยการขีดเส้นแบ่งความเป็น “พวกเขา” และ “พวกเรา” ทั้งโดยวิธีการตอกย้ำประวัติศาสตร์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับประเทศที่เคยเป็นคู่อริ และโดยวิธีการกีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยภายในประเทศที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมหลักให้กลายเป็นคนชายขอบ ในกรณีหลังนี้ หลายกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยในประเทศได้กลายเป็น “ผู้ร้าย” ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาความมั่นคงของชาติ ซึ่งในแง่มุมมองหนึ่งนั้นเป็นการสร้างความชอบธรรมในการที่รัฐจะใช้กำลังอำนาจเข้าไปจัดการ กับเป็นการสร้างภาพให้นโยบายและการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐนั้นกลายเป็นการช่วยเหลือผู้ร้ายให้กลายเป็นคนดีในที่สุด (อรรถจักร 2542) ประการสำคัญคือ การสร้างวาทกรรม (Discourse) ของความเป็นอื่นให้ซึมซับสู่คนในสังคมไทยนั้นถูกกระทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดยผ่านสื่อประเภทเอกสารราชการ ตำราเรียน คำพูดของเจ้าหน้าที่และนักการเมือง บทสนทนาในชีวิตประจำวัน นวนิยาย ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น สื่อเหล่านี้จึงมีอิทธิพลสูงมากในการซึมซับ หล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดและชี้นำปฏิกิริยาของคนส่วนใหญ่ในสังคม ตลอดจนการสร้างอุดมการณ์ของคนในประเทศและกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยรัฐ (กฤษดาวรรณ 2543)

กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของความเป็น “ชาวเขา” และความเป็นคนชายขอบของประเทศนั้นเริ่มขึ้นเมื่อรัฐบาลไทยและองค์กรระหว่างประเทศได้ร่วมมือกันทำการสำรวจสภาพการปลูกฝิ่นของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย กับการส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าไปปฏิบัติการทางจิตวิทยาในหมู่บ้านบนพื้นที่สูง ทั้งนี้ โดยการผลักดันของประเทศตะวันตกที่ต้องการผลักดันให้ไทยกลายเป็นหนึ่งในพื้นที่หลักของการต่อสู้ในยุคสมัยสงครามเย็นกับการแก้ไขปัญหาการระบาดของยาเสพติดจากประเทศไทยและเพื่อนบ้านที่เข้าไปในประเทศเหล่านั้น โดยภายหลังจากที่ได้ทำการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมแล้ว คณะสำรวจได้สรุปเป็นรายงาน นำเสนอว่าปัญหาที่เกิดจากชาวเขานั้นมีสี่อย่างด้วยกัน คือปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการปลูกฝิ่น ปัญหาความมั่นคงชายแดนและปัญหาความยากจนกับความไม่รู้ (กรมประชาสงเคราะห์ 2509) จากข้อสรุปดังกล่าวจึงนำมาสู่การกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในระยะต่อมา โดยมีหน่วยงานหลักที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของชาวเขาโดยเฉพาะ เช่น กองสงเคราะห์ชาวเขา สถาบันวิจัยชาวเขา คณะกรรมการชาวเขาแห่งชาติ กองทัพภาคที่สาม ฯลฯ จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ทำการปรับโครงสร้างระบบราชการครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2545 หน่วยงานฝ่ายพลเรือนที่รับผิดชอบเรื่องชาวเขาดังกล่าวจึงถูกยุบไป

อย่างไรก็ตาม ประเด็นหลักของบทความชิ้นนี้อยู่ที่ว่าการที่คนภายนอกกำหนดว่าปัญหาทั้งสี่อย่างดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำของชาวเขา ทำให้ผู้คนในสังคมรับรู้และเชื่อตามนั้น โดยไม่ได้ทราบที่มาหรือเบื้องหลังของข้อกล่าวหาหรือภาพลักษณ์ดังกล่าว เป็นต้นว่าปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยอันเป็นการทำลายป่านั้นเมื่อเทียบกับการสัมปทานและทำธุรกิจตัดไม้ขายของนายทุนแล้วเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก นอกจากนั้นแล้วตราบาปที่สร้างให้ชาวเขานั้นเป็นการเบี่ยงเบนความสนใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้คนในสังคมจากนายทุนมาสู่พวกเขาแต่ฝ่ายเดียว ส่วนข้อกล่าวหาการปลูกฝิ่นนั้นก็ปิดกันการรับรู้ของผู้คนในสังคมเกี่ยวกับเบื้องหลังความเป็นมาของฝิ่นในสังคมไทยและสังคมโลกในยุคล่าอาณานิคมที่ผ่านมา หรือแม้กระทั่งปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ที่กลุ่มชาวเขาเป็นเพียงเครื่องมือในกระบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านทางการเมืองของประเทศไทยของภูมิภาคและของคู่การเมืองตรงข้ามฝ่ายประชาธิปไตยที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียตและจีนในยุคนั้น เป็นต้น

อคติของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยบนพื้นที่สูงหรือกลุ่มชาวเขาในระยะที่ผ่านมาจึงเป็นผลที่เกิดขึ้นจากตราบาป (Stereotypes) ที่รัฐบาลไทยและนานาชาติกำหนดขึ้นนี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะต่อมาเมื่อมีปฏิบัติการในระดับพื้นที่เพื่อกดดันและแก้ไขปัญหาหรือข้อกล่าวหาดังกล่าว ยิ่งทำให้ผู้คนในสังคมซึมซับและเกิดอคติกับกลุ่มคนบนที่สูงมากขึ้น กระบวนการสร้างและผลิตซ้ำภาพลักษณ์หรืออัตลักษณ์ความเป็นคนชายขอบแก่คนบนที่สูงยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะต่อมา เป็นต้นว่าแฝงอยู่ในรูปแบบของตำราเรียนที่ว่าด้วยปัญหาสังคมไทยและการตัดไม้ทำลายป่าที่เกิดจากการกระทำของชาวเขา ข่าวสารที่เสนอผ่านทางหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งในรูปแบบของความบันเทิง เช่น เพลง นวนิยาย ละครทีวีและภาพยนตร์ เป็นต้น[4]

ในทางตรงกันข้าม ผู้คนจากกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงเอง ซึ่งด้อยด้วยอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอยู่แล้ว เมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นราบที่มีปฏิกิริยาที่แฝงเอาไว้ด้วยความดูถูก กับต้องเผชิญกับการปฏิบัติที่มีอคติของเจ้าหน้าที่รัฐบางคน ยิ่งทำให้พวกเขาขาดความมั่นใจในตัวเอง ด้วยวัฒนธรรมของความเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน แทนที่จะตอบโต้หรือเอาชนะเพื่อลบตราบาปที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านั้น[5] ผู้คนบนที่สูงโดยส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีการปกปิดอัต

---

[4] ตัวอย่างเช่น นวนิยายและภาพยนตร์เรื่องใต้ฟ้าสีคราม ภาพยนตร์เรื่องคนภูเขาและเสือภูเขา ละครทีวีเรื่องแก้วกลางดง เพลงสาวเชียงใหม่และมิดะ ฯลฯ

[5] ผู้เขียนหนึ่งมีโอกาสสนทนาประเด็นนี้กับเพื่อนชาวม้งที่ไปตั้งรกรากอยู่ในสหรัฐอเมริกา ว่าทำไมชาวม้งในอเมริกาจึงเลือกใช้วิธีการตอบโต้และสามารถลบตราบาปจนทำให้ผู้คนในสังคมตะวันตกยอมรับพวกเขามากกว่าแต่ในเอเชียนั้นกลับตรงกันข้าม เพื่อนเปรียบเทียบให้เห็นว่า ประการแรก สังคมตะวันตกนั้นให้เกียรติกับคนทุกคน ไม่ว่าเราจะเป็นคนกลุ่มน้อยหรือด้อยอำนาจเพียงใดก็ตาม เมื่ออยู่ในวงสนทนาแล้วจะไม่ถูกปล่อยปละละ

ลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเอง เพื่อพยายามที่จะกลมกลืนไปกับคนพื้นราบซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ในสังคมให้ได้ในที่สุด

บทสรุป

พฤติกรรมที่กลุ่มนักศึกษาและพ่อค้าแม่ค้าชาวเมี่ยนและม้งในเมืองเชียงใหม่พยายามปกปิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเองท่ามกลางสังคมในเมืองนั้นเป็นผลจากตราบาปที่พวกเขาถูกสร้างขึ้นโดยคนภายนอกว่าเป็นตัวการสำคัญในการก่อปัญหาการทำลายป่า การปลูกฝิ่น ความมั่นคงของชาติและความล้าหลังทางด้านการพัฒนา ตราบาปดังกล่าวได้กลายมาเป็นนโยบายและปฏิบัติการของรัฐบาลไทยและองค์กรระหว่างประเทศในการเข้าไปดำเนินงานกับกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขาตลอดระยะเวลาเกือบกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา แม้ว่านโยบายและปฏิบัติการในระยะที่ผ่านมาจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากในการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนบนที่สูง แต่ในทางตรงกันข้าม การติดป้ายหรือตราบาปดังกล่าวให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้นั้นย่อมหลีกไม่พ้นการมีนัยยะของการแบ่งความเป็น “เขา” และเป็น “เรา” ในสังคมไทย

อคติทางชาติพันธุ์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบางคนและผู้คนในสังคมพื้นราบมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงนั้นได้รับอิทธิพลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากตราบาปหรือภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการแสดงออกของเพื่อนบ้านชาวพื้นราบที่แฝงไว้ซึ่งความดูถูกว่าชาวเขาเป็นพวกที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่า หรือปฏิบัติการและปฏิกิริยาของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มักเลือกปฏิบัติโดยการสงสัยเอาไว้ก่อนว่าถ้าเป็นชาวเขาแล้วจะต้องเป็นคนไม่ดี เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มคนบนที่สูงประสบกับอุปสรรคและค่อยๆ เรียนรู้เกี่ยวกับความรู้สึกที่คนอื่นมีต่อพวกเขา ทั้งนี้ บางคนก็เลือกที่จะตอบโต้ด้วยการชี้แจงให้เข้าใจหรือพิสูจน์ให้คนที่ดูถูกตัวเองนั้นเห็นว่าตัวเองก็ไม่ได้ด้อยไปกว่าเขา แต่ในหลายกรณีของกลุ่มนักเรียนนักศึกษากับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าเมี่ยนและม้งที่เลือกมานำเสนอในบทความนี้นั้นเป็นกรณีของคนที่พยายามปกปิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเอง เพื่อตัดปัญหาที่จะเกิดตามมากับตัวเอง โดยเฉพาะความกดดันจากเพื่อนรอบด้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งการคำนึงถึงผลประโยชน์เฉพาะหน้าในการประกอบธุรกิจเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวของตนเองเป็นหลัก

เลยให้กลายเป็นคนที่โดดเดี่ยว ประการต่อมา สังคมตะวันตกเป็นสังคมที่สนใจและให้ความสำคัญกับสิ่งที่แปลกๆ ใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของคนกลุ่มเล็กๆ เพียงใดก็ตาม เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย ธรรมเนียมปฏิบัติของคนกลุ่มน้อย ที่บางคนคิดว่าเป็นสิ่งต่ำช้า นั้นล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมตะวันตกให้ความสนใจไถ่ถาม ชื่นชมและอยากเรียนรู้ ซึ่งต่างจากสังคมไทยและเอเชียโดยทั่วไปที่เมื่อได้ยินหรือพบเห็นสิ่งที่คนกลุ่มน้อยประพฤติปฏิบัติแล้วมักจะตั้งอคติเอาไว้ก่อนแล้วว่าเป็นสิ่งต่ำช้า ไม่น่าสนใจ จึงเป็นการปิดกันการรับรู้เรื่องราวและโอกาสในการแสดงออกของผู้ที่ด้อยกว่าไปโดยปริยาย

สังคมไทยเป็นสังคมที่หลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและศาสนา หากดูในระดับผิวเผินแล้วเหมือนจะไม่มีปัญหาเรื่องอคติและความขัดแย้งทางชาติพันธุ์เกิดขึ้น เพราะไม่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อมวลชนหรือเป็นประเด็นของการถกเถียงกันในสังคมมากนัก ด้วยเหตุผลว่านโยบายการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ของรัฐไทยนั้นประสบผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวงในการทำให้ทุกคนกลายเป็นคนไทย กับการที่ไม่มีเวทีให้ผู้ที่ถูกกระทำเหล่านั้นมาบอกเล่าเรื่องราวของตัวเองให้คนอื่นได้รับรู้ จึงทำให้เสียงของคนส่วนน้อยที่ถูกกระทำด้วยอคติทางชาติพันธุ์นั้นขาดหายไป แต่หากทำการศึกษาลงในระดับลึกแล้วจะพบว่าอคติทางชาติพันธุ์และความลำเอียงที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยนั้นยังคงมีอยู่อีกมากมาย ฉะนั้น การศึกษาวิจัยและเปิดเวทีให้กับผู้คนที่ด้อยซึ่งอำนาจและได้รับการปฏิบัติอย่างมีอคติในสังคมไทยจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายและควรจะได้รับการสนับสนุนต่อไป ทั้งนี้ เพื่อนำมาสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทย และประการสำคัญคือ การสร้างดุลยภาพและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นคนของผู้คนในสังคมโดยรวม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมประชาสงเคราะห์. 2509 *รายงานการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย*. กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. 2543 "ความเป็น 'พวกเรา' และ 'พวกเขา' ในสังคมไทย: การรายงานข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์ไทย" *วารสารมหาวิทยาลัยธรรศาสตร์*, 19-20(3): 11-48

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2515 *ชนกลุ่มน้อยในไทยกับความมั่นคงของชาติ* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา

คณะรัฐมนตรี. 2507 "คำปราศรัย รายงานแด่ประชาชนในการตรวจราชการทางภาคเหนือ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๔"*ประมวลสุนทรพจน์ของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๒–๒๕๐๔* คณะรัฐมนตรี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

คณะสำรวจสหประชาชาติ. 2510 *รายงานการสำรวจความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมในอาณาบริเวณที่ปลูกฝิ่นของประเทศไทย*. คณะสำรวจสหประชาชาติ

จันทนา ฟองทะเล. 2539 *จากดอยยาวถึงภูผาจิ* กรุงเทพฯ: บริษัท วี ปริ้นท์ จำกัด

ประภาส จารุเสถียร, พลเอก. 2509 *ชาวเขาในประเทศไทย*. กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. 2541 "กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับปัญหายาเสพติด" ใน *สังคมศาสตร์* (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) 11(1):136-165

ประสิทธิ์ ลีปรีชา ขวัญชีวัน บัวแดง และปนัดดา บุณยสาระนัย. 2546 *วิถีชีวิตชาติพันธุ์ในเมืองเชียงใหม่*: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประสิทธิ์ ลีปรีชา ยรรยง ตระการธำรง และวิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์. 2547 *เมี่ยน : หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง* เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2541 "วาทกรรมว่าด้วย 'ชาวเขา,'" ใน *สังคมศาสตร์* (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) 11(1):92-135.

พงษ์ศักดิ์ เตชธมโม, พระอาจารย์. 2535 บันทึกการสนทนากับพระอาจารย์พงษ์ศักดิ์ เตชธมโม เรื่อง ชาวเขากับปัญหาการทำลายป่าต้นน้ำภาคเหนือ เชียงใหม่: กลุ่มพิทักษ์สิทธิมาตุภูมิ

รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์, พลตรี. 2524 การใช้ชาวไทยภูเขาและชนกลุ่มน้อยปฏิบัติการทางทหารในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย วิทยานิพนธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

----------. 2529 คำกล่าวของแม่ทัพภาคที่ ๓ พลโท รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ เรื่อง การประชุมเชิงสัมมนาเกี่ยวกับการป้องกันปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าของชาวเขา เมื่อ ๑๕ ก.ค. ๒๙ ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

วนัช พฤกษะศรี. 2532 สภาพปัญหาชาวเขาหลัก และปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าของชาวเขาในภาคเหนือ กับแนวทางแก้ไข เอกสารสถาบันวิจัยชาวเขา

สำนักงานศูนย์อำนวยการประสานงานแก้ไขปัญหาชาวเขาและกำจัดการปลูกพืชเสพติด กองทัพภาคที่ ๓. 2536 *แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2535-2539* สำนักงานศูนย์อำนวยการประสานงานแก้ไขปัญหาชาวเขาและกำจัดการปลูกพืชเสพติด กองทัพภาคที่ ๓

สีฟ้า (ศรีฟ้า มหาวรรณ, ม.ล.). ม.ป.ป. *ใต้ฟ้าสีคราม* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา

สุวรรณ รื่นยศ. 2510 คำปราศรัย เรื่อง การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในประเทศไทย โดยนายสุวรรณ รื่นยศ อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ ในการประชุมทางวิชาการ ณ ศูนย์วิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ 29 สิงหาคม 2510

หนังสือพิมพ์นครเชียงราย. 2544 “ม้งเตรียมแยกดินแดนใหม่ ‘เป้า’ ภาคเหนือ ฝัน 20 ปีปกครองตนเอง” ปีที่ 12 ฉบับที่ 13 วันที่ 21-30 เมษายน 2544 น. 1

อรัญญา ศิริผล. 2543 ยุทธการปิดประตูตีม้งที่น่าน WWW.bkknews.com/weekend/

----------. 2544 ฝิ่นกับคนม้ง : พลวัตรความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2542 “จากคนนอกสู่คนชายขอบ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, 20.12 (ตุลาคม)

อเนก นาคะบุตร. 2536 อดีต ปัจจุบัน อนาคต: ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนที่สูง เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาวิชาการ พ.ศ. 2536 เรื่อง สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร

<u>ภาษาอังกฤษ</u>

Chupinit Kesmanee. 1989 “The Poisoning Effect of a Lovers Triangle: Highlanders, Opium and Extension Crops, a Policy Overdue for Review,” *in Hill Tribes Today*. John McKinnon and Bernard Vienne, eds. White Lotus-Orstom. Pp. 61-102.

Cooper, Robert G. 1984 *Resource Scarcity and the Hmong Response*. Singapore: Singapore University Press.

Geddes, William R. 1970 “Opium and the Miao: A Study in Ecological Adjustment,” *Oceania*, XLI(I):1-11.

----------. 1976 *Migrants of the Mountains*. Oxford: Clarendon Press.

Gua, Bo. 1975 "Opium, Bombs and Trees: The Future of the H'mong Tribesman in Northern Thailand," *Journal of Contemporary Asia* 5(1):70-81.

Kunstadter, Peter. 1979 "Ethnic Group, Category, and Identity: Karen in Northern Thailand," in *Ethnic Adaptation and Identity*. Charles F. Keyes, ed. PP.119-156.

McCoy, Alfred W. 1972 *The Politics of Heroin*. Lawrence Hill Books.

Pinkaew Laungaramsri. 2000 Redefining Nature: Karen Ecological Knowledge and the Challenge to the Modern Conservation Paradigm. Ph.D. Dissertation, University of Washington.

Renard, Ronald D. 1994 "The Monk, the Hmong, the Forest, the Cabbage, Fire and Water: Incongruities in Northern Thailand Opium Replacement," *Law & Society* Review 28(3):657-664.

----------. 2001 *Opium Reduction in Thailand 1970-2000*. Chiang Mai: Silkworm Books.

Tapp, Nicholas. 1986 *The Hmong of Thailand: Opium People of the Golden Triangle*. London: Anti-Slavery Society.

----------. 1989 *Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand*. Singapore: Oxford University Press.

นโยบายชนกลุ่มน้อยของเวียดนาม

วัชรี ศรีคำ*

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีพื้นที่ 329,240.61 ตารางกิโลเมตร[1] มีประชากร 78,773,873 คน (ปี ค.ศ. 2000) [2] แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 64 จังหวัด โดยมีฮานอยเป็นเมืองหลวง และศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ และนครโฮจิมินห์เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคใต้

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเวียดนาม มีลักษณะทอดยาวจากเหนือจรดใต้ ประมาณ 1,650 กิโลเมตร มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลยาวถึง 3,260 กิโลเมตร[3] พื้นที่ภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง พื้นที่ภาคกลางเป็นทิวเขาทอดยาวจากภาคเหนือบริเวณรอยต่อของเวียดนามและลาวมาจรดพรมแดนกัมพูชาตอนใต้ ขนานไปกับที่ราบชายฝั่งทะเลจีนใต้ ส่วนพื้นที่ภาคใต้เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ลักษณะทางกายภาพของประเทศ มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าต่างๆในเวียดนามไม่น้อย

เวียดนาม: เอกภาพในความหลากหลาย

เวียดนามประกอบด้วยชนเผ่าที่รัฐบาลให้การรับรองจำนวนทั้งสิ้น 54 ชนเผ่า ตามคำสั่งของพรรค ลงวันที่ 2 มีนาคม 1979 ซึ่งการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้แบ่งตามเกณฑ์ทางด้านภาษา วัฒนธรรมและเครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งความสำนึกในความเป็นชนเผ่า ทั้งนี้ก็เพื่อจุดประสงค์ในการอำนวยความสะดวก ในการสำรวจสำมะโนประชากรของเวียดนามครั้งแรกภายหลังการรวมประเทศ ในปี ค.ศ. 1975

ชนเผ่าที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ชนเผ่ากิญห์ หรือเหวียด ซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ 87 ของจำนวนประชากร 80 กว่าล้านคน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 13 เป็นชนกลุ่มน้อยอีก 53 เผ่า ที่มีชนเผ่าไต่ ถายหรือไท เหมื่อง ฮวา หรือจีน เขมร หนุ่ง ม้ง เย้า ซาราย แอแด และบานา ตามลำดับ (Dang, 2000) ชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่สูงและเทือกเขาในภาค

---

* * อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

[1] Nha Xuat Ban Ban Do

[2] http://education.yahoo.com/reference/factbook/vm/popula.html

[3] http://www.vietnamtourism.com/e_pages/vietnam/introduction/general/vig.frm.htm

เหนือและภาคกลางของประเทศ ส่วนชนเผ่าเหวียดจะอาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลและที่ราบลุ่ม เช่น ที่ราบลุ่มสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดงทางภาคเหนือและแม่น้ำโขงทางภาคใต้

ชนเผ่าต่าง ๆ ของเวียดนาม

(เรียงตามจำนวนประชากรจากมากไปน้อย)

1. เหวียด/กิญห์(Viet/Kinh)	19. รา-กลาย (Ra-glai)	37. ฝู่ หลา (Phu La)
2. ไต่ (Tay)	20. ม-นง (Mnong)	38. ลาหู่ (La Hu)
3. ถาย (Thai)	21. โถ่ (Tho)	39. ขาง (Khang)
4. เหมื่อง (Muong)	22. สเตียง (Xtieng)	40. ลือ (Lu)
5. ฮวา (Hoa)	23. เคอ มุ (Kho-mu)	41. ป่า แถ่น (Pa Then)
6. เคอ-แม (Kho-me)	24. บรูเวินเกี่ยว(Bru-Van Kieu)	42. โล โล (Lo Lo)
7. หนุ่ง (Nung)	25. ไส (Giay)	43. จุ๊ด (Chut)
8. เฮอ มง (Hmong)	26. เกอ-ตู (Co-tu)	44. หม่าง (Mang)
9. ซาว (Dao)	27. แส เตรียง (Gie Trieng)	45. เกอลาว (Co Lao)
10. ซาราย (Gia-rai)	28. ตาโอย (Ta-oi)	46. โบ่ อี (Bo- Y)
11. เอเด (E-de)	29. มะ (Ma)	47. ลาฮา (La Ha)
12. บานา (Ba-na)	30. กอ (Co)	48. กิ่ง (Cong)
13. สาน ไจ (San Chay)	31. เจอ-รอ (Cho-ro)	49. หงาย (Ngai)
14. จาม (Cham)	32. ห่า หญี่ (Ha Nhi)	50. ซี ลา (Si La)
15. เซอ-ดัง (Xo-dang)	33. ซิญห์-มุน (Xinh-mun)	51. ปู แป๋ว (Pu Peo)
16. สาน สิ่ว (San Diu)	34. จูรู (Chu-ru)	52. เบรอว (Brau)
17. เฮอเร (Hre)	35. หล่าว (Lao)	53. เรอ-มัม (Ro-mam)
18. เกอ-ฮอ (Co-ho)	36. ลาจี๋ (La Chi)	54. เออ-ดู (O-du)

ที่มา: ปรับปรุงจาก Dang Nghiem Van 2000: 2 และ http://www.undp.org.vn/projects /vie96010/cemma/vie96010/ethnic1.htm

ตั้งแต่เริ่มต้นก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในปี ค.ศ. 1930 จนกระทั่งมาเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามในปัจจุบันนั้น พรรคคอมมิวนิสต์

ได้ให้ความสำคัญแก่ชนกลุ่มน้อยมาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มแรกที่มีขบวนการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม หรือชื่อในขณะนั้นคือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีน นโยบายชนกลุ่มน้อยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีนมีจุดประสงค์ที่ชัดเจนที่จะแสวงหาความร่วมมือจากชนกลุ่มน้อยในสงครามเพื่ออิสรภาพ และเอกภาพ

ชนกลุ่มน้อยของเวียดนามมีอยู่ประมาณหนึ่งในแปดของจำนวนประชากรทั้งหมด ถึงแม้จะมีจำนวนน้อย แต่ผู้กำหนดนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ก็ให้ความสำคัญค่อนข้างมาก เนื่องจากโดยส่วนใหญ่แล้วชนกลุ่มน้อยจะอาศัยอยู่ตามบริเวณชายแดน ดังนั้นบทบาทของคนเหล่านี้ในด้านการรักษาความปลอดภัยตามแนวชายแดน และการกำหนดขอบเขตของเส้นแบ่งระหว่างเวียดนามและประเทศเพื่อนบ้าน จึงเป็นสิ่งที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามตระหนักอยู่เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในช่วงที่ต่อสู้เพื่ออิสรภาพของเวียดนาม ความร่วมมือจากชนกลุ่มน้อยจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งที่ประชุมใหญ่ของพรรคในปี 1935 ได้ยืนยันว่า พรรครับรองสิทธิของชนกลุ่มน้อยให้มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์

ทั้งนี้การศึกษาเกี่ยวกับนโยบายชนกลุ่มน้อยของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม รวมทั้งโครงการต่างๆที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยนั้น มีข้อที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมคือควรจะพิจารณานโยบายโดยคำนึงถึงบริบททางสังคมของเวียดนามที่มีลักษณะเฉพาะของรัฐสังคมนิยมแบบรวมศูนย์ (Centralized socialist state) มาประกอบด้วย เพื่อที่จะทำให้ เข้าใจถึงความแนวคิดและความแตกต่างในการกำหนดนโยบาย

สิทธิของชนกลุ่มน้อยในรัฐธรรมนูญ

ชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มในเวียดนามได้รับการรับรองสิทธิในการถือสัญชาติเวียดนาม และมีสิทธิในการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มตน แม้ว่าจะต้องปรับเปลี่ยนหรือยกเลิกประเพณี พิธีกรรมบางอย่างให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและพรรค เอกสารหลายฉบับก่อนปี 1946 ได้กล่าวถึงความสำคัญของชนกลุ่มน้อย และสิทธิในการกำหนดอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มอยู่บ้าง แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเวียดนาม ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี 1946 กล่าวไว้ว่า

> “ประเทศเวียดนามเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยที่มีเอกภาพ อำนาจทั้งหลายในประเทศเป็นของประชาชนชาวเวียดนาม โดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ เพศ ความร่ำรวย ชนชั้นทางสังคม หรือศาสนา” (Constitution of the Socialist Republic of Vietnam, 1995)

นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยังรับประกันว่า ชนกลุ่มน้อยจะได้รับความช่วยเหลือในทุกด้าน เพื่อที่จะให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาในปี 1959 สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามประกาศตัวว่าเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ (Multinational State) สิทธิของชนกลุ่มน้อยได้รับการยอมรับและปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนว่า ชนกลุ่มน้อยมีสิทธิในการ "อนุรักษ์และปรับปรุงขนบประเพณีและความเป็นอยู่ของตนเอง สามารถใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนของตนเองได้ และสามารถพัฒนาวัฒนธรรมของชนเผ่าตนเองได้" (อ้างแล้ว) ทั้งนี้ยังรวมไปถึงสิทธิในการถือสัญชาติเวียดนาม สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและสมัครเป็นสมาชิกสภาแห่งชาติ

รัฐธรรมนูญฉบับที่สามของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ในปี 1980 และ ฉบับที่สี่ในปี 1992 มาตราที่ 5 มีเนื้อความตรงกันว่า "สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเป็นประเทศเอกราชที่คนทุกเชื้อชาติอยู่ร่วมกันในแผ่นดินเวียดนาม มีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกัน……และห้ามกระทำการทุกอย่างที่เป็นการดูหมิ่น และแบ่งแยกเชื้อชาติ (ชนเผ่า)" ในรัฐธรรมนูญฉบับ ปี 1992 ยังเพิ่มเติมข้อความที่คล้ายกับที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับปี 1959 ว่า "ทุกเชื้อชาติมีสิทธิที่จะใช้ภาษาและระบบการเขียนของตนเอง อนุรักษ์เอกลักษณ์และส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ ที่ดีงาม รัฐมีนโยบายที่จะพัฒนาอย่างรอบด้านและยกระดับสภาพความเป็นอยู่ทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุของชนกลุ่มน้อยอย่างเป็นขั้นตอน" (อ้างแล้ว)

แม้จะส่งเสริมให้ชนกลุ่มน้อยรักษาเอกลักษณ์ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีของตน แต่ในการอนุรักษ์ดังกล่าวก็ยังอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล ตามมาตราที่ 30 ที่ว่า

> "รัฐบาลและสังคมจะปกป้องและพัฒนาวัฒนธรรมพื้นฐานของเวียดนาม.....
> รัฐบาลจะเป็นผู้จัดการงานทางวัฒนธรรม ห้ามเผยแพร่แนวคิดและวัฒนธรรมที่ต่อต้านสังคมและชั่วร้าย ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและประเพณีที่ล้าสมัยควรยกเลิก" (อ้างแล้ว)

นโยบายชนกลุ่มน้อยของเวียดนาม ระหว่าง ค.ศ. 1954-1976

ประชากรเขตพื้นที่สูงในภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าถาย ถ่อ และม้ง หลังจากที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้สงครามที่เดียนเบียนฟู ในปี 1954 รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามเห็นว่าเป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่างคนในพื้นที่ราบกับคนบนพื้นที่สูงในการขับไล่เจ้าอาณานิคม ดังนั้นรัฐบาลจึงกำหนดให้มีเขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยขึ้น บนพื้นฐานแนวคิดของเลนินที่

ว่าชนกลุ่มที่ล้าหลังอาจพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมนิยมแบบก้าวหน้าได้โดยไม่ต้องผ่านขั้นการพัฒนาทางทุนนิยม การจัดตั้งเขตปกครองตนเองนี้ รัฐบาลเห็นว่าเป็น “การกระทำที่ช่วยให้คนในพื้นที่สูงมีการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกับคนในพื้นที่ราบและทั่วประเทศ ให้ชนกลุ่มน้อยเท่าเทียมกับคนเหวียด ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตใจปฏิวัติและพัฒนาศักยภาพของเขาไปพร้อมๆ กับการเข้าไปสู่ระบอบสังคมนิยม” (Mai Quang 1973: 154)

นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีนโยบายปฏิรูปที่ดิน ในรูปแบบของการทำนารวม โครงการย้ายถิ่นฐาน หรือ โครงการหักร้างถางพง ที่อพยพคนเหวียดจากพื้นราบไปอยู่บนพื้นที่สูง โครงการที่กำหนดให้ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยและเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง ไม่โยกย้าย หรือทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งหลายโครงการยังคงมีการดำเนินการต่อหลังจากการรวมประเทศ

เขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อย (Autonomous Zone, 1955-1976)

เขตปกครองตนเองนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับชนกลุ่มน้อยในเวียดนาม ในช่วงที่เวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้จัดตั้งเขตปกครองตนเองของชนเผ่าเหมื่องขึ้น ในเมือง ฮวาบิ่ญห์ และหลังจากนั้นไม่นานก็ได้ยกเลิกไปในปี 1950 (Rambo, 1995) ก่อนหน้านั้นในปี 1948 ก็ได้มีการจัดตั้งสมาพันธ์ถายหรือไท (Thai Federation) ขึ้น โดยรวมเอาสามจังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ ลายเจิว เซินลา และฟองโถ่ เข้าด้วยกัน วิธีการเช่นนี้ทำให้ฝรั่งเศสได้รับความร่วมมือจากชนเผ่าไท แต่ก็เป็นเหตุให้ชนเผ่าอื่น เช่น ม้ง ไม่พอใจและหันไปให้ความร่วมมือกับเวียดมินห์ในการต่อต้านฝรั่งเศส ทำให้ในระหว่างที่ปกครองเวียดนามนั้น ฝรั่งเศสต้องเผชิญกับการลุกฮือขึ้นต่อต้านจากชนกลุ่มน้อย อย่างน้อย 6 ครั้ง (Schliesinger, volume 1, 1998) ซึ่งส่วนใหญ่จะเนื่องมาจากการบังคับใช้แรงงานโดยไม่มีค่าตอบแทน การเก็บภาษีในอัตราที่สูงมาก และการที่ฝรั่งเศสผูกขาดในการค้าเกลือและฝิ่น

หลังจากที่เวียดนามเหนือได้รับอิสรภาพจากฝรั่งเศส ในเดือนพฤษภาคม 1954 คณะรัฐมนตรีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามได้ตัดสินใจที่จะให้มีการก่อตั้งเขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยขึ้น ตามมติที่ 230-SL ลงวันที่ 29 เมษายน 1955 (Eastern World, 1955) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะโน้มนำให้ชนกลุ่มน้อยเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสังคมเวียดนามให้เป็นเอกภาพ และแสดงให้เห็นว่าพรรคเห็นคุณค่าของชนกลุ่มน้อยโดยรวมทั้งหมด ไม่ได้แบ่งแยกให้ชนเผ่าใดเผ่าหนึ่งมีอำนาจในการจัดการเหนือชนเผ่าอื่น ไม่ได้เป็นการ “แบ่งแยกและปกครอง” อย่างฝรั่งเศส หากแต่แนวคิดหลักอยู่ที่ความเท่าเทียมกันทางสังคม

ถึงแม้ว่าพื้นฐาน แนวคิดในการจัดตั้งเขตปกครองตนเองของพรรคคอมมิวนิสต์จะแตกต่างจากฝรั่งเศส แต่ทั้งสองฝ่ายก็ใช้ยุทธวิธีเดียวกัน เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากชนกลุ่มน้อย ซึ่งในทางกลับกัน ก็อาจจะพิจารณาได้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์ให้ความสำคัญกับชนกลุ่มน้อยมากกว่าชนกลุ่มใหญ่ คือชนเผ่าเหวียด ก็จะทำให้ประเด็นเรื่องความเท่าเทียมกันทางสังคมเป็นประเด็นที่จะนำมาโต้แย้งได้ เพลลีเห็นว่า การจัดตั้งเขตปกครองตนเองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามนั้น ก็เพื่อจะดึงเอาชนเผ่าถายหรือไทเข้ามาอยู่ฝ่ายตน เนื่องจากชนเผ่าถายให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสในช่วงที่เป็นอาณานิคม (Pelley, 1998)

การกำหนดเขตการปกครองตนเองนั้นจะกระทำในบริเวณที่มีชนกลุ่มน้อยอยู่รวมกันเป็นชุมชนอย่างหนาแน่น เขตปกครองตนเองถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเวียดนามที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ โฮจิมินห์กล่าวถึงเขตปกครองตนเองว่า “เป็นสมาชิกในครอบครัวขยายของเวียดนาม เป็นการรวมเอากลุ่มย่อยๆของชนกลุ่มน้อยมารวมให้เป็นเอกภาพ เขตปกครองตนเองจะอยู่ภายใต้การให้การศึกษาและกำกับดูแลโดยพรรคและรัฐบาล เพื่อที่จะช่วยเหลือพี่น้องชนกลุ่มน้อยของเรา” (Bo Tu Lenh, 1994) และ “เมื่อเขตปกครองตนเองมีอิสรภาพแล้ว ภูมิภาคนั้นๆจะต้องเร่งแข่งขันเพื่อความก้าวหน้า ทำให้เขตปกครองต่างๆมีความเข้มแข็งและร่ำรวย ซึ่งจะส่งผลต่ออำนาจของประเทศด้วย” (Eastern World , 1955)

เขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อย มีจำนวนทั้งหมด 3 เขต คือ เขตปกครองตนเองไท – แม้วหรือเขตปกครองตนเองตะวันตกเฉียงเหนือ เขตปกครองตนเองเวียดนามเหนือ และเขตปกครองตนเองหล่าว ห่า เอียน

เขตปกครองไท – แม้ว จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 1955 รวมพื้นที่ในสามจังหวัดของภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือ คือ เซินลา ลายเจิว และเหงียโหละ (Eastern World 1955, Viet, 1968, Rambo, 1995) โดยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าม้งและถายหรือไท ส่วนเขตปกครองตนเองเวียดนามเหนือ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 1956 ครอบคลุมพื้นที่หกจังหวัดของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย หลั่งเซิน กาวบั่ง ห่าซาง เตวียนกวาง บั๊คกั่น และถายเหงวียน ชนเผ่าไต่และหนุ่ง เป็นชนเผ่าที่มีประชากรมากที่สุดในจำนวนสิบสี่เผ่าที่อยู่ร่วมกัน (Viet 1968, Moise, 1983) เขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยทั้งสองแห่งบริหารกิจการของตนเองมาได้ประมาณยี่สิบปีจึงถูกยุบเลิกไปในปี ๑๙๗๖ หลังจากการรวมเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้เข้าด้วยกัน

เขตปกครองตนเองแห่งที่สามคือเขตปกครองตนเองหล่าว ห่า เอียน ที่จัดตั้งขึ้นในปี ๑๙๕๗ รวมเอา หล่าวกาย ห่าซางและเอียนบ๋าย เข้าด้วยกัน แต่ก็ดำเนินการได้เพียงสองปีก็ถูกยุบเลิกไป เนื่องจากมีปัญหาในการบริหารจัดการ (Schliesinger volume 1, 1998, Evans 1995)

เขตปกครองตนเองนั้นจะอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของรัฐบาลกลาง การแบ่งเขตแบบจังหวัด อำเภอ ที่เคยมีถูกยุบเลิกไป และแทนที่ด้วย อำเภอ (Chau) และ คอมมูน (Commune) กรรมการบริหารระดับจังหวัดถูกแทนที่ด้วยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งมาจากการเลือกตั้งจาก
ที่ประชุมสภาชนกลุ่มน้อย และคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากสภาประชาชนอีกจำนวนหนึ่ง เขตปกครองตนเองสามารถออกกฎหมายของตนเองได้ แต่ต้องไม่ขัดกับกฎหมายของประเทศและต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลกลางก่อน และยังมีสิทธิในการจัดการทางด้านงบประมาณของตน แต่ต้องมอบเงินส่วนหนึ่งเข้าสมทบงบประมาณแผ่นดิน นอกจากการบริหารกิจการภายในเขตปกครองตนเองแล้ว คณะกรรมการยังมีหน้าที่จัดตั้งกองกำลังทหาร กองกำลังของพรรคประชาชนและกองกำลังรักษาความปลอดภัยเพื่อปกป้องเขตของตน พัฒนากองกำลังของนักรบท้องถิ่น และดูแลรักษาเขตชายแดนของประเทศ รวมทั้งมีหน้าที่ในการโน้มน้าวและเสริมสร้างความเชื่อมั่นของชาวบ้านต่อท่านโฮจิมินห์ พรรคแรงงาน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (Eastern World 1955)

จะเห็นได้ว่า การจัดตั้งเขตปกครองตนเองนั้นจะมีขึ้นเฉพาะภาคเหนือในช่วงก่อนการรวมประเทศเท่านั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ในควบคุมของพรรคคอมมิวนิสต์ ส่วนในที่ราบสูงภาคกลางซึ่งมีกลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ FULRO (le Front unifié pour la Libération des Races opprimées หรือ the United Struggle Front for the Oppressed Races) เคลื่อนไหวอยู่ (McAlister 1967: 838) แม้ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวจะอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่พรรคก็ไม่สามารถจัดตั้งเขตปกครองตนเองให้ได้ เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นช่องทางให้เกิดการแบ่งแยกดินแดน แยกตัวเป็นอิสระได้ กลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ FULRO ก็ยังเคลื่อนไหวอยู่ในปัจจุบัน[4]

การจัดตั้งเขตปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามนั้น เป็นความพยายามอย่างมากของพรรคในอันที่จะผสมผสานชนกลุ่มน้อยเข้ามาในภาพใหญ่ของสังคมเวียดนาม โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยในเขตภูเขาหรือพื้นที่สูงที่โดยประเพณีแล้ว “ไม่ชอบคนเหวียด” (Fall 1967: 112) นโยบายนี้ในทางหนึ่งแม้จะเป็นการให้สิทธิในการปกครองตนเองแก่ชนกลุ่มน้อยแต่อีกทางหนึ่งก็เป็นความพยายามที่จะกลืนกลายชนกลุ่มน้อยให้เป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม

---

[4] หากสนใจหารายละเอียดเพิ่มเติมที่ http://www.hrw.org/reports/2002/vietnam/viet0402-03.htm, http://www.usvtc.org/Montagnards.htm, http://www.unpo.org/member.php?arg=40, http://vietnamnews.vnagency.com.vn/2004-04/30/Stories/08.htm และ http://www.montagnard-foundation.org/history1.htm

การปฏิรูปที่ดิน

รัฐสภาของเวียดนามมีมติเห็นชอบนโยบายปฏิรูปที่ดิน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 1953 และได้ทดลองใช้ในพื้นที่หกตำบล (Xa) ของจังหวัดถายเหงวียน ในระหว่างเดือนธันวาคม 1953 ถึงเดือนมีนาคม 1954 (_Moise 1983: 190) โดยการจัดสรรที่ดินให้ชาวนาและนำวิธีการทำสหกรณ์นารวมเข้ามาใช้ ต่อมาได้ขยายพื้นที่การทำนารวมไปในที่ราบลุ่ม และพื้นที่บางส่วนของเขตปกครองตนเองเวียดนามเหนือโดยเฉพาะในจังหวัดถายเหงวียน ซึ่งเป็นจังหวัดแรกที่เข้าสู่กระบวนการปฏิรูปที่ดินในยุคแรกอย่างเต็มตัว แต่กว่าที่วิธีการทำสหกรณ์นารวมจะนำมาใช้ที่เขตปกครองตนเองตะวันตกเฉียงเหนือก็ล่วงเข้ามาในปี 1956 หลังจากนั้นนโยบายนี้ก็ได้ขยายผลไปจนกระทั่งในช่วงก่อนปี 1970 ก็ดำเนินการได้ทั่วทั้งเขตภาคเหนือของเวียดนาม

นโยบายปฏิรูปที่ดินดังกล่าวถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของที่ดินแต่รัฐเป็นผู้จัดการ โดยผ่านสหกรณ์นารวมหรือรัฐวิสาหกิจ ยกเว้นที่ดินในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยและที่ปลูกผักสวนครัว (Corlin 1998: 4) การนำเอาวิธีการทำสหกรณ์นารวมไปใช้ในพื้นที่สูงจะแตกต่างกับการใช้กับคนในพื้นที่ราบ คือใช้วิธีการชวนเชื่อ ชักจูงโน้มน้าว และให้ความรู้ ไม่เป็นการกำหนดบังคับ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเรียนรู้ข้อผิดพลาดที่ได้จากการนำนโยบายไปใช้กับคนในพื้นราบมาก่อน ซึ่งนำไปสู่การรณรงค์แก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดจากการปฏิบัติ ในเดือนเมษายน 1956 หลังจากการประชุมของคณะกรรมการกลางการปฏิรูปที่ดินในเดือนมกราคม 1956 (Moise 1983: 203-4)

ในราวต้นปี 1960 คณะกรรมการหทารเขตสองรายงานความก้าวหน้าว่าประชาการในเขตปกครองตนเองตะวันตกเฉียงเหนือจำนวนร้อยละ 55.3 เข้าร่วมทำสหกรณ์นารวม แต่สองปีต่อมาในปี 1962 สหกรณ์จำนวนถึง 800 แห่งไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้ ต้องยุบเลิก (B0 Tu Lenh 1994: 92-93) หลังจากนั้นก็มีความพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไข ทำให้อีกสามปีต่อมาจำนวนสหกรณ์ นารวมก็ได้เพิ่มขึ้นเป็นเจ็ดพันแห่ง และจำนวนประชากรที่เข้าร่วมการทำนารวมได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 70.4 ของจำนวนประชากรในเขตปกครองทั้งหมด (อ้างแล้ว: 97)

โครงการย้ายถิ่นฐาน

โครงการย้ายถิ่นฐานหรือ โครงการหักร้างถางพง ที่อพยพคนเหวียดจากพื้นราบไปอยู่บนพื้นที่สูง โดยเฉพาะในเขตพื้นที่สูงภาคกลางซึ่งเป็นเป้าหมายหลัก บางส่วนของพื้นที่สูงภาคเหนือและภาคตะวันตกเฉียงเหนือในช่วงก่อนปี 1960 ทั้งนี้เพื่อที่รัฐจะทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างชนกลุ่มน้อยและคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่อีวานส์ (Evans 1995: 253) เห็นว่าวัตถุประสงค์หลักของโครงการนี้คือ การกระจายคนเหวียดจากบริเวณเมืองและชุมชนที่ผู้คนหนาแน่น

ไปอยู่ในเขตพื้นที่สูงที่มีผู้คนอยู่น้อยและการรักษาเขตชายแดนด้วยคนเหวียดแทนที่จะเป็นชนกลุ่มน้อย เนื่องจากจำนวนความหนาแน่นของประชากรบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงอาจมีจำนวนถึง 1,200 คนต่อ
ตารางกิโลเมตร แต่ในเขตพื้นที่สูงมีเพียงราว 50 คน ต่อตารางกิโลเมตร โดยเฉพาะในเขตที่ราบสูงภาคกลางที่ในขณะนั้นมีจำนวนความหนาแน่นของประชากรต่ำที่สุด

ผลของโครงการดังกล่าวทำให้จากเดิมที่ไม่มีคนเหวียดอยู่ในเขตปกครองตนเองตะวันตกเฉียงเหนือเลย กลับมีคนเหวียดเข้าไปอยู่ถึงสามหมื่นคนในช่วงปลายปี 1960 และเพิ่มขึ้นเป็นเก้าหมื่นในเวลาสามปีต่อมา คนเหวียดที่เข้าไปอยู่ ส่วนใหญ่มาจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแดง (B0 Tu Lenh 1994: 94-96) ในช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษ 1960 คนเหวียดจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแดง จำนวนเกือบล้านคนได้อพยพไปอยู่บริเวณพื้นที่สูงของประเทศ (Jamieson : 1996) การอพยพผู้คนจำนวนมากเช่นนี้ ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากการรวมประเทศในปี 1975 ภายใต้โครงการ
เขตเศรษฐกิจใหม่

โครงการที่กำหนดให้ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยและเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง

โครงการนี้จัดทำขึ้นเพื่อยุติการทำไร่เลื่อนลอยและการเผา-ถางของชนกลุ่มน้อย ซึ่งรัฐบาลเชื่อว่าเป็นสาเหตุของการทำลายป่า อย่างที่รองประธานคณะกรรมการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูงในขณะนั้น กล่าวไว้ว่า

> “.....ด้วยขวานเล็กๆ อุปกรณ์ตัดไม้ ปีแล้วปีเล่า ตัดและเผา-ถางป่าเพื่อการเพาะปลูก ในที่สุดก็เปลี่ยนพื้นที่สีเขียวในแผนที่เป็นผืนป่าที่ถูกทำลาย ดินพังทลาย แม่น้ำลำธารก็แห้งเหือด และผู้คนเป็นพันๆ คนต้องอพยพจากจังหวัดภาคเหนือไปอยู่ที่ที่ราบสูงในภาคกลางเพียงเพื่อทำมาหากิน”
> (Cu 1992: 2)

ในระยะแรกของโครงการ รัฐบาลพยายามอำนวยความสะดวกให้ชนกลุ่มน้อย โดยการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้แก่ชุมชนที่อยู่อาศัยและเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง ทำถนน สร้างโรงเรียน ระบบชลประทานและสาธารณสุขหมู่บ้าน จัดหาพื้นที่เพาะปลูกให้ รัฐสร้างบ้านให้ จ่ายค่าอพยพโยกย้าย และในระยะแรกรัฐจ่ายเงินให้เป็นค่าใช้จ่ายของแต่ละครอบครัวให้อยู่เป็นหลักแหล่ง แต่ก็ยังมีชนกลุ่มน้อยส่วนหนึ่งที่ถึงแม้จะมีที่เพาะปลูก หรือที่นาเป็นหลักแหล่ง มีที่ทำ

สวนครัว หรือมีไร่กาแฟแล้วก็ยังคงทำไร่เลื่อนลอยปลูกข้าวโพด ข้าวไร่อยู่ เหตุผลหนึ่งก็เพื่อเป็นทางเลือกของครอบครัวที่จะทำให้มีรายได้เพิ่ม นอกจากนี้ การทำไร่เลื่อนลอยยังเป็นวิธีการทำการเกษตรที่ให้ผลตอบแทนต่อแรงงานที่ลงทุนไป ได้ดีที่สุด เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ดินและสภาพพื้นที่และภูมิอากาศในเขตพื้นที่สูงนั้นไม่ค่อยเหมาะแก่การเพาะปลูก ไม่ว่ารัฐจะช่วยเหลืออย่างไรก็ไม่อาจทำให้ดีขึ้นได้ และที่ดินที่ได้รับการจัดสรรมาส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่มีคุณภาพต่ำ

นโยบายชนกลุ่มน้อยของเวียดนาม หลังการรวมประเทศจนถึงปัจจุบัน

ในอดีต ชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนที่สูง มักจะอาศัยอยู่ในพื้นที่กันดาร ยากที่จะเข้าถึง จึงเหมือนกับเป็นเขตปกครองตนเองโดยปริยาย จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ามาและใช้แรงงานชนกลุ่มน้อยอย่าง

ไม่เป็นธรรม มิชชันนารีเข้ามาเปลี่ยนความเชื่อของชนกลุ่มน้อยจากการเชื่อผี นับถือบรรพบุรุษมานับถือศาสนาคริสต์ ในระหว่างสงครามต่อต้านฝรั่งเศสและอเมริกา มีผู้ประมาณว่า ชนกลุ่มน้อยจำนวนราว ร้อยละ 20 เสียชีวิตในสงครามดังกล่าว โดยเฉพาะในเขตปลอดทหารและที่ราบสูงภาคกลาง หลังจากรวมประเทศแล้วกลุ่มที่ถูกจับตามองเป็นพิเศษ คือชนกลุ่มน้อยที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งผู้นำหลายคนถูกส่งไปยังค่ายการเมือง (Re-education camp) ในขณะนั้น รัฐมีนโยบายที่จะทำให้ชนกลุ่มน้อย “เป็นเวียดนาม” (Vietnamisation) โดยการให้เรียนเป็นภาษาเวียดนาม ห้ามการปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมบางอย่าง และอพยพคนในหมู่บ้านเล็กๆ ไปอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่

ในช่วงหลังจากปี 1990 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าว โดยการตั้งหน่วยงานคณะกรรมการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง (Committee for Ethnic Minorities and Mountainous Areas, CEMMA) ขึ้นในปี 1993 ซึ่งพัฒนามาจากกองกิจการชนกลุ่มน้อย สังกัดกระทรวงมหาดไทย ที่ตั้งขึ้นมาในปี 1946 ต่อมาในปี 1955 ได้เปลี่ยนเป็นแผนกกิจการชนกลุ่มน้อย สังกัดกระทรวงมหาดไทยภายใต้การดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี และในปี 1959 ได้ยกระดับเป็นคณะกรรมการกิจการชนกลุ่มน้อย มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ปัจจุบัน คือคณะกรรมการของรัฐฝ่ายกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง (State Committee for Ethnic Minority and Mountainous Area Affairs, SCEMMAA) ซึ่งมีหน้าที่ดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมประเด็นที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง เพื่อทำโครงร่างและพัฒนานโยบายที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง

2. ร่วมกับกระทรวง หน่วยงานและองค์กรมหาชนในการพัฒนานโยบายเฉพาะด้านและนโยบายพิเศษที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง

3. ควบคุม บริหารและตรวจสอบการนำนำนโยบายที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูงไปปฏิบัติในระดับกระทรวงและหน่วยงาน

4. ดำเนินการในโครงการและโปรแกรมพิเศษในประเด็นของชนกลุ่มน้อยและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมในพื้นที่สูงตามที่รัฐบาลมอบหมาย

5. ดำเนินการด้านวิเทศสัมพันธ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยตามที่กฎหมายกำหนด

6. เป็นเจ้าภาพและผู้ประสานงานกับหน่วยงานของพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐ องค์การเอกชน

ในการชวนเชื่อเกี่ยวกับแนวทาง นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวกับกิจการชนกลุ่มน้อย

7. กำกับดูแลโครงการนำร่องและโครงการต่างๆ ของรัฐ ที่ดำเนินการในพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง

8. ต้อนรับและเยี่ยมเยียนชนกลุ่มน้อย เข้าใจความต้องการและปัญหาของเขา เป็นเจ้าภาพหรือประสานงานกับกระทรวงต่างๆ คณะกรรมการ ทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่นในการแก้ปัญหาของชนกลุ่มน้อย

9. เป็นฝ่ายจัดการองค์กรและเจ้าหน้าที่ของคณะกรรมการกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูงตามระเบียบที่กำหนด

หน่วยงานในส่วนกลางของ SCEMMAA ประกอบด้วย กรมการจัดการทั่วไป กรมนโยบายกิจการชนกลุ่มน้อย กรมนโยบายกิจการพื้นที่สูง กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กรมหน่วยงานและบุคลากร กรมการจัดการทางกฎหมาย ฝ่ายตรวจสอบ สำนักบริหารงาน และสำนักกิจการชนกลุ่มน้อยในภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานทางด้านวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย สถาบันวิจัยนโยบายกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง ฝ่ายวารสารกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง ศูนย์ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชนกลุ่มน้อย และศูนย์ข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ SCEMMAA ยังสามารถมีวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจการชนกลุ่มน้อยได้

สำหรับหน่วยงานในระดับท้องถิ่น จังหวัดที่มีชนกลุ่มน้อยมากกว่าหนึ่งแสนคนจะมีการจัดตั้งแผนกกิจการชนกลุ่มน้อย ส่วนจังหวัดที่มีชนกลุ่มน้อยมากกว่าห้าหมื่นแต่ไม่เกินหนึ่งแสนคนจะมีแผนกกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง สำหรับจังหวัดที่มีชนกลุ่มน้อยต่ำกว่าห้าหมื่นคนจะมีแผนกกิจการชนกลุ่มน้อยหรือแผนกกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูงที่อยู่ภายใต้คณะกรรมการประชาชนระดับจังหวัด ถ้าหากว่าในชุมชนหรืออำเภอที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยก็

จะมีเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบกิจการชนกลุ่มน้อยหรือกิจการชนกลุ่มน้อยและพื้นที่สูง ที่อยู่ภายใต้คณะกรรมการประชาชนในชุมชนหรืออำเภอนั้นๆ[5]

โครงการทำการเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง อพยพและเขตเศรษฐกิจใหม่

หนังสือพิมพ์เวียดนามนิวส์ กล่าวถึงผลของนโยบายที่รัฐกำหนดให้ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยและเพาะปลูกเป็นหลักแหล่งว่า

> "รัฐบาลพยายามกระตุ้นให้ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยและเพาะปลูกให้เป็นหลักแหล่งมากว่ายี่สิบห้าปี จุดประสงค์ของนโยบายนี้ก็เพื่อที่จะกำจัดวิธีการเกษตรแบบทำไร่แบบเผา- ถาง ชนกลุ่มน้อยราวสามล้านหนึ่งแสนคนจากเกือบสองพันหมู่บ้านถูกขอร้องให้อยู่อาศัยและเพาะปลูกให้เป็นหลักแหล่ง แต่มีเพียงหกแสนหกหมื่นคนเท่านั้นที่ยอมทำตาม ยังเหลืออีกเกือบสองล้านห้าแสนคนที่ยังใช้ชีวิตชาวเขาเร่ร่อนอยู่ สาเหตุเนื่องจากโครงการนี้มีงบลงทุนในแต่ละปีต่ำและยากที่จะปรับแก้วัฒนธรรมการทำไร่แบบเผา-ถางของชนกลุ่มน้อย"
> (Vietnam News Agency : 1998a: 3)

ดังนั้น รัฐจึงพยายามที่จะผสมผสานโครงการหลายโครงการรวมกัน และเรียกใหม่เป็นโครงการทำการเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง อพยพและเขตเศรษฐกิจใหม่ เพื่อแก้ปัญหาให้เป็นระบบ แต่ปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยก็ยังมีอยู่ ชนกลุ่มน้อยที่ย้ายไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ตามที่ทางการจัดให้หลายครอบครัวที่กลับไปทำไร่เลื่อยลอยในพื้นที่เดิมที่เคยอยู่ เนื่องจากที่อยู่ใหม่ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เพียงพอ ดังนั้นถึงแม้ชนกลุ่มน้อยจะมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง แต่พื้นที่เพาะปลูกยังคงหมุนเวียนไป ไม่เป็นหลักแหล่ง เจมีสันเห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเพราะความล้าหลังของชนกลุ่มน้อย แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง

> "ยังเป็นเรื่องธรรมดาที่มักจะยืนยันว่าปัญหาที่แท้จริงเกิดจากความล้าหลังของคนบนพื้นที่สูง ยังไม่เป็นที่เข้าใจอย่างแท้จริงว่าชนกลุ่มน้อยทำไร่เลื่อนลอยเพราะเขาต้องทำ และระบบการเกษตรนี้

[5] http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/info/2.htm

> ยังมีความยั่งยืนอยู่จนกระทั่งพวกเขาสูญเสียที่ดินให้กับคนพื้นราบที่อพยพมา รัฐวิสาหกิจ และการตัดไม้ที่(ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องแม้ว่าขณะนี้จะผิดกฎหมาย)ไม่สามารถควบคุมได้" (Jamieson 1996 : 19)

การอพยพในช่วงหลังการรวมประเทศนั้น แม้ว่าการอพยพคนจากที่ราบลุ่มไปอยู่ในพื้นที่สูงตามโครงการนี้จะไม่มีจำนวนมากเหมือนช่วงก่อนการรวมประเทศ แต่รัฐก็ประมาณไว้ว่า "พื้นที่รกร้างว่างเปล่าในบริเวณที่ราบสูงภาคกลาง ยังคงสามารถรองรับผู้อพยพจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงและเขตภูเขาทางภาคเหนือที่มีประชากรหนาแน่นได้ ถึงจำนวนสองล้านคน" (Vietnam News Agency 1997: 2) และ ในระยะสิบปีข้างหน้าโครงการเขตเศรษฐกิจใหม่มุ่งไปที่เกาะต่างๆ และเขตชายแดน โดยจะเน้นการใช้ที่ดินที่รกร้างและผืนน้ำ เพื่อพัฒนาป่าเพื่อการเกษตร และผลิตภัณฑ์ปลา (Vietnam News Agency 1998b: 1)

ตามข้อกำหนด ครอบครัวที่ประสงค์จะอพยพไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ จะต้องทำเรื่องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น ซึ่งจะต้องได้รับอนุญาตก่อนที่จะอพยพ และรัฐจะจ่ายค่าอพยพให้ครอบครัวที่อพยพไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งจำนวนเงินที่ได้รับจะแตกต่างกัน หากครอบครัวนั้นอพยพไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ที่ยังคงอยู่ในภูมิภาคเดิมที่ครอบครัวนั้นเคยอยู่ จะได้รับเงิน 800,000 เวียดนามด่ง หรือประมาณสองพันบาท แต่หากอพยพไปอยู่ในพื้นที่ต่างภูมิภาค จะได้รับเงินราวสี่พันห้าร้อยบาท และแต่ละอำเภอที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ จะได้รับเงินงบประมาณในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน แต่หลายครอบครัวที่อพยพไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ไม่ได้รับเงินดังกล่าวและมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไม่เพียงพอ (The Nhan 2000)

ปัญหาของโครงการนี้ยังรวมไปถึงข้อพิพาท และข้อขัดแย้งระหว่างคนที่อยู่เดิมกับผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่ เช่นในเอนสิงหาคม 2000 มีการต่อสู้กันระหว่างชนกลุ่มน้อยแอเดที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดดั๊คลัค กับคนเหวียดที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ เนื่องจากคนเหวียดไปปลูกกาแฟบนที่ดินบรรพบุรุษของชาวแอเด และจำนวนพื้นที่ในการเพาะปลูกที่รัฐจัดสรรให้คนที่อพยพเข้ามาใหม่จะได้มากกว่าคนที่เคยอยู่เดิม เช่นในจังหวัดซาราย คนที่อพยพเข้ามาหลังปี 1975 ได้รับการจัดสรรพื้นที่มากกว่าเจ้าของพื้นที่เดิมถึง 4-8 เท่า

เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการออกระเบียบของจังหวัดเกี่ยวกับการอพยพและการถือครองที่ดิน แต่ปัญหาอื่นก็เกิดขึ้นตามมา เช่น การอพยพของประชาชนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งมีทั้งคนเหวียดและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ โดยมากที่เกิดปัญหามักจะเป็นผู้อพยพที่เป็นชนกลุ่มน้อย ดังนั้นในปี 1997 กระทรวงเกษตรและพัฒนาชนบทจึงประกาศให้ผู้ที่ต้องการอพยพไปอยู่ที่ราบสูงภาคกลางจะต้องมีใบอนุญาตพิเศษจากเจ้าหน้าที่

โครงการกำจัดความหิวโหยและลดความยากจน

โครงการนี้กำหนดโดยที่ประชุมสภาพรรคคอมมิวนิสต์ ในปี 1996 เพื่อลดจำนวนคนยากจนจากร้อยละ 25 ในปี 1996 ให้เหลือร้อยละ 10 ในปี 2000 ต่อมารัฐได้ประกาศมติที่ 133/TTG ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 1998[6] รับรองเป้าหมายของชาติในการกำจัดความหิวโหยและลดความยากจน ระหว่างปี 1998-2000 ใช้งบถึงหนึ่งหมื่นล้านด่ง หรือประมาณ 25 ล้านบาท เพื่อช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยที่ยากจน โดยในระยะแรกจะเน้นชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนพื้นที่สูง ชายแดน เกาะ และพื้นที่กันดาร โครงการย่อยประกอบด้วยโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและจัดจำนวนประชากรเสียใหม่ สนับสนุนการผลิตและพัฒนาสินค้าหัตถกรรม การให้เงินกู้ยืม ช่วยเหลือด้านการศึกษา สาธารณสุข แนะนำให้คนยากจนทำมาหากินและสนับสนุนด้านการเกษตร การปลูกป่าและการประมง ยกระดับคุณภาพของเจ้าหน้าที่ในโครงการ การเพาะปลูกเป็นหลักแหล่ง การอพยพและเขตเศรษฐกิจใหม่ สนับสนุนช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยที่ประสบปัญหาทุกข์ยากต่างๆ

การให้ความช่วยเหลือดังกล่าว จะพิจารณาตามพื้นที่ในเขตพื้นที่สูงที่กำหนดไว้สามเขต โดย SCEMMAA[7] ตามระดับของการพัฒนา คือ เขตที่พัฒนาแล้ว เขตที่ประคองตัวได้ และเขตที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ซึ่งพิจารณาจากเงื่อนไขทางธรรมชาติและที่ตั้งของชุมชน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ปัจจัยทางสังคม เงื่อนไขการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนในแต่ละเขตได้ตามสภาพและความต้องการของเขตที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้รัฐยังมีโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตภูเขา เขตกันดารและห่างไกลที่อยู่อย่างยากลำบาก[8] โดยครอบคลุมถึงการจัดหาน้ำให้เพียงพอ พยายามที่จะให้เด็กในวัยเรียนมากกว่าร้อยละ 70 ได้เข้าเรียนเพื่อให้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการผลิต วิทยาศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการผลิต สามารถควบคุมโรคต่างๆได้ สร้างถนนไปถึงศูนย์กลางของชุมชน และพัฒนาตลาดในชนบท

รัฐจะเลือกชุมชนประมาณหนึ่งพันชุมชนเพื่อเข้าโครงการดังกล่าว ตั้งแต่ปี 1998 - 2005 โดยกำหนดนโยบายที่สำคัญดังนี้

---

[6] http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1001.htm

[7] http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1005.htm

[8] http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1002.htm

1. นโยบายด้านที่ดิน ประชาชนในชุมชนที่อยู่ในโครงการที่เกี่ยวเนื่องกับการเพาะปลูกเป็นหลักแหล่งและเขตเศรษฐกิจใหม่จะได้รับเอกสารสิทธิ์ที่ดิน หากอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่ปลูกป่า จะได้รับโควต้าให้ปลูกป่าอนุรักษ์หรือปลูกป่าเพื่อการค้า ถ้าไม่มีที่ดินหรือที่ดินมีน้อยรัฐก็จะพัฒนาที่ดินรกร้างว่างเปล่าให้เข้าทำกิน หรือเข้าไปทำกินในฟาร์มของทหารหรือของรัฐโดยการทำสัญญา รัฐจะขอให้บริษัททางการเกษตรรับชนกลุ่มน้อยที่ยากจนเข้าทำงาน นอกจากนี้รัฐยังจะพัฒนาเขตเศรษฐกิจใหม่เพื่อรองรับคนเหล่านี้

2. นโยบายด้านการลงทุนและสินเชื่อ ให้ความสำคัญกับการลงทุนในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การชลประทาน การทำนาขั้นบันไดในเขตภูเขา จะช่วยจ่ายเงินชดเชยค่าขนส่งและราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการผลิต ครอบครัวที่อยู่ในโครงการนี้จะได้รับสิทธิในการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อคนจนและสินเชื่ออื่นๆ รัฐจะลงทุนสร้างสายส่งกระแสไฟฟ้าไปยังชุมชนที่สามารถทำได้ ชาวบ้านจะได้สิทธิในการรักษาฟรีจากสถานพยาบาลของรัฐ

3. นโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รัฐจะจัดหาทุนพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวกับชุมชนชนบทและพื้นที่สูง เด็กๆจะได้รับหนังสือเรียนฟรีและยกเว้นค่าเล่าเรียน ครอบครัวที่มีผลการผลิตดีจะได้รับการอบรมเพิ่มเติมในด้านการเกษตรและการส่งเสริมการป่าไม้ รัฐจะจัดหาทุนฝึกงานให้เด็กชนกลุ่มน้อยเพื่อให้สามารถเพิ่มรายได้และพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

4. นโยบายด้านภาษี การค้าทางด้านเกษตร ผลิตผลจากป่า ผลิตภัณฑ์อาหารในชุมชนเหล่านี้จะได้รับสิทธิพิเศษทางภาษี

ในปัจจุบันรัฐได้สนับสนุนให้มีการสอนภาษาของชนกลุ่มน้อยในโรงเรียนที่มีความพร้อม ภาษาที่สอนก็มี ภาษาม้ง ถายและ หนุ่ง เป็นต้น มีการแปลหนังสือเป็นภาษาชนกลุ่มน้อย ให้ทุนการศึกษา เพื่อเพิ่มจำนวนนักเรียนชนกลุ่มน้อยให้เข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น จัดตั้งโรงเรียนกินนอนในระดับมัธยมศึกษาสำหรับชนกลุ่มน้อยให้เรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และรัฐยังให้เงินสนับสนุนให้ค่าใช้จ่ายแก่นักเรียนเป็นรายเดือน นักเรียนที่เป็นชนกลุ่มน้อยยังได้โควต้าพิเศษเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ครูที่ไปสอนในถิ่นทุรกันดารและพื้นที่สูง ก็จะได้เงินค่าครองชีพพิเศษเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้รัฐยังมีโครงการจัดหาเกลือไอโอดีนให้ชุมชนที่อยู่ห่างไกล ตั้งสถานีอนามัยและจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่จำเป็นให้ รวมทั้งศึกษา อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชนกลุ่มน้อย สร้างศูนย์วัฒนธรรมในชุมชน มีโครงการที่จะให้ชนกลุ่มน้อยปลอดการไม่รู้หนังสือ ฝึกอบรมทักษะทางการค้าและการตลาดให้ชนกลุ่มน้อย ทั้งยังเปิดโอกาสให้ชนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ชนกลุ่มน้อยในเวียดนามได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทสำคัญในการเมืองท้องถิ่นของแต่ละเขต รวมทั้งในระดับรัฐบาลกลาง เช่นเป็นสมาชิกคณะกรรมการกลางของพรรค หรือมียศสูงในกองทัพประชา

ชน เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามคนปัจจุบัน นายนง ดึ๊ก แหม่ญห์ ก็เป็นชนกลุ่มน้อยชนเผ่าไต่

รัฐพยายามที่จะผสมผสานให้ชนกลุ่มน้อยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเวียดนาม โดยใช้นโยบายทั้งการจูงใจและการกำหนดให้ชนกลุ่มน้อยปฏิบัติตาม ซึ่งผลของการนำนโยบายไปปฏิบัติทำให้ชนกลุ่มน้อยมีการพัฒนาทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่ และสิทธิประโยชน์ทางสังคม การศึกษาและเศรษฐกิจ แต่ผลกระทบของนโยบายรัฐที่มีต่อชนกลุ่มน้อยก็ยังปรากฏเป็นระยะ และยังมีการพัฒนาโดยรวมที่ไม่เท่าเทียมกับคนเหวียด ดังที่เจมีสันให้ความเห็นว่า

> “ที่ผ่านมา สมาชิกในสังคมเวียดนามส่วนใหญ่มีชีวิตที่ดีขึ้นจากผลของนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่ชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ได้รับผลประโยชน์เพียงเล็กน้อยจากการเปลี่ยนแปลงนี้ พวกเขาต้องทนทุกข์ทรมานจากโรคร้าย ขาดน้ำสะอาด มีอัตราการรู้หนังสือต่ำ และมีรายได้น้อย ไม่ว่ารัฐจะพยายามจะพัฒนาพื้นที่สูงเพียงใดก็ตาม” (Jamieson 1996: 2)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยรวม จะเห็นว่ารัฐบาลเวียดนามมีความพยายามที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อย พร้อม ๆ ไปกับการสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศให้สอดคล้องกับวิถีสังคมนิยม ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพและความเป็น “เวียดนาม” ที่มีลักษณะเฉพาะตัวในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมเวียดนาม

เอกสารอ้างอิง

Bo Tu Lenh Quan Khu 2 (The committee of Military Zone 2). 1994. Tay Bac: Lich Su Khang Chien Chong My Cuu Nuoc (1954-1975) (Northwest: The History of Resistance against American and Rescue the Country 1954-1975). Hanoi: People's Army Publishing House.

Constitution of the Socialist Republic of Vietnam, The, 1995 The Gioi:Hanoi.

Corlin, C. 1998, "Hmong and the land question in Vietnam: National policy and local concepts of the environment", paper presented at The first International workshop on the Hmong/Miao in Asia. 11-13 September 1998 at Centre des Achives d' Outre-Mer, Aix-en, France.

Cu, H.V. 1992, The Development of the ethnic minority in Vietnam. Hanoi: Office for Ethnic Minorities and Mountainous Areas of the Chairman of the Council Ministers.

Dang, N.V. and et al 2000 Ethnic minorities in Vietnam. The Gioi: Hanoi.

Eastern World. 1955. "Minorities under the Viet Minh" in Eastern World, 9, November, pp17-18.

Evans, G. 1995, "Central Highlands of Vietnam" in R.H.Harnes et al (eds). Indigenous Peoples of Asia. Association for Asian Studies: monograph and Occasional Paper Series 48.

Fall, B.A. 1967, The two Vietnam: A prolitical and military analysis. New York: Frederick A. Praeger.

Jamieson, N. 1996, Ethnic Minorities in Vietnam: A Country profile. Hanoi: Winrock International.

Mai Quang. 1973, "Viet Bac: From the cradle of the revolution to Autonomous Zone." Vietnamese Studies: 132-166.

McAlister, J.T. Jr. 1967, "mountain Minorities and the Viet Minh: A key to the Indochina war."

In Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations. Peter Kunstadler (ed.) Princeton:

Princeton University Press.

Moise, E.E. 1983, Land reform in China and North Vietnam: Consolidating the revolution at the village level. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Pelley, P. 1998, “Barbarian” and “younger brothers”: The remaking of race in postcolonial Vietnam” in Journal of Southeast Asian Studies. 29 i2, September.

Rambo, A.T. 1995, “Defining highland development challenges in Vietnam: Some themes and issues emerging from the conference”, : xi-xxvii, in Rambo A.T...[et al]. (eds) The challenges in highland development in Vietnam. Center for Southeast Asian Studies (Berkeley), Center for Natural Resources (Hanoi), East-West Center (Hawaii), Hawaii: USA.

Schliesinger, J. 1997, Hill tribes of Vietnam. Volume 1: Introduction and Overview. Bangkok: White Lotus.

The Nhan. 2000, “60 Ho Kinh Te Moi Ha Tay Keu Cuu Kham Cap” (60 ครอบครัวในเขตเศรษฐกิจใหม่ต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน). Tuoi Tre, Hanoi สิงหาคม 17: 5.

Viet, C. 1968, “National minorities and nationality policy in the D.R.V.” in Vietnamese Studies, 15.

Vietnam News Agency. 1997, “MARD Proposes measures to stop Tay Nguyen migration.”

Vietnam News, Hanoi, มิถุนายน 4: 1.

Vietnam News Agency. 1998a, “Nhan Dan suggests ways to protect Viet Nam’s forests.”

Vietnam News, Hanoi, กรกฎาคม 24: 1.

Vietnam News Agency. 1998b, “Seminar assesses new economic zone settlements.”

Vietnam News, Hanoi, เมษายน 7.

<http://education.yahoo.com/reference/factbook/vm/popula.html> cited 20 January 2005.

<http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1001.htm> cited 20 January 2005.

<http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1002.htm> cited 20 January 2005.

<http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/document/1005.htm> cited 20 January 2005.

<http://www.vietnamtourism.com/e_pages/vietnam/introduction/general/vig.frm.htm> cited 20 January 2005.

<http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/info/2.htm> cited 20 January 2005.

<http://www.undp.org.vn/projects/vie96010/cemma/vie96010/ethnic1.htm> cited 20 January 2005.

ผู้หญิง จินตนทัศน์ และ ความขัดแย้ง ในเวียดนามสมัยจารีต: กรณีศึกษาผู้หญิงในราชสำนักเวียดนามตั้งแต่เริ่มยุคเอกราชถึงราชวงศ์เจิ่น (ค.ศ. 939-1400)*

อนันท์ธนา เมธานนท์**

บทความนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในราชสำนักเวียดนามตั้งแต่พ้นจากการปกครองของจีนในปี ค.ศ. 939 ถึงสิ้นสุดราชวงศ์เจิ่น ในปี ค.ศ. 1400 เน้นไปที่ผู้หญิงในราชสำนักซึ่งอยู่ในฐานะต่าง ๆ อาทิ พระชายาหลวง พระชายารองและพระชนนี ซึ่งมีบทบาทและสถานะเกี่ยวพันกับความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งมีผลกระทบต่อพัฒนาการของสถาบันการเมืองการปกครองของประเทศ สะท้อนภาพสังคมโดยเฉพาะสังคมชั้นสูงและวัฒนธรรมที่ปรับแปรไปในแต่ละยุคสมัย นอกจากนั้นยังน่าสังเกตว่าการเน้นย้ำความสำคัญของผู้หญิงในฐานะปัจจัยผลักดันการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ ได้รับการนำเสนออย่างชัดเจนในประวัติศาสตร์นิพนธ์ดั้งเดิมมากกว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคใหม่หรือแนวใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกสะท้อนถึงจินตนทัศน์เกี่ยวกับอดีต (Perception of the Past) และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป

หลักฐานและข้อมูลทั้งหลายที่ใช้ในการศึกษานี้มาจากเอกสารประเภทพงศาวดารฉบับทางการ หรือประมวลโดยราชสำนัก ในกรณีของเวียดนามนั้น พงศาวดารประเภทนี้ถือว่าเป็นเสมือน “ประวัติศาสตร์ชาติ” ในการศึกษานี้ใช้พงศาวดารสองฉบับ คือ *ด่ายเหวียตสือกี๋ตว่านทือ*[1] หรือบันทึกประวัติศาสตร์เวียดนามฉบับสมบูรณ์ ประมวลในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และมีการชำระในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และก่อนสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งถือเป็นเอกสารชั้นต้น ที่ประมวลขึ้นในช่วงเวลาร่วมสมัยกับกรอบเวลาที่กำหนดไว้ในบทความนี้ ส่วนพงศาวดารฉบับที่สองคือ *เคิมดิ่ง*

---

* บทความนี้มีพื้นฐานจากบทความเรื่อง ผู้หญิงกับการเมืองสายตระกูลในราชสำนักเวียดนามราชวงศ์หลีและเจิ่น (ค.ศ. 1010-1400) ตีพิมพ์ในวารสารสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (2547)

** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

[1] Dai Viet Su Ky Toan Thu ฉบับที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นฉบับภาษาเวียดนามปัจจุบัน (ก๊วกหงือ) พิมพ์โดย Nha Xuat Ban Khoa Hoc Xa Hoi ค.ศ. 1998 ในการอ้างอิงจะใช้อักษรย่อคือ TT

เหวียตสือทงสามเกืองหมุก[2] เป็นพงศาวดารที่ประมวลขึ้นตามพระราชโองการของจักรพรรดิตึ๊ก (ค.ศ. 1829-1883) สมัยราชวงศ์เหงวียน (ค.ศ. 1802-1945) แม้เป็นเอกสารที่ประมวลขึ้นในยุคหลัง แต่มีลักษณะเด่นคือการเป็นพงศาวดารเชิงสารานุกรม ซึ่งมีการเพิ่มอรรถาธิบายต่อเหตุการณ์ภูมิหลังของบุคคลในประวัติศาสตร์ และมีการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสารต่าง ๆ หลากหลาย แทบไม่ต่างจากวิธีการวิจัยเอกสารทางประวัติศาสตร์แบบตะวันตก ส่วนเอกสารอื่นที่ใช้ประกอบในการศึกษาเป็นเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาเวียดนาม อังกฤษ ฝรั่งเศสและไทย วิธีการศึกษานั้นยึดการวิเคราะห์เอกสารและเรียบเรียงตามแบบพรรณนาวิเคราะห์[3] โดยไม่ยึดแนวคิดทางสังคมแบบใดโดยเฉพาะ

อนึ่ง คำว่า ความขัดแย้ง ที่ปรากฏในบทความนี้ไม่อิงและไม่ได้สังกัดแนวคิดหรือทฤษฎีทางสังคมใดโดยเฉพาะ หากแต่หมายถึงการไม่ลงรอยกันของบุคคล ด้วยทัศนะความคิด หรือผลประโยชน์เป็นต้น

ผู้หญิงเวียดนาม: มิติมุมมองทั่วไป

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทั้งในวงวิชาการและทัศนะ “ทางการ” ในเวียดนามเองว่าสถานะของผู้หญิงเวียดนามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นไม่ได้ถูกกดขี่ควบคุม หรือกำหนดให้มีศักดิ์และสิทธิ์ต่ำต้อยกว่าชายเมื่อเทียบกับสังคมอื่นในโลก หรือแม้ในกลุ่มอารยธรรมใหญ่ในเอเชียคืออินเดียและจีน หรือเอเชียตะวันออกอาทิ เกาหลีและญี่ปุ่น แม้อารยธรรมจีนมีอิทธิพลต่อเวียดนามมาช้านานและลึกซึ้ง แต่เวียดนามยังไม่ยอมรับเอาธรรมเนียม จารีตหรือแม้แต่ทัศนะแบบจีนที่มีต่อผู้หญิงมาใช้หากมีลักษณะกดขี่บีบคั้นหรือนำมาซึ่งความขัดแย้งกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของเวียดนาม ไม่ว่าจะเป็นการจำกัดสิทธิในการรับมรดก หรือแม้แต่ประเพณีการรัดเท้าที่ถือเป็นสัญลักษณ์อันภาคภูมิของ “ผู้ดีจีน” มาหลายร้อยปี[4] (See Marr 1981)

---

[2] Kham Dinh Viet Su Thong Giam Cuong Muc ฉบับที่ใช้เป็นฉบับภาษาเวียดนามปัจจุบันเช่นกัน พิมพ์โดย Nha Xuat Ban Giao Duc ค.ศ. 1998 ในการอ้างอิงต่อจะใช้อักษรย่อคือ CM

[3] หากต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม โปรดศึกษาได้จากบทความเรื่อง
ซึ่งกำลังตีพิมพ์ในวารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ของศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 1 ฉบับที่ 1

[4] ศึกษาทัศนะและวัฒนธรรมแบบจีน-ขงจื๊อที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงตั้งแต่สมัยโบราณ ได้จาก งานของ Patricia Ebrey (1993) และ Bret Hinsch (1994) เป็นต้น

สิ่งที่มีผลต่อการกำหนดสถานะของผู้หญิงในสังคมอีกอย่างหนึ่งคือกฎหมาย ประมวลกฎหมายสมัยโบราณของเวียดนามที่ได้รับยกย่องว่ามีความสมบูรณ์แบบทั้งในฐานะของการเป็นกฎเกณฑ์แล้ว ยังมีความหมายถึงการเป็นการรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของเวียดนาม คือประมวลกฎหมายสมัยราชวงศ์เล (ค.ศ. 1428-1786) ที่รูปแบบกฎหมายนั้นหยิบยืมมาจากจีน แต่เนื้อหานั้นยังกำหนดตามเงื่อนไขของสังคมเวียดนามจนได้รับการยกย่องจากปัญญาชนเวียดนามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แง่มุมสำคัญหนึ่งในกฎหมายนั้นที่มักได้รับการกล่าวถึงคือ สิทธิและสถานะของผู้หญิง ตั้งแต่สิทธิในการรับมรดกหรือมีส่วนแบ่งในมรดกของบุตรสาว สิทธิของภรรยารอง ข้อห้ามในการขายภรรยาและบุตรสาว สิทธิของภรรยาหม้ายหรือแม้แต่การบังคับหญิงที่เป็นข้าทาสบริวารให้ตกเป็นภรรยาของนาย ซึ่งมักเกิดขึ้นในครอบครัวชนชั้นสูง เป็นต้น และแนวคิดทั้งหลายนี้ยังได้รับการสืบทอดและส่งอิทธิพลมาถึงประมวลกฎหมายในยุคใหม่ (Huy 1987, 81-5)

ภาพลักษณ์อันโดดเด่นของผู้หญิงเวียดนามดูเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของทัศนะหรือจินตนาทัศน์เกี่ยวกับอดีตและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามเป็นอย่างมาก ประวัติศาสตร์เวียดนามที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาถึงทุกวันนี้โดยเฉพาะในสังคมเวียดนามเองมีแก่นเรื่องอยู่ที่ความรักชาติ การต่อสู้กับต่างชาติเพื่อรักษาเอกราช เรื่องราวของผู้หญิงที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับแก่นเรื่องเช่นนั้นก็ได้รับการกล่าวถึงเช่นกัน

เรื่องราวของวีรสตรีสองพี่น้องสกุลจึง หรือนางจึงจั๊กและจึงหญิ ที่ชาวเวียดนามเรียกว่า ฮายบ่าจึง (hai ba Trung) ผู้นำชาวเวียดนามต่อสู้ขับไล่จีนเมื่อ ค.ศ. 40 และตั้งตนเป็นกษัตริย์หญิงครั้งแรกของเวียดนามได้รับการกล่าวถึงในหน้าประวัติศาสตร์มาช้านานทั้งในงานเขียนของบุคคลนอกราชสำนัก อาทิ *เหวียตเดี๋ยนอูลิงเติบ* ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 *หลิงนามจิ๊กไกว๋* ในคริสต์ศตวรรษที่ 14-15 ที่จัดให้ทั้งสองเป็นบรรพชนที่ควรเชิดชูบูชา และบันทึกประวัติศาสตร์ฉบับทางการไม่ว่าจะเป็น*ด่ายเหวียตสือกี๋ตว่านทือ* ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และ 15 และ *เคิมดิ่ง เหวียตสือทงสามเกืองหมุก* ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยคือกรณีบันทึกประวัติศาสตร์ของทางการนั้น แม้ผู้เขียนเป็นปัญญาชนราชบัณฑิต ที่ยึดถือธรรมเนียมจารีตแบบจีนหรือสำนักหยู—ขงจื๊อ ซึ่งมีชื่อเสียงในการลดทอนความโดดเด่นของผู้หญิงอยู่แล้ว โดยเฉพาะบทบาทในการลุกขึ้นจับอาวุธ ขี่ช้าง นำทัพทั้งหญิงชายเข้ารุกไล่ข้าศึกและตั้งตนเป็นกษัตริย์เช่นวีรสตรีสกุลจึง ลักษณะห้าวหาญเช่นนี้ยังได้รับการยอมรับกล่าวถึงจากปัญญาชนเวียดนามในราชสำนักดังเนื้อหาในพระราชพงศาวดารทั้งหลายข้างต้น ซึ่งนับว่าเป็นการ “แหวกกรอบ” ทัศนะแบบหยู-ขงจื๊อไม่น้อย แต่เรื่องราวคุณงามความดีและความสามารถของผู้หญิงในหน้าประวัติศาสตร์หลักดูจะสิ้นสุดลงพร้อมการสิ้นพระชนม์ของราชินีสกุลจึงทั้งสอง

ชาวเวียดนามในวันนี้ถือว่าสถานะของผู้หญิงในสังคมของตนไม่ได้ต่ำต้อยเหมือนเช่นในสังคมอื่นดังการอ้างถึงเรื่องราวของวีรสตรีสกุลจึงข้างต้น นักปฏิวัติเวียดนามดูเหมือนไม่ถือว่าเวียดนามมี “ปัญหา” เกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงอย่างโดดเด่นชัดแจ้งจนต้องนับเป็นพันธกิจที่ต้อง “ปลดปล่อย””เหมือนในบางสังคม จนกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์แก่เวียดนามประหนึ่งว่าเวียดนามยอมรับและยกย่องผู้หญิงมาก่อนสังคมตะวันตก บ้างก็อ้างย้อนหลังไปถึงสมัยบุพกาล หรือยุคที่เวียดนามยังเป็นสังคมหมู่บ้านว่าเป็นโลกแห่งการยกย่องผู้หญิง แต่ทัศนะเช่นนี้เริ่มเปลี่ยนไปเมื่อชนชั้นนำเริ่มรับวัฒนธรรมจีนเมื่อสู่ยุค “feudal” นำไปสู่การก่อรูปสังคมแบบปิตาธิปไตยหรือการยกให้สถานะของผู้ชายมีบทบาทนำ ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่ถูกโจมตีจากปัญญาชนเวียดนามยุคใหม่ที่ถือเป็นตัวแทนความคิดแบบ “ชาตินิยม” ถึงแม้การศึกษาที่อิงหลักฐานใหม่บางอย่างในภายหลังได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าทัศนะเช่นว่านี้อาจไม่ถูกต้องนัก อาทิหลักฐานที่ปรากฏในประมวลกฎหมายสมัยราชวงศ์เลดังที่กล่าวไปแล้วเป็นต้น (See Huy 1986)

โลกทัศน์และภูมิปัญญาในเรื่องผู้หญิงจากจีนมาถึงเวียดนามพร้อม ๆ กับการยึดครองทางการเมืองนับแต่สมัยฮั่นเมื่อกว่าสองพันปีมาแล้ว แต่ระดับขั้นของการรับวัฒนธรรมจีนในเวียดนามก็แตกต่างไปแต่ละมิติทั้งด้านการเมืองและสังคม กลุ่มช่วงชั้นในสังคม รวมถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยทั่วไปถือว่าชนชั้นนำคือกลุ่มคนที่รับเอาวัฒนธรรมจีนมาใช้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามต้องถือว่าจุดเด่นของเวียดนามยังอยู่ที่การคัดสรรสิ่งที่ได้รับจากจีนตามแต่ “จริต” ของตน เพราะลักษณะทางกายภาพของเวียดนามมีความแตกต่างจากจีนเป็นอย่างยิ่ง นับแต่สภาพภูมิศาสตร์และอาณาเขตการเมือง จำนวนประชากรและทรัพยากรเป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

จากนี้ไปจะนำเสนอกรณีขัดแย้งที่เกี่ยวพันกับผู้หญิงในราชสำนักตั้งแต่เริ่มยุคเอกราชจนถึงสิ้นสุดราชวงศ์เจิ่นหรือนับแต่ปี ค.ศ. 939-1400 เน้นเฉพาะกรณีที่มีผลกระทบต่อความเป็นไปในด้านต่าง ๆ ของราชสำนักอย่างชัดเจน ทั้งยังกลายเป็นประเด็นที่ปัญญาชนราชบัณฑิตผู้ประมวลประวัติศาสตร์ทางการในยุคหลังต้องวิพากษ์วิจารณ์ให้เป็นเสมือน “บทเรียน” ของคนรุ่นหลัง บทวิพากษ์เหล่านี้คือ จินตนทัศน์ของคนอีกรุ่นหนึ่งผู้สะท้อนเหตุการณ์ในอดีตยุคสมัยหนึ่ง

ความขัดแย้งในยุคเอกราชช่วงต้น: ราชวงศ์โง ดิงและเล (ค.ศ. 939-1009)

เรื่องราวของผู้หญิงหาได้สาบสูญจากหน้าประวัติศาสตร์ของเวียดนามไม่ แต่หากปรากฏอยู่ดังเช่นเรื่องของวีรสตรีสกุลจึงที่กล่าวถึงไปแล้ว และในพงศาวดารหลวงฉบับหลักทั้งหลายที่ประมวลขึ้นโดยขุนนางราชบัณฑิตยุคหลัง ก็ถือเป็นธรรมเนียมที่ต้องกล่าวถึงการสถาปนาพระชายาทั้งหลวงและรอง พระชนนีพันปีหลวงและเจ้าจอมหม่อมห้ามทั้งหลาย ทั้งเรื่อง “ดี” และ “ร้าย”

กษัตริย์องค์แรกในยุคเอกราชของเวียดนามคือโงเกวี๋ยน (ค.ศ. 939-951) ปรากฏเรื่องราวผู้หญิงที่เป็นพระชายาเป็นครั้งแรกปี 939 นั้นเอง เป็นการสถาปนาพระชายาจากสกุลเซือง ขึ้นเป็น หว่างโห่ว ที่มาของพระนางเซือง สะท้อนถึงธรรมชาติว่าด้วยการเมืองที่มีผู้หญิงเป็นเงื่อนไขสำคัญว่า

> พระนางเซืองเป็นธิดาของเซืองเสียนเหง่ะ ก่อนนี้โงเกวี๋ยนเป็นแม่ทัพของเสียนเหง่ะ เสียนเหง่ะ (ชื่นชอบ) จึงประทานธิดาให้ จากนั้นจึงตั้งให้นางเป็นพระชายาหลวง (หว่างโห่ว) (CM 1998, I, 224)

แต่ไม่นานจากนั้น การเมืองเรื่องผู้หญิงก็เผยโฉมออกมาในปี ค.ศ. 945 เมื่อน้องของพระนางเซือง คือ เซืองตามคา ตั้งตัวเป็นเจ้า ใช้ตำแหน่ง เวือง ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ระดับสูงสุดตำแหน่งหนึ่ง (จีนเรียกว่า อว๋างหรืออ๋อง นั่นเอง) เรียกตัวเองว่า บิ่งเวือง และชิงราชสมบัติจากกษัตริย์ราชวงศ์โงในยามที่โงเกวี๋ยนกำลังประชวรหนัก กองกำลังของบิ่งเวืองยึดพระราชวัง กระทั่งพระโอรสของโงเกวี๋ยนต้องหลบหนีไป แล้วตั้งให้พระโอรสรองของโงเกวี๋ยนคือโงเซืองวัน เป็นบุตรบุญธรรมของตน ยกโอรสของพระชายารองทั้งหลายให้เป็นโอรสของพระพี่นางคือพระนางเซือง สุดท้ายนำไปสู่สงครามกลางเมืองชิงอำนาจระหว่างสกุลโงกับสกุลเซือง และชัยชนะตกเป็นของสกุลโง แต่กลับปรากฏว่าในปี 968 ขุนศึกผู้หนึ่ง ถือโอกาสเมื่อสถานการณ์ยุ่งเหยิง ชิงอำนาจและตั้งตนเป็นผู้นำคนใหม่ สถาปนาสถานะเป็น จักรพรรดิพระองค์แรกในยุคเอกราช พระนามดิงเตียนหว่างเด๋ หรือจักรพรรดิดิงเตียน

เรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงปรากฏขึ้นทันทีในปี 970 และถือเป็นปรากฏการณ์พิเศษที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนาม คือการสถาปนาพระชายาหลวงหรือหว่างโห่วเสมอกันห้าพระองค์ ราชบัณฑิตเลวันฮึวถึงกับต้องเขียนบทวิจารณ์แทรกในพงศาวดารฉบับหนึ่ง มีข้อความว่า

> ไม่เคยได้ยินว่ามีการสถาปนา (จักรพรรดินี) พร้อมกับถึงห้าพระองค์ในคราวเดียว จักรพรรดิเตียน ไม่ทรงรู้ธรรมเนียมแต่โบราณ ทั้งข้าราชบริพารยังไม่มีใครรู้จักช่วยเหลือชี้แนะ ภายหลังราชวงศ์เล ถึงสมัยราชวงศ์หลียังดำเนินรอยตาม นับเป็นที่มาของความยุ่งเหยิงวุ่นวาย (CM 1998, I, 238)

เห็นได้ว่าราชบัณฑิตสำนักขงจื๊อเช่นเลวันฮึวถือว่าการตั้งจักรพรรดินีพร้อมกันถึงห้าพระองค์นับว่าแปลกประหลาดและผิดธรรมเนียมโบราณ กระทั่งนำไปอธิบายว่าเป็นหนึ่งในที่มาของความยุ่งยากในสมัยดิง ความหมายของการตั้งจักรพรรดินีห้าพระองค์นั้น อธิบายได้ง่าย ๆ คือการตั้งเมียหลวงห้าคน ซึ่งถือว่าทุกคนย่อมมีสถานะในครอบครัวขององค์จักรพรรดิทัดเทียมกัน สิ่งต่อขัดต่อธรรมเนียม หมายถึงการปฏิเสธระบบ “ฐานันดร” ของเมีย ในครอบครัวตามจารีตจีน เป็นการปฏิเสธระบบการจัดช่วงชั้นของเมีย ซึ่งในสังคมจีนถือว่ามีความหมายสำคัญยิ่งและสืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครอบครัวขององค์จักรพรรดิลงมาจนถึงสามัญชน การจัดช่วงชั้นของเมียแบบจีนเช่นนี้หมายถึงความมั่นคงหรือเสถียรภาพในครัวเรือนที่ฝ่ายชายหรือบรรพชนจีนคาดหวังและได้ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมานับพันปี

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนว่าผู้นำระดับจักรพรรดิของเวียดนามไม่เพียงแต่ยังรักษาธรรมเนียม “หลายเมีย” ที่สืบทอดมาแต่สังคมเกษตรกรรมแบบบุพกาล ซึ่งไม่แตกต่างจากจีนแล้ว สิ่งที่ไม่ยอมรับปรับเปลี่ยนได้ง่าย ๆ คือการสร้างความมั่นคงในครอบครัวด้วยวิธีการแบบจีน คือการจัดแบ่งฐานะของเมียหรือพระชายาให้มีความสูงต่ำลดหลั่นกันไป หากแต่เลือกใช้วิธียกให้ฐานะเสมอภาค แต่กระนั้นก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าเหตุผลที่แท้จริงของการกระทำเช่นนี้จะหมายถึงการสร้างความมั่นคงในครอบครัวจริงหรือไม่ หรือเป็นด้วยเหตุผลเชิงจิตใจส่วนพระองค์มากกว่า เพราะนอกจากการกระทำเช่นนี้ได้ถูกราชบัณฑิตยุคหลังเช่นเลวันฮึววิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบแล้ว เหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับราชวงศ์ดิงคือราชวงศ์ดิงดำรงอยู่ได้เพียงสิบสามปี มีจักรพรรดิครองบัลลังก์เพียงสองพระองค์

เรื่องราวอื้อฉาวยุคแรกปิดฉากลงด้วยเรื่องของจักรพรรดิในสมัยต่อมาคือ เลด่ายแห่ง (ค.ศ. 980-1005) ที่ล้มราชวงศ์ดิง ถึงปีที่สามของรัชกาล เลด่ายแห่งยึดกุมเอาพระชายาหลวงหรือหว่างโห่วของจักรพรรดิดิงเตียนมาเป็นชายา “วีรกรรม” ครั้งนี้ได้รับการจารึกไว้ในพงศาวดารหลวงเช่น *ด่ายเหวียตสือกี๋ตว่านทือ* ที่ประมวลในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และชำระใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ราชบัณฑิตผู้ชำระครั้งหลังคือ โงสีเลียน เขียนวิจารณ์ตามทัศนะของผู้ยึดหลักคำสอนสำนักขงจื๊อไว้ว่า

> วิถีแห่งสามีภรรยา คือรากฐานคุณธรรมความเป็นมนุษย์ นี่นับเป็นคุณลักษณะแห่งผู้เป็นเจ้า แต่เลด่ายแห่งกลับกระทำการอุบาทว์ลามกกับพระชายาจักรพรรดิ ถึงกับตั้งให้เป็นชายาของตนอย่างไร้สำนึกผิดชอบ (TT, I, 222)

ปัญหาและความขัดแย้งทั้งหลายข้างต้นเกิดขึ้นในช่วงที่เริ่มมีการก่อร่างสร้างความมั่นคงและจัดระบบการปกครองใหม่ในยุคเอกราช ดูเหมือนว่าความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในราชสำนักเป็นภาพสะท้อนอีกหนึ่งของความไม่ลงตัวในการสร้างรูปแบบสังคมช่วงเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบพื้นเมืองที่มีพื้นฐานจากระบบสังคมแบบหมู่บ้าน ระบบเครือญาติและครอบครัวที่ไม่ซับซ้อน ไม่มีกฎเกณฑ์แบบแผนตายตัว ไปสู่รูปแบบใหม่ที่เป็นระบบระเบียบซับซ้อนตามแบบจีน ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าได้ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากแก่ชนชั้นนำเวียดนาม

การเมืองของพระชายาสมัยหลี (ค.ศ. 1010-1225)[5]

ในปี 1010 หลีกงอ๋วน ขุนศึกที่เคยรับใช้ราชวงศ์เลถือโอกาสยึดอำนาจและตั้งตนเป็นเจ้าท่ามกลางสถานการณ์เหยิงของราชสำนักเลที่ฮวาลือ ต่อมาจึงตั้งตนเป็นจักรพรรดิ สถาปนาราชวงศ์หลีและย้ายราชธานีไปยังทังลองหรือฮานอยในปัจจุบัน

ภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ทั่วไปของสมัยหลีคือการเริ่มสร้างความมั่นคงทางการเมือง ระบบราชการและการจัดการสังคมจนทำให้ราชวงศ์หลีเป็นราชวงศ์แรกในยุคเอกราชที่สืบทอดอำนาจยาวนานที่สุด แต่น่าสนใจไม่น้อยที่ความสืบเนื่องเช่นนี้แฝงไว้ด้วยเรื่องราวความขัดแย้งในราชสำนักและมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่รุนแรงและนองเลือดที่สุดอีกยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์เวียดนาม และเป็นครั้งแรกที่ผู้หญิงกลายเป็น “ตัวละครเอก” ในสมรภูมินองเลือดครั้งยุคแรกนี้ ต่างจากสมัยราชวงศ์ขุนศึกโง ดิงและเล ที่ดูเหมือนผู้หญิงเป็นฝ่าย “ไร้ปากเสียง” หรือเป็นผู้ตกอยู่ใต้การควบคุมชี้นำโดยผู้ชาย

ประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงสมัยหลีเริ่มขึ้นด้วยการสืบทอดประเพณีการตั้งพระชายาหลวงหรือหว่างโห่วเสมอกันมากกว่าหนึ่งพระองค์ ธรรมเนียมเช่นนี้ผิดแปลกไปจากจารีตแบบจีนที่ยึดถือกันและเป็นอีกหนึ่งธรรมเนียมที่เวียดนามไม่เดินตามรอยจีน

ในงานเขียนชื่อ *เหวียตสามทงเขาต๋งหล่วน* หรือ วิพากษ์ประวัติศาสตร์เหวียต ที่ประมวลขึ้นตามพระราชโองการในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยราชบัณฑิตเลตุง วิพากษ์เรื่องของจักรพรรดิในราชวงศ์หลีที่มีกรณีกับผู้หญิงอย่างรุนแรงว่า

---

[5] สำหรับประวัติศาสตร์เวียดนามแบบทั่วไป สามารถอ่านได้จากงานเขียนเหล่านี้ อาทิ Tran Trong Kim (1998) ประวัติศาสตร์เวียดนามที่ตีพิมพ์มากที่สุดเล่มหนึ่ง ใช้แนวทางการเขียนแบบเก่า อิงพงศาวดาร หรืองานของเหงียนคักเวียน แปลโดยเพ็ชรี สุมิตร (2545) ใช้แนวการเขียนแบบมาร์กซิสต์และชาตินิยม หรืองานภาษาฝรั่งเศสของ Le Thanh Khoi (1981) ที่อิงแนวทางมาร์กซิสต์แต่ไม่ยึดแนวคิดชาตินิยมแบบทางการที่ปรากฏในเวียดนาม

(องค์ถายโต๋-จักรพรรดิหลีถายโต๋) ทรงมีคุณสมบัติควรค่าแก่การเป็นเจ้า ...
หากแต่องค์ถายโต๋ทรงตั้งจักรพรรดินีถึงสามพระองค์พร้อมกัน (ถือว่า)
ลุ่มหลงกามคุณ เป็นเหตุให้ครอบครัวยุ่งเหยิง ... องค์แถงตง (จักรพรรดิหลีแถงตง)
ทรงรักชาติ รักไพร่ฟ้า...องค์แถงตงทรงตามรอยองค์ถายโต๋ ตั้งพระชายาถึงห้าพระองค์
ก่อเกิดปัญหาติดตาม...องค์เญินตงเชื่อฟังพระมารดา (เลี้ยง) อย่างไร้การไตร่ตรอง
กระทั่งสั่งจำขังพระมารดาแท้จนสิ้นพระชนม์ ทั้งยังให้เหล่าขุนนางยกบุตรสาวให้สมรสกับชายอื่น
องค์เทิ่นตงนั้นฟังแต่คำหญิง ไร้ปัญญาพินิจ...องค์กาวตงมักมากกามคุณ
องค์เหว่ะตงมัวเมาสุรานารี… (อนันท์ธนา 2546, 77-8)

เนื้อหาข้างต้นเป็นการวิจารณ์ตามธรรมเนียมของราชบัณฑิตยุคหลังในสมัยราชวงศ์เจิ่น (ค.ศ. 1225-1400) และ เลยุคหลัง (ค.ศ. 1428-1786) วิพากษ์อดีตจักรพรรดิในราชวงศ์หลี เห็นได้ว่าธรรมเนียมการตั้งจักรพรรดินีเสมอกันมากกว่าหนึ่งพระองค์ยังคงตกทอดมาจากสมัยก่อนหน้า ทั้งยังปรากฏอิทธิพลของสตรีหรือพระมารดาที่มีต่อราชกิจ และสะท้อนถึง “ความขัดแย้ง” จนนำไปสู่โศกนาฏกรรมนองเลือดในหมู่สตรีสูงศักดิ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์จักรพรรดิหลายกรณี เช่นการสั่งประหารพระชายาของอดีตจักรพรรดิที่มีศักดิ์เป็นพระชนนีพันปีหลวง พร้อมนางสนองพระโอษฐ์ในแผ่นดินก่อนหลายสิบชีวิตด้วยการฝังทั้งเป็น (CM 1998, I, 277) อีกกรณีคือการให้เหล่าขุนนางราชสำนักไม่จำต้องนำบุตรสาวมาถวายให้เป็นพระชายา นับว่าขัดต่อธรรมเนียมการสร้างพระราชอำนาจหรือการแผ่พระเดชานุภาพในฐานะของพระประมุขเป็นอย่างยิ่ง นั่นคือไม่ทรงจริงจังกับธรรมเนียม “หลายเมีย” ซึ่งเป็นแกนกลางของระบบครอบครัวแบบจีน ส่วนจักรพรรดิอีก 2 พระองค์หลังนั้นถือว่าตกอยู่ในอิทธิพลของสตรีอย่างหนักหน่วง ซึ่งกลับถือเป็นสิ่ง “ผิด” ต่อธรรมเนียมผู้นำตามหลักคุณธรรมแบบขงจื๊อ

จักรพรรดิหลีเญินตงทรงขึ้นครองราชย์เมื่อทรงพระเยาว์ ด้วยพระชันษาเพียงเจ็ดปี พระองค์เป็นพระโอรสของเจ้าจอมอี๋ลาน ในจักรพรรดิหลีแถงตง (ค.ศ. 1054-1072) เพราะพระชายาหลวงนั้นไม่มีพระโอรส ต่อมาจักรพรรดิหลีเญินตงทรงสืบธรรมเนียมการตั้งพระชายาหลวงเหมือนเช่นยุคก่อน ด้วยการตั้งพระชายาหลวงสาม พระองค์ พร้อมตั้งพระสนมอีก 36 นาง ในปี ค.ศ. 1115 สะท้อนให้เห็นว่าทรงวิตกว่าจะไม่มีรัชทายาทสืบราชบัลลังก์ และดูเหมือนยังเป็นผลจากการชี้แนะของพระมารดาที่อาจวิตกว่าพระโอรสจะไม่มีรัชทายาท ซึ่งหมายถึงความมั่นคงในการสืบทอดอำนาจ (CM 1998, I, 364)

ตามกฎมณเฑียรบาลเวียดนาม พระชายาหลวงต้องทรงอยู่ในฐานะของ “พระมารดา” หรือ พระชนนีของจักรพรรดิ อย่างไรก็ตาม พงศาวดารได้ระบุว่าจากนั้น พระนางอี๋ลานไม่พอพระทัยที่ยังทรงเป็นเพียงเจ้าจอม ทั้งที่ทรงเป็นพระมารดาแท้ ๆ จึงทรงขอให้พระโอรสคือองค์จักรพรรดิสั่งขังพระชนนีพันปีหลวง และประหารพระนางพร้อมสนมเจ้าจอมในรัชกาลก่อนด้วยการฝังทั้งเป็นถึง 76 ชีวิตที่สุสานอดีตจักรพรรดิ

ราชบัณฑิตโงสีเลียนผู้ประมวลพงศาวดารฉบับหลวง *ด่ายเหวียตสือกี๋ตว่านทือ* ได้แทรกข้อวิจารณ์ต่อเหตุการณ์ที่ถือว่ารุนแรงและนองเลือดที่สุดในราชวงศ์หลีครั้งนี้ ด้วยการบอกเล่าเหตุการณ์เบื้องหลังซึ่งเล่าลือกันสืบทอดมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เสมือนเป็น “บทเรียน” ว่า

> องค์เญินตงทรงปรีชา พระนางลิงเยิน (Linh Nhan) (พระชนนี) เป็นผู้ลุ่มในพระพุทธศาสนา แต่เหตุใดกลับสังหารพระมารดาขององค์จักรพรรดิ ...ความริษยาคือคุณลักษณะของสตรีเพศโดยแท้ (TT, 1998, I, 277)

ความสำคัญของเหตุการณ์ครั้งนั้นไม่ได้มีความหมายเพียงการต่อสู้ชิงอำนาจกันของผู้หญิงชั้นสูงสองคนเท่านั้น หากแต่ผลของเหตุการณ์สังหารหมู่ครั้งที่ถือว่านองเลือดที่สุดในราชสำนักเวียดนามยังมีผลกระทบไปถึงการเมืองด้วย เพราะถือว่าการกำจัดพระชนนีและราชครูหลีด่าวแถ่ง (Ly Dao Thanh) เป็นการยึดอำนาจจากจักรพรรดิ พระมารดากลายเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพระองค์ ผลลัพธ์ในภาพรวม ยังเป็นการทำลายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการที่กำลังปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบที่มีขุนนางเป็นผู้บริหารให้ชะงักไประยะหนึ่ง และอาจทำให้ระบบราชการสมัยหลีไม่อาจพัฒนาไปสู่ระบบราชการแบบจีนได้เต็มที่ดังมีการศึกษาในงานด้านประวัติศาสตร์การเมือง

ความวุ่นวายขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงยังคงโดดเด่นเห็นชัดในรัชกาลต่อมา เมื่อจักรพรรดิองค์ใหม่คือหลีเถิ่นตงขึ้นครองราชย์ในปี 1128 จักรพรรดิพระองค์นี้ครองราชย์ไม่นานนักทรงรีบตั้งพระชายหลวง หรือ หว่างโห่ว และตั้งรัชทายาทที่เป็นพระโอรส แต่ต่อมากลับปรากฏว่าเจ้าจอมสามพระองค์รวมตัวกันบีบให้จักรพรรดิทรงเปลี่ยนรัชทายาทขณะที่จักรพรรดิทรงประชวรหนัก จนเป็นผลสำเร็จ รัชทายาทเดิมถูกปลด รัชทายาทองค์ใหม่เป็นพระโอรสของเจ้าจอมสกุลเลซึ่งมีพระชนม์เพียงสามพรรษา ผลย่อมหมายถึงอำนาจการเมืองในรัชกาลใหม่ตกอยู่ในการควบคุมของพระมารดา ส่วนพระชายาหลวงหรือหว่างโห่วต้องเสียพระราชอำนาจไปในที่สุด (CM 1998, I, 392-3)

จักรพรรดิพระองค์ใหม่คือหลีแองตง ขึ้นครองราชย์เมื่อทรงพระเยาว์ การบริหารราชกิจตกอยู่ในพระหัตถ์ของพระมารดาที่เดิมดำรงพระยศเป็นเพียงเจ้าจอมหรือชายารอง แต่บัดนี้ทรงสถาปนาพระองค์เองในพระปรมาภิไธยจักรพรรดิขึ้นเป็น ถายโห่ว หรือพระชนนีพันปีหลวงอย่างสมบูรณ์ พร้อมอดีตเข้าจอมอีก 2 พระองค์ เหตุการณ์เด่นที่เกิดขึ้นตามมา คือการปรากฏตัวของบุรุษชื่อว่า โด๋แองหวู พงศาวดารระบุว่าเป็นผู้ที่พระชนนีพันปีหลวง ทรง “โปรด” ถึงชักนำให้เข้าวังตั้งให้เป็นหัวหน้าราชองครักษ์ แท้จริงโด๋แองหวูผู้นี้ก็เป็นน้องชายของพระชนนีอีกองค์หนึ่งนั่นเอง และโด๋แองหวูได้กลายเป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญในราชสำนักหลีไปอีกหลายปี กระทั่งจักรพรรดิหลีแองตงเองยังต้องทรงรับบุตรสาวของโด๋แองหวูมาเป็นพระชายาหลวง และมีพระโอรสด้วย ซึ่งต่อมาได้เป็นรัชทายาทและขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิหลีกาวตงในปี 1176 พระมารดาสกุลโด๋กลายเป็นพระชนนีพันปีหลวง (CM 1998, I, 418)

การเมืองและการสืบทอดอำนาจในราชสำนักหลีดูเหมือนเข้าสู่วงจรการเมืองที่มีผู้หญิงเกี่ยวข้องอย่างไม่อาจรอดพ้นได้แล้ว ในเวลาไม่ถึง 20 ปีสุดท้ายของราชวงศ์หลี อำนาจสกุลโด๋จบสิ้นลง แต่สกุล ใหม่เข้ามาแทนที่ คือสกุลเจิ่น ซึ่งสมาชิกสกุลเจิ่นเข้ามามีอิทธิพลผ่านการทำศึกปราบกบฏ แต่ไม่พ้นที่ผู้หญิงกลายเป็นสิ่งผูกมัดยึดโยงในการสร้างอำนาจการเมืองต่อมา เมื่อมีการถวายธิดาสกุลเจิ่นให้เป็นพระชายาจักรพรรดิเจิ่นเหว่ะตง พร้อมยังตั้งพี่ชายให้เป็นขุนนาง ต่อมาพระชายาได้ขึ้นเป็นพระชายาหลวง หรือหว่างโห่ว พี่ชายได้เป็นแม่ทัพใหญ่ ปิดท้ายด้วยการตั้งพระราชธิดาเป็นรัชทายาท นับเป็นปรากฏการณ์แหวกแนวครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนามที่ผู้หญิงได้ขึ้นเป็นรัชทายาท แต่แท้จริงก็หมายถึง “หุ่นเชิด” ของพระญาติฝ่ายชายทั้งสิ้น เพราะสุดท้ายในปี 1225 พระปิตุลาก็ยึดอำนาจและปลดจักรพรรดินีน้อย หลีเจียวหว่าง ที่มีพระชนม์เพียงเจ็ดพรรษาเสีย และยังตามไปปลงพระชนม์พระบิดาที่ผนวชอยู่ที่วัด เป็นการปิดฉากราชวงศ์หลีลงเพียงเท่านั้น

ผู้หญิงกับการเมืองสายตระกูลสมัยเจิ่น (ค.ศ. 1225-1400)

ปัญหาจากอิทธิพลของสายตระกูลฝ่ายหญิงหรือชายาของจักรพรรดิที่นำไปสู่การสิ้นสุดราชวงศ์หลีอาจทำให้ราชวงศ์เจิ่นเรียนรู้ที่มาของปัญหานั้น เจิ่นถูโดถอนตัวไปเป็นผู้สำเร็จราชการ คุมอำนาจอยู่เบื้องหลังจักรพรรดิที่ยังทรงพระเยาว์มาก จากนั้นจึงเริ่มดำเนินการสร้างความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์เจิ่นด้วยวิธีการต่าง ๆ นับแต่ระบบระเบียบและสถาบันการเมือง แต่ที่สำคัญคือการจัดระเบียบข้าราชสำนักฝ่ายหญิง อาจจำแนกเป็น “ยุทธวิธี” ได้สองแนวทางหลัก คือหนึ่ง รวบอำนาจกวาดข้างข้าแผ่นดินเก่า และสอง “เปลี่ยนแผ่นดินให้เป็นของสกุลเจิ่นโดยแท้” ด้วยการริเริ่มระบบความสัมพันธ์ร่วมสายเลือด

วิธีการแรก เริ่มจากการตั้งพระพี่นางของตนซึ่งเป็นอดีตพระชายาหลวงสกุลเจิ่นในอดีตจักรพรรดิราชวงศ์หลี ให้เป็นองค์หญิง จากนั้นจึงเริ่ม “กวาดล้าง” เชื้อสายราชวงศ์หลีครั้งสำคัญในตำหนักฝ่ายใน ด้วยการส่งข้าราชสำนักหญิงและบรรดาองค์หญิง เชื้อพระวงศ์สกุลหลีไปเป็นคู่ครองของ “ชนป่าเถื่อนชายแดน” ในปี ค.ศ. 1226 หรือหลังสถาปนาราชวงศ์ไม่ถึงปี แสดงให้เห็นว่าเจิ่นถูโดวิตกต่อปัญหาที่อาจเกิดในราชสำนักฝ่ายใน (CM, 1998, I, 445-6)

วิธีการสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของราชวงศ์เจิ่นในการสร้างความมั่นคงของราชตระกูลซึ่งไม่ซ้ำแบบยุคใดก่อนหน้ายังเกี่ยวข้องกับการจัดการครอบครัว หลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารทั้งหลายระบุต้องกันว่า ราชวงศ์เจิ่นยึดถือการมีความสัมพันธ์ร่วมสายเลือดต่อเนื่องยาวนานถึงปลายราชวงศ์ เริ่มต้นในปี 1251 หรือ ราว 25 ปีหลังการสถาปนาราชวงศ์ พงศาวดารหลวงทุกฉบับระบุว่า จักรพรรดิได้พระราชทานพระธิดาให้แก่เชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ บางครั้งยังมีการ “เปลี่ยนมือ” ให้เป็นพระชายาของเชื้อพระวงศ์มากกว่าหนึ่งพระองค์ ในทางกลับกันเช่นในปี ค.ศ. 1258 จักรพรรดิเจิ่นแถงตงขึ้นครองราชย์ก็ทรงอภิเษกพระธิดาของเชื้อพระวงศ์สกุลเดียวกันให้เป็นจักรพรรดินี นับเป็นการขัดต่อธรรมเนียมแบบราชสำนักจีนอย่างชัดเจน ทั้งยังเป็นเรื่องต้องห้ามในกฎหมายยุคหลังเช่นประมวลกฎหมายราชวงศ์เล (Huy 1986, I, 208)

อย่างไรก็ตามวิธีการทั้งหลายข้างต้น ดูจะไม่บรรลุผลเหมือนเช่นที่บรรพชนหรือผู้ก่อตั้งราชวงศ์เจิ่นคาดไว้ โดยเฉพาะเมื่อมีการ “ฝืนธรรมเนียม” ในเรื่องครอบครัวขึ้นในยุคหลัง ระบบความสัมพันธ์แบบหลายเมีย (Polygyny) ที่เคยกำหนดไว้ว่าพระชายาต้องเป็นคนสกุลเจิ่น เริ่มผันแปรไปสู่การสมรสคนนอกสกุลขึ้นโดยเฉพาะในรัชสมัยของจักรพรรดิที่อาจถือว่า “ยิ่งใหญ่” ที่สุดของสมัยเจิ่น คือจักรพรรดิเจิ่นมิงตง (ค.ศ. 1315-1329)

หลังทรงขึ้นครองราชย์จักรพรรดิเจิ่นมิงตง ทรงอภิเษกพระธิดาขององค์ชายเจินก๊วกเจิ่น เชื้อพระวงศ์อาวุโสที่มีบทบาทในการรบป้องกันประเทศอย่างยิ่งและถือว่ามี “บารมี” มากที่สุดองค์หนึ่งในขณะนั้น สันนิษฐานได้เช่นกันว่าการอภิเษกครั้งนี้ย่อมเป็น “การเมือง” แบบราชวงศ์เจิ่นที่สืบทอดกันมานับแต่เริ่มตั้งราชวงศ์ ฉะนั้นพระชายาสกุลเจิ่นจึงได้รับการสถาปนาเป็นพระชายาหลวงหรือหว่างโห่ว ทันที แต่เบื้องหลังหรือผลพลอยได้ของการนี้ ย่อมเกี่ยวข้องกับการคาดหวังอำนาจของผู้เป็นพระบิดาของจักรพรรดินี หาใช่เป็นเรื่องของจักรพรรดิและจักรพรรดินีเพียงลำพังไม่ และแน่นอนว่าจักรพรรดิเจิ่นมิงตงยังทรงมีพระชายารองอื่น ๆ อีก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระธิดาร่วมสายสกุลเจิ่น แต่พบว่ายังทรงมีพระชายารองที่เป็นคนนอกสกุลเจิ่นอย่างน้อยสองพระองค์ปรากฏ

พระนามในพงศาวดารฉบับหลักต่าง ๆ หนึ่งในนั้นเป็นธิดาของผู้มีอิทธิพลสกุลเล จากเมืองแทงหวา ซึ่งจะกลายเป็นสายสกุลที่มีอิทธิพลและอำนาจอย่างที่สุดในช่วงปลายราชวงศ์เจิ่น สภาพการณ์เช่นนี้ได้นำไปสู่ปัญหาขัดแย้งภายใน “ครอบครัว”"ของพระองค์อย่างไม่อาจเลี่ยงได้

แท้จริงเรื่องราวของความขัดแย้งระหว่างจักรพรรดินีกับพระชายารอง ดูเหมือนเริ่มขึ้นในรัชกาลจักรพรรดิเจิ่นแองตง พระบิดาของจักรพรรดิเจิ่นมิงตง พงศาวดารฉบับหนึ่งระบุว่า จักรพรรดิเจิ่นแองตงทรงมีพระชายาหลวงหรือจักรพรรดินีคือ พระนางบ๋าวตื่อ และมีพระชายารองหรือเจ้าจอม ตำแหน่งถายฟี ที่เชื่อได้ว่าทรงโปรดปรานไม่น้อย คือ พระนางฮุยตื่อ และพระนางฮุยตื่อเองก็อาจทรงรับทราบถึงความรู้สึกนี้ และทรงปรารถนาแสดงพระราชอำนาจประชันกับพระชายาหลวง ดังเหตุการณ์ในวันหนึ่งซึ่งพระนางทั้งสองตามเสด็จจักรพรรดิเจิ่นแองตงทางชลมารค เจ้าจอมฮุยตื่อทรงต้องการให้มีเรือองครักษ์ตามเสด็จมีจำนวนทัดเทียมกับจักรพรรดินี แต่ถูกปฏิเสธจากหัวหน้าราชองครักษ์ ที่ทูลให้ยึดมั่นกฎมณเฑียรบาลอย่างเคร่งครัด และจักรพรรดิยังทรงยอมรับ จึงไม่ทรงทำตามพระประสงค์ของเจ้าจอม และยังชื่นชมหัวหน้าราชองครักษ์ว่าจงรักภักดี (CM 1998, I, 591-2)

แต่สันนิษฐานได้ว่าจักรพรรดิเจิ่งแองตงยังทรงโปรดเจ้าจอมฮุยตื่อไม่เสื่อมคลาย ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม หลักฐานสำคัญคือทรงตั้งจักรพรรดิพระองค์ใหม่ คือจักรพรรดิเจิ่นมิงตง ซึ่งทรงเป็นพระโอรสของเจ้าจอมหุยตื่อนั่นเอง นับเป็นจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์เจิ่นที่ประสูติจากพระชายารอง และถือเป็นการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการสืบราชบัลลังก์ของราชสำนักเจิ่นเป็นครั้งแรก ปัญหาในสมัยจักรพรรดิเจิ่นมิงตงที่เกี่ยวข้องกับพระญาติวงศ์ของพระชายาหลวงเกิดขึ้นหลังการสถาปนาจักรพรรดินีไม่กี่ปี เมื่อจักรพรรดินียังไม่ทรงมีพระประสูติกาลพระโอรส ขณะที่พระชายารองบางพระองค์มีพระโอรส เชื้อพระวงศ์ และข้าราชสำนักส่วนหนึ่งได้รวมตัวกันทูลให้จักรพรรดิทรงตั้งรัชทายาทที่เป็นพระโอรสจากพระชายาอื่น แต่พระบิดาของพระชายาหลวงคัดค้านโดยให้รอจนกว่าจักรพรรดินีมีพระประสูติกาล ซึ่งจักรพรรดิก็ทรงเห็นคล้อยตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมสร้างความขัดเคืองให้แก่ฝ่ายแรกและนำไปสู่การแตกหักในที่สุด เมื่อปรากฏว่ามีเชื้อพระวงศ์ส่วนหนึ่งกล่าวหาพระบิดาของพระชายาหลวงว่ากำลังวางแผนก่อกบฏ ขณะเดียวกัน ยังถึงกับมีเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ส่งคนไปลอบทำร้ายพระชายาหลวง สุดท้ายจักรพรรดิเจิ่นมิงตงจำต้องยอมทรงลงพระอาญา “พ่อตา” ของพระองค์อย่างปราณี ด้วยการจำขังไว้ในวัด แต่ต่อมาทรงอดอาหารกระทั่งสิ้นพระชนม์ในที่สุด จากนั้นจึงเริ่มกวาดล้างคนสนิทของฝ่ายพระชายาหลวงเกือบหมดสิ้น (TT, II, 1998, 113)

ความขัดแย้งที่สร้างความแตกแยกในหมู่เชื้อพระวงศ์เจิ่นครั้งนั้นนับว่าร้ายแรงที่สุดในราชสำนักตั้งแต่สถาปนาราชวงศ์เจิ่นในรอบศตวรรษ ในปี 1329 ดูเหมือนจักรพรรดิเจิ่นมิงตงทรงเบื่อหน่ายกับการเมืองภายในราชตระกูลไม่น้อย สุดท้ายทรงสละราชสมบัติและตั้งพระโอรสคือองค์ชายเจิ่นเหวื่อง ซึ่งมีพระชันษาเพียง 10 พรรษาเป็นจักรพรรดิเจิ่นเหียนตง แน่นอนที่อำนาจการปกครองสูงสุดย่อมอยู่ในพระหัตถ์ของจักรพรรดิอาวุโสเจิ่นมิงตง และดูเหมือนไม่ทรงลดกระแสขัดแย้งในราชสำนัก เพราะยังทรงตั้งพระโอรสจากพระชายารองที่เป็นคนนอกสายสกุลเจิ่นให้เป็นรัชทายาท แม้เพิ่งผ่านวิกฤตการณ์รุนแรงมาเพราะเรื่องนี้ก็ตาม (TT, II, 117)

หลังจากการครองราชย์ของจักรพรรดิเหียนตง การบริหารราชกิจยังคงอยู่ในการบัญชาของจักรพรรดิอาวุโสเจิ่นมิงตง และราชสำนักต้องเผชิญกับสงครามครั้งใหญ่อีกสองครั้ง กับพวกชนเผ่าพื้นเมืองตามชายแดนลาวซึ่งคุกคามเวียดนามมาอย่างต่อเนื่อง จักรพรรดิอาวุโสเจิ่นมิงตงต้องถึงกับทรงนำทัพหลวงออกรบด้วยพระองค์เอง

จักรพรรดิเหียนตงสิ้นพระชนม์ในปี 1341 เมื่อมีพระชันษาเพียงยี่สิบสามพรรษา ไม่ปรากฏว่าทรงอภิเษกกับหญิงใดและไม่ทรงมีรัชทายาท จักรพรรดิอาวุโสมิงตงอาจยังไม่ทรงวางพระทัยต่อสถานการณ์ในราชตระกูลมากนัก จึงทรงกระทำการที่ “ผิดต่อธรรมเนียม” ด้วยการไม่ทรงจัดหาพระชายาให้แก่พระโอรสและยังทรงกระทำการผิดเพี้ยนไปจากธรรมเนียมของ “ครอบครัวสกุลเจิ่น” อย่างร้ายแรงเป็นครั้งแรกอีกครั้งด้วยการตั้งจักรพรรดิองค์ใหม่ซึ่งเป็นโอรสของพระชายารอง

จักรพรรดิพระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1341 ขณะมีพระชนม์เพียงหกพรรษา ต่อมาคือจักรพรรดิ เจิ่นสุตง พระมารดาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระชนนีพันปีหลวง พระนาม พระนางเหว่ะตื่อหว่างถายโห่ว ไม่ใช่ “หว่างถายฟี” ที่แสดงฐานะว่าเป็น “เมียรอง” อีกต่อไป แต่กลับมีฐานะเสมอเหมือนจักรพรรดินีไปแล้ว ไม่ว่าด้วยเหตุผลกลใด สถานการณ์ภายในราชสำนักกำลังเข้าสู่ความยุ่งเหยิงมากขึ้นเรื่อย ๆ

เรื่องราวความขัดแย้งรุนแรงในราชวงศ์เจิ่นปะทุอีกครั้งในปี 1369 เมื่อจักรพรรดิเจิ่นสุตงสิ้นพระชนม์โดยไม่มีรัชทายาท ผู้เข้ามามีบทบาทในการตั้งรัชทายาทอย่างโดดเด่นที่สุดกลับกลายเป็นพระชนนีพันปีหลวง หรือพระนางเหียนตื่อหว่างถายโห่ว โดยทรงแสดงพระราชอำนาจด้วยการเสนอให้ตั้งโอรสบุญธรรมขององค์ชายสกุลเจิ่นพระองค์หนึ่ง องค์ชายผู้นั้นคือ เซืองเหยิตเล๋ และทรงสามารถโน้มน้าวให้ขุนนางอาวุโสและเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายยอมรับคน “นอกสกุล” ผู้นี้ให้ครองราชย์ได้ นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งแรกในสมัยเจิ่นอย่างสำคัญ 2 ประการ คือ หนึ่ง พระชนนีมี

บทบาทในการเลือกสรรรัชทายาทอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ยังไม่ใช่พระชนนีที่เป็นจักรพรรดินีด้วย และ สอง คือการตั้งจักรพรรดิจากคนนอกสายตระกูล (TT, II, 146-8)

แต่เหตุการณ์ต่าง ๆ หาได้สงบลงอย่างที่พระนางเหียนตื่อคาดไว้ หลังจากนั้นไม่กี่เดือน พงศาวดารระบุว่าพระนางเหียนตื่อ ที่ทรงอิทธิพลต่อการตั้งรัชทายาทและคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อราชบัลลังก์ด้วย ทรงแพร่ข่าวว่า จักรพรรดิเซืองเหยิตเล่ ไม่ใช่สายตระกูลแท้จริงของราชวงศ์เจิ่น และยังเป็นลูกติดท้องของนางคณะละคร อาชีพต่ำต้อยในสังคมเวียดนามจารีต ที่เผอิญมีรูปโฉมต้องพระทัยขององค์ชายเชื้อพระวงศ์ จึงทรงบีบให้ยกนางผู้นั้นให้เป็นชายาของพระองค์ กระทั่งให้กำเนิดเซืองเหยิตเล่ เหตุนี้พงศาวดารเวียดนามทั้งหมด จึงไม่ยอมรับจักรพรรดิพระองค์นี้ว่าเป็นจักรพรรดิพระองค์หนึ่งในราชวงศ์เจิ่นแต่อย่างใด

เมื่อข่าวลือเกี่ยวกับพระประวัติลึกลับของจักรพรรดิแพร่ไปทั่วพระราชวัง ย่อมทำให้จักรพรรดิทรงไม่พอพระทัยและหมายถึงอันตรายต่อราชบัลลังก์ของพระองค์ พงศาวดารระบุว่าในที่สุดจึงทรงลอบปลงพระชนม์พระชนนีเหียนตื่อด้วยการวางยาพิษ เมื่อก่อนสิ้นปี 1369 เหตุการณ์ยิ่งบานปลายสืบเนื่องเกินกว่าจะควบคุมได้ต่อไป สังเกตได้ว่าผู้เขียนพงศาวดารถึงกับระบุว่า พระชนนีสิ้นพระชนม์ด้วยการถูกวางยา ไม่ว่าเรื่องนี้จะมีมูลหรือจริงเท็จเพียงใด แต่ก็มีร่อยรอยที่ทำให้เชื่อได้ว่าการสิ้นพระชนม์ของพระชนนีพันปีหลวงก่อให้เกิดกระแสแพร่สะพัดขณะนั้นว่าเป็นการกระทำของจักรพรรดิเซืองเหยิตเล่[6]

จากนั้นไม่นาน เซืองเหยิตเล่ยังทรงดำเนินการกวาดล้างปรปักษ์ใกล้พระองค์ครั้งใหญ่ ทั้ง “พ่อตา” ของพระองค์เอง ซึ่งเป็นองค์ชายสกุลเจิ่น กุงดิ่งเวือง เจิ่นฝู พระโอรสของจักรพรรดิอาวุโสเจิ่นมิงตง แต่ไม่สำเร็จ กุงดิ่งเวืองเสด็จหนีลงใต้ไปรวมพลกับเชื้อพระวงศ์อื่น ๆ ได้สำเร็จ เมื่อเหตุการณ์ในราชสำนักก้าวเข้าสู่วิกฤตการณ์จากเรื่องศึกชิงอำนาจในสายตระกูลอย่างสมบูรณ์แล้ว เชื้อพระวงศ์สกุลเจิ่นที่ “กินเมือง” อยู่ในหัวเมืองทางใต้ โดยเฉพาะแถบเมืองแทงหวา ได้เริ่มรวมตัวเป็นกองกำลังต่อต้านจักรพรรดิเซืองเหยิตเล่

น่าสนใจไม่น้อยที่ในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏบทบาทของสตรีสูงศักดิ์พระองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระธิดาของจักรพรรดิอาวุโสเจิ่นมิงตงกับพระชนนีเหียนตื่อที่ถูกปลงพระชนม์ พระนามว่า องค์หญิงเทียนนิง พระนามเจิ่นหง่อกทา ที่แสดงพระองค์เป็นผู้นำกำลังองครักษ์สตรีไปสมทบกับกำลัง

---

[6] จักรพรรดิพระองค์นี้ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในผู้ปกครองราชวงศ์เจิ่น

ของเชื้อพระวงศ์อื่น ๆ และดูเหมือนว่ากองกำลังของพระนางยังมีศักยภาพสูงมากและพระองค์เองก็อาจมีฝีมือทางการรบอีกด้วย จากนั้นไม่ถึงเดือน กองกำลังเชื้อพระวงศ์เจิ่นยึดราชธานีทังลองได้อย่างรวดเร็ว และสามารถสังหารจักรพรรดิเซืองเหยิตเล้ได้ในที่สุด จากนั้นจึงสถาปนาให้กุงดิ่งเวืองขึ้นเป็นจักรพรรดิ ต่อมาคือจักรพรรดิเจิ่นเหง่ะตง (ค.ศ. 1370-1372)

หลังศึกชิงอำนาจในราชตระกูลเพียงหนึ่งปี เวียดนามต้องเผชิญกับการรุกรานของพวกจามที่คงอาศัยช่วงเวลาเมื่อเวียดนามกำลังวุ่นวายอยู่กับศึกภายใน กำลังพลและขุนศึกสกุลเจิ่นส่วนใหญ่คงสูญเสียไปกับเหตุการณ์ความขัดแย้งในตระกูลครั้งนั้น ดังปรากฏว่าพวกจามสามารถยกทัพขึ้นเหนือได้อย่างรวดเร็วไม่น่าเชื่อ จนที่สุดพวกจามก็เข้าถึงราชธานีทังลอง ราชสำนักต้องย้ายหนีไปยังหมู่บ้านเล็ก ๆ ทางเหนือชั่วคราว พวกจามมีธรรมเนียมการรบเพียงการปล้นชิงทำลายเมืองและกวาดต้อนผู้คนจากเมืองที่ตีได้เท่านั้น เมื่อพวกจามเริ่มยกทัพกลับ ฝ่ายเวียดนามเริ่มตั้งตัวได้และเป็นฝ่ายรุกไล่กลับ หลังศึกจามจักรพรรดิเหง่ะตงจึงทรงสละราชย์สมบัติให้แก่พระอนุชาคือ จักรพรรดิเจิ่นเสว่ะตง (ค.ศ. 1372-1377)

ช่วงเวลาอีกราวสามสิบปีก่อนสิ้นสุดราชวงศ์เจิ่น การเมืองในราชสำนักพลิกผันรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง และถือว่าผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวอย่างชัดเจนเช่นเดิม อำนาจการเมืองในภายหลังตกไปอยู่ในมือของขุนศึกสกุลเลหรือโห่ ที่มาจากเมืองแทงหวา นามว่า เลกุ๋ยลี บุคคลผู้รุ่งเรืองในวงราชการด้วยอาศัยเชื้อสายสกุลเลฝ่ายหญิงซึ่งเข้ามาเป็นเจ้าจอมและกลายเป็นพระชายาหลวงตั้งแต่สมัยจักรพรรดิเจิ่นมิงตง เลกุ๋ยลีกลายเป็นผู้ควบคุมกองกำลังและมีอิทธิพลสูงสุดหลังสงครามชิงอำนาจภายในราชตระกูลและสงครามจามเพราะได้นำกำลังเข้าช่วยราชวงศ์เจิ่นมาโดยตลอด พี่สาวและญาติของเลกุ๋ยลีกลายเป็นพระชนนีพันปีหลวงและพระชายาหลวงของจักรพรรดิองค์ท้าย ๆ ของราชวงศ์เจิ่น ดูเหมือนครั้งนี้เลกุ๋ยลีได้ดำเนินยุทธศาสตร์เพื่อโค่นล้มราชวงศ์เจิ่นอย่างมุ่งมั่นที่สุด ด้วยการดำเนินการต่าง ๆ อย่างเฉียบขาด รวดเร็วและเหี้ยมเกรียม กระทั่งสุดท้ายก็ปลดจักรพรรดิราชวงศ์เจิ่นจากบัลลังก์และสถาปนาราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์โห่พร้อมเปลี่ยนชื่อตนเป็น โห่กุ๋ยลี ในปี ค.ศ. 1400 (See Whitmore 1985) หวูกวิ่ง ราชบัณฑิตผู้ประมวลประวัติศาสตร์ *เหวียตสามทงเขาต๋งหล่วน* ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เขียนไว้ว่า

> ด้านโห่กุ๋ยลี อาศัยบารมีเจ้าจอมตำหนักใน ไม่หวั่นเกรงโทษทัณฑ์ ด้วยมีจิตคิดคดกบฏชั่วช้าถึงกับทรยศหักหลัง ชิงบัลลังก์ มีโทษถึงตาย เมื่อนั้นแผ่นดินปั่นป่วน พวกหมิงเข้าแทรกบ้านเมืองถึงการวิบัติ โห่กุ๋ยลีต้องตายเป็นผีอยู่ต่างแดน ท้ายสุดถูกประณามทั่วหล้า (2546, 81)

สรุปและส่งท้าย

การศึกษานี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวความขัดแย้งที่เกี่ยวพันกับผู้หญิงในหน้าประวัติศาสตร์เวียดนามที่มีการจดจารึกไว้ช้านาน ประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยจารีตของเวียดนามซึ่งมีปรัชญาประวัติศาสตร์ตามแนวทางสำนักคิดหยู-ขงจื๊อ ถือว่าความประพฤติของผู้ปกครองเกี่ยวพันกับคุณธรรมที่ชี้และนำไปสู่ความรุ่งเรืองและหายนะของสังคม ประวัติศาสตร์ทำหน้าที่เป็นบทเรียนให้เห็นตัวอย่างความดี ความชั่ว ชี้แนะสิ่งผิดและถูกให้แก่คนรุ่นหลังเป็นแบบอย่าง หนึ่งในเงื่อนไขนี้ที่กลายเป็นประเด็นเกี่ยวพันกับความรุ่งเรืองและล่มสลายของผู้ปกครองและระบอบการปกครองในแต่ละยุคคือกรณีที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ผู้หญิงในหน้าประวัติศาสตร์ของเวียดนาม “ไม่เงียบ” หรือสาบสูญหากแต่ปรากฏเรื่องราวมากมายทั้ง “ดี” และ “ร้าย” ให้เป็นหนึ่งในบทเรียนของคนรุ่นหลัง หรือเสมือนเป็น “ตัวละคร” สำคัญในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง

สถานะของผู้หญิงในราชสำนักตั้งแต่เริ่มยุคเอกราชยังไม่ปรากฏว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นที่มาของความขัดแย้งชัดเจน หากแต่ธรรมเนียมการมีภรรยาหลายคน เริ่มเป็นช่องทางให้เครือญาติพระชายาเข้ามาสร้างอำนาจจนเริ่มเป็นภัยต่อผู้ปกครองได้ สถานการณ์เช่นนี้รุนแรงและชัดเจนขึ้นในสมัยหลี ซึ่งเริ่มก่อรูปก่อร่างระบบราชสำนักแบบจีนมากขึ้น ระบบครอบครัวที่ซับซ้อนและขยายตัวมากขึ้น เป็นโอกาสให้เกิดการชิงอำนาจในราชสำนักฝ่ายใน เป็นการเมืองระหว่างพระชายาหลวงและรองจนนำไปสู่การนองเลือด โดยมีเป้าหมายเพื่อหนุนให้พระโอรสขึ้นเป็นจักรพรรดิ ไม่ว่าจะด้วยผลประโยชน์โดยตรงของพระมารดาในทางอำนาจการเมืองหรือเพราะความรักหรือเสน่หาที่มารดามีต่อบุตรก็ตาม แม้ในสมัยเจิ่น จะมีการยึดถือธรรมเนียมการสืบสัมพันธ์ร่วมสายตระกูลเดียวกันก็ตาม แต่สุดท้ายก็ไม่อาจใช้ระบบนี้ควบคุมสถานการณ์ขัดแย้งในราชสำนักได้เส้นทางอำนาจอันนำไปสู่ความขัดแย้งของผู้หญิงในราชสำนักหลีและเจิ่นดูเหมือนเริ่มด้วยการครองอำนาจของผู้หญิงที่เป็นพระชนนี แต่ทั้งสองสมัยต่างจบลงด้วยการขึ้นสู่อำนาจของญาติฝ่ายชายในที่สุด

การศึกษานี้ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของแนวคิดเบื้องหลังในประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยโบราณและสมัยใหม่ที่รับอิทธิพลจากทฤษฎีสังคมของตะวันตก ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเก่าของโลกอารยธรรมจีนที่เวียดนามเองหยิบยืมมาใช้นั้นถือว่า มนุษย์เป็นแกนกลางของการเปลี่ยนแปลงแต่ยึดโยงอยู่กับความประพฤติและรูปแบบดำเนินชีวิต ซึ่งเรียกว่า คุณธรรม ซึ่งอาจหมายถึงกรอบโครงของกระแสวัฒนธรรมที่ครอบงำและชี้นำมนุษย์ให้กระทำการใด ๆ แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบตะวันตกหรือสมัยใหม่ เน้นปัจจัยที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงในเชิงวัตถุเป็นหลัก แต่หากพิจารณารายละเอียดต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว บางครั้งเราอาจต้องพิจารณาว่าการล่มสลายของสถาบันการเมือง การปราชัยในสงครามหรือการเปลี่ยนแปลงกลุ่มผู้ปกครองซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมโดย

รวม บางครั้งอาจมีสาเหตุจากมนุษย์ไม่กี่คนที่ตัดสินใจกระทำการตามเหตุผลและแรงบันดาลใจเฉพาะตนก็เป็นได้

การศึกษานี้อาจเป็นแนวทางหรือตัวอย่างในการศึกษาลักษณะสังคมและวัฒนธรรมสมัยโบราณของเวียดนาม ซึ่งจำต้องใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยเป็นแหล่งข้อมูล ประเด็นที่น่าสนใจซึ่งควรได้รับการศึกษาให้ลุ่มลึกขึ้น โดยสะท้อนจากการศึกษานี้มีอาทิ ระบบสายตระกูล ระบบครอบครัว วัฒนธรรมหลายเมียในสังคมเวียดนามทั้งก่อนและหลังยุคเอกราช หรือการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเหล่านี้ในแต่ละช่วงสมัยต่อไป

บรรณานุกรม

อนันท์ธนา เมธานนท์. *ประวัติศาสตร์เวียดนาม: รวมงานเขียนว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์และทัศนะต่ออดีต*. อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2546.

เหงียนคักเวียน. เวียดนาม: ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545.

Dai Viet Su Ky Toan Thu (TT). Hanoi: NXB Khoa Hoc Xa Hoi, 1998.

Ebrey, Patricia. *The Inner Quarters: Marriage and the Lives of Chinese Women in the Sung Period*. Berkeley, CA: University of California Press, 1993.

Hinsch, Bret. *Women in Early Imperial China*. Cambridge: Harvard University Press, 1994.

Kham Dinh Viet Su Thong Giam Cuong Muc (CM). Hanoi: NXB Giao Duc, 1998.

Marr, David. *Vietnamese Tradition on Trial*. Berkeley, CA: University of California Press, 1981.

Taylor, Keith Weller. 'Vietnam' in Nicoholas Tarling (Ed.) *The Cambridge History of Southeast Asia: Volume One: From early times to c. 1500*. Singapore: Cambridge University Press, 1999, pp. 136-153.

Tran Trong Kim. *Viet Nam Su Luoc*. Hanoi: NXB Van Hoa, 1999.

Whitmore, John K. *Vietnam, Ho Quy Ly, and the Ming (1371-1421).* New Haven, Conn.: Yale Center for International and Area Studies, 1985.

ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงกับลักษณะปฏิทรรศน์ของสถานการณ์ทางการเมืองการปกครอง

วิศรุต พึ่งสุนทร

นักประวัติศาสตร์หลายท่านกล่าวถึงคริสตศตวรรษที่ 20 ว่าเป็นยุคแห่งความรุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์สงครามและความรุนแรงโดยอำนาจรัฐ และเป็นช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ความรุนแรงโดยปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดด้วยจำนวนผู้เสียชีวิตจากความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ โดยเงื้อมมือมนุษย์ ในแง่มุมของประวัติศาสตร์แล้วเหตุการณ์เหล่านี้เป็นความรุนแรงที่ปรากฏให้เห็นอย่างไร้ข้อกังขา เช่น สงคราม การสังหารหมู่ และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ แต่เมื่อมองดูในสังคมปัจจุบันที่ดูเหมือนปราศจากความรุนแรงในรูปแบบดังกล่าว แต่ก็มีความรุนแรงในลักษณะอื่นๆที่แฝงอยู่ซึ่งอาจจะไม่เห็นเด่นชัดดังการมองย้อนไปในประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะใกล้ตัวเกินไป รูปแบบของความรุนแรงทางสังคมและการเมืองในปัจจุบันเป็นประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงกัน รูปแบบความรุนแรงนี้ไม่ได้มีลักษณะของความรุนแรงอย่างสงครามในอดีตอย่างที่กล่าวมา ความรุนแรงแบบนี้ไม่สามารถสัมผัสได้ในลักษณะของภาพความทารุณโหดร้ายในทางสงคราม จึงเป็นการยากที่จะทำการศึกษาหรือแม้แต่เป็นการยากที่จะสังเกตเห็น

บทความนี้จะกล่าวถึงรูปแบบความรุนแรงที่อาจจะถือได้ว่าเป็นความรุนแรง “สมัยใหม่” ที่แฝงอยู่ภายใต้รูปแบบทางสังคมและการเมืองของทุกวันนี้ ด้วยว่าความรุนแรงที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่างที่ไม่ได้แสดงออกซึ่งภาพลักษณ์ของความโหดร้าย แต่กลับเป็นภาพลักษณ์ความเป็น “ธรรมดาวิสัย” มีหลายแนวความคิดที่กล่าวถึงลักษณะธรรมดาวิสัยของความรุนแรงก่อตัวให้เห็นในช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ของเหตุการณ์ฆ่าล้างเผาพันธุ์ชาวยิวอย่างเป็นระบบภายใต้รัฐบาลนาซีเยอรมนี หรือโฮโลคอสต์ จากที่ได้มีการศึกษาในหลายๆแง่มุมมีแนวคิดสำคัญอันหนึ่งชี้ว่าโฮโลคอสต์ เหตุการณ์ดังกล่าวรูปแบบความรุนแรงที่เกิดมีลักษณะเป็น “ธรรมดาวิสัย” นอกจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้วแนวคิดดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากรูปแบบของความรุนแรงที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยใหม่ของยุโรป ซึ่งมักจะหลีกหนีจากการแสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง และการเร้าอารมณ์อย่างวรรณคดีในคริสตศตวรรษที่ 19 บางกลุ่มซึ่งจะกล่าวต่อไป

ปรากฏการณ์ของความรุนแรงที่มีลักษณะเป็นธรรมดาวิสัยได้รับความสนใจศึกษาในช่วงครึ่งหลังของคริสตศตวรรษที่ 20 เนื่องจากเหตุการณ์โฮโลคอสต์โดยเฉพาะเกี่ยวกับค่ายกักกัน นอกจากนั้นยังมาจากการศึกษารูปแบบทางสังคมและการดำรงชีวิตภายใต้ระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ เนื่องจากมีรูปแบบธรรมดาวิสัยในแนวทางเดียวกันกับการมีชีวิตอยู่ในค่ายกักกันของรัฐบาลนาซีเยอรมนี ภาพลักษณ์ของความ

ธรรมดาวิสัยนี้ อาจจะสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของการเมืองและสังคมไทยในปัจจุบัน เป็นลักษณะบางอย่างที่จะกล่าวถึงในด้านความธรรมดาวิสัยของความรุนแรงที่ศึกษาก็เห็นได้ในภาวะทางการเมืองและสังคมในปัจจุบัน

ต้นกำเนิดของลักษณะปฏิทรรศน์ความรุนแรงที่เป็นธรรมดาวิสัย

นักประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักปรัชญาหลายท่านได้ศึกษาถึงระบบ รูปแบบ และสาเหตุที่ก่อให้เกิดลักษณะความรุนแรงของค่ายกักกันและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์โดยนาซีในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หรือโฮโลคอสต์ นักวิชาการหลายท่านสรุปถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่ามีลักษณะเฉพาะบางอย่างที่ต่างจากความรุนแรงอื่นๆในประวัติศาสตร์ในแง่ของ “ความเป็นธรรมดาวิสัย” นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ Zygmunt Bauman ได้กล่าวว่าโฮโลคอสต์เป็นผลิตผลที่มีลักษณะเฉพาะจากองค์ประกอบที่โดยตัวมันเองแล้ว มีลักษณะที่เป็นธรรมดาและสามัญ[1] ลักษณะธรรมดาสามัญนี้เป็นภาพลักษณ์ของความเป็นปกติวิสัยของความรุนแรง เพราะความรุนแรงในการฆ่าทำลายล้างนั้น อยู่ภายใต้ระบบความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลแบบเดียวกับระบบความคิดสมัยใหม่ในด้านการผลิต อุตสาหกรรม การแบ่งแยกรูปแบบแรงงาน (division of labour) แนวคิดที่ใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานความรู้ การใช้รูปแบบของการจัดการจัดระบบมาใช้ในการจัดการความรุนแรง และเพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างภาพลักษณ์ของความธรรมดาวิสัย แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังต้นกำเนิดของค่ายกักกันก็เป็นประเด็นสำคัญ ค่ายกักกันไม่ได้ถูกริเริ่มขึ้นโดยนาซีเยอรมันในศตวรรษที่ 20 แต่มีพัฒนาการจากหลายๆความคิดเข้าด้วยกัน ค่ายกักกันถูกนำมาใช้ครั้งแรกในคิวบาครั้งยังเป็นอาณานิคมของสเปนในราวปลายศตวรรษที่ 19 โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อแยกพลเมืองออกจากพวกกบฏต้านการเป็นอาณานิคม ค่ายกักกันโครงการแรกนี้กระทำโดยการล้อมรั้วลวดหนามรอบๆพื้นที่ขนาดใหญ่ให้พลเมืองอยู่อาศัยรวมอยู่ด้วยกัน ในขณะนั้นไม่ได้มีความหมายหรือจุดประสงค์ในแง่ของค่ายทรมานหรือสังหารอย่างในความหมายทุกวันนี้แต่เป็นเพียงเพื่อการจัดการจัดระเบียบทางสังคมเท่านั้น ความเป็นอยู่เป็นไปอย่างหยาบๆ แต่ก็พอเพียงในการอยู่อาศัยและกิจกรรมชีวิตประจำวัน นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวว่าค่ายกักกันแห่งแรกนี้เกิดขึ้นจากระบบความคิดเป็นเหตุเป็นผลสมัยใหม่ คือ แนวคิดที่เป็นการวิเคราะห์แบ่งแยก ซึ่งเป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มองว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์และองค์ประกอบทางชีวะอื่น ๆ สามารถแบ่งแยกจำแนกออกได้เป็นหมวดหมู่แยกจากกันโดยเด็ดขาดตามแนวทางการวิเคราะห์ และระบบการคิดทางเหตุผลในแบบวิทยาศาสตร์[2]

---

[1] Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge, and Oxford, 1989, p. xii.

[2] William R. Everdell, *The First Moderns: Profiles in the Origins of Twentieth-century Thought*, University of Chicago Press, Chicago, and London, 1997, p. 116. โครงการค่ายกักกันแห่งแรกริเริ่มขึ้นในปี ค.ศ.1896 โดยนายพันชาวสเปนนามว่า Valeriano Weyler y Nicolau เขาขนานนามว่า “ค่ายกักกัน” (campos de reconcentraciòn) โครงการ

ค่ายกักกันแห่งแรกนี้เกิดจากการรวมเอาสองขั้วความคิดที่ขัดแย้งกันเข้าด้วยกัน ได้แก่การจัดระเบียบ การบริหารจัดการ หรือแนวคิดหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ และการใช้ความรุนแรง ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับค่ายกักกันในสงครามอาณานิคมที่คิวบา ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันก็มีการอยู่ร่วมกันของความรุนแรงและความปกติธรรมดาในลักษณะดังกล่าวในอีกรูปแบบหนึ่ง ในกรุงปารีสช่วงทศวรรษที่ 1860 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการสร้างความก้าวหน้าโดยการวางผังกรุงปารีสใหม่อย่างถอนรากถอนโคน โดยการนำของ Baron Georges-Eugéne Haussmann สถาปนิกใหญ่ของโครงการ แนวคิดที่จะทำให้ความรุนแรงมีลักษณะปกติวิสัยเป็นส่วนสำคัญของวาทะที่เกี่ยวกับความก้าวหน้าเป็นสมัยใหม่ ในการวางผังกรุงปารีสใหม่ Baron Haussmann ให้ความสำคัญกับความสะอาดและสุขอนามัยอย่างมาก เดิมทีกรุงปารีสมีการปนเปื้อนในการบริโภคกับสิ่งสกปรกเนื่องจากขาดการจัดระบบเพื่อรักษาความสะอาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงฆ่าสัตว์ขนาดย่อมที่มีอยู่เกลื่อนเมือง Baron Haussmann วางผังให้โรงฆ่าสัตว์มีลักษณะเป็นระบบอุตสาหกรรมและถูกสุขลักษณะมากขึ้น ทั้งขนาดการจัดระบบแบบสายพานการผลิต การแบ่งแยกรูปแบบแรงงาน (division of labour) การใช้เครื่องจักรกล รูปแบบของอาคารและการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน การรักษาความสะอาด รวมถึงการย้ายออกจากเขตพักอาศัยและเขตพาณิชย์ไปอยู่ชานเมือง ภาพความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการฆ่าสัตว์จึงหายไปจากปริมณฑลทางสังคม[3] การทำให้ความรุนแรงไม่ปรากฏเด่นชัดเป็นภาพความโหดร้ายและกลิ่นคาวเลือดดังแต่ก่อน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งยวดกับวาทะและภาพลักษณ์ของความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่ อาจกล่าวได้อีกทางหนึ่งว่าการทำให้ความรุนแรงหายไปจากปริมณฑลทางสังคมเป็นการทำให้องค์ประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงมีลักษณะเป็นธรรมวิสัย ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการรูปแบบสมัยใหม่ ความมีประสิทธิภาพ และความสะอาด จากที่ได้กล่าวมา กลไกและวิธีคิดที่ทำให้โฮโลคอสต์เกิดขึ้นได้อาจมีส่วนมาจากแนวคิดเดียวกัน คือแนวคิดการแบ่งแยกในค่ายกักกันแห่งแรกในคิวบา และแนวคิดการจัดระบบสร้างประสิทธิภาพในการจัดการกับความรุนแรงในโรงฆ่าสัตว์ระบบโรงงานที่กรุงปารีส

นี้ใช้อยู่ในช่วงเวลาประมาณหนึ่งปีครึ่ง ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้คนล้มตายหลายพันคน ไม่ใช่ด้วยการกระทำรุนแรงโหดร้ายจากกำลังทหารแต่เกิดจากโรคระบาดเป็นส่วนใหญ่เพราะการมาอยู่ร่วมกันอย่างแออัด ในขณะนั้นในสหรัฐเมริกาผู้คนให้ความสนใจแก่ประเด็น ทางมนุษยธรรมและการเมืองต่อสถานการณ์ในคิวบาอย่างมาก อีกไม่นานต่อมารูปแบบดังกล่าวถูกนำมาใช้อีกครั้งโดยสหราชอาณาจักรในสงครามโบเออร์ เพื่อกักกันผู้ตั้งถิ่นฐานเชื้อสายดัชท์

[3] Daniel Pick, *War Machine: the Rationalisation of Slaughter in the Modern Age*, Yale University Press, New Haven and London, 1993, p. 181, 185. โครงการโรงฆ่าสัตว์ระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1863 ส่วนหนึ่งของโครงการเปิดขึ้นใช้ในปี 1867 ที่ La Villette แต่โครงการก็ไม่เสร็จสมบูรณ์จนกระทั่งราชอาณาจักรที่สอง (Second Empire) พังครืนลง

นักวิชาการหลายท่านมองความรุนแรงในโฮโลคอสต์ว่าไม่ได้มีลักษณะโหดร้ายป่าเถื่อน (barbarism) ที่เป็นขั้วตรงข้ามกับแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ (modernity) และยังเห็นว่าโฮโลคอสต์ไม่ได้ผิดแผก เบี่ยงเบนหรือฝ่าฝืนแนวคิดก้าวหน้าสมัยใหม่แต่อย่างใด แต่ตรงกันข้ามโฮโลคอสต์เกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าตั้งอยู่บนสภาวะและตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่เป็นของสังคมยุคใหม่ ได้แก่การจัดระบบระเบียบ รูปแบบการบริหารงานเพื่อประสิทธิภาพสูงสุด แนวคิดของระบบอุตสาหกรรม การคิดเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์ การแบ่งแยกรูปแบบแรงงาน (division of labour) ฯลฯ โฮโลคอสต์กลับไม่ใช่ผลลัพธ์ของความป่าเถื่อนโหดร้ายแต่กลับเป็นผลลัพธ์ของความก้าวหน้ามีอารยธรรม ซึ่งเป็นลักษณะของความปกติธรรมดาวิสัยของสังคมสมัยใหม่ เมื่อกล่าวถึงโฮโลคอสต์ก็บ่อยครั้งที่มีการกล่าวถึงค่ายกักกันสังการเอาซวิทซ์ (Auschwitz) แทบที่จะแทนที่กันได้ เอาซวิทซ์เป็นค่ายกักกันที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีผู้เสียชีวิตมากที่สุด และมีการบริหารจัดการระบบที่สุด อาจกล่าวได้อีกทางหนึ่งว่าเป็นที่ๆมีลักษณะปฏิทรรศน์ของความรุนแรงและความปกติธรรมดามากที่สุดของโฮโลคอสต์ การที่ค่ายกักกันสังการ “เอาซวิทซ์” มักจะถูกกล่าวถึงแทนที่จะกล่าวว่า “โฮโลคอสต์” ก็ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทั้งขนาดความรุนแรงและลักษณะปฏิทรรศน์ดังกล่าว โฮโลคอสต์ไม่ได้เป็นผลพวงจากการปฏิเสธอารยธรรมย้อยกลับสู่ความป่าเถื่อน แต่เกิดจากความรุนแรงที่เกิดนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของความมีอารยธรรม เหตุผลดังกล่าวเป็นที่มาของลักษณะปฏิทรรศน์

ความรุนแรงภายใต้ตัวบทกฎหมาย

แนวคิดของความธรรมดาวิสัยของความรุนแรงนั้นนอกจากจะเห็นได้ในแนวคิดเบื้องหลังค่ายกักกันแล้ว แนวคิดด้านกฎหมายและกฎระเบียบยังแสดงออกถึงรูปแบบความธรรมดาด้วย ต่างจากสงครามซึ่งเกิดขึ้นจากความขัดแย้งที่อยู่นอกกรอบของกฎหมายหรือกฎระเบียบมวลชลในสภาวะปกติ สงครามเป็นภาวะนอกเหนือจากภาวะมวลชนปกติ นอกเหนือภาวะกฎหมายสังคมปกติ แต่ในค่ายกักกันนั้น ความรุนแรงเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นปกติวิสัยของกฎหมายภายใต้หลักทางกฎหมาย Giorgio Agamben นักปรัชญาชาวอิตาเลียนกล่าวถึงลักษณะปฏิทรรศน์ของแนวคิดที่เป็นที่โต้แย้งกันมากของ Carl Schmitt นักปรัชญาการเมืองชาวเยอรมันผู้สนับสนุนลัทธิการเมืองขวาจัดของนาซีเยอรมนี โดยใช้แนวคิดของ Schmitt ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ที่เป็นค่ายกักกันมีลักษณะที่ภาวะยกเว้นได้ถูกใช้อย่างปกติ เป็นภาวะที่แยกไม่ออกระหว่างการยกเว้นและกฎระเบียบ หรืออาจกล่าวได้ว่าความรุนแรงที่เกิดภายในค่ายกักกันเป็นการกระทำที่อยู่ทั้งภายใต้กรอบของกฎหมายและภายนอกกรอบของกฎหมายในเวลาเดียวกัน เพราะความรุนแรงกลายเป็นการทำตามกฎหมายไป แต่ความคิดของสิทธิและปกป้องของศาลไม่มีอีกต่อไป[4] ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงในรูปแบบนี้แฝงอยู่ในการทำให้ความรุนแรงถูกกฎหมาย หรือการทำให้กฎหมายครอบคลุมความรุนแรง

---

[4] Giorgio Agamben, ‘The Camp as *Nomos* of the Modern’, Hent de Vries and Samuel Weber, eds., *Violence, Identity, and Self-determination*, Stanford University Press, Stanford, 1997, p. 109-110.

หรือความรุนแรงภายใต้อำนาจรัฐ ค่ายกักกันเป็นพื้นที่ที่การยกเว้นไม่ได้อยู่นอกกฎหมาย แต่กลายเป็นตัวกฎหมายเอง

แนวคิดของค่ายกักกันแห่งแรกในคิวบาที่กล่าวถึงข้างต้นก็เป็นผลพวงจากแนวคิดทางกฎหมายคล้ายคลึงกัน คือการรักษาให้เกิดพื้นที่ภาวะปกติที่ชาวบ้านสามารถอยู่อาศัยในเขตกักกันได้อย่างธรรมดาที่สุด ในภาวะของความรุนแรง การซ้อนกันของความรุนแรงกับความธรรมดานี้เป็นแนวคิดสำคัญของค่ายกักกันตั้งแต่แรกจนถึงในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเลยทีเดียว ค่ายกักกันถูกใช้เพื่อจุดมุ่งหมายในการแยกพลเมืองออกจากพวกกบฏในภาวะของการสู้รบโดยไม่มีเหตุผลทางด้านการลงโทษทัณฑ์อยู่เลย ความรุนแรงหรือแม้แต่การสังหารที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการลงทัณฑ์แต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “ภาวะปกติ” ที่แยกออกมาจากภาวะสงครามภายนอกค่าย

ลักษณะปฏิทรรศน์ของความรุนแรงและความปกติธรรมดาปรากฏให้เห็นอยู่ตั้งแต่ในวรรณกรรมเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง นั้นคือความรุนแรงของสงครามและการฆ่าฟันทำลายล้างกับความปกติของกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ทางทหาร กฎระเบียบกฎเกณฑ์ของทางกองทัพในยุทธศาสตร์ของสงครามสมัยใหม่มีส่วนทำให้ความรุนแรงและการทำลายล้างกลายเป็นปกติวิสัย[5] ในสงครามแบบสนามเพลาะนั้นมีลักษณะที่นอกจากความรุนแรงที่อยู่รายรอบตลอดเวลาหนี้ไม่พ้นแล้ว ยังมีลักษณะเป็นจักรกลและเป็นระบบอุตสาหกรรมจนมีลักษณะเป็นปกติวิสัยเป็น

ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงในระบบการจัดการบริหาร

ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าระบบภายในค่ายกักกันของรัฐบาลนาซีเยอรมนีมีลักษณะปฏิทรรศน์อยู่ กระบวนการทางสังคมและระบบการบริหารงานรัฐเองก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โฮโลคอสต์ดำเนินไปได้ แนวคิดในการจัดระเบียบจัดการจัดระบบความรุนแรงหรือการที่ทำให้ความรุนแรงเป็นปกติวิสัยในยุคนาซีเยอรมนีก็เป็นประเด็นสำคัญอันหนึ่งในแนวคิดนี้ นักคิดชาวอเมริกันเชื้อสายเยอรมัน Hannah Arendt ได้เขียนเกี่ยวกับการพิพากษา Adolf Eichmann โดยรัฐบาลของอิสราเอลในปี ค.ศ.1965 Eichmann เป็นบุคคลสำคัญผู้อยู่เบื้องหลังการวางแผน จัดระบบและบริหารจัดการ ในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว ในช่วงที่เรียกว่า “มาตรการขั้นสุดท้าย” (Final Solution) ของ “ข้อกังขาเรื่องยิว” (Jewish Question) เป็นที่รู้กันว่าตัว Eichmann เองไม่เคยลงมือหรือแม้แต่ออกคำสั่งประหารชาวยิว โดยเขาเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามหน้าที่บริหาร

---

[5] Cornelia Vismann, ‘Starting from Scratch: Concept of Order in No Man’s Land’, *War, Violence and the Modern Condition*, Bernd Hüppauf ed., Walter de Gruyter, Berlin and New York, 1997, p. 55-56. ผู้เขียนกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวในงานเขียนของ Ernst Jünger Martin Heidegger และ Carl Schmitt

จัดการเหมือนกับฟันเฟืองในเครื่องจักรขนาดใหญ่ ในงานเขียนชิ้นนี้ Arendt ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางดังกล่าวด้วยวลีที่ว่า “ปกติธรรมดาของความชั่วร้าย” (“banality of evil”) ผ่านตัว Eichman ซึ่ง Arendt บรรยายลักษณะว่าดู “ธรรมดาจนน่ากลัว” Arendt ยังได้ชี้ไปถึงความธรรมดาของกลไกที่ทำให้ความรุนแรงเป็นไปได้ โดยกล่าวว่าความปกติธรรมดานี้น่าสะพรึงกลัวกว่าความโหดร้ายที่เห็นได้เสียอีก เพราะ Eichman ไม่ใช่คนชั่วร้ายเป็นพิเศษแต่เหมือนกับคนปกติธรรมดาทุกคน หรืออีกนัยหนึ่งคือคนธรรมดาทั่วไปทุกคนก็เป็นส่วนหนึ่งของความชั่วร้ายที่แสนสาหัสเหมือนอย่าง Eichmannได้โดยการทำตามหน้าที่เหมือนกับภารกิจปกติธรรมดา[6] ในงานเขียนอีกชิ้นหนึ่ง Arendt กล่าวว่าธรรมดาวิสัยของความรุนแรงนี้ไม่ใช่แต่จำกัดอยู่แต่เพียงโฮโลคอสต์ หรือการปกครองภายใต้นาซีเยอรมันเท่านั้น แต่เป็นหลักสำคัญของแนวทางอำนาจเบ็ดเสร็จโดยทั่วไป ในสถาบันหรือองค์การในการบริหารอำนาจของการปกครองเผด็จการเบ็ดเสร็จ[7] ความรุนแรงนั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมดาวิสัย กลายเป็นส่วนหนึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ปกติธรรมดา ด้วยการบริหารจัดการแบ่งแยกหน้าที่ ด้วยระบบความคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล องค์ประกอบต่างๆเหล่านี้ทำให้ความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของความมีเหตุผล หรือแม้แต่เป็นส่วนหนึ่งของสามัญสำนึกปกติไปแล้วดังที่ Arendt กล่าวว่าน่าสะพรึงกลัวกว่าความโหดร้ายที่เห็นได้เสียอีก

สุนทรียลักษณะของปฏิทรรศน์ของความรุนแรง

ลักษณะของความปกติกับความรุนแรงที่มีอยู่ควบคู่กันแม้จะขัดแย้งกันโดยรากฐานอย่างสิ้นเชิงทั้งสองขั้วความคิดสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนมีสุนทรียภาพ ในการศึกษาถึงรูปแบบทางศิลปะและวัฒนธรรมภายใต้การปกครองของนาซีเยอรมนี Saul Friedlander นักประวัติศาสตร์โฮโลคอสต์ชาวอเมริกันได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะบางอย่างของสุนทรียลักษณะที่ได้รับการส่งเสริมจากนโยบายทางวัฒนธรรมจากรัฐบาลนาซี คือการที่ทั้งสองขั้วของความรุนแรงและความปกติธรรมดามาอยู่ร่วมกัน ด้านหนึ่งได้แก่ความปกติงดงาม สงบสุขที่เร้าอารมณ์พื้นฐาน ซึ่งมักจะถูกเรียกตามคำภาษาเยอรมันว่า “คิทช์” (“kitsch”) กับความรุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอ้างถึงความตาย อาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งคือการกล่าวอ้างถึงความตายอย่างปกติที่ก่อให้เกิดการเร้าอารมณ์ของความสงบสุขงดงาม Friedlander กล่าวว่าสุนทรียภาพแนวทางเช่นนี้เกิดจากอ้างถึงสิ่งที่โดยปกติแล้วปกติจะอยู่ตรงกันข้ามให้มาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นส่วนผสมระหว่างความสงบสุขงดงามกลมกลืน เร้าอารมณ์ในทางบวกที่ Friedlander ใช้คำว่า kitsch กับการเน้นย้ำการปลุกเร้าเรื่องราวของความตายและการทำลายล้างไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทาง

---

[6] Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, Penguin, New York, 1994, p. 276.

[7] Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York and London, 1973, p. 438.

อุปมา Friedlander กล่าวถึงวาทะทางการเมืองที่ยกย่องผู้นำสูงสุดว่าเป็นผู้ที่อยู่คู่กับจิตใจของประชาชนทุกคนในลักษณะของ kitsch และอำนาจทางการเมืองที่มีอย่างเหลือเฟือ

อำนาจในทางรุนแรงจะได้รับการสร้างภาพยืนยันความถูกต้องชอบธรรมเมื่ออยู่ร่วมกับสุนทรียภาพแบบ kitsch ดังกล่าว อีกอย่างหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างระยะห่างของตัวผู้นำเองโดยอาศัยฉันลักษณ์ทางภาษาหรือรูปแบบทางโวหารที่แสดงออกสงบสุขงดงามเร้าอารมณ์ ในขณะเดียวกันก็ทำให้ออกห่างจากภาวะที่ปรากฏว่าโหดร้ายรุนแรง โดยทำให้ความรุนแรงที่อยู่ห่างๆ หรือความสับสนวุ่นว่าย โหดร้ายที่มีอยู่นั้น เป็นส่วนหนึ่งของราคาของความสงบสุขที่ปรากฏ ทำให้ความรุนแรงมีเหตุผลและอธิบายได้[8]

ลักษณะปฏิทรรศน์ในวรรณคดียุโรปสมัยใหม่

ภาวะปกติวิสัยของความรุนแรงที่กล่าวมาข้างต้น เป็นไปในความคิดที่มาจากสังคมวิทยาและปรัชญาทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยโฮโลคอสต์ หรือได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์โฮโลคอสต์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โฮโลคอสต์เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาทางการเมืองและจริยศาสตร์สมัยใหม่อย่างมาก ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงเวลาที่มีงานวิชาการศึกษาโฮโลคอสต์ออกมาเผยแพร่เป็นอย่างมากเป็นในหลายๆ สาขาวิชา นอกจากลักษณะธรรมดาวิสัยของความรุนแรงปรากฏในการศึกษาโฮโลคอสต์ทางด้านประวัติศาสตร์และสังคมดังที่ได้กล่าวมา การศึกษาวรรณคดีและงานเขียนบันทึกเกี่ยวกับโฮโลคอสต์ก็เช่นกันที่แนวความคิดอันนี้ได้แสดงออกมา มีแนวคิดสำคัญแนวคิดหนึ่งซึ่งเป็นที่ศึกษากัน แนวคิดนี้มาจากวลีภาษาฝรั่งเศษว่า "l'univers concentrationnaire" หรือใช้ในภาษาอังกฤษว่า "concentrationary universe" ซึ่งอาจจะแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า "สากลจักรแห่งการกักกัน" วลีนี้เป็นวลีที่กล่าวถึงกันในการศึกษาวรรณคดีโฮโลคอสต์ ซึ่งแสดงถึงแนวคิดที่มีลักษณะปฏิทรรศน์ของความเป็นปกติวิสัยของความรุนแรง วลีนี้ใช้ครั้งแรกโดย David Rousset นักเขียนชาวฝรั่งเศษในงานเขียนชื่อ *L'univers Concentrationnaire* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1947 (แปลเป็นอังกฤษภายใต้ชื่อ *A World Apart*, 1951) *L'univers Concentrationnaire* เป็นงานเขียนที่กล่าวถึงประสบการณ์ในค่ายกักกันนาซีเรื่องแรกที่ได้รับการตีพิมพ์ และมีผู้อ่านอย่างกว้างขวาง[9] วลี "สากลจักรแห่งการกักกัน" นี้ใช้ในความหมายไปในแนวทางที่ Rousset เขียนซึ่งกล่าวถึงรูปแบบของประสบการณ์ที่โหดร้ายในค่ายกักกัน ว่ามีลักษณะเป็นธรรมดาสามัญมากกว่าความโหดร้าย ซึ่งขัดกับความคิดทั่ว ๆ ไปเมื่อกล่าวถึงความรุนแรงทางสังคม ความธรรมดาสามัญ

---

[8] Saul Friedländer, *Reflections of Nazism: an Essay on Kitsch and Death*, Harper and Row, New York, 1984, p. 18-19.

[9] งานชิ้นนี้ได้รับการแปลเป็นอังกฤษภายใต้ชื่อว่า *A World Apart* (David Rousset, *A World Apart*, trans. Yvonne Moyse and Roger Senhouse, Secker and Warburg, London, 1951.)

ดังกล่าวนี้ชี้ถึงกระบวนการทำลายล้างในค่ายที่มีลักษณะเป็นธรรมดาวิสัย และเป็นถาวรลักษณะของชีวิตเหมือนกับชีวิตทั่ว ๆไป นิยามนี้เป็นส่วนสำคัญของแนวคิดที่ว่าค่ายกักกันไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่หนึ่ง แต่เป็น " สากลจักร" ที่มีความสมบูรณ์ครอบคลุมไร้ขอบเขตโดยตัวมันเองซึ่งมีลักษณะเป็นปฏิปักตร์ขัดแย้งกับการกักกันกักขังและการสร้างขอบเขต แนวคิดนี้มองความรุนแรงว่าเป็นสากลจักรในตังของมันเองไม่มีการในหรือภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะปฏิทรรศน์ของการถูกกักกันควบคุมอยู่[10] Rousset กล่าวถึงรูปแบบของงานเขียนที่สะท้อนลักษณะปฏิทรรศน์ที่ปกติไร้แก่นสารที่เหมาะสมกับวรรณกรรมสำหรับสะท้อนของประสบการณ์ในค่ายโดยกล่าวถึงงานเขียน The Trial (1925) โดย Franz Kafka นักเขียนนวนิยายชาวออสเตรียน-เช็ก และ Ubu Roi (1896) ของ Alfred Jarry กวีและนักเขียนบทละครชาวฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Rousset กล่าวถึง The Trial ในแง่ของความปกติธรรมดาทุกวันของความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับ Joseph K. ตัวเอกของเรื่อง ซึ่งเป็นการกระทำโดยอย่างเป็นระบบโดยอำนาจรัฐที่มีลักษณะเป็นปกติวิสัยเหมือนกับทุกวันของชีวิต วรรณคดีและงานเขียนเกี่ยวกับโฮโลคอสต์ชิ้นอื่นๆอีกหลายๆ ชิ้นที่รับเอารูปแบบดังกล่าวของ Kafka มาเป็นแม่แบบด้วยเหตุผลเดียวกัน งานเขียนชิ้นอื่น ๆ ของ Kafka ก็มีลักษณะร่วมเช่นนี้แฝงอยู่ เป็นลักษณะของการมาอยู่ด้วยกันของสิ่งที่ปกติและขัดแย้งกันคือระหว่างความรุนแรงกับความปกติธรรมดา

จะว่าไปแล้วงานเขียนของ Kafka ไม่ได้เป็นเพียงแม่แบบของงานเขียนที่เกี่ยวกับโฮโลคอสต์เท่านั้น แต่ถือว่าเป็นแม่แบบของวรรณคดีสมัยใหม่โดยรวมเลยทีเดียว วรรณคดีโฮโลคอสต์ซึ่งถือว่าเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ของอิทธิพลของ Kafka ที่มีอยู่อย่างมากและกว้างขวางไม่เพียงแต่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของการถูกกดขี่เท่านั้น อาจกล่าวได้ว่างานของ Kafka แสดงถึงสภาวะของยุคสมัยใหม่ที่เผชิญอยู่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่มีลักษณะเหมือนกับสภาวะทางสังคมในยุคหลังๆ เช่น การเป็นคนยิวอยู่ในกรุงปราก ซึ่งขณะนั้นอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรออสโตร-ฮังกาเรียน ในแง่ของความรู้สึกถูกกดดันหรือภายใต้ระบบอำนาจเบ็ดเสร็จก็ตาม งานเขียนของ Kafka แสดงถึงธรรมดาวิสัยของความรุนแรงในสังคมยุคใหม่ ไม่ใช่แต่เพียงในภาวะของค่ายกักกันหรือการอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ แต่อาจจะเป็นลักษณะทั่วๆไปของสภาวะสังคมสมัยใหม่ที่ไม่มีความเปิดกว้างทางความคิด หรือแม้แต่แนวทางบางอย่างทางความคิดของระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จหรือจะเรียกว่าเผด็จการเบ็ดเสร็จทางความคิดและอคติ ความรุนแรงดังกล่าวไม่ได้แสดงออกจากภาพการทารุณกรรมและความโหดร้าย แต่เป็นภาษาและภาพลักษณ์ที่นำเสนอองค์ประกอบของความรุนแรง เป็นความรุนแรงในลักษณะที่ไม่หนักหน่วง ไม่ผิดปกติแปลกประหลาด ไม่น่าสะพรึงกลัว แต่กลับทำให้ดูเป็นธรรมดาสามัญเหมือนเป็นระเบียนแบบแผนที่ใช้

---

[10] David Rousset, *A World Apart*, trans. Yvonne Moyse and Roger Senhouse, Secker and Warburg, London, 1951, p. 109.

ประจำทุกวัน ความรุนแรงนั้นเข้ากันได้กับประสบการณ์ธรรมดาสามัญทุกวันอย่างไม่ขัดแย้งหรือเคอะเขิน หรือแม้แต่อาจจะกล่าวถึงความรุนแรงที่มีลักษณะซึ่งแสดงถึงความกลมกลืนสงบสุข เร้าอารมณ์เป็นที่เข้าใจ

ภาพลักษณ์ความปกติสามัญของความรุนแรงก็มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมยุคหลังๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางการเมืองหรือความรุนแรงจากเงื้อมือของอำนาจรัฐเอง ในนวนิยายของนักเขียนชาวรัสเซีย Aleksandr Solzhenitsyn เรื่อง The First Circle (1968) กล่าวถึงการมีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จของสหภาพโซเวียต ว่ามีความน่าสะพรึงกลัวแฝงอยู่ในความปกติธรรมดาของชีวิตประจำวัน เป็นความหวาดกลัวต่อการต้องตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากอำนาจรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการถูกกักขังค่ายแรงงานหรือที่เรียกกันว่า “กูลัก” (gulug) ความรู้สึกดังกล่าวเป็นความกลัวที่แฝงอยู่ในชีวิตประจำวัน ในตอนท้ายของเรื่อง Solzhenitsyn กล่าวถึงลักษณะปฏิทรรศน์ดังกล่าวด้วยภาพลักษณ์ของรถขนส่งนักโทษที่แฝงมาในรูปของรถส่งอาหารประจำวัน[11]

เป็นที่รู้กันว่าการใช้ความรุนแรงด้วยการทรมานและสอบสวนเป็นประเด็นสำคัญของระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จที่ทางรัฐกระทำโดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนหรือสถาบันทางการปกครองเช่น ศาล เรือนจำหรือค่ายกักกัน ในงานเขียนหลายๆ ชิ้นที่บันทึกเรื่องราวของการทรมานโดยแสดงความเกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยหรือชีวิตประจำวัน มีการใช้วัสดุสิ่งของและสิ่งแวดล้อมภายในบ้านของผู้ถูกทรมานเป็นเครื่องมือในการทรมาน ที่นอกจากความสะดวกแล้วยังให้ผลทางจิตใช้ได้รุนแรงกว่าการใช้สถานที่หรืออุปกรณ์อื่นเพื่อการสอบสวนที่มีประสิทธิภาพกว่า ในวรรณคดีที่เกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อให้ประเทศอัลจีเรียเป็นเอกราชจากฝรั่งเศษ ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1950 ถึงต้นทศวรรษที่ 1960 บ่อยครั้งได้ปรากฏถึงความเกี่ยวข้องระหว่างความสะดวกสบายของบ้านสมัยใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันกับการทรมานและความรุนแรง สิ่งอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ได้เริ่มมีขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น ไฟฟ้า ระบบประปาในบ้าน อ่างล้างหน้า อ่างอาบน้ำและสายโทรศัพท์ ในวรรณกรรมที่กล่าวถึงมีการทรมานด้วยอุปกรณ์อำนวยความสะดวกดังกล่าว ด้วยการล้อเลียนการใช้สอยของเครื่องใช้ภายในบ้าน[12] ด้วยอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวก คุ้นเคยและเป็นมิตรถูกนำไปใช้เพื่อให้เกิดสิ่งที่ตรงข้ามเป็นปฏิทรรศน์กัน ทางจิตวิทยาเชื่อว่าวิธีนี้

---

[11] Alexander Solzhenitsyn, *The First Circle*, Collins Harvill, London, 1988, p. 578-579.

รถขนส่งนักโทษในอดีตจะทาสีเขียวทั้งคัน เวลาคนเห็นรถสีเขียวนี้ก็จะรู้สึกหวาดกลัวอย่างมาก ต่อมาในช่วงหลังสงครามคนหัวหมอบางคนมีความคิดเยี่ยมว่า จะทำให้รถดู้ดูเหมือนรถบรรทุกอาหารทั่ว ๆ ไปโดยให้ทาสีส้มและฟ้า และมีคำเขียนเป็น 4 ภาษาว่า “ขนมปัง” หรือ “เนื้อสัตว์”

[12] Kristen Ross, *Fast Cars, Clean Bodies: Decolonization and the Reodering of French Culture*, MIT Press, Cambridge and London, 1995, p. 112-113. อ้างถึงบทบันทึกในช่วงสงครามอัลจีเรีย *Le Question* (1961) ของ Henri Alleg และนวนิยายเรื่อง *Les Choses* (1965) ของ Georges Perec

ให้ผลกระทบทางจิตใจรุนแรงกว่ากิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันนัก ความหวาดกลัวนั้นกลายมาอยู่ในทุกอณูของชีวิตประจำวันที่ปกติธรรมดา ด้านวัสดุสิ่งของธรรมดา ทำให้ทุกวี่วันของการมีชีวิตอยู่อย่างธรรมดาหรือแม้แต่ในบ้านของตนเองกลายเป็นที่ที่รุนแรงอันตรายที่สุด[13]

ในงานเขียนและวรรณคดีโฮโลคอสต์ที่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางอย่างมากของนักเขียนหลายท่าน เช่น Primo Levi Jean Amery และ Paul Celan มักใช้ภาพความรุนแรงที่มีลักษณะปกติธรรมดา นักเขียนทั้งสองท่านได้ใช้ภาพลักษณ์ของนรกอเวจีตามแบบ Dante นักเขียนยุคกลาง ซึ่งสำหรับงานของ Dante เองนรกแม้จะเต็มไปด้วยความรุนแรง แต่ก็เป็นธรรมดาสารัตถะเป็นส่วนหนึ่งของศาสนศาสตร์ตามแนวทางคริสตศาสนา แต่โดยเฉพาะในงานเขียน *If This is a Man* (1958) ของ Levi ที่ภาพลักษณ์ของนรกอเวจีไม่ได้ถูกใช้เพื่อแสดงถึงประสบการณ์ภายในค่ายด้านความรุนแรง แต่ในทางตรงกันข้ามเพื่อทำให้การทนทุกข์มีความหมายในทางศาสนาหรือการชดใช้เพื่อหาความหมายให้ความรุนแรง เพื่อทำความเข้าใจกับความรุนแรงที่เกิด บรรเทาความไร้สาระไม่มีเหตุผลของความรุนแรงลง[14] หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการบรรเทาลักษณะปฏิทรรศน์นั้น เพราะลักษณะประสบการณ์ความรุนแรงภายในค่ายมักจะแสดงออกด้านสภาวะปกติธรรมดาไร้ซึ่งความหมายและเหตุผลของการคงอยู่ของความรุนแรง

อาจจะกล่าวได้ว่าความปกติธรรมดาที่ปรากฏในวรรณคดีโฮโลคอสต์นั้นเป็นผลมาจากทั้งรูปแบบประสบการณ์ในค่ายกักกัน แล้วยังเป็นผลมาจากรูปแบบของวรรณคดีสมัยใหม่ด้วย ซึ่งงานของ Kafka เป็นอิทธิพลหลักอันหนึ่ง รูปแบบนวนิยายสมัยใหม่มีการอิงถึงความรุนแรงที่ต่างจากแต่ก่อน โดยเฉพาะในบางกลุ่มในศตวรรษที่ 19 ที่ความรุนแรงมีรูปแบบปรากฏเป็นอาชญากรรมที่เกิดจากความร้อนแรงของอารมณ์ของบุคคล นวนิยายสมัยใหม่มักจะแสดงความรุนแรงเป็นลักษณะที่ปราศจากผู้กระทำและปราศจากแรงจูงใจ เป็นความรุนแรงที่มีอยู่เองทั่วหัวระแหงเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม หรือบรรยากาศ หรือตัวสังคมเองเป็นผู้กำหนดขึ้น[15] เป็นความรุนแรงที่รู้ว่ามีอยู่แต่พิสูจน์ไม่ได้ ลักษณะดังกล่าวเป็นผลจากการรวมตัวกันระหว่างความปกติธรรมดาของชีวิตประจำวันกับจินตภาพของความรุนแรง สิ่งนี้เป็นแนวทางสำคัญของวรรณคดีและศิลปะสมัยใหม่ โดยนักวรรณคดีศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความรุนแรงที่ปรากฏในวรรณคดี โดยเชื่อมโยงสุนทรียลักษณะของความเป็นสมัยใหม่ กับประสบการณ์จาก

---

[13] แง่มุมนี้ก็มีในเรื่องสั้น “In the Penal Colony” ของ Franz Kafka ที่ปรากฏอุปกรณ์ในการทรมานซึ่งเลียนแบบชื่อของสิ่งของธรรมดา เช่น “เตียง” “คราด” และ ”นักออกแบบ”

[14] Steven E. Aschheim, *Culture and Catastrophe: German and Jewish Confrontations with National Socialism and Other Crises*, Macmillan, London, 1996, p. 4.

[15] Frederick Hoffman, *The Moral No: Death and the Modern Imagination*, Princeton University Press, New Jersey, 1964, p. 149.

สงครามโลกครั้งที่หนึ่งว่ามีลักษณะร่วมคือ เป็นปฏิทรรศน์และกำกวม[16] ดังเช่นในงานของเขียนของ Kafka ซึ่งวรรณคดีโฮโลคอสต์ได้รับเอาอิทธิพลมาอย่างมาก

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วถึงแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับ ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงที่เป็นไปในทางสภาวะสังคมและการเมือง ที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบใหม่ของวรรณคดีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 แต่เมื่อมองไปในประวัติศาสตร์ของศตวรรษที่ 20 เองแล้วก็นับได้ว่าเป็นศตวรรษแห่งความรุนแรงโหดร้ายและความรุนแรงที่อาศัยลักษณะธรรมดาวิสัยเป็นปฏิทรรศน์ ซึ่งทำให้เห็นได้ไม่ชัดแจ้งอย่างความโหดร้ายโดยเฉพาะถ้าผู้สังเกตการณ์อยู่ในช่วงเวลาปัจจุบันนั้น อยู่ในช่วงเวลาและบริบททางสังคมและการเมืองนั้น ๆ และเป็นส่วนหนึ่งของสารบบธรรมดาวิสัยนั้นเอง เพราะรูปแบบความรุนแรงที่ปรากฏเป็นปกติวิสัยหรือแม้แต่สงบสุขกลมกลืน ซึ่งบ่อยครั้งเป็นส่วนสำคัญของภาพลักษณ์ของระบอบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จหรือแม้แต่เผด็จการทางความคิด ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นรูปแบบหลักของระบอบการปกครองและนโยบายของรัฐของศตวรรษที่ 20

สังคมและรูปแบบทางการเมืองของไทยในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ธรรมดาวิสัยของความรุนแรงได้ ในรูปแบบทางความคิดที่ได้กล่าวมาข้างต้นไม่ว่าจะเป็นการทำให้ความรุนแรงเป็นธรรมดาของกฎระเบียบสังคมปกติ หรือความคิดและกระบวนการเหตุผลอย่างเป็นระบบที่มีเหตุผลหรือเป็นความรุนแรงที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของสามัญสำนึกร่วม สิ่งเหล่านี้ล้วนเห็นได้ในวาทะการการเมืองปัจจุบันไม่มากก็น้อย หรือแม้แต่การใช้ภาพลักษณ์หรือภาษาที่แสดงถึง ความสงบสุข กลมกลืน เร้าอารมณ์ แบบ kitsch ร่วมกับกับวาทะความความรุนแรงทางการเมือง ที่เห็นบ่อยครั้งในข่าวโทรทัศน์ หรือตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะสำคัญของการเมืองและสังคมไทยใต้รัฐบาลนี้ไปแล้ว

ภาพลักษณ์หลายภาพที่แสดงถึงนโยบายของทางรัฐในปัจจุบันอาจจะแสดงลักษณะปฏิทรรศน์ที่กล่าวมาข้างต้นได้ดี เช่น ความคิดที่จะให้มีการถ่ายทอดสดประหารชีวิตเพื่อเป็นการตักเตือนทางศีลธรรมเพื่อหวังผลให้สังคมที่สงบสุขขึ้น โดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน หรือแม้แต่ภาพถ่ายจากหน้าหนังสือพิมพ์ของเครื่องบินที่ปกติใช้รบนำมาทิ้งนกกระดาษแทนที่จะเป็นระเบิดซึ่งเป็นภาพที่อาจจะดูเหนือจริง แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนลักษณะปฏิทรรศน์ของความเป็นจริงทางการเมืองและสังคม อาจจะกล่าวอีกได้ว่าภาพลักษณ์เหล่านี้แสดงออกซึ่งแนวคิดของความธรรมดาวิสัยของความรุนแรง ที่แฝงเคลือบไว้เหมือนกับเคลือบด้วยน้ำตาลที่ทำให้น่าดู สวยงาม และสงบสุข ภาพถ่ายจากภายในเครื่องบินที่กำลังทิ้งนกกระดาษ

---

[16] Bernd Hüppauf, 'Introduction: Modernity and Violence: Observations Concerning a Contradicting Relationship', *War, Violence and the Modern Condition*, Bernd Hüppauf ed., Walter de Gruyter, Berlin and New York, 1997, p. 15, 16.

มากมายที่ออกมาสู่เบื้องล่าง นกกระดาษเป็นภาพที่กำกวมและเป็นปฏิทรรศน์ในตัวเองอย่างมาก มีความขัดแย้งอย่างมาก ทั้งความรุนแรงจากอากาศยานเพื่อการรบ และความสวยงาม กลมกลืน เร้าอารมณ์ ของนกกระดาษ ซึ่งเมื่อปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์อาจก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งบางอย่าง ที่เกิดจากทั้งความแปลกตาอย่างที่หนังสือพิมพ์จงใจเลือกภาพ และจากความคิดที่จะทิ้งนกกระดาษจากเครื่องบินซึ่งแฝงไว้ด้วยความเป็นจริงทางสังคมและการเมืองบางอย่าง ถ้าจะหาถ้อยคำที่เหมาะกับยุคสมัยที่ทุกอย่างผูกติดอยู่กับความเอื้ออาทร ก็คงจะเหมาะสมกับวลีว่า “ความรุนแรงเอื้ออาทร”

ศาสตร์และศิลป์ของความรุนแรงอันไร้รูป

สายัณห์ แดงกลม*

เงื่อนไขสำคัญของการรับรู้เรื่องความรุนแรงคือการ*ได้เห็น* อันมีความหมายต่อเรื่องของพยานหลักฐาน การมีส่วนร่วม ประสบการณ์ตรงของความรุนแรง (ประสบการณ์ในลักษณะหมู่เหล่า สาธารณะ หรือประสบการณ์ส่วนตน ของปัจเจกบุคคล) ไม่สามารถแบ่งปันร่วมกับผู้อื่นที่ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ดังกล่าว (หรืออยู่ในเวลานั้น แต่ก็อาจเห็นคนละมุมมอง) ประสบการณ์ตรงคือประสบการณ์จริงซึ่งจำกัดผู้รับรู้จริง เฉพาะผู้เข้าร่วมเท่านั้น เพราะประสบการณ์ตรงเป็นประสบการณ์ของปัจจุบัน ไม่ว่าจะมีระยะเวลายืดยาวหรือสั้นเพียงใด หากแต่การสัมผัสถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริงมักมาจากประสบการณ์ทางอ้อม กล่าวคือเป็นการรับรู้ผ่านตัวกลาง หรือสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ผ่านขั้นตอนและกระบวนการที่จะกำหนดและประเมินความรุนแรงจริงที่เราไม่ได้สัมผัสจริง เป็นความรุนแรงที่เกิดจากการบันทึก ถ่ายทอด สื่อของประสบการณ์ตรง (วาทกรรม คำพูด ภาพ งานเขียน วิทยุ การแสดง ฯลฯ) ความรุนแรงจากสิ่งที่อ่าน จากสิ่งที่ได้ยิน จากสิ่งที่ชม หรือจากสิ่งที่เราต่างพูดคร่าวๆ ว่า *สัมผัส* จึงเป็นความรุนแรงจากเรื่องที่เราไม่ได้มีประสบการณ์ตรง เรื่องรุนแรงจึงมาจากสิ่งที่เราไม่เห็น และเรื่องร้ายแรงคือการคล้อยตามความรุนแรงดังกล่าว โดยไม่คำนึงถึงศาสตร์และศิลป์ของการนำเสนอ[1]

นักประพันธ์และปราชญ์ฝรั่งเศส Diderot (1713-1784) ให้ข้อสังเกตไว้ว่าทำไมเราจึงรู้สึกเฉยๆ กับวัตถุสามัญธรรมดา ถ้วยโถโอชาม ผักผลไม้ในชีวิตจริง สามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจต่อผู้ชมเมื่อมันถูกวาดบนผืนผ้าใบ[2] นั่นคือ สื่อศิลปะเป็นตัวแปรที่ปรับเปลี่ยนทัศนวิสัยของผู้ชมต่อเรื่องที่ถูกแสดง หรือหากจะโยงกลับมาประเด็นเรื่องความรุนแรง ความรุนแรงที่เรารู้สึกคือความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอด ผันแปร ผ่านตัวกลางหรือสื่อ ในเมื่อความรุนแรงคือการประเมินค่าอย่างหนึ่งผ่านอารมณ์ความรู้สึก ผ่านกฎเกณฑ์มาตรฐาน (คนตาบอดก็อาจรับรู้ถึงความรุนแรงผ่านการ

---

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ขอขอบคุณคุณศศิธร ปรุดรัมย์ สำหรับบทพิมพ์ และอาจารย์ปรารถนา จันทรุพันธุ์ และอาจารย์ดำรงพล อินทร์จันทร์ สำหรับการตรวจทานแก้ไข

[1] Guy Debord วิพากษ์สังคมของการผลิต “ที่ประกาศตนเสมือนการเพิ่มพูนอันใหญ่หลวงของการแสดง ทุกอย่างที่เป็นประสบการณ์ตรงแปรเปลี่ยนเป็นการสื่อแทน (representation)” และ “การแสดงไม่ใช่หมายถึงมวลหมู่ภาพทั้งหลาย แต่คือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล ที่มีเหล่าภาพเป็นตัวสื่อกลาง” “ประสบการณ์ตรงถูกรุกล้ำครอบงำอย่างเป็นรูปธรรมโดยการชื่นชมการแสดง และซึมซับเอาลักษณะที่ตื่นตาตื่นใจของการแสดงเข้าไว้ในตัวด้วยการปรับการรับดังกล่าวให้เป็นไปในเชิงบวก” (*La Société du spectacle*, Champ libre, 1967, p. 9)

[2] ความคิดดังกล่าวแทรกอยู่ในบทวิจารณ์จิตรกรรมงานหุ่นนิ่ง (still life) ของศิลปิน Chardin ผู้ซึ่ง Diderot แสดงความชื่นชมตลอดเวลา ดูตัวอย่างใน *Salon de 1769*, Hermann, 1993, pp. 42-47.

ได้ยิน สัมผัส) เราจึงมักจะ*ให้ค่า*กับสิ่งที่เราเห็น และ*ตีค่า*ความรุนแรงจากสิ่งที่มองเห็น โดยอาจไม่เฉลียวใจว่าเราไม่ได้เห็นโดยแท้และโดยสมบูรณ์ครบถ้วน เราก็เหมือนคนตาบอด ที่มีผู้ชี้แนะให้เห็นในสิ่งที่ไม่เห็นโดยตรง

จิตรกรกรีกโบราณ Timanthes วาดภาพพิธีบูชายัญของ Iphigenia โดยมีกษัตริย์ Agamennon ผู้เป็นบิดาเข้าร่วมด้วย แต่หลังจากแสดงอารมณ์ต่างๆ ของเหล่าผู้ชมแล้ว จิตรกรไม่รู้จะหาวิธีสื่อความรู้สึกระทมทุกข์อย่างสุดขั้วของผู้เป็นพ่อได้อย่างไร พ่อผู้จะต้องเห็นบุตรสาวของตนถูกมีดสังเวยคร่าชีวิตไปต่อหน้าต่อตา จิตรกรจึงเลือกที่จะปกคลุมใบหน้าของกษัตริย์ Agamennon เพื่อชี้แนะถึงอารมณ์อันไม่สามารถแสดงออกมาได้ กล่าวคือ เลือกที่จะไม่ให้เห็น ไม่ให้ Agamennon เห็น และไม่ให้ผู้ชมเห็นภาพความโศกเศร้าดังกล่าว (ซึ่งผลสุดท้ายก็ไม่เกิดขึ้นด้วยเหตุอัศจรรย์ที่มาช่วย Iphigenia ได้ทัน) *เกร็ด*ดังกล่าวนอกจากจะแนะถึงการประจบลงตัวกันระหว่างขีดสุดของอารมณ์และขีดจำกัดของศิลปะแล้ว ยังอาจหมายถึงอีกหนทางหนึ่งของศิลปะที่เลือกจะสื่อด้วยการไม่ให้เห็น ทิ้งค้างความไม่ชัดเจนดังกล่าวไว้ต่อผู้ชม ละบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์ไว้กับผู้ชม

เราจำเป็นต้องตั้งคำถามต่อความรุนแรงที่เรารับรู้ (ฟัง อ่าน เห็น ได้กลิ่น สัมผัส) ต่อ*ภาพ*ของความรุนแรงอันนั้น ตั้งข้อสงสัยว่าเราเห็นและรู้สึกถึงความรุนแรงดังกล่าวนั้นเนื่องมาจากตัวกลางด้วยหรือไม่ ตัวกลางที่ทรงอิทธิพล และสามารถหันเห บังคับทิศทางตอกย้ำความรุนแรงอันนั้นนั่นคือ ย้อนกลับมาถามว่า เรารับรู้ความรุนแรงนั้นมาอย่างไร หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ของความรุนแรงนั้นที่เราไม่ได้รับรู้โดยตรง ตั้งคำถามต่อ*กระบวนการ*ที่ผลักดันให้เราเห็น/รับรู้ในเรื่องที่เราไม่เห็นจริง และบ่อยครั้งเราก็จะพบ/เห็นถึงความหักเหและความคลาดเคลื่อนระหว่าง*ภาพ*ความรุนแรงและความรุนแรงจริง *ความคลาดเคลื่อน*ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่ามีความจงใจที่จะหลอกผู้รับ/ชมเสมอไป แต่เป็นความคลาดเคลื่อนอันเลี่ยงไม่ได้เมื่อมีการ*ถ่ายเท*เคลื่อนย้าย การรับรู้ในเชิงภววิสัยจึงเป็นการเรียนรู้ที่จะต้องคำนึงถึงอัตวิสัยที่แฝงและกำกับอยู่ [3]

---

[3] คำถามที่ว่า ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร จึงเป็นคำถามที่คลาดเคลื่อนอยู่อย่างมาก เพราะมันตั้งอยู่บนมโนทัศน์รวบยอดอันเก่าแก่ที่ต้องการให้ผลงานศิลปะเป็นเหมือนเงา หรือเป็นกระจกส่องให้เห็น โดยไม่ได้คำนึงว่าศิลปะคือกระจกบุบเบี้ยวที่ให้ภาพโยเย เฉไฉ ไม่สอดคล้องแนบสนิทกับความจริง (แม้แต่เงาในกระจกก็สลับกลับด้าน) ผลสืบเนื่องอันร้ายแรงคือการมองศิลปะเป็นดั่งทางระบาย เป็นเพียงตัวถ่ายทอดความจริงและสามารถยึดถือเป็นหลักฐานพยานทางจิตวิญญาณของตัวศิลปิน หรือ/และรวมไปยังสังคมวัฒนธรรม นั่นคือทำให้ศิลปะเป็นภาพลักษณ์ที่กระด้าง เป็นเพียง copy ภาพเหมือนที่ใช้พิสูจน์ยืนยันอะไรต่ออะไรได้ และใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไปโดยปริยาย หรือเป็นหลักฐานของสภาพจิตสำนึกเบื้องลึกของศิลปิน โดยละเลยคุณค่าตลอดจนกลไกทางสุนทรียศาสตร์ไป ต้องผูกประเด็นขึ้นมาใหม่ว่า ภาพไปเกาะเกี่ยวอยู่กับบริบททางสังคมอย่างไร หรือในทางตรงข้าม มันไปแย้ง/ขัดกับความจริงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร ซึ่งการตั้งคำถามในประเด็นหลังช่วยมาค้านมุมมองที่ยึดถือเอาศิลปะเป็นแค่ภาพประกอบเหตุการณ์ความเป็นจริง เป็นแค่ภาพที่*ต้อง*สอดคล้องกับความจริง ดูตัวอย่างบทวิเคราะห์ภาพยนตร์สารคดีและกลไกความเหลื่อมล้ำ*เรื่องจริง-สิ่งลวง* ใน

ขนบ Medusa

โรลองด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes, 1915-1980) จบบทความเรื่อง “ภาพสะเทือนขวัญ” (Photos-chocs) ด้วยประโยคที่ว่า “ภาพถ่ายแบบตรงไปตรงมานำไปสู่การเปิดโปงความสยอง ไม่ใช่ไปสู่ตัวความสยองนั้นเอง”[4] กล่าวคือ บาร์ตส์ประมวลความคิดหลักเรื่องผลสืบเนื่องจากภาพความรุนแรงต่อการสร้างวาทกรรมการวิจารณ์ของผู้ชม

บาร์ตส์แยกแยะระหว่างเหตุการณ์ความรุนแรงที่ภาพแสดงและ*ผล*ซึ่งมีต่อผู้ชม โดยที่บ่อยครั้งภาพเหตุการณ์เหล่านั้นไม่ก่อปฏิกิริยาร่วมของผู้ชม เนื่องด้วยความจงใจจะ*จัดการ*กับตัวเนื้อหาของภาพ จนบอกอย่างโจ่งแจ้งว่าต้องการ “*หมายถึง*ความน่าหวาดกลัว” *(signifier* l’horrible) อีกนัยหนึ่งคือ เป็นความรุนแรงที่ถูกจัดระบบโดยช่างภาพผู้ปล่อยให้ผู้ชมเห็นถึงจุดประสงค์ที่แท้ของภาพ แต่กลับไม่เหลืออะไรไว้ให้ผู้ชมวิพากษ์[5] บาร์ตส์วิจารณ์การที่ช่างภาพแทนตนไว้ที่ตำแหน่งของผู้ชม/รับ และไม่ปล่อยให้ผู้รับ*สร้างหรือปรุงแต่ง*อะไรอย่างอื่น เพราะภาพถูก*ย่อย ซึมซับ สังเคราะห์*มาแล้วเสร็จสรรพ เช่น ภาพกลุ่มทหารใกล้กับกองหัวกะโหลก หรือเหล่านักโทษเดินสวนกับฝูงแกะ

บาร์ตส์มองเห็นภาพเหล่านั้นผ่าน “ตัวผลัด”[6] ของศิลปะการถ่ายภาพ กล่าวคือผ่านรหัสหรือภาษาและเทคนิคการจัดการกับภาพ (เช่น การเน้นความขัดแย้ง การนำมาประชิด เปรียบเทียบ) ผู้ชม “มาช้า” ไป อารมณ์ความรู้สึกทุกอย่างเกิดขึ้นมาแล้วผ่านสายตาของช่างภาพ (“เขาได้สั่นสะท้านแทนเรา เขาได้ไตร่ตรองแทนเรา เขาได้ประเมินแทนเรา”[7]) อารมณ์หรือผลที่ถูกกรองแล้วจึงไม่ส่งผ่านต่อมาถึงผู้ชม โดยเฉพาะผู้ชมอย่างบาร์ตส์ซึ่งเรียกร้องปฏิกิริยาเฉพาะตนของการรับตลอดจนความหมายเฉพาะตนที่ผู้ชมพึงจะให้ต่อตัวผลงาน ภาพสะเทือนขวัญจึงอาจหยุดผลแค่ภายในตน มีเพียงมิติการสะท้อนตัว (reflexivity) โดยไม่พาดพิงส่งต่อไปยังมิติอ้างอิง (referentiality) ซึ่งมีผู้ชมอยู่ในตำแหน่งดังกล่าวด้วยเช่นกัน ในฐานะ*ภาษา*ประเภทหนึ่ง ภาพถ่ายจึงไม่อาจสร้างอารมณ์ปั่นป่วนต่อผู้ชมตราบใดที่ภาพเป็นเพียง “ภาษาบริสุทธิ์” (pure language) หรือ “สัญญะบริสุทธิ์” (pure signe) ซึ่งอ่านได้อย่างชัดแจ้งสมบูรณ์

Jocelyn Maixent, “Est-ce ainsi que les hommes vivent ?”, *La Voix du Regard*, n° 16 (*Croire et faire croire*), automne 2003, pp. 165-179.

[4] “La photographie littérale introduit au scandale de l’horreur, non à l’horreur elle-même.”, ดู “Photos-chocs”, *Mythologies*, Seuil, 1957, pp. 105-107.

[5] “nous sommes à chaque fois dépossédés de notre jugement”, *ibid*., p. 106.

[6] บาร์ตส์ใช้คำว่า “relais” ในบทความ “Le message photographique”, *L’obvie et l’obtus. Essais critiques III*, Seuil, 1982, pp. 9-24. (*Communications*, 1961)

[7] “Photos-chocs”, *op. cit.*, p. 106.

*ศิลปะ*จึงสามารถกลายเป็นอุปสรรค ของการถ่ายทอดความคิดเรื่องความรุนแรงด้วยการให้รู้สึก*สยอง แขยง*ตาม งานอาจประสบผลสำเร็จอันเนื่องมาจากทักษะ แต่ฝีมือความชำนาญไม่ได้รับรองผลสุดท้ายที่มีปฏิกิริยาของผู้ชมเป็นสิ่งประกัน แง่มุมทางศิลปะจึงอาจมาลดทอนผลในบั้นปลายและ*จบในตัว*ไปโดยปริยาย โอกาสเสี่ยงที่ผู้ชมจะไม่รับรู้ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริงจึงกลับมีเพิ่มตามระดับผลสำเร็จทางศิลปะ ราวกับ paradox ที่ว่า ยิ่งเห็นว่าภาพ*สวย* กล่าวคือมีสำนวนภาษาและเทคนิคการจัดการมายุ่งเกี่ยว ยิ่งขจัดผู้ชมให้ห่างจากเหตุการณ์ที่ภาพแสดง

และไม่ว่าจะเป็นภาพที่*ฟ้อง*การจงใจ/ตั้งใจจัดการ หรือภาพที่จับเอาเสี้ยวเวลาที่สั่นคลอนไม่นิ่ง เช่น ภาพนักกีฬาช่วงกำลังเล่นในท่าทางที่เป็น*จุดสุดยอด*ซึ่งมีแต่กล้องถ่ายรูปจะบันทึกไว้ได้ เหล่านี้ก็ยังคงฟ้องจุดประสงค์ของช่างภาพที่จะให้จับตาผู้ชมด้วยภาพของช่วงเวลา “หายากที่สุด” แต่บาร์ตส์กลับเห็นว่ามันไม่ได้มาสร้างความยินดียินร้ายต่อผู้ชม ตรงกันข้ามกับภาพวาดบางประเภทจากแวดวงงานในขนบวิชา (academic art) เช่น ภาพนโปเลียนทรงม้าพยศที่บาร์ตส์อ้างถึงโดยไม่ได้เอ่ยนามจิตรกร Jacques-Louis David (1748-1825) ออกมา ภาพดังกล่าวจับเอาช่วงเวลาที่สั่นคลอน “ท่าทางที่เป็นไปไม่ได้ที่จะจับในระยะเวลา” และเป็นลักษณะจับตาอันนี้ที่มาก่อนความหมาย ภาพไม่แสดงอย่างโจ่งแจ้งและในทันทีถึงความหมาย แต่ต้องการให้ผู้ชม “เห็น” ก่อนที่จะตั้งประเด็นคำถามที่ตามมา

สำหรับผู้ชมแล้ว ภาพถ่ายจำเป็นต้องสร้างความเคลือบแคลงสงสัย สร้างความคลุมเครือกำกวมไว้ในตัว *กุม*ความหมายที่ไม่ประกาศมาโจ่งแจ้งอย่างทันใด ภาพสะเทือนขวัญที่ “ปลอม” (fausses) คือ ภาพที่ก้ำกึ่งระหว่างเหตุการณ์ที่ตรงไปตรงมาและเหตุการณ์ในจุดสุดยอด นั่นหมายความว่าภาพที่จะ*ส่งผลโดยแท้จริง*ต้องมีลักษณะที่ไม่มีการจัดเตรียม ดูเป็น*ธรรมชาติ* ตรงไปตรงมา แต่ไม่เผยความนัยออกมา ดื้อรั้นต่อการให้ความหมาย ไม่มี “numen” หรือจุดสุดยอดที่ถูกคัดสรรมาเพื่อให้ตรึงตาผู้ชม เป็นผู้ชมที่สรรสร้างคำประเมินและค้นหานัยยะเป็นผู้ชมที่ต้องเข้าไปแทนที่ช่างภาพ บาร์ตส์เรียกสถานการณ์นี้ว่าเป็นการ “ปลดเปลื้องเชิงวิพากษ์” (catharsis critique) ไม่ใช่แค่การ “ปลดปล่อยอารมณ์” (purge émotive) ประโยคสุดท้ายของบทความ (“ภาพถ่ายแบบตรงไปตรงมานำไปสู่การเปิดโปงความสยอง ไม่ใช่ไปสู่ตัวความสยองนั้นเอง”) จึงต้องการสื่อว่า ภาพซึ่งไม่มีความจงใจที่จะปรุงแต่งแต้ม แต่ให้เห็นเหตุการณ์ในสภาพที่*ดิบ* สามารถเรียกร้องให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการที่จะวิจารณ์เหตุความน่ากลัวดังกล่าวแต่ไม่ได้สร้างความน่ากลัวโดยแท้ หรืออาจตีความได้อีกว่าจะอย่างไรก็ตามตัวสื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลาง หรือฉากกั้นระหว่างความจริงที่เกิดขึ้นแล้วและการรับรู้ของผู้ชม แต่เมื่อสื่อกลาง*แจ้ง*ผลทางฝีมือการถ่าย และ*แจง*องค์ประกอบทางศิลปะในตัวภาพ ผู้ชมจะไปไม่ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริง เพราะติดอยู่กับประเด็นทางสุนทรียศาสตร์ (การจัดการกับสิ่งต่างๆ ในภาพ การจงใจเลือกลักษณะที่จับตา เพราะความแปลก หายาก ฯลฯ) ราวกับว่า*ศิลปะ*กลายเป็นตัวขัดเกลาความรุนแรงที่เกิดขึ้น และเมื่อถูกบันทึกไว้ผ่าน*มุมมอง*ที่บ่งบอกแรงจูง

ใจของช่างภาพ ความรุนแรงดังกล่าวจึงไม่ได้ สร้างผลต่อผู้ชม ภาพที่ตรงไปตรงมาจึงสกัดตัวคั่นกลางออก และปล่อยให้ผู้ชม*ประจัน*กับเหตุการณ์ความรุนแรงนั้น ทัศนคติเชิงวิพากษ์จึงจะก่อเกิดขึ้นเอง

อาจจะถกประเด็นดังกล่าวที่บาร์ตส์เสนอได้ ดูราวกับว่าบาร์ตส์นั้นชอบภาพในลักษณะสารคดีมากกว่าภาพที่เป็นไปในทางความงาม เพราะระหว่างภาพแบบ*ดิบ*และภาพที่*ฟ้อง*ความจงใจนั้นมีส่วนคาบเกี่ยวต่อกัน ภาพที่*ดิบ*แบบ*บังเอิญลงตัวเชิงศิลป์*พบได้บ่อยครั้ง ในขณะเดียวกันภาพที่*เข้าท่า*ด้วยองค์ประกอบต่างๆ ก็สามารถยั่วยุให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ข้อเสนอเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ชมต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในฐานะผู้มีอภิสิทธิ์หรือรับมอบอภิสิทธิ์ในการแสดงความเห็น โดยที่ตัวสื่อไม่ทำหน้าที่ตัวกลาง*อย่างมีชั้นเชิงทางศิลป์เกินไป* สิ่งที่แฝงอยู่ในมโนทัศน์ดังกล่าวคือมุมมองการวิพากษ์สังคมโดยไม่มีการลดทอนความจริงด้วยความจงใจนำเสนอเรื่องน่ากลัวชวนสยองอยู่ในสายตาผู้ชม ในความคิด การรับรู้ที่จะชักนำไปสู่ทัศนะเชิงวิพากษ์จึงต้องไม่มีม่านทางศิลปะที่มาเกลาและกรองความรุนแรงนั้นอย่างเสร็จสรรพ ในที่นี้ ปัญหาของศิลปะคือจะปกปิดตัวตนของตนได้อย่างไร จะ*แสร้งดิบ สร้างความเป็นธรรมชาติ* ในตัวงานได้อย่างไร หรือจะให้ผู้ชมรับรู้ความรุนแรงโดยทิ้งค้างบางส่วนไว้ให้ผู้ชมสร้างขึ้นมาเองได้อย่างไร จะให้ผู้ชมวิพากษ์ความรุนแรงดังกล่าวด้วยเรื่องที่เขาไม่เห็นและจากสิ่งที่เขาไม่เห็น (ศิลปะ) ได้อย่างไร เดิมพันของการสื่อแทนของความรุนแรง (representation of violence) จึงคือตัวศิลปะเอง จะให้เห็นโดยไม่ให้เห็นได้อย่างไร

บาร์ตส์จึงไม่ชื่นชอบการเข้ามายุ่งเกี่ยวของช่างภาพและน้ำมือของศิลปะที่ลดทอนบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ชม แม้แต่ในตำราว่าด้วยภาพถ่าย *La chambre claire* ที่เขียนถึงหลายปีให้หลัง บาร์ตส์ก็ยังสรุปในตอนสุดท้ายว่า ศิลปะกลับเป็นตัวทำให้ภาพถ่าย “สงบเสงี่ยม” “บรรเทาระดับความฟั่นเฟือน”[8] จากตัวภาพ แต่ความยอกย้อนในคำอธิบายของบาร์ตส์ก็นำไปสู่การ*ถก*ที่ต่อเนื่อง เพราะในตำราดังกล่าว บาร์ตส์พยายามเน้นถึงการมีตัวตนจริงของสิ่งที่อยู่ในภาพ ถึงเรื่องที่ “เคยเกิด (หรือเป็น) มาแล้ว” (ด้วยมโนทัศน์ “ça-a-été” = that-has-been) และโดยเฉพาะการที่ระหว่างตัวอ้างอิง (referent) และตัวภาพไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ หากไม่มีการเข้ามายุ่งเกี่ยวของศิลปะ สมมติฐานดังกล่าวทำให้อนุมานลักษณะที่*เหมือนธรรมชาติ*ของภาพถ่าย แต่ในขณะเดียวกับที่บาร์ตส์วิพากษ์สิ่งที่ผู้คนต่างยอมรับว่าเป็นธรรมชาติ หรือเป็นเฉกเช่นที่มันเป็น ในอัตชีวประวัติบาร์ตส์เอ่ยถึง “ความรุนแรง ความชัดแจ้ง ธรรมชาติ” ไว้ว่า

---

[8] Roland Barthes, *La chambre claire. Note sur la photographie*, Éditions de l’Étoile, Seuil, 1980, sect. 58, p. 180.

> เขาไม่หลุดออกจากความคิดอับเฉาที่ ว่า ความรุนแรงที่แท้คือความคิดเรื่องความกระจ่างชัดอยู่แล้วในตัว ดังนั้นสิ่งที่แจ่มแจ้งจึงรุนแรง แม้ว่าความชัดแจ้งดังกล่าวจะถูกนำเสนออย่างนิ่มนวล โดยอิสระอย่างเป็นประชาธิปไตย ในขณะที่สิ่งที่ขัดแย้งในตัว สิ่งที่ไม่อยู่ในการรับรู้ จะรุนแรงน้อยกว่า แม้ว่าจะมีการกำหนดอย่างไม่ค่อยชอบธรรม เช่น ทรราชย์ผู้ประกาศใช้กฎประหลาดๆ ว่าไปแล้วอาจจะรุนแรงน้อยกว่าการที่ประชาชนต่างชื่นชอบที่จะพูดว่า *มันเป็นเช่นนั้นในตัวอยู่แล้ว* โดยสรุปแล้ว "ความเป็นธรรมชาติ" ก็คือ *กบฏที่ร้ายที่สุด*[9]

ในที่นี้บาร์ตส์วิพากษ์การรับรู้ของสามัญชนคนทั่วไปที่มักมองหรือประเมินเรื่องต่างๆ ราวกับมันเป็นไปตามทำนองคลองธรรมหรือชัดแจ้งในตัว ความรุนแรงในความหมายของบาร์ตส์คือการยอมรับอันปราศจากการวิจารณ์ไปโดยปริยาย การเห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ว่าเป็นเรื่อง "ธรรมชาติ" สำหรับบาร์ตส์แล้วสิ่งที่ (ดูเหมือน) กระจ่างแจ้งไม่มีเหลี่ยมมุม แฝงอำนาจเบ็ดเสร็จที่กำหนดการรับรู้อย่างเบ็ดเสร็จโดยไม่ต้องตั้งคำถามใดๆ บาร์ตส์จึงยั่วยุให้ตั้งแง่ หรือไต่สวนตรวจสอบเรื่องที่ต่างพากันยอมรับว่าเป็นธรรมชาติในตัวของมันอยู่แล้ว ต้องตั้งข้อสงสัยเพื่อเกิดการริเริ่มวิเคราะห์ถึงที่มาและกลไกภายในของเรื่องเหล่านั้น เหตุผลดังกล่าวจึงมาย้อนบาร์ตส์ทางอ้อมเมื่อบาร์ตส์พยายามชี้ให้เห็นว่าภาพถ่ายนั้นระบุถึง "ตัวอ้างอิง" ที่มีตัวตนจริง "เคยเกิดขึ้นมาแล้ว" หรือ "เคยอยู่ตรงนั้น" (ça-a-été) เพราะเท่ากับยอมรับกลายๆ ถึงลักษณะที่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุดของภาพถ่ายโดยที่บาร์ตส์สลัดมุมมองของช่างถ่ายภาพไปนับแต่ต้น ทิ้งมุมมองการจัดการที่เกิดขึ้นก่อน หรือหลังหรือระหว่างที่ภาพจะปรากฏออกมา เท่ากับว่าความรุนแรงแฝงอยู่ในภาพถ่ายที่สมอ้างว่าเสนอตัวอ้างอิง ดังที่ "เคยเป็น" (เช่นนั้น) กล่าวคือ ในธรรมชาติของภาพถ่ายเอง...

ช่วงท้ายของตอนที่ 37 ใน *La chambre claire* บาร์ตส์สรุปว่า "ภาพถ่ายนั้นรุนแรง ไม่ใช่เพราะมันแสดงความรุนแรง แต่เพราะในแต่ละครั้งมันเต็มตาอย่างเลี่ยงไม่ได้ และเพราะว่าในตัวมันนั้นไม่มีอะไรจะถูกปฏิเสธ หรือถูกปรับเปลี่ยนไปเลย"[10] แต่ความรุนแรงที่สืบเนื่องมานั้นก็คือความเชื่อดังกล่าวที่ว่าภาพถ่ายไม่เปลี่ยนแปลงอะไรเลย และบังคับให้สายตาต้องจ้องมอง ปฏิเสธไม่ได้ว่าตัวอ้างอิงในภาพเป็นเช่นนั้นจริงเหมือนที่เห็น มายาคติที่ซ่อนอยู่ในคำกล่าวของบาร์ตส์คือภาพลักษณ์ของนางปีศาจ Medusa ผู้สามารถตราตรึงผู้ชมให้แข็งทื่อเป็นหิน *คล้อยตาม*อย่างเลี่ยงไม่ได้ และเป็นขนบดังกล่าวที่อยู่เบื้องหลัง "ภาพสะเทือนขวัญ" *(Photos-chocs)* หรือศิลปะจำนวนมากซึ่งพยายามให้เห็นภาพ "เต็มตา" เพื่อจะตรึงผู้ชม บาร์ตส์เองเห็นว่า Medusa คือ บุคคลาธิษฐานของทัศนคติของคนส่วนใหญ่ต่อเรื่องที่ประเมินกันว่าชัดแจ้งอยู่แล้วในตัว เป็นเช่นนั้นอยู่แล้วในตัว :

---

[9] Roland Barthes, *Roland Barthes*, Seuil, 1975, p. 88.

[10] Roland Barthes, *La chambre claire*, *op. cit.*, sect. 37, p. 143.

"Doxa คือ ความเห็นโดยทั่วไป ความหมายที่ พูดต่อๆ กัน ราวกับว่าไม่ต้องสงสัยอะไรเลย มันคือภาพของนางปีศาจ Medusa ผู้ทำให้ผู้ที่มองมากลายเป็นหิน หมายความว่า มันแจ่มแจ้งชัดเจนในตัว แล้วเราเห็นมันหรือเปล่า แทบจะไม่เลย (...)"[11] ขนบ Medusa ก่อให้เกิดการเอออออตามเรื่องต่างๆ โดยไม่ได้เห็นโดยแท้ หรือเห็นโดยขาดมิติการวิจารณ์ เชื่อตามความเห็นหมู่มาก ขนบ Medusa เป็นการสร้างความเชื่อว่าเรื่องที่พบเห็นเป็นเฉกเช่นนั้น พยายามลดทอนความเห็นหรือมุมมองอื่นๆ : "นาง Medusa หรือนางแมงมุม คืออุปลักษณ์ของการตอน มันสยบผม การทำให้สยบยอมเกิดจากเรื่องที่ผมฟังแต่ไม่เห็น สัมผัสการฟังของผมตัดขาดจากการเห็น ผมค้างอยู่แค่ด้านหลังประตู"[12]

ขนบ Medusa คือ กลไกการลวงตาให้เห็นเพื่อสร้างความเชื่อต่อสิ่งที่แท้จริงเราไม่ได้เห็น ผู้ชมอยู่เพียง "ด้านหลังประตู" สัมผัสเรื่องที่ต่างพากันยอมรับว่าเกิดเช่นนั้นจริง ผู้ชมมองแต่ไม่เห็น[13] หรือคล้อยตามความคิดว่าเห็นจริง ความรุนแรงแฝงอยู่ในการไม่ได้หรือไม่สามารถตั้งคำถามต่อสิ่งต่างๆ หรือต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่รับรู้ทางอ้อมโดยเชื่อว่าเป็นเช่นนั้นจริง Medusa คือ ปีศาจจากประชามติ ประชานิยม ที่ไม่เว้นช่องว่างต่อมุมมองต่างออกไป แต่กลับกำหนดให้รับรู้ตามๆ กัน และ*ป้อน*เหตุต่างๆ ราวกับเป็นสามัญปกติ เต็มตา ทะลักล้น ชัดแจ้ง ทั้งๆ ที่เราไม่ได้รับ-รู้โดยตรงด้วยตัวเอง

เยซู vs แม่มด

ขนบ Medusa หรือ ขนบของการ*ตรึงตา*ด้วยการ*ให้เห็น* เพื่อสะกดให้ผู้ชมแข็งที่อเป็นหิน แทบไร้คำใดๆ หลุดออกมา ขนบของเหตุการณ์ความรุนแรงตามที่พบและเข้าใจโดยทั่วไป ข้อคิดจากบทความของบาร์ตส์ทำให้เห็นแง่มุมตรงกันข้าม เพราะเงื่อนไขของบาร์ตส์คือการที่ผู้ชมสร้างวาทกรรมการวิพากษ์ต่อเนื่องจากภาพที่เห็น ภาพอาจ*จับตา*แต่ต้องไม่ตรึงคำพูดหรือหยุดยั้งความคิดเห็นของผู้รับ ต้องไม่*สังหาร*ผู้ชมด้วยการบั่นทอน*ชีวิต*จากความนึกคิด ภาพในขนบ Medusa จึงเสี่ยงที่จะแย้งกลับมา*สะกดตนเอง*ให้*ตายตาม*ผู้ชมเมื่อไร้ผู้ชมหรือไร้ความคิดผู้ชมที่จะมาหล่อเลี้ยงต่อ

หนทางต้านขนบดังกล่าวจึงอาจปรากฏออกมาด้วยการ*ไม่ให้เห็น* แนะบอกความรุนแรงจากเรื่องที่ผู้ชมไม่สามารถประเมินได้ในทันที จำต้องควานหา เสาะแสวงหาเหตุที่หลุดพ้นการรับรู้ หรือแม้แต่ในตัวขนบ Medusa เองนั้น ก็มีตัวกลาง/ตัวกรองคั่น เพราะผู้ชมรับรู้ผ่าน*ภาพ* ผู้ชมจึงไม่ได้เห็นเหตุจริงโดยแท้ ภาพความรุนแรงจึงพยายามแทนตนให้*เป็น*ความรุนแรงดังกล่าว แม้จะไม่ใช่

---

[11] Roland Barthes, *Roland Barthes, op. cit.*, p. 126.

[12] *Ibid*.

[13] ประเด็นเรื่อง "มองอย่างไรจึงไม่เห็น" อยู่ใน *La chambre claire* เช่นกัน (p. 172)

ภาพลวงตา (ที่เรียกกันว่า trompe-l'oeil) แต่ก็ แฝงความดื้อรั้นที่จะ*หลุด*ออกมาล่อตาและลวงอารมณ์ ท้ายที่สุดผู้ชมก็พลอย*หลง หลงตาม หลงเชื่อ* หรือ*หลงใหล* โดยไม่ได้ตระหนักว่าแท้จริงตนไม่ได้เห็น มีผู้*เห็นแทน*นับแต่ต้น (เช่น สายตาของศิลปินช่างภาพ) ไม่ว่าอย่างแยบคายหรือโจ่งแจ้ง

ตัวอย่างจากภาพยนตร์ 2 เรื่อง คือ *The Passion of the Christ* (2004) และ *The Blair Witch Project* (1999) แสดงให้เห็นความรุนแรงจากแง่มุมแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ทั้ง*เยซู*และ*แม่มด*ต่างก็มีนางปีศาจ Medusa อยู่เบื้องหลัง เรื่องแรกแฝง Medusa ด้วยภาพสดตรงไปตรงมา บอกเล่าแทบจะ*เหมือน*จริง ในขณะที่เรื่องที่สองกลับไม่ให้เห็น แต่ความรุนแรงไม่ยิ่งหย่อนกว่าเพราะตั้งอยู่บนสมมติฐานอันยอกย้อนที่ว่า การไม่เห็น คือ *ธรรมชาติ*ของการเห็น[14]...

The Passion of the Christ

"พระมหาทรมาน" ของผู้กำกับ Mel Gibson เป็นเรื่องเล่าตามแต่ตัวบทพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ฉบับพันธสัญญาใหม่ โดยผนวกรายละเอียดจากคัมภีร์ของนักบุญต่างๆ เริ่มเรื่องตั้งแต่ฉากการจับกุมเยซูคริสต์ในสวนมะกอก จนกระทั่งการตรึงกางเขนและฟื้นคืนชีพ เนื้อหาโดยรวมจึงเน้นความระทมทุกข์แสนสาหัสของบุตรของพระเจ้าเพื่อไถ่บาปให้มวลมนุษย์ ฉากการแบกกางเขน ถูกด่าทอ ตบตี เยาะเย้ย โดยทหารและฝูงชน จึงเป็นแกนของเรื่อง โดยเฉพาะฉากการโบยกลางลานด้วยอุปกรณ์หลากประเภทที่กินเวลาช่วงสำคัญ เห็นเลือดสาดกระเซ็นกระซ่าน บาดแผลเหวอะหวะตามร่างกาย พื้นนองเลือดที่มารีผู้เป็นมารดาซับเช็ดในเวลาต่อมา ร่างเคลือบเลือดของเยซู ใบหน้าและปากอาบเลือด ตาปิดไปแล้วหนึ่งข้าง ถูกนำมาตัดสินอีกครั้ง ถูกหยามอีกครั้ง ด้วยมงกุฎหนามบนศีรษะและผ้าคลุมแดงที่ประชดการอวดอ้างความเป็น*กษัตริย์*ของเยซู[15] *สภาพสุดทน*ของเนื้อ

---

[14]บทวิเคราะห์ต้องการเสนอข้อคิดจากมุมมองโดยรวม ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าสามารถลงในรายละเอียดส่วนต่างๆ ของกลไกการเล่าเรื่องอันจำเป็นต้องละไว้ในที่นี้

[15] ตอนดังกล่าวในงานจิตรกรรมมีชื่อเรียกว่า *Ecce Homo* (จงดูบุรุษนี้) ซึ่งมาจากคำพูดของปิลาเต (*ยอห์น* 19 : 5)

เรื่องยังไม่ถึงจุดสุดยอด ตามติดมาด้วยการแบก กางเขนไปยังเขา Golgotha ที่ซึ่งเยซูจะถูกตรึง ในระหว่างทางอันนั้น หนังจึงเน้นความทรมานของร่างที่ไร้สภาพแต่ต้องหากางเขนอันหนักอึ้งไป อย่างทุลักทุเลท่ามกลางฝูงชน บ้างก็ซ้ำเติม บ้างเห็นอกเห็นใจ เป็นช่วงเวลาที่ยืดยาวทัดเทียมกับฉากการลงแส้ และขั้นตอนการตรึงกางเขนก็*ตอก*ย้ำความเจ็บปวดด้วยการให้เห็นการตอกตะปูในมุมมองใกล้ ตรึงมือและเท้า เลือดที่กระฉูดหยาดหยดมาตามตะปูยาว หรือไหลลงมาเป็นคราบตามไม้กางเขนที่ถูกพลิกด้านไปมาให้เห็นความ*ทรมาน*นั้นครบทุกองศา และตลอดระยะเวลาดังกล่าว ภาพก็จะสลับให้เห็นมารีผู้เป็นมารดาหรือมารีแมกดาเลน หญิงทั้งคู่ผู้ร่วมรับรู้ความเจ็บปวดดังกล่าว โดยเฉพาะมารดาผู้ต้องเห็นบุตรของตนถูกลงทัณฑ์ด้วยวิธีการเหี้ยมโหดต่างๆ บทบาทของผู้หญิงซึ่งยืนท่ามกลางฝูงชนแทบตลอดทั้งเรื่อง จึงเป็นการ*รับช่วง* (“ตัวผลัด”) หรือ*ถ่ายทอด*อารมณ์จากภาพเบื้องหน้า ประหนึ่งเป็นตัวแทนของผู้ชมซึ่งถูกสมมติทางอ้อมว่าต้องรับรู้และรู้สึกดังกล่าว

หนัง*ขยายภาพ*ที่ตัวบทเดิมไม่ได้ลงรายละเอียดไว้ และเป็นการ*พรรณนาต่อเติม*ในทุกมุมมองที่เป็นไปได้เพื่อให้*เห็น*สภาพสาหัสสากรรจ์ของ “พระมหาทรมาน” หนังจึงไม่ออมทั้งทุนรอนและหนทางในการที่จะสื่ออย่าง*ครบถ้วน สมบูรณ์* ในแง่มุมที่*ควรจะเป็น*[16] สภาพของร่างที่อาบเลือดระบายไปด้วยรอยบาดแผลจากอุปกรณ์การโบยที่*ถลก*เอาหนังบางส่วนไป จึงไม่ต่างอะไรกับหนังสยองขวัญอีกนับจำนวนไม่ถ้วนซึ่งเน้นปริมาณความเหวอะ (ที่เราเรียกหนัง “gore”) และปริมาณของเลือดที่จะทะลักไหล เหมือนฉากตอนช่วงสุดท้ายที่ทหารใช้หอกทิ่มสีข้างเยซูบนกางเขนจนเลือดกระฉูดออกราวสายฝน “พระมหาทรมาน” ของ Mel Gibson จึงตั้งอยู่บนมโนทัศน์เรื่องการ*ต้องเห็น*เพื่อจะร่วมรับรู้ หรือบนมโนทัศน์ว่าต้องสื่อให้*เหมือน*จริงมากที่สุดถึงขั้นที่ต้องใช้ภาษาโบราณเป็นคำพูด (ภาษา Aramaic) และจำเป็นต้องมีบทแปลภาษาอังกฤษห้อยท้ายตามติดไปตลอด เหตุการณ์*สมมติ*จึงไปสุดขั้วด้วยฉากแสง สี เสียงที่ได้รับการพิถีพิถัน ตลอดจนผู้รับบทบาทของเยซู (Jim Caviezel) ก็*เข้าถึง*อารมณ์อันนั้น ถ่ายทอดผ่านมาถึงผู้ชม

---

[16] และแน่นอนว่าตัวอย่างตรงข้ามที่มักถูกยกมาเป็นตัวอ้างอิงทางสุนทรียศาสตร์ของเนื้อเรื่องดังกล่าวคือภาพยนตร์ *The Gospel according to Saint Matthew* (1964) โดยผู้กำกับ Pier Paolo Pasolini

The Passion of the Christ

Studio of Pierre Vilatte, *The Instruments of the Passion, The Hours of maréchal de Boucicaut*, 1477-1480, Illumination on parchment, Paris, Musée Jacquemart-André.

The Passion อาจก่อทั้ง “compassion” (ความเห็นอกเห็นใจ) และการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยลักษณะของความรุนแรงที่หนัง*ถอดความ*มาจากตัวบท หรือลักษณะที่*สม*จริง เป็น*ธรรมชาติ*อันตรึงตาผู้ชม เข้าข่ายภาพ (ยนตร์) ในขนบ Medusa องค์ประกอบต่างๆ ของหนังพยายามชี้แนะให้เห็นเหตุการณ์ที่*ใกล้เคียง*เหตุการณ์อันควรจะเป็นโดยไม่ลดทอนแง่มุมใดๆ ที่จะปกปิดความรุนแรงซึ่งเกิดขึ้น*ตามแต่*ตัวบท การตีความออกมาเป็นภาพไม่ได้ต้องการแสดงความเคารพตัวบท แต่ใช้เป็น*บทอ้างอิง*สำหรับการสร้างงานศิลปะ ดังนั้น การตีความดังกล่าวจึง*เลย*ตัวบทจนล้นและทะลักท่วมจอ ความพิถีพิถันปรากฏออกมาในลักษณะที่คงความ*ดิบ* ไม่เหลือช่องว่างให้ผู้ชมเติมต่อความรุนแรง แต่เสนอความรุนแรงนั้นเต็มตาและเต็มจอ หนังจึงต้องการป้อนภาพ คละเคล้าระบบเสียง ภาษา ดนตรี แสง และอื่นๆ ที่ร่วมกันมาสยบ *ตรึง*ให้ผู้ชม*ร่วม*ทรมานไปกับภาพที่เห็น

กลไกของหนังของ Mel Gibson ดูเหมือนจะไม่แตกต่างอะไรกับขนบเดิมของจิตรกรรมศาสนาสมัยโบราณ ยุค Renaissance ศิลปินนิยมแสดงภาพของเยซูบนกางเขนเห็นเลือดหยาดเยิ้มลงมา หรือทะลักออกจากสีข้างลงสู่โถรองรับในมือเทวดา และบางคราวภาพบาดแผล อุปกรณ์ลงทัณฑ์ มงกุฎหนามต่างๆ ก็แยกเป็นรูปเคารพบูชาเป็นเอกเทศ ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อเร่งเร้าอารมณ์ของผู้ศรัทธาให้หวนระลึกถึง “พระมหาทรมาน” ของเยซู[17] สารบบของภาพทางศาสนาดังกล่าวจัดอยู่ในประเภทภาพที่ “ทวนความจำ” (mnemonic image)[18] โดยเฉพาะภาพมีเงื่อนไขการจำกัดของพื้นที่ และการไม่เคลื่อนไหวของตัวรองรับ ภาพจึงต้องอิงหรืออาศัยอยู่กับความทรงจำของผู้ชมที่จะหวนระลึกถึงเรื่องราวในไบเบิ้ลผ่านรายละเอียดในภาพ หรือผ่าน*จุดเวลา*ที่แสดงในภาพ ทั้ง

---

[17] ดู Daniel Arasse, *Le détail. Pour un histoire rapprochée de la peinture*, Paris, Flammarion, 1992, pp. 52-64.

[18] ดูประเด็นดังกล่าวใน Frances A. Yates, *The Art of Memory*, London, 1966.

นี้ไม่ได้หมายความว่า*ภาพนิ่ง*จะรุนแรงหรือก่อ ความรุนแรงน้อยกว่าภาพยนตร์ ปราชญ์นักวิจารณ์ศิลปะ Diderot เอ่ยเสมอว่าเรื่องบางเรื่องไม่สามารถแสดงออกมาเป็นงานจิตรกรรมได้ เพราะมัน*สุดทน* เช่น ภาพยักษ์ Polyphemus ขบเคี้ยวผู้ติดตาม Ulyssus[19] หรือภาพบางภาพก็ทรมานผู้ชมจนต้อง "เบือนหน้าหนี"[20] ภาพนิ่งจึงสามารถกระตุ้นจินตนาการได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่าภาพเคลื่อนไหว หรือภาพยนตร์หลายเรื่องก็ไม่แสดงสิ่งใดโจ่งแจ้ง แต่สามารถถ่ายทอดความรุนแรงออกมาได้อย่างแยบยล "พระมหาทรมาน" ไม่อาจถูกจัดอยู่ในสารบบของภาพ "ทวนความจำ" ไม่ใช่ด้วยเหตุผลความแตกต่างระหว่างภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว แต่ด้วยเหตุผลของขั้นตอนการสื่อที่ล้ำเส้นออกมาจนกลายเป็นภาพ*เสริมความจำดั้งเดิม*

Kill Bill vol. I

เนื้อเรื่องจึงเป็นการมาเติมส่วนที่ถูกละไว้ในตัวบท ตัด-แต่ง-ต่อจนผูกขึ้นเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องตามลักษณะเฉพาะของภาพเคลื่อนไหว *ธรรมชาติ*ของภาพยนตร์ถูกเติมต่ออีกครั้งด้วยภาพที่พยายามเทียบเคียงความดิบน่าหวาดเสียวดั้งเดิมที่ไม่มีให้เห็น การสมมติไม่ใช่แค่เฉียดฉิวความจริง แต่เกินเลยความจริงของตัวบทที่ไม่ได้ลงรายละเอียดไว้มากมาย ขั้นตอนทางศิลปะมาลง*รอย*แส้ให้*ตัวหนัง* จนมีสภาพเหวอะและแหวะแทบจะ*รับไม่ได้* หรือต้อง "เบือนหน้าหนี" หนังจึงไม่ออมต้นทุนการสร้าง รวมทั้งไม่ลดละการเผยฝีมือความปราณีตของภาพที่ปรากฏ ร่างซุ่มเลือดของเยซูเป็นเหมือนประมวลความ*เฟ้อ*ของภาพทั้งหมด ปริมาณฮีโมโกลบินอาจไม่ใช่ตัวปัญหาที่แท้ เพราะในกรณีอื่นๆ การทะลักล้นก็*ชวนหัว* เช่น ฉากการสังหารหมู่โดยตัวละครหญิงคนเดียวใน *Kill Bill* (2003) ของ Quentin Tarantino แม้จะเป็นฉากที่*นองเลือด* โลหิตทั้งกระฉูด ทะลัก เปลี่ยนสระน้ำเป็นสระเลือด แต่*โทน*ความจงใจให้เกินจริงก็ปรากฏแจ่มแจ้ง การหกเหินตีลังกา พุ่งทะยานของตัวเอกหญิงในชุดเหลืองถือดาบซามูไร (Uma Thurman) ต้านเหล่ายากูซ่านับร้อยได้อย่างราบคาบ

---

[19] Diderot, *Additions pour servir d'éclaicissements à quelques endroits de la Lettre sur les sourds et muets*, in *Œuvres*, éd. établie par Laurent Versini, Robert Laffont, 5 vol., 1957-1967, p. 56 (vol IV).

[20] Diderot, *Salon de 1761*, Paris, Hermann, 1984, p. 124.

เป็นการล้อเลียนหนังกำลังภายในของฮ่องกง แปรสภาพให้ตอนที่ติดคราบเลือดดังกล่าวลดทอนความรุนแรงลงด้วยลักษณะที่*เป็นไปไม่ได้*อย่างโจ่งแจ้ง (แม้จะค้านได้ว่าความไม่สมจริงก็อาจส่งผลจริงต่ออารมณ์การรับรู้...)[21] แตกต่างจาก "พระมหาทรมาน" ซึ่งจำนวนฮีโมโกลบินจากตัวเอก 1 คน ไม่ได้ยิ่งหย่อนกว่าจากเหล่า*ยากูซ่าผู้ร้าย*นับไม่ถ้วน แต่ความเคร่งขรึม จริงจัง เพื่อให้*สมจริง* นั้นดูจะไม่มีสิ่งใดมาต้านหรือลดปริมาณลง อาจเรียกได้ว่าด้านหนึ่งคือ ความรุนแรงทางรูปแบบ (violence of form) ที่ต้องการเน้นความฉวัดเฉวียนของท่าทางการต่อสู้ แต่อีกด้านคือ ความรุนแรงในแง่เนื้อหา (violence of content) ที่ต้องการให้*เผยอ*ออกมาผ่าน/เกินรูปทรง นั่นคือต้อง*กระฉูด*เข้าตาผู้ชม...

ในด้านตรงกันข้าม *ภาพยนตร์ The Blair Witch Project*[22] ให้ข้อคิดเรื่องความรุนแรงจากมุมมองต่างออกไป ต่างทั้งทุนรอนที่น้อยมาก (35,000 ดอลลาร์) ตลอดจนประเภทและหนทางการสื่อ แต่กลับประสบความสำเร็จอย่างมากในเชิงพาณิชย์หรือแม้แต่เชิงศิลปะ เรื่องของนักศึกษาภาพยนตร์ 3 คน ที่เข้าไปในป่าทำสารคดีเกี่ยวกับแม่มดและหายตัวไป

เรื่องราวถูก*สมมติ*นับแต่เปิดเรื่อง (ข้อความเกริ่นบอก) ว่า*จริง* ผ่านขั้นตอน*เบื้องต้น*สามัญธรรมดา นั่นคือ ฟิล์มที่หลงเหลือทิ้งไว้เป็นหลักฐานและนำมาฉาย ตลอดจนลักษณะ*เหมือน*จริงของเรื่องราว (ภาพสั่น ขาดตอน บางช่วงแทบไม่เห็นอะไร) ที่พยายามจูงใจให้ผู้ชม*เชื่อ* ความสำเร็จของภาพยนตร์จึงอยู่ในขั้นตอน*การสมมติความจริง* แทนที่จะเป็นการ*สื่อ*ถึงความจริง หมายความว่าภาพยนตร์ลดอำนาจตัวกลาง หรือไม่ให้เห็น*ขั้นตอน ชั้นเชิง ความจงใจ* ที่จะระบุ*การถ่ายทำ* โดยให้*การถ่ายทำ* (clapboard บอกฉากเริ่มต้น) กลายเป็นตัวหนัง หรือ *เบื้องหลัง*กลายเป็นเนื้อหา ราวกับจะหันมาใช้สิ่งที่ผู้ชมให้ความสนใจอยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (เบื้องหลังการถ่ายทำภาพยนตร์) ให้กลายเป็น*ผลงาน*เสียเองไปโดยปริยาย *เบื้องหลัง* ("หลังประตู" ตามแต่บาร์ตส์) จึงมาสวมทับหรือทดแทนเบื้องหน้า อันเป็นการ*สร้าง*มายาซ้อนอีกชั้นว่าความจริง*พูด*ด้วยตัวเอง มีการ*ถ่าย* แต่ไม่มี*ปฏิบัติการถ่ายทำ* (จัดแสง จัดมุมกล้อง ฯลฯ) ตัวละคร*ในหนัง*ถือกล้องวิดีโอถ่ายซึ่งกันและกัน *กำกับ*ซึ่งกันและ

---

[21] เมื่อหนังทวนภูมิหลังของ O-Ren Ishii เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ที่พ่อแม่ของเด็กสาวถูกฆ่าตายและการล้างแค้นอย่างนองเลือดของเธอ Tarantino แทนที่ฉากรุนแรง ฆ่าห้ำหั่น ด้วยการใช้ภาพการ์ตูนเล่าเรื่อง (เหมือนฉากที่ตัวเอกของเรื่องถูกรุมซ้อมอย่างไร้ความปรานีโดยเพื่อนร่วมแก๊งเดียวกัน ทั้งๆ ที่ตั้งท้อง) แต่การเปลี่ยนสื่อหนึ่งไปเป็นอีกสื่อหนึ่ง กลับทำให้ความรุนแรงทวีคูณ เพราะมันชัดเจนว่า ภาพที่มาแทนที่นั้นซ้อนทับภาพสดที่สุดทน เมื่อซ้อนตัวสื่อ ยิ่งตอกย้ำ ยิ่งเพิ่มความรุนแรงด้วยนัยยะที่ว่าการ์ตูนนั้นไม่มีเลือด ไม่มีหนัง แต่ลายเส้นและสี จึงห่างจากเนื้อหนังชีวิตที่แท้ แต่การ์ตูนก็ยังคงเป็นสื่อศิลปะที่เหมือนทุกสื่อ คือสร้างมายาที่ส่งผลแทบจะทัดเทียมกับภาพจริง

[22] กำกับโดย Daniel Myrick และ Eduardo Sánchez

กัน *หนังในหนัง*แท้จริงไม่ใช่การพยายามให้ผุด โผล่ขึ้นมาสู่พื้นผิวของความโปร่งใส แต่ยิ่งดำดิ่งลงสู่ความเป็นมายาภาพ เพื่อให้ใกล้เคียงความเป็น*ธรรมชาติ*มากที่สุด... และนั่นคือจุดที่น่ากลัวรุนแรงที่สุดของสมมติฐานดังกล่าว

สิ่งที่มาสร้างความสำเร็จอันนี้ คือ paradox ของการให้เห็น*เบื้องหลัง*แต่ไม่เห็นความจริงอันใด ภาพยนตร์ลดทอนภาพน่ากลัวต่างๆ เหลือเพียงร่องรอยที่ปรากฏออกมาโดยไม่มีการตีความให้ผู้ชมโดยเสร็จสรรพ (กองหิน เศษท่อนไม้มัดเป็นกอง กิ่งก้านไม้ผูกลอยเป็นสัญลักษณ์ ฯลฯ) ภาพความรุนแรงภาพเดียว(หากไม่นับรวมการทะเลาะถกเถียง ฟัดเหวี่ยงกันของบุคคลทั้ง 3 แล้ว) คือ เศษอวัยวะแดงระเรื่อในห่อผ้าที่ระบุไม่ได้ชัดเจนว่าคืออะไรหรือของใคร แต่ถูกพบในช่วงต่อจากเหตุการณ์ที่หนึ่งในสาม (Joshua) หายตัวไปอย่างลึกลับ ผู้ชมจึงเห็นน้อยที่สุด หรือบางช่วงก็มีแต่เสียงพูด แต่ภาพบนจอมืดทึบ เรื่องน่ากลัวจึงไม่ได้มาจากภาพ แต่มากับการเล่า และมาจากเสียง นับแต่ข้อความเปิดเรื่อง เริ่มต้นก่อนเข้าป่าที่ได้ไปสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เกี่ยวกับแม่มด ก็เป็นการปูพื้นเรื่องราว หรือการที่ Heather อ่านบันทึกเหตุการณ์น่ากลัวตรงช่วงโขดหินในป่า รวมไปถึงเสียงร้องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเสียงเด็ก หรือเสียง Joshua โหยหวลมาไกลๆ หลังจากที่หายตัวไป *วาทกรรม*จึงมาเป็นตัวช่วยสร้างภาพทดแทนภาพที่ไม่มีให้เห็น ความรุนแรงมาจากการ*บอกเล่า* จากเสียง แต่ไม่ใช่จากภาพ

The Passion of the Christ เปิดโปงเนื้อหนังมังสาแทบจะไม่เหลือองศาของความเร้นลับ แต่บรรยากาศเย็นยะเยือกในป่า ฝนพรำๆ ของ *The Blair Witch Project* กำหนดให้ตัวละครห่มคลุมมิดชิด ปิดหนังกันเนื้อต่อภัยจากภายนอก หากกายของเยซูที่เหวอะหวะเปรอะเปื้อนเลือดของตนเองประมวลขีดสุดของการสื่อให้เห็น เศษชิ้นส่วนอวัยวะแดงระเรื่อในห่อผ้าเก่าๆ *The Blair Witch Project* ก็ดูเหมือนจะสรุปลักษณะการปกปิดอำพราง ซ่อนและเผยแค่บางเสี้ยวของภาพความรุนแรง

ความ*เนียน*ของภาพยนตร์จึงเป็นการพิถีพิถันให้ผลงานดู*ดิบ* เหมือนไม่มีการ*กรอง* ทิ้งความรุนแรงนั้นให้เหลือเป็นเพียงร่องรอยต้อง*อ่านหรือไข* ฉาก*หลัก*ของเรื่องมีแค่ 2 ฉาก คือ การเดินหลงป่า วกกลับมาที่เดิม และตั้ง-เก็บเต็นท์นอน ที่ซ้ำไปมา ตอกย้ำสภาพไร้ทางออกของบุคคลทั้งสาม แล้วยังย้อนไปย้ำเหตุการณ์สมมติที่ว่าทั้งสามหายตัวไปจริงๆ เหลือแต่ฟิล์มม้วนนี้ไว้ให้ติดตามไขปริศนา ภาพที่กลายเป็นเอกลักษณ์ของหนังคือภาพที่ตัวละครหญิง (Heather) ถ่ายใบหน้าตัวเองในระยะใกล้ ท่ามกลางความมืด และ*ขอขม*าบุคคลต่างๆ ในครอบครัว น้ำตาคลอ น้ำมูกไหล บันทึกอาการสิ้นหวังของตนเองไว้ ลักษณะไม่สมบูรณ์ของ*ภาพ*ที่ออกมาจึงมาขีดเส้นใต้กำกับว่าไม่มีการ*กำกับ* หลอกให้เชื่อว่าไร้การถ่ายทำ เพื่อให้เห็นว่าอะไรบางอย่างแฝงอยู่จากเรื่องที่ผู้ชมและพวกเขาไม่เห็น

The Blair Witch Project

เสียงและภาพที่มีให้เห็น คือ สภาพตื่นตระหนกหมดหวังของบุคคลทั้งสามต่อสิ่งที่พวกเขาไม่เห็น ในที่นี้ แตกต่างจากมารีและมารีแมกดาเลนผู้ซึ่งทำหน้าที่*แสดงให้เห็น*การร่วมรับรู้ต่อภาพที่เห็นและที่ผู้ชมเห็น “ตัวผลัด” ของ *The Blair Witch Project* รับบทบาทเด่นใจกลางเรื่อง ไม่ได้อยู่เพียง*ชายขอบ*เหมือนมารีทั้งสอง อารมณ์การรับรู้หรือสมมติฐานการเชื่อมโยง*ผู้ชม-ตัวผลัด*จึงตรงโดยไม่มี*ตัวกลาง* (ภาพหวาดเสียวเบื้องหน้า) และยังสร้างความคลุมเครือลังเลต่อผู้ชมเพราะไร้เหตุผลเด่นชัดที่จะร่วม*กลัวตาม*บุคคลในเหตุการณ์ แต่สมมติว่าจริง เป็นเหตุการณ์หลงเหลือมาจริงกลับมาช่วยพยุงและกำกับอารมณ์ร่วมดังกล่าว

แม้หนังจะหลอกคนดูไม่ได้ (เรื่องราวสลับภาพขาวดำและสีจากฟิลม์สองม้วนที่หลงเหลือมา จึงแนะเป็นอย่างดีว่ามีการตัด-ต่อก่อนจะนำมาเผยแพร่ต่อสาธารณชน) แต่ก็ไปจนสุดเส้นทางการดำเนินเรื่องในสภาพความคลุมเครือ กำกวม ไปจนสุดบ้านร้างในป่าอันเป็น*ฉาก*จบเรื่องที่ Michael และ Heather วนตามหา Joshua ในซากปรักหักพังของบ้านท่ามกลางความมืด จน Michael วิ่งปะทะกำแพง และ Heather วิ่งมาสะดุด (?) กล้องตกจากมือ ภาพยนตร์จึงไม่ยอมเฉลย*เก็บงำ*ความรุนแรงอันนั้นไว้ด้วยการไม่ให้เห็น ผู้ชมจำเป็นต้อง*สานต่อ*เหตุการณ์ต่างๆ *เดา*ความรุนแรงนั้น

ในเมื่อความรุนแรงมีเหตุมาจากเรื่องที่ไม่เห็น สาเหตุที่แท้ของความรุนแรงจึงคือจินตนาการที่มีตัวภาพเป็นสื่อสะกิด ฉุดให้จินตนาการสานต่อภาพความรุนแรงที่ถูกละค้าง ตัดตอน เรื่องน่ากลัวจึงก่อตัวขึ้นจากความคิด เหมือนที่ตัวเอกในภาพยนตร์ Dune (1984 กำกับโดย David Lynch) ถูกทดสอบให้เอามือล้วงไปในกล่องมืดที่ตนไม่รู้ว่ามีอะไรภายใน ไม่เห็นว่ามีอันตรายภายใน เป็นความคิดและจินตนาการที่จะสร้างความกลัว ความเจ็บปวดให้ระบาดขึ้น หรือใน *The Blair Witch Project* ที่ผู้ชมไม่ได้เห็นภาพอะไรแจ่มชัดเลย แต่จากการสื่อแนะว่าอะไรบางอย่างกำลังคุกคามเหล่าบุคคลในเรื่อง ผนวกกับการชี้แนะแต่ต้นว่าหนังคือฟิลม์ที่เก็บมาจากเหตุการณ์จริง เหล่านี้จึงยุยงส่งเสริมให้เกิดอารมณ์ร่วม เหมือนเรากำลังดูเรื่องจริงทั้งๆ ที่เป็นภาพยนตร์ เราจึงไม่เห็นและถูกสมมติให้ต้องเชื่อนับแต่แรกว่านั่นคือเหตุการณ์จริง เรื่องรุนแรงจึงอยู่ที่ความคลาดเคลื่อนที่ว่าผู้ชมถูกสมมติให้ดูเรื่องจริง แต่กลับไม่เห็นอะไรรวมทั้งเห็นไม่ชัด ความน่ากลัวจึงเกิดขึ้นตรงช่องว่างดัง

กล่าว ตรงส่วนที่โหว่ค้างไว้ ตรงความคลาด เคลื่อนที่ชวนวิตกว่าเกิดอะไรขึ้นกับบุคคลในภาพ อะไรที่ไม่มีตัวตน เพราะผลสุดท้ายทั้งหมดคือภาพยนตร์ เรื่องชวนสยองคือจินตนาการของคนที่สรรสร้างสิ่งต่างๆ ตามแต่ชนวนที่ศิลปะทิ้งค้างและวางไว้

*เบื้องหลัง*การถ่ายทำ (ถูกสมมติให้) กลายเป็นภาพยนตร์ แต่ไม่มีภาพแฉเรื่องจริง ผู้ชมถูกกำหนดให้เชื่อ (จะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม) ด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่พยายามปกปิดความเป็นมา[23] หนังสารคดี *The Blair Witch Project* ไม่นำไปสู่การค้นพบอะไรแน่นอนนอกจาก*ธรรมชาติ*ของตัวมันเอง นั่นคือความยอกย้อนของสมมติฐานเบื้องต้นที่ต้องการให้เห็นโดยไม่เปิดเผยความจริงที่แฝงอยู่อย่างไม่มีตัวตน หรือความรุนแรงในลักษณะนามธรรม ด้วยเหตุนี้มันจึงลึกลับชวนติดตาม *สารคดีสมมติ*ดังกล่าวจึงไม่ได้พูดถึงสิ่งอื่นที่ไร้ตัวตน แต่ทำให้*เห็น*ตัวมันเอง เรื่องราวของตัวมันเองหรือของผู้ที่อยู่*เบื้องหลัง*ทั้งสาม เพราะผลสุดท้ายแล้วก็ไม่มีสารคดี แต่เรื่องราวของตัวละครทั้ง 3 ตลอดเวลาการทำ*หนังสารคดี*นั้น กระนั้นผู้ชมก็ยังไม่เห็น (แม้ว่าจะรู้) อยู่ดีว่าทั้งสาม*ถูกกำกับ*โดยบุคคลอื่นอีกต่อหนึ่ง ผู้ชมถูก*ทำให้เชื่อ*แต่ไม่*ถูกหลอก* กล่าวคือไม่มีภาพหวาดเสียวและผู้ชมก็รู้ว่าไม่ใช่เรื่องจริง แม้อาจจะหวั่นไหวไปตามเรื่อง... หรือว่านั่นคือการ*หลอกอารมณ์*ด้วยตัวสื่อ และเป็นอำนาจจากศิลปะ?...

แตกต่างจาก “พระมหาทรมาน” ที่ภาพและชื่อเรื่องสอดคล้องเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่น บุตรของพระเจ้ารับชะตากรรมอันหนักหน่วง สละเลือดและผิวหนังให้เห็นอย่างตรงไปตรงมา *The Blair Witch Project* กลับไม่ให้เห็นความดิบ ความน่าหวาดเสียวสยองใดๆ แต่เป็นความดิบจากเรื่องราวที่หลงเหลือไว้เพียงสัญญะ (ตัวหนังเองตลอดจนสัญญะต่างๆ ในป่าที่ถูกบันทึกไว้) ให้ผู้ชมตีความ มีแม่มดก็เฉพาะในหัวเรื่องและจาก*ปากคำ*ของพยานที่ไปสัมภาษณ์ หนังจึงย้ำความรุนแรงด้วยการถ่ายเทจากเรื่องที่ชัดเจนไปสู่ความคลุมเครือ กำกวม และด้วยการสร้างมายา*ความเป็นธรรมชาติ*นั้นจนถึงขีดจำกัด (ภาพไม่ชัด ผู้แสดงไม่ใช่นักแสดงอาชีพ) ความรุนแรงจึงอยู่ในหนทางที่จะหักล้าง “fiction” เพื่อเสนอตัวและสมอ้างความเป็นธรรมชาติ (ในบรรยากาศและสถานที่ในป่า) อย่างครบถ้วน ลักษณะที่จงใจไม่ให้สมบูรณ์ของ *The Blair Witch Project* จึงมาคานน้ำหนักสภาพ*เสร็จสรรพ*ของ *The Passion of the Christ* หรืออาจแย้งได้ว่านั่นคือสุนทรียศาสตร์สองประเภทที่ต่างกันระหว่าง “the non-finito” ของแม่มด และ “realism” หรือ “hyperrealism” ของเยซู...

***

[23] แม้แต่เบื้องหลังการถ่ายทำ (making of) ดังที่ปรากฏในสื่อ DVD ก็เป็นการ*จัดฉาก* (โทรทัศน์แพร่ข่าวเรื่องนักศึกษาทั้งสาม หรือการสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูบาอาจารย์) ที่ขยายและคงมายาความสมจริงนั้นไว้ *วาทกรรมรายล้อม*จึงช่วยหล่อเลี้ยงเรื่องสมมติว่าจริงอันนั้นไว้อีกต่อหนึ่ง

ในที่นี้ ศาสนาและไสยศาสตร์อยู่กันคนละขั้วของการนำเสนอความรุนแรง "พระมหาทรมาน" ต้องการตีแผ่ความเจ็บปวดด้วยภาพความรุนแรงที่ผู้ชมต้องประจันหน้าในทุกองศามุมมอง *ต้องเห็น*ในทุกรายละเอียด และในทั้ง 2 ด้านของหนัง กล่าวคือ เนื้อหาความรุนแรงที่ไม่มีการปกปิดซ่อนเร้นและศิลปะการถ่ายทำที่*เห็นชัด*ในฝีมือความพิถีพิถันเพื่อให้*เสมือนจริง* ขนบ Medusa ดังกล่าวจึงถูกวิจารณ์เนื่องด้วยความเข้มข้นหนาแน่นของปริมาณและประเภทของภาพ ไม่ยอม*เข้าข้าง*ผู้ชมด้วยการลด-ละบางส่วนไว้ให้ อาจอ้างคำกล่าวของบาร์ตส์ที่ว่า "ความรุนแรงที่แท้คือความคิดเรื่องความกระจ่างชัดอยู่แล้วในตัว ดังนั้นสิ่งที่แจ่มแจ้งจึงรุนแรง" อีกนัยหนึ่งคือ ภาพความรุนแรงอาจไม่รุนแรงเท่าขั้นตอนที่ร่วมกันมาผูกแต่งสร้างความชัดเจนของความรุนแรงนั้นประหนึ่งเป็นเรื่องสามัญธรรมดา ความรุนแรงอยู่ในศิลปะที่แต่งแต้มให้เรื่องราวปรากฏออกมาในทุกแง่มุมราวกับเกิดขึ้นเช่นนั้นจริง ดังเช่นข้อสรุปของบาร์ตส์ที่ว่า "ความเป็นธรรมชาติ" ก็คือ *กบฏที่ร้ายที่สุด*" ความรุนแรงจึงแฝงอยู่ในความคิดว่าสิ่งต่างๆ "เป็นธรรมชาติ" โดยไม่คำนึงถึงการเข้ามาปะปนเกี่ยวข้องของศิลปะ *The Blair Witch Project* แนะให้เห็นว่าความรุนแรงที่แท้ไม่ได้แฝงในธรรมชาติ ในป่าที่หลงเข้าไป แต่ในลักษณะที่*ไม่เป็นธรรมชาติ* ในสัญญะที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากธรรมชาติ (กองหินบนพื้น สัญลักษณ์ของกิ่งก้านไม้ที่แขวนไว้) นั่นก็คือจากแง่มุมที่กลบตัวเอง ปกปิดตนไม่ให้เห็น *อ่าน*ไม่ได้ *ไข*ความจริงไม่ได้ *ลวงล่อ*ว่าเป็นธรรมชาติ หรือเสมือนจริงโดยไม่ให้เห็น ไม่เปิดเผย ปฏิเสธ*ฝีมือ*(การกำกับ) ปฏิเสธเบื้องหลังที่มาสวมทับกลายเป็นเบื้องหน้าประหนึ่งเรื่องจริง ทั้งที่คือมายา...

และราวกับว่า*เวทมนตร์*จากไสยศาสตร์หลอกตาได้สนิทมากกว่าบทภาวนาผ่านภาพอันยืดยาวของศาสนา จะอย่างไรก็ตามตัวกลางระหว่าง/ของทั้งสองคือศิลปะที่ทรงอำนาจมีมนต์ขลังสามารถทำให้คล้อยตาม หรือไม่ก่อเกิด*ศรัทธา*ใดๆ ศรัทธาอาจไม่ใช่ความจำเป็นต้องเห็นเหมือนที่นักบุญโทมัสต้องการดูและจิ้มแผลสีข้างของเยซูหลังคืนชีพ เพื่อยืนยันว่าคือพระองค์จริงๆ และเยซูก็อนุญาตพร้อมกลับกล่าวว่า "ขอให้ผู้เชื่อแต่ไม่เห็นจงมีสุข"[24] ในขณะเดียวกันกับที่เราจำเป็นต้องตั้งคำถามกับเรื่องความรุนแรงที่เห็น ว่าผ่านตัวกลางหรือตัวแปรอะไรมาก่อนบ้างก่อนที่เราจะรับรู้ เพราะเบื้องหลังของทุกความรุนแรงที่ไม่ได้ประสบจริง มีการจัดแจง ตระเตรียม เพื่อถ่ายทอดหรือตีความอีกต่อ จนปริมาณความรุนแรงดังกล่าวอาจลดถอย เพิ่มพูนขึ้น หรือเบี่ยงเบน โดยที่เราไม่ได้เฉลียวใจ

หรือสุดท้ายก็อาจเลี่ยงไม่พ้นต้องจิ้มลงไปในรอยเหวอะดังกล่าว เพื่อพิสูจน์ว่าใช่บาดแผลดั้งเดิมโดยแท้ เพราะโดยพื้นฐานเราก็ยังคงต้องการเชื่อ...

---

[24] ตอนดังกล่าวพบและปรากฏอยู่บ่อยในงานจิตรกรรมในชื่อ *Doubting Thomas* (*ยอห์น* 20 : 24-29)

เด็กชายก้อนหินกับการตามหาหนทางสู่สันติภาพ

พิมลาพร วงศ์ชินศรี

แม้ว่าการที่เราต่างพยายามแสวงหาสันติภาพ ปลุกกระแสความคิดเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพด้วยการระดมความคิดจากบุคคลหลากหลายสาขาวิชาเพื่อร่วมกันหาทฤษฎีหรือวิธีการสร้างสันติภาพกันอย่างต่อเนื่องนั้นจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้คนส่วนใหญ่ต่างตระหนักดีถึงความสำคัญของการสร้างสันติภาพ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความพยายามที่มักได้รับการกล่าวถึงนั้นโดยมากเป็นวิธีการหรือขั้นตอนที่ต้องอาศัยกฎข้อบังคับหรือข้อตกลงที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างคู่กรณี กล่าวคือเป็นไปในลักษณะที่เป็นรูปธรรมเสียมาก จนดูเหมือนว่าเราได้หลงลืมไปว่า “สันติภาพ” เป็นนามธรรมที่ต้องสัมผัสและสร้างขึ้นด้วยจิตใจที่อ่อนโยนของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เองบทความนี้จึงเสนอแนวคิดในการสร้างสันติภาพที่ปรากฏในเรื่องสั้นของ ติช นัท ฮันห์ เรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” (The Stone Boy) ซึ่งมุ่งเน้นการปลุกจิตสำนึกของผู้คนให้ตระหนักถึงรากเหง้าของความขัดแย้ง และการเยียวยารักษาบาดแผลที่อาจเกิดจากความขัดแย้ง ตลอดจนมุมมองอันจักนำไปสู่การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในจิตใจของมนุษย์

“เด็กชายก้อนหิน” ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๒ หลังจากสิ้นสุดสงครามเวียดนามไม่นาน “เด็กชายก้อนหิน” เป็นหนึ่งในเรื่องสั้นอีกหลายเรื่องที่ ติช นัท ฮันห์ ใช้วรรณกรรมนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างพุทธปรัชญานิกายเซนกับการสร้างสันติภาพ โดยเล่าเรื่องผ่านสายตาของตัวละครที่เป็นเด็กด้วยวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อเปิดเผยความทุกข์ยากของผู้คนที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม และเพื่อเผยแผ่วิธีการสร้างสันติภาพระดับปัจเจกบุคคล วรรณกรรมเรื่องนี้เสนอว่า มนุษย์จะมีความสุขได้ต่อเมื่อประสบสันติภาพภายในตนเองอันเป็นผลจากความเข้าใจและการยอมรับตนเองและผู้อื่นอย่างที่แต่ละบุคคลเป็น กล่าวคือเข้าใจและยอมรับใน *“ความเป็นเช่นนั้นเองของสรรพสิ่ง”* และนั่นเองคือจุดเริ่มต้นของการดำรงอยู่อย่างประสานสอดคล้องระหว่างปัจเจกบุคคลกับมนุษยชาติและธรรมชาติ อันจักนำไปสู่การสร้างสันติภาพในระดับประเทศและระดับโลก

โครงเรื่องของ “เด็กชายก้อนหิน” คือการใช้เหตุการณ์ที่มีลักษณะเหมือนจริง (realistic)มาเป็นกรอบในการดำเนินเรื่อง และกำหนดให้ตัวละครเอกตกอยู่ในสถานการณ์บังคับที่ทำให้ไม่สามารถหาทางออกหรือแก้ปัญหาด้วยการกระทำหรือการขบคิดหาเหตุผลได้ วิธีการสร้างปมขัดแย้งนี้มีลักษณะคล้ายโกอัน[1] (ปริศนาธรรม) ของนิกายเซน กล่าวคือ แม้ว่าตัวละครจะพยายามหา

[1] “โกอัน” คือ ปริศนาธรรมที่อาจารย์เซนสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อจัดการกับปัญญาของคนที่มักสร้างหลักการแห่งเหตุผลขึ้นมา แล้วติดอยู่กับมายาภาพที่ตนสร้างขึ้นด้วยเหตุและผลเหล่านั้น โกอันจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติแสวงหาทางตรัสรู้ของแต่ละคนได้เอง ดังนั้นโกอันจึงมิใช่ข้อปัญหาอันจะต้องได้รับการเฉลย

คำตอบที่น่าพอใจให้ตนเองด้วยวิถีทางใดก็ตาม ก็ไม่อาจแก้ปมปัญหาที่เกิดขึ้นได้สำเร็จ จนกระทั่งเมื่อถึงจุดวิกฤตของเรื่อง (Climax) เมื่อตัวละครได้ประสบเหตุการณ์บางอย่างที่มากระทบความรู้สึกและจิตใจอย่างแรงและกะทันหัน ในภาวะเช่นนั้นเองที่ตัวละครได้ก้าวเข้าสู่ภาวะแห่งการตื่นทางมโนวิญญาณและอาจกล่าวได้ว่า ตัวละครในขณะนั้นได้อยู่เหนือความทุกข์ เป็นผู้ “เห็น” ความทุกข์ มิใช่ผู้ “เป็น” ทุกข์ อีกต่อไป และนอกจากนั้นเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” ยังปิดเรื่องโดยทิ้งปมขัดแย้งสำคัญตามท้องเรื่องไว้ และเพื่ออธิบายการวางโครงเรื่องเช่นนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้วาดแผนภูมิของการวางโครงเรื่องไว้ดังนี้

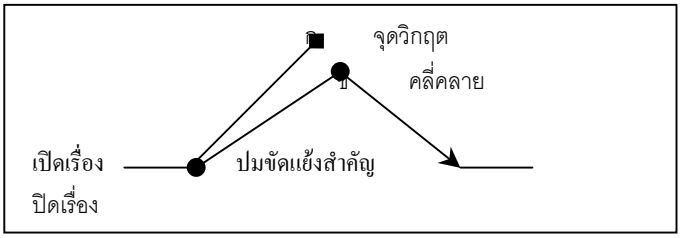

เส้น ก โครงเรื่องระดับที่หนึ่ง หมายถึง โครงเรื่องที่ดำเนินไปตามท้องเรื่อง

เส้น ข โครงเรื่องระดับที่สอง หมายถึง โครงเรื่องที่ต้องอาศัยการตีความ

ตามภาพแสดงการวางโครงเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าเส้นโครงเรื่องระดับที่หนึ่งหมายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ และปมขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งไม่ได้รับการคลี่คลายเหตุการณ์และดูเหมือนจงใจจะทิ้งท้ายเหตุการณ์ที่เป็นจุดวิกฤตของเรื่องไว้เป็นปริศนาแก่ผู้อ่านซึ่งคล้ายชีวิตจริงของมนุษย์เราที่ต่างก็มีทุกข์แต่ไม่อาจหาทางพ้นไปจากความทุกข์เหล่านั้นได้ด้วยเหตุผล ในขณะที่โครงเรื่องในระดับที่สองซึ่งต้องอาศัยการตีความสัญลักษณ์ (allegory) ได้รับการคลี่คลายในท้ายที่สุด ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

เรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” มีตัวละครเอก ๒ ตัว คือ โต (TÔ) เด็กสาวผู้ผจญชะตากรรมอันเป็นผลพวงจากสงครามเวียดนาม และเด็กชายก้อนหิน เด็กชายผู้ลึกลับ เป็นตัวดำเนินเรื่องหลักของเรื่องทั้งสองระดับ โดยเด็กชายก้อนหินทำหน้าที่ในการถ่ายทอดทัศนะต่อสงครามและผลกระทบของสงคราม รวมทั้งยังช่วยสะท้อนความมุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างสันติภาพให้แก่เวียดนามของ ติช นัท ฮันห์ ด้วย

ปมขัดแย้งของโครงเรื่องระดับแรกอยู่ที่การหายไปของแม่ของโตซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการทิ้งระเบิดในสงครามเวียดนาม ทำให้โตผู้ตาบอดเพราะถูกสารพิษที่เครื่องบินทหารนำมาโปรยขณะที่เธอกำลังนั่งเป่าขลุ่ยอยู่ในป่าต้องออกเดินทางตามหาแม่ ดังนั้น โครงเรื่องของเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” นี้จึงดำเนินไปตามเหตุการณ์ที่เด็กหญิงโตออกเดินทางตามหาแม่ในขณะเดียวกันกับที่พยายามเดินทางไปยังหน้าผาที่มีน้ำค้างวิเศษ โดยมีเด็กชายก้อนเป็นเพื่อนเดินทาง ด้วยเหตุนี้ความน่าติดตามของเรื่องนี้จึงอยู่ที่การผจญภัยตามหาแม่และการเดินทางไปยังหน้าผา ส่วนโครง

เรื่องในระดับที่สอง ซึ่งต้องอาศัยการตีความก็คือ โครงเรื่องที่ดำเนินไปได้ด้วยการเดินทางของตัวละครเช่นกัน หากแต่เป็นการเดินทางทางจิตวิญญาณเพื่อเข้าสู่การเติบโตทางพุทธิภาวะของตัวละครเอกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการเดินทางตามหาสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับประเทศนั่นเอง

ฉะนั้น หากวิเคราะห์ผ่านโครงเรื่องสองระดับดังกล่าวนี้เราจะพบว่า ติช นัท ฮันห์ ใช้เรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” สะท้อนภาพสาเหตุที่แท้จริงของสงครามและผลของสงคราม ซึ่งนำเสนอผ่านโครงเรื่องระดับที่หนึ่ง และใช้โครงเรื่องระดับที่สองกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดหาทางคลี่คลายความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากแม่ไปพร้อม ๆ กับตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักในที่สุดว่า การที่จะออกจากทุกข์หรือการตามหาแม่ซึ่งถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพในเรื่องนี้นั้นแท้จริงแล้วต้องเริ่มที่ใจ แล้วจะพบว่าสันติภาพไม่ได้อยู่ที่ไหนไกลตัวเลย และหากเข้าใจก็จะพบคำตอบสำหรับทุก ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นในใจ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดแจ้งผู้เขียนจึงขออภิปรายแนวคิดในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนที่ปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้คือ สงครามให้อะไร? ไม่มีศัตรูอยู่ที่ใด? ยุตินั้นเริ่มที่ใจ สันติภาพอยู่ไม่ไกล เมื่อตื่นรู้สู่คนใหม่

สงครามให้อะไร?

เราทุกคนต่างทราบกันดีว่า การพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์นั้น สิ่งสำคัญประการแรกก็คือ ต้องปลุกจิตสำนึกของผู้คนในสังคมให้ตระหนักถึงความผิดปกติในเรื่องที่เราต้องการจะแก้ไข และ ติช นัท ฮันห์ ก็เล็งเห็นถึงขั้นตอนสำคัญนี้เช่นกัน ท่านจึงมักกล่าวถึงการปลุกให้ผู้คนตระหนักถึงความเลวร้ายของสงครามและสาเหตุของสงครามอยู่เสมอโดยอาศัยวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ของท่าน ดังข้อความตอนหนึ่งที่ท่านกล่าวถึงสงครามและสาเหตุของสงครามว่า

> “ผลที่เกิดจากความคลั่งไคล้และความงมงายในลัทธิต่าง ๆ นั้นเป็นเช่นไร ฟาสซิสต์ก็ดี พวกต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็ดี ได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดรวดร้าวและอาการที่ต้องทนทุกข์ทรมานเพียงไร สงครามลัทธิทำให้เวียดนามขาดกระเด็นออกเป็นเหนือและใต้ พี่น้องต้องรบราฆ่าฟันกันเอง ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยเลือดและไฟ นับเป็นเรื่องราวที่เศร้าที่สุดเท่าที่ประวัติศาสตร์ของเวียดนามได้เคยมีมา

…มนุษย์มีเลือดเนื้อและกระดูก สำคัญกว่านามธรรมหรือลัทธิความเชื่ออื่นใด เรา ไม่อาจล้มตายไปมากกว่านี้อีกแล้ว ชาวเวียดนามส่วนใหญ่ก็รู้สึกเช่นนี้..."[2]

ข้อความข้างบนนี้สามารถถ่ายทอดความรู้สึกและทัศนคติของ ติช นัท ฮันห์ ออกมาได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ภาพของความเจ็บปวดทุกข์ทรมานของผู้คนที่เกิดจากสงครามปรากฏในเรื่องสั้นหลายเรื่องของ ติช นัท ฮันห์ รวมทั้งในเรื่อง "เด็กชายก้อนหิน" ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่องกล่าวถึงความรุนแรงของสงครามที่คร่าชีวิตผู้คนว่า

‘ “There are only wounded people in the market now,” and the children made their way to a group of victims lying on the ground, moaning and crying. Villagers were trying to help with improvised bamboo stretchers. Stone Boy told TÔ that many people had lost arms or hands—some had their feet crushed, while others’ faces were torn apart and the small children lay in puddles of blood.’ [3]

อีกทั้ง ยังสะท้อนภาพผลของสงครามที่ทำให้ผู้คนบ้านแตกสาแหรกขาดไว้ด้วยดังตอนที่กล่าวว่า

‘ “Oh Ma, Ma, where are you, Ma?” TÔ burst out crying. “has anybody seen my mother?..."They haven’t seen Mother, I can tell,” Stone Boy said. “They’re looking for their own families. Let’s go.”[4]

นอกจากนั้น เรื่อง "เด็กชายก้อนหิน" นี้ยังนำเสนอผลของสงครามในด้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลทางการเมืองที่ผู้นำแต่ละฝ่ายยกมากล่าวอ้างเพื่อขอให้ประชาชนของตนอาสาออกไปรบว่าประชาชนมักไม่ได้รับทราบความจริงหรือผลประโยชน์ที่แอบแฝงอยู่ของผู้นำ ดังนั้นเราน่าจะมองให้ลึกซึ้งถึงผลของสงครามว่า ไม่ว่าจะเป็นคนของฝ่ายใดก็ตาม ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อสงครามล้วนต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทั้งสิ้น ดังตอนหนึ่งเด็กชายก้อนหินได้รับฟัง

---

[2] ติช นัท ฮันห์, "เทววิทยาแห่งสลัดผลไม้," แปลโดย อุทัย ดุลยเกษม, *ปาจารยสาร* 3 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2527): หน้า 56.

[3] Thich Nhat Hanh. *The Stone Boy and Other Stories*, p. 85.

[4] Ibid., p. 86.

เหตุผลที่เจ้าหน้าที่ทางฝ่ายเวียดนามเหนืออ้างว่า พวกเขาต้องส่งคนจากฝ่ายเหนือลงไปรบเพื่อขับไล่ชาวต่างชาติที่มาบุกรุกเวียดนามใต้ว่า

> "Stone Boy listened carefully, but he knew they were not speaking the truth. Yes, in the South there were people who exploited others and profited from war while thousands of soldiers and civilians were dying every day… But people in the South also suffered immeasurably because of the people who came from the North. Millions of people lost their homes, their loved ones, and even their lives because of the clash between brothers. The real pain was shared by people of the same race and same history who were unable to sit down and resolves their differences. This was the real cause of the suffering, not this or that exploitative foreign power…"[5]

และไม่เพียงแต่นำเสนอผลของสงครามในด้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลทางการเมืองเท่านั้น ติช นัท ฮันห์ ยังอาศัยตัวละครเด็กซึ่งมีจิตใจบริสุทธิ์เป็นพื้นฐานมาทั้งวิพากษ์สังคมผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ก่อความรุนแรงและในขณะเดียวกันก็กระตุ้นเตือนผู้อ่านให้ตระหนักด้วยว่าเรากำลังเป็นเหมือนคนตาบอดที่มองไม่เห็นสิ่งเลวร้ายที่เราเองกำลังก่อ ดังตอนที่โตถูกนำตัวไปไว้ในโรงเรียนสำหรับคนตาบอดและเธอได้รับการสอนให้การจักสานและเย็บปักผ้า โตถูกคัดให้เป็นสมาชิกคนหนึ่งของวงดนตรีของโรงเรียน โดยอนุญาตให้เป่าขลุ่ยได้เฉพาะเพลงที่กำหนดเท่านั้น เกิดคำถามขึ้นในใจของโตว่า

> "…She found it hard to understand why adults tried to hide the truth. Everywhere she and Stone Boy had gone, they had witnessed unfathomable suffering...Even in Saigon, entire neighborhoods of houses were destroyed, and putrefying corpses littered the streets. ..Even at Bien Hao, TÔ's school was shelled and several of her classmates were killed. This was the reality, yet everyone went on pretending nothing of any great consequence was happening.
>
> ….It made TÔ wonder for what purpose adults had eyes."[6]

---

[5] Ibid., p. 105.

[6] Ibid., p. 98-99.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ติช นัท ฮันห์ ได้ผ่านประสบการณ์อันเจ็บปวดที่เกิดจากสงครามมาเป็นเวลานานและมักสอดแทรกผลของสงครามที่ได้ประสบด้วยตนเองหรือพี่น้องร่วมชาติไว้ในวรรณกรรมของท่าน แต่นั่นมิได้หมายความว่า ติช นัท ฮันห์ กำลังพยายามปลุกระดมให้ผู้คนเกลียดชังผู้ก่อสงครามและผู้เข้าร่วมสงคราม เนื่องจาก สิ่งที่สงครามทิ้งไว้ให้ประชาชนของทุก ๆ ฝ่ายมีเพียงแต่ความความสูญเสีย ความพลัดพราก และความทุกข์ทรมาน ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นผลได้ชัดเจน แต่ ติช นัท ฮันห์ กลับพยายามเสนอว่าทุกคน ทุกฝ่าย ต่างตกเป็นเหยื่อของ “ความไม่รู้” ว่าตนเองได้ตกเป็นเหยื่อของ “อัตตา”

ไม่มีศัตรูอยู่ที่ใด?

ติช นัท ฮันห์ มักกระตุ้นเตือนผู้อ่านผ่านวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ของท่านเสมอว่า สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองคนไปจนกระทั่งความขัดแย้งระหว่างประเทศนั้นเกิดจากสาเหตุเล็ก ๆ ที่เริ่มจากตัวเราเอง นั่นคือ ความยึดมั่นถือมั่นในความเป็น “ตัวเรา” “ตัวเขา” “ของเรา” “ของเขา” ซึ่งทำให้มนุษย์ขาดความสามารถที่จะมองเห็นความเป็นมนุษย์ของคนอื่น ๆ ที่ผสานเป็นหนึ่งเดียวกันได้อย่างถ่องแท้ จนกระทั่งก่อให้เกิดความไม่พยายามที่จะเข้าใจผู้อื่นและไม่เปิดใจกว้างยอมรับซึ่งกันและกัน และตกเป็นเหยื่อของลัทธิความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งได้อย่างง่ายดาย ดังข้อความต่อไปนี้

> “…Many of us do not know that the roots of war are everywhere, including in our own thinking and way of life. We are not capable of seeing the war while it is still hidden. We begin to focus our attention on the war only when the war breaks out into the open and people start talking about it. Then we feel overwhelmed by the intensity of the war. We feel helpless. We take sides and feel that one is right and the other is wrong. We condemn one side, but we have nothing to contribute towards ending the destruction caused by the war.”[7]

เมื่อเป็นเช่นนั้น มนุษย์พึงช่วยกันพัฒนาความสามารถในการมองให้เห็นธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะในระดับเบื้องต้น เราควรพัฒนาความสามารถในการเห็นและเข้าใจถึงความ

---

[7] Thich Nhat Hanh, “Stopping Wars Before They Happen,” *Love in Action.* London: Rider Books, 2001, p. 134-135.

เป็นมนุษย์ที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันของคนทุกคน แล้วจึงแผ่ขยายลึกซึ้งไปถึงสรรพสัตว์และธรรมชาติ เพื่อในที่สุดความเมตตากรุณาและความรักจะผลิบานขึ้นในจิตใจของเรา เราจะตระหนักว่าผู้ที่เรากล่าวกันว่าเป็นศัตรูนั้นแท้จริงมิใช่ศัตรู ไม่มีศัตรู มีแต่ภาพลวงที่เกิดจากความงมงายในลัทธิใดลัทธิหนึ่ง เพื่อจะได้ป้องกันมิให้มนุษย์ต้องมาฆ่าฟันกันเอง ดังข้อความตอนหนึ่งใน "เด็กชายก้อนหิน" ว่า

> "When the people heard Stone Boy talk about the real situation in the south, they realized they had been deceived. They trusted their sons and their brothers had gone south to fight foreign invaders. They had no ideas that brothers were killing brothers…"[8]

ติช นัท ฮันห์ ยังเสนอภาพความจริงอีกด้านหนึ่งของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ฆ่าว่า ทั้งเราและเขาต่างเป็นมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อมีความรู้สึกเหมือน ๆ กัน และเสนอให้เราให้เห็นความขัดแย้งภายในใจของคนเหล่านั้นที่มีทั้งความโหดร้ายและความอ่อนโยน ดังเช่นตอนที่เด็กชายก้อนหินและโตแอบได้ยินทหารกลุ่มหนึ่งในป่ากำลังร้องเพลงยามค่ำ

> "TÔ was moved by this strange, poignant song. She thought of her own father as a soldier in the jungle with scarcely enough food to eat… TÔ realized that these men were the same as her father. They were singing vigorously now, but soon they would be brought down by jungle illnesses, bullets, or bombs. They would lie on the ground like the little dead bird … TÔ wondered how these men could have such voices and feelings."[9]

ทั้งนี้แม้ว่า ติช นัท ฮันห์ จะนำเสนอภาพสะท้อนของสงครามและแสดงให้เห็นความรู้สึกระคนกันระหว่างความแข็งกระด้างและความอ่อนโยนในจิตใจของผู้ทำหน้าที่คร่าชีวิตผู้อื่นเพื่อให้มองเหตุสาเหตุที่แท้จริงของความรุนแรงที่เกิดจากสงครามแล้ว ติช นัท ฮันห์ ยังได้สอดแทรกความหวังที่ว่า สักวันหนึ่งมนุษย์กลุ่มที่ขัดแย้งกันจะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขได้ผ่านภาพการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติของแมวกับหนูซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงของนักบวชลัทธิเต๋าที่ดูเหมือนสติไม่ดีในสายตาของคนบางกลุ่มเพราะเขาได้นำกรงที่หนูกับแมวไปขอพบกับทหารผู้ทำหน้าที่บังคับ

---

[8] Thich Nhat Hanh. *The Stone Boy and Other Stories*, p. 105.

[9] Ibid., p. 92-93.

บัญชาเพื่อบอกให้รู้ว่าหากหนูกับแมวยังสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติแล้ว เหตุใดมนุษย์จะไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้

"I'm here to tell the government that if a cat can live in peace with two mice, why can't we human beings live in peace together? We must stop killing one another today and start rebuilding our homeland."[10]

นอกเหนือจากทำหน้าที่สะท้อนความหวังในการตามหาสันติภาพแล้ว นักบวชเต๋าผู้นี้ยังเป็นเสมือนกระบอกเสียงของ ติช นัท ฮันห์ ในส่วนที่ต้องตอบคำถามมากมายจากผู้คนจำนวนมากถึงวิธีการสร้างกำลังใจเพื่อยืนหยัดสร้างสันติภาพท่ามกลางความรุนแรงและภัยคุกคามถึงชีวิตมากมายรอบตัวด้วย โดยกล่าวว่าสิ่งสำคัญที่จะทำให้เราและผู้คนรอบข้างเรามีกำลังใจก็คือ ความมั่นคงต่อสิ่งที่ถูกต้องที่ตนกำลังกระทำ ความกล้าหาญที่จะเผชิญหน้ากับปัญหา และอารมณ์ขันในยามที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากหรืออุปสรรคใด ๆ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

"…The Taoist monk held Stone Boy's hand in his and laughed heartily. He recited a short poem ——witty, ironic, and delightful—— about being constant and courageous, and keeping a sense of humor in the face of adversity."[11]

นอกจากนั้น ติช นัท ฮันห์ ยังเสนอวิธีการสร้างสันติภาพในทางโลกผ่านความคิดและการตอบสนองสถานการณ์รุนแรงด้วยสันติวิธีที่เกิดขึ้นกับเด็กชายก้อนหิน ดังเช่นตอนที่เด็กชายก้อนหินถูกเด็กเกเร 2 คน ในค่ายกักกันรุมทำร้ายจนกระทั่งล้มลงกับพื้นแต่เด็กชายก้อนหินก็ไม่ตอบโต้เลย เขาเพียงแต่ยิ้มให้เด็กสองคนนั้น

"Most of the children at the center were friendly, except for a few tough ones whose joy came from bullying and beating up others. Even Stone Boy was roughed up once by older boys because he smiled when they tried to intimidate him. Though his face was bloodied, Stone Boy did not fight back. TÔ happened

[10] Ibid., p. 104.

[11] Ibid., p. 106.

to be there, and she ran to get help. When the authorities arrived, Stone Boy had collapsed onto the dirt floor and was bleeding profusely…"[12]

การยิ้มโต้ตอบความรุนแรงของเด็กชายก้อนหินนั้นมิใช่สัญญาณบอกให้เรายอมจำนนต่อความอยุติธรรม แต่ ติช นัท ฮันห์ เห็นว่าการใช้ความรุนแรงโต้ตอบความรุนแรงมิใช่ทางแก้ปัญหา การกระทำเช่นนั้นรังแต่จะทำให้เหตุการณ์ยิ่งเลวร้ายลงไป ดังเราจะเห็นได้ว่าเมื่อเด็กชายก้อนหินได้เห็นความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างเวียดนามเหนือและใต้ เขามิได้เพิกเฉยและปล่อยให้เหตุการณ์เหล่านั้นดำเนินต่อไป ในทางตรงกันข้ามเขาเสนอทางออกที่เขาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อคนทุกคนและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เช่นในตอนที่เด็กชายก้อนหินและเพื่อนอีกกลุ่มหนึ่งเสนอต่อโรงเรียนว่าแทนที่จะสอนให้เด็ก ๆ เป็นทหารในอนาคต เด็ก ๆ น่าจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นนักบริการสังคม แต่ทางโรงเรียนคิดว่าการกระทำของเด็กชายก้อนหินและเพื่อน ๆ อาจขยายวงกว้างกลายเป็นจุดเริ่มต้นในการโค่นล้มโรงเรียนและอาจแพร่ไปในระดับสูงกว่านี้ได้ เด็กชายก้อนหินจึงถูกส่งตัวไปอยู่คุก ชิ ฮัว

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ การพัฒนาความรักและความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ในระดับเบื้องต้นก็คือการพัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าผู้ที่เราเคยหมายว่าเป็นศัตรูและตัวเราเองต่างก็มีความกลัวและความหวั่นไหวซึ่งผลักดันให้เขาและเราต้องตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อมีชีวิตรอดต่อไปเช่นเดียวกันทุกคน และเพื่อจะได้เห็นความจริงประการหนึ่งว่า "ศัตรู" ที่แท้ของเราก็คือ "จิต" ที่ขาดสติ

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาให้ดีย่อมตระหนักว่าท่ามกลางความพลัดพรากและความตายของพี่น้องผู้เป็นที่รัก การให้พัฒนาความรักและความเข้าใจในผู้ฆ่า ดังที่ ติช นัท ฮันห์ เสนอในเรื่อง "เด็กชายก้อนหิน" เพื่อยุติความคิดที่อาจก่อให้เกิดการแก้แค้นหรือตอบโต้ด้วยความรุนแรงดูจะเป็นไปได้ยากหากเราคิดพิจารณาด้วยเหตุและผลเพียงลำพัง ซ้ำร้ายอาจยิ่งทำให้เกิดความสับสนและความทุกข์ขึ้นในใจของเรามากยิ่งขึ้น จนกระทั่งเกิดคำถามว่าเราจะหาทางออกจากความสับสนและความทุกข์เหล่านั้นได้อย่างไร

ยุตินั้นเริ่มที่ใจ

เราคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า บ่อยครั้งที่เราพยายามแก้ไขสิ่งที่ผิดด้วยการเปลี่ยนสิ่งอื่นหรือคนอื่น ๆ ซึ่งถูกมองว่าเป็นสาเหตุของความทุกข์ของเรา แต่แล้วเราก็ได้พบว่ามันเป็นการกระทำที่ไร้ผล และดูจะเป็นสิ่งที่เกินกำลัง เพราะแท้ที่จริงแล้วสิ่งเดียวที่เราสามารถทำได้ก็คือ การเปลี่ยนมุมมองปัญหาและมุมมองชีวิตของเราเอง

---

[12] Ibid., p. 96-97.

ติช นัท ฮันห์ กล่าวว่า คนส่วนใหญ่มักตั้งคำถามว่า “อะไรผิด” แต่กลับลืมที่จะถามว่า “อะไรถูก” เพราะในความเป็นจริงมีหลายสิ่งที่ไม่ผิด ในขณะที่ต่างคนต่างพุ่งความสนใจไปยังสิ่งที่ผิด ซึ่งนั่นอาจเป็นการกระทำที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก ดังนั้น เราจึงควรพัฒนาความสามารถที่จะสัมผัสกับสิ่งที่ไม่ผิด สิ่งที่สดชื่น สิ่งที่ประเทืองใจและสิ่งที่ดีงามในปัจจุบันขณะด้วยการเจริญสติ เพื่อจะได้ตระหนักถึงสันติสุขที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่[13]

ในเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” ติช นัท ฮันห์ ได้ให้คำตอบแก่คำถามที่ว่า “ทางออกจากทุกข์อยู่ที่ไหน” ไว้แล้ว ซึ่งคำตอบก็คือ “อยู่ที่ใจของเรา” ดังเราจะพบว่า ตัวละครเอก “โต” ผู้ประสบเคราะห์กรรมมากมายเกินกว่าเด็กอย่างเธอจะทานทน ได้พยายามเสาะหาแม่ของเธออย่างไม่รู้จุดหมาย โดยมีเด็กชายก้อนหินเป็นเพื่อนเดินทาง การเดินทางเพื่อตามหาแม่ของเด็กทั้งสองนี้เปรียบเสมือนการเดินทางอย่างไม่รู้จุดหมายเพื่อตามหาทั้งหนทางดับทุกข์และเพื่อตามหาสันติภาพ แต่ในที่สุดเมื่อดวงตาของเธอกลับเป็นปกติและเมื่อเธอเข้าใจสิ่งที่เด็กชายก้อนหินบอก เธอจึงได้เข้าสู่ภาวะของผู้อยู่เหนือทุกข์และมีกำลังใจที่จะตามหาสันติภาพต่อไป

ในตอนต่อไปของบทความนี้จะได้อภิปรายถึงอิทธิพลของพุทธปรัชญานิกายเซนในทัศนะของ ติช นัท ฮันห์ ที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการสร้างสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับประเทศที่กล่าวถึงการพัฒนาความสามารถในการมองเห็นธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งให้เกิดขึ้นภายในใจ

สันติภาพอยู่ไม่ไกล

ติช นัท อันห์ อธิบายถึงเรื่องจิตใจของมนุษย์ว่า ในจิตใจของมนุษย์นั้นมีเมล็ดพันธุ์อยู่สองชนิดคือ เมล็ดพันธุ์แห่งความทุกข์และเมล็ดพันธุ์แห่งความสุข การที่จะทุกข์หรือสุขนั้นจึงขึ้นอยู่กับการรดน้ำ หากคิดถึงแต่ด้านที่เป็นทุกข์และสิ่งที่ทำให้ใจหม่นหมองก็เท่ากับเรากำลังรดน้ำเพื่อเพาะเมล็ดพันธุ์ความทุกข์ในจิตใจของตน แล้วปล่อยให้เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขนอนนิ่งอยู่เฉย ๆ ติช นัท ฮันห์ เห็นว่า เมื่อไม่สามารถจัดการกับความทุกข์ได้ เราต้องรู้จักเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความสุขให้ฟื้นคืนมาด้วย เพื่อจะได้มาถ่วงดุลกับความทุกข์ได้ เฉกเช่นเดียวกับการดับไฟในใจ การยุติความรู้สึกแค้นเคืองและความรุนแรงต้องเริ่มที่ใจของเรา

ติช นัท ฮันห์ ใช้กลวิธีการเขียนที่กระตุ้นให้ผู้อ่านต้องตีความสัญลักษณ์ในโครงเรื่องระดับที่สองซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้โครงเรื่องส่วนที่มีลักษณะเหนือจริง จึงยากต่อการคิดหาเหตุผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อปลุกให้ผู้อ่านพิจารณาความหมายของความเป็น *“ตัวตน”* เสียใหม่ด้วยการเสนอแนวคิดเรื่อง *“การอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง”*

---

[13] ติช นัท ฮันห์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก,” พิภพ อุดมอิทธิพงศ์ แปล, *ปาจารยสาร* 19 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน, 2533) : หน้า 103.

การกระตุ้นให้ผู้อ่านพิจารณาเรื่องความหมายของ “ตัวตน” เสียใหม่เป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน เนื่องจากเดิมทีเรามักนึกถึงความเป็นตัวตนของเราโดยยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็น “ตัวเรา” “ตัวเขา “ของเรา” “ของเขา” ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งและนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรง เนื่องจากมองเห็น “ตัวเรา” และ “ของเรา” แยกส่วนออกจาก “ตัวเขา” “ของเขา”

วรรณกรรมของ ติช นัท ฮันห์ ส่วนใหญ่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างพุทธปรัชญานิกายเซนกับการสร้างสันติภาพ ทัศนะเรื่องการสมานไมตรีด้วยสันติวิธีของ ติช นัท ฮันห์ มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งของพุทธปรัชญานิกายเซน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจแนวคิดที่สำคัญในพุทธปรัชญานิกายเซนซึ่งมีอิทธิพลต่อเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” เสียก่อน อันได้แก่เรื่อง การมองลึกสู่ธรรมชาติที่แท้แห่งตน และการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

“การมองลึกสู่ธรรมชาติที่แท้แห่งตน” เป็นปัญญาอันไร้การแบ่งแยกซึ่งสะท้อนภาพแห่งความเป็นจริงออกมาในตัวมันเอง เรียกว่า “จิตที่แท้” รับรู้ประสบการณ์ตรัสรู้ด้วยจิตภายใน ไม่มีการกล่าวว่านี้คือเอกภาพหรือสิ่งใด ๆ เพราะประสบการณ์ที่แท้นั้นไม่มีคำอธิบายใดอธิบายได้[14] และบ่อยครั้งที่เซนถูกกล่าวหาว่าพยายามปลุกให้มนุษย์ตื่นสู่ใบหน้าดั้งเดิม (หรือพุทธภาวะภายในที่เซนเชื่อว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายมีอยู่) ด้วยข้อเสนอที่ดูไร้เหตุผล และบ่อยครั้งที่ถูกอธิบายว่าไร้เหตุผล โดยแท้จริงแล้วเซนมีเหตุผลลึกซึ้งที่จะไร้เหตุผล เพื่อผลักดันให้มนุษย์กลับไปเผชิญหน้ากับความจริง กับตนเอง และความที่ว่า “ตัวตน” ไม่มี เพราะ “ความจริงเกี่ยวกับโลก” นั้น มิใช่เข้าใจได้ด้วยความเข้าใจทางสติปัญญาเท่านั้น หากแต่ต้องปรากฏในจิตสำนึกอย่างแท้จริงด้วย ดังนั้นเซนจึงมีรากฐานอยู่บนการปฏิบัติธรรมมากกว่าการถกเถียงเชิงอภิปรัชญา[15]

จากบทสัมภาษณ์ ติช นัท ฮันห์ ที่เบิร์กเลย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย ผู้สัมภาษณ์ได้ตั้งข้อสังเกตว่าไม่ว่าในการสอนเด็กหรือสอนผู้ใหญ่ ติช นัท ฮันห์ จะแสดงความชื่นชมในความมหัศจรรย์ของการเจริญสติเสมอ เพราะท่านตระหนักว่า “สติ” และ “สันติวิธี” คือสิ่งเดียวกัน การเจริญสติคือการทำจิตให้สงบและมั่นคงอยู่กับลมหายใจของผู้ปฏิบัติ เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้รวมเป็นหนึ่งเดียวกับงานที่ตนกำลังทำ ผลที่ได้จากการเจริญสติคือ การได้ประจักษ์ว่าเราแต่ละคน มนุษยชาติและธรรมชาติล้วนมีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันและกันอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้ เมื่อบุคคลมีสติอย่างแท้จริงแล้วย่อมประจักษ์ในคุณค่าของลมหายใจทุกขณะและการดำรงอยู่ของธรรมชาติและมนุษยชาติรอบตัว และเมื่อได้ตระหนักอย่างนั้นแล้ว เราย่อมตระหนักว่า หากปราศจาก “ธรรมชาติ” ก็ปราศจาก “มนุษย์” หากปราศจาก “นอก” ก็ปราศจาก “ใน” ดังนั้น หากเราเข้าใจหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเช่นนั้นแล้ว ความรัก ความกรุณา และความเมตตาย่อมเกิดขึ้นภายในจิตใจของเรา

---

[14] ติช นัท ฮันห์, *กุญแจเซน*, แปลโดย พจนา จันทรสันติ, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2539), หน้า 69.

[15] สุวรรณา สถาอานันท์, *ภูมิปัญญาวิชาเซ็น : บทวิเคราะห์คำสอนของปรมาจารย์โดเก็น*, หน้า 48.

ติช นัท ฮันห์ ยกตัวอย่างอธิบายหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกันว่า แม้เมื่อเรามองดูใบไม้ใบหนึ่ง เราย่อมมองเห็นแสงอาทิตย์ สายฝน สัตว์และซากสัตว์ต่าง ๆ นก หนอน ก้อนเมฆ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่ช่วยให้ใบไม้แต่ละใบ ลำต้นของต้นไม้แต่ละต้นเติบโตงอกงามออกมาได้ อีกทั้งต้นไม้เองก็เป็นร่มเงาและที่อาศัยแก่สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติด้วยเช่นกัน และดังที่กล่าวมานี้จะช่วยให้เราตระหนักว่า “ทั้งหมดคือหนึ่ง และหนึ่งคือทั้งหมด” เพราะทุก ๆ อนุภาคมีอยู่ได้เพราะอนุภาคอื่นทั้งหมด[16]

ฉะนั้น หากเราเจริญสติจนกระทั่งมองเห็นการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งแล้ว เราย่อมเกิดความเข้าใจและยอมรับในความเป็นเช่นนั้นเองของบุคคลอื่น ๆ และสรรพสิ่ง เมื่อนั้นเราย่อมตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นและมีความรักความกรุณาให้ในที่สุด หากเราเป็นผู้ตื่นและรู้เท่าทันเช่นนี้ เราจะสามารถเป็นผู้รักษาเยียวยาบาดแผลทางใจของทั้งตนเองและผู้อื่นได้ โดย ติช นัท ฮันห์ เคยยกตัวอย่างเปรียบเทียบความเป็นเช่นนั้นเองของบุคคลเอาไว้ว่า “คน ๆ หนึ่งมีทั้งดอกไม้และขยะภายในตัวเอง เมื่อเราจะรัก เราต้องยอมรับทั้งสองด้าน”[17] เพราะผู้เข้าใจและยอมรับในความเป็นเช่นนั้นเองของผู้อื่นและสิ่งอื่น ๆ จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบว่า ในเรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” นั้น ติช นัท อันห์ ได้ใช้กลวิธีสอดแทรกเรื่องราวส่วนที่อธิบายถึงการพัฒนาความสามารถในการมองเห็นธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งให้เกิดขึ้นภายในจิตสำนึกของเราไว้ในเหตุการณ์ช่วงที่มีลักษณะเหนือจริงโดยอาศัยศักยภาพของภาษาในวรรณกรรมที่สามารถก่อเกิดจินตนาการในมโนทัศน์ของผู้อ่านได้โดยใช้การบรรยายภาพพจน์ (Imagery) เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านหาคำตอบจากสิ่งที่ปรากฏโดยไม่ติดกับการใช้เหตุผลเพราะบ่อยครั้งที่ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจของเรานั้นไม่อาจบรรเทาลงได้ด้วยเหตุผล แต่เหตุผลกลับยิ่งทำให้ทุกข์หนักยิ่งขึ้น อย่างเช่นสถานการณ์ที่โตต้องเผชิญ ซึ่งวิธีการเช่นนี้เปรียบเสมือนการผลักดันให้ผู้อ่านย้อนกลับเข้ามาพิจารณาธรรมชาติที่แท้ภายในตัวเองผ่านภาพพจน์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร “โต” ผู้ตาบอด เช่นตอนที่บรรยายความรู้สึกของโตยามที่เธอใกล้ประจักษ์พุทธภาวะในคืนก่อนที่เธอจะหายจากการตาบอด

> “TÔ lay very still and listened to the stillness that surrounded her. She again felt as if she were on a small island adrift in the ocean. The wind rustled far away. She heard an occasional drop of dew falling to the ground, and she was aware of Stone Boy’s regular and light breathing. She said to herself

---

[16] ติช นัท ฮันห์, *ดวงตะวันดวงใจฉัน*, กรุงเทพ: สำนักพิมพ์ศยาม, 2537, หน้า 33.

[17] ติช นัท ฮันห์, “เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ในจิตไร้สำนึก,” พิภพ อุดมอิทธิพงศ์ แปล, *ปาจารยสาร* ๑๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน, 2533) : หน้า 108.

> she ought to go to sleep, too, but she went on listening to Stone Boy's breathing, which seemed to merge with the breathing of the gentle wind."[18]

และยามที่เธอสามารถมองเห็นได้ดังเดิมซึ่งเป็นขณะที่เธอประจักษ์พุทธภาวะแล้วว่า

> "TÔ turned around and saw that the forest and the mountains below were still bathed in the morning mist. The immensity and depth made her feel she had escaped an existence full of suffering and sorrow."[19]

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อ่านอาจสามารถเข้าใจภาวะอารมณ์ของตัวละครในขณะตื่นรู้ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เมื่อผู้อ่านนำภาพที่ได้มาพิจารณาประกอบกับคำพูดของตัวละครในบางตอนที่ดูเหมือนนำมาเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างไร้เหตุผล เช่นคำพูดที่เด็กชายก้อนหินพูดกับโตในป่าบริเวณใกล้ผาที่มีน้ำค้างวิเศษว่า

> "This is where I come from. That's all I know. I don't have a father and a mother the way you did. There are no houses up here. I was born a long time ago. It is possible that since I was born, the full moon has gone over the summit of this mountain one thousand times, or perhaps ten thousand times…Perhaps Heaven and Earth gave me birth. Or perhaps the stones brought me here…You and I, we are Ma's children…She realized that Stone Boy was right. When Mother gave birth, she also gave birth to Heaven and Earth, houses and trees…"[20]

หากพิจารณาแก่นความคิดของโครงเรื่องระดับที่สองเราจะพบว่า เด็กชายก้อนหินเป็นตัวละครสำคัญยิ่งต่อการนำเสนอพุทธปรัชญาในเรื่องสั้นเรื่องนี้ เพราะเด็กชายก้อนหินก็คือพุทธภาวะภายในของโตนั่นเอง ผู้อ่านจะพบว่าตัวละครทั้งสองตัวมีพัฒนาการทางความคิดและการมองโลกที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ ในขณะที่โตค่อย ๆ เรียนรู้และเข้าใจลึกซึ้งถึงธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง เด็กชายก้อนหินก็ค่อย ๆ เรียนรู้และเข้าใจความเป็นไปของโลกแห่งความจริง พัฒนาการ

---

[18] Thich Nhat Hanh. *The Stone Boy and Other Stories*, p. 112.

[19] Ibid., p. 113.

[20] Ibid., p. 109.

ทางพุทธิปัญญาของเด็กทั้งสองคนนี้เปรียบเสมือนจุดปลายสองด้านของวงกลมที่ลากมาบรรจบกันในตอนจบของเรื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนะเกี่ยวกับการหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลว่า เราจำเป็นที่จะต้องเข้าใจธรรมชาติที่แท้ของชีวิตเพื่อที่จะยอมรับมันในภาวะ “ความเป็นเช่นนั้นเอง” ของชีวิต และประจักษ์พุทธภาวะที่มีอยู่แล้วในตัวของเราเอง แล้วจึงนำทั้งสองส่วนนั้นมาหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน เฉกเช่นแนวคิดเซนที่เปรียบสัจธรรมว่าเสมือนรูปวงกลมวงหนึ่งซึ่งหมายถึงความว่างที่แท้ เพราะเมื่อได้ตระหนักและประจักษ์ถึงความว่างที่แท้เมื่อไร เราย่อมมองเห็น “หนึ่งในทั้งหมด และทั้งหมดในหนึ่ง”

การที่ ติช นัท ฮันห์ ให้โตตาบอดในตอนต้นเรื่องจนกระทั่งตอนใกล้จบเรื่องนั้น หากผู้อ่านตีความในเชิงสัญลักษณ์จะพบว่า ติช นัท ฮันห์ ตั้งใจให้ดวงตามีนัยแทนจิตวิญญาณของโตผู้ตกอยู่ในห้วงทุกข์ เพราะเมื่อโตยังอยู่ในกองทุกข์ เธอย่อมไม่รู้สึกถึงสัจธรรมที่แฝงอยู่ในสรรพสิ่งซึ่งสามารถนำเราให้ตระหนักได้ว่า แม้ว่าเราจะไม่สามารถมองเห็นสิ่งที่เราคิดว่าจากเราไปแล้วหรือหายสาบสูญไปจากโลกนี้ได้ด้วยตาเนื้อ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าเราตระหนักถึงสัจธรรม เราย่อมตระหนักว่าสิ่งที่เราคิดว่าหายไปนั้นยังคงดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งในสิ่งอื่น ๆ รายล้อมตัวเรา

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ที่ดำเนินไปในขณะที่โตยังตาบอดอยู่เปรียบได้กับการเดินทางทางจิตวิญญาณของตัวละคร โดยมีเด็กชายก้อนหินเป็นผู้นำทาง การเดินทางตามหาแม่ของโตในโครงเรื่องระดับที่หนึ่งเปรียบเสมือนคนที่มองโลกและชีวิตด้วยจิตใจที่ไม่หยุดนิ่งและชัดส่ายไปตามสภาวการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว ดังเราจะเห็นได้จากการมองโลกของโตที่แตกต่างกันระหว่างยามที่เธอมองเห็น ยามที่เธอตาบอด และยามที่เธอมองเห็นอีกครั้งหลังจากตาบอด ดังตัวอย่างบางตอนแสดงให้เห็นชั่วขณะที่โตได้รู้สึกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างเธอกับธรรมชาติที่อยู่รายล้อมซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกเศร้าสร้อยที่โตมีในยามที่ยังตาดี

> “When TÔ visited the forest for the first time after losing her sight, it was a dark, silent dungeon. Gradually, though, she began to notice things that she had not been aware of when she could see. In the sound of the stream, she heard an old man talking and singing....TÔ came to know the sounds of thousands of friends dwelling harmoniously in the forest. From the blankets of moss, the bark of trees, and even the soil itself, creatures talked to her, telling her about their lives. Hundreds of bird songs each brought a different

message. TÔ responded to each one by raising her flute and playing a new and utterly beautiful melody."[21]

ทั้งนี้ เนื่องจากยามที่เธอตาบอดนั้นเป็นภาวะที่เธอได้หยุดมองลึกลงไปภายในจิตใจของตนเอง ดังที่เซนกล่าวว่า ยิ่งเราแสวงหาสัจธรรมจากภายนอก เราก็ยิ่งไกลจากสัจธรรม เพราะแท้จริงแล้วมันอยู่ภายในธรรมชาติที่แท้ของเรานั่นเอง

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาจากชื่อตัวละคร "เด็กชายก้อนหิน" และเหตุการณ์ในตอนจบจะพบว่า ติช นัท ฮันห์ อาจสร้างตัวละครนี้ขึ้นจากแนวคิดเซนซึ่งชี้ให้เราเห็นความใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเรียกร้องให้มองหาสัจธรรมจากธรรมชาติที่ดำเนินไปในความเป็นเช่นนั้นเอง ดังที่พจนานุกรมเซนระบุไว้ตอนหนึ่งว่า "*...เซนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อความนี้คือ 'สรรพสิ่งทั้งหมด แม้แต่สิ่งไม่มีชีวิตอธิบายธรรมะ'...*"[22] ติช นัท ฮันห์ จึงนำเอาส่วนหนึ่งของธรรมชาติคือ "ก้อนหิน" มาสร้างเป็นตัวละครแบบเหนือจริงเพื่อให้มีบทบาทเป็นผู้ชี้ทางออกสู่ความพ้นทุกข์ให้กับโต

เมื่อตื่นรู้สู่คนใหม่

เมื่อวิเคราะห์ตอนจบของเรื่องจะพบว่า ในที่สุดโตได้ประจักษ์ธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งที่กล่าวเช่นนี้เนื่องจากในตอนจบของเรื่อง เมื่อเด็กชายก้อนหินพาโตไปยังหน้าผาที่มีน้ำค้างวิเศษซึ่งเชื่อว่ารักษาดวงตาของโตได้ พอถึงตอนเช้าหลังจากคืนที่โตล้างหน้าด้วยน้ำค้าง โตสามารถมองเห็นได้ดังเดิม แต่เธอกลับไม่เห็นเด็กชายก้อนหินอยู่ที่นั่นกับเธอทั้ง ๆ ที่เขาเคยพูดหลายครั้งว่าเขาจะเป็นดวงตาให้เธอ และในชั่วขณะที่โตสับสนอยู่นั้นเอง เธอได้มองไปบนหน้าผาและได้เห็นก้อนหินบนหน้าผาที่มีลักษณะเหมือนเด็กผู้ชาย โตจึงนึกถึงคำพูดที่เขาพูดกับเธอว่า เขามาเพื่อร้องเพลงให้เธอและเพื่อเป็นดวงตาและผู้นำทางของเธอ เราเป็นคนสองคนที่เดินไปด้วยกันเพื่อจะกลายเป็นคนคนเดียวกัน แท้จริงเด็กชายก้อนหินกับเธอเป็นหนึ่งเดียว เพราะว่าเขาอยู่ภายในตัวของเธอและเธอก็อยู่ภายในตัวเขา โตอาจยังไม่เข้าใจในขณะที่เด็กชายก้อนหินพูดแต่วันหนึ่งเธอจะประจักษ์เอง และทันทีที่เธอเข้าใจ เขาจะอยู่กับเธอไม่ว่าเธอจะไปแห่งใดในโลกก็ตาม

---

[21] Thich Nhat Hanh. *The Stone Boy and Other Stories*, p. 78.

[22] จงชัย เจนหัตถการกิจ, ผู้แปล. *เรียง ร้อย ถ้อย เซน[พจนานุกรมเซน],* กรุงเทพ: สุขภาพใจ, ๒๕๓๓, หน้า ๙๘-๙๙.

"The golden bird returned and began to sing. TÔ stopped playing and listened. Though it was a bird's song, she knew what it was saying to her:

'Do you remember the day/ our mother first brought me here?/ Through the five rivers, I have come to you./ But one day, when you no longer see me,/ smile, and quietly look for me/ in all the things that come and go./ You will find that I am / that which never comes/ and never goes. / I am that reality beyond time,/ Beyond perception.'

TÔ listened to the golden bird's song, and she knew these were Stone Boy's own words…"[23]

หลังจากฟังบทเพลงจากนกสีทองแล้ว ทันใดนั้นเองโตก็เข้าใจสิ่งที่เด็กชายก้อนหินพูด เธอรู้ดีว่าเสียงลมและเสียงต้นไม้ คือเสียงของเด็กชายก้อนหิน เพียงแค่ฟัง เธอจะได้ยินเสียงของเขา เธอรู้ว่าเด็กชายก้อนหินไม่ได้อยู่ในตัวเธอเท่านั้น เขาอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง โตจะหา "แม่" ทุกหนทุกแห่ง โตจะหา "แม่" ต่อไปและเด็กชายก้อนหินจะไปกับเธอด้วย ดังที่เด็กชายก้อนหินเคยกล่าวกับโตเมื่อโตถามว่าเด็กชายก้อนหินครั้งหนึ่งว่า เขาคิดว่าเธอและเขาจะหาแม่พบหรือไม่ว่า

"Yes, of course I do. We'll find her. She cannot be dead and gone and lost forever. She has given birth to Heaven and Earth, forests and fields. If they are still here, so is she. There is only one thing that we must do, and that is to find her. Once we have found her, everything will be all right. Once we have found her, people will no longer kill one another, villages will no longer be destroyed, and children will no longer be lost. I am looking for Mother. You are looking for Mother. The two little fishes are looking for her, too. Even the old Taoist monk is looking for her. And I think she, too, is looking for us…"[24]

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เราได้เห็นแล้วว่าเด็กชายก้อนหินได้ทำหน้าที่พาทั้งโตและผู้อ่านออกตามหาสันติภาพซึ่งใช้ "แม่" (Mother) เป็นสัญลักษณ์ โดยเด็กชายก้อนหินซึ่งกำเนิดจากธรรมชาติ ปรากฏอยู่ในธรรมชาติมานานแสนนานกำลังบอกเราไปพร้อม ๆ กับที่เขาบอกโตว่า เขาอยู่ใน

---

[23] Thich Nhat Hanh. *The Stone Boy and Other Stories*, p. 114-115.

[24] Ibid., p. 110.

ทุก ๆ ที่และถ้าเราเข้าใจความหมายที่เขาพยายามบอกเรานั้น เราจะเข้าใจว่า “แม่” ไม่ว่าจะในความหมายที่หมายถึง แม่ของตัวละคร ผืนดิน ธรรมชาติ หรือสันติภาพ จะอยู่ในทุกหนแห่ง เรายังมีความหวังอยู่เสมอที่จะพบ “แม่” หากเราตามหาโดยเริ่มที่ใจของเรา

นอกจากนั้น เรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” ซึ่งมีเด็กเป็นตัวละครเอกยังสะท้อนให้เห็นทัศนะเรื่องการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนของ ติช นัท ฮันห์ อย่างชัดเจนที่ว่า การสร้างสันติภาพนั้นต้องเริ่มจากการปลูกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ให้โลก และการปลูกฝังเมล็ดพันธุ์ได้ดีที่สุดก็คือ การเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติไว้ภายในจิตใจของเด็ก ดังที่ ติช นัท ฮันห์ กล่าวเสมอว่าเด็กมีความสำคัญในการสร้างความสงบเย็นให้เกิดแกครอบครัว สามารถเชิญชวนให้พ่อแม่มีสติและนิ่งได้

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เราจะเห็นได้ว่า กลวิธีที่ ติช นัท ฮันห์ สร้างเด็กชายก้อนหินให้เป็นผู้ไร้ที่มาและไร้ที่ไปทำให้เด็กชายก้อนหินสามารถถ่ายทอดสารต่าง ๆ ได้อย่างมีอิสระ เด็กชายก้อนหินเป็นทั้งสัญลักษณ์แห่งพุทธภาวะที่มีอยู่ในตัวของโตและมีบทบาทในการสะท้อนข้อบกพร่องของวิธีคิดของคนในสังคม ผลกระทบของสงคราม อีกทั้งยังนำเสนอแนวคิดที่อาศัยพุทธปรัชญานิกายเซนนำไปสู่การสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเมื่อต้องการจะเปลี่ยนทิศทางสารที่ต้องการนำเสนอมาเป็นการแสวงหาทางออกจากทุกข์หรือกับดักของ “ความไม่รู้” ที่ทำให้คนเราตกเป็นเหยื่อของการยึดมั่นถือมั่น ติช นัท ฮันห์ ก็สามารถใช้เหตุการณ์ที่มีลักษณะเหนือจริงจากพลังพิเศษของเด็กชายก้อนหินเพื่อหักเหทิศทางของการดำเนินเรื่องไปสู่การเดินทางทางพุทธิปัญญาได้ทันที โดยมีนกสีทองมาเป็นตัวละครที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจประเด็นที่กำลังนำเสนอในสองมิติที่ต่างกันเข้าด้วยกันได้

ทั้งหมดนี้กล่าวโดยสรุปได้ว่า เรื่อง “เด็กชายก้อนหิน” กำลังเสนอว่าเรามักแสวงหาสันติภาพจากภายนอกตัวเราเสมอ จนกระทั่งมองข้ามสันติภาพภายในอันจะก่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ให้แก่เรา และสันติภาพภายในนี้เองเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่คนเราพึงพัฒนาขึ้นภายในจิตใจของเรา เพราะมนุษย์จะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้ประสบกับสันติภาพภายในตนเอง ดังนั้นเพื่อให้สันติภาพภายในนี้งอกงามขึ้นจริงในใจของเรา ติช นัท ฮันห์ จึงใช้เรื่องสั้นเชิงสัญลักษณ์เรื่องนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านสงสัยและพยายามทำความเข้าใจจนกระทั่งได้พบว่าไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยเหตุและผลเท่านั้น หากแต่ต้องใช้จิตใจที่เรียบง่ายและล่องลอยไปตามจินตนาการที่เกิดจากการบรรยายภาพในการอ่านและรับรู้เรื่องราวที่ดำเนินไป แล้วผู้อ่านอาจได้สารถึง 2 ระดับคือ ระดับแนวคิด และระดับที่ต้องอาศัยการปฏิบัติ โดยต้องลงมือปฏิบัติ “การเจริญสติ” ในชีวิตประจำวันด้วยตนเอง เนื่องจาก ติช นัท ฮันห์ มีความเห็นว่า “การเจริญสติ” เป็นวิถีหนึ่งที่จะนำเราให้เข้าใจและยอมรับทั้งตนเองและผู้อื่นอย่างที่เขาเป็น ดังที่พระพุทธเจ้าสอนว่า มนุษย์พึงตระหนักรู้ในองค์ประกอบของการอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง เพื่อจะได้ดำรงอยู่อย่างผสานกลมกลืนกับมัน ทั้งนี้ เพราะการใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งในสามส่วนอันได้แก่ ธรรมชาติ สังคม และมนุษย์ ไปในทางที่ผิด

หรือเกินเลยย่อมทำลายสันติภาพ และความเข้าใจในเรื่องการอิงอาศัยซึ่งกันและกันนี้จะช่วยให้มนุษย์เคารพธรรมชาติภายในตนเอง เพราะหากมนุษย์ทำร้ายตนเองมากเพียงไร เขาก็สามารถทำร้ายธรรมชาติและมนุษยชาติได้มากเพียงนั้น เพราะการทำร้ายผู้อื่นก็คือการทำร้ายตนเองด้วย

สรุป

ติช นัท ฮันห์ เสนอแนวคิด 3 ประเด็น ในการส่งเสริมให้เกิดสันติภาพด้วยพุทธปรัชญา ได้แก่ 1) ปลุกให้ผู้อ่านพิจารณาความหมายของความเป็น *"ตัวตน"* เสียใหม่ด้วยการเสนอแนวคิดเรื่อง *"การอิงอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง"* 2) เสนอสาเหตุของความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดความรุนแรงด้วยมุมมองที่เอื้อต่อการยุติความรุนแรง และ 3) เสนอทางออกสู่สันติภาพ ด้วยการกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดตามและมองย้อนกลับสู่ธรรมชาติภายในตนเอง นอกจากนั้น ติช นัท ฮันห์ ยังใช้กลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะคือ ใช้การวางโครงเรื่องเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้ผู้อ่านตีความได้สองระดับทั้งระดับกายภาพและระดับจิตวิญญาณ ซึ่งวิธีการนี้จะนำให้ผู้อ่านคิดตีความและนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็น "ตัวตน" แล้วพยายามค้นหาสันติภาพภายในจิตใจของตนเอง ซึ่งคล้ายกับวิธีการขบ "โกอัน" ในนิกายเซน นอกจากนั้น ติช นัท ฮันห์ ยังนำศักยภาพของภาษาวรรณกรรมมาโน้มนำผู้อ่านให้พยายามค้นหา "ธรรมชาติภายในตนเอง" เพื่อจะได้ประสบกับ "พุทธภาวะ" อันนำมาซึ่งความเข้าใจในธรรมชาติของสรรพสิ่ง แม้ว่าตามทัศนะของพุทธศาสนาจะถือว่าภาษาเป็นสื่อที่ไม่สามารถถ่ายทอดความจริงแท้ได้ก็ตาม